

918

Istoriile

lui

ERODOT.

918 Traducere română din limba originală însoțită de textul elinesc și de note critice geografice, etnografice, filologice și gramaticale, cuprinzând rezultatul celor mai recente cercetări și descoperiri privitoare la text și la subiectele tratate de acest autor, și ilustrată cu harte și deseneuri

INSTITUTUL DE PEDAGOGIE
- BUCLUDE 1971 -
BIBLIOTECA
- Dimitrie Ton Ghica M. A.

Graduat în onoruri la 1870 la Facultatea de științe morale (Moral sciences Tripos) din Universitatea de Cambridge.

Operă premiată de Academia Română.

Vol. III.

lei 3

București

Librăriile: Socce & Co., C. Sfetea, Pavel Suru

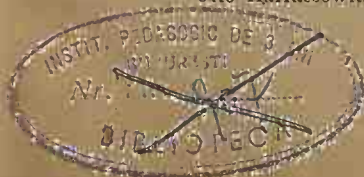
Leipzig

Viena

Otto Harrassowitz

Gerold & Comp.

1915



86443 ✓

92/201

Biblioteca Centrală Universitară
BUCUREȘTI
Cota ~~31630~~ *bullet*
Inventar *458.270*

RC 2/0

B.C.U. Bucuresti



C458270

Cuprinsul

Însemnare	Pag. V
Introducere la cartea III.	» VII
Inscripția Regelui Darius la Behistun	» XI

Cuprinsul cărții III:

- Cap. 1 — 28. Domnia lui Cambise. — Expediția în contra Egiptului.
- » 29 — 60. Istoria insulei Samos sub Policrat. — Cearta între Samos și orașele Lacedemona și Corint.
- » 61 — 87. Urmarea istoriei domniei lui Cambise. — Asasinarea lui Smerdis, fiul lui Ciru. — Revolta din Persia în favoarea falsului Smerdis. — Demența și moartea lui Cambise. — Conspirația în contra falsului Smerdis. — Uciderea lui Smerdis magul. — Sfatul conjuraților.
- » 88—117. Suirea pe tron a lui Darius. — Organizarea nouă a imperiului. — Descrierea provinciilor.
- » 117—119. Moartea lui Intaferne.
- » 120—128. Ultimele zile ale domniei lui Policrat la Samos. — Moartea lui Policrat. — Moartea lui Oroete.
- » 129—138. Istoria lui Democide din Crotona. — Fuga lui dela curtea lui Darius.
- » 139—149. Luarea insulei Samos de Perși.
- » 150—160. Revolta Babilonei în contra lui Darius. — Viclenia lui Zopir și luarea Babilonei.

Insemnare

Proba de traducere din Erodot prezentată la concursul Academiei de Dimitrie Ion Ghica a fost premiată la 1880. De atunci traducătorul premiat n'a încetat de a face din studiul și traducerea »Muzelor« »Părintelui istoriei« ocupația sa de predilecție. Având înaintea sa ca punct de plecare lucrarea clasică a lui Rawlinson, Ghica a voit să pună sub ochii cetitorului român o întreagă enciclopedie de cunoștințe despre lumea antică elină și barbară, de care se ating povestirile și descrierile întâiului istoric, geograf și etnograf al lumii elene.

Ghica nu s'a mulțumit să dea o traducere românească însoțită de notele necesare pentru înțelegerea textului; dânsul a dat mult mai mult: a pus înaintea traducerii textul original rectificat după variantele manuscrisurilor arătate în cele mai temeinice ediții critice; a însoțit apoi textul și traducerea de o foarte bogată adnotare filologică, istorică, arheologică, geografică. Astfel fiecare carte a format un volum.

Pentru întocmirea lucrării cu asemenea program și în așa proporții autorul a întrebuițat adâncă sa cunoaștere a limbii elene câștigată în Universitatea dela Cambridge, precum și vastele sale cunoștințe despre antichitate, împrăspătate și îmbogățite prin urmărirea nouălor descoperiri și studii.

S'a tipărit și publicat cartea I (Clio) la 1894; apoi — la 1902 — i-a urmat cartea IV, care cuprinde descrierea țărilor și popoarelor din părțile acuma românești; cartea II a fost publicată la 1912, iar acum se tipărește cartea III, și lucrarea ajunsese până la cap. 61, când mâna lui Ghica s'a oprit pentru totdeauna. A rămas însă manuscrisul gata până la sfârșitul cărții III. Familia răposatului a binevoit a pune la dispoziția Academiei manuscrisul și Secțiunea literară a hotărât să roage pe d-l Iuliu Valaori, conferențiar la Facultatea de filozofie, să supravegheze tipărirea. S'au tipărit astfel coalele 9—22, cuprinzând ultimele capitole până la 160 dimpreună cu introducerea și cu inscripția lui Darius dela Behistun.

Octombrie 1915.

Introducere la Cartea III.

La Cap. I din Cartea II Erodot, urmând înainte cu istoria Perșilor care formează, cu oarecari mici digresiuni, urzeala principală a narațiunii lui, ne spune despre urcarea pe tronul Persiei a lui Cambise, fiul lui Ciru și despre pregătirile acestuia pentru expediția proiectată în Egipt. Dela Capitolul 2 însă al acelei Cărți și până la finele ei autorul nostru, lăsând firul narațiunii lui, face o lungă digresiune pentru a se ocupa cu descrierea și cu istoria Egiptului. Firul istoriei Persiei, întrerupt la Cartea II, e reluat aci odată cu începerea Cărții III, care se ocupă exclusiv de domnia lui Cambise, de uzurparea lui Smerdis magul, de revolta în contra acestui impostor, și de începuturile domniei lui Darin Istaspe până la expediția lui în contra Sciților. În alte cuvinte Cartea aceasta tratează despre istoria Perșilor: singura digresiune mai marcantă este modul cum se întinde autorul asupra istoriei insulei Samos sub tirania lui Policrat, istorie în legătură strânsă cu politica persană în coloniile eline de pe coasta occidentală a Asiei Mici și din insulele lângă acea coastă. Această întindere asupra istoriei lui Policrat o face Erodot cu atât mai mare plăcere, cu cât el a trăit câtva timp la Samos și era familiar cu topografia orașului și bine informat asupra evenimentelor petrecute acolo în timpuri apropiate de epoca lui și contemporane cu el. Dacă luăm cele nouă Cărți din cari se compun scrierile lui Erodot, vom vedea că cu toate că fiecare are caracterul său bine definit, totuși le putem clasifica în mod mai general în trei grupări distincte de câte trei cărți fiecare. Astfel grupul cel dintâiu compus din Cărțile I, II și III se pot denumi istoria creșterii puterii și a măririi imperiului Perșilor, istoria succesorilor lor, așa că Cartea III fiind ultima carte din această grupare, tratează despre apogeul puterii lor.

A doua grupare, compusă din Cărțile IV, V și VI, prezintă un caracter mai antropologic, mai etnografic și mai geografic ca celelalte și a treia grupare, compusă din Cărțile VII, VIII și IX, au această în comun cu prima grupare că elementul istoric iar predomină și tratează despre insuccesele lor. În prima grupare istoria Perșilor e tema principală, aceea a Elinilor fiind mai mult incidentală, pe când în ultima grupare e contrariul, tema dominantă fiind istoria Elinilor, pe când aceea a Perșilor este incidentală. Cea din urmă grupare e mai pur istorică decât cea dintâi unde nota legendară și fabuloasă e mai marcată. În fine prima grupare e scrisă dintr'un punct de vedere care nu e elenic ci străin și izvoarele de informații de cari s'a servit autorul în genere sunt străine, pe când Cărțile VII, VIII și IX sunt mai mult însuflețite de simțământ elinesc și scrise din punctul de vedere elinesc din sorginte elinească și nu străină. Sunt de idee că această evoluțiune, ca să zic așa, care se operează treptat în scrierile lui Erodot, se datorește în mare parte vieții lui. Să nu uităm că, deși Elin de rassă, Erodot s'a născut supus al imperiului persic, așa că a crescut până la un punct sub influența satrapilor Ioniei și a administrației lor. Acestei perioade aparțin primele trei cărți, așa că avem în Cartea III finele acestei mentalități. După ce Erodot a părăsit patria sa și s'a dus la Atena, depărtându-se de sub influența atmosferei în care a crescut, simțământul național s'a accentuat mai mult. Devenind apoi cetățean ateniian și colon în Sudul Italiei, elenismul lui Erodot și mândria lui pentru biruințele Elinilor și superioritatea lor asupra barbarilor reies și mai bine în evidență. Aceasta mai explică și pentru ce mai toate pasagiile cari au indicii de a fi fost intercalări sau aditii făcute cu ocazia revizuirii lucrărilor sale la bătrânețe în Italia poartă stampila elenică. Între aceste adăogiri avem una foarte importantă în Cartea aceasta; ultima frază cu care se încheie Cartea și anume afirmarea dezertionii dela Perși la Atenieni a lui Zopir, fiul lui Megabiz. Acest fapt, consemnat și de Ctesias, a avut loc, după spusele acelu autor, scurt timp înaintea morții Regelui Persiei Artaxerxe Longimanu care s'a întâmplat la anul 425 înaintea lui Hristos, și este cel mai recent din toate câte sunt consemnate în scrierile lui Erodot, așa că trebuie să fixăm data morții lui după acest eveniment. Dacă ne luăm după afirmarea lui Ctesias, trebuie dar să admitem că la anul 425 sau 424 înainte de era noastră, Erodot era încă în

vieață; aceasta însă nu poate fi pentru că între anii 429 și 424 au avut loc evenimente așa de importante în Grecia în legătură cu războiul Peloponesului, încât Erodot nu le-ar fi trecut sub tăcere. Pe de altă parte, știm cât de puțin se poate conta pe exactitatea afirmărilor lui Ctesias, așa că acest »scurt timp înaintea morții lui Artaxerxes« poate fi o inexactitate de câțiva ani, și dacă punem dezertirea lui Zopir cam pe la anul 431 înaintea lui Hristos la data de 429 care este cea mai târzie la care putem fixa moartea lui Erodot, el a putut să afle despre această dezertire și s'o consemneze la finele acestei Cărți într'o clauză adițională.



Inscripția Regelui Darius la Behistun.

Această inscripție, în caractere cuneiforme, semitice și tartare și datând din al 5-lea an al domniei lui Darius Istaspe, adică din anul 516 înainte de Hristos, este trilingvă, adică în limba persană veche, în limba babiloniană și într'o limbă scitică tartară. Ea e săpată la o înălțime de o sută de metri dela baza unei stânci sau râpe, de o înălțime de 550 metri, așa că e greu de suit pentru a o putea ceti. Satul Behistun, aproape de care se află această importantă inscripție și săpătură, e situat pe drumul ducând dela Egbatana la Babilona și tocmăi pe hotarul despre apus al Mediei și pe artera principală de comunicație între provinciile despre răsărit și cele despre apus ale imperiului persan, în șirul de munți care separă platoul Iranului sau al Persiei propriie de valea Tigrului și a Eufratului. Inscripția în 5 coloane, astfel cum a fost descifrată de Sir Henry Rawlinson partea persană și revizuită la 1874, sună astfel în traducere:

Coloana I.

- § 1. Sunt Darius, — marele rege, — regele regilor, — regele Persiei, — regele provinciilor, — fiul lui Istaspe, — nepotul lui Arsame, — Achemenianul.
- § 2. Darius regele zice: — Tatăl meu fu Istaspe, — tatăl lui Istaspe fu Arsame, — tatăl lui Arsame fu Ariaramne, — tatăl lui Ariaramne fu Taispe, — tatăl lui Taispe fu Achimenes.

- § 3. Darius regele zice: — De aceea ne numim Achimenieni, — din vechime ne tragem noi, — din vechime neamul nostru regi am fost.
- § 4. Darius regele zice: — Opt din neamul meu au fost regi înainte. — eu sunt al noulea, — mult timp am fost regi.
- § 5. Darius regele zice: Prin mila lui Ormuzd sunt eu rege, — Ormuzd mi-a dăruit domnia.
- § 6. Darius regele zice: — Iată țerile cari sunt sub supunerea mea, — prin mila lui Ormuzd sunt regele lor, — Persia, Susiana, Babilonia, Asiria, Arabia, Egiptul, cele din mare, Saparda, Ionia, Media, Armenia, Capadocia, Partia, Zarangia, Aria, Corasmia, Bactria, Sogdiana, Gandaria, Sacia, Satagidia, Aracosia și Mecia, — peste tot 23 provincii.
- § 7. Darius regele zice: — Acestea sunt provinciile de sub stăpânirea mea; — prin mila lui Ormuzd au devenit ele supuse mie; — ele mi-au plătit tribut; — cele ce le-am ordonat lor și noaptea și ziua, acestea le-au făcut ele.
- § 8. Darius regele zice: — În țerile acestea pe bărbatul care a fost bun l-am iubit; — pe acela care a fost rău l-am desființat; — prin mila lui Ormuzd aceste țeri s'au supus legilor mele; — cum am ordonat eu lor, așa au făcut ele.
- § 9. Darius regele zice: — Ormuzd mi-a dat împărăția; — Ormuzd m'a ajutat și am căpătat împărăția aceasta; — prin mila lui Ormuzd sunt eu stăpân peste această împărăție.
- § 10. Darius regele zice: — Iată ce am făcut înainte de a fi rege; — un om numit Cambise, fiul lui Ciru, din neamul nostru eră aci rege înaintea mea; — Acest Cambise aveă un frate, numele lui eră Bardes; din aceeaș mamă și din acelaș tată ca și Cambise eră el; — după câtvă Cambise ucise pe acel Bardes; — când Cambise ucise pe Bardes, poporul nu aveă știre că Bardes fusese ucis; — după câtvă Cambise plecă în Egipt; — când Cambise plecă în Egipt statul se ticăloși; — atunci minciuna se lăți în țară, atât în Persia și în Media cât și în celelalte provincii.
- § 11. Darius regele zice: — Apoi se arătă un om, un mag, anume Gomates; — el eră din Pisiacada dela muntele numit Aracadres, de acolo eră el; — în a patrusprezecea zi a lunii Viașana s'a arătat el; — el minți statului astfel: — »Eu sunt Bardes, fiul lui Ciru, fratele lui Cambise; — atunci statul întreg se răscolă; — dela Cambise trecu la el atât Persia și Media cât și celelalte provincii; — el puse stăpânire pe imperiu; — în a noua zi a lunii Garmapada a pus el mâna pe imperiu; — după aceea Cambise sinucizându-se muri.
- § 12. Darius regele zice: Împărăția de care Gomates magul despuia pe Cambise, acea împărăție a fost din vechime în neamul nostru; — după ce Gomates magul despuia pe Cambise de Persia, de Media și de provinciile dependente, făcu după placul lui; — el deveni rege.
- § 13. Darius regele zice: — Nu s'a găsit nimeni, nici Persian, nici Med, nici din familia noastră care să alunge pe Gomates magul de pe tron; — statul aveă teamă mare de el; — el ucise pe mulți cari cunoșteau pe vechiul Bardes; și de aceea i-a și ucis; — adică »ca nu cumvă să mă recunoască că sunt Bardes fiul lui Ciru«. — Nimeni nu a îndrăznit să zică ceva privitor la Gomates magul până ce m'am arătat eu; — atunci m'am

rugat lui Ormuzd; — Ormuzd mi-a dat ajutor; — în a zecea zi a lunii Bagaiadiș, atunci chiar, împreună cu câțiva credincioși, ucisei pe Gomates magul și pe căpeteniile cari îl urmau; — în fortul numit Sietacotes din ținutul Mediei l-am ucis eu pe el; — l-am desbrăcat de putere; — prin mila lui Ormuzd am devenit rege; — Ormuzd mi-a pus sceptrul în mână.

- § 14. Darius regele zice: — Impărăția care fusese smulsă dela familia noastră am recăstigat-o; — am restabilit-o la loc; — cum a fost înainte așa am restabilit-o; — templurile pe cari le distrusese Gomates magul le-am zidit diu nou; — am restabilit pentru stat și cântecele religioase și cultul și le-am încredințat familiilor dela cari le luase Gomates magul; — am restabilit statul la loc, și Persia și Media și celelalte provincii; — cum eră înainte vreme așa am restabilit ceea ce se desființase; — prin mila lui Ormuzd făcut-am eu aceasta; — am luptat până ce am stabilit familia noastră în locul unde eră înainte; — astfel am luptat eu cu mila lui Ormuzd pentru ca Gomates magul să nu ia locul familiei noastre.
- § 15. Darius regele zice: — Acestea le-am săvârșit după ce m'am făcut rege.
- § 16. Darius regele zice: — După ce am ucis pe Gomates magul, un om numit Atrines, fiu al lui Opodarmes, s'a arătat; — astfel vorbi el statului Susiane: — »Eu sunt regele Susiane»; — atunci s'au răscolit cei din Susiana; — ei trecură de partea acestui Atrines; — el deveni rege al Susiane; și un om, un Babilonian cu numele Nadintebelu, fiul lui Enares se arătă; — Statului Babiloniei el declară fals: — »Eu sunt Nabucodrosor, fiul lui Nabonid»; — atunci întregul stat al Babiloniei trecu de partea acestui Nadintebelu; — Babilona se răscolă; — El se făcu stăpân pe regatul Babiloniei.
- § 17. Darius regele zice: — Atunci am trimis eu în Susiana; — Atrines îmi fu adus ca rob; — l-am ucis.
- § 18. Darius regele zice: — După aceea am pornit la Babilona în contra aceluia Nadintebelu carele se zicea Nabucodrosor; — forțele lui Nadintebelu ocupau fluviul Tigris; — erau postate acolo și aveau bărci; — acolo am împărțit armata mea; — o parte am îndestulat-o cu cămile; — cealaltă parte am încălecat-o pe cai; — Ormuzd mi-a ajutat; — prin mila lui Ormuzd am trecut fluviul Tigris; — acolo am ucis pe mulți din oastea lui Nadintebelu; — în a douăzeci și șasea zi a lunii Atriatia ne-am luptat noi așa.
- § 59. Darius regele zice: — Atunci am pornit la Babilona; — când am sosit aproape de Babilona, la cetatea numită Zazana pe fluviul Eufrate, acolo acel Nadintebelu carele se zicea Nabucodrosor mi s'a opus cu forțele lui și mi-a oferit băătălia; — atunci ne-am luptat în băătălie; — Ormuzd mi-a ajutat; — prin mila lui Ormuzd am ucis pe mulți din oastea aceluia Nadintebelu; — o parte din oastea lui am împins-o în fluviu; — apa a distrus-o; — în a doua zi a lunii Anamaca ne-am luptat noi așa.

Coloana II.

1. Darius regele zice: — Atunci Nadintebelu cu câțiva călăreți fugi la Babilona; — atunci am pornit la Babilona; — prin mila lui Ormuzd am luat

Babilona și am pus mâna pe Nadintebelu; — apoi am ucis pe acest Nadintebelu în Babilona.

- § 2. Dariu regele zice: — Pe când eram la Babilona, întâ țerile cari s'au răscolat în contra mea: Persia, Susiana, Media, Asiria, Armenia, Partia, Mărgiana, Satagidia, Sacia.
- § 3. Dariu regele zice: — Un om anume Martes, fiul lui Sisieres din cetatea Persiei numită Ciganaca, acolo locuia acela; — acesta s'a arătat; — Statul lui Susianei ei zice: — »Eu sunt Imane, regele Susianei«.
- § 4. Dariu regele zice: — Când trimisei în Susiana, atunci Susianii, temându-se de mine, puseră mâna pe Martes; — acela ce fusese șeful lor îl ucise.
- § 5. Dariu regele zice: — Un om anume Fraorte, un Med, s'a arătat; — Statului Mediei el zise: — »Eu sunt Xatrite din neamul lui Ciaxare«; — atunci oastea medică care se află în țara ei, s'a răscolat în contra mea; — ea a trecut de partea acelu Fraorte; — el s'a făcut rege al Mediei.
- § 6. Dariu regele zice: — Oastea persană și medă care eră cu mine, aceea eră mică la număr; — am expediat atunci trupe; — pe Idarnes, un Persan, unul din supușii mei, pe el l-am orânduit căpitan; — și astfel i-am vorbit eu: — »Pleacă și învinge statul Mediei care nu recunoaște autoritatea mea«. — Atunci porni acel Idarnes cu oastea lui; — când sosi el în Media la cetatea numită Marus, acolo se luptă el cu Mezii; — acela care eră căpetenia Mezilor nu putu să-i reziste; — Ormuzd mi-a dat ajutor; — prin mila lui Ormuzd forțele lui Idarnes învinsă cumplit acea oaste rebelă; — în ziua a douăzeci și șaptea a lunii Anamaka, atunci avu loc bătălia între ei; — atunci acea oaste a mea m'a așteptat la un loc numit Capada, un ținut al Mediei, până ce să sosese eu în Media.
- § 7. Dariu regele zice: — Atunci pe un om anume Dadarse, un Armean, unul dintre supușii mei, pe el l-am trimis în Armenia; — și astfel i-am vorbit eu: — »Pleacă, și pe Statul rebel care nu recunoaște autoritatea mea învinge-l«. — Atunci porni Dadarse; — când sosi el în Armenia, atunci rebelii se strânsă la un loc și s'au împotrivit lui Dadarse ca să se lupte cu el; — la Zoza, un sat în Armenia, acolo a avut loc bătălia; — Ormuzd mi-a dat ajutor; — prin mila lui Ormuzd forțele mele au învins cumplit oastea rebelă; — în ziua a opta a lunii Turavara, atunci a avut loc bătălia între ei.
- § 8. Dariu regele zice: — Rebelii strângându-se iar la un loc pentru a doua oară s'au pus în fața lui Dadarse ca să se lupte cu el; — la fortul din Armenia numit Tigra, acolo s'a dat bătălia; — Ormuzd mi-a dat ajutor; — prin mila lui Ormuzd forțele mele au învins cumplit acea oaste rebelă; — în ziua a optsprezecea a lunii Turavara, atunci a avut loc bătălia între ei.
- § 9. Dariu regele zice: — Rebelii strângându-se iar la un loc pentru a treia oară s'au opus în fața lui Dadarse ca să se lupte cu el; — la un fort din Armenia numit Uhiama, acolo s'a făcut bătălia; — Ormuzd mi-a dat ajutor; — prin mila lui Ormuzd forțele mele au învins cumplit oastea aceea rebelă; — în ziua a noua a lunii Taigarkis, atunci a avut loc bătălia între ei; — după aceea Dadarse m'a așteptat acolo până ce am sosit în Media.
- § 10. Dariu regele zice: — Apoi am trimis în Armenia pe unul anume Vomise,

- un Persan, dintre supușii mei; — astfel i-am vorbit eu: — »Pleacă și pe statul rebel care nu recunoaște autoritatea mea învinge-l». — Atunci Vomise porni; — când sosi el în Armenia, atunci rebelii străuși la un loc s'au împotrivit lui Vomise ca să se lupte cu el; — Ormuzd mi-a dat ajutor; — prin mila lui Ormuzd forțele mele au învins cumplit acea oaste rebelă; — în ziua a cincisprezecea a lunii Anamaka, atunci a avut loc bătălia între ei.
- § 11. Dariu regele zice: — Rebelii strângându-se pentru a doua oară la un loc s'au împotrivit în contra lui Vomise ca să se lupte cu el; — într'un ținut al Armeniei numit Otiara s'a dat bătălia; — Ormuzd mi-a dat ajutor; — prin mila lui Ormuzd forțele mele au învins cumplit acea oaste rebelă; — în luna Taravahara, fiind lună plină, atunci s'a făcut bătălia între ei; — după aceea Vomise m'a așteptat în Armenia până ce am sosit în Media.
- § 12. Dariu regele zice: — Apoi am pornit cu din Babilona; — am parcurs spre Media; — când am sosit în Media, într'un oraș numit Gundrusia, acolo se află acel Fraorte care se zicea rege al Mediei, cu o oaste în contra mea ca să se lupte cu mine; — atunci s'a dat bătălia; — Ormuzd mi-a dat ajutor; — prin mila lui Ormuzd am învins cumplit oastea lui Fraorte; — în ziua a douăzeci și șasea a lunii Adukaniș, atunci am luptat noi astfel în bătălie.
- § 13. Dariu regele zice: — Atunci Fraorte acela împreună cu câțiva călăreți a fugit de acolo la un ținut din Media numit Rages; — atunci am trimis eu o oaste care a pus mâna pe Fraorte și mi l-a adus în fața mea; — i-am tăiat nasul, urechile și limba și l-am biciuit; — a fost ținut în lanțuri la poarta mea; — tot regatul l-a văzut; — apoi l-am răstignit pe cruce la Ecbatana; — pe căpeteniile cari l-au urmat, pe aceia i-am ucis în cetățuia Ecbatanei.
- § 14. Dariu regele zice: — Un om cu numele Sitratames s'a răsculat în contra mea; — el a zis Statului: — »Eu sunt regele Sagartiei și sunt din neamul lui Ciaxares». — Atunci eu am trimis o armată de Perși și de Mezi; — pe unul anume Tachmaspate, un Med și unul din supușii mei, pe acela l-am orânduit căpitan; — și astfel am zis lui: — »Pleacă și învinge acel stat rebel care nu recunoaște autoritatea mea». — Atunci porni Tachmataspate cu oastea lui; — el a făcut bătălie cu Sitratames; — Ormuzd mi-a dat ajutor; — prin mila lui Ormuzd forțele mele au biruit cumplit acea oaste rebelă și au prins pe acest Sitratames și l-au adus în fața mea; — atunci i-am tăiat nasul și urechile și l-am biciuit; — l-am ținut legat de poarta mea în lanțuri, tot regatul l-a văzut; — apoi l-am răstignit pe cruce la Arbela.
- § 15. Dariu regele zice: — Acestea le-am făcut eu în Media.
- § 16. Dariu regele zice: — Partia și Ircania s'au răsculat în contra mea; — S'au declarat pentru Fraorte; — (pe) Istaspe, tatăl meu — După aceea Istaspe porni cu puțină oaste; — în locul numit Ispaoste, cetate din Partia, acolo s'a făcut bătălia; — Ormuzd mi-a dat ajutor; — prin mila lui Ormuzd Istaspe a învins cumplit acea oaste rebelă; — în a douăzeci și doua zi a lunii Viakna, atunci avu loc bătălia între ei.

Coloana III.

- § 1. Darius regele zice: — Atunci am trimis din Rhage o armată persană lui Istaspe; — când armata aceea sosi la Istaspe, atunci Istaspe porni cu trupele acelea; — într'un loc numit Patigrabana, cetate din Partia acolo s'a luptat el cu rebelii; — Ormuzd mi-a dat ajutor; — prin mila lui Ormuzd a învins Istaspe cumplit acea oaste rebelă; — În ziua întâia a lunii Garmapada, atunci avu loc bătălia între ei.
- â 2. Darius regele zice: — Atunci s'a supus provincia mie; — acestea le-am făcut eu în Partia.
- § 3. Darius regele zice: — Ținutul numit Margiana, acela s'a răsculat în contra mea; — pe unul anume Frate, un Margia, pe acela l-au pus ei peste dânsii căpitan; — atunci am trimis în contra lui pe unul Dadarse care era un supus al meu, un satrap din Bactria; — astfel i-am vorbit eu: — Pleacă și învinge pe poporul acela care nu recunoaște autoritatea mea; — atunci Dadarse porni cu oastea lui; — el s'a luptat cu Margianii; — Ormuzd mi-a dat ajutor; — prin mila lui Ormuzd forțele mele au învins cumplit acea oaste rebelă; — în ziua a douăzeci și treia a lunii Atriatia, atunci s'a făcut astfel bătălia între ei.
- § 4. Darius regele zice: — Atunci s'a supus provincia mie; — acestea le-am făcut eu în Bactria.
- § 5. Darius regele zice: — Un om anume Veisdate locuia într'un oraș numit Tarba, în ținutul din Persia numit Iutiia: acolo locuia el; — el s'a răsculat pentru a doua oară; — Statului persian el zise: — »Eu sunt Bardes, flul lui Ciru; — atunci Persanii cari erau în țara lor și lipsiți de contact cu mine să răsculară contra mea; — au trecut de partea acestui Veisdate; — el se făcu rege al Persiei.
- § 6. Darius regele zice: — Atunci eu am pornit oștile persane și mede cari se aflau cu mine; — pe un om numit Artabardes, un Persan, dintre supușii mei, pe el l-am orânduist căpitan peste oaste; — restul armatei persane m'a însoțit în Media; — atunci Artabardes porni în Persia cu oastea lui; — când sosi el în Persia, acest Veisdate care se zicea Bardes a ieșit cu trupele lui la cetatea din Persia numită Racha să ofere bătălia; — acolo se luptară ei; — Ormuzd mi-a dat ajutor; — prin mila lui Ormuzd forțele mele au învins cumplit oastea lui Veisdate; — în ziua a douăsprezecea a lunii Turavahara, atunci s'a făcut astfel bătălia între ei.
- § 7. Darius regele zice: — Atunci Veisdate acela împreună cu câțiva călăreți a fugit de acolo la Pisiacada; — de acolo a pornit el cu o armată în contra lui Artabardes să ofere bătălia; — la muntele numit Parga, acolo s'au luptat cu ei; — Ormuzd mi-a dat ajutor; — prin mila lui Ormuzd forțele mele au învins cumplit armata lui Veisdate; — în ziua a șasea a lunii Garmapada, atunci s'a făcut astfel bătălia între ei; — s'au prins robii acel Veisdate precum și aceia cari l-au sprijinit.
- § 8. Darius regele zice: — Atunci pe Veisdate acela precum și pe aceia cari l-au sprijinit i-am răstignit pe cruce într'un oraș al Persiei numit Chadidia.
- § 9. Darius regele zice: — Acel Veisdate care se zicea Bardes, el trimise o

- armată la Aracotia în contra unuia numit Viban, un Persan dintre supușii mei; satrapul Aracotiei; — și a pus căpitan peste acea armată pe unul oarecare; — și astfel i-a vorbit: — »Mergeți și atacați pe Viban și statul care nu recunoaște autoritatea regelui Dariu. — Și atunci armata porni, adică aceea pe care Veisdate o strânsese în contra lui Viban ca să dea luptă cu el; — la un fort numit Capiscane acolo s'au luptat; — Ormuzd mi-a dat ajutor; — prin mila lui Ormuzd forțele mele au învins cumplit acea oaste rebelă; — în a treisprezecea zi a lunii Anamaka, atunci s'a făcut astfel bătălia între ei.
- § 10. Dariu regele zice: — Rebelii adunându-se iarăși s'au opus lui Viban ca să dea luptă; — într'un ținut numit Gadiția acolo s'a făcut bătălia; — Ormuzd mi-a dat ajutor; — prin mila lui Ormuzd forțele mele au învins cumplit acea oaste; — în a șaptea zi a lunii Viiakna, atunci s'a făcut astfel bătălia între ei.
- § 11. Dariu regele zice: — Atunci omul acela care fusese căpitan peste oastea pe care Veisdate o pornise în contra lui Viban, acel căpitan, împreună cu câțiva călăreți, a fugit; — într'un fort din Aracotia, numit Arșada, acolo s'a refugiat el; — atunci Viban cu oastea lui l-au urmărit; — acolo l-au prins și a ucis pe fruntașii dintre aceia cari l-au sprijinit.
- § 12. Dariu regele zice: — Atunci provincia s'a supus mie; — acestea le-am făcut eu în Aracotia.
- § 13. Dariu regele zice: — Pe când mă aflam în Persia și în Media, Babilona s'a răsculat pentru a doua oară în contra mea; — un om anume Aracus, un Armean, fiu al lui Handitu, el s'a arătat; — într'un ținut al Babilonei numit Dobana acolo s'a arătat el; — astfel vorbi el fals: — »Eu sunt Nabucodonosor, fiul lui Nabonid. — Atunci statul Babilonei s'a răsculat în contra mea; — a trecut de partea celui Aracus; — el se făcu stăpân peste Babilona; — el se făcu rege al Babilonei.
- § 14. Dariu regele zice: — Atunci am pornit eu o armată la Babilona; — pe un om numit Intafres, un Med și unul din supușii mei, pe el l-am orânduit eu căpitan peste oaste; — astfel am vorbit eu: — »Plecă și supune acel stat Babilonian care nu recunoaște autoritatea mea. — Atunci Intafres cu oastea lui porni asupra Babilonei; — Ormuzd mi-a dat ajutor; — prin mila lui Ormuzd Intafres a luat Babilona; — în a doua zi a lunii Marcazana, atunci s'a făcut ; — ucis.

Coloana IV.

- § 1. Dariu regele zice: — Acestea le-am făcut eu în Babilona.
- § 2. Dariu regele zice: — Cele ce le-am făcut eu; — acelea le-am făcut eu totul prin mila lui Ormuzd; — după ce s'au răsculat regii în contra mea, am luptat în nouăsprezece bătălii; — prin mila lui Ormuzd i-am biruit și am prins robii doi regi; — pe unul îl chemă Gomates, un mag; — el vorbiă minciuni; — astfel zicea el: — »Eu sunt Bardes, fiul lui Ciru. — El făcu pe Perși să se revolte; — un altul se numiă Atrines, din Susa eră el; — el vorbiă minciuni; — astfel zicea el: — »Eu sunt regele Susianei. — El a făcut pe Susiani să se răscole în contra mea; — un altul se numiă Nadintabelu, un Babilonian, el vorbiă minciuni; — astfel zicea el; — »Eu sunt Nabucodonosor, fiul lui Nabonid. — El făcu Ba-

- bilona să se revolte; — un altul se numia Martes, un Persan; — el vorbiă minciuni; — astfel zicea el: — »Eu sunt Imanes, regele Susianci«. El a făcut ca Susiana să se răscoale în contra mea; — un altul se numia Fraorte, un Med, el vorbiă minciuni; — astfel vorbiă el: — »Eu sunt Xatrita din neamul lui Ciaxare«. — El a făcut ca Media să se răscoale în contra mea; — un altul se numia Sitratachmes din Sagartia, el vorbiă minciuni; — astfel zicea el: — »Eu sunt regele Sagartiei, din neamul lui Ciaxare«. — El a făcut ca Sagartia să se răscoale în contra mea; — un altul se numia Fraorte din Margiana, el vorbiă minciuni; — astfel zicea el: — »Eu sunt regele Margianei«. — El a făcut ca Margiana să se răscoale în contra mea; — un altul se numia Veisdate, un Persan, el vorbiă minciuni; — astfel zicea el: — »Eu sunt Bardes, fiul lui Ciru«. — El făcū ca Persia să se răscoale în contra mea; — un altul se numia Aracus, un Armean, el vorbiă minciuni; — astfel zicea el: — »Eu sunt Nabucodonosor, fiul lui Nabonid«. — El făcū ca Babilona să se răscoale în contra mea.
- § 3. Darius regele zice: — Pe acești nouă regi îi-am prins cu robi în aceste bătălii.
- § 4. Darius regele zice: — Acestea sunt provinciile cari s'au răsculat; — Zeul a născocit minciuni ca ei să înșele Statul; — apoi zeul Ormuzd a supus popoarele mânilor mele; — cum am dorit așa a făcut zeul Ormuzd.
- § 5. Darius regele zice: — Tu care poți fi rege în viitor ferește-te de minciuni; pe acela care e mincinos nimicește-l; — dacă observi preceptele mele, țara mea își va conserva integritatea.
- § 6. Darius regele zice: — Ceeace am făcut eu, am făcut prin mila lui Ormuzd; — Tu care vei ceti poate această inscripție, să nu crezi că faptele ce le-am consemnat aci sunt fals consemnate.
- § 7. Darius regele zice: — Ormuzd îmi este martor că nu am consemnat aci fals cele ce le-am săvârșit.
- § 8. Darius regele zice: — Prin mila lui Ormuzd sunt multe fapte pe cari le-am săvârșit eu și pe cari nu le-am consemnat aci; — de aceea nu le-am consemnat pentru ca nu cumva acela carele va ceti această inscripție să creadă că faptele săvârșite aiurea de mine au fost consemnate fals.
- § 9. Darius regele zice: — Ceice au fost regi înaintea mea nu au făcut toate ca mine prin mila lui Ormuzd.
- § 10. Darius regele zice: — Urmaș al meu să cauți ca ceceace am săvârșit eu în mod public să nu-l ascunzi de lume; — dacă nu ascunzi acest edict dar îl dai publicității în țară, să-ți fie Ormuzd prielnic amic, să-ți fie copiii numeroși și să-ți fie vieața lungă.
- § 11. Darius regele zice: — Dacă ascunzi acest edict și nu-l dai publicității în țară, să-ți fie Ormuzd inamic și să n'ai parte de copii.
- § 12. Darius regele zice: — Cele ce le-am săvârșit, prin mila lui Ormuzd le-am săvârșit eu; — Ormuzd mi-a dat ajutor și ceilalți zei cari sunt.
- § 13. Darius regele zice: — Și pentru aceea mi-a dat ajutor Ormuzd și ceilalți zei cari sunt, pentrucă eram drept credincios și nu eram nici mincinosi nici tiran. — Pe acela care a muncit pentru neamul meu, pe acela l-am iubit și ocrotit, pe acela care mi-a fost vrăjmaș, pe acela l-am nimicit cu desăvârșire.

- § 14. Darius regele zice: — Tu care poți să fi rege după mine, pe acela care ar fi mincinos sau făcător de rele, să nu-i fi prieten; — asvârle-l la cumplită perzanie.
- § 15. Darius regele zice: — Tu care vei ceti această inscripție pe care am săpat-o și vei vedeă aceste figuri, să fi cu băgare de seamă să nu le strici; cât vei fi în viață să le conservi.
- § 16. Darius regele zice: — Dacă vei ceti această inscripție și vei vedeă aceste figuri și nu le vei strică ci le vei conserva cât timp va dăinui neamul meu, atunci să-ți fie Ormuzd propice, să-ți fie seminția numeroasă și viața lungă, și tot ce vei face să fie binecuvântat de Ormuzd până în veci.
- § 17. Darius regele zice: — Dacă cetind această inscripție și văzând aceste figuri le strici și nu le conservi cât timp va dăinui neamul meu, atunci să-ți fie Ormuzd vrăjmaș, să n'ai parte de seminție și tot ce vei face să fie blestemat de Ormuzd până în veci.
- § 18. Darius regele zice: — Aceștia sunt bărbații cari au fost singuri de față atunci când am ucis pe Gomates, magul, care se ziceă Bardes; — aceștia singuri m'au ajutat ca tovarăși; — unul numit Intafernes, fiul lui Veis-pares, un Persan; — unul numit Otones, fiul lui Socres, un Persan; — unul numit Gobrias, fiul lui Mardonius, un Persan; — unul numit Idarnes, fiul lui Megabignes, un Persan; — unul numit Megabiz, fiul lui Dadoes, un Persan; — unul numit Ardomanes, fiul lui Bazuces, un Persan.
- § 19. Darius regele zice: — Tu care poți fi rege după mine Darius

Coloana V.

- § 1. Darius regele zice: — Cecece am săvârșit eu, prin mila lui Ormuzd am săvârșit rege : — această provincie s'a răsculat în contra mea; — un om numit inim pe acela l-am rânduit cei din Susiana căpitan peste ei; — atunci am trimis o oaste în Susiana; — pe un om numit Gobrias, un Persan dintre supușii mei, pe acela l-am rânduit căpitan peste oaste; — atunci acest Gobrias a pornit în Susiana cu trupele lui; — s'a luptat cu rebelii; — atunci și ai lui și . . . prins l-a adus în fața mea provincia acolo l-am ucis.
- § 2. Darius regele zice: — și Ormuzd . . . prin mila lui Ormuzd . . . am săvârșit.
- § 3. Darius regele zice: — Cine în viitor aceasta și de viață
- § 4. Darius regele zice: — am pornit din Sacia . . . , Tigul spre mare, pe dânsul am trecut am ucis pe inamic, am prins mie, și numit Sacuce, pe el l-am făcut rob acolo celălalt căpitan eră atunci.
- § 5. Darius regele zice: — nu Ormuzd prin mila lui Ormuzd am săvârșit
- § 6. Darius regele zice: — Ormuzd și de viață și

ΗΡΟΔΟΤΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΩΝ ΤΡΙΤΗ

ΘΑΛΕΙΑ

1. Ἐπὶ τοῦτον δὴ τὸν Ἀμασίην
Καμβύσις ὁ Κόρου¹ ἐστρατεύετο,
ἄγων καὶ ἄλλους, τῶν ἤρχε, καὶ
Ἑλλήνων Ἴωνάς τε καὶ Αἰολέας,²
δι' αἰτίην τοιήνδε³ πέμψας Καμ-

ERODOT

CARTEA III.

THALIA

1. Așa dar, în contra acestui
Amasis porni Cambise, fiul lui
Ciru, ducând cu el (în această
expediție), în afară de alte na-
ționalități cari se aflau subț

¹ Καμβύσις ὁ Κόρου. Astfel eră numele elenizat al acestui rege al Persilor. Numele real, așa cum se cetește pe inscripția cuneiformă dela Behistun, este *Kalujiya*, iar forma persană *Kambuziya*. Pe monumentele egiptene numele figurează subț forma *Kam-bath* cu titlul de *Rhamesoth* (născut din Soare). — Pentru data expediției acesteia a lui Cambise în contra Egiptului, vezi nota 1, pag. 2, vol. II.

² καὶ Ἑλλήνων Ἴωνάς τε καὶ Αἰολέας. Trebuie să ne ferim de a aplică acestor Elini verbul ἤρχε care implică dominațiune totală asupra supusului și care în pasajul de față se aplică numai celorlalte naționalități (ἄλλους). Elinii despre cari e vorba aci nu erau absolut subjugați și lor autorul nostru aplică verbul ἐπεχράτεε, ca să indice starea de supunere mitigată, subț care erau față de Cambise. Asupra acestui punct vezi nota 2, pag. 2, vol. II. Nu trebuie să ne mire faptul că găsim Ionieni și Eolieni figurând în expediția aceasta persană în contra lui Amasis, ale căruia simțiminte amicale pentru Elini erau în deobște cunoscute (Cartea II, Cap. 178). De sigur că aceștia nu au mers de buna lor voie, ci siliți, și orașele libere ioniane și eoliane după coasta Asiei s'au abținut, ba poate chiar au și trimis voluntari să serve în armata de rezistență a lui Amasis. Tot așa și Dariu, când a început prima lui campanie în contra Elinilor prin atacul și distrugerea orașului Eritrea în Eubea, a procedat în contra acestui oraș ajutat de contingentul lui de Elini subjugați în Asia și cari de sigur nu de buna lor voie au dat concursul lor pentru robirea consăngenilor lor din Eritrea.

³ δι' αἰτίην τοιήνδε. Motivul invocat de Perși pentru atacul acesta, și pe care îl raportează aci Erodot, eră destul de futil și nu poate să fi fost cel real: spiritul timpului, cum foarte just observă Dahlmann (*Vieța lui Erodot*, Cap. VII, § 3), având drept călăuză politică influențele personale și nici cum

βόσης ἐς Αἴγυπτον κήρυκα, αἴτεε ¹ Ἄμασιν θυγατέρα· αἴτεε δὲ ἐκ συμβουλῆς ² ἀνδρὸς Αἰγυπτίου, ὃς μειφόμενος Ἄμασιν ³ ἐπρήξε ταῦ-	dominația lui, pe Ionieni și pe Eolieni dintre Elini; mo- tivul a fost cel următor: Cam- bise trimisese un sol în Egipt
---	--

influența evenimentelor, căută motive personale totdeauna pentru a explica un fapt petrecut sau o hotărîre luată. Adevăratul motiv al expediției acesteia a lui Cambise trebuie să fi fost mult mai puternic și mai peremptoriu decât o simplă păcăleală a lui Cambise de către Amasis. Singur Erodot spune (Cartea I, Cap. 153) că cucerirea Egiptului figură pe programul lui Ciru, și eră natural ca Perșii, cari au distrus imperiul asirian și pe cel babilonian căroră ei s'au substituit, să fi avut aspirațiuni asupra văii mănoase a Nilului, posesia căreia a fost atăta timp un obiect de râvnă pentru regii acelor imperii, puternice, dar de scurtă durată. Un alt motiv care poate fi un factor determinant în această hotărîre a lui Cambise a fost și atitudinea ostilă a lui Amasis față de Perși, rezultând din faptul că acest rege simția că pericolul cel mare pentru Egipt venia despre Persia: probă tractatul de alianță încheiat de Amasis cu Cresus în contra lui Ciru, tractat despre care Erodot vorbește mai sus la Cap. 77 din Cartea I. (Vezi nota 1, pag. 135, vol. I).

¹ αἴτεε. Imperfectul indică insistența cererii.

² ἐκ συμβουλῆς. Sunt ediții cu ἐκ βουλῆς; nici un manuscris din cele autorizate însă nu prezintă această variantă: mai găsim încă și ἐκ συμβουλῆς, pe motivul că la Cap. 157 din Cartea I autorul nostru a întrebuintat forma atică; precum însă am spus de repezite ori, nu trebuie căutată uniformitate în dialectul lui Erodot, pentrucă, deși el eră dorian, totuși dialectul lui propriu a fost cel ionian, dar și acela a fost așa influențat de mijlocul atic în care a trăit mult, încât a întrebuintat ambele forme. Așa dar, Erodot aci s'a putut servi de o formă ionică și în alt pasaj să fi întrebuintat forma atică.— ἐκ συμβουλῆς înseamnă «din sfatul» și pentru a exprima aceasta el se servea de συμβουλῆς fără ἐκ, cum face de exemplu mai jos la Cap. 125 din cartea aceasta, la Cap. 95 din Cartea IV, la Cap. 15, 51 și 135 din Cartea VII și la Cap. 101 și 103 din Cartea VIII.

³ μειφόμενος Ἄμασιν. Imputând lui Amasis, sau blamând pe Amasis. μείφομαι e un verb care obicinuie guvernază dativul persoanei căreia se face imputarea și acuzativul obiectului imputat, dar nici aci nu există regula absolută. Pentru μείφομαι cu acuzativul persoanei sau a cauzei neajunsului, avem la Cap. 77 din Cartea I τοῦτο μειφθεῖς; mai jos la Cap. 13 vedem «τὰ δὲ πρὸς Κορηναίων ἀπικείμενα μειφθεῖς;» imediat după aceasta avem «ταῦτα δὲ ἐπιμειφόμενος». Ca să cităm și din alți autori, găsim în Xenofon (*Anabasis*, II. 30) «αὐτοὺς ἐμειφτο.» Acum cu dativul persoanei avem, lucru curios, tot cu privire la incidentul relatat aci de Erodot, mai jos la Cap. 4, «μειφόμενος κοῦ τι Ἄμασι;» adevărat însă că în acel pasaj figurează acuzativul Ἄμασιν în două manuscrise, în cel din Florența și în cel sancroftian; în Eschil (*Theb.* vers 652) găsim «οὐποτ' ἀνδρὶ τῶδ'ᾶ κηροκευμάτων μείψι.» În fine există exemple și cu genitivul persoanei în contra căreia e supărare și în Tucidid I, 84 avem «ὁ μάλιστα μείφονται ἡμῶν» adică «lucrul de care se plâng mai mult în contra noastră». Vedem dar căt e de capricios acest verb și nu trebuie să ne mire dacă aci îl vedem urmat de un acuzativ, pe când mai jos la Cap. 4 în identice aceleși condiții, îl urmează un dativ. Nu mă indoesc că autorul așa a scris și nu avem să-i corectăm textul pentru motiv de uniformitate. În general, cum am și spus-o (nota 3, pag. 396. vol. I), acuzativul persoanei vizate de verbul μείφομαι implică nu numai o supărare, dar și o constatare din partea celui lezat că el ar avea tot dreptul să fie supărat. Iată de ce aci mă serv de expresia «mare supărare», pe când la Cap. 4 mai jos, unde marea majoritate a manuscriselor au dativul, numai de expresia «supărat» deși nu cred că în cazul de față Erodot să fi făcut intenționat această distincție.

τα, ὅτι μιν ἐξ ἀπάντων τῶν ἐν Αἰγύπτῳ ἰητρῶν ἀποσπάσας ἀπὸ γυναικὸς τε καὶ τέκνων, ἐκδοτον ἐποίησε ἐς Πέρσας,¹ ὅτι Κῶρος πέμψας παρὰ Ἄμασιν αἴτε ἰητρὸν ὀφθαλμῶν² ὃς εἶη ἄριστος τῶν ἐν Αἰγύπτῳ. Ταῦτα δὴ ἐπιμεμφόμενος ὁ Αἰγύπτιος, ἐνήγε τῇ συμβουλίῃ,³ καλεῶν αἰτέειν τὸν Καμβύση Ἄμασιν θυγατέρα, ἵνα ἧ δοῦς ἀνίψου, ἢ μὴ δοῦς Καμβύση ἀπέχθοιτο.⁴ Ὁ δὲ Ἄμασις, τῇ δυνάμει⁵ τῶν Περσέων ἀγρόμενος καὶ ἀρρωδέων,⁶ οὐκ εἶχε οὔτε δοῦναι οὔτε ἀρνήσασθαι· εὖ γὰρ ἤπιστατο⁷ ὅτι οὐκ ὡς γυναικὰ μιν ἐμελλε Καμβύσης εἶεν, ἀλλ' ὡς παλλακίην.⁸ Ταῦτα δὴ ἐκλοισέ-

și ceruse lui Amasis pe fiica lui (în căsătorie); cererea aceasta el o făcuse după sfatul unui Egiptean care i-l dăduse având pe Amasis o mare supărare, fiindcă într'un timp, când Ciru trimisese la Amasis să-i ceară un medic specialist pentru ochi, cel mai bun din câți erau în Egipt, (acesta) îl luase pe el dintre toți medicii câți erau în Egipt și despărțindu-l de soția și de copiii lui, l-a dat pe mâna Perșilor. Egipteanul fiind dar supărat pentru acest motiv, persistă în sfatul lui, îndemnând pe Cambise să ceară dela Amasis pe

¹ ἐκδοτον ἐποίησε ἐς Πέρσας. ἐκδοτον e o expresie cu totul subiectivă și arată impresia ce o simte subiectul, (în cazul prezent acest doctor egiptean) că trimiterea lui în Persia ar constitui un exil. De fapt misiunea nu era o pedeapsă (era chiar ceva măgulitor pentru el, pentru că arată că el era considerat ca cel mai de frunte din profesia lui), totuși pentru dânsul era echivalent cu un exil, fiind o separare forțată de familia lui. Acest cuvânt are totdeauna un sens de penalitate și de predare. (Vezi Cartea I, Cap. 159; Cartea IV, Cap. 85, s.c.l.).

² ἰητρὸν ὀφθαλμῶν. Persii niciodată nu au avut medici buni, pentru că nu s'au ocupat serios cu știința aceasta. Până și în zilele noastre Șahul, când e bolnav, chiamă medicii din Europa, asemeni persoanele din societatea persană mai cu dare de mână recurg la medicii străini și foarte rar chiamă pe medicii lor locali. Așa era și în vechime. La nevoie Persanii mai întâiu se adresau la Egipteni, cari nu numai că se ocupau cu medicina, dar se și specializau în diferitele ramuri ale acestei științe. (Vezi Cartea II, Cap. 84). Mai jos, la Cap. 129, vedem cum Dariu, când și-a scrintit piciorul la vânatoare, a chemat pe un chirurg egiptean, care însă nu reuși să-l vindece, apoi a recurs la un chirurg din Crotona. După Egipteni, Elinii deveniră celebri ca medici și știm că Ciru a chemat o consultație de doctori elini (*Ciropedia* lui Xenofon, Cap. VIII, 2, 24).

³ ἐνήγε τῇ συμβουλίῃ. Verbul ἐνάγειν însemnează a pune multă insistență; în cazul de față medicul egiptean împinse pe Cambise, stăruind mult asupra sfatului ce i-l dădea. În acelaș sens găsim verbul acesta întrebuințat la Cartea IV, Cap. 79 și 145 și la Cartea V, Cap. 90 și 104.

⁴ ἵνα ἧ δοῦς ἀνίψου, ἢ μὴ δοῦς Καμβύση ἀπέχθοιτο. Erodot pare aci a fi avut în minte versul 185 din Suplicantele lui Eschil.

⁵ δυνάμει. Unele ediții au δυνάμι (vedi nota 4, pag. 360, vol. I).

⁶ ἀρρωδέων. Forma ionică pentru ἀρρωδέων.

⁷ ἤπιστατο. Forma ionică care figurează în două manuscrise e condamnată de Bredoviu ca încorectă.

⁸ ἀλλ' ὡς παλλακίην. Numai femeile de rasă indigenă puteau fi soții legitime ale monarhilor Persiei și numai copiii acestora aveau drept de succe-

μενος, ἐποίησε τάδε. Ἦν Ἀπρίεω τοῦ προτέρου βασιλέος θυγάτηρ κάρτα μεγάλη τε καὶ εὐειδής,¹ μόνη τοῦ οἴκου λελειμμένη² ὀνομα δέ οἱ ἦν Νίτητις.³ Ταύτην δὴ τὴν παῖδα ὁ Ἀμασις κοσμήσας ἐσθῆτί τε καὶ χρυσῷ,⁴ ἀποπέμπει ἐς Πέρσας ὡς ἑωυτοῦ θυ-

fica lui (în căsătorie), pentru ca (Amasis), în caz de ar da-o, să aibă necaz, și în caz de nu ar da-o, să-și facă un inamic din Cambise. Amasis, necăjit și înspăimântat din cauza puterii Persilor, (stetea la îndoeală) nevoind nici s'o dea, nici

siune la tron. În afară de asemeni soții legitime persane regii Persiei mai aveau în haremul lor și alte femei străine cari nu erau decât concubine. Fiii acestora din urmă, deși nu aveau drept la averea și la succesiunea tatălui lor, căpătau de multe ori slujbe importante, ca în administrație, în magistratură s.c.l. (Vezi Ctesias, *Fragm.* pag. 178 și 230). Iată de ce Amasis știa din nainte că fica lui nu putea fi decât o concubină a lui Cambise dacă i-ar cedă-o.

¹ κάρτα μεγάλη τε καὶ εὐειδής. În totdeauna frumusețea la om a fost asociată cu statură înaltă, și o femeie, ca să pōtă reprezenta un ideal de frumusețe, trebuie să posede o talie elegantă și înaltă. Noi combinăm des adjectivele »înalt« cu acela de »frumos« ca să exprimăm o frumusețe desăvârșită și privim talia înaltă ca completând frumusețea trăsăturilor. Un om sau o femeie cu talia scurtă nu sunt obicinuīt calificați de frumoși. Erodot se servă de aceeași expresie vorbind la Cap. 12 din Cartea V despre frumusețea sorei fraților peonieni Pigres și Manties. Mai jos la Cap. 3 aceleași calificative sunt întrebuintate în descrierea frumuseții copiilor Casandanei. La Cap. 60 din Cartea I frumusețea femeii Fio este descrisă astfel: ... Φόνη, μέγας ἀπὸ τεσσέρων πηγέων ἀπολείπουσα τρεῖς δακτύλους, καὶ ἄλλως εὐειδής. Pentru asemenea epitețe aplicate frumuseței bărbătești, vezi Cartea VII, Cap. 19 și 187 și Cartea IX, Capitolul 96.

² μόνη τοῦ οἴκου λελειμμένη. Versiunea aceasta persană e fără îndoială eronată, pentrucă e greu de admis cum putea fi aceasta fată a lui Apries, care supraviețuise întregului ei neam, destul de tânără ca s'o trimeată Amasis lui Cambise pentru gineceul lui. La epoca de care vorbim femeia aceasta trebuie să fi fost de vreo 60 de ani. Apries a fost detronat între anii 580 și 570 înainte de Hristos. Invazia lui Cambise în Egipt a avut loc la anul 528 înainte de Hristos, adică cu vreo 45 de ani în urmă. În condițiile cele mai favorabile, adică presupuind că fata aceasta s'ar fi născut în anul în care a fost ucis Apries, tot ar fi avut aproape 50 de ani când Amasis a trimis-o lui Cambise, lucru care nu e admisibil, date fiind moravurile orientale. Probă că femeia aceasta trebuie să fi fost înaintată în vârstă este faptul că există o versiune egipteană (raportată de Erodot în capitolul următor, cu toate că el nu pune nici un crezământ în ea) care pretindea că Ciru, tatăl lui Cambise, ar fi cerut pe femeia aceasta în căsătorie dela Apries. În toate cazurile, dacă și aceasta e puțin probabil din cauza piedicii arătate mai sus la nota 8 din pagina precedentă, totuși ar există o mai mare potrivire de vârstă între această fică a lui Apries și Ciru decât între ea și Cambise.

³ Νίτητις. Atheneu scrie numele acesta Νειτήτις care pare a fi mai corect, numele fiind egiptean și însemnând »dăruită de zeița Neit,« așa că s'ar putea traduce în limba elină prin Athenodora. Nici ea, nici numele ei nu figurează pe nici un monument și e probabil că ea nu a jucat nici un rol în țara ei.

⁴ κοσμήσας ἐσθῆτί τε καὶ χρυσῷ. Avem e expresie similară la Cap. 111 din Cartea I, descriind luxul cu care eră îmbrăcat Ciru când eră copil: »παίδιον... κεκοσμημένον χρυσῷ τε καὶ ἐσθῆτι ποικίλῃ. În pasajul acela ἐσθῆτι are un calificativ care aci e subînțeles; de aceea nu cred cu Bähr că

γατέρα. Μετά δὲ χρόνον ὥς μιν ἤσπάζετο, πατρόθεν οὐνομάζων, λέγει πρὸς αὐτὸν ἢ παῖς: »Ὁ βασιλεῦ, διαβεβλημένος ὑπὸ Ἀμάσιος οὐδ' ἄν μανθάνεις,¹ ὃς ἐμέ σοι κόσμῳ ἀσκήσας² ἀπέπεμψε, ὡς ἑωυτοῦ θυγατέρα διδοῦς, εἶδον τῇ ἀληθείῃ³ Ἀπρίω, τὸν ἐκείνος, εἶοντα ἑωυτοῦ δεσπότηα, μετ' Αἰγυπτίων ἐπαναστᾶς ἐφόνευσε.«⁴ Τοῦτο δὲ τὸ ἔπος καὶ αὐτῇ ἢ αἰτίῃ ἐγγενομένη ἤγαγε Καμβύσηα τον Κόρον, μεγάλως θυμωθέντα,⁵ ἐπ' Αἴγυπ-

s'o refuze; căci el știa bine că Cambise nu voia s'o aibă de soție, ci de concubină. Reflectând asupra acestor lucruri, el făcù precum urmează: Aveà o fică regele precedent Apries, înaltă și frumósă, singura rămásă din neamul ei: numele ei erà Nitetis. Pe fata aceasta o găti Amasis cu o rochie (bogată și cu (scule de) aur, și o porni la Persi drept ficia lui. După ce trecù câtvã timp, (Cambise) sărutând-o îi spuse după numele tatălui ei, și fata atunci îi zise: »O rege, tu nu-ți dai seamă că Amasis și-a bătut joc de tine, căci el m'a gătit frumos și m'a expedit la tine dăruindu-mă drept ficia lui, pe când în realitate eu sunt (ficia) lui Apries, pe carele (Amasis) acesta, al căruia stăpân erà (Apries), l-a ucis în unire cu Egiptenii răsculați.« Cuvintele acestea, ca

expresia ἐσθίει τε καὶ χρυσῷ însemnează rochie cusută cu aur: cred mai mult că e vorbă și de rochie bogată și de scule; de aceea în traducere am suplinit calificativul bogată care cred că se subînțelege.

¹ διαβεβλημένος ὑπὸ Ἀμάσιος οὐδ' ἄν μανθάνεις. Bähr traduce pasajul acesta în latinește: »ab Amasi te deceptum esse nescis.« În actul de înșelăciune vizat de participiul διαβεβλημένος intră și ideea de păcăleală și Grigorie din Corint grămăticul, în lucrarea sa asupra dialectului ionian (§ 143, 144), vorbind de acest participiu, citează tocmai acest pasaj din Erodot și spune că διαβεβλημένος aci echivalează cu καταπαύεις καὶ καταγλασθεῖς.—În loc de ὑπὸ Ἀμάσιος Bekker scrie ὑπ' Ἀμάσιος.

² κόσμῳ ἀσκήσας e echivalent cu κοσμήσας.

³ ἀληθείῃ, scris de Creutzer ἀληθείῃ. (Vezi nota 4, pag. 56, vol. I, și nota 8, pag. 206, vol. I).

⁴ τὸν ἐκείνος, εἶοντα ἑωυτοῦ δεσπότηα, μετ' Αἰγυπτίων ἐπαναστᾶς ἐφόνευσε. Vezi mai sus Cartea II, Cap. 169.

⁵ μεγάλως θυμωθέντα în apozitie cu Καμβύσηα, așa că traducerea literală a pasajului ar fi: »împinse pe Cambise fiul lui Ciru, foarte mâniat, asupra Egiptului.« Pentru a da traducerii o formă mai românească am fost silit să schimb construcția frazei.

τον. Οὕτω μὲν νῦν λέγουσι Πέρσαι.¹

2. Αἰγύπτιοι δὲ οἰκησίδονται² Καμβόσσεια, φάμενοι μιν ἐκ ταύτης δῆ τῆς Ἀπρίσω θυγατρὸς γενέσθαι Κῦρον γὰρ εἶναι τὸν πέμψαντα παρὰ Ἀμασιν ἐπὶ τὴν θυγατέρα, ἀλλ' οὐ Καμβόσσεια. Λέγοντες δὲ ταῦτα οὐκ ὀρθῶς λέγουσι. Οὐ μὴν οὐδὲ³ λέληθε αὐτοῦς, (εἰ γὰρ τινες καὶ ἄλλοι,⁴ τὰ Περσέων νόμιμα ὀρθῶς ἐπιστάται καὶ Αἰγύπτιοι), ὅτι πρῶτα μὲν νόμον οὐ σφί νόμος ἐστὶ βασιλεῦσαι, γνησίου παρρόντος⁵ αὐτίς δὲ, ὅτι Κασσανδά-

și faptul în sine, mâniară multe pe Cambise, fiul lui Ciru, și îl împinsără asupra Egiptului. Așa spun Perșii.

2. Egiptenii de altă parte revendică pe Cambise pentru ei, zicând că el ar fi fost fiul acestei fiice a lui Apriēs; că ar fi fost Ciru, iar nu Cambise, carele ar fi trimis la Amasis să-i ceară pe fiica. Spunând așa însă nu spun drept. Căci nu e cu putință să fi fost un ce ascuns pentru ei, — văzând că dacă cineva are cunoștință exactă despre legile Perșilor, aceștia sunt mai ales Egipt-

¹ Οὕτω μὲν νῦν λέγουσι Πέρσαι. Vezi mai sus notele 3 și 4, pag. 174, vol. I.

² οἰκησίδονται. Sensul este a reclama sau revendică pro domo sua, adică ca făcând parte din casa cuivā. — Unele manuscrise au οἰκησίδονται. La Capitolul 94 din Cartea I avem forma οἰκησίδονται, deși în acel pasaj Creutzer are ca aci οἰκησίδονται. — Nimic mai natural decât ca un popor învins, pentru a-și menaja amorul propriu, să pretindă că învingătorul său străin e neam cu el. Eră ca un fel de mângăiere pentru Egiptenii cari își pierduseră independența să lase să se acrediteze legenda că mama lui Cambise, noul lor stăpân, eră fiica unui rege de ai lor. Un exemplu analog e acela al Perșilor cari au făcut să circule legenda că Alexandru cel Mare, învingătorul lor și distrugătorul imperiului lor, ar fi fost pe jumătate persan; e adevărat că nu toți erau de acord dacă consângeneitatea aceasta eră despre partea tatălui sau despre partea mamei lui Alexandru, căci, conform unei versiuni a lor, Alexandru ar fi fost fiul regelui Filip al Macedoniei și al unei principese persane, iar conform unei alte versiuni, Olimpia, mama lui Alexandru, ar fi fost sedusă, cu ajutorul unor filtruri magice, de către Nectancho, ultimul rege al Perșilor, cu ocazia fugii acestuia din urmă la curtea regelui Filip, și că din această seducere s'ar fi născut Alexandru. — Egiptenii au naționalizat și numele lui Cambise în acela de *Cambath-Ramesoth*.

³ Οὐ μὴν οὐδὲ. Asupra acestei expresii foarte emfatice unde μὴν e pus între două negative, am atras atenția la Cap. 49 din Cartea II. (Vezi vol. II, pag. 139, nota 2).

⁴ εἰ γὰρ τινες καὶ ἄλλοι. Acest elenism este întrebuintat și de Eschil în tragedia *Agamemnon*, vers 907.

⁵ νόμον οὐ σφί νόμος ἐστὶ βασιλεῦσαι, γνησίου παρρόντος. Se înțelege că acesta eră principiul, dar, ca în toate monarhiile orientale unde există poligamia și erau fii mulți, geloziiile dintre aceștia deveniau des cauza unor neînțelegeri interne și chiar a unor răboaie civile de cari profitau des persoane străine de dinastie și fii naturali și găsim destule exemple de acestea în istoria chiar a Perșilor: nu avem decât să cităm cazul asasinatului lui Smerdis de către fratele său Cambise, usurparea tronului de către un fals Smerdis, uciderea acestuia și uzurparea apoi a tronului de către Darin, un membru colateral al dinastiei achemenide.

νης τῆς Φαρνάσπεω θυγατρὸς¹ ἦν παῖς Καμβύσης², ἀνδρὸς Ἀγαμενίδεω, ἀλλ' οὐκ ἐκ τῆς Αἰγυπτίης. Ἀλλὰ παρατρέπουσι³ τὸν λόγον, προσποιούμενοι⁴ τῇ Κύρου οἰκίῃ συγγενέες εἶναι. Καὶ ταῦτα μὲν ὡς ἔχει.

3. Λέγεται δὲ καὶ ὅδε ὁ λόγος, ἔμοι μὲν⁵ οὐ πιθανός· ὡς τῶν Περσίδων γυναικῶν ἐσελθοῦσά τις παρὰ τὰς Κύρου γυναῖκας, ὡς εἶδε τῇ Κασσανδάνῃ παρεστῶτα

tenii, — mai înainte de toate (faptul) că nu intră în obiceiurile lor să se suie pe tron un fiu natural când există unul legitim; și al doilea că Cambise a fost fiul Casandanei, fiicei lui Farnaspe, din neamul Achemenizilor, și nici cum al (acelei) Egiptene. Dar (Egiptenii) denaturează faptele ca să simuleze legături de rudenie cu casa lui Ciru. Și aceasta e adevărul.

3. Se mai spune și vorba următoare pe care însă eu nu o cred: cum că una din damele persane, intrând odată la nevestele lui Ciru, îndată ce văzū

¹ Κασσανδάνης τῆς Φαρνάσπεω θυγατρὸς. Casandane trebuie să fi fost un nume persan investit cu o formă elinească.—Conform obiceiurilor persane această femeie nu pare a fi fost singura soție legitimă a lui Ciru. El a mai avut de soție pe Amitis, fiica lui Astiage. (Ctesias, *Excerpta persica*, § 2). Xenofon (*Cirop.* V, § 19) spune că Ciru a mai avut de soție și pe o fiică a lui Ciaxares. — Numele Farnaspe e compus din cuvintele persane *fara* (pu-ternic sau strălucit) și *asp* (cal).

² Κασσανδάνης τῆς Φαρνάσπεω θυγατρὸς ἦν παῖς Καμβύσης. Nu toate versiunile persane erau de acord în a spune că Cambise era fiul Casandanei: Ctesias, care la trăit 17 ani la curtea lui Artaxerxe Memnon ca medic, afirmă că Cambise a fost fiul Amitei. Diodor din Sicilia (I, 33), spune că Cambise ar fi construit un oraș într'una din insulele Nilului căruia i-ar fi dat numele mamei sale *Meroe*. Aceasta era poate iar o legendă egipteană izvoită din aceeași tendință șovinistă care susținea că mama lui Cambise ar fi fost fiica lui Apries.

³ παρατρέπουσι. Unele ediții au παρατρέπουσι, pe motivul că Erodot se servă de forma τραπεῖν când întrebuițează acest verb simplu, ca de pildă la Cap. 21 de mai jos și la Cap. 128 din Cartea IV s.c.l. Nu putem însă pe motivul acesta să nesocotim autoritatea unanimă a manuscriselor, care e în favoarea lui παρατρέπουσι. Verbul înseamnă a întoarce pe dos, deci, când se aplică la o narațiune sau la o legendă (λόγον), înseamnă a denatura faptele.

⁴ προσποιεῖσθαι. Avem verbul acesta în sens de a simula la Cap. 121 din Cartea II.

⁵ Λέγεται δὲ καὶ ὅδε ὁ λόγος, ἔμοι μὲν. δὲ corespunde cu μὲν din clauza care precedă ταῦτα μὲν ὡς ἔχει: după λέγεται ὅδε însă vedem μὲν fără δὲ corespunzător. Eu îmi explic această anomalie în modul următor: ἔμοι οὐ πιθανός e o frază în corelație cu Λέγεται καὶ ὅδε ὁ λόγος, așa că forma clasică a frazei ar fi fost Λέγεται μὲν καὶ ὅδε ὁ λόγος, ἔμοι δὲ οὐ πιθανός. Deoarece însă, din cauza clauzei precedente ταῦτα μὲν ὡς ἔχει, se impunea aci λέγεται δὲ, autorul, pentru a evita doi δὲ cum ar fi Λέγεται δὲ καὶ ὅδε ὁ λόγος, ἔμοι δὲ s.c.l., a înlocuit pe cel de al doilea δὲ cu μὲν.

τέκνα εὐειδέα τε καὶ μεγάλα¹, πολ-
λῶ ἐχράτο τῷ ἐπαίῳ ὑπερβουμά-
ζουσα ἢ δὲ Κασσανδάνη, ἐοῦσα
τοῦ Κῆρου γυνή, εἶπε τάδε: »Τοι-
»ὦνδε μέντοι ἐμὲ παίδων μητέρα
»ἐοῦσαν Κῆρος ἐν ἀτιμίῃ ἔχει,²
»τὴν δ' ἀπ' Αἰγύπτου ἐπίκτητον
»ἐν τιμῇ τίθεται.« Τὴν μὲν ἀγχο-
μένην τῇ Νιτῆτι εἰπεῖν ταῦτα: τῶν
δὲ οἱ παίδων τὸν πρεσβύτερον εἶ-
πειν Καμβόσσεα: »Τοιγάρ τοι,³ ὦ
»μητὲρ, ἐπεὶ ἐγὼ γένομαι ἀ-
»νήρ, Αἰγύπτου τὰ μὲν ἄνω κάτω
»θήσω, τὰ δὲ κάτω ἄνω.«⁴ Ταῦτα
εἰπεῖν αὐτὸν ἔτετα ὡς δέκα κου.⁵
γεγονότα, καὶ τὰς γυναῖκας ἐν
θώματι γενέσθαι: τὸν δὲ διαμνη-
μονεῖοντα, οὕτω δῆ,⁶ ἐπεὶ τε ἡν-
δρώθη⁷ καὶ ἔσχε τὴν βασιληίην,

pe copiii (Casandanei) stând în fața mamei lor mari și fru-
moși, începù să-i laude într'una
admirându-i foarte mult; atunci
Casandana, care erà soția lui
Ciru, îi zise: »Și cu toate că
»eu sunt mama unor astfel de
»copii, Ciru nu mă apreciază,
»ci pune mai mult preț pe
»venetica din Egipt.« Acces-
tea, în necazul ei, le zicea
ea cu privire la Nitetis; atunci
Cambise, cel mai în vârstă din
băieții ei, zise: »Și de aceea,
»mamă, când mă voi face
»mare, voi da peste cap tot
»ce se află în Egipt.« Când ar
fi rostit (Cambise cuvintele)
acestea, el erà ca de zece
ani și femeile ar fi rămas în
mirare; el nu a uitat aceasta
(se zice) și iată de ce, când s'a

¹ εὐειδέα τε καὶ μεγάλα. Vezi mai sus nota 1, pag. 4.

² ἐν ἀτιμίῃ ἔχει. La Cap. 172 din Cartea II avem cuvântul μοῖρα întrebuițat în sensul în care τιμῆ este întrebuițat aci: »ἐν οὐδεμιῇ μοίρῃ μεγάλῃ ἦγον (vezi vol. II, nota 5, pag. 462).

³ Τοιγάρ τι. Kühner traduce »quo magis profecto.«

⁴ τὰ μὲν ἄνω κάτω θήσω, τὰ δὲ κάτω ἄνω. Expresie curentă pentru a indică dezordine și confuzie. O găsim în Platon (Fedon și Gorgias) și în Demosten (1. Filipică). Chiar astăzi în limba elină modernă ἄνω κάτω, din care s'a format verbul ἀνεκατόνω (a amestecă împreună) este expresia în general admisă pentru a indică o stare de dezordine. Traducția literală a frazei ar fi »cele pe deasupra le voi pune dedesubt și cele dedesubt pe deasupra. Am tradus mai liber pentru a fi mai bine înțeles.

⁵ δέκα κου. Râu s'a propus de unii a se ceti δώδεκα în loc de δέκα κου. — Fraza întregă e în formă indirectă și se subînțelege λέγεται dela începutul capitolului.

⁶ οὕτω δῆ. Blakesley observă aci că cu toată diversitatea versiunilor relative la cauzele cari au motivat invazia lui Cambise în Egipt și a detaliurilor privitoare la ea, un lucru e constant, și anume caracterul vindictiv și iute al lui Cambise. Versiunea lui Ctesias se acordă cu aceea a lui Erodot. Dinou (Persica) și Linceas din Naucratis (Aegyptiaca) adoptă versiunea egipteană că Cambise ar fi fost fiul Nitetidei și al lui Ciru, dar toți sunt de acord că Cambise a atacat Egiptul din spirit de răzbunare. Atencu e mai clar și categoric și spune că motivul fu să răsbune pe mama lui (ἐκδικεῖοντα τῇ μητρὶ).

⁷ ἡνδρώθη. Ediția lui Long și Maclean și o mulțime de altele moderne au ἀνδρώθη (vezi Cartea IV, Cap. 155).

ποιήσασθαι τὴν ἐπ' Αἴγυπτον στρατηγήν. ¹

4. Συνήναικε ² δὲ καὶ ἄλλο τι τοιόνδε πρῆγμα γενέσθαι ἐς τὴν ἐπιστράτευσιν ³ ταύτην. Ἦν τῶν ἐπικούρων ⁴ τῶν Ἀμάσιος ἀνὴρ γένος μὲν Ἀλικαρνησσεύς, ⁵ οὐνομα δὲ οἱ Φάνης, ⁶ καὶ γνώμην ἱκανὸς καὶ τὰ πολέμια ⁷ ἄκκιμος. Οὗτος ὁ Φάνης, μεμφόμενός κού τι Ἀμάσις, ⁸ ἐκδιδρῆσκει πλοῖον ἐξ Αἴγυπτου, βουλόμενος Καμβύση ἐλθεῖν ἐς λόγους. ⁹ Οἷα δὲ ¹⁰ εἶοντα αὐτὸν ἐν τοῖσι ἐπικούροισι λόγου οὐ σμικροῦ, ¹¹ ἐπιστάμενόν τε τὰ περὶ Αἴγυπτον ἀπρεκέστατα, μεταδιώκει ὁ Ἀμασις, σπουδὴν ποιῶν.

facut om și când a venit pe tron, ar fi întreprins expediția în contra Egiptului.

4. O altă împrejurare, ca aceea (care urmează), a venit și a favorizat această expediție. Printre mercenarii în serviciul lui Amasis se află un bărbat originar din Alicarnas, el se numia Fanes, (om) deștept la minte și priceput în ale războiului. Acest Fanes, având motiv de supărare în contra lui Amasis, dezertă din Egipt pe o corabie, cu intenție de a intra în vorbă cu Cambise. Și deoarece el eră (un om) de o însemnătate mare

¹ ποιήσασθαι τὴν ἐπ' Αἴγυπτον στρατηγήν. Erodot se servă des de expresia ποιῆσθαι στρατηγήν pentru a indica întreprinderea unei expediții militare.

² Συνήναικε. Verbul acesta se găsește mai jos la Cap. 14 urmat de ὄστε. E întrebuințat și la Cartea I, Cap. 13 și 73.

³ ἐπιστράτευσιν. Textul aldin are στρατεύειν. La Cap. 3 din Cartea IX avem ἐπιστρατήγη.

⁴ τῶν ἐπικούρων. Aceștia sunt mercenarii Carieni și Ionieni despre cari autorul nostru vorbește așa de mult în Cartea II la Cap. 152, 154, 163 s.c.l., și cari s'au pus la dispoziția lui Psametic I, lui Apries și apoi lui Amasis.

⁵ Ἀλικαρνησσεύς. Unele ediții scriu cu un singur σ. Vezi la începutul vol. I, nota respectivă asupra ortografiei orașului natal al lui Erodot.

⁶ Φάνης. Două manuscrise au ἦν înainte de Φάνης. Verbul însă e aci cu totul inutil și ca chestie de sintaxă e chiar greșit, pentrucă el a figurat dejă în prima clauză, Ἦν τῶν ἐπικούρων τῶν Ἀμάσιος ἀνὴρ γένος μὲν Ἀλικαρνησσεύς unde μὲν corespunde cu δὲ din clauza οὐνομα δὲ οἱ Φάνης, așa că repetarea lui ἦν în clauza corespondentă sună rău și e contrarie uzului. — Pe Fanes acesta, dacă nu l-a văzut însuș Erodot în copilăria lui la Alicarnas, trebuie cel puțin să-l fi cunoscut tatăl autorului nostru.

⁷ τὰ πολέμια. În textul florentin τὰ πολεμικά. Trebuie însă să ne conformăm cu marea majoritate a texturilor manuscrise, mai ales că nu lipsesc în literatura elină exemple unde τὰ πολέμια însemnează cele ce privesc arta războiului: avem la Cap. 111 din Cartea V τὰ πολέμια κάρτα δόκιμος.

⁸ μεμφόμενός κού τι Ἀμάσι. Vezi mai sus nota 3, pag. 2.

⁹ ἐλθεῖν ἐς λόγους. A convorbi în scop de a ajunge la o înțelegere. Noi avem expresia «a sta de vorbă cu cineva» care se aseamănă întru câtva cu această locuțiune elină pe care o mai găsim în Erodot la Cap. 86 din Cartea I, la Cap. 126 din Cartea IV și la Cap. 9 din Cartea VII. Vezi și Pausanias I, 22.

¹⁰ Οἷα δὲ. Vezi Cartea I, Cap. 66.

¹¹ λόγου οὐ σμικροῦ. Vezi Cartea I, Cap. 120.

μενος ελεῖν μεταδιώκει δὲ, τῶν εὐνόχων τὸν πιστότατον ἀποστείλας τριήρει¹ κατ' αὐτόν². ὃς αἰρέσει μιν ἐν Λυκίῃ, ἐλὼν δὲ οὐκ ἀνήγαγε ἐς Αἴγυπτον σοφίην³ γάρ μιν περιήλθε⁴ ὁ Φάνης. Καταμεθύσας γὰρ τοὺς φυλάκους ἀπαλλάσσετο ἐς Πέρσας. Ὁρμημένῳ⁵ δὲ στρατεύεσθαι Καμβόσῃ⁶ ἐπ' Αἴγυπτον καὶ ἀπορέοντι τὴν ἔλασιν,⁷ ὅκως τὴν ἄνυδρον⁸ διεκπερᾶ,⁹ ἐπελθὼν¹⁰ φράζει μὲν καὶ τᾶλλα τὰ Ἀμάσιος πρήγματα, ἐξηγέεται δὲ καὶ τὴν ἔλασιν, ὥδε παραινέων πέμψαντα παρὰ τὸν Ἀρα-

printre mercenari și fiindcă eră foarte bine informat în cele ce priviau Egiptul, Amasis, grăbit să pue mâna pe el, dete ordin să-l urmărească; spre a-l urmări trimise după el cu o triremă pe cel mai credincios dintre eunucii lui; acesta îl prinse în Licia, dar după ce-l prinse nu-l aduse (înapoi) în Egipt; căci Fanes îl birui prin artificiile lui. Îmbătând cumplit pe păzitorii (lui), fugi la Perși. Cambise se pregătiă (toemai) să facă expediția în contra Egiptului și eră nedumerit cum să atace și cum (să facă ca) să străbată pustiul, când sosi (Fanes) care îl puse

¹ τριήρει. În manuscrisul florentin și în alte două figurează τριήρη. Avem însă τριήρεια: necontestat mai jos la Cap. 44.

² κατ' αὐτόν. »După el.« Aceeaș expresie o întrebuințează autorul nostru la Cap. 84 din Cartea I. (Vezi nota 1, pag. 149, vol. I).

³ σοφίην. Substantivul σοφία este întrebuințat tot ca aci în sens de viclesug sau de subtilitate la Cap. 172 din Cartea II și mai jos la Cap. 86. În așa caz viclesugul e însoțit de oarecare dibăcie care asigură reușita: un viclesug prost care nu și-ar atinge scopul nu ar fi niciodată calificat de σοφία. Tot în ordinea aceasta de idei s'a aplicat expresia σοφιστής unui argumentator șiret, expresie care pe urmă a căpătat un sens rău când sofistii au început să discute cu arguții și rea credință.

⁴ περιήλθε. A circumvenit, a biruit prin tactica lui dibăce. A încolți ar fi poate ca metaforă traducerea cea mai exactă a lui περιήλθειν, dar acest verb implică un grad oarecare de agresiune, pe când aci e vorbă de pură șiretenie fără violență. Pausanias întrebuințează acest verb în sensul acesta la Cartea VI, Cap. 18, § 2.

⁵ Ὁρμημένῳ. Dintr'un pasaj din Strabon (XVI, Cap. 2, pag. 368), vedem că cetatea Ake (Acra) a servit lui Cambise de bază de operații în expediția aceasta.

⁶ στρατεύεσθαι Καμβόσῃ. Ordinea acestor două cuvinte este intervertită în unele ediții.

⁷ ἀπορέοντι τὴν ἔλασιν. La Cap. 179 din Cartea IV. avem ἀπορέοντι τὴν ἐξαγωγὴν (stând la îndocală sau întrebându-se pe unde puteă să fie ieșirea). Tot așa și aci, stând la îndocală sau întrebându-se cum să pornească expediția.

⁸ ἄνυδρον. Regiunea lipsită de apă, adică pustiitatea și în specie aci, pustiul Arabiei despre Egipt.

⁹ διεκπερᾶ. Trebuie luat ca un futur.

¹⁰ ἐπελθὼν. Se subînțelege ὁ Φάνης.

βίων βασιλέα¹ δέσσειν τὴν διέξο-
δόν² οἱ ἀσφαλέα παρασχεῖν.

în curenul celor privitoare la Amasis, îi desluși pe unde (putea) să meargă, dându-i sfatul următor: să trimită (soli) la regele Arabilor ca să-l roage să-i acorde trecere în siguranță.

5. Μοῦνη δὲ ταύτη εἰσι φανεραὶ ἐσβολαὶ ἐς Αἴγυπτον.³ Ἀπὸ γὰρ Φοινίκης μέχρι οὐρῶν τῶν Καδύτιος πόλιός⁴ ἐστὶ Σέρων τῶν Πα-

5. Numai prin (pustiul) acela este Egiptul accesibil la incursiuni. Căci din Fenicia și până în marginea orașului Caditis

¹ τὸν Ἀραβίων βασιλέα. Autorul nostru se exprimă ca și cum întreaga Arabie ar fi un regat sub un singur sceptru. El se înșelă mult, pentrucă existau în Arabia, ca și astăzi, o sumă de triburi separate având fiecare pe șeicul lor, așa că acest βασιλεύς nu putea fi decât un șeic din partea locului. Tot așa la Cartea II, Cap. 141, Erodot califică pe Senacherib de «Rege al Asirienilor și al Arabilor.»— În loc de Ἀραβίων βασιλέα un manuscris, care se află la Paris în Biblioteca națională, are Ἀράβιον care își are paralela în τὸν Κόλχον dela Cap. 2 din Cartea I, unde se subînțelege βασιλέα. (Vezi vol. I, nota 5, pag. 6) și în τοῦ Αἰθίοπος de la Cap. 137 din Cartea II. s.c.l.

² διέξοδον. Cobet propune διοδον, termen mai tehnic și care e întrebuințat în asemenea cazuri de Erodot în Cartea VII, la Cap. 201 și în Cartea IX, la Cap. 99 și 104. Cred însă că nu are dreptate Cobet, pentrucă autorul nostru întrebuințează cuvântul διέξοδος în mai multe pasaje din scrierile lui, ca mai jos de pildă, la Cap. 117 din Cartea aceasta, la Cap. 24 și 26 din Cartea II și la Cap. 140 din Cartea IV. Aci e vorbă de pur transit și διοδος ar fi fost poate cuvântul mai propriu. Nuanța însă între transit și ieșire pe partea opusă e așa de mică, încât ar fi pedantism a critică pe Erodot pentru uzul cuvântului de care s'a servit.

³ Μοῦνη δὲ ταύτη εἰσι φανεραὶ ἐσβολαὶ ἐς Αἴγυπτον. Atacurile serioase în contra Egiptului nu puteau veni decât din partea marilor puteri asiatice, cum ar fi de pildă din Asiria, din Persia sau din Fenicia. Triburile rare răspândite prin Africa nu erau destul de puternice ca să facă incursiuni serioase în contra Egiptului, așa că toate expedițiile serioase militare îndreptate în contra acestei țeri au năpustit în valea Nilului prin pustiul sinaitic, în alte cuvinte au pătruns prin istmul de Suez, trecând mai întâiu prin pustiul Sur, de sigur regiunea ἀνοδρος (lipsită de apă) despre care e vorbă în capitolul precedent. Iată dar cece Erodot spune că Egiptul e atacabil numai despre partea aceea: el nu știe de vreun atac prin alt punct.

⁴ Καδύτιος πόλιος. Cetind cele ce urmează căpătăm impresia că gândul autorului urmează litoralul maritim (τὰ ἐμπορία τῆς θαλάσσης) și de aci am putea deduce că acest oraș Caditis este un port maritim al Palestinei. În așa caz ar fi eronată teoria susținută de unii, că aci ar fi vorbă de Ierusalim, căci Ierusalimul e la o distanță de 56 de kilometri de coasta Mediteranei. Cred că Erodot singur nu știa exact punctul unde se află Caditis, căci, vorbind despre acest oraș în Cartea II, la Cap. 159, s'ar părea că vorbește despre un oraș mare situat în interior, deoarece spune acolo că Necho s'ar fi războit cu Sirienii pe uscat și că după ce i-a învins la Magdol ar fi luat orașul Caditis. În acel pasaj nu e imposibil să fie vorbă de Ierusalim, deși chiar acolo lucrul e discutabil. (Vezi vol. II, nota 6, pag. 435). Dacă aci ar fi fost vorbă de Ierusalim sau de orașul cel mare despre care e vorbă la Cap. 159 din Cartea II, atunci Erodot greșește asociându-l cu porturile de mare. Blakesley propune ideea că Caditis în pasajul de față ar fi portul maritim cel mai apropiat de Ierusalim, și anume

λαιστινῶν καλεομένων¹ ἀπὸ δὲ
Καδύτιος, ἐούσης πόλιος (ὡς ἐμοὶ
δοκεῖ) Σαρδίων ὃ πολλῶ ἐλάσσο-
νος, ἀπὸ ταύτης τὰ ἐμπορία τὰ
ἐπὶ θαλάσσης μέχρι Ἰηνόσου πό-
λιός² ἐστὶ τοῦ Ἀραβίου· ἀπὸ δὲ
Ἰηνόσου, αὐτὶς Σύρων³ μέχρι Σερ-

(teritoriul) este al Sirienilor
aşa zişi din Palestina. Dela
Caditis însă, oraş — după cum
eu cred — nu mult mai mic
decât Sardis, porturile mari-
time de comerţ până la oraşul
Ienisis sunt ale regelui Ara-

Jafa, de unde se şi vede Ierusalimul. Rawlinson inclină pentru Gaza, al căruia nume local *Gazitah* ar putea fi prezentat de Erodot sub forma elenizată de Καδύτιος. Fără a mă pronunţa asupra acestor ipoteze despre cari dau numai seamă aci, prefer întru câtva legătura etimologică a numelui Caditis cu cuvântul siriac *Kades* (loc sfânt) decât cu Gaza, şi inclin mai mult spre idea că Erodot are în gând Ierusalimul pe care şi-l închipue acolo unde e situată Jafa. Las cu totul la aprecierea cetitorului să-şi formeze singur o părere asupra acestui punct controversat.

¹ ἐστὶ Σύρων τῶν Παλαιστινῶν καλεομένων. Capitolul acesta, precum voi arată mai jos, conţine indicii că textul a fost alterat, unele cuvinte fiind omise, altele schimbate. În pasajul de faţă nu începe îndocoală că în textul original ἡ γῆ sau γῆ a precedat pe ἐστὶ Σύρων şi trebuie să suplینim aceste cuvinte în traducere ca să producem sens. În studiarea diferitelor manuscrise ale lui Erodot se văd urme ale acestei omisiuni, dar e curios că nici unul nu prezintă fraza completă: astfel manuscrisul lui Sancroft, pe care se bazează mai totdeauna Gaisford, are ἡ ἐστὶ Σύρων; Schweighäuser are ἡ ἐστὶ. Creutzer nu admite pe γῆ pe care-l consideră ca o intercalare explicativă; nu ştiu de ce acest mare editor al lui Erodot întreţine această părere şi persist în credinţa mea că cuvântul γῆ a figurat odată în textul original şi că ἡ sau ἡ, sau încă ἡ, care se găseşte în unele ediţii, este un rest al lui γῆ. M'am ținut de textul lui Creutzer suprimând pe ἡ care nu-şi are aci locul, şi prefer a suplini în traducere cuvântul γῆ, deşi acela lipseşte.

² Ἰηνόσου πόλιος. Oraşul Ienisis eră situat pe coastă, la vreo 20 kilometri spre sud-vest de Gaza, între Gaza şi Torentul Egiptului, considerat ca limita între pustii Arabiei (desertul Sur) şi Siria; dela Torentul Egiptului şi până la extremitatea despre est a lacului Serbonid mai erau alţi 26 kilometri, de acolo şi până la muntele Casiu, în centrul lacului Serbonid, alţi 26 kilometri, aşă că întreaga distanţă între Ienisis şi Muntele Casiu eră de 86 de kilometri. Tradiţia locală pretinde astăzi că pe punctul acesta al coastei Iona ar fi ieşit din pânțelele chitului, după ce fusese înghiţit trei zile de acest cetaceu, şi numele modern *Han Ioónes* (poposeala lui Iona) arată tradiţia existentă în localitate. Rawlinson însă, bazându-se pe afirmaţia de mai jos că distanţa între oraşul Ienisis şi muntele Casiu eră de 3 zile şi că e greu să străbată cinevă în 3 zile distanţa de 86 de kilometri care separă astăzi Han Ioónes de muntele Casiu, emite părerea că Ienisis ar fi fost mai aproape de Egipt decât e punctul Han Ioónes şi crede că această teorie concordă cu obiecţiunea lui Blakesley de a identifica Caditis cu Gaza. Nu mă pot uni însă cu părerea aceasta a lui Rawlinson, mai întâiu pentrucă 86 de kilometri în trei zile, adică 28²/₃ kilometri pe zi, nu e o distanţă excesivă de percurş pentru o caravană bine condiţionată şi apoi pentrucă satul Rafa (anticul Rafia), unde Rawlinson şi Wesseling vor să pue acest Ienisis al lui Erodot, e prea aproape de Han Ioónes ca să rezulte vreo diferenţă serioasă. E mai natural să supozăm că Ienisis este Han Ioónes de astăzi şi analogia numelor militează în favoarea acestei păreri. — Afară de Erodot, Stefan Bizantinul este singurul autor care menţionează oraşul Ienisis; el zice: Ἰηνισσός, πόλις Αἰγύπτου προσεχῆς τῷ Καδύτιος.

³ αὐτὶς Σύρων. Două manuscrise din cele mai importante, cunoscute pentru analogia care există de multe ori între ele, acela din Viena şi

βωνίδος λίμνης,¹ παρ' ἣν δὴ τὸ | bieii; dela Ienisis (coasta este)
Κάσιον ὄρος τείνει ἐς θάλασσαν² | din nou a Sirienilor până la

aceia din biblioteca Colegiului Emmanuel la Cambridge, au πόλιος Συρίων în loc de αὐτῆς Σύρων și Blakesley vede iar aci o indicație aptă să ne pue pe urma textului original pe care îl restabilește în modul arătat mai jos la nota 2.

¹ Σερβωνίδος λίμνης. Vezi vol. II, pag. 17, nota 3.

² παρ' ἣν δὴ τὸ Κάσιον ὄρος τείνει ἐς θάλασσαν. Pentru muntele Casiu și pentru ortografia lui ὄρος, în locul căruia unele ediții au ὄρος, vezi vol. II, pag. 17, nota 4. Iată acum în ce mod Blakesley restabilește pasajul acesta dela cuvintele γὰρ Φοινίκης de lângă începutul capitolului și până la clauza de față. El crede că acest pasaj, astfel cum l-a scris Erodos, sună la început astfel: ἀπὸ γὰρ Φοινίκης μέχρι ὄρων τῶν Καδύτιος πόλιος γῆ ἐστὶ Σύρων ἀπὸ δὲ Καδύτιος, εἰσόδου πόλιος (ὡς ἐμοὶ δοκεῖ) Συρίων ὁ πολλῶν ἐλάσσονος, ἀπὸ ταύτης τὰ ἐμπόρια τὰ ἐπὶ θάλασσης μέχρι Ἰηρόσου πόλιος ἐστὶ Σύρων τῶν Παλαιστίνων καλεσμένων ἀπὸ δὲ Ἰηρόσου, πόλιος Συρίων, μέχρι Σερβωνίδος λίμνης, παρ' ἣν δὴ τὸ Κάσιον ὄρος τείνει ἐς θάλασσαν, τοῦ Ἀραβίου. Această rectificare tradusă ar suna astfel: «din Fenicia și până în marginea orașului Caditis, teritoriul e al Sirienilor; dela Caditis însă, oraș — după cum cred eu — nu mult mai mic decât Sardis, porturile maritime de comerț până la orașul Ienisis sunt ale Sirienilor așa și din Palestina; dela Ienisis, oraș al Siriei, și până la lacul Serbonid, în dreptul căruia muntele Casiu înaintază în mare, coasta e a regelui Arabiei.» Atât de bună și de rațională e această reconstruire a acestui pasaj, de sigur încurcat de copisti, încât l-aș admite în traducere dacă un singur manuscris numai m'ar autoriza. Nu e posibil ca Erodos să fi voit să spună că pornind dealungul coastei dela nord la sud și luând-o dela hotarul Fenicienilor, adică dela poalele muntelui Carmel, coasta e întâiu a Sirienilor, apoi mai de parte a Arabilor, și apoi



ἀπὸ δὲ Σερβωνίδος λίμνης, ἐν τῇ
 δῆ λόγος τὸν Τοφῶ¹ κερρόφθαι,
 ἀπὸ ταύτης ἤδη² Αἴγυπτος. Τὸ
 δῆ μεταξὺ Ἰηρόσου πόλιος καὶ
 Κασίου τε οὖρος καὶ τῆς Σερβω-
 νίδος λίμνης, ἐὼν τοῦτο οὐκ ὀλί-

lacul Serbonid, în dreptul că-
 ruia muntele Casiu înaintează
 în mare; dela lacul Serbonid
 însă, în care legenda spune că
 s'ar fi ascuns Tifon, începe
 Egiptul. Partea de loc (care se
 întinde) între orașul Ienissus
 (de o parte), și muntele Ca-
 siu și lacul Serbonid (de altă
 parte), regiune de o dimensi-

la urmă din nou a Sirienilor. Alăturata hartă arată clar că Arabii nu aveau ce căută între Iafa și Ienissus; locul lor eră mai la sud-est, între Ienissus și lacul Serbonid. Din sfatul chiar dat de Fanes lui Cambise rezultă că Arabii, nu Sirienii, dețineau cheile Egiptului, așa că ordinea posesorilor coastei, însemnată în roșu pe harta aci anexată conform textului greșit ce îl posedăm, luată dela nord la sud, ar trebui, după părerea lui Blakesley, schimbată astfel: 1) Fenicienii, 2) Sirienii, 3) Sirienii Palestini și 4) Arabii.—Ca la Cap. 104 din Cartea II, e posibil ca prin Sirieni Palestini Erodot se înțelegeă și aci pe Ebrei, dar Rawlinson crede că e chestie aci de Filistei, pentrucă ei erau, după Feniceni, cu mult cei mai importanți din toți locuitorii coastei Siriei. Persist însă în opinia mea că Erodot nu avea o idee clară, nici despre Filistei, nici despre relațiile etnice ale triburilor cari locuiau acest colț al Asiei. (Vezi vol. II, pag. 268, nota 4). E dar inutil a preciză acolo unde autorul pe care îl comentăm nu pare el însuș a fi avut o idee absolut clară și precisă despre ceea ce descrie.

¹ Τοφῶ. Unele ediții accentuează silaba finală cu perispomenon. La Cap. 144 din Cartea II se întrebuințează forma Τοφῶνα ca acuzativ al acestui nume propriu.—Precum am arătat la nota 1, pag. 391 din vol. II, Tifon, fraatele lui Osiris, reprezintă principiul răului: antagonismul între el și Osiris reprezintă lupta de când lumea a binelui în contra răului. Nu e de mirare ca tradiția să fi desemnat și lacul Serbonid între alte locuri cari au servit de refugiu acestui geniu distrugător. Insalubritatea locului, pustiu care îl înconjoară din toate părțile afară de nord, unde coasta prezentă un spectacol de dezolațiune, lipsa de apă potabilă, de verdeață și pericolul de a fi la orice moment îngropat și înăbușit de nisipul fin al pustiuului, miasmele pe cari le exală mlaștina care e tot ce mai rămâne astăzi din lacul Serbonid, în sine miile de insecte, mai ales țânțari, cari prin înțepăturile lor inoculează în sângele omului baccilul febrei palustre și a altor boale și mai teribile, toate acestea contribuie în a face din această localitate, cheia Egiptului, una din regiunile cele mai periculoase pentru om, necum pentru o concentrare de oameni cum ar fi cazul într'o campanie militară. Plutarch (*Vieța lui Antoniu*, Cap. 3), vorbind de această localitate, se exprimă astfel: «αὐτὸ δὲ διὰ ψάμμου βαθείας καὶ ἀνδρόου παρὰ τὸ Ἐκρηγμα καὶ τὰ τῆς Σερβωνίδος ἄλη γενόμενης αὐτοῖς τῆς πορείας, ὡς Τοφῶνος μὲν ἐκποῶς Αἰγύπτιοι καλοῦσι.» În timpuri mai aproape de ale noastre avem destule exemple de suferințe suportate de armate operând în aceste locuri. Armata franceză, în timpul campaniei lui Napoleon I, a fost aci așa de decimată de boală, de foame și de sete, încât amiralul englez Sidney-Smith a obținut lesne ca Francezii să evacueze Egiptul. La anul 1840 iar știm că armata lui Ibrahim Pașa, alungată din Siria, fu silită să se predeă aci din cauza lipsei și a boalelor. Astfel dar este regiunea despre care e vorbă aci și care, după legenda egipteană, eră una din sediurile principiului celui rău și distrugător.

² ἤδη. Cuvântul acesta e omis în unele ediții, dar lipsa lui se simte.

γον χωρίον ἀλλ' ὅσον τε ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ὁδόν, ἀνοδρὸν ἐστὶ δεινῶς.¹

6. Τὸ δὲ ὀλίγοι τῶν ἐς Αἴγυπτον ναυτιλλομένων ἐννεῶνακας, τοῦτο ἔρχομαι φράσω. Ἐς Αἴγυπτον ἐκ τῆς Ἑλλάδος πάσης καὶ πρὸς, ἐκ Φοινίκης, κέραμος ἐσάγεται πλήρης οἴνου δις τοῦ ἔτους ἐκάστου² καὶ ἐν κεράμιον ὀνηρὸν ἀριθμῶ³ καίμενον⁴ οὐκ ἐστὶ, ὡς λόγῳ εἰ-

destul de considerabilă, căci reprezintă un drum ca de trei zile, e grozav lipsită de apă.

6. Voiu vorbi acum de un fapt despre care și-au dat seamă puținii din aceia cari s'au dus în Egipt pe mare. De două ori pe fiecare an se importă în Egipt din toată Grecia, și afară de aceasta și din Fenicia, (o mulțime de) vase de lut pline cu vin; totuș pot zice că nu se pomenește (acolo) zăcând (undevă) un singur mă-

¹ Ἀνοδρὸν ἐστὶ δεινῶς. Literal grozav lipsită de apă: în adevăr, de la muntele Casiu și până la punctul cel mai apropiat unde se poate găsi apă potabilă, e o distanță de 60 și mai bine de kilometri, iar în timpul verii nu se găsește o picătură de apă dela Han Ioānes până la mlaștinele infecte ale fostului lac Serbonid.

² Ἐς Αἴγυπτον ἐκ τῆς Ἑλλάδος πάσης καὶ πρὸς, ἐκ Φοινίκης, κέραμος ἐσάγεται πλήρης οἴνου δις τοῦ ἔτους ἐκάστου. Egiptul nu producea decât foarte puțin vin, precum am și arătat la nota 1, pag. 105, vol. II; consumația pe de altă parte nu eră nici ea pe mare, fiind mai întregă limitată la castele regale și sacerdotale. Ceeace se consumă eră importat din Grecia (probabil în mare parte din Creta) și mai ales din Siria, care eră mai aproape. Dacă ne luăm după spusele lui Strabon (XVI, 2) mai tot vinul ce se consumă în Egipt eră importat din Laodicea în Siria. E foarte probabil că tocmai pe acest vin din Siria îl indică aci Erodot ca provenind din Fenicia; eroarea se explică lesne, căci la epoca la care scriă Erodot, Fenicienii din Tir aveau în mâna lor întreg comerțul coastei, iar vinul adus din Laodicea eră probabil încărcat la Tir pe corăbii feniciene și foarte probabil adus chiar în vase de lut feniciene, ceea ce îl făcea să fie considerat ca un produs fenician. În timpul lui Strabon Fenicienii și Tirul nu mai existau și atunci vinul din Laodicea și din părțile Siriei eră importat sub adevăratul său nume de proveniență și nu sub firma feniciană. Probabil că importul în Egipt al vinurilor din Grecia a luat avânt numai dela deschiderea portului Naucratis pentru comerțul elenic și că la început vinul consumat în Egipt venia din Asia. — Se găsec și astăzi în Egipt amfore eline de lut (ulcioare) pentru vin. În fundul acestora se poate constată încă stratul de reșină depus de acest vin pe suprafața vasului, ceea ce probează că vasele acestea au conținut vin reșinos și știm că și astăzi Grecii amestecă vinul lor cu reșină pentru a-l conserva mai bine. — κέραμος, deși la singular, e pus pentru plural în mod generic, dând astfel o mai mare pluralitate substantivului.

³ Ἐν κεράμιον ὀνηρὸν ἀριθμῶ. »Un ulciur pentru vin la număr, sau, cum traduce Bähr: »ne unum quidem numero.« ἀριθμῶ este pleonastic după ἐν și îi dă acea putere emfatică pe care o dă la noi expresia »măcar.« Fraza dar însemnează »nici măcar un singur vas pentru vin.« (Vezi gramatica elinească a lui Weiske — Despre pleonasm, pag. 45, 46).

⁴ καίμενον. »Zăcând pe jos,« adică dat la o parte după întrebuințare, sau, în cazul de față, după golire. Un scholiast, în dorința de a prezentă textul în mod mai lămurit, a scris alături de καίμενον cuvântul κωνόν care s'a substituit lui καίμενον în unele texturi manuscrise.

πειν,¹ ἰδέσθαι.² Κοῦ δῆτα, εἴποι
τις ἄν, ταῦτα ἀναισιμοῦται,³ Ἐγὼ
καὶ τοῦτο φράσω. Δεῖ τὸν μὲν δῆ-
μαρχον⁴ ἕκαστον ἐκ τῆς ἑωυτοῦ
πόλιος συλλέξαντα πάντα τὸν κέ-
ραμον ἄγειν ἐς Μέμφιν,⁵ τοὺς δὲ
ἐκ Μέμφιος ἐς ταῦτα δὴ τὰ ἄνο-
δρα τῆς Συρίας⁶ κομίζειν, πλήσαν-
τας ὕδατος. Ὄψω ὁ ἐπιφοιτέων κέ-
ραμος καὶ ἐξαίρεόμενος⁷ ἐν Αἰ-

car ulcior pentru vin. La ce
oare, s'ar întrebà cinevã, au
fost întrebuintate aceste vase?
Voiu desluși și aceasta. Fie-
care demarc e dator să adune
toate ulcioarele din orașul lui
(de reședință) și să le trimeată
la Memfis, la rândul lor cei
din Memfis (sunt datori), după
ce le-au umplut cu apă, să le
trimeată în părțile acestea ster-
pe ale Siriei. Și în modul a-
cesta toată olăria care a fost

¹ ὡς λόγῳ εἰπεῖν. Expresie des întrebuintată de autorul nostru, (vezi Cartea II. Cap. 21, 53 și altele).

² ἰδέσθαι. În câteva ediții vechi găsim εἰδέσθαι: în loc de ἰδέσθαι. Așa și la Cap. 88 din Cartea I am scris ἰδόμενος în loc de εἰδόμενος care figurează într'un manuscris florentin.

³ ἀναισιμοῦται. Fiindcă, în general, Erodot preferă să întrebuinteze singularul verbului cu substantive neutre la plural, am dat și eu preferință lui ἀναισιμοῦται, deși multe ediții au ἀναισιμοῦνται.—Verbul ἀναισιμοῦν este întrebuintat de autorul nostru și la Cap. 179 din Cartea I precum și la Cap. 11 din Cartea II.

⁴ δῆμαρχον. Se dă în general acest nume șefului autorității civice a unui oraș; aci însă e vorba de un funcționar administrativ; probabil dar că se înțelege prefectul nomului (νόμαρχος) despre care vorbește autorul nostru la Cap. 177 din Cartea II. (Vezi vol. II, nota 1, pag. 478). În timpul Ptolemeilor acești funcționari se numiau στρατηγοί: subț ei erau administratorii comunale (vice magistrii) cari la Cap. 27 de mai jos sunt denumiți ἐπιτροποι: dar, încă odată, aci e chestie de funcționari administrativi, căci în Egipt nu existau funcționari comunali, nici primari în sensul democratic pe care îl comportă titlul de δῆμαρχος; iată de ce nu aprob traducerea lui Rawlinson care zice »the burgomaster«.

⁵ συλλέξαντα πάντα τὸν κέραμον ἄγειν ἐς Μέμφιν. Blakesley observă că dacă numai drumul acesta, și anume drumul caravanelor mergând din Siria în Egipt erã aprovizionat cu apă în modul indicat aci, e curios ca Memfis, care e situat așa de sus pe Nil, să fi fost ales ca punct de întrepuzit pentru aceste vase cu apă; probabil dar că și alte linii de caravane, cum erã aceea dela Petra spre coastă, se aprovizionau tot dela Memfis și că acel oraș erã un fel de deposit central pentru toate: ceace interesă însă pe Erodot erã numai acest drum dealungul coastei, dela lacul Serbonid până la Ienisis.

⁶ τὰ ἄνοδρα τῆς Συρίας. Acestea sunt locurile sterpe și lipsite de apă între lacul Serbonid și Ienisis, despre cari s'a vorbit mai sus la finele Capitoulului precedent. (Vezi nota 1, pag. precedentă).

⁷ ἐξαίρεόμενος. Verbul acesta, pe care unii îl traduc prin »pus în rezervă« sau »dat la o parte«, are, în pasajul de față, identic aceeaș însemnare ca și la Cap. 196 din Cartea IV »ἐπεὶ ἀπικῶνται καὶ ἐξέλωνται τὰ ζόρια.« Sensul este de a expune pentru vânzare o parte rezervată dintr'un stoc, și în specie aci partea din stocul de olărie conținând vin importat în Egipt și expus pe piață pentru vânzare. Bähr traduce latinește: »Hoc modo dolia figlina ista in Aegyptum (a Phœnicibus e Syria) in vecta ibique exposita (e navibus scilicet) ad priora (dolia) in Syriam retro deferuntur.«

γύπτῳ ἐπὶ τὸν παλαιὸν κομίζεται
ἐς Συρίην.

7. Οὕτω μὲν νῦν Πέρσαι εἰσι οἱ
τὴν ἐσβολὴν ταύτην παρασκευά-
σαντες ἐπ' Αἴγυπτον, κατὰ δὴ τὰ
εἰρηγμένα σάξαντες¹ ὕδατι, ἐπεὶ τε
τάχιστα παρέλαβον Αἴγυπτον. Τότε
δὲ οὐκ ἔντος κω ὕδατος ἐτοίμου,
Καμβύσης πρῶτος τοῦ Ἀλικαρ-
νησοῦ² ξείνου, πέμψας παρὰ τὸν
Ἀράβιον ἀγγέλους καὶ δεηθεὶς
τῆς ἀσφαλείης ἔτυχε, πίστις δούς
τε καὶ δεξάμενος παρ' αὐτοῦ.³

8. Σέβονται δὲ Ἀράβιοι πίστις
ἀνθρώπων ὅμοια τοῖσι μάλιστα.⁴
Ποιεῦνται δὲ αὐτὰς τρόπῳ τοιούτῳ

importată în Egipt și expusă
(pe piață spre vânzare) se tri-
mite (din nou) în Siria lângă
aceea care a precedat-o.

7. Astfel Perșii sunt aceia
cari, îndată ce s'au făcut stă-
pâni peste Egipt, au facilitat
acest acces în Egipt, îndestu-
lându-l cu apă în modul cum
am arătat. La epoca de care
vorbim însă, nu se află încă
apă la îndemână și Cambise,
urmând sfatul oaspelui său din
Alicarnas, trimise soli către re-
gele Arabiei ca să-l roage să-i
acorde siguranță, și izbuti (să
capete un răspuns favorabil),
și amândoi își jurară credință
reciproce.

8. Nu e neam de oameni
care să respecte jurăminte mai
mult ca Arabii. Ei le prestează

¹ σάξαντες Dela σάτω, îmbrac sau înarmează cu gândul de garanție în
contra lipsei. Astfel la Cap. 62 din Cartea VII acest verb însemnează a eclipșa
cu armament.

² Ἀλικαρνησοῦ. Manuscrisul florentin și încă altele dau au Ἀλι-
καρνησοῦς: tot așa și Creutzer; eu însă m'am conformat majorității textelor
manuserise cari au forma ionică cu η.

³ πίστις δούς τε καὶ δεξάμενος παρ' αὐτοῦ. Asupra formei
acuzativului plural πίστις vezi Bredoviu, pag. 264.—πίστιν δοῦναι καὶ δεχεσθαι
(a da credință și a o primi) e o locuțiune des uzitată de autorii elini
clasicii pentru a exprima jurarea unei credințe reciproce: astfel găsim în Tu-
ciddid (I, 37 și 140 și V, 59) expresia similară δίκας διδοῦναι καὶ δεχεσθαι; în
Ciropeidia lui Xenofon (III, 2, 23 și în alte pasagii) ca și în Simposion al lui,
găsim expresia τὰ πιστὰ δοῦναι καὶ λαβεῖν.

⁴ Σέβονται δὲ Ἀράβιοι πίστις ἀνθρώπων ὅμοια τοῖσι μάλ-
ιστα. Până și astăzi Arabii au reputația de a fi foarte credincioși unui ju-
rământ odată ce l-au făcut și toți călătorii moderni cari au avut a face cu ei,
recunosc faptul acesta; altminteri, în general sunt perfiți și fără scrupul.
Acest din urmă caracteristică al lor a fost observat și de Babrias, care într'una
din fabulele lui zice:

• Ἐντεῦθεν Ἄραβες εἰσὶν, ὡς ἐπειρήθην,
• Ψεδοῦναι δὲ καὶ γόητες, ὧν ἐπὶ γλώσσης
• Οὐδὲν κἀθηται βῆμα τῆς ἀληθείας.

Expresia ὅμοια τοῖσι μάλιστα e similară cu aceea de ὅμοι τοῖσι πλοσιωτάτοις
aflătoare mai jos la Cap. 57. Cevă așa avem iar la Cartea VII, Cap. 118.



τῶν βουλομένων τὰ πιστὰ ποιέσθαι ἄλλος ἀνὴρ¹ ἀμφοτέρων αὐτῶν ἐν μέσῳ ἕστεως, λίθῳ ὀξείῃ τῷ ἔσω τῶν χειρῶν παρὰ τοὺς δακτύλους τοὺς μεγάλους ἐπιτάμνει τῶν ποιουμένων τὰς πίστις² καὶ ἔπειτα λαβὼν ἐκ τοῦ ἱματίου ἐκατέρου³ κροκόδα,⁴ ἀλείφει τῷ αἵματι ἐν μέσῳ καιμένους λίθους ἑπτὰ⁵ τοῦτο δὲ ποιῶν ἐπικαλεῖ τὸν τε Διόνυσον καὶ τὴν Οὐρανίην. Ἐπιτελέσαντος⁶ δὲ τοῦτου⁷ ταῦτα, ὁ τὰς πίστις ποιησάμενος τοῖσι ψί-

în modul următor: când (doi înși) vor să se lege prin jurământ, un al treilea se pune între amândoi, și cu o piatră ascuțită face o inciziune în interiorul palmei acelor ce vor să presteze jurământ, lângă degetul cel mare; după aceea, luând un petic din haina fiecăruia, el unge cu sângele (lor) șapte pietre așezate în mijloc; pe când face aceasta, invoacă pe Dionisus și pe Urania. După ce el a săvârșit (ritul) acesta, acel care prestează jurământul

¹ ἄλλος ἀνὴρ. Și astăzi la Beduini se cere un martor la prestarea unui jurământ. Când un Arab are o ceartă cu cineva, el caută să-și găsească un mediator care să intervină în favoarea lui, zice Wilkinson. și atunci cortul aceluia mijlocitor devine un azil inviolabil până la tranșarea litigiului. Aceasta amintește și uzul la Elini despre care vorbește Erodol la Cap. 35 din Cartea I.

² τῶν ποιουμένων τὰς πίστις. Cuvintele acestea sunt superflue după τῶν βουλομένων τὰ πιστὰ ποιέσθαι, dar fiindcă figurează în toate manuscrisele, trebuiesc păstrate; Bähr crede că ele provin dintr'o notă explicativă care s'ar fi strecurat în text.

³ ἐκατέρου. Două manuscrise au ἐκάστου, dar m'am conformat cu textul lui Gaisford și cu majoritatea manuscriselor.

⁴ κροκόδα. Aceleași două manuscrise la cari m'am referit în nota precedentă au κροκίδα.

⁵ λίθος ἑπτὰ. Caracterul sacru și misterios pe care îl posedă numărul șapte în Arabia, în Siria, și putem zice și în interiorul Asiei până și în India, se arată prin o sumă de exemple. Întrucât privește rolul ce îl jucă acest număr în materie de angajamente solemne luate între două persoane, putem citi cei 7 miei pe cari Abraham i-a pus la o parte și i-a dat ca gaj lui Abimelech, când s'a învoit cu el, (Geneza, Cap. XXI, vers 28) și iar cele 7 altare preparate pentru Balaam (Numere, Cap. XXIII, vers 1). Verbul ebraic שבע (a jură) e în legătură etimologică cu numeralul שבע (șapte) tocmai probabil din cauza importanței numărului șapte în ceremonialul prestării jurămintelor la Ebrei. Vezi și nota 2, dela pag. 180 din vol. I. Caracterul sacru al acestui număr, mai ales la popoarele semitice și ariane din Asia, al căror cult eră bazat pe astronomie, provine poate din numărul celor șapte planete cunoscute atunci, și pöte, cum observă Rawlinson, din faptul că 7 înmulțit cu 4, (alt număr care indică perfecția, pătratul, și care eră deci și el sacru), dă durata unei lunăniuni, fiecare sferă din care e compusă din 7 zile, cele 7 zile ale săptămânei. Asupra diferitelor însemnări ale numerelor la popoarele din Arabia, Siria și Egipt vezi Wilkinson, *Egypt. Ant.*, vol. I, pag. 190—199.

⁶ Ἐπιτελέσαντος. Verbul acesta implică un rit de natură religioasă, ca la Cap. 63 din Cartea II și la Cap. 186 din Cartea IV.

⁷ τοῦτου. Se raportă la intermediarul dintre părți desemnat la începutul capitoului acestuia ca ἄλλος ἀνὴρ.

λοισι παρεγγυᾶ¹ τὸν ξεῖνον, (ἢ καὶ τὸν ἄστρον, ἦν πρὸς ἄστρον ποιή-
ται.)² οἱ δὲ φίλοι καὶ αὐτοὶ τὰς
πίστις δικαιοῦσι σέβεσθαι. Διόνυ-
σον δὲ θεὸν μόνον καὶ τὴν Οὐρα-
νίην ἡγεῖντα εἶναι.³ καὶ τῶν τριγῶν
τὴν κορυφὴν κείρεσθαι φασί, κατὰ περ⁴
αὐτὸν τὸν Διόνυσον κειράσθαι· κεί-
ρονται δὲ περιτρόχαλα,⁵ περιξυροῦν-
τες⁶ τοὺς κροτάφους. Οὐνομάζου-
σι δὲ τὸν μὲν Διόνυσον Ὀροτάλ.⁷

recomandă amicilor pe străin, —
sau pe concetățean, dacă jură-
mântul se face către un conce-
tățean, — atunci amicii și ei se
pun chezași cum că jurămintele
vor fi respectate. Ei consideră
ca divinități numai pe Dionis-
sus și pe Urania; își practică
tăierea părului, zic ei, întoc-
mai cum se tundeă însuș Dio-
nisis; se tund împrejurul (ca-

¹ παρεγγυᾶ. Verbul παρεγγυᾶω e derivat dela παρὰ ἄγγυή și însemnează a trece dela unul la altul, a transmite, a recomandă. Bähr interpretează sub sponsionis fide commendat.

² ποιήηται. Trebuie să suplینim τὰς πίστις.

³ Διόνυσον δὲ θεὸν μόνον καὶ τὴν Οὐρανίην ἡγεῖντα: εἶναι. S'a dedus greșit din acest pasaj, că Arabii adorau principiul bărbătesc și femeiesc în natură și că prin Dionisus se înțelege principiul masculin și prin Urania cel feminin. Nu avem însă nici o indicație de asemenea cult care eră mai mult asirian, și care, până la un punct oarecare, formă baza religiei Fenicienilor. Arabii erau nomazi și ca atari practicau sabeismul, în alte cuvinte, religia lor eră astrală și bazată pe observația mișcării corpurilor cerești. Corpurile cerești cari sunt mai mult în evidență și cari joacă pe planeta noastră un rol mai important, sunt, se înțelege, soarele și luna, și nu incăpe dubiu că la Arabi, pe timpul când trăia Erodot, soarele și luna erau divinitățile lor principale. Mă unesc dar cu Wesseling și cu mai toți interpreții buni ai lui Erodot cari văd în acest Dionisos, Soarele și în aceasta Uranie, Luna.

⁴ κατὰ περ. Creutzer scrie în două cuvinte, κατὰ περ.

⁵ κείρονται δὲ περιτρόχαλα. Își tund părul în chip circular. περιτρόχαλα e un adjectiv adverbial derivat dela περι și τρέχω și exprimă idea trasării unui cerc împrejurul capului, lăsând părul mai lung numai la creștet. Acest mod de a se tunde se practică și astăzi de mulți din țărani noștri. Părul tuns așa se ține curat mai lesne decât când e lăsat lung peste tot. Proorocul Ieremia (Cap. IX, vers 26), vorbește de acest mod de a se tunde și în traducerea elină a aceluși pasaj găsim în versiunea septuagintului întrebuintat tocmai cuvântul περικείρομενον.

⁶ περιξυροῦντες. Bredoviu preferă περιξυροῦντες ca fiind forma ionică mai în armonie cu dialectul lui Erodot. Manuscrisele însă toate au forma atică: afară de aceasta, la Cartea II, Cap. 65, avem ξυροῦντες și nu ξυροῦντες. — Chipul acesta de a-și rade părul pe tâmplă e adoptat și el de mulți țărani la noi.

⁷ Οὐνομάζουσι δὲ τὸν μὲν Διόνυσον. Ὀροτάλ. Numele acestei divinități, pe care Arabii, după spusele din textul nostru, o adorau și pe care o identifică autorul nostru cu Dionisos al Elinilor, a dat loc la controverse și la discuții cari de cari mai fantasisse. Vom cită câteva din ipotezele emise asupra originii acestei zeități înainte de a emite o părere. Ca punct prealabil dar important, trebuie să constatăm că forma numelui variază întră câtva în diferite manuscrise. Astfel manuscrisul florentin are Ὀροτάλτ; un alt manuscris, colationat de Saurost, are Οὐροτάλτ, altele au Ὀρατάλ. Nu mai vorbim de alte variante prin diverse ediții, cum sunt Οὐροτάλ, Ὀλοτάλ, Οὐροτάλτ. În ceace privește derivația numelui, avem opinia lui Reiskius care îl trage dela ebraicul *Orctal*, care însemnează lumină și umbră; alții derivă dela *Olotal* care în limba arabă ar putea însemna divinitate supremă; în fine sunt alții cari derivă dela sanscritul *urdhas* din care se trage și cuvântul elinesc *ὄρθος*;

τὴν δὲ Οὐρανίην Ἀλιλάτ.¹

9. Ἐπει ὦν τὴν πίστιν τοῖσι ἀγγέλοισι τοῖσι παρὰ Καμβύσεω ἀπιγμένοισι ἐποιήσατο ὁ Ἀράβιος,

pului) și se rad pe tample. Lui Dionisus îi zic Orotal, iar Uraniei, Alilat.

9. După ce regele arab pre-stă jurământul (său) față de so-liei veniți din partea lui Cam-bise, el luă următoarele măsuri. Umplu cu apă niște piei de cămilă și le încarcă pe toate

aceștia văd în divinitatea aceasta un simbol falic. Fără a ne opri asupra acestor diferite ipoteze, cred mai probabil că, plecând dela idea pe care am adoptat-o și expus-o mai sus la nota 3, pag. precedentă, adică cum că Soarele și Luna erau divinitățile principale la cari se închinau acești Arabi și că Dionisus, sau Orotal al lor, eră personificarea Soarelui, e mai firesc dacă derivăm acest nume dela *Urot* sau *Orot-el* care însemnează zeul focului sau al luminii: lumina dătătoare de căldură și de viață fiind denumită în limba ebraică *Or* sau *Aor*, de unde numirile de Uri-el sau Ari-el. Deci pentru mine există o legătură etimologică între Orot-al și Uri-el.

¹ τὴν δὲ Οὐρανίην Ἀλιλάτ. Ca și cu privire la numele Orotal, această denumire de Alilat a dat loc la o sumă de controverse. La Capitolul 131 din Cartea I, autorul nostru, vorbind despre divinitățile Persilor, spune că Persii au adoptat dela Asirieni și dela Arabi cultul Venerei Uranie pe care Asirienii o numesc *Milita*, Arabii *Alita*, și Persii *Mitra*. Cei mai mulți comentatori susțin că zeitatea pe care în pasajul sus citat Erodot ne spune că Arabii o numiau *Alita* este una și aceeași cu Alilat, zeitatea arabă despre care e vorba în pasajul de față. În adevăr analogia e mare, căci ambele sunt denumiri arabe ale unei divinități, ambele sunt numite Urania de Erodot, cu singura deosebire că prima, adică *Alita*, e calificată și de Afrodite, căci la Capitolul 195 din Cartea I, el o numește *Ὀὐρανία Ἀφροδίτη*, iar aci ea e calificată pur și simplu de *Ὀὐρανία*. În fine, asemănarea între *Alilat* și *Alita* e mare. Cu toate aceste probabilități în favoarea opiniei în general admise de savanți că *Alita* și *Alilat* sunt nume ale uneia și aceleiași divinități, adică a zeiței generațiunii, dacă odată am recunoscut ceace e mai mult ca probabil și pe care o recunoaște și Erodot, adică cum că *Alita* e identică cu *Melita*, Venerea asiriană, și cu *Astarte* a Fenicienilor, atunci se poate foarte bine ca *Alilat* să fie cu totul o altă zeitate și o personificare a Lunii. Această teorie se potrivește bine și cu natura astrală a cultului la Arabi și cu opinia pe care o susținem aci că Orotal reprezintă soarele. În așa caz trebuie să căutăm o altă derivație pentru numele *Alilat*. Din toate părerile emise în sensul teoriei susținute aci, cele următoare îmi par mai admisibile. *Alilat* e după unii femininul plural al cuvântului *Allah* însemnând Dumnezeu, cuvânt în legătură cu ebraicul *Eli*, și în cazul acela ar însemna »Zeite»; alții îl derivă dela articolul arabic *al* și dela *Illah*, divinitate, căci există o deosebire între *Allah* și *Illah*. *Allah* însemnează Dumnezeu și *Illah* divinitate, cum se și vede în preceptul fundamental al Coranului »*la Illah il Allah*» (singura zeitate este Dumnezeu). În fine s'a mai propus derivația dela ebraicul și arabicul *Lailah* care însemnează Luna. De preferință admit mai mult aceasta din urmă părere asupra originii numelui acestuia. Las acum cetitorului să-și formeze singur opinia asupra naturii acestei zeități pe care nu o cred de fel identică cu zeita adorată de Fenicieni și de Asirieni, ci o consider ca o simplă personificare a lunii. Pentru mai multe detalii asupra acestei interesante chestiuni aș recomanda cetirea primei disertațiuni asupra Cărții a III-a a lui Erodot scrisă de Wilkinson și publicată în ediția lui Rawlinson (vol. II, pag. 537).

ἐπιγχανάτο τοιάδε. Ἀσκόδες καμή-
λων¹ πλήρας ὕδατος, ἐπέσαξε²
ἐπὶ τὰς ζώας τῶν καμήλων πάσας,
τοῦτο δὲ ποιήσας, ἤλασε ἐς τὴν
ἄνοδρον, καὶ ὑπέμεινε³ ἐνθαῦτα
τὸν Καμβήσεω στρατόν. Οὗτος μὲν
ὁ πιθανώτερος τῶν λόγων εἴρηται·
οἶε δὲ καὶ τὸν ἦσσαν⁴ πιθανόν,
ἐπεὶ γε ὅη λέγεται, ῥηθῆναι. Πο-
ταμός ἐστι μέγας ἐν τῇ Ἀραβίῃ,
τῷ ὄνομα Κόρος·⁵ ἐκδιδοὶ δὲ
οὗτος ἐς τὴν Ἐρυθρὴν καλεσομένην
θάλασσαν.⁶ Ἀπὸ τοῦτου ὅη ὢν τοῦ
ποταμοῦ λέγεται τὸν βασιλέα τῶν
Ἀραβίων, ῥαψάμενον⁷ τῶν ὠμο-
βοείων⁸ καὶ τῶν ἄλλων ὀερμάτων

cămilele (lui) cele vii, după ce
făcù aceasta, le pornì în pus-
tietate și apoi așteptă armata
lui Cambise. Aceasta este ver-
siunea cea mai plauzibilă care
se raportează; sunt dator însă
să dau seamă de o versiune
mai puțin plauzibilă, deoarece
(și aceea) e curentă. În Arabia
se află un fluviu mare al că-
rui nume este Coris; el se
varsă în marea numită Eritree.
Dela fluviul acesta dar se
pretinde că regele Arabilor,
după ce a cusut împreună în
chip de maț piei netăbăcite de

¹ Ἀσκόδες καμήλων. Burdufuri de piele de cămilă. Așa avem la Cap. 26 din Cartea VII ὁ τοῦ Μαρσίου ασκός, burduful făcut din pielea lui Marsias.

² ἐπέσαξε. Un manuscris scrie greșit ἐπέλαξε. Verbul vine dela ἐπιπάζειν, a așeza peste, și e întrebuințat de Xenofon în *Anabasis* (Cartea III, Cap. 4 și 35).

³ ὑπέμεινε. În ediția lui Longe și Macleane ὑπέμεινε, asemeni și în textele lui Dietsch și Dindorf.

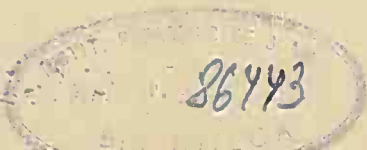
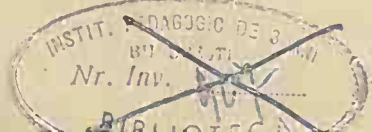
⁴ ἦσσαν. În ediția lui Creutzer ἔσσαν. (Vezi vol. I, pag. 179, notele 1 și 3, pag. 302 precum și vol. II, pag. 18, nota 5).

⁵ Κόρος. Întreaga versiune care urmează relativ la aprovizionarea cu apă a armatei lui Cambise și căreia nici Erodot nu-i acordă crezământ, este tot așa de fantastică ca și existența acestui fluviu mare în Arabia. Unii au emis părerea că poate ar fi vorba aci de un pârâu menționat de autorul militar arab Abulfeda din secolul al 14-lea și denumit *Wadi-el-Kura* (vezi Reinaud, *Géographie d'Abulfed*, vol. II, pag. 118). Acest pârâu curge la o distanță de vreo 40 de kilometri dela Hidjr, este foarte neînsemnat și seacă în timpul verii; afară de aceasta, e așa departe de drumul din Siria în Egipt, încât nu e cu puțință ca el să fi îndestulat armata și animalele lui Cambise cu apă adusă în tuburi de piele. Distanța, spune Erodot mai departe, este de 12 zile de drum, așa că, acordând un minimum de 10 kilometri pentru distanța parcursă de armată într'o zi, avem 120 kilometri, și deoarece apa a fost adusă cu trei tuburi de piele, aceasta ar însemna 360 kilometri de tub de piele. Toată Arabia nu ar fi putut furnisa destule piei de cămilă pentru așa lungime de tuburi.

⁶ τὴν Ἐρυθρὴν καλεσομένην θάλασσαν. Expresia aceasta are, mi se pare, aci un sens mai restrâns decât îi dă autorul nostru în primul capitol al lucrării sale (vezi vol. I, pag. 3, nota 2), și indică numai Golful Arabie, adică marea pe care și astăzi o numim Marea Roșie.

⁷ ῥαψάμενον. Câteva ediții au ἀψάμενον care e eronat cu totul.

⁸ ὠμοβοείων. Cuvântul ὠμοβοείη, de care se servă autorul nostru la Cap. 65 din Cartea IV și la Cap. 91 din Cartea VII, însemnează piele de bou netăbăcită și derivă dela ὠμός (erud) și βοός (bou), așa că se subînțelege δέρμα sau ὀρός. Aci însă ὀερμάτων e exprimat cu τῶν ἄλλων, așa că se poate raporta și la ὠμοβοείων.



ὄχετον μήκει¹ ἐξικνούμενον² ἐς τὴν ἄνδρον, ἀγαγεῖν διὰ δὴ τοῦτου τὸ ὕδωρ, ἐν δὲ τῇ ἀνδρῶ μεγάλας δεξαμενάς³ ὀρύξασθαι, ἵνα δεκόμεναι τὸ ὕδωρ σώζωσι. Ὅδός δ' ἔστι δωδέκα ἡμερῶν ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ ἐς ταύτην τὴν ἄνδρον. Ἄγειν⁴ δὲ μιν διὰ ὄχετων τριῶν⁵ ἐς τριᾶ χωρία.

bou și alte piei pe cari le-ar fi întins în lung până în pustietate, ar fi condus apa prin (mațul) acesta, pe de altă parte el ar fi săpat în pustietate (niște) rezervoare mari cari să strângă apa și s'o reție. Dela fluviu și până la pustietatea aceea sunt douăsprezece zile de drum. Se zice că el a condus (apa aceasta) prin trei mațuri la trei localități (deosebite).

10. Ἐν δὲ τῷ Πηλουσίῳ καλεομένῳ στόματι τοῦ Νεῖλου⁶ ἔστρα-

10. Având tabăra lui așezată la gura Nilului numită Pelu-

¹ μήκει. În ediția lui Blakesley μήκει. M'am conformat însă textului lui Gaisford, întocmai cum am făcut la Cap. 68 din Cartea I unde apare acest cuvânt.

² ἐξικνούμενον. Iar avem o variantă aci în textul lui Blakesley și găsim ἐπικνούμενον în locul lui ἐξικνούμενον. Această variantă e bazată pe manuscrisele din Paris și din Florența. Sensul este aproape același, fie că întrebuițăm verbul ἐπικνεύομαι, care înseamnă »a ajunge până la«, fie că ne servim de verbul ἐξικνεύομαι, care înseamnă »a ajunge dela...« E mai logic totuși aci ἐξικνούμενον, fiindcă vorbim dela punctul de plecare al țerilor acestora (ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ τοῦτου) și destinația vine mai pe urmă (ἐς τὴν ἄνδρον).

³ δεξαμενάς. Δεξαμενὴ este un rezervoriu sau o cisternă cu apă. Hesechius, în Lexicon al lui, explică cuvântul prin δάκτυλον ὄρυγμα; îl mai găsim întrebuițat la Cap. 119 din Cartea VI.

⁴ Ἄγειν. Unii, în loc de ἄγειν, propun ἀγαγεῖν ca o repetare a lui ἀγαγεῖν de mai sus, și atunci mai propun ca fraza ἀγαγεῖν δὲ μιν διὰ ὄχετων τριῶν ἐς τριᾶ χωρία să vie imediat după cuvintele τὸ ὕδωρ σώζωσι; și ca clauza ὁδός δ' ἔστι δωδέκα ἡμερῶν ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ ἐς ταύτην τὴν ἄνδρον să încheie acest capitol, adică să vie după τριᾶ χωρία. Propunerea pare bună față de incongruitatea clauzei începând cu ὁδός și până la ἄνδρον, pusă cum e între alte două clauze legate între ele, fiindcă tratează amândouă despre aducerea apei prin aceste țevi de piele, pe când clauza ὁδός—ἄνδρον tratează numai despre distanță. Trebuie însă să lăsăm textul cum este, fiindcă nici un manuscris nu mută clauza ὁδός—ἄνδρον la finele capitolului; această clauză trebuie considerată ca o simplă parenteză și textul lui Blakesley o tratează ca atare. — La ἄγειν trebuie suplinit λέγεται τὸν βασιλέα τῶν Ἀραβίων de mai sus.

⁵ τριῶν lipsește în manuscrisul din biblioteca Medicii dela Florența. În adevăr e inutil, căci apa trebuia să fie condusă prin trei mațuri la trei localități diferite. Totuși fiindcă majoritatea manuscriselor, precum și edițiile cele mai bune, rețin acest cuvânt, vom urma exemplul lor.

⁶ τῷ Πηλουσίῳ καλεομένῳ στόματι τοῦ Νεῖλου. Gura pelusiacă a Nilului, menționată la Cartea II, Cap. 17 și 141, eră cea mai orientală din gurile acestui fluviu, deci cea mai aproape de hotarul Siriei și de lacul Serbonid. Acolo se aflau totdeauna concentrate forțele egiptene pentru a re-

τοπεδεύετο¹ Ψαμμήνιτος² ὁ Ἀμάσιος παῖς, ὑπομένων Καμβύση. Ἀμασιν γὰρ οὐ κατέλαβε ζῶντα³ Καμβύση, ἐλάσας ἐπ' Αἴγυπτον ἀλλὰ βασιλεύσας ὁ Ἀμασις τέσσαρα καὶ τεσσαράκοντα ἔτη⁴ ἀπέθανε, ἐν τοῖσι οὐδέν οἱ μέγα ἀνάρισον πρήγμα συνειχθή. ⁵ Ἀποθανὼν δὲ καὶ ταρχεουθεῖς, ἐτάφη ἐν τῆσι ταφῆσι⁶ τῆσι ἐν τῷ ἱρῷ⁷ τὰς αὐτὸς οἰκοδομήσατο. Ἐπὶ Ψαμμήνιτος δὲ τοῦ Ἀμάσιος βασιλεύοντος Αἴγυπτου, φάσμα Αἰγυπτίοισι μέγιστον δὴ ἐγένετο· ὕσθησαν γὰρ Θῆβαι αἱ Αἰγύπτιαι, οὔτε πρότερον οὐδαμὰ ὕ-

siacă, Psamenit, fiul lui Amasis, așteptă pe Cambise. Căci Cambise nu mai apucă pe Amasis în viață când se năpusti asupra Egiptului: după ce domnișe timp de patruzeci și patru de ani, în cursul căroră nici un neajuns mare nu i s'a întâmplat, Amasis murise. După ce a murit (acesta) și a fost îmbalsamat, a fost înmormântat în sepulcrul pe care l-a construit chiar el în templu. Subt domnia peste Egipt a lui Psamenit, fiul lui Amasis, s'a manifestat pentru Egipteni un fenomen din cele mai extraordinare: a plouat la Teba din

zistă atacurilor îndreptate în genere despre partea Asiei. Astăzi brațul acela a secat aproape cu desăvârșire și este înlocuit prin canalul Abu-Menezeh care se scurge în canalul de Suez.

¹ ἑστρατοπεδεύετο. Manuscrisul din biblioteca Medici dela Florența scrie greșit ἑστρατεύετο care însemnează operă cu armata lui, pe când ἑστρατοπεδεύετο însemnează eră tăbărit. În adevăr Psamenit își avea lagărul acolo, și acolo așteptă atacul Perșilor: el n'a luat niciodată ofensiva.

² Ψαμμήνιτος. Despre acest ultim rege al Egiptului independent nu se știe mai nimic și nu s'a găsit nici o inscripție. E sigur că domnia lui a fost foarte scurtă, deabiă de 6 luni: ea fu absorbită de ultimele faze ale luptei în contra Perșilor. Manetho îl numește Psamicherites: cred că numele de Psamenit, compus din Psamis și Neith (Atena din Saïs), eră cel mai probabil. Unii editori scriu Ψαμμίνιτος întocmai cum am observat la Cartea II că unii scriu Ψαμμίτιχος în loc de Ψαμμήτιχος. (Vezi vol. II, pag. 2, nota 3).

³ ζῶντα. Consecvent cu forma acestui participiu pe care am păstrinat-o la Cap. 86 din Cartea I, am scris ζῶντα și am respins forma ζῶντα adoptată de unele ediții, între cari aceea a lui Longe și Maclean.

⁴ βασιλεύσας ὁ Ἀμασις τέσσαρα καὶ τεσσαράκοντα ἔτη. Al 44-lea an al domniei lui Amasis se găsește notat pe o stelă descifrată de Rossellini, iar Diodor dă acestui rege 55 de ani de domnie (I, 68); într'aceasta Diodor se înșeală probabil, căci nu lasă loc suficient pentru domnia lui Apries și trebuie să presupunem că stela lui Rossellini a fost ridicată tocmai în ultimul an al domniei lui Amasis, mai ales că cifra de 44 de ani dată de Erodot concordă și cu cifra dată de Manethon. Expediția lui Cambise în Egipt a avut loc la anul 525 înainte de era noastră, așa că suirea lui Amasis pe tronul Egiptului a avut loc la anul 570 a. C., ținând socoteală de cele 6 luni ale domniei lui Psamenit. — Manuscrisele saucroftiane și wesselingiane omit cuvintele τέσσαρα καὶ, dând numai 40 de ani acestei domnii.

⁵ συνειχθή. Unele ediții au συνείχθη.

⁶ ἐτάφη ἐν τῆσι τάφῃσι. Vezi nota 2, pag. 456, vol. II.

⁷ ἐν τῷ ἱρῷ. Sanctuarul și templul zeiței Neith (Athenei egiptene) la Saïs, orașul de reședință al dinastiei a 26-a.

θεῖσαι οὔτε ὕστερον τὸ μέχρι ἐμεῦ, ὡς λέγουσι αὐτοὶ Θηβαῖοι.¹ Οὐ γὰρ δὴ ἔεται τὰ ἄνω τῆς Αἰγύπτου τὸ παράπαν ἄλλὰ καὶ τότε ὕσθησαν αἱ Θηβαὶ ψακάδι.²

11. Οἱ δὲ Πέρσαι ἐπεὶ τε διεξέλασαντες τὴν ἄνωδρον ἕζοντο πέλας τῶν Αἰγυπτίων ὡς συμβαλέοντες, ἐνθαῦτα οἱ ἐπίκουροι οἱ τοῦ Αἰγυπτίου, ἔόντες ἄνδρες Ἕλληνές τε καὶ Κάρεις,³ μεμψόμενοι τῷ Φάνη, ὅτι στρατὸν ἤγαγε ἐπ' Αἴγυπτον ἀλλόθροον,⁴ μηχανῶνται πρήγματα ἐς αὐτὸν τοιόνδε. Ἦσαν τῷ Φάνη παῖδες ἐν Αἰγύπτῳ κα-

Egipt, unde, după cum (o) spun chiar Tebanii, nu plouase de fel înainte nici (nu a mai plouat) în urmă până în timpul meu. În genere nu plouă de fel în Egiptul de sus; dar de rândul acesta a căzut o stropitură la Teba.

11. Perșii, după ce străbătură pustietatea, își așezară lagărul în apropierea Egiptenilor, gata să-i atace, atunci mercenarii în serviciul (regelui) egiptean, cari erau Elini și Carieni, mâniati în contra lui Fanes fiindcă adusesese o oștire străină în contra Egiptului, imaginară lucrul următor

¹ οὔτε πρότερον οὐδ'αμὰ ὑσθεῖσαι οὔτε ὕστερον τὸ μέχρι ἐμεῦ, ὡς λέγουσι αὐτοὶ Θηβαῖοι. Tebanii cari au spus lui Erodote acest lucru au voit să spună fără îndoială că nu plouă în mod torential acolo: de plouat, tot plouă la Teba, dar rar. Erodote a înțeles ad-litteram și a consemnat aci o exagerație. (Vezi nota 1, pag. 41, vol. II). Probă că plouă din când în când în vechime la Teba, cum plouă și astăzi, e faptul că pe cornișele templurilor se găsește niște capete de leu cu orificiuri la gură cari serviau de sghiaburi. Cât pentru ploii torentiale, și aci au exagerat Tebanii la mărturisirea cătora autorul nostru apelează; asemenea ploii cad și la Teba la inter-valuri de 8 sau 10 ani și unor asemenea ploii torentiale se datosece adâncimea râpelor din valea mormintelor regilor la Teba, adâncire care datează dela o epocă anterioară construcției acelor morminte, deci dela o epocă anterioară domniei lui Amasis.

² ψακάδι. Acest cuvânt, care are aceeași rădăcină ca și verbul ψάω (a atinge ușor, «effleurer» cum ar zice Francezul), se găsește sub forma ψακάδι în câteva manuscrise și în alți autori clasici, ca de exemplu în Eschil și în Aristofan. Deși textul lui Creutzer, pe care l-am adoptat de norină și cărnă în general i-am dat preferință în cazuri controversate, are ψακάδι, m'am conformat cu majoritatea manuscriselor, mai ales că textul manuscrisului sancroftian, care e cel mai autorizat, este de partea acelora cari scriu ψακάδι. O altă variantă ψακάσι: se găsește în textul aldin și în câteva manuscrise de mâna a doua.

³ Ἕλληνές τε καὶ Κάρεις. Vezi mai sus nota 4, pag. 9. Ei erau de sigur descendenții bandelor piratice de cari s'a servit Psametic și despre cari vorbește autorul nostru la Cap. 152 din Cartea II. (Vezi Cartea II, nota 5, pag. 416). În timpul acuma al lui Amasis și al lui Psaminit acestea formau un fel de gardă pretoriană în jurul regelui.

⁴ στρατὸν ἤγαγε ἀλλόθροον. Expresia aceasta pare a indica că informatorul lui Erodote este Egiptean.—Cuvântul ἀλλόθροος, dela ἄλλος și θρόος (sunet), înseamnă, care se servă de alta limbă, deci un străin. Îl găsim în Odissea lui Omer la versul 183 din Cartea I: πλέων ἐπὶ οἴνοπα πόντον ἐπ' ἀλλόθροους ἀνθρώπους.

ταλειμμένοι: τοὺς ἀγάγοντες ἐς τὸ στρατόπεδον καὶ ἐς ὄψιν τοῦ πατρὸς, ¹ κρητῆρα ἐν μέσῳ ἕστησαν ἀμφοτέρων τῶν στρατοπέδων· μετὰ δὲ, ἀγνέοντες κατὰ ἕνα ² ἕκαστον τῶν παίδων ἔσφαζον ³ ἐς τὸν κρητῆρα. ⁴ Διὰ πάντων δὲ διεξελθόντες ⁵ τῶν παίδων, οἶνόν τε καὶ ὕδωρ ἐσεφόρεον ἐς αὐτόν ἐμπιόντες δὲ τοῦ αἵματος πάντες οἱ ἐπίκουροι, οὕτω δὴ συνέβαλον. ⁶

(ca să-și răsbune) în contra lui. Fanes aveà fii cari rămăseseră în Egipt; pe aceștia îi aduseră unde eră (tăbărită) oștirea și subt ochii chiar a tatălui lor, și apoi așezară un vas mare în mijlocul (spațiului dintre) ambele armate; după aceea, aducându-i unul câte unul, au tăiat pe fiecare din băieți pe deasupra vasului. Du-

¹ καὶ ἐς ὄψιν τοῦ πατρὸς. Blakesley, într'o notă asupra acestui pasaj, observă că în afară de ferocitatea acestui act de răsbunare, el mai cuprindea un rit religios în onoarea divinității la care se închinau în coman acești aliați ai Egiptenilor. Această divinitate răsboinică probabil că nu eră alta decât Ζεὺς Στρατίος din Labranda, căruia autorul nostru, la Cap. 119 din Cartea V, spune că Carienii oferiau sacrificii umane. Acest Joe Stratus nu trebuie totuș confundat cu un alt Joe carian despre care se vorbește la Cap. 171 din Cartea I. (Vezi vol. I, pag. 309, nota 2). Ritul observat eră poate cel uzitat pentru o legătură solemnă prin jurământ, mai eră totodată un sacrificiu oferit unei zeități răsboinice și setoase de sânge, eră în fine și un act de răsbunare: îndeplinia dar un scop întreit.

² ἀγνέοντες κατὰ ἕνα. Aceste cuvinte trebuiesc luate împreună și ἕκαστον merge cu ἔσφαζον. Am tradus în acord cu acest mod de a analiza fraza. Cuvântul κατὰ lipsește în două manuscrise cari sunt la Paris, dar omisiunea e greșită.

³ ἔσφαζον. Dacă ar fi fost vorba numai de unul sau de doi băieți, Erodot ar fi zis ἐσφαζαν. Imperfectul indică o serie de sacrificii; trebuie dar să presupunem că mai mulți băieți ai lui Fanes au fost jertfiți cu ocazia aceasta. — În manuscrisul sancroftian din biblioteca colegiului Emmanuel la Cambridge lipsece cuvintele începând cu ἔσφαζον și terminând cu διεξελθόντες τῶν παίδων din clauza următoare. Avem aci un exemplu al unei scâpări din vedere în care cad foarte des copistiile de manuscrise și pe care am explicat-o mai sus la nota 1 de pe pag. 348, vol. II. Ea constă în omiterea, când el se repetă, a unui cuvânt, urmând apoi înainte de acolo unde el se repetă și sărind peste tot ce intervine. Copistul manuscrisului defectuos a fost indus în eroare prin reapariția cuvintelor τῶν παίδων în clauza care urmează și a sărit peste opt cuvinte.

⁴ ἐς τὸν κρητῆρα. La marginea, sau pe deasupra vasului, pentru ca sângele victimelor să curgă în lăuntru.

⁵ διεξελθόντες. Se subînțelege σφάζοντες αὐτούς; literal «când au trecut prin toți băieții, tăindu-i». Avem verbul διεξέρχεσθαι tot în sensul acesta la Cap. 196 din Cartea I.

⁶ ἐμπιόντες δὲ τοῦ αἵματος πάντες οἱ ἐπίκουροι, οὕτω δὴ συνέβαλον. Diodor din Sicilia (XXII, 10) relatează o barbarie similară comisă de Apolodor, tiranul din Casandrea în Macedonia. Vezi și cele spuse de autorul nostru la Cap. 70 din Cartea IV asupra moravurilor Scitilor în materie de jurăminte precum și nota 5, pag. 91, vol. II. Tacit (*Anale*, XII, 47) spune despre Armeni și despre Iberieni că practicau și ei astfel de rituri când se legau prin jurământ. Moravuri similare existau la Unguri, la Cumani și la Hiberni după spusele lui Grim. (*Deutsches Rechtsalterthum*, pag. 193). Cu ocazia aceasta probabil că nu numai mercenarii, dar toți soldații cari s'au luptat în partea Egiptenilor, au gustat din acest sânge uman amestecat cu vin și cu apă ca să se lege cu toți că vor luptă până la moarte. Expresia οὕτω δὴ însemnează că

Μάχης δὲ γενομένης καρτερῆς καὶ πεσόντων ἐξ¹ ἀμφοτέρων τῶν στρατοπέδων πλήθει πολλῶν,² ἐτράποντο οἱ Αἰγύπτιοι.

12. Θῶμα δὲ μέγα εἶδον³ πυθόμενος παρὰ τῶν ἐπιχωρίων. Τῶν γὰρ ὁστέων περιεχυμένων χωρὶς ἑκατέρων⁴ τῶν ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ πεσόντων (χωρὶς μὲν γὰρ τῶν Περσέων ἕκαστο τὰ ὁστέα, ὡς ἐχωρισθῆ κατ' ἀρχάς, ἐτέρωθι δὲ τῶν Αἰγυπτίων) αἱ μὲν τῶν Περσέων κεφαλαὶ εἰσι ἀσθενέες οὕτω, ὥστε εἰ θέλεις ψήφω μόνῃ βαλέειν διατετρανέεις,⁵ αἱ δὲ τῶν Αἰγυπτίων οὕτω δῆ τι ἰσχυραὶ, μόγεις ἂν λίθῳ παίσας διαρρήξαις.⁶ Αἴτιον δὲ τούτου τόδε ἔλεγον, καὶ ἐμὲ γ' ἐν-

pă ce au terminat cu toți fiii, au turnat într'însul vin și apă. Apoi toți mercenarii gustară din sânge și numai în așa condiții angajară lupta. Încingându-se atunci o bătălie crâncenă și căzând la număr mulți din ambele armate, Egiptenii o luară la fugă.

12. Am constatat un ce foarte curios pe care mi l-au semnalat cei din localitate. Din osemintele zăcând separat ale acelor de ambe părți cari au căzut în bătălia aceasta, — căci osemintele Perșilor zac separat, așa cum au fost dela început alese deosebit, și ale Egiptenilor tot deosebit —, căpățânile Perșilor sunt așa de slabe încât dacă lovești una cu o pietricică numai, o găurești, acelea însă ale Egipt-

numai astfel, adică numai și numai după ce au săvârșit ritul descris, s'au angajat ei în luptă.

¹ ἐξ. Prepoziția aceasta e omisă greșit în două manuscrise.

² πλήθει πολλῶν. Cu privire la bătălia aceasta, după spusele lui Polyænus și lui Ctesias, ar fi pierit din partea Egiptenilor 50,000 de oameni, iar din partea Perșilor 20,000 (Polyænus VII, 9 și Ctesias, *Excerpta Persica*, § 9).

³ εἶδον. Ediția Long și Maclean scrie aci ἴδον ca la Cap. 44 din Cartea II. (Vezi vol. II, pag. 124, nota 3).

⁴ ἑκατέρων. Intrebuițat tot în sensul acesta mai sus la Cap. 8.

⁵ διατετρανέεις. Futurul dela διατετραίνεω. La Cap. 11 din Cartea II avem intrebuițat verbul συντετραίνεω. (Vezi vol. II, pag. 33, nota 4).

⁶ αἱ δὲ τῶν Αἰγυπτίων οὕτω δῆ τι ἰσχυραὶ, μόγεις ἂν λίθῳ παίσας διαρρήξαις. Asupra verbului διαρρήξαις există mai multe variante. Manuscrisul florentin are διαρρήξεις care e futurul verbului διαρρήγνυμι. Deși acesta s'ar potrivi mai bine cu construcția clauzei precedente și corespunzătoare și cu futurul διατετρανέεις, totuș διαρρήξαις e o eroare din cauza lui ἂν care reclamă optativul. Întreaga construcție a pasajului lipsește de uniformitate. În clauza precedentă avem futurul și aci optativul, și pentru a remedia acestei neregularități, unii au propus suprimarea lui ἂν cu verbul în futurul indicativ. Precum însă am spus dejă, nu e treaba noastră să corectăm pe Erodote, nici chiar acolo unde găsim neregularități în construcție pe cari poate chiar că uneori el și le permite singur ca un fel de capriciu și de originalitate de stil. De aceea trebuie respinsă orice variantă tinzând la rectificarea construcției gramaticale a acestui pasaj. Mai avem încă o variantă care

πατέως ἐπειθον· ὅτι Αἰγύπτιοι μὲν ἀδύτικα ἀπὸ παιδίων ἀρξάμενοι, ἐυρεθῶνται τὰς κεφαλὰς,¹ καὶ πρὸς τὸν ἥλιον παχύνεται τὸ ὀστέον. Τοῦτο δὲ τοῦτο καὶ τοῦ μὴ φαλακροῦσθαι αἰτιὸν ἔστι· Αἰγυπτίων γὰρ ἂν τις ἐλαχίστους ἴδοιτο² φαλακροῦς πάντων ἀνθρώπων. Τοῦτοι μὲν δὴ τοῦτο ἔστι αἰτιον ἰσχυρὰς φορέειν τὰς κεφαλὰς.³ Τοῖσι δὲ Πέρσησι, ὅτι ἀσθενέας φορέουσι τὰς κεφαλὰς, αἰτιον τὸδε· σκιητροφέουσι ἐξ ἀρχῆς,⁴ πῖλους⁵

tenilor sunt așa de tari încât deabia le spargi lovindu-le cu un bolovan. Cauza acestei lucruri, mi-au spus ei, este cea următoare, și m'au convins că au dreptate: pentru că Egiptenii imediat, începând din copilăria (lor), se rad pe cap, și, expus la soare, osul (craniului) se îngroașă. Aceasta iar e cauza pentru care ei nu devin chei: și în adevăr, între Egipteni se văd mai puțini

figurează în manuscrisul din Viena și care e adoptată în textul lui Creutzer, aceea care substitue verbul διαρξείας (dela διαρᾶτω) verbului διαρρήξιας. Verbul διαρᾶτω (dela διαρᾶ και ἀρᾶσσω) însemnează a sparge printr'o lovitură care trece prin obiect, străpungându-l sau găurindu-l fără a-l divide. Pe de altă parte διαρρήξις este a fărâma în bucăți. Îmi pare că o piatră mare (implicită aci prin cuvântul λίθω) contrastat cu ψήφος din clauza precedentă, care însemnează pietricică, lovind un craniu tare, l-ar fărâma mai mult decât l-ar perfora. În toate cazurile e o chestie de apreciere și varianta διαρξείας, cu e greșită, ba e chiar bazată pe manuscrisul din Viena, totuși am preferit διαρρήξιας care figurează în cele mai multe manuscrise.—În ceea ce privește tăria căpășănilor egiptene comparat cu aceea a căpășănilor persane, observația făcută aci e foarte justă și e o chestie de rasă. Rasele arabe și negre au craniuri foarte tari comparat cu acelea ale rasei ariane, iar craniurile egiptene din mumiile ce le posedă muzeele noastre sunt foarte tari. Tot așa de rezistente sunt și craniurile Egiptenilor moderni, zice Wilkinson, judecând după loviturile tari ce le suportă în certurile dintre ei și în bătăile ce le primesc dela Turci.

¹ ἐυρεθῶνται τὰς κεφαλὰς. Vezi vol. II. pag. 173, nota 2 și desenul fig. 2 din aceea notă. Asemeni vezi și Cap. 36 din Cartea II.

² ἴδοιτο. Vezi mai sus nota 2, pag. 16.

³ αἰτιον ἰσχυρὰς φορέειν τὰς κεφαλὰς. La Cap. 20 din Cartea II avem iar αἰτιον urmat de un infinitiv: αἰτιους πληθύειν.

⁴ σκιητροφέουσι ἐξ ἀρχῆς. Bähr explică aceste cuvinte latinește în sfodul următor: ab initio (ab eò tempore quo nati sunt) pueros sub umbra educant, parietibus inclusos. Cred însă că acest comentator se înșală și dă un sens prea larg și prea general verbului σκιητροφέουσι. Nu e vorbă aci de creșterea în general a copiilor la umbră, adică închiși în casă și feriți de aer și de soare, ci în specie, de cap. E adevărat că Persii își creșteau copiii în casă până la etatea de 5 ani, după chiar spusele lui Erodot (Cartea I, Cap. 136), așa că dacă nu am avea ceea ce precedă și ceea ce vine după σκιητροφέουσι ἐξ ἀρχῆς, explicația lui Bähr ar fi bună; aci însă e vorbă de capete, mai ales că avem expresia πῖλους τιάρας φορέοντες care indică clar că autorul vorbește despre umbrirea capului prin luptul portului acestor pălării. Iată de ce am tradus σκιητροφέουσι prin »și umbre de mici capul«. — Verbul σκιητροφέειν figurează în Platon sub forma σκιατραφεῖν (Polit. VIII, 9).

⁵ πῖλους. Tot ce acopere capul. Cuvântul e superfluu combinat cu τιάρας, fiind un substantiv cu un înțeles mai larg în care se cuprind și τιάρας

τίτρας¹ φορέοντες. Ταῦτα μὲν γοῦν
τοιαῦτα εἶδον² εἶδον³ δὲ
καὶ ἄλλα ὅμοια τοῦτοις ἐν Πα-
πρήμι,⁴ τῶν ἄμα Ἀχαμένει τῷ
Δαρσίου διασθαρέντων ὑπὸ Ἰνάρω
τοῦ Λίβυος.⁵

oameni chei decât oriunde. Iată care e pricina pentru care căpăţanile acestora sunt aşă de tari. Pe de altă parte capetele Perşilor sunt slabe pentru motivul următor: ei îşi umbresc capul de mici şi poartă calpăce drept pălării. Că aceste lucruri sunt aşă, am constatat-o singur. Am constatat iar acelaş lucru la Papremis cu (căpăţanile) acelor (Perşi) cari au fost ucişi odată cu Achæmenes, fiul lui Dariu, de către Libianul Inarus.

¹ τίτρας. Vezi vol. I, pag. 237, nota 2. — Bredoviu şi Dietsch scriu τίτρας. — Unele manuscrise au τὰ după τίτρας.

² εἶδον. Am scris astfel în loc de ἴδον care se găseşte în textul lui Blakesley şi în alte câteva ediţii. (Vezi vol. II, pag. 124, nota 3).

³ εἶδον. Vezi nota precedentă.

⁴ Παπρήμι. La cele spuse în nota 3, pag. 160, şi în nota 6, pag. 165 din vol. II asupra acestui oraş despre care se ştie foarte puţin, vom adăoga numai că rezultă dintr'un pasaj în Tucidid (I, 104) că oraşul *Marca*, situat aproape de punctul unde mai târziu fu construită Alexandria, a format baza operaţiunilor lui Inarus în revolta lui în contra Perşilor şi că după prima lor înfrângere Perşii s'au retras de acolo spre Memfis; în fine că atunci Inarus, urmărindu-i, a izbutit, cu ajutorul Elinilor, să facă prizonieri două treimi din armata lor. Papremis prin urmare era situat între Marea şi Memfis, adică undeva între Alexandria şi Cairo de astăzi. — Blakesley observă că din ordinea observată de Erodote când vorbeşte de aceste două grămezi de căpăţani, adică de aceea de lângă Pelusium rezultând din bătălia de care e vorba în cursul naraţiunii cu care autorul nostru începe Cartea III, adică a bătăliei dintre Egipteni sub Psamenit şi Cambise, când acesta din urmă năvăliă din Siria, şi de aceea rămasă pe urma luptei dela Papremis între Egiptenii revoltaţi conduşi de Inarus în contra Perşilor atunci stăpâni pe toată Delta, se poate deduce că Erodote, când a vizitat Egiptul, a intrat în Nil prin gura pelusiacă şi că după ce a vizitat Memfis şi alte oraşe mai sus, a scoborit din nou fluviul şi a ieşit iar în mare prin gura canopică. (Vezi nota 1, pag. 50, vol. II).

⁵ τῶν ἄμα Ἀχαμένει τῷ Δαρσίου διασθαρέντων ὑπὸ Ἰνάρω τοῦ Λίβυος. Despre revolta aceasta a lui Inarus în contra jugului persan Erodote ne mai vorbeşte la Cartea VII, Cap. 7. Asemeni Tucidid, în Cartea I, 104—111, tratează şi el despre acest eveniment. În fine găsim şi în Otesias (*Excerpta Pers.*, 32) o relaţiune a acestei campanii a lui Inarus. Inarus era un fiu al lui Psametic, născut în Libia; unit cu Amirteu din Sais, el se puse cu un contingent de Elini în capul Egiptenilor revoltaţi în contra lui Artaxerxes. El reuşi să învingă pe Perşi cari perdură 100,000 de oameni şi ucise cu mâna lui pe Achæmenes, fiul lui Dariu, satrap al Egiptului. Succesele lui însă nu fură de lungă durată. căci şase ani după liberarea Egiptului Artaxerxes atacă din nou pe Egipteni cu o armată de 300,000 de oameni şi 300 de nave de războiu, învinse pe Inarus, îl prinse şi îl răstigni pe cruce. Victoria repurtată de Inarus asupra Perşilor avu loc la anul 460 înainte de Hristos şi

13. Οἱ δὲ Αἰγύπτιοι ἐκ τῆς μά-
χης, ὡς ἐτράποντο, ἔφρευγον οὐδενὶ
κόσμῳ.¹ Κατελιθέντων δὲ ἐς
Μέμφιν,² ἔπαυσε ἀνά ποταμὸν³
Καμβύσης νέα Μυτιληναίων,⁴ κή-
ρυκα ἄγουσαν ἄνδρα Πέρσην, ἐς
ὁμολογίην προκαλούμενος Αἰγυ-
πίους. Οἱ δὲ, ἐπεὶ τε τὴν νέα εἴ-
δον⁵ ἐσελθοῦσαν ἐς τὴν Μέμφιν,
ἐκχυθέντες⁶ ἄλλες⁷ ἐκ τοῦ τεί-
χους,⁸ τὴν τε νέα διασφειραν καὶ

13. Egiptenii, când fură în-
vinși în bătălia (aceasta), fugiră
în dezordine. Fiind ei con-
strânși să se închidă în (ora-
șul) Memfis, Cambise trimise
în susul fluviului o triremă a
Mitilineilor având pe bord un
sol persan cu misiunea de a
invita pe Egipteni să se su-
pue. Aceștia însă, îndată ce
văzură trirema intrând în Mem-
fis, ieșiră în masă compactă din
cetățuie, distruseră nava și sfă-
șiind în bucăți echipajul, au a-

înfrângerea lui finală la anul 454; în acest interval avu loc vizita lui Erodot în Egipt, adică cam pe la anul 458 sau 457. (Vezi biografia lui Erodot, vol. I, pag. XV). — Două manuscrise au 'Ἰνάρον în loc de 'Ἰνάρον, dar această variantă e condamnată de toate edițiile cele bune. — După τοῦ Αἰγύπτου se subînțelege βασιλέως sau στρατηγῶν.

¹ ἔφρευγον οὐδενὶ κόσμῳ. Expresia aceasta pentru a indica o fugă în dezordine este întrebuințată iar de autorul nostru la Cartea VIII, Capitolul 60, § 3.

² Κατελιθέντων δὲ ἐς Μέμφιν. Constrânși de necesitate să caute refugiu în Memfis. Avem tot așa la finele Cap. 80 din Cartea I κατελιθέντες δὲ ἐς τὸ τεῖχος, constrânși să se închidă în zidurile cetății.

³ ἀνά ποταμὸν. În contra fluviului, adică în contra curentului, deci în susul fluviului. Așa avem κατὰ τὸν ποταμὸν, în josul fluviului, la Cap. 194 din Cartea I. Vezi asemenea Cartea II, Cap. 96 și Cartea IV, Cap. 18. În toate aceste pasaje avem articolul τὸν înaintea cuvântului ποταμὸν sau al numelui propriu al fluviului; aci însă articolul lipsește.

⁴ Μυτιληναίων. Unele ediții scriu greșit Μυτιληναίων. (Vezi și nota 4, pag. 360, vol. II). Locuitorii din Mitilene, sau Lesbos, fuseseră robiți de Cîru odată cu ceilalți Ionieni. (Vezi Cartea I, Cap. 169). — Nava de care e vorba aci eră o triremă de războiu și aveă, precum reiese din capitolul următor, un echipaj compus din 200 de marinari.

⁵ εἶδον. În ediția lui Blakesley ἴδον. (Vezi vol. II, pag. 124, nota 3).

⁶ ἐκχυθέντες. Literal vărsându-se. O masă compactă năvălind dintr'o poartă de cetadelă se compară cu o masă de apă care se revarsă printr'o deschizătură. În *Odissea* lui Omer (VIII, vers 514 și 515) avem:

οἷες Ἀχαιῶν.
Ἰππόβην ἐκχόμενοι

⁷ ἄλλες. În masă deasă și compactă. În *Iliada* lui Omer (V, 498) găsim cuvântul acesta sub forma ἄλλες.

⁸ ἐκ τοῦ τείχους. Din cetadelă. Această reiese și din capitolul următor unde se vorbește de τεῖχος și de προάστειον, cetadelă și orașul. La Cap. 91 de mai jos Erodot numește cetadelă din Memfis, zidul alb (λευκὸν τεῖχος) și Tucidid (I, 104) spune că Memfis eră compusă din trei părți și că partea centrală, sau sâmburele orașului, constă dintr'o întărire care purtă denumirea de »Zidul alb«. În limba ieroglicică acest craș eră numit »Zidirea albă«. Numai cita-
dela eră întărită; restul orașului eră, ca și Teba, deschis.

τοὺς ἀνδρας κρουρηθῶν¹ διασπᾶσαντες ἐφόρουν ἐς τὸ ταίχος. Καὶ Αἰγύπτιοι μὲν μετὰ τοῦτο πολιορκούμενοι, χρόνῳ παρέστησαν.² Οἱ δὲ πρόσεγγες Λίβυες, δεισαντες τὰ περὶ τὴν Αἴγυπτον γεγονότα, παρέδωσαν σφέας αὐτοὺς ἀμαχητί· καὶ φόρον τε ἐτάξαντο³ καὶ δῶρα ἐπέμπον.⁴ Ὡς⁵ δὲ Κυρηναῖοι⁶ καὶ Βαρκαῖοι,⁷ δεισαντες ὁμοίως καὶ οἱ Λίβυες, ἕτερα τοιαῦτα ἐποίησαν.⁸ Καμβύσης δὲ τὰ μὲν παρὰ Λιβύων ἐλθόντα δῶρα φιλοφρόνως ἐδέξατο, τὰ δὲ παρὰ Κυρηναίων

dus (rămășițele lor) în cetățuie. Și în urmă Egiptenii, fiind asediați, cu timpul (se) predeteră. De altă parte, Libienii limitrofi, speriați de cele ce le pățise Egiptul, s'au predat fără luptă; ei mai consimțiră să plătească o contribuție în bani și să trimeată daruri. Tot așa și Cirenenii și Barceii, temându-se la fel cu Libienii, făcură ca dânșii. Cambise primî cu bunăvoință darurile provenite dela Libieni,

¹ κρουρηθῶν. Dela κρουρήω (κρέας și ἔργον) a tăia în bucăți cum se taie sau se tocește carnea pentru bucătărie: ca toate adverbele în ὄν, acesta indică o modalitate metaforică. La Cap. 181 din Cartea VII găsim verbul κατακρουρήειν.

² παρέστησαν. Se subînțelege εαυτούς. Avem verbul acesta cu aceeaș elipsă la Cap. 65 din Cartea V: «παρέστησαν ἐπ' οἷσι ἐβόλοντο οἱ Ἀθηναῖοι»; asemeni la Cap. 140 din Cartea VI «πολιορκέοντο ἐς ἃ καὶ αὐτοὶ παρέστησαν»; mai jos în Cartea aceasta, la Cap. 155, avem exprimat regimul direct al acestui verb «θάσσον οἱ πολέμοιοι παραστήσονται».

³ φόρον τε ἐτάξαντο. Vocea medie a acestui verb arată că tributul nu a fost impus prin forță, ci că Libienii de buna lor voie au convenit să-l plătească Persilor. Când verbul e activ, atunci e o indicație că subiectul impune tributul prin forță, cum e cazul la Cap. 42 din Cartea VI, unde ni se spune că Artaxerxes «φόρους ἔταξε ἐκάστοιοι τῶν Ἰώνων». (Vezi Cap. 165 din Cartea IV și nota 2 pe pag. 239, vol. IV).

⁴ ἐπέμπον. Avem aci imperfectul după ce verbul precedent ἐτάξαντο este un aorist. Înțelesul acestei schimbări de timp este că continuitatea privește numai darurile (δῶρα), deoarece φόρος, tributul sau mai bine zis aci contribuția în bani, s'a plătit numai odată și apoi a fost înlocuită prin daruri anuale cari au continuat a fi plătite. — În timpul acesta regele Cirenei eră Arcesilaus. (Vezi Cartea IV, Cap. 165).

⁵ Ὡς. În sens de tot așa, ca mai jos la Cap. 152 și la Cartea VIII, Cap. 126.

⁶ Κυρηναῖοι. Istoriei Cirenei Erodot consacră 20 de capitole din Cartea IV, adică dela Cap. 147 până la Cap. 167.

⁷ Βαρκαῖοι. Despre Barca se vorbește în cele din urmă capitole ale Cărții IV.—Orașul acesta eră situat în Cirenaica, la o mică distanță spre apus de Cirene și tot ca Cirene la 4 kilometri de litoralul mării.

⁸ ὁμοίως καὶ οἱ Λίβυες ἕτερα τοιαῦτα ἐποίησαν. Manuscrisele variază în pasajul acesta. Cele mai multe au ἄ între ὁμοίως și καὶ; cel saucerofitian din Cambridge și cel wesselingian din Viena au ὁμοίως ὡς καὶ; edițiile cele mai bune însă resping atît pe ἄ cât și pe ὡς. Cred cu Blakesley că textul original aveă «δεισαντες ὁμοίως, ἐποίησαν» și că tot ce intervine, adică καὶ οἱ Λίβυες ἕτερα τοιαῦτα sau ὡς καὶ οἱ Λίβυες ἕτερα τοιαῦτα sau ἄ καὶ οἱ Λίβυες ἕτερα τοιαῦτα, e numai o anotație a unui scholiast care a voit să amplifice textul; de aceea și Blakesley, suspectând autenticitatea lor, închide între paranteze cuvintele ἄ καὶ οἱ Λίβυες ἕτερα τοιαῦτα. Trebuie însă să le primim, fiindcă figurează în toate manuscrisele cu variantele indicate.

ἀπικόμενα μεμψείας, ὡς ἐμοὶ δο-
κέει, ὅτι ἦν ὀλίγα — ἐπεμψαν γάρ
δὴ πεντηχοσίας μνέας ἀργυρίου οἱ
Κυρηναῖοι.¹ — ταύτας δραστήμενος
αὐτοχειρίῃ² διέσπειρε τῇ στρατιῇ.

14. Ἡμέρῃ δὲ δεκάτῃ ἀπ' ἧς
παρέλαβε τὸ ταίχος τὸ ἐν Μέμφι.
Καμβύσης, κατίσας ἐς τὸ προάσ-
τειον ἐπὶ λόμῃ τὸν βασιλέα τῶν
Αἰγυπτίων Ψαμμήνικον, βασιλεύ-
σαντα μῆνας ἑξί, τοῦτον κατίσας³
σὺν ἄλλοισι Αἰγυπτίοισι, διαπει-
ράτο⁴ αὐτοῦ τῆς ψυχῆς, ποιέων
τοιγάς. Στείλας⁵ αὐτοῦ τὴν θυγα-
τέρα ἐσθῆτι δουλητήν,⁶ ἐξέπεμπε
ἐπ' ἧδωρ ἔχουσαν ὑδρήϊον συνέ-
πεμπε δὲ καὶ ἄλλας παρθένους,
ἀπολέξας ἀνδρῶν τῶν πρώτων, ὁμοί-
ως ἐσταλμένους τῇ τοῦ βασιλέως.
Ὡς δὲ βροῇ τε καὶ κλαυθμῷ⁷ πα-

intru cât privește însă pe ace-
lea provenite dela Cirenieni, el
se mâniă, pentrucă eră puțin,
cred eu, — căci Cirenienii nu
trimiseseră decât cinci sute de
mine de argint — și apucân-
du-le, le risipi cu propria lui
mână printre soldați.

14. A zecea zi după ce Cam-
bise se făcu stăpân peste ce-
tătuia din Memfis, el așeză pe
Psamenit, regele Egiptenilor,
care domnise șase luni, într'o
suburbie împreună cu alți E-
gipteni spre a fi batjocoriți, și,
cu intenție de a pune sufletul
lui la grea încercare, făcu pre-
cum urmează. Îmbrăcând pe
fica acestuia cu portul unei
selave, o trimise cu un ulcior
după apă; împreună cu ea tri-
mise alte fete alese printre ale
fruntașilor orașului, îmbrăcate

¹ ἐπεμψαν γάρ δὴ πεντηχοσίας μνέας ἀργυρίου οἱ Κυρη-
ναῖοι. Această clauză este absolut parentetică, introdusă numai ca o desvol-
tare în clauza principală și de aceea am închis-o, ca Blakesley, între bare pa-
rentetice, preferind mult punctuația aceasta aceleia adoptate de Creutzer care
face din ea o clauză separată între puncte și virgule, formând trei perioade
separate între Καμβύσης δὲ și finele capitolului: în realitate nu e decât una
singură. — Dacă e vorba aci de mine atice de argint, din cari 60 fac un talant,
aceasta face 8 talanți și 20 de mine, ceeace în monedă de a noastră echiva-
lează cu 50,000 de lei, sumă în adevăr destul de mică ca contribuție din
partea unui stat avut ca Cirenc.

² αὐτοχειρίῃ. Cu propria lui mână. Avem expresia aceasta la Cap. 140
din Cartea I și mai departe în cartea aceasta la Cap. 66 și 74.

³ τοῦτον κατίσας. Repetiție de care avem destule exemple în Erodot,
dar de care nu e necesar să ținem seamă în traducere.

⁴ διέσπειράτο. Un manuscris are διέσπειράτο. — Imperfectul aci denotă
intenție.

⁵ Στείλας. Verbul στέλλειν este întrebuințat în acest sens de Erodot la
Cap. 62 și 93 din Cartea VII și de Plutarc (*Vieța lui Paul Aemil*, § 33).

⁶ δουλητῆν. În textul lui Creutzer și în manuscrisul sancroftian δουλιγ.

⁷ βροῇ τε καὶ κλαυθμῷ. Mai jos la Cap. 79 găsim βροῇ τε καὶ πατάγω
și la Cap. 127 βίγ τε καὶ ὀμίλω; în fine găsim o așa pereche de dativi uniți
prin conjuncțiunea τε în versul al 2-lea al Cărții III din *Iliada* lui Omer:
ὀκλαγγῆ τ' ἐνοπήε.

ρήϊσαν¹ αἱ παρθένοι κατὰ τοὺς πατέρας,² οἱ μὲν ἄλλοι πατέρες ἀνεβῶν τε καὶ ἀντέκλειον,³ ὄροντες τὰ τέκνα κεκακωμένα· ὁ δὲ Ψαμμήνιτος προῖδων⁴ καὶ μαθὼν, ἐλυψε ἐς τὴν γῆν. Παραξελθουσέων⁵ δὲ τῶν ὑδροφόρων, δευτέρα οἱ τὸν παῖδα ἔπεμπε⁶ μετ' ἄλλων Αἰγυπτίων διαχιλίων τὴν αὐτὴν ἡλικίην ἔχόντων, τοὺς τε ἀρχένας⁷ κἀλω δεδεμένους⁸ καὶ τὰ στόματα ἐγκεχαλινωμένους. Ἦγοντο⁹ δὲ ποιητὴν τίσοντας Μυτιληναίων τοῖσι ἐν Μέμφι ἀπολομένοισι σὺν τῇ νηϊ· ταῦτα γὰρ ἐδίκασαν οἱ βασιλεῖσι δικασταί, ὅπερ ἀνδρὸς ἐκάστου δέκα Αἰγυπτίων τῶν πρώτων ἀναπόλλυσθαι. Ὁ δὲ ἰδὼν παρεξίοντας

la fel cu fiica regelui. Îndată ce (aceste) fete începură să defileze în fața tătânilor lor văitându-se și plângând, ceilalți tătâni (în afară de Psamenit) se văitară și plânseră și ei la rândul lor văzând pe copilele lor tratate în mod așa ticălos; Psamenit însă, când văzù și își dete seamă, lăsă (numai) capul în jos. După ce au trecut fetele cărând apă, (Cambise) trimise în al doilea rând (să defileze înaintea lui Psamenit) pe fiul acestuia împreună cu alți două mii de Egipteni de o vârstă cu el, legați la gât cu ștreang și cu frâu în gură. (Aceștia) erau duși ca să-și iea pedeapsa pentru distrugerea la Memfis a Mitilineilor cu vasul

¹ παρήϊσαν. Schweighäuser și Gaisford, conform cu textul florentin și cu alte câteva manuscrise, au παρήσαν, delà verbul παρῆναι, a fi prezent. Prefer însă παρήϊσαν care figurează și în textul lui Creutzer și care e forma ionică pentru παρήσαν, delà παρῆναι, a trece pe lângă. Aceste fete nu s'au prezentat de bună voie înaintea tătânilor lor, pe cât au fost silite să defileze înaintea lor.

² κατὰ τοὺς πατέρας; în fața părinților sau tătânilor lor. Fetele acestea trebuia să treacă înaintea locului unde erau așezați părinții lor expuși acolo spre a fi de răsul cetățenilor. Avem κατὰ în sens de în dreptul și în fața delà Cap. 121 din Cartea II unde vezi nota 1, pag. 316, vol. II. Câteva manuscrise au παρὰ τοὺς πατέρας, dar κατὰ e preferabil și autorizat de cele mai bune ediții.

³ ἀντέκλειον. Prefer ἀντέκλειον, care însemnează răspundeau și ei cu plânsete, în alte cuvinte: la plânsetele fetelor răspundeau tătânii cu plânsetele lor, lui ἀντέκλειον care figurează chiar în textul lui Creutzer, dar care nu implică reciprocitatea de simpatie pe care o indică ἀντέκλειον.

⁴ προῖδων. Două manuscrise, precum și textul lui Schäfer, au προσῖδων.

⁵ Παραξελθουσέων. Manuscrisul florentin are, παρελθουσέων. Mult de preferat este παρεξελθουσέων al cărui uz este sancționat, între alți autori clasici, și de Sofocle (*Antigona*, vers 933).

⁶ οἱ τὸν παῖδα ἔπεμπε. οἱ se referă la Psamenit și verbul ἔπεμπε are drept subiect subînțeles pe Καμβύσης. A trebuit să împlinesc aceste lacune pentru a face mai clară traducerea.

⁷ τοὺς τε ἀρχένας. Câteva ediții au τοὺς δὲ ἀρχένας, care e greșit.

⁸ δεδεμένους. După acest participiu unele ediții și manuscrise au ἦγοντο care nu e de loc necesar, mai ales că avem ἦγοντο care urmează imediat.

⁹ Ἦγοντο. De preferit lui ἄγοντο care se găsește numai în textul florentin.

καὶ μαθῶν τὸν παῖδα ἡγεόμενον¹ ἐπὶ θάνατον,² τῶν ἄλλων Αἰγυπτίων τῶν περικατημένων αὐτὸν κλαιόντων καὶ θεινὰ ποιούντων, τῷτὸ ἐποίησε τὸ καὶ ἐπὶ τῇ θυγατρὶ.³ Παρελθόντων δὲ καὶ τούτων, συνήντικε ὥστε⁴ τῶν συμποτίων οἱ ἄνδρα ἀπηλικέστερον, ἐκπεπωχότα ἐκ τῶν ἐόντων.⁵ ἔχοντά τε οὐδὲν εἰ μὴ ὅσα πτωχὸς καὶ προσαιτέοντα τῇ στρατιῇ,⁶ παριέναι: Ψαμμῆνιτόν τε τὸν Ἀμάσιος καὶ τοὺς ἐν τῷ προαστείῳ κληθένους τῶν Αἰγυπτίων. Ὁ δὲ Ψαμμῆνιτος ὡς ἴδε,⁷ ἀνακλαύσας μέγα καὶ καλέσας οὐνόματι τὸν

lor; căci astfel decretaseră judecătorii regali că pentru fiecare om (ucis) trebuia la rândul lor să piară zece Egipteni din cei mai fruntași. Psamenit îi văzū trecând și înțelese că fiul său mergea la moarte în capul procesiunii și pe când Egiptenii ceilalți cari erau așezați în jurul lui plângeau și făceau gesturi desperate, el observă aceeaș atitudine ca cu fiica (lui). După ce trecură și aceștia, s'a întâmplat ca să treacă în fața lui Psamenit, fiul lui Amasis, și în fața Egiptenilor așezați în suburbie, un om, comesean cu Psamenit

¹ ἡγεόμενον. Astfel serie majoritatea manuscriselor și astfel văd scris în ediția lui Blakesley. Textul lui Creutzer însă are ἀγόμενον: ἡγεόμενον, (dela ἡγέομαι), indică cum că fiul acesta al lui Psamenit conducea, adică era în capul procesiunii acestor tineri cari se duceau să expieze asasinatul echipajului vasului elinesc distrus de Egipteni; ἀγόμενον ar fi numai pur și simplu condus. Textul aldin are ἀγόμενον care e probabil o eroare, afară numai dacă nu e, cum crede Schäfer, o corupțiune pentru ἀγνοόμενον, forma ionică pentru ἀγόμενον.

² ἐπὶ θάνατον. Nu ἐπὶ θανάτῳ, cum propune Werfer atât aci cât și câteva linii mai jos. Dativul este formula solemnă pentru o condamnare la moarte, aci e vorba de a duce și nu de a condamna, așa că acuzativul e mai propriu. În afară de aceasta, nici un manuscris nu are dativul.

³ τῷτὸ ἐποίησε τὸ καὶ ἐπὶ τῇ θυγατρὶ. Bähr interpretează latinește: »idem fecit, quod in filia«. — καὶ e omis în câteva manuscrise, dar e necesar.

⁴ συνήντικε ὥστε. Avem mai sus, la Cap. 4 din Cartea aceasta verbul συνήντικε, însă neurmat de ὥστε. (Vezi nota 2, pag. 9). Creutzer are ὡς τε, ceea ce cred că e greșeală, cum e greșeală și virgula după συνήντικε în loc de după τούτων.

⁵ ἐκπεπωχότα ἐκ τῶν ἐόντων. Literal căzut din cele ce erau ale lui, în alte cuvinte, scăpătat. τὰ ἐόντα e expresia juridică pentru a indica averea cuiu și se întrebuiță des de jurisconsultii elini, o întâlnim chiar în Xenofon (*Ciropeia*, III, 1, 3; *Anabasis*, VII, 8, 22).

⁶ ἔχοντά τε οὐδὲν εἰ μὴ ὅσα πτωχὸς καὶ προσαιτέοντα τῇ στρατιῇ. Explicația latină pe care neo dă Bähr mi se pare cea mai bună și este »qui non solum nihil habebat, nisi quantum mendicus habere solet, verum etiam stipem a militibus rogabat«. — Cât pentru expresia ἔχοντα οὐδὲν, avem în Aristofan (*Plut*, 551) »πτωχὸς μὲν γὰρ βίος, ὃν οὐ λέγεις. ἕψιν δὲ οὐ μὴδὲν ἔχοντα.«

⁷ ἴδε. Gäsım sîde în multe ediții și chiar în textul lui Creutzer. (Vezi mai sus nota 2, pag. 16).

ἑταῖρον, ἐπλήξατο τὴν κεφαλὴν. Ἦσαν δ' ἄρα αὐτοῦ φύλακοι,¹ οἱ τὸ ποιούμενον πᾶν ἐξ ἐκείνου ἐπ' ἐκάστη ἐξόδῳ² Καμβύστη ἐσήμαινον. Θωμάσας δὲ ὁ Καμβύσης τὰ ποιούμενα, πέμψας ἄγγελόν εἰρώτα αὐτὸν, λέγων τάδε: »Δεσπότης εἰς Καμβύσις, Ψαμμήνιτι, εἰρωτᾷ, »διότι δὴ,³ τὴν μὲν θυγατέρα ὀρέων κερκακωμένην, καὶ τὸν παῖδα ἐπὶ θάνατον στείχοντα, οὕτε

și ceră mai în vârstă (ca el) carele eră scăpătat, și așă de lipsit de mijloacele ce le are chiar un om sărac, încât cerșia dela soldați. Psamenit, cum îl văzū, plânse tare și strigând pe nume pe tovarășul lui, își dete lovitori în cap. Dar acolo erau postăți niște paznici cari raportau lui Cambise tot ce făcea Psamenit la fiecare ieșire (de procesiune). Cambise, mîrîndu-se de cele ce se petrecuseră, trimise un sol (căt-re el) și îl întrebă zicând: »Psa-menite, stăpânul tău Cambise »întrebă dece oare, când ai »văzut pe fiica ta tratată în »mod mizerabil și pe fiul tău

¹ φύλακοι. Erodot se servă în mod constant de cuvântul φύλακος. Forma cealaltă φύλαξ, al cărei genitiv e φύλακος și nominativul plural φύλακες, nu e întrebuintată de autorul nostru. Totuș găsim χρυσοφύλακος și nu χρυσοφολάκος la Cartea IV: Cap. 13 și 27.

² ἐκάστη ἐξόδῳ. Prin ἐξόδῳ se înțeleg trecerea fiecărei procesiuni care trebuie să presupunem că ieșă din cetate ca să meargă la locul de execuțiune sau de pedeapsă. Schweighäuser traduce »ouaque pompa prateruntee.

³ εἰρωτᾷ, διότι δὴ. Fiindcă mai jos Psamenit, în răspunsul pe care îl dă întrebării puse de solul lui Cambise, vorbește ca și cum s'ar fi adresând chiar lui Cambise și nu unui intermediar și începe cu: »ὦ παῖ Κόροο, s'a crezut că solul acesta repetă textual cuvintele lui Cambise, că vorbiud astfel în persoana întâia, și nu într'a treia, ar urmă ca εἰρωτᾷ, care e în persoana a treia, să fie lăsat în afară de partea care reproduce cuvintele proprii ale lui Psamenit. Așă fiind, s'a propus de către unii a se modifica textul astfel: »εἰρωτᾷ τάδε· τί δὴ τὴν μὲν θυγατέρα· s.e.l., așă că citarea textuală a cuvintelor lui Cambise începe numai la τί δὴ. În așă caz traducerea ar fi: »Stăpânul tău Cambise, o Psamenite, întrebă așă: Pentru ce, când ai văzut pe fiica ta tratată în mod mizerabil s.e.l. Această rectificare a textului e până la un punct justificată prin faptul că deși nici un manuscris nu sancționează εἰρωτᾷ τάδε· τί δὴ, în loc de εἰρωτᾷ, διότι δὴ, totuș πονήανεται la a treia persoană, care ar milită în contra amendării propuse, este contestat chiar de majoritatea manuscriselor cari au πονήανεται, și ediții excelente, cum e aceea a lui Gaisford, adoptă această din urmă versiune. Cu toate că există argumente solide în favoarea adoptării textului cu εἰρωτᾷ τάδε· τί δὴ, urmat de πονήανεται, totuș, fiindcă aceasta necesitează o modificare care nu e sancționată de nici un text manuscris, prefer a nu mă atinge de εἰρωτᾷ, διότι δὴ și de πονήανεται cari au și majoritatea manuscriselor în favoarea lor. Aceasta nu împiedică respectarea expresiei »ὦ παῖ Κόροο· de mai jos, care se poate explica presupunind că Psamenit ar fi putut să repete solului cuvintele proprii cu cari el ar fi adresat pe Cambise dacă ar fi vorbit direct cu el.

ἄνεβωσας¹ οὔτε ἀνέκλαυσας,²
 τὸν δὲ πτωχὸν, οὐδὲν σοι προσή-
 κοντα, ὡς ἄλλων πονθάνεται,³
 ἐτίμησας; « Ὁ μὲν δὴ ταῦτα
 ἐπειρώτα, ὁ δ' ἀμείβετο τοῖσδε·
 Ὁ παῖ Κύρου, τὰ μὲν οἰκίτη ἦν
 μέζω κακὰ ἢ ὅσπερ ἀνακλαίειν τὸ
 δὲ τοῦ ἐταίρου πένθος⁴ ἄξιον ἦν
 θακρῶν ὅς ἐκ πολλῶν τε καὶ
 εὐδοκίμωνων ἐκπεσῶν ἐς πτωχήτην⁵
 ἀπίπται ἐπὶ γήραος οὐδῶ.⁶ Καὶ
 ταῦτα ὡς ἀπενειχθέντα ὑπὸ τούτου,
 εὐδοκίειν οἱ εἰρησθαί.⁷ Ὅς δὲ λέ-
 γεται ὑπ' Αἰγυπτίων, θακρῶν μὲν
 Κροίσον, (ἐτετεύχεε γὰρ καὶ οὗτος
 ἐπισπόμενος Καμβύση ἐπ' Αἰγυπ-
 τον,) θακρῶν δὲ Περσέων τοὺς

»mergând la moarte, nici nu ai
 »șipat, nici nu ai plâns, pe când
 »ai onorat (cu asemenea mani-
 »festațiuni de durere) pe un
 »cerșetor care, precum a aflat
 »el dela alții, nu e neam cu
 »tine? « Acestea le întrebă
 Cambise, Psamenit de altă par-
 te răspunse precum urmează:
 »O fiu al lui Ciru, nenoroci-
 »rile mele domestice sunt prea
 »mari pentru ca să plâng; pă-
 »țania însă a tovarășului (meu)
 »merită să vărs lacrimi; el, din-
 »tr'o condiție de belșug și de
 »prosperitate, ajuns la pragul
 »bătrânețelor, a căzut în mi-
 »zerie.« Aceste (cuvinte) fiind
 raportate de către sol (lui Cam-
 bise), acesta găsi că Psamenit

¹ ἄνεβωσας. Avem acest verb la Cap. 10 din Cartea I, iar la Cap. 8 din aceeaș Carte întâlnim forma ἀμβώσας. (Vezi vol. I, pag. 18, nota 5).

² ἀνέκλαυσας. Astfel scriu cele mai bune ediții moderne. Multe ediții vechi și câteva manuscrise au ἀπέκλαυσας patronat de Wesseling și de Blakesley pe baza pasajului din Cap. 121, Cartea II, unde se întrebuintează ἀποκλυόσαντα. Amândouă variante sunt admisibile și dacă am scris ἀνέκλαυσας, aceasta e numai pentru că figurează astfel în textul lui Creutzer, căruia, în caz de dubiu, îi dau preferință, mai ales că mai la vale avem ἀνακλαίειν.

³ πονθάνεται. Trei manuscrise, cel sancroftian din biblioteca colegiului Emmanuel la Cambridge, cel wesselingian din Viena și cel din Florența, precum și textul aldin, au πονθάομα:, ca și cum ar vorbi Cambise în persoană prin gura solului. (Vezi nota 3, pag. precedentă).

⁴ πένθος. Textul lui Creutzer, pe baza unui singur manuscris, are πάθος.

⁵ πτωχήτην. Ediția aldină are πτωχίτην.

⁶ ἐπὶ γήραος οὐδῶ. Pe pragul bătrânețelor. Acest prag putând fi și la limita extremă a bătrânețelor, expresia aceasta poate indica și ani de adânci bătrânețe: în general însă ea se aplică la limita între maturitate și bătrânețe. Omer o întrebuintează destul de des: (vezi *Iliada* XXII, vers 60, și XXIV, vers 486; *Odissea* XV, vers 346.

⁷ ταῦτα ὡς ἀπενειχθέντα ὑπὸ τούτου, εὐδοκίειν οἱ εἰρησθαί. Această frază e obscură din cauza abundenței pronumelor. Autorul, în tot capitolul acesta, pare a evita nume proprii înlocuindu-le prin pronume. Astfel, în clauza aceasta, ταῦτα se referă la cuvintele lui Psamenit, τούτου la solul lui Cambise și οἱ la Cambise; afară de aceasta, infinitivul δοκίειν e insolit după ὡς ἀπενειχθέντα. S'au propus de către mulți diferite amendări ale textului, dar nu e rolul nostru să corectăm textul autorului astfel cum ne este transmis de manuscrisele cari au mai rămas. Sensul e clar și acesta e punctul principal.

παρόντας¹· αὐτῷ τε Καμβύσῃ
ἔσελθεῖν οἰκτόν² τινά, καὶ αὐτίκα
κελεύειν, τὸν τε οἱ παῖδα ἐκ τῶν
ἀπολλυμένων σώζειν, καὶ αὐτὸν ἐκ
τοῦ προαστείου ἀναστήσαντας ἄ-
γειν παρ' ἐωυτόν.

15. Τὸν μὲν δὴ παῖδα εὐρον οἱ
μεθιόντες³ οὐκέτι περιέοντα,⁴ ἀλ-
λὰ πρῶτον κατακοπέντα· αὐτὸν δὲ
Ψαμμήνιτον ἀναστήσαντες ἦγον
παρὰ Καμβύσεα· ἔνθα τοῦ λοιποῦ
δαιτάτο, ἔχων οὐδὲν βίαιον.⁵ Εἰ⁶
δὲ καὶ ἠπιστήθη⁷ μὴ πολυπρηγ-

vorbise drept. Precum se spune
de Egipteni, a plâns (atunci
și) Cresu, — căci și acesta a
urmat pe Cambise în Egipt—,
au plâns asemeni aceia dintre
Perși cari erau față; pe însuș
Cambise îl cuprinse un fel de
milă și dete imediat ordin ca
fiul lui (Psamenit) să fie sal-
vat dintre cei destinați să piară
și ca să fie însuș (Psamenit)
ridicat din suburbie și adus
în prezența lui.

15. Emisarii nu mai găsiră
pe băiat în ființă, dar tăiat cel
dintâiu în bucăți; pe Psame-
nit însă l-au ridicat (de unde
eră) și l-au condus în prezența
lui Cambise; de atunci și până
la sfârșitul vieții lui (el) fu în-

¹ δακρύειν μὲν Κροῖσον, (ἔτετεύχεσ γὰρ καὶ οὗτος ἐπισπό-
μενος Καμβύσῃ ἐπ' Αἴγυπτον,) δακρύειν δὲ Περσέων τοὺς παρ-
έοντας. Repetirea verbului δακρύειν aci dă mai multă intensitate simpatiei și
durerii exprimate: ea amintește pasajul din *Odisea* lui Omer (IV, vers 104 și
următoare): »Κλαῖε μὲν Ἀργεῖη Ἑλένη, — κλαῖε δὲ Τηλέμαχος· s.c.l. Mai avem
în Cartea aceasta ceva mai departe, la Cap. 36, un pasaj analog: »καὶ ἀπὸ
μὲν σεωυτόν ὤλεσας — ἀπὸ δὲ ὤλεσας Κύρον.« — Verbul ἐτετεύχεσ are aci
forța verbului substantiv și echivalează cu ἦν. — În loc de ἐπισπόμενος avem
în multe ediții varianta ἐπισπόμενος. Am preferat însă ortografia cu ο pentru
motivul indicat la nota 2, pag. 161, vol. I.

² ἔσελθεῖν οἰκτόν. La Cartea I, Cap. 24 avem ἔσελθεῖν ἡδονήν.

³ μεθιόντες. În textul lui Long și Maclean avem μετόντες.

⁴ οὐκέτι περιέοντα. Expresie întrebuințată de Erodot și în alte pa-
sajii pentru a indica pe cei cari nu se mai prenumeră printre vii. (Vezi
Cartea V, Cap. 39; Cartea VI, Cap. 103; Cartea VII, Cap. 146 și Cartea IX,
Cap. 10).

⁵ ἔχων οὐδὲν βίαιον. Ctesias spune că Cambise nu făcū nici un rău
regelui Egiptului învins de el decât că l-a pornit la Susa împreună cu 6000
dintre fruntașii Egipteni: numai că Ctesias, cu lipsa de precizie care-l ca-
racteriză, confundă pe Psamenit, învins de Cambise, cu Amirteu, învins mai
târziu de Artaxerxes în contra căruia se revoltase, și numește pe prizonierul
regal al lui Cambise Amirteu în loc de Psamenit.

⁶ Εἰ. În textul lui Wesseling ἦν. Tot așa și la Cap. 69 de mai jos,

⁷ ἠπιστήθη. Schäfer are ἐπιστήθη bazat pe manuscrisul lui Sancroft,
dela ἐπισταμαί. În toate cazurile acei cari cred că acest verb este un aorist dela
ἀπιστέω sunt în eroare, căci atunci clauza n'ar avea sens decât dacă am mută
pe μὴ din locul lui ca să-l punem după εἰ δὲ și dacă am transformă pe πολυ-
πρημονέειν într'un participiu, scriind πολυπρημμωνών; atunci sensul ar deveni

μονέειν,¹ ἀπέλαβε ἂν Αἴγυπτον, ὥστε ἐπιτροπεύειν αὐτῆς; ἐπεὶ τιμῶν ἐώθασι Πέρσαι τῶν βασιλέων τοὺς παῖδας τῶν, ἦν καὶ² σφραγῶν ἀποστρέψει, ὡμῶς τοῖσι γε παισὶ αὐτῶν³ ἀποδιδόσει τὴν ἀρχήν.⁴ Πολλοῖσι μὲν νῦν καὶ ἄλλοισι ἔστι σταθμώσασθαι, ὅτι τοῦτο οὕτω νομομίχασι⁵ ποιεῖν, ἐν δὲ δὴ καὶ⁶ τῷδε, τῷ Αἴβροσ⁷ Ἰνάρω⁸ παιδὶ

treținut (de Cambise) și nu avu să sufere nici o violență. Și dacă el nu s'ar fi apucat de intrigi, ar fi căpătat Egiptul ca să-l guverneze; căci Perșii de obicei onorează pe fiii regilor; chiar dacă (regii aceștia) se revoltă în contra lor, tot încredințează fiilor acestora puterea. Se poate stabili și din

cu totul altul și ar fi: »Dacă el nu ar fi fost necredincios (i. e. lui Cambise), amestecându-se în intrigi politice, el ar fi primit Egiptul s.c.l. E adevărat că manuscrisul lui Sancroft la Cambridge și cel din Viena au πολοπρηγμωνῶν; aceasta însă nu justifică teoria lui Schäfer asupra lui ἡπιστήθη care vine dela ἐπίσταται și nu dela ἀπιστέω.

¹ πολοπρηγμωνέειν. Vezi nota precedentă.

² ἦν καὶ. Găsim în unele ediții și καὶ: aceasta însă e greșit pentrucă Erodot nu întrebunțează niciodată pe si cu subiectivul: el nu ar zice si ἀποστρέψει dar ἦν ἀποστρέψει. Cele mai multe manuscrise au ἦν.

³ αὐτῶν, ca și τῶν de mai sus, se referă la βασιλέων.

⁴ τοῖσι γε παισὶ αὐτῶν ἀποδιδόσει τὴν ἀρχήν. Sistemul acesta caracteristic orientală eră foarte practic când învingătorii nu ocupau în mod efectiv teritoriile cucerite: el oferia o garanție în contra pericolului de răscoală; pe de altă parte jugul străin nu apăsa așa greu peste poporul cucerit când acela se vedeă guvernat de neamurile proprii ale familiei sale domitoare. Găsim destule exemple unde învingători orientali au aplicat acest sistem de guvernare a popoarelor supuse. Astfel Necho, regele Egiptului, când a supus pe Ebrei, a depus pe Ichoaz, regele Iudeii, și a așezat pe tron pe fratele acestuia, Eliachim, (Ioachim); Nabucodonozore, când supuse pe Ioachim, așeză pe tronul Iudeii pe Zedechia, unchiul lui Ioachim. Cambise de sigur că ar fi lăsat pe Psamenit să continue să administreze Egiptul în numele lui, cum zice Erodot, dacă acesta nu ar fi manifestat dispozițiuni de revoltă, căci Cambise s'a arătat larg și conciliant cu Egiptenii după această primă campanie, și știm dintr'un monument al lui care se află acum în muzeul Vaticanului la Roma, că el a mântinut în funcțiune pe toți Egiptenii rânduiți de Psamenit, nu numai respectând religia și tradițiile lor, dar încă oferind sacrificii zeitei Neith din Sais. Drept recunoaștere pentru această toleranță preoții i-au decernat titlul de *Ramesoth*, asimilându-l cu regii indigeni. Numai după revolta Egiptenilor a uzat Cambise de măsuri aspre în contra lor, schimbându-și atitudinea conciliantă.—Traducerea textuală a frazei acesteia întregi ar fi: »cestora (i. e. acestor regi), chiar dacă se revoltă în contra lor, totuș fiilor acestora (le) încredințează puterea.

⁵ νομομίχασι. Au drept obicei, dela νομίζω. Acest verb este întrebunțat în sensul acesta la Cartea I, Cap. 151 și 153 precum și la Cartea II, Capitolul 42.

⁶ ἐν δὲ δὴ καὶ. δὴ lipsește în multe manuscrise și fiindcă în pasajul din Cartea II, Cap. 43, unde avem ἐν δὲ καὶ, nici un manuscris nu are ἐν δὲ δὴ καὶ, multe ediții suprimă pe δὴ și de aci: edițiile însă cele mai bune, cum sunt ale lui Dietsch, Creutzer și Blakesley, îl mântin.

⁷ τῷ Αἴβροσ. Cuvintele acestea lipsesc în unele manuscrise, dar cred că sunt necesare; sensul este »lui Taniras, fiului lui Inarus, șeful (sau regele) Libienilor.

⁸ Αἴβροσ Ἰνάρω. Se subînțelege βασιλέος. (Vezi mai sus nota 5, pag. 28). Pentru revolta lui Inarus vezi aceeaș notă. Ctesias (*Excerpta*, § 32)

Θαννύρα, ¹ ὃς ἀπέλαβε τὴν οἰὸ πατήρ εἶχε ἀρχὴν καὶ τῷ Ἀμυρταίου ² Πανσίρι ³ καὶ γὰρ οὗτος	alte exemple că (Perșii) aveau obiceiul să facă astfel, și între altele (putem cită) pe acela al
--	--

vorbește despre revolta lui Inarus și a lui Amirteu, dar narațiunea lui este pătată de inexactitatea și de acea lipsă de bună credință care caracteriză toate scrierile lui: ea e în contradicție absolută cu versiunea lui Tucdid.

¹ Ἰνάρω παιδὶ Θαννύρα. Despre acest Taniras, fiul lui Inarus, nu se știe alt nimic decât ceace ne spune Erodot în acest pasaj.

² Ἀμυρταίου. La Cartea II, Cap. 140, autorul nostru vorbește despre acest rege, carele, după cronicarul Eusebiu, ar fi domnit 6 ani și ar fi murit după aceea la anul 408 înainte de Hristos, și acest pasaj a dat loc la falșa presupunere că Erodot ar mai fi fost încă în viață în anul acela și că mai făcea adaoșe la scrierile lui. Am arătat însă în notița biografică a lui Erodot dela începutul acestei lucrări, că sunt cuvinte puternice pentru a crede că Erodot nu mai era în viață după anul 430 sau 429 înainte de era noastră. (Vezi vol. I, Biografie, pagina XXI). Rawlinson preintâmpină dificultatea care rezultă din acest pasaj în două moduri: el zice că sau data lui Eusebiu e greșită, sau că Amirteu a domnit de două ori câte 6 ani, prima oară dela anul 460—455 în timpul lui Artaxerxes, când Egiptul a căpătat un moment de independință în urma revoltelor lui Inarus și a lui Amirteu, și apoi iar mai târziu dela anul 414—408, viceregalitatea lui Pausiris având loc, nu după moartea lui Amirteu, ci după prima lui depunere, adică la anul 455. În ceace privește prima întâmpinare, Rawlinson o susține zicând că nu e de loc cert că Manethon, pe autoritatea căruia Eusebiu își sprijină cronologia, ar fi înțeles că domnia lui Amirteu a precedat imediat pe aceea a lui Neferit. Eusebiu nu pare a fi consultat direct lucrarea lui Manethon, căci el însuș mărturisește (*Pers.* I. Cap. XXI) că citează indirect pe Manethon din scrierile lui Iosif. Probabil că posedă numai un fel de sumar al dinastiilor lui Manethon, sumar în care Amirteu figură ca constituind el singur dinastia a 28-a și deci venind între Darius Notus și Neferit: în acest sumar al clasificării originale a lui Manethon poate că erau greșit prezentate ca consecutive niște dinastii considerate de Manethon ca sincronice. Dacă admitem această întâmpinare, putem presupune că domnia lui Amirteu a avut loc cam între anii 438—432 înainte de Hristos și că acest pasaj a fost intercalat de Erodot la Thurium spre sfârșitul vieții lui. Dacă admitem pe de altă parte idea că data lui Eusebiu ar fi cea corectă și că Amirteu ar fi domnit între anii 414 și 408 și dacă admitem tot odată teoria unei domnii anterioare, între anii 460 și 455, la care s'ar referi autorul nostru aci, atunci trebuie să supozăm, cum am spus mai sus, că Pausiris, fiul lui Amirteu, ar fi fost însărcinat de Perși cu administrarea Egiptului după depunerea lui Amirteu, și că apoi la anul 414 acest Amirteu ar fi recuperat tronul. Opinia mea personală este că nu au fost două domnii ale lui Amirteu, ci o singură domnie de 6 ani. Îmi pare suspectă coincidența că fiecare domnie a durat 6 ani. Cred dar că data lui Eusebiu e greșită, domnia dela 414—408 în timpul lui Artaxerxes fiind puțin probabilă, pentru că atunci el nu ar fi fost detronat de Perși cari, nu au redevenit stăpâni peste Egipt decât tocmai la anul 340 și pentru că în anul 408, nu Pausiris, ci Neferit, a început să domnească și să domnească încă ca rege independent, nu ca vicerege pus de Perși. Admițând dar ca fundată teoria că pe la anul 440 a domnit Amirteu și că a fost după 6 ani detronat și înlocuit de Perși prin fiul său Pausiris, ocolim toate dificultățile cronologice cari duc la două alternative inadmisibile, prima că Erodot ar fi fost în viață după anul 408 înainte de Hristos, și a doua că pasajul care ne preocupă aci, precum și acela din Cap. 140, Cartea II, unde iar se face mențiune de Amirteu, ar fi fost intercalări postume făcute în textul original de o mână străină. Ceace confirmă și mai mult părerea aceasta, este că Erodot nu vorbește nicăiri despre moartea lui Amirteu, ci pur și simplu despre înlocuirea lui, așa că Amirteu trăia în toată probabilitatea ca rege detronat când a murit Erodot.

³ Πανσίρι. Vezi nota precedentă. Monumentele egiptene nu menționează nici numele lui Pausiris, nici pe al lui Inarus și al lui Taniras.

ἀπέλαβε τὴν τοῦ πατρὸς ἀρχήν. Καίτοι Ἰνάρω τε καὶ Ἀμυρταίου οὐδαμοὶ κω Πέρσας κακὰ πλέω ἐργάσαντο.¹ Νῦν δὲ² μηχανώμενος³ κακὰ ὁ Ψαμμήνιτος ἔλαβε τὸν μισθόν· ἀπιστὰς γὰρ Αἰγυπτίους ἦλω· ἐπεὶ τε δὲ ἐπάϊστος ἐγένετο ὑπὸ Καμβύσεω,⁴ αἶμα ταύρου πίων ἀπέθανε⁵ παραχρῆμα. Οὕτω δὴ οὕτως ἐτελεύτησε.

lui Taniras, fiul Libianului Inarus, carele căpătă puterea pe care o exercitase tatăl său; mai o și cazul lui Pausiris, fiul lui Amirteu; căci acesta căpătă asemenea puterea (care fusese a) tatălui său. Totuș nimeni nu a făcut atâta rău Perșilor ca Inarus și Amirteu. În cazul de față însă Psamenit și-a luat răsplata fiindcă proiectase ticăloșii; căci fu prins răsculând pe Egipteni; când fu dovedit de Cambise, bău sânge de taur și muri pe loc. Astfel dar se sfârși Psamenit.

¹ Ἰνάρω τε καὶ Ἀμυρταίου οὐδαμοὶ κω Πέρσας κακὰ πλέω ἐργάσαντο. În adevăr și Inarus Libianul, fiul lui Psametic, a cauzat Perșilor multe pagube și ca să cităm numai câteva din pierderile pe cari le-au suferit noii stăpâni ai Egiptului după urma lui, putem menționa că, precum o și afirmă Erodot mai sus la Cap. 11, la începutul revoltei lui Inarus a avut loc o mare bătălie aproape de Papremis, în care mulți Perși se prăpădiră, între cari însuș Achemenes, fratele lui Xerxes. Perșii cari scăpară cu vicața din această înfrângere fugiră după spusele lui Tucidid (I, 104) și ale lui Diodor din Sicilia (XI, 74), la Memfis, unde Inarus, cu ajutorul Elinilor, îi asediă și unde se și predeteră după câtvă timp. (Tucidid I, 119). Cât pentru rolul ce l-ar fi jucat în această luptă Amirteu din Sais, aceasta nu se știe, căci numele lui nu apare decât după moartea lui Inarus, (Tucidid I, 110) și atunci el apare ca rezistând încă, sau mai bine zis ca refugiat în bălțile Deltei: ὁ ἐν τοῖς ἔλεσι βρολεός. Acolo se mântinu el timp de șase ani, (Tucidid I, 112) și probabil că Perșii suferiră multe pierderi până îl prinseră. Inarus fu prins și răstignit de către Artaxerxes, cam pe la anul 452 înainte de Hristos. Iată de ce am fixat în nota precedentă data aproximativă de 450—444 înainte de era noastră ca fiind aceea a domniei lui Amirteu în bălțile Deltei. După acea dată ar fi guvernat Pausiris ca administrator rânduind de Perși.

² Νῦν δὲ. Locuțiunea aceasta însemnează aci »în cazul de față însă«. O avem mai jos la Cap. 25: νῦν δὲ λόγον οὐδένα ποτεόμενος ἦτε αἰεὶ ἐς τὸ πρόσω unde traducem: »În cazul de față însă nu ținū seamă de acest lucru și merge tot înainte«.

³ μηχανώμενος. Pe motivul insuficient că la Cap. 172 din Cartea VII avem μηχανώμενος, Dindorf propune a se ceti așa și aci. Manuscrisele în ambele cazuri sunt unanime și e de presupus că Erodot a întrebuițat ambele forme, și pe cea atică, și pe cea ionică.

⁴ ἐπεὶ τε δὲ ἐπάϊστος ἐγένετο ὑπὸ Καμβύσεω. Bähr traduce: »postquam a. Cambyse fuit detectus«.—Cuvântul ἐπάϊστος echivalează cu φανερός. ⁵ αἶμα ταύρου πίων ἀπέθανε. Există o credință universal răspândită în antichitate, că sângele de taur, dacă îl bea cinevă, pricinuiă moartea și avem exemple de mulți cari se pretinde că ar fi murit în modul acesta. Ca să cităm numai pe câțiva, vom menționa pe Midas, regele Frigiei (Eusebiu,

16. Καμβύσις δὲ ἐκ Μέρμιοις ἀπῆκετο εἰς Σάϊν πόλιν, βουλόμενος ποιῆσαι τὰ δὴ καὶ ἐποίησε.¹ Ἐπει τε γὰρ ἐσθλήθῃ ἐς τὰ τοῦ Ἀμάσιος οἰκία,² αὐτίκα ἐκέλευε ἐκ τῆς ταφῆς τὸν Ἀμάσιος νέκον³ ἐκφέρειν ἔξω.⁴ Ὡς δὲ ταῦτά οἱ ἐπιτελέα ἐγένετο,⁵ μαστιγοῦν ἐκέλευε, καὶ τὰς τρίχας ἀποτίλλειν, καὶ κεντροῦν⁶ τε καὶ τὰλλα πάντα λυ-

16. Dela Memfis Cambise merse la oraşul Saïs cu intenţia de a face (acolo) ceea ce a şi făcut. Căci, intrând în palatul lui Amasis, dete imediat ordin să fie scos cadavrul lui Amasis din camera (lui) mortuară. Când ordinul acesta al lui Cambise fu executat, (el) porunci ca (cadavrul) să fie biciuit, să i se smulgă părul, să

Chron. Can. II, pag. 324); Temistocles atenianul (*Arist. Eq.* 84) şi Smerdis magul (*Ctesias, Excerpta pers.*, § 10). Ideea e eronată şi cred că rezultă din faptul că cu acest sânge se amestecă probabil otravă. După Ctesias Psamenit ar fi fost trimis de Cambise la Suza; dar afirmările acestui autor sunt totdeauna suspecte.

¹ βουλόμενος ποιῆσαι τὰ δὴ καὶ ἐποίησε. La Cap. 39 din Cartea I, avem ποίειν τὰ ποίσεις şi în Cartea II, Cap. 49 ποιῶσι τὰ ποιῶσι.

² οἰκία. Manuscrisul sancroftian are οἰκία. (Vezi vol. II, nota 3, pag. 455). La plural τὰ οἰκία însemnează reşedinţa regală. Egiptenii mai de seamă, şi mai ales regii, de multe ori nu erau imediat depuşi în sepulcrul ce li se destină, şi mumia lor se păstră câţiva ani în casă, aşezată în picioare într'o cameră mortuară. (Vezi vol. II, pag. 223, nota 1). E probabil în cazul de faţă ca mumia lui Amasis să nu fi fost îngropată definitiv când a venit Cambise la Saïs şi a dat ordin să i se facă această insultă, dar că era încă provizoriu aşezată în palatul lui.

³ νέκον. Erodot întrebuinţează fără distincţie νέκον şi νεκρὸν pentru cadavru. (Vezi Cartea I, Cap. 113, Cartea II, Cap. 89 şi mai jos la Cartea aceasta, Cap. 24).

⁴ ἐκφέρειν ἔξω. ἔξω e superfluu după ἐκφέρειν şi mai ales după ce mai sus am avut ἐκ τῆς ταφῆς. Avem totuş destule exemple de asemenea pleonasmе, nu numai în scrierile lui Erodot, ci şi în acelea ale altor autori: astfel mai jos la Cap. 75 găsim ἀνακτάσθαι ὀπίσω; la Cartea I, Cap. 105, ἀνεχώρου ὀπίσω; la Cap. 10 din Cartea IX, ἐξελθούσσαν ἔξω; Tucidid (I, 23) zice πᾶς ἁλτίας προέγραφα πρῶτον· şi προσηψάντες κήρυκα πρότερον. În literatura latină întâlnim uneori pe *rursus* întrebuinţat cu verbe compuse cu *re*. (Vezi *Salust, Catil.* 18).

⁵ Ὡς δὲ ταῦτά οἱ ἐπιτελέα ἐγένετο. Erodot întrebuinţează destul de des locuţiunea aceasta; astfel vezi Cartea I, Cap. 117, 124; Cartea aceasta, Cap. 141; Cartea IV, Cap. 4, 5; Cartea V, Cap. 107; Cartea VII, Cap. 11, 30. Multe ediţii suprimă pe *οἱ* care are însă importanţa lui, indicând că ordinul de a desgropa cadavrul a fost executat întocmai cum l-a dat Cambise şi că ordinul a fost al lui propriu.

⁶ κεντροῦν. Există manuscrise cu κεντροῦν care figurează şi în textul lui Long şi Maclean. Verbul κεντῶω, deşi însemnează şi el a face o împunsătură, totuş nu indică o împunsătură aşă de mare cum ar implica-o verbul κεντροῦω. Diferinţa este identică cu aceea între verbele noastre a înţepa şi a găuri, între rana ce o face o viespe, sau un ac, şi aceea pe care o face o suliţă. Verbul κεντῶω e în legătură cu cuvântul κεντητήριον, ţeapă sau spiu, pe când κεντροῦω derivă dela κέντρον, un par înfipt în pământ care servă pentru a trasa o circumferinţă, de unde şi cuvântul nostru *centru*. Aci nu e vorbă de a înţepa numai, ci de a împunge cu un bold, sau cu un par ascuţit, aşă că κεντροῦν e mai propriu decât κεντῶν.

μαινεσθαι.¹ Ἐπει τὸ δὲ καὶ ταῦτα ἔκαμον ποιῶντες, (ὁ γὰρ δὴ νεκρὸς, ἄτε τεταρχεισμένος, ἀντίχ' εἰς τὸ καὶ οὐδὲν διεχέετο.)² ἐξέλευσέ μιν ὁ Καμβύσις κατακῦσαι, ἐντελλόμενος οὐκ ὄσια.³ Πέρσαι γὰρ θεὸν νομίζουσι εἶναι πῶρ.⁴ τὸ ὄν

fie împuns cu bolduri și să fie insultat în toate chipurile. Și fiindcă (executorii) obosiră făcând acestea, — căci cadavrul, fiind îmbălsămat, rezistă și nu voia cu nici un chip să fie distrus, — Cambise le porunci să-l arză cu desăvârșire, or donând un lucru nelegiuit.

¹ καὶ τὰλλα πάντα λομαίνεσθαι. E puțin probabil să se fi comis asupra cadavrului regelui Amasis toate insultele descrise aci: narațiunea aceasta a auzit-o poate Erodot din gura unui Elin pasionat în contra Persilor. Evident că Cambise nu avea interes ca imediat după robirea Egiptului să indispuce și să provoace pe Egipteni; știm chiar din scrierile altor autori că el a adoptat față de ei o tactică conciliantă, respectând religia și tradițiile lor; atât de adevărat e aceasta, încât Egiptenii și l-au însușit pe Cambise, prenumărându-l chiar în rândul regilor lor cu numele de *Cambath-Ramesoth*. Numai după ce Cambise a făcut expediția lui cea nenorocită în contra Etiopiei s'a mînjat el în contra Egiptenilor și i-a făcut să simtă jugul care apăsa asupra lor. În toate cazurile nu cred ca primul act al lui săvârșit după intrarea lui în orașul Memfis să fi fost de a se repezi la Sais ca să insulte cadavrul lui Amasis. Ceeace face suspectă afirmația din pasajul acesta e mai ales mențiunea smulgerii părului cadavrului pentru simplul motiv că nu putea să fi existat păr pe capul mumiiei lui Amasis, capetele regilor ca și acelea ale preoților fiind totdeauna rase. S'a explicat purtarea aceasta a lui Cambise prin faptul că el ar fi fost epileptic, boală la care face fără îndoială aluzie Erodot mai jos la Cap. 33. Chiar așa fiind, un acces acut de epilepsie nu explică decât un act spontan de nebunie, pe când rezultă din text că actul acesta a fost săvârșit cu premeditare.

² ὁ γὰρ δὴ νεκρὸς, ἄτε τεταρχεισμένος, ἀντίχ' εἰς τὸ καὶ οὐδὲν διεχέετο. Pentru uzul fără distincție a cuvintelor νεκρός și νεκρός vezi nota 3, pag. precedentă. — Bähr traduce fraza aceasta în latinește corpus quippe medicatum resistebat et nullo modo diffluebat. De aci rezultă că îmbălsămarea a fost de prima clasă, cum se și convenia rămășițelor mortale ale unui rege. Pentru diferitele categorii de îmbălsămare vezi Cartea II, Cap. 86 și următoare. — Pentru cuvântul τερχεισέν și τερχεισεις vezi vol. II, pag. 215, nota 2. — διεχέετο, dela διαχεσθαι, a se dizolvă sau nimici.

³ ἐντελλόμενος οὐκ ὄσια. Persii, cari urmau preceptele lui Zoroastru, aveau un cult pentru foc, cum au parsii moderni din India, așa că se consideră că se spurcă focul când e pus în contact cu un cadavru. Propusa ardere a lui Cresu de către Persi, despre care vorbește Erodot la Cap. 86 din Cartea aceasta, nu ar fi fost considerată ca o profanare a focului, victima fiind vie.

⁴ πῶρ. Religia Persilor, pe timpurile acelea, eră o combinare a două sisteme distincte de credință; unul recunoștea principiul dualistic, adică al luptei binelui în contra răului, în alte cuvinte eră credința în Ormuzd și Ahriman. Despre acest element în religia lor nu găsim nici o urmă în scrierile lui Erodot; cealaltă credință eră în elemente, mai ales în foc și în corpurile cerești, și aceasta eră religia lor după spusele autorului nostru. Aceste două sisteme nu aveau legătură între ele și nu e locul aci să determinăm care din ele constituia religia primitivă asupra căreia s'a greșat apoi celălalt: această chestiune a fost tratată mai pe larg la nota 2, pag. 232, vol. I. — În ediția lui Cretzer figurează articolul τὸ ἴναντε de πῶρ și el e, cred eu, mai natural; nu l'am admis însă, pentrucă lipsește în toate manuscrisele; tot așa avem mai jos în capitolul acesta νενομίστα πῶρ θερίον εἶναι.

κατακαίειν¹ τοὺς νεκροὺς οὐδαμῶς ἐν νόμφ οὐδετέροισί ἐστι Πέρσησι μὲν, δι' ὅπερ εἰρηται, θεῶν οὐ δίκαιον εἶναι λέγοντες² νέμειν³ νεκρὸν ἀνθρώπου. Αἰγυπτίοισι δὲ νόμισται πῦρ⁴ θηρίον εἶναι ἔμφυχον,⁵ πάντα δὲ αὐτὸ κατεσθίειν τὰ περ ἂν λάβῃ, πληροῦθὲν δὲ αὐτὸ τῆς βορῆς συναποθνήσκειν τῇ κατεσθιομένῳ. Οὐκῶν θηρίοισι νόμος οὐδαμῶς σφί ἐστι τὸν νέκυν διδόναι· καὶ διὰ ταῦτα ταριχεύουσι,⁶ ἵνα μὴ κείμενος ὑπὸ ἐσλῶν⁷ καταβρωθῇ. Οὕτω δὲ οὐδετέροισι νο-

Căci Persii consideră focul ca o divinitate; arderea morților nu intră în moravurile nici uneia din aceste două (națiuni); mai întâiu a Persilor, pentrucă, precum am arătat, ei spun că nu se cuvine să se dea un cadavru de om unei divinități; apoi a Egiptenilor, (pentrucă) ei cred că focul e o fiară vie care consumă tot ce apucă și care, când s'a săturat de ceea ce a mâncat, moare odată cu ceea ce a consumat. La ei e lucru nelegiuit a se predă un

¹ κατακαίειν. Înaintea acestui verb majoritatea manuscriselor înserează particula τς, și fiindcă ea nu are nici un sens aci, Schweighäuser o schimbă în γε care figurează în multe ediții foarte bune. Însă fiindcă γε e arbitrar și fiindcă în manuscrisul sacroftian particula nu există, am preferit să mă conformez cu textul lui Creutzer, care o suprimă.

² λέγοντες. În unele ediții λέγουσι, care ar fi mai corect. Blakesley crede că pasajul acesta a fost alterat de copisti.

³ νέμειν. Verbul νέμω, a da în posesiune, este un cuvânt agricol în originea lui. Erodot îl întrebuintează în sensul ce îl are în acest pasaj la Cartea VI, Cap. 33 și la Cartea IX, Cap. 7.

⁴ πῦρ. Ca mai sus (vezi nota 4, pagina precedentă), unele ediții, fără autoritatea manuscriselor, precedă acest substantiv de articolul τὸ. Între aceste ediții e și aceea a lui Creutzer.

⁵ πῦρ θηρίον εἶναι ἔμφυχον. Focul, ca principiu creator, eră adorat de Egipteni, și Ftah, pe care Erodot îl numește Efestos, eră la Memfis personificarea divină a acestui principiu. Această formă însă a cultului focului la Egipteni nu avea nimic comun cu cultul elementului acestuia în religia vedică sau veche persană, religie pur materială. Plutarc (*Sympos.*, VII) desvoltă aceeaș teorie ca și cea enunțată aci: «οὐδὲν γὰρ ἄλλο μᾶλλον ἐμφύχῳ προσείκειν ἢ πῦρ κινούμενον τε καὶ τρεφόμενον δι' αὐτοῦ, καὶ τῇ λαμπρότητι δηλοῦν ὡσπερ ἡ ψυχὴ καὶ σαφηνίζων ἅπαντα», («nimic nu seamănă mai mult cu un animal viu decât focul care se mișcă și se nutrește singur și care, ca sufletul, luminează și deslusește toate prin lumina pe care o răspândește»). Vezi și Cicerone (*Nat. deorum*, III, 14).

⁶ καὶ διὰ ταῦτα ταριχεύουσι. La nota 4, pag. 325, vol. II, am dat ca motiv pentru care Egiptenii îmbălsămau pe morții lor credința că după un ciclu de 3000 de ani sufletul se reîncarnă din nou, trecând în intervalul acesta prin corpuri de diferite animale, și că pentru a-l scuti de transmigrare în corpuri de animale inferioare se conservă cadavrul pentru ca sufletul să fie legat, ca să zic așa, de vechiul corp în tot intervalul acesta. Distrugerea absolută a cadavrului se credea că obligă pe suflet să-și caute alt domiciliu și scopul îmbălsămării nu eră altul decât de a face ca după trecerea ciclului de 3000 de ani sufletul să-și reieca corpul care eră al lui. În așa mod individualitatea eră păstrată.

⁷ ἐσλῶν e sinonim cu σκαλήκων.

μιζόμενα ἐνετέλλετο ποίειν ὁ Καμβύσης.¹ Ὡς μέντοι Αἰγύπτιοι λέγουσι, οὐκ Ἄρασις ἦν ὁ ταῦτα παθών,² ἀλλὰ ἄλλος³ τῶν τις Αἰγυπτίων, ἔχων τὴν αὐτὴν ἡλικίην⁴ Ἄρασι⁵ ᾧ λομαίνόμενοι⁵ Πέρσαι ἐδόξαον Ἄρασι⁶ λομαίνεσθαι. Λέγουσι γὰρ, ὡς πυθόμενος ἐκ μηχανῆτος ὁ Ἄρασις τὰ περιέωτον μέλλοι⁷ ἀποθανόντα γίνεσθαι, οὕτω δὴ ἀκεόμενος τὰ ἐπιφερόμενα,⁸ τὸν μὲν ἄνθρωπον τοῦτον, τὸν μαστιγωθέντα, ἀποθανόντα ἔθαψε ἐπὶ τῆσι θύρῃσι ἐντός⁹ τῆς ἐωυτοῦ θήκης,¹⁰ ἐωυτὸν δὲ ἐνετείλατο τῷ παιδί ἐν μηχανῇ τῆς θήκης ὡς μάλιστα θεῖναι. Αἱ μὲν γοῦν ἐκ τοῦ Ἄρασιος ἐντολαὶ αὗται, αἱ ἐς τὴν ταφήν τε καὶ τὸν ἄνθρωπον ἔχου-

cadavru fiarelor; și de aceea îmbălsămează ei (cadavrele), ca nu cumvâ mortul să fie mâncat de viermi. Cambise deci ordonă să se facă (lucruri) contrarii uzurilor ambelor (națiuni). Totuș, după cum pretind Egiptenii, nu Amasis fu acela carele fu tratat astfel, ci un alt Egiptean oarecare posedând aceeaș statură ca și Amasis; pe acesta, Perșii insultându-l, și-au inchipuit că insultă pe Amasis. (Egiptenii) pretind că Amasis, fiind informat de oracol despre ceea ce îl așteptă după moartea lui, ca să evite cele ce erau să se întâmple, îngropă în camera mor-

¹ οὕτω δὴ οὐδαιτέροιοι νομιζόμενα ἐνετέλλετο ποίειν ὁ Καμβύσης. Traducerea textuală a acestui pasaj ar fi: »Astfel Cambise ordonă să se facă (lucruri) neadmise de ambele națiuni.

² Αἰγύπτιοι λέγουσι οὐκ Ἄρασις ἦν ὁ ταῦτα παθών. Eră lucru firesc ca Egiptenii să caute să nege că cadavru unui rege al lor ar fi fost astfel insultat și să facă să se acrediteze versiunea că un alt cadavru străin ar fi fost supus la această indignitate.

³ ἄλλος. Cobet pune în dubiu autenticitatea acestui cuvânt și propune suprimarea lui. — Aceasta însă nu se poate admite, deoarece el figurează în toate manuscrisele.

⁴ ἡλικίην. Se aplică aci, nu la etate, ci la statură: lucrul e logic, căci nu etatea unei mumii, ci statura ei ar putea da loc la o confuzie. Erodot întrebuintează cuvântul în ambele înțeleșuri.

⁵ ᾧ λομαίνόμενοι. Struve propune τῷ λομαίνόμενοι și câteva ediții moderne asemenea au τῷ în loc de ᾧ. (Vezi vol. I, pag. 162, nota 3).

⁶ Ἄρασι. Blakesley, urmând majoritatea manuscriselor, are acuzativul Ἄρασιν în loc de dativul Ἄρασι. Minoritatea manuscriselor însă are dativul care e mai logic aci, deoarece ᾧ de mai sus nu e contestat ca dativ și ar fi străniu să vedem în aceeaș frază acelaș verb guvernând două cazuri diferite. E adevărat că în Erodot verbul λομαίνεσθαι guvernează în general acuzativul. Îl găsim însă iar cu dativul la Cap. 214 din Cartea I și la Cap. 12 din Cartea VI.

⁷ μέλλοι. Unele manuscrise au μέλλοντα și acela al lui Sanroft are μέλλει.

⁸ τὰ ἐπιφερόμενα. Cele iminente sau cari au să se întâmple. Avem expresia aceasta la Cap. 209 din Cartea I.

⁹ ἐντός. Manuscrisul sanroftian din Cambridge și cel din Viena au ἐκτός care nu poate fi decât greșit. (Vezi Cartea II, Cap. 169 și 170).

¹⁰ θήκης. Camera sau receptacolul mortuar provizoriu. (Vezi vol. II, pag. 120, nota 1).

σαι, ¹ οὐ μοι δοκέουσι ἀρχὴν ² γένεσθαι, ἄλλως δ' αὐτὰ Αἰγύπτιοι σεμνοῦν. ³

17. Μετὰ δὲ ταῦτα ⁴ ὁ Καμβύσης ἐβουλεύσατο τριφασίας στρατηίας, ἐπὶ τε Καρχηδόνιους καὶ ἐπὶ Ἀμμωνίους ⁵ καὶ ἐπὶ τοὺς Μακροβίους Αἰθίοπας, οἰκημένους δὲ Λιβύης ἐπὶ τῇ νοτίῃ θαλάσῃ. ⁶

tuară (ce eră destinată) lui, lângă intrare; pe acest individ care murise și (al cărui cadavru) a fost bătut, și a dat ordin fiului său ca el să fie (la moartea lui) așezat pe cât se putea mai la fundul camerei mortuare. Aceste ordine date de Amasis cu privire la înmormântarea (lui) și la individul (acesta) nu mi se par de loc verisimile, Egiptenii însă spun lucrurile (altfel de cum sunt) în mândria lor.

17. În urma acestor (evenimente) Cambise plănuî trei expediții militare, una în contra Cartaginezilor, una în contra Amonienilor și una în contra Etiopienilor Macrobiei cari lo-

¹ ἐς τὴν ταφήν τε καὶ τὸν ἄνθρωπον ἔχουσι. Cele privitoare la înmormântarea lui și la individul acesta. Avem o expresie analogă la Cap. 53 din Cartea II καὶ ἐς Ἡσιόδον τε καὶ Ὀμηρον ἔχοντα, cele cu privire la Esiod și la Omer. Vezi iar mai jos, Cap. 82.

² ἀρχὴν. Ca la Cap. 193 din Cartea I și la Cap. 95 din Cartea II, însemnează în toate privințele (*omnino* pe latinește) și cu o frază negativă, cum e cazul aci, «în nici un chip» sau «de fel».

³ ἄλλως δ' αὐτὰ Αἰγύπτιοι σεμνοῦν. Unele manuscrise au ἄλλ' ἄλλως, altele suprimă pe δ'. — Traducerea franceză a lui Giguet a pasajului acestuia «les Egyptiens le recontent à tort et à travers» e greșită. σεμνοῦν implică o mândrie în a face să se acrediteze versiunea Egiptenilor pentru a salva amorul lor propriu național. Egiptenii nu puteau admite să fi fost astfel insultat de inamic cadavrul unui rege de ai lor.

⁴ Μετὰ δὲ ταῦτα. Cele relatate aci Erodot probabil că le-a cules din gura unor Tebani locali, căci nu apare nici urmă de influență elină. Aceasta se explică și prin faptul că Cambise a lăsat la Memfis pe auxiliarii lui Elini și i-a trimis înapoi la căminele lor când s'a reîntors. acolo după expediția lui în sud. (Vezi mai jos Cap. 25).

⁵ Ἀμμωνίους. Seris uneori Ἀμμωνίους.

⁶ καὶ ἐπὶ τοὺς Μακροβίους Αἰθίοπας, οἰκημένους δὲ Λιβύης ἐπὶ τῇ νοτίῃ θαλάσῃ. Sunt două moduri de a traduce această frază. Una, patronată de Schweighäuser, face pe genitivul Λιβύης dependent de θαλάσῃ și traduce «ad australe Libyæ mare habitantes» adică locuind pe malul mării de sud a Libiei. Cealaltă interpretare face din Λιβύης, independent de θαλάσῃ, un regim al verbului οἰκημένους și sună astfel: «locuesc din Libia, porția care e situată pe litoralul mării de sud». Această din urmă traducere, cea mai bună și cea mai logică, e și aceea adoptată de Bähr, de Rawlinson, de Giguet și de alții. — Prin ἡ νοτίῃ θάλασσα nu se înțelege, cum cred unii, Marea Roșie, ci marea dincolo de Marea Roșie și de strămtorile dela Bab-el-Mandeb, cunoscută astăzi sub numele de Golful Aden,

Βουλευομένων δὲ οἱ ἔδοξε ἐπὶ μὲν Καρχηδονίους τὸν ναυτικὸν στρατὸν ἀποστέλλειν, ἐπὶ δὲ Ἀμμωνίους τοῦ πελοῦ ἀποκρίναντα, ἐπὶ δὲ τοὺς Αἰθίοπας κατόπτας¹ πρῶτον, ὁφρομένους τε τὴν ἐν τοῦτοις τοῖσι Αἰθίοσι λεγομένην² εἶναι ἡλίου τράπεζαν, εἰ ἔστι ἀληθῆως,³ καὶ πρὸς ταύτη τὰ ἄλλα κατοφρομένους, ὄωρα δὲ τῷ λόγῳ⁴ φέροντας τῷ βασιλεῖ αὐτῶν.

cuesc acea parte a Libiei care e lângă marea de sud. El a judecat că ar fi mai bine să pornească flota în contra Cartaginezilor și o parte aleasă din forța pedestră în contra Amonienilor, în contra însă a Etiopienilor, mai întâiu de toate, spioni, cari, sub cuvânt de a duce daruri regelui lor, să vază dacă în realitate există masa soarelui care se pretinde că se află în (țara) acestor Etiopieni, și cu ocazia aceasta să vază bine ce mai eră (de văzut).

18. Ἡ δὲ τράπεζα τοῦ ἡλίου⁵

18. Iată ce se zice că este

în alte cuvinte, e vorbă aci de coasta maritimă africană între strămtorile dela Bab-el-Mandeb și promontoriul Guardafui de unde apoi începe Oceanul Indian, poate chiar și de partea coastei africane pe Oceanul Indian locuită astăzi de poporul Somaliilor; sunt chiar mulți comentatori moderni cari sunt de părere că Erodot, prin Etiopieni Macrobiei, sau cu vieață lungă, înțelege chiar pe strămoșii acestor Somalii. Larcher gresește când emite opinia că această mare de sud ar fi Marea Roșie și când plasează pe Etiopienii Macrobiei între Maroc și coasta Mării Roșii, aceasta mai întâiu pentru că dacă ar fi înțeles Erodot Marea Roșie, el probabil că ar fi denumit-o Ἐρυθρὴ θάλασσα, expresie care la el des indică și Marea Roșie și aceea dincolo de Golful Arabic, și apoi pentru că e evident că e vorbă de o mare mai departe spre sud, căci autorul nostru, nu numai că în capitolul de față spune că Macrobiei aceștia locuiau la sud, dar încă la Capitolul 114 de mai jos se exprimă într'un mod și mai explicit și spune că locuiau departe spre sud, la limita extremă a Africeii; și limita extremă a Africeii pentru Erodot eră coasta dincolo de promontoriul Guardafui, locuită astăzi tocmai de poporul Somaliilor.

¹ κατόπτας. Spioni. Mai jos la Capitolele 19, 25 și 136 Erodot îi numește κατασκόπους: la Cap. 21, ca și aci, se întrebuintează tot cuvântul κατόπται.

² τὴν ἐν τοῦτοις τοῖσι Αἰθίοσι λεγομένην. Cobet pune în suspiciune autenticitatea cuvintelor τοῖσι Αἰθίοσι și pretinde că ele ar fi fost introduse în text dintr'o notă explicativă a unui scholiast. E posibil, căci Erodot nu are în general obiceiul de a pune astfel punctele pe i: totuș, față de unanimitatea manuscriselor în această privință, trebuesc reținute, deși sunt, putem zice, inutile.

³ εἰ ἔστι ἀληθῆως. Avem un exemplu unde verbul εἶναι: este însoțit de un adverb ca atribut la Cap. 23 mai jos: »εἰ σπυ: ἔστι ἀληθῆως« și la Cap. 34 din Cartea IV: »ὄκως ἀτραλῆως ἡ κομῆδὴ ἡμῖν ἔσται τὸ ὄπισω«.

⁴ τῷ λόγῳ. Avem expresia aceasta întrebuintată și la Cartea V, Cap. 20.

⁵ Ἡ δὲ τράπεζα τοῦ ἡλίου. Pomponius Mela (III, 15) menționează și el această »masă a soarelui« și nu face decât să repete cele spuse înaintea lui de Erodot. Descrierea acestui autor sună astfel: »Est locus apparatus epulis semper refertus: et quia, ut libet, vesci volentibus licet, ἡλίου τράπεζαν appellat; et quae passim apposita sunt, affirmant innasci subinde divinitus«.

τοιήδε τις λέγεται εἶναι· λειμών
 ἔστι ἐν τῷ προαστειῷ ἐπίπλευς
 κρεῶν ἐφθῶν¹ πάντων τῶν τετρα-
 πόδων, ἐς τὸν τὰς μὲν νόκτας ἐπι-
 τηθεύοντας τιθέναι² τὰ κρέα τοὺς
 ἐν τέλει³ ἐκάστους ἔοντας τῶν ἀσ-
 τῶν, τὰς δὲ ἡμέρας δαίνυσθαι⁴
 προσιόντα τὸν βουλόμενον· φάναι
 δὲ τοὺς ἐπιχωρίους ταῦτα τὴν γῆν
 αὐτὴν⁵ ἀναδιδοῖναι ἐκάστοτε. Ἢ
 μὲν δὴ τράπεζα τοῦ ἡλίου καλο-
 μένη λέγεται εἶναι τοιήδε.

19. Καμβόση δὲ ὡς ἔδοξε πέμ-
 πιν τοὺς κατακόπους, αὐτίκα μετ-

masa soarelui: un maidan s'ar
 fi aflând la marginea orașului
 care e îndesat cu cărnuri fierte
 ale tuturor cuadrupedelor (și) pe
 care toți aceia dintre cetățeni
 cari sunt magistrați așează cărn-
 urile în timpul unor nopți anu-
 me orânduite, iar în timpul zi-
 lei, acei cari vor, mănâncă cele
 ce au fost puse înainte. Localii
 afirmă că fiecare dată pământul
 procură singur aceste (mân-
 cări). Așa se spune că este
 ceeace se numește masa soa-
 relui.

19. Cambise, îndată ce găsi
 cu cale să pornească pe spio-

Solinus spune tot acelaș lucru, iar Pausanias, carele a scris pe la anul 174 al erei noastre, tratează aceasta ca o pură fabulă. Heeren (*Națiunile africane*, vol. I, pag. 333) vede în această legendă o aluzie la comerțul mut de schimb care se făcea probabil în această parte de loc între diferitele triburi africane. (Vezi Cartea IV, Cap. 196 și nota 5, pag. 292, vol. IV). El crede că comerșanții aduceau provizii și că cei din localitate dedeau aur în schimb.

¹ κρεῶν ἐφθῶν. În general se frigea carnea: rareori se fierbea la popoarele antice. La Egipteni și la Etiopieni eră contrariu și carnea se fierbea destul de des, iar peștele mai întotdeauna. La Arabi obiceiul de a fierbe carnea pare a fi existat din timpurile cele mai vechi.

² τιθέναι. Trebuie cu acest infinitiv să subînțelegem pe λίγεται de mai sus.

³ τὸς ἐν τέλει. Prin expresia aceasta Erodot înțelege magistrații: o mai găsim întrebuintată la Cap. 106 din Cartea IX. Vezi asemenea Sofocle (*Antig.* vers 66), Tucidid (V, 27, și VII, 73), și Eschil (*Agamem.*, vers 104).

⁴ δαίνυσθαι. Cuvântul acesta e întrebuintat în sensul acesta la Cap. 211 din Cartea I și la Cap. 109 din Cartea II.

⁵ τὴν γῆν αὐτὴν. Aci αὐτὴν însemnează «de la sine». Cobet, pentru a face fraza mai clară, propune să se cetească αὐτομάτην în loc de αὐτὴν. Sensul e însă destul de clar și fără această schimbare. — Venind acum la legenda în sine, la cele arătate în nota 5 de la pagina precedentă, putem adăoga că o altă origine a creării și a răspândirii ei se poate căuta în fertilitatea solului și în abundența de produse animale cari fac avuția acestei regiuni a Africei, reputeate a fi un fel de «Pays de Cognac» sau de «Schlaraffenland». Kenrick observă că există în națura umană tendința de a imagina existența unor astfel de locuri favorizate și pline de belșug, când omul e apăsât de mizerii sociale: această tendință s'a manifestat din timpuri preistorice și în regiuni situate departe, dincolo chiar de limitele geografice cunoscute atunci, așa că se poate bine ca legenda aceasta a «mesei soarelui», sau a existenței unei localități în această parte a Africei unde s'ar găsi toate de-a gata, să rezulte din aspirațiile altor popoare din Africa, mai departate chiar, cari în mizeria lor, auzind despre fertilitatea și belșugul acelei localități, și-au închipuit că acolo e idealul fericirii, acel «pays de Cognac», acea țară a fâgăduinței, după care oftau mereu.

ἐπέμπετο ἐς Ἐλεφαντίνης πόλιος¹ τῶν Ἰχθυοφάγων² ἀνδρῶν τοὺς ἐπισταμένους τὴν Αἰθιοπία γλώσσαν ἐν ᾧ δὲ τούτους μετήϊσαν,³ ἐν τούτῳ ἐκέλευε ἐπὶ τὴν Καρχηδόνα πλέειν τὸν ναυτικὸν στρατόν. Φοίνικες⁴ δὲ οὐκ ἔπρασαν ποιήσεν ταῦτα ὀρκίοισι τε γὰρ μεγάλοισι ἐνδεδέσθαι, καὶ οὐκ ἂν ποιεῖεν ὅσα ἐπὶ τοὺς παῖδας τοὺς ἑωυτῶν στρατευόμενοι.⁵ Φοινίκων δὲ οὐ

nii (lui), trimise ca să i se aducă din orașul Elefantine câțiva Ichtiofagi cari cunoșteau limba etiopică; pe când s'a trimis după aceștia, el dete ordin ca flota să procedă în contra Cartagenei. Fenicienii însă refuzară să facă aceasta; ei spuseră că (față de Cartaginezi) erau legați prin jurămintele solemne și că considerau

¹ ἐς Ἐλεφαντίνης πόλιος. Despre Elefantine s'a vorbit la nota 5, pag. 47, vol. II. Pentru Egipteni orașul acesta ar fi cel mai aproape de Etiopieni; ar fi deci mai probabil să se aște acolo oameni cari să cunoască limba etiopică.

² Ἰχθυοφάγων. Aceștia, după cum o arată și numele lor «mâncători de pește», trebuie să fi locuit pe malurile mării, și anume a Mării Roșii. Eratosten (ap. Strabon: XVI, p. 1033) și Artemidor spun că Ichtiofagii aceștia locuiau pe coastă aproape de strâmtorile Bab-el-Mandeb, și Pausanias, tot astfel (I, 33, § 4) confirmă aceasta zicând că ei erau cei mai septentrionali, adică cei din urmă locuitori a malurilor Mării Roșii, sau, ca să cităm propriile cuvinte ale acestui autor «Αἰθιοπῶν δὲ τῶν ὑπὲρ Σοῦνης ἐπὶ θάλασσαν ἔρχονται τὴν Ἐρυθρὰν κατοικοῦσιν Ἰχθυοφάγοι καὶ ὁ κόλπος, ὃν περιεκοῦσιν, Ἰχθυοφάγων ὀνομάζεται». Așa dar ei erau așezați pe coasta africană a Mării Roșii, la sud de Massowa modernă și lângă partea îngustă care precedă strâmtorile dela Bab-el-Mandeb, acolo unde locuiește tribul cunoscut astăzi sub numele de *Ababde*. E probabil că la Elefantine se aflau întâmplător câțiva din acești Ichtiofagi, și fiindcă ei, ca mai vecini cu Etiopienii Macrobiei, pe cari i-am considerat ca locuind pe coastă dincolo de strâmtori, (vezi mai sus nota 6, pag. 44), erau în situație să cunoască limba acestora, Cambise i-a angajat ca interpreți pe lângă aceia pe cari îi trimetă să spioneze în regiunea dincolo de strâmtori. — Traducerea literală a frazei acesteia întregi ar sună astfel: «Îndată ce lui Cambise i se pără cu cale să expedieze pe spioni, imediat trimise după acei Ichtiofagi din orașul Elefantine, cari cunoșteau limba etiopică». Strict vorbind, ar reieși din text că acești Ichtiofagi ar fi fost dinainte stabiliți în Elefantine. Nu cred însă să fi fost așa, și îmi închipuiesc că acești sălbatici se aflau întâmplător acolo pentru daraveruri de schimb, poate chiar aduceau pește de mare uscat ca să-l vândă Egiptenilor.

³ μετήϊσαν dela μετέρχεσθαι, are sensul de a solicita să vie sau de a trimite să se aducă. Erodot întrebuintează de două ori acest verb cu acest sens în Cartea aceasta: odată mai sus la Cap. 15 și încă odată mai jos la Cap. 28. Mai avem un exemplu la Cartea IX, Cap. 33.

⁴ Φοίνικες. Pe timpurile acelea cei mai mulți marinari erau Fenicienii, și flota lui Cambise, cum spune însuși Erodot mai jos, eră compusă în întregime de nave feniciene.

⁵ ὀρκίοισι τε γὰρ μεγάλοισι ἐνδεδέσθαι, καὶ οὐκ ἂν ποιεῖεν ὅσα ἐπὶ τοὺς παῖδας τοὺς ἑωυτῶν στρατευόμενοι. Unul din principiile fundamentale ale dreptului antic colonial constă în înțelegerea ca nici odată o colonie să nu se răshoească în contra mamei patrie și vice-versa. Acest principiu se observă de sigur și la alte popoare colonizatoare asiatice, cum erau Fenicienii. Vezi în această privință ceea ce spune autorul nostru la Cartea VII, Cap. 51 și la Cartea VIII, Cap. 22; Tucidid, la Cartea I, Cap. 38 și la Cartea V, Cap. 106 și Polibiū, la Cartea XII, Cap. 10, § 3. Că acest

βουλομένων, οἱ λοιποὶ οὐκ ἀξιόμαχοι ἐγίνοντο. Καρχηδόνιοι μὲν οὕτω δουλοσύνην διέφυγον πρὸς Περσέων. Καμβύσης γὰρ βίην οὐκ ἐδικαίω προσφέρειν Φοίνιξι, ὅτι σφέας τε αὐτοὺς ἐδεδώκεσαν Πέρσῃσι,¹ καὶ πᾶς ἐκ Φοινίκων ἡρητο ὁ ναυτικὸς στρατός. Δόντες

că ar comite o impietate dacă s'ar răsboi în contra propriilor lor fii. Fenicienii refuzând, restul (flotei) deveni insuficient pentru luptă. Și în chipul acestei Cartaginezii scăpară de subt jugul Perșilor. Cambise nu găsi cu cale să constrângă pe Fenicieni prin forță, fiindcă ei se predaseră Perșilor de buna

principiu eră respectat cu religiozitate de Fenicieni, o arată iar atitudinea Tirienilor față de Cartaginezi în timpul lui Alexandru cel Mare. Cartagena, fiind o colonie fundată de orașul fenician Tir, eră natural ca în împrejurarea de față Fenicienii să refuze lui Cambise concursul lor naval în expediția ce o medită el în contra acestei colonii.

¹ ὅτι σφέας τε αὐτοὺς ἐδεδώκεσαν Πέρσῃσι. Părerea în general a istoricilor este că luarea orașului fenician Tir de către Perși datează din epoca lui Ciru și ei bazează această părere pe afirmările lui Xenofon (*Cyropedia* I, 1, 4). Aceasta însă e probabil o eroare, mai ales că autoritatea numai a acestui pasaj din Xenofon e insuficientă. Autorul acesta e foarte conștiincios și pe afirmările lui putem în general să contăm; cu toate acestea el este uneori părtinitor pentru eroii lui și în specie are o tendință marcată de a exagera isprăvile lui Ciru, eroul lui favorit. Așa s'a constatat că Xenofon a comis o greșeală neiertată pentru un istorian, aceea de a prenumera cucerirea Egiptului de către Perși între isprăvile lui Ciru, pe când în realitate succesul a fost al lui Cambise. Fenicienii nu sunt nicăiri menționați ca tributari și ca supuși ai Perșilor decât după moartea lui Ciru. La Cap. 143 din Cartea I, autorul nostru, vorbind despre situația coloniilor eline din Asia față de Ciru, spune curat: οὕτε γὰρ Φοινίκες ἦσαν κω Περσέων κατήκοοι, (căci Fenicienii nu erau încă supușii Perșilor). Mai jos însă, la Cap. 34 din această carte, ca să nu mai fie îndoială în această privință, el pune în gura Perșilor lingșitorii cuvintele următoare: οὕτῃ ἀπειρών τοῦ πατρός (adică τοῦ Κύρου) τά τε γὰρ ἐκείνου πάντα ἔχειν αὐτῶν, καὶ προσκλήσθαι Αἰγυπτῶν τε καὶ τῆν θάλασσαν. Prin τῆν θάλασσαν se înțelege Fenicienii, căci ei erau pe timpurile acelea principalul popor maritim. Nu trebuie să ne influențeze, cum a influențat pe Bähr și pe alții, uzul a mai-mult-decât-perfectului verbului ἐδεδώκεσαν, care la prima vedere ar avea aerul să implice că supunerea aceasta a Fenicienilor către Perși ar fi avut loc, nu de curând, ci mai de demult. Eu unul nu cred că Erodot a întrebuintat acest timp al verbului cu intenție, ci bănuiesc că cucerirea Tirului de către Perși a avut loc în primii ani ai domniei lui Cambise. Istoricii, ca Grote, cari atribue lui Ciru conchista Feniciei, s'au luat poate după Xenofon și și-au inchipuit că distrugerea Babilonului de către Perși subt Ciru trebuia să atragă după dânsa fatalmente și căderea Tirului. Admițând chiar că în momentul căderii Babilonului Fenicienii se aflau subt stăpânirea babiloniană, lucru care în sine nu e de loc cert, aceasta nu ar însemna că Tirul trebuia să cadă subt dominațiunea persană odată cu căderea puterii Babilonului, întocmai cum coloniile eline de pe coasta Asiei mici căzute subt dominația lui Cresus nu au intrat subt stăpânirea Perșilor odată cu căderea regatului lidian. Tirienii trebuie să fi rezistat Perșilor după căderea Babilonei, și probabil că ceace a ocupat primii cinci ani ai domniei lui Cambise a fost tocmai subjugarea Fenicienilor. Știm că Cambise nu a pornit în contra Egiptului decât tocmai în anul al 5-lea al domniei sale, și dacă nu ar fi fost ocupat cu Fenicienii, el de sigur întreprindea campania dela început.

δὲ καὶ Κύπριοι σφεας αὐτοὺς Πέρσῃσι ἐστρατεύοντο ἐπ' Αἴγυπτον.¹

20. Ἐπεὶ τε δὲ τῷ Καμβύσῃ ἐκ τῆς Ἐλεφαντίνης ἀπίκοντο οἱ Ἰχθυοφάγοι, ἔπεμψε αὐτοὺς ἐς τοὺς Αἰθίοπας, ἐντεταλμένος τὰ τε λέγειν χρῆ,² καὶ δῶρα φέροντας πορφύρεόν τε εἶμα³ καὶ χρύσειον στρεπτὸν περιουχένιον καὶ ψέλια καὶ μύρον ἀλάβατρον καὶ φοινι-

lor voie și pentrucă întreaga lui forță navală atârnă de Fenicienii. Și Ciprienii se supuseră de bună voie Persilor și luară parte în expediția în contra Egiptului.

20. Îndată ce Iechtiogagii sosiră dela Elefantine în prezența lui Cambise, el îi expediă la Etiopieni, instruindu-i asupra acelor ce trebuia să le spună și (însărcinându-i) să ducă ca daruri un vestmânt de purpură, un colan de aur sucit,

¹ Δόντες δὲ καὶ Κύπριοι σφεας αὐτοὺς Πέρσῃσι ἐστρατεύοντο ἐπ' Αἴγυπτον. După spusele lui Erodot la Cap. 182 din Cartea II, Ciprienii ar fi fost supuși de regele Amasis, și Diodor din Sicilia (I, 68) spune că în lupta între Apries și Amasis ei ar fi luptat împreună cu Fenicienii în contra celui din urmă. Ei dar cu acea ocazie probabil că s'au adresat Persilor și s'au pus sub protecția lor ca să se scuture de sub jugul lui Amasis, așa că pe timpul lui Cambise ei ar fi fost ostili Egiptenilor, lucru care convenia de minune scopurilor lui Cambise și care explică bine de ce au luat și ei parte la această expediție în contra Egiptului.

² ἐντεταλμένος τὰ τε λέγειν χρῆ. În textul lui Long și Maclean, adoptat de Blakesley, lipsește τε precum lipsește și în multe ediții vechi și în cele mai multe manuscrise. Edițiile cele mai autorizate moderne, precum și Wesseling, măntin pe τε, mai ales că la Capitolul 69 din Cartea I avem identic aceleași cuvinte: ἐντεταλμένος τε τὰ λέγειν χρῆν. În pasajul acela, pot adăoga aci în paranteză că, conformându-mă textului lui Creutzer, am scris χρῆν, dar îmi pare că χρῆ ar fi fost mai nemerit. În pasajul de față majoritatea manuscriselor au χρῆν, însă există trei manuscrise cu χρῆ adoptat și de Creutzer aci.

³ πορφύρεόν τε εἶμα. Printre darurile ce și le făceau monarhii și oamenii de seamă între dânșii figurau în genere și stofe scumpe. Astfel Xenofon (*Cyrop.* VIII, 5, § 18) ne spune că Ciaxares a trimis lui Ciru, între altele καὶ στολὴν Μηδικὴν ὡς δονατὸν κελκίστην. Îmbrăcămintea din text vedem că era de culoare purpurie, tinctură specială tiriană, de care putea dispune Cambise, deoarece el era stăpân peste cetatea Tir. S'a discutat mult asupra colorii însăș a acestei tincturi și asupra proveninței ei. În general se crede că colorarea se extrăgea dintr'o scoică, și anume din scoica cunoscută sub numele de *murex trunculus*. Mai e o scoică mică având forma unui melc ordinar, dar având numai 1/4 parte a dimensiilor lui; ea se numește *helix Ianthina*; această scoică are proprietatea de a învineți apa cu materia colorantă de care dispune când voește s'o întunece ca să scape de pericol, întocmai cum face sepia, numai că sepia emite o cerneală neagră. Pliniu spune curat (Cartea IX, Cap. 36) că purpura tiriană se producea din scoica zisă *murex* și din *buccin*. Probabil că colorarea purpurie se extrăgea din diverse scoici și că ea nu era uniformă ci varia între roșu și vânăt, fapt pe care îl afirmă și Pliniu în pasajul sus citat. Acest autor spune că trei culori se obțineau din două scoici: »Duo sunt genera, buccinum. . . , altera purpura vocatur». Pe urmă adăoga la Cap. 38 că colorarea cea mai căutată era ca a ametistei (adică vânătă), culoare care se obțineă combinând 200

κηίου οίνου κάδον.¹ Οἱ δὲ Αἰθίο-
 πες, οὔτοι, ἐς τοὺς ἀπέπεμπε ὁ
 Καμβύσης, λέγονται εἶναι μέγιστοι
 καὶ κάλλιστοι ἀνθρώπων πάντων.²
 Νόμοισι δὲ καὶ ἄλλοισι χρᾶσθαι
 αὐτούς φασὶ κεχωρισμένοισι τῶν
 ἄλλων ἀνθρώπων, καὶ δὴ καὶ κατὰ

brățare, o fiolă de alabastru
 cu mir și o cadă de vin de pal-
 mier. Etiopienii aceștia, către
 cari a trimis Cambise, se zice
 că sunt cei mai mari și cei
 mai frumoși din toți oamenii.
 Se mai zice că moravurile ce

părți buccinum cu 111 părți purpură (murex), că purpura tiriană se ob-
 țineă prin imersiunea lânii întâiu în purpură și apoi în buccinum, și că
 atunci lâna căpătă culoarea sângelui, un fel de roșu-negru, ceace a făcut pe
 Omer să califice sângele de purpuriu. În fine la Cap. 39, Pliniu continuă și
 spune că conchiliata nu are buccinum în compunerea ei, ci are fața al-
 băstrue. Rezultă dar că purpura sau porfirul tirian nu eră o culoare omogenă.
 Seneca (*Nat. Quaest.* I, 3) zice că purpura eră produsă de diverse scoici. Pic-
 turi vechi ne arată că purpura regală eră vânăta. E curios de observat în
 treacănt că haina de purpură pusă prin deriziune pe umerii lui Hristos e nu-
 miată κοκκίην (roșie) de Sf. Mateiu, πορφύραν de Sf. Marcu și Ion și λαμπράν
 de Sf. Luca.

¹ καὶ χρῶσον στρεπτόν περιαχθένιον καὶ ψέλια καὶ μόρου
 ἀλάβαστρον καὶ φοινικηίου οἴνου κάδον. Prin χρῶσιον στρεπτόν
 περιαχθένιον se înțelege un colan de aur în chip de funie scuită, așa că eră
 maleabil și se adaptă la forma gâtului. — ψέλια, rău scris în unele ediții ψέλλια,
 sunt brățare. Perșii și Medii erau foarte efeminați și purtau, ca femeile, scule,
 de aceea Erodot îi califică în Cartea VIII, la Cap. 113 de «ἄνδρας στρεπτοφό-
 ρους τε καὶ ψελιοφόρους». Heeren e de părere că Cambise, când a trimis aceste
 daruri efeminate, a făcut-o în bătaie de joc; nu cred însă să fi fost așa: din con-
 tra cred că acestea erau daruri cari de obicei se trimeteau ca o favoare deo-
 sebită; astfel în pasajul din Ciropedia lui Xenofon, citat în parte la începutul
 notei precedente, și unde se enumeră darurile trimise de Ciaxare lui Ciru,
 avem «τὴν θυγατέρα στέφανόν τε χρυσοῦν καὶ ψέλια φέρουσαν καὶ στρεπτόν καὶ
 στολὴν Μηδικὴν ὡς δυνατὸν καλλίστην». — Prin μόρου ἀλάβαστρον se înțelege o
 fiolă în formă de lecită compusă dintr'un fel de carbonat de calce cristalizat,
 de culoare gălbue cu stratificații undulate, substanță căreia îi dăm și astăzi
 denumirea de alabastru oriental sau de aragonită stalagmitică. Aceste fiole,
 din cari s'au găsit destule exemplare, mai ales în mormintele egiptene, variau
 ca formă și ca mărime și puteau chiar să conțină până la un litru de mir sau
 de parfum. Cu timpul, orice sticlă, vas sau fiolă conținând așa parfumuri sau
 grăsimi aromatice, a ajuns să fie denumit ἀλάβαστρον, fără ca să fie fabricat din
 această materie, și o casetă chiar conținând arome se putea denumi ἀλάβα-
 στρον: în Evanghelia Sf. Mateiu, Cap. XXVI, vers 7, vedem cum o femeie a
 turnat pe capul lui Iisus, pe când eră la masă «ἀλάβαστρον μόρου». — Unii
 scriu τὸν înainte de μόρου, dar aceasta e cu desăvârșire greșit. — În ceace
 privește vinul de palmier, vezi vol. I, pag. 368, nota 2.

² λέγονται εἶναι μέγιστοι καὶ κάλλιστοι ἀνθρώπων πάν-
 των. Că Etiopienii erau o rasă frumoasă și înaltă de oameni, o știm și dela
 alții autori. Astfel luând Biblia, avem în Cartea proorocului Isaia, Cap. XLV,
 vers 14, «Marfa Etiopiei și a Sabeenilor, bărbați de statură înaltă». Prin Eti-
 pieni aci se înțeleg Negrii din această parte a Africei, cari sunt în adevăr mai
 înalți și mai frumoși decât Negrii degenerați dinspre sud. Elinii, în neștiința
 lor, numiau pe Negrii din Africa Etiopieni, și fiindcă există triburi negre mai
 frumoase, iar altele mai mici și mai degenerate, rezultă oarecari contradiceri
 în descrierile autorilor elini cu privire la acești așa numiți Etiopieni. Astfel
 Strabon (XVI) zice despre Etiopieni curat contrariul de cele ce le afirmă Ero-
 dot în acest pasaj, adică că ei erau de mică statură. — În ceace privește ana-
 logia existând între frumusețe și statură, vezi mai sus nota 1, pag. 4.

τὴν βασιλιήην τοιῶδε¹ τὸν ἂν τῶν ἀστῶν κρίνωσι· μέγιστόν τε εἶναι, καὶ κατὰ τὸ μέγαθος² ἔχειν τὴν ἰσχὺν, τοῦτον ἀξιοῦσι βασιλεύειν.

21. Ἐς τοῦτους δὴ ὦν τοὺς ἀνδράς ὡς ἀπίκοντο οἱ Ἰχθυοφάγοι, διδόντες τὰ δῶρα τῷ βασιλεῖ αὐτῶν, ἔλεγον τάδε· »Βασιλεὺς ὁ Περσέων Καμβύσης, βουλόμενος φίλος τοι καὶ ξείνος γενέσθαι, ἡμέας τε ἀπέπεμψε ἐς λόγους τοι ἔλθειν κελύων, καὶ δῶρα ταῦτά τοι δοῦναι, τοῖσι καὶ αὐτὸς μάλιστα ἦδεται χρωόμενος«. Ὁ δὲ Αἰθίοψ,³ μαθὼν ὅτι κατόπται⁴ ἦκται, λέγει πρὸς αὐτοὺς τοιάδε· »Οὗτε ὁ Περσέων βασιλεὺς δῶρα ἡμέας ἔπεμψε φέροντας, προτιμῶν πολλοῦ ἔμοι ξείνος γενέσθαι,⁵ οὗτε ὑμεῖς λέγετε ἀληθέα· ἦκετε γὰρ κατόπται τῆς ἐμῆς ἀρχῆς. Οὗτε ἐκείνος ἀνὴρ⁶ ἐστὶ δίκαιος·

le observă ei sunt altele și că diferă de restul omenirii, mai ales întru cât privește (alegerea) regilor (care se face) astfel; pe acela dintre cetățeni pe care îl judecă ei că e mai mare, și că odată cu talia posedă și forța fizică, pe acesta îl consideră demn de a domni.

21. La oamenii aceștia, când au sosit Ichtiofagii, au remis regelui lor darurile, zicându-i: »Cambise, regele Persilor, dorind a fi amic și aliatul tău, ne-a trimis cu ordin să intrăm în vorbă cu tine, și îți oferă ca daruri aceste obiecte de cari face el singur uz foarte bucuros. Etiopianul însă, înțelegând bine că ei erau spioni, le răspunse cu următoarele cuvinte: »Regele Persilor nu v'a trimis ca să-mi aduceți daruri, fiind doritor înainte de toate ca să devie aliatul meu, (și) nici voi nu spuneți adevărat: ați

¹ καὶ δὴ καὶ κατὰ τὴν βασιλιήην τοιῶδε. Vezi Diodor din Sicilia III, 8 și Aristot, Polit. IV, 4.

² κατὰ τὸ μέγαθος. Pentru acest uz al lui κατὰ cu acuzativul, atât aci cât și în clauza care face subiectul notei precedente, vezi vol. I, pag. 149, nota 1.

³ Ὁ δὲ Αἰθίοψ. Se. subtînțelege βασιλεὺς. (Vezi mai sus nota 1, pag. 11).

⁴ κατόπται. Vezi mai sus nota 1, pag. 45.

⁵ προτιμῶν πολλοῦ ἔμοι ξείνος γενέσθαι. Prețuind cu mult și mai presus de toate să fie aliatul și amicul meu: ξείνος implicând cea mai strânsă legătură de amicitie, deci și alianță. — În loc de προτιμῶν Diodorf propune forma ionică προτιμῶν, întocmai precum la Cap. 137 din Cartea II propune προτιμῶντες în loc de προτιμῶντες și la Cap. 43 din Cartea IV ἐπιτιμῶν în loc de ἐπιτιμῶν.

⁶ ἐκείνος ἀνὴρ. Acel om. Regele Etiopiei se referă natural aci la Cambise căruia ar fi putut să-i zică pe nume sau să-l califice de »Regele vostru«. Nu mă pot opri de a vedeți în acest mod de a vorbi de Cambise un fel de dispreț din partea șefului etiopian.

» εἰ γὰρ ἦν δίκαιος, οὐτ' ἂν ἐπεθό,
 » μησε. χάρις ἄλλης ἢ τῆς ἑαυτοῦ
 » οὐτ' ἂν ἐς δουλοσύνην ἀνθρώ-
 » πους ἦγε ὅπ' ὦν μηδὲν ἠδίκη-
 » ται. Νῦν δὲ αὐτῷ τόξον¹ τόδε
 » διδόντας τάδε ἔπεα λέγεται· Βασι-
 » λεὺς ὁ Αἰθιοπῶν συμβουλεύει
 » τῷ Περσέων βασιλεῖ, ἐπεὶ ἂν οὕτω
 » εὐπετέως ἔλκωσι τὰ τόξα Πέρσαι
 » ἐόντα μεγάθει τοσαῦτα, τότε ἐπ'
 » Αἰθίοπας τοὺς Μακροβίους πλή-
 » θεῖ ὑπερβαλλόμενον στρατεύεσθαι·
 » μέχρι δὲ τούτου θεοῖσι εἰδέναι
 » χάριν, οἳ οὐκ ἐπὶ νόον τράπουσι
 » Αἰθιοπῶν παισι² γῆν ἄλλην προσ-
 » κτάσθαι τῇ ἑωυτῶν·.

» venit ca să spionați regatul
 » meu. (Și) nici omul acela nu
 » e just; căci dacă ar fi just, nu
 » ar răvni alt teritoriu decât al
 » lui propriu, și nu ar duce în
 » robie niște oameni cari nu
 » i-au făcut nici un neajuns.
 » Acum dar, dați-i arcul acesta
 » și ziceți-i: Regele Etiopieni-
 » lor sfătuește pe regele Per-
 » șilor să facă rebel în contra
 » Etiopienilor Macrobiei (numai)
 » atunci când Perșii vor fi în
 » stare să întindă astfel arcuri
 » de mărimea acestuia și când îi
 » vor coplesii cu numărul; până
 » atunci însă să mulțumească
 » zeilor cari n'au bagat în ca-

¹ τόξον. Acest arc trebuie să fi fost foarte mare și greu de întins, cum se și vede din clauza următoare. Perșii erau arcași dibaci și mânuiau această armă tot așa de bine ca și Sciții și Parții, vestiți pentru dibăcia lor, și știm din scrierile lui Ctesias (*Persica Excerpta*, § 17) că Darius și Sciții și-au trimis reciproc arcuri emblematice. Așa fiind, trimiterea acestui arc din partea regelui Etiopienilor Macrobiei către regele Persiei n'ar însemna nimic dacă arcul acesta nu ar fi fost de o rezistență și de o dimensiune mai presus de forțele lor. Și în adevăr călătorii cari au vizitat aceste părți ale continentului african au fost impresionati de dimensiunea și de puterea arcurilor cu cari se servă indigenii; aceasta e și natural într-o localitate unde abundă animale pachiderme pe cari le vânează continuu aceste triburi sălbatice. Ca să cităm mărturia cătorvâ scriitori antichi, și chiar mai moderni, putem menționă pe Diodor din Sicilia (III, 8) care spune despre Etiopieni că ei se servă de » ξυλίνοις τόξοις τετραπύχεσιν οἷς τοξόουσι μὲν τῷ ποδὶ προσβαίνοντας s.c.l.; pe Strabon (XVI) carele vorbind despre Etiopienii vânători de elefanți zice: » ἢ δὲ τοξεία . . . διὰ τριῶν ἀνδρῶν; pe Pliniu (*Hist. nat.*, VIII, 8) carele spune despre Trogloditi, vecini cu Etiopienii, că ei se servă de arcuri colosale. Printre autorii mai moderni putem cită pe călătorul englez Bruce carele vorbește despre un trib de Negri numiți Șangala, de rasă nubiană, cari întrebunțează arcuri foarte grele de întins; așa dar nimic mai natural decât ca acești Macrobiei să fi avut și ei astfel de arcuri. — Mai e și o observație a lui Wilkinson cu privire la acest dar etiopic către un rege puternic străin, de care merită să dăm seamă aci; el zice că arcul destins' eră emblema părților Africei corespundend cu Libia antică al căruu nume local e tocmai Τοξ. Acest cuvânt în limba coptică însemnă provincie sau hotar. Pe de altă parte vechiul nume al Etiopiei, pe care îl întâlnim și în Biblie, eră Cuș sau Coș, nume care figurează uneori pe papi-rusele coptice ca Τοξ. E evident că există o legătură între cuvintele Τοξ și Coș, iar cuvântul Coș sau Cuș însemnă arc și eră aplicat Etiopiei înainte chiar de invazia regilor păstori, adică dejă dela începutul dinastiei a 12-a în Egipt.

² θεοῖσι εἰδέναι χάριν, οἳ οὐκ ἐπὶ νόον τράπουσι Αἰθιοπῶν παισι. La Cap. 71 din Cartea I găsim aproape identic acelaș mod de a se exprima: θεοῖσι ἔχω χάριν, οἳ οὐκ ἐπὶ νόον ποιεῖουσι Πέρσῃσι κ.τ.λ. și mai

22. Ταῦτα δὲ εἶπας, καὶ ἀνεῖς τὸ τόξον, παρέδωκε τοῖσι ἤκουσι: Λαβὼν δὲ τὸ εἶμα τὸ πορφύρεον, εἰρώτα ὃ τι εἶη καὶ ὅπως πεποιημένον.¹ Εἰπάντων² δὲ τῶν Ἰχθυοφάγων τὴν ἀληθειάν³ περὶ τῆς πορφύρης καὶ τῆς βαφῆς,⁴ ὁλοερῶς μὲν τοὺς ἀνθρώπους ἔφη εἶναι, ὁλοερά δὲ αὐτῶν τὰ εἴματα. Δεύτερα δὲ τὸν χρυσοῦν εἰρώτα στρεπτόν τὸν περιαναχένιον καὶ τὰ φέλια. Ἐξηγησομένων δὲ τῶν Ἰχθυοφάγων τὸν κόσμον αὐτῶν, γελᾶσας ὁ βασιλεὺς καὶ νομίσας εἶναι σφεαπέδας, εἶπε ὡς παρ' ἑωυτοῖσι εἰσι ῥωμαλεώτεροι τούτων πέδαί. Τρίτον δὲ⁵ εἰρώτα τὸ μύρον εἰπάντων δὲ τῆς ποιήσεως περὶ καὶ ἀλειψίως, τὸν αὐτὸν λόγον τὸν καὶ περὶ τοῦ εἵματος εἶπε. Ὡς δὲ ἐς τὸν οἶνον ἀπίκετο, καὶ ἐπύθετο αὐτοῦ τὴν ποίησιν, ὑπερησθεῖς τῷ πόματι, ἐπαίρετο ὃ τι τε σιτέται ὁ βασιλεὺς, καὶ χρόνον ὀκτῶσον μακρότατον ἀνὴρ Πέρσης ζῶει. Οἱ δὲ σιτέσθαι μὲν τὸν ἄρτον εἶπαν,

»pul filor Etiopienilor să caute
»să capete alt teritoriu decât
»al lor propriu«.

22. După ce spuse acestea, destinse arcul și îl dete în mâna acelor cari venisera. Luând apoi vestmântul de purpură, întrebă ce eră și cum eră fabricat. Spunând Ichtiofagii adevărul în ceea ce privește purpura și văpsirea, el le spuse că erau oameni falși și că vestmintele lor erau (asemeni) false. În al doilea rând întrebă despre colanul de aur sucit și despre brățare. Când Ichtiofagii explicară că acestea se purtau, regele (Etiopienilor) aris și crezând că așa erau lanțurile la ei, le zise că la dânșii lanțurile erau mai solide ca acestea. În al treilea rând le întrebă despre mir; explicându-i ei confecțiunea lui precum și (modul) de ungere, el le repetă cele ce spusese despre vestmânt. Când ajunsese la vin și fu informat asupra confecțiunii lui, fiind foarte încântat

sus în aceeaș Carte, la Cap. 27 avem: »Αἱ γὰρ τοῦτο θεοὶ ποιήσασιν ἐπὶ νόον νηριώτεροι«. — E clar din primul pasaj citat că propunerea făcută de Mehler de a transformă ὅ in ὅτι este nejustificată. — În loc de τράπουσι: ediția lui Long și Maclean are τρίπουσι.

¹ εἰρώτα ὃ τι εἶη καὶ ὅπως πεποιημένον. Erodot, carele în dialoguri întrebuintează forma interogativă și forma relativă, face uz aci de forma relativă, ca la Cap. 106 din Cartea II.

² Εἰπάντων. Două manuscrise au εἰπόντων care nu e probabil, mai ales că mai sus avem εἶπας și mai jos εἶπαν, unde toate manuscrisele sunt de acord.

³ ἀληθειάν. Creutzer are ἀληθείην. Forma ionică e însă mai în acord cu limbagiul lui Erodot când se servă de cuvântul acesta.

⁴ τῆς βαφῆς. Vezi mai sus nota 3, pag. 49.

⁵ Τρίτον δὲ. Unele ediții omit greșit aceste cuvinte. Erodot obicinuește destul de des asemenea enumerațiuni: vezi Cartea I, Cap. 204; Cartea II, Cap. 22 și 137 și mai jos în Cartea aceasta, Cap. 31.

ἐξηγησάμενοι τῶν πρῶν τὴν φύσιν, ὀγκῶνοντα δ' ἔτεα ζόης πληρωμα ἀνδρὶ μακρότατον προκῆσθαι.¹ Πρὸς ταῦτα ὁ Αἰθιοῦ ἔφη, οὐδὲν θεωμάζειν εἰ σιτεόμενοι κόπρον ἔτεα ὀλίγα ζῶουσι.² οὐδὲ γὰρ ἂν τοσαῦτα δύνασθαι ζῶειν σφέας εἰ μὴ τῷ πόματι ἀνέφερον, φράζων τοῖσι Ἰχθυοφάγοισι τὸν οἶνον.³ τοῦτο⁴ γὰρ ἔωυτούς ὑπὸ Περσέων ἐσσοῦσθαι

23. Ἀνταιρομένων δὲ τὸν βασιλεῖα τῶν Ἰχθυοφάγων τῆς ζόης⁵

cu (această) băutură, le întrebă cu ce se nutria regele (Persilor) și care eră limita extremă de vârstă până la care putea trăi un Persan. Ei răspunseră că (regele Persilor) se nutria cu pâne, explicându-(le tot odată) natura grăului, (și apoi adăogară) că optzeci de ani eră limita extremă a vieții de om (la Persi). La acestea Etiopianul răspunse că nu se miră deloc ca ei să trăească așa de puțini ani când se nutriau cu gunoaiie; nici n'ar putea trăi ei atâta dacă n'ar recurge la (acea) băutură, indicând Ichtiografilor vinul; asupra acestui punct (recunoscū că) nația lui eră întrecută de Persi.

23. La rândul lor Ichtiografii întrebară pe regele (Etiopieni-

¹ προκῆσθαι. Bredoviu propune a se da forma atică προκίσθαι acestui verb, subț motiv că Erodot la infinitive întrebuintează în genere forma atică. Toate manuscrisele însă au forma ionică aci; asemeni toate, la Cap. 2 din Cartea II, au κῆσθαι și nu κῆσθαι.

² οὐδὲν θεωμάζειν εἰ σιτεόμενοι κόπρον ἔτεα ὀλίγα ζῶουσι. Această întâmpinare a șefului lor probează că Etiopienii aceștia Macrobiei erau așa de înapoiati în civilizație, încât nu știau nici ce e agricultura. Heeren spune că triburile negre cari locuiesc în părțile acestea ale Africei fac un fel de pâne foarte mizerabilă care se numește *Durah* și care se acrește foarte curând, devenind cu totul improprie pentru hrană. El crede că acești Macrobiei însă ai lui Erodot erau culti până la un grad oarecare, cu toate că nu știau să lucreze pământul; nu pot admite însă agricultura fără o oarecare stabilitate, și stabilitatea implică un grad oarecare de cultură; așa că deduc din cele spuse aci că acest popor eră nomadic în regiunea aceea și că trăia mai mult din produsul vânatului și al prăzii.

³ εἰ μὴ τῷ πόματι ἀνέφερον φράζων τοῖσι Ἰχθυοφάγοισι τὸν οἶνον. Bähr interpretează întreagă fraza aceasta latinește astfel: »Namque Persas ne tot quidem annos vivere posse dicebat nisi vini potu se recrearent, monstrans scilicet Ichthyophagis vinum«. — Unele manuscrise, în loc de ἀνέφερον au ἀναφέρων, altele ἀνέφορον. — Unele ediții vechi au τῷδ᾽ε după πόματι, dar acest adaos nu e necesar.

⁴ τοῦτο. Manuscrisul florentin și încă alte două au τούτῳ.

⁵ ζόης. Unele ediții au ζωῆς, altele ζῶης, ambele forme fiind străine limbajului obicinuit de Erodot. (Vezi Cartea I, Cap. 32 și 38, asemeni Cartea II, Cap. 77 și 105).

καὶ διαίτης πέρι, ἔτεα μὲν ἐς ἐσι-
κοσι καὶ ἑκατὸν τοὺς πολλοὺς αὐ-
τῶν ἀπικνέσθαι,¹ ὑπερβάλλειν²
δὲ τινὰς καὶ ταῦτα σίτησιν δὲ εἴ-
ναι κρέα ἐφθᾶ,³ καὶ πόμα⁴ γάλα.
Θῶμα δὲ πικρῶν τῶν κατα-
σκόπων περὶ τῶν ἐτέων, ἐπὶ κρήνην
σφι ἡγήσασθαι,⁵ ἀπ' ἧς λουόμενοι
λιπαρώτεροι ἐγίνοντο, κατὰ περ εἰ
ἐλαιὸν εἶη⁶ ὅζειν δὲ ἀπ' αὐτῆς

lor) despre viața și traiul (a-
celui popor și aflară dela el)
că cea mai mare parte (diu ei)
ajungeau la vârsta de o sută
douăzeci de ani și că unii
chiar treceau peste această (ci-
fră), că hrana lor se compunea
din cărnuri fierte, și că laptele
eră băutura lor. Exprimând
spionii mirare cu privire la a-

¹ ἔτεα μὲν ἐς ἐσίκοσι καὶ ἑκατὸν τοὺς πολλοὺς αὐτῶν ἀ-
πικνέσθαι. Lungimea aceasta de viață în țara Etiopienilor Macrobii face
parte din aceeași ordine de idei la care am făcut aluzie la nota 5 dela pag. 46,
care atribuie acestei regiuni ideale toate fericirile. Cifra în sine de 120 de ani,
ca reprezentând durată medie a vieții unui om, este aceea dată la Cap. 163
din Cartea I ca fiind durată vieții lui Argantonie, regele Tartesienilor. La cele
spuse asupra acestei cifre cu privire la acel pasaj în nota 7, pag. 390, vol. I,
vom adăoga numai că o găsim și în Geneza la vers 3 din Cap. VI ca durată
vieții hărăzite omului de Dumnezeu, și e probabil, și chiar sigur, că la epoca
primilor oameni media vieții eră mai lungă decât e astăzi, cifra de 120 de ani
rămânând tradițională ca aceea a duratei vieții la popoare primitive, și a fost
apoi considerată ca reprezentând limita extremă a vieții omului la începutul
epocii pe care o numim istorică. — În loc de ἐσίκοσι ediția lui Creutzer adoptă
formă atică εἰκοσι. (Vezi nota 1, pag. 310, vol. II).

² ὑπερβάλλειν. În unele ediții găsim forma ionică ὑπερβαλλέειν.

³ κρέα ἐφθᾶ. Multe manuscrise au τς între aceste două cuvinte; această
conjuncțiune însă nu și-ar avea locul acolo, afară numai dacă ar lipsi ceva din
text, cum ar fi de pildă cazul dacă textul original ar fi fost κρέα τε ἐφθᾶ
καὶ ὄπα, propus chiar de Schweighäuser. Nu cred însă să poată fi așa, mai
ales că mai sus la Cap. 18 se vorbește numai de κρεῶν ἐφθῶν. În favoarea su-
primării lui τε avem autoritatea necontestată a două manuscrise, acela din
biblioteca Colegiului Emmanuel la Cambridge și acela din biblioteca bodleiană
la Oxford. — Atât aci cât și la Cap. 18 mai sus e vorba probabil de carne
fiartă și uscată, cum e aceea cu care se nutrește și astăzi Africanii din Senaar.

⁴ πόμα. Cobet scrie πῶμα, ortografie pe care o găsim în Eschil, *Supplic.*
vers 914, *Theb.* vers 284, *Eumenid.* vers 252; în Euripid, *Baccha*, vers 707 și
Hecuba, vers 396. Manuscrisele toate însă au aci forma πόμα care eră în ge-
neral cea obicinuită în limbajul atic.

⁵ ἡγήσασθαι. Blakesley observă aci că acest infinitiv trebuie luat cu un
verb ca ἔρασαν al cărui subiect ar fi Ἰχθυοζᾶγοι subînțeleș, pe când infiniti-
vele din fraza precedentă ar fi însoțite de un verb ca ἀντέλεγε al cărui su-
biect ar fi ὁ βασιλεὺς, subînțeleș și acela. Transiția dela construcția directă la
cea indirectă produce impresia că autorul face aci un rezumat dintr'o nara-
țiune pe care o are înaintea lui, operație care explică negligența de stilistică
în tot pasajul de față.

⁶ ἐπὶ κρήνην σφι ἡγήσασθαι, ἀπ' ἧς λουόμενοι λιπαρώτε-
ροι ἐγίνοντο, κατὰ περ εἰ ἐλαιὸν εἶη. Iată cum descrie Pomponius
Mela (III, 9, § 2), acest izvor: »Est lacus (zice el) quo perfusa corpora quasi
uncta permittit. Bibitur idem; adeo est liquidus et ad sustinenda que inci-
dunt aut immittuntur infirmos, ut folia etiam proximis decisa frondibus non
innatantia ferat, sed pessum et penitus accipiat. Ape grele există conținând
săruri, uleiuri sau alte materii de natură a mării densitatea lor, așa că cor-
puri cari ar cădeă la fund în ape normale, ar pluti pe suprafața lor: așa e de
pildă Marea Moartă din Palestina, dar ape de așa mică densitate, încât toate să

ώσει ἕων.¹ Ἀσθενές δὲ τὸ ὕδωρ
τῆς κρήνης ταύτης οὕτω δὴ τι.²
ἔλεγον εἶναι οἱ κατάσκοποι, ὥστε
μηδὲν οἶόν τε εἶναι ἐπ' αὐτοῦ
ἐπιπλέειν, μήτε ξύλον,³ μήτε τῶν
ὄσα ξύλου ἐστὶ ἐλαφρότερα, ἀλλὰ
πάντα σφέα χωρεῖν ἐς βυ-
σσόν.⁴ Τὸ δὲ ὕδωρ τοῦτο εἴ σφι
ἐστὶ ἀληθῶς οἶόν τι λέγεται, διὰ
τοῦτο ἂν εἶεν, τούτῳ τὰ πάντα
χρωόμενοι, μακρόβιοι.⁵ Ἀπὸ τῆς
κρήνης δὲ ἀπαλλασσόμενων ἀγα-
γεῖν⁶ σφέας ἐς δεσποτήριον ἀν-
δρῶν, ἔνθα τοὺς πάντας ἐν πέ-
δησι χροσέησι⁷ δεδέσθαι. Ἔστι δὲ
ἐν τούτοισι τοῖσι Αἰθίοφι πάντων

nii (de vârstă), ei (spun că) ar
fi fost conduși la un izvor
unde, scaldându-se, au ieșit mai
lucioși, ca cum ar fi fost unt-
delemn; iar (izvorul) miroșiă
a micșunele. Și spionii au mai
spus că apa din izvorul acesta
e așa de slabă, încât nu e în
stare să plutească pe ea nici
lemn, nici altceva mai ușor ca
lemnul, dar toate cad la fund.
Apa aceasta, dacă ceea ce spun
ei despre ea este adevărat,
deoarece o întrebunțează ei la
toate, e poate cauza pentru
care trăesc mult. După ce ple-

cadă la fund, adică mai ușoare chiar decât apa de fluviu, nu se cunosc; și e
posibil că avem aci a face cu o exagerație a autorului nostru, cum mai sunt
în copriusul acestor capitole. Din descrierea în pasajul acesta ar rezultă că
suprafața apei aceștia ar fi unsuroasă și atunci rezultatul ar fi ca corpurile
ce pică în ea, și cari ar cădea la fund în ape ordinare, să plutească, dar nu să
cadă la fund cum spune Erodot mai departe și Mela în pasajul citat mai sus.—
Unii scriu λούμενοι.

¹ ὄζειν δὲ ἀπ' αὐτῆς ὡσει ἕων. Unii traduc ca și cum ὄζειν ar
trebui luat cu τοὺς λουόμενους subînțeles, adică că Ichtiofagii aceștia, după ce
au fost scldați în această apă, miroșiau a micșunele. Traducerea însă cea mai
naturală e aceea pe care o dăm aci, că apa eră care miroșiă a micșonele, nu ei.

² οὕτω δὴ τι. Așa încât, întrebunțat și mai sus la Cap. 12.

³ μήτε ξύλον. Nu e cu neputință ca idea ușurinței acestei ape să pro-
vină din faptul că lemnul de cocos, care e copacul cel mai comun în aceste
regiuni, are o greutate specifică mai mare ca volumul de apă pe care îl de-
plasează, astfel că nu plutește ci cade la fund: așa e și cu lemnul de aba-
nos care asemenea abundă în părțile acestea.

⁴ βυσσόν. Forma ionică pentru βυβόν care figurează chiar în două ma-
nuscrite.

⁵ Τὸ δὲ ὕδωρ τοῦτο εἴ σφι ἐστὶ ἀληθῶς οἶόν τι λέγεται,
διὰ τοῦτο ἂν εἶεν, τούτῳ τὰ πάντα χρωόμενοι, μακρόβιοι. Bla-
kesley include toată fraza aceasta între paranteze, pentrucă difere de cele ce
precedă și de cele ce urmează, atât prin construcția ei cât și prin faptul că
nu face parte din narațiune, ci e o frază parentetică aruncată aci de Erodot și
exprimând o reflecție proprie a lui. Firul narațiunii este reluat în fraza ur-
mătoare prin reîntoarcere la forma indirectă de construcție.

⁶ ἀγαγεῖν. ἀγαγεῖ, care figurează în textul lui Creutzer, nu poate să fie
decât o eroare, căci se subînțelege ἔλεγον Ἰχθυοφάγοι.

⁷ ἐν πέδησι χροσέησι. La Capitolul 66 din Cartea I avem πέδα
αἶται, ἐν τῆσι ἐδεδέατο. — Wilkinson ne spune că aurul abundă în Etiopia.
Acest metal se găsește pe hotarele Abisiniei și chiar în pusturile Bișareh.
Minele de aur dela Bișareh sunt menționate de Agatircide și nu sunt altele
decât acelea cari au fost exploatate mai târziu de către califi arabi. Ele se
găsesc la o distanță de optsprezece zile dela hotarul Egiptului înspre sud-est,
și metalul prețios care se extrăgeă eră așa puțin încât nu se acoperiau nici

ὁ γαλκὸς¹ σπανιώτατον καὶ τιμιώ-
τατον. Θεσηράμενοι δὲ καὶ τὸ δεσ-
μωτήριον, ἐθεήσαντο² καὶ τὴν τοῦ
Ἥλιου λεγομένην τράπεζαν.

24. Μετὰ δὲ ταύτην,³ τελευ-
ταίας ἐθεήσαντο τὰς θήκας αὐτῶν,
αὶ λέγονται σκευάζεσθαι ἐξ ὕλου⁴
τρόπῳ τοιούτῳ ἐπεὶ τὸν νεκρὸν

cară dela izvor (ei spun că)
fură conduși la temnița bār-
bătească; unde toți arestații
sunt încatușați cu lanțuri de
aur. Căci la Etiopienii aceștia,
din toate (metalurile) cel mai
rar și cel mai scump este a-
rama. După ce vizitară tem-
nița, li s'a arătat așa zisa
masă a Soarelui.

24. După aceasta, în ultimul
rând, (Ichtiofagii) vizitară sar-
cofagiile acestora, cari se zice
că sunt lucrate de cristal în

cheltuelile și când fură examinate de Mehmet Ali s'a luat hotărîrea de a nu
se reîncepe exploatarea. Nu cred ca aurul acesta să fi fost mai abundent în
timpurile lui Cambise decât e astăzi, și probabil că istoria lanțurilor de aur
ale prizonierilor, despre cari se vorbește aci, e o pură legendă.

¹ γαλκός. Mine de aramă se găsesc în pustiurile Egiptului oriental, între
Nil și Marea Roșie și între gradele 24 și 31 de latitudine Nord. În timpul
regelui Osirtasen I, minele de aramă ale muntelui Sinaia erau în plină exploa-
tare, și e chiar probabil ca această exploatare să fi început la o epocă ante-
rioră acestui rege, mai ales că numele unor regi aparținând celei de a 4-a
dinastii s'au găsit săpate în minele dela Wady-Maghara. În nordul Etiopiei
arama devine dejă rară, și se găsește iar în destul de mare cantitate în păr-
țile de sus ale Nilului alb. E dar probabil că acest metal eră rar pe lângă
strămtorile Bab-el-Mandeb, nu însă așa de rar încât să fie mai prețios ca
aurul.

² Θεσηράμενοι δὲ καὶ τὸ δεσμωτήριον, ἐθεήσαντο. Dindorf și
Dietsch au θηηράμενοι; și ἐθήσαντο; această schimbare însă nu e sprijinită pe
nici un manuscris.

³ ταύτην. Adică τράπεζαν Ἥλιου.

⁴ ὕλου. Deoarece acest cuvânt se aplică prin analogie nu numai la
cristal dar și la tot ce e transparent ca cristalul, cum ar fi de pildă sticla,
mica și alte substanțe de felul acesta, acest fapt a dat loc la multe supoziții
relativ la substanța în specie la care ar fi făcând aci aluzie Erodote. Toți sunt
aproape de acord că nu poate fi vorbă de cristal, pentru motivul că nu
există blocuri așa de mari pentru a se face din ele coșciuguri. De altă parte
Erodote afirmă mai jos că această substanță se găsește în pământ, lucru care
ar fi în favoarea ideii că e chestie de cristal de piatră (crystal de roche).
Această substanță însă nu se găsește de loc în această parte a Africei. E dar
probabil că e vorba de o altă substanță transparentă. Unii cred că ar fi sticlă;
aceasta iar e puțin probabil, pentrucă fabricația sticlei implică un grad de ci-
vilizație care de sigur că nu există la Etiopienii Macrobiei: chiar în Egipt,
țară mai cultă, nu se fabrică decât foarte puțină sticlă; afară de aceasta sticla
nu se scoate din pământ, ci se fabrică în general cu nisip ars la o tempera-
tură considerabilă. O altă teorie este că ar fi sare minerală care în adevăr se
găsește în cantitate pe malurile și în pustiul de lângă Marea Roșie și care e
transparentă ca cristalul când e pur. Alții iar cred că e mica, dar acest mi-
neral nu se găsește în Etiopia. S'a propus în fine de către alții cleiul de sal-
câm de care se serviau și Egiptenii sub formă topită pentru a unge cadavrele
și a le face impermeabile la aer. În toate cazurile chestiunea nu se poate re-

ισχνήνωσι,¹ εἴτε δὴ κατάπερ Αἰγύπτιοι εἴτε ἄλλως πως, γυψώσαντες ἅπαντα αὐτὸν γραφῆ² κοσμέουσι, ἐξομοιεύοντες τὸ εἶδος ἐς τὸ δυνατόν· ἔπειτα δὲ οἱ περιστασίαι στήλην ἐξ ὕλου πεποιημένην κοίλην³ ἢ δὲ σφι πολλή και ἐβεργός⁴ ὁρῶσεται. Ἐν μέσῃ δὲ τῇ στήλῃ ἐνεῶν διαφαίνεται ὁ νέκος, οὔτε ὀδμήν οὐδεμίαν ἄχαριν παρῆχόμενος οὔτε ἄλλο ἀεικές⁵ οὐδέν και ἔχει πάντα φανερά ὁμοίως αὐτῷ τῷ νέκῳ.⁶ Ἐνιαυτὸν

chipul următor: după ce a fost uscat cadavrul, fie după sistemul Egiptenilor, fie în alt mod oarecare, (Etiopienii) îl acoperă peste tot cu ipsos și apoi îl pictează ca să imiteze pe cât e posibil natura; după aceea îl așează într'o coloană de cristal scobită pe din lăuntru; această (substanță) se extrage din pământ la ei în mare cântătime și (de o natură) lesne de lucrat. Mortul încrus-

zolvî pe dibuitele și importanța ei e scăzută prin faptul că întreaga această narațiune relativ la misiunea Ichtiografilor pe lângă acești Etiopieni trebuie primită *cum grano salis*. — În loc de δέλου găsim în unele ediții bazate pe două manuscrise δάλου care se aplică în specie sticlei. Am tradus prin »cristal» fiindcă aplicăm neori și sticlei acest cuvânt.

¹ ἰσχνήνωσι. Creutzer scrie ἰσχνήνωσι. Operația de uscare este probabil aceea care durează șaptezeci de zile și care e descrisă la Cap. 86 din Cartea II.

² γραφῆ. Vezi vol. I, pag. 292, nota 7.

³ οἱ περιστασίαι στήλην ἐξ ὕλου πεποιημένην κοίλην. Literal înfînțează împrejurul lui (al cadavrului) o coloană de cristal făcută concavă.

⁴ ἐβεργός »lesne de lucrat». Adjectivul acesta se întrebuințează în sensul acesta de Teofrast (*Hist. Plant.*, III, 9, § 2 și 6; V, § 1 și 6 și § 2) și de Aristot (*Part. An.* II, 16).

⁵ ἀεικές »care să fie revoltător». Vedem cuvântul acesta în Cartea aceasta la Cap. 38.

⁶ και ἔχει πάντα φανερά ὁμοίως αὐτῷ τῷ νέκῳ. Sunt diferite moduri de a traduce pasajul acesta. Unii, ca Bähr, consideră că ἡ στήλη, subînțeles, ar fi subiectul lui ἔχει. așa că s'ar putea traduce: »ea (adică coloana) prezintă ca vizibile toate părțile (cadavrului) ca și cum ar fi însuș cadavrul», sau pentru a reproduce cuvintele proprii latine ale lui Bähr: »columna »omnia manifesta (silicet conspicua) habet sicut ipsum cadaver». Sunt mai mult de opinie că subiectul lui ἔχει este ὁ νέκος subînțeles, ceea ce e mai naturală pentru că în fraza precedentă subiectul este tot ὁ νέκος. În așa caz νέκος diferă ca sens de νέκῳ, întrucât cel dintâiu indică cadavrul acoperit cu un strat de gips, iar cel de-al doilea cadavrul nepreparat, și cred că ceea ce a înțeles Erodot e că în această coloană transparentă se putea vedea cadavrul preparat în gips și văpsit, în toate părțile lui, ca și cum ar avea cineva cadavrul în starea lui naturală sub ochii. Interpretarea pe care o dă Blakesley »și »totuș erau distincte și clare toate trăsăturile lui, ca și cum ar fi fost omul »insuș când eră în viață», prezintă inconvenientul că nu ține compt de τῷ νέκῳ pe care îl consideră chiar ca o intercalare suspectă și îl închide între parenteze, expresia νέκος neputându-se aplică unui mort când eră în viață. Argumentul principal pe care îl invoacă Blakesley pentru a bănui autenticitatea cuvintelor τῷ νέκῳ este faptul că în clauza următoare un manuscris care se află la Rheims are τῷ νέκῳ după cuvintele οἱ μάριστα și Wesseling suprimă τῷ νέκῳ în clauza de față și îl măntine în clauza următoare. Blakesley susține că după ce τῷ νέκῳ din clauza următoare a fost încorporat în

μὲν δὴ ἔχουσι τὴν στήλην ἐν τοῖσι οἰκίοισι οἱ μάλιστα προσήκοντες,¹ πάντων τε ἀπαρχόμενοι² καὶ θυσίας οἱ προσάγοντες· μετὰ δὲ ταῦτα ἐκκομίσαντες ἰστάσι περὶ τὴν πόλιν.

25. Θεησάμενοι δὲ τὰ πάντα οἱ κατὰσκοποι, ἀπαλλάσσοντο ὀπίσω ἀπαργειάντων δὲ ταῦτα τούτων, αὐτίκα ὁ Καμβύσης ὄργην³ ποιησάμενος⁴ ἐστρατεύετο ἐπὶ τοὺς Αἰθίοπας, οὔτε παρασκευὴν οἴτου οὐδὲμίαν παραργείλας οὔτε λόγον ἑωυτῷ δοῦς⁵ ὅτι ἐς τὰ ἔσχατα τῆς γῆς ἔμελλε στρατεύεσθαι. Οἷα δὲ

tat în mijlocul coloanei se poate vedea și nu exalează nici un miros neplăcut, nici nu prezintă un spectacol care să revolte; totuș el are toate părțile vizibile ca și cum ar fi mortul în stare naturală. Rudele lui cele mai de aproape păstrează coloana (aceasta) timp de un an în casele (lor), îi aduc premise din toate și îi oferă sacrificii; după aceea o duc afară și o așează în apropierea orașului.

25. Spionii, după ce le-au văzut toate, s'au întors înapoi; când raportară ei acestea, îndată Cambise, cuprins de mânie, porni în contra Etiopienilor fără a îngriji de nici o provizie și fără a-și da seamă că eră să facă o expediție în părțile cele mai depărtate ale pă-

text, un copist l-ar fi mutat în clauza de față și că apoi, colationându-se textele, s'a observat preschimbarea și s'a însemnat pe o notă marginală locul unde ar trebui să figureze aceste cuvinte și că atunci a venit în fine scriitorul manuscrisului din Rheims, sau prototipul lui, și a inserat cuvintele în ambele clauze.

¹ οἱ μάλιστα προσήκοντες. Acei cari sunt mai în contact cu el, adică rudele lui mai de aproape. La Cartea II, Cap. 86 avem προσήκοντες și la Cap. 90 προσηγόντων pentru rude, iar la Cap. 36 τοὺς μάλιστα ἐκτέταται drept expresie analogă. — La nota precedentă am văzut că un manuscris aflător la Rheims are οἱ μάλιστα τῷ νέκρῳ προσήκοντες și că Blakesley bănuiește că aci ar fi locul acestor cuvinte, iar nu în clauza care precede.

² πάντων τε ἀπαρχόμενοι. Bähr traduce omnium rerum primitias offerentes. (Vezi vol. IV, pag. 81, nota 4).

³ ὄργην. În textele sancroftiane și wesselingiane avem ἀρχήν pe care nu știu dece Blakesley îl consideră ca versiunea autentică.

⁴ ὄργην ποιησάμενος. Expresia aceasta, echivalentă cu ὄργισθεῖς, nu are nimic insolit care se justifice bănuelile asupra autenticității ei pe cari le manifestă Blakesley. O avem identic la Cartea VII, Cap. 105: καὶ οὐκ ἐποίησατο ὄργην οὐδὲμίαν. (Vezi și Tucidid IV, 123). Întâlnim locuțiuni analoge, ca de exemplu δεινὸν ποιούμενοι, la Cap. 127 din Cartea I și la Cartea I, Cap. 68 unde găsăm ποιούμενος.

⁵ οὔτε λόγον ἑωυτῷ. Vezi nota 4, pag. 177, vol. I. Erodot mai întrebuintează locuțiunea aceasta la Cartea II, Cap. 162; la Cartea V, Cap. 75 și la Cartea VI, Cap. 86.

ἐμμανῆς τε ἐὼν καὶ οὐ φρενήρης,¹
ὡς ἤκουε τῶν Ἰχθυοφάγων, ἐστρα-
τεύετο, Ἑλλήνων μὲν τοὺς παρόν-
τας² αὐτοῦ ταύτη³ τάξας ὑπομέ-
ναι, τὸν δὲ περὶν πάντα ἅμα ἀγό-
μενος. Ἐπεὶ τε δὲ στρατευόμενος
ἐγένετο ἐν Θήβῃσι, ἀπέκρινε τοῦ
στρατοῦ ὡς πέντε μυριάδας καὶ
τούτοισι⁴ μὲν ἐνετέλλετο Ἀμμω-
νίους⁵ ἐξανδραποδισαμένους τὸ
χρηστήριον τὸ τοῦ Διὸς ἐμπρή-
σαι,⁶ αὐτὸς δὲ τὸν λοιπὸν ἄγων
στρατὸν ἦτε ἐπὶ τοῖς Λιθίοις.
Πρὶν δὲ τῆς ὁδοῦ τὸ πέμπτον μέ-
ρος διαηλυθῆναι τὴν στρατὴν, αὐ-
τίκα πάντα αὐτοῦς τὰ εἶχον σιτίων
ἐχόμενα ἐπελελοίπεε.⁷ μετὰ δὲ τὰ

mântului. Așă de turbat eră el
și lipsit de judecată, încât în-
dată ce auzi (raportul) Ichthio-
fagilor, porni, ordonând Elini-
lor cari erau de față să ră-
mână acolo unde erau, și luând
cu el toată armata de uscat.
Când, procedând înainte cu ar-
mata lui, ajunsese la Teba, alese
din trupe ca la cincizeci de
mii (de oameni); și acestora le
dete ordin să robească pe A-
monieni și apoi să dea foc ora-
colului lui Joe, iar el însuș în
capul armatei lui porni în con-
tra Etiopienilor. Înainte însă
ca armata să fi percurș o a

¹ ἐμμανῆς τε ἐὼν καὶ οὐ φρενήρης. Bähr traduce »utpote furiosus nec mentis compos«. Acest paralelism se găsește în *Antigona* lui Sofocle, vers 498 și în *Electra* a aceluiaș poet, vers 474. Vezi și mai jos Cap. 34 »παραρρονέειν καὶ οὐκ εἶναι νοήμονα»; asemeni la Cartea V, Cap. 42 și la Cartea IX, Cap. 54. — φρενήρης e sinonim cu σώφρων. — Asupra nebulniei lui Cambise vezi cele arătate mai jos la nota respectivă dela Cap. 30.

² Ἑλλήνων μὲν τοὺς παρόντας. Rezultă din fraza de mai jos »τοὺς Ἑλληνας ἀπῆκε ἀποπλέειν«, că Elinii aceștia erau marinari, și fiindcă am văzut la Cap. 19 mai sus că contingentul naval al lui Cambise eră compus întreg de nave feniciene »πᾶς ἐκ Φοινίκων ἤρτητο ὁ ναυτικός στρατός« e de presupus că vasele acestor Elini erau, nu vase de resbel, ci numai vase de transport, aparținând Ionienilor și Carienilor sau poate chiar și altor Elini cari se supuseseră Perșilor, rechiziționate de Cambise pentru uzul trupelor lui, adică pentru transportul și aprovizionarea lor.

³ αὐτοῦ ταύτη. Expresia aceasta însemnând »pe locul unde se aflau am avut-o la Cap. 214 din Cartea I și o avem și în Cartea IV la Cap. 135; aci însă e probabil că ea rezultă din combinația a două versiuni deosebite. Singur manuscrisul sancroftian din biblioteca Colegiului Emmanuel la Cambridge are αὐτοῦ ταύτη, manuscrisul wesselingian din Viena și cel din Florența au αὐτῶ, pe când cel din Paris și încă alte două din cele mai cunoscute au αὐτοῦ fără ταύτη.

⁴ τούτοισι se referă la τοῦ στρατοῦ ὡς πέντε μυριάδας de mai sus.

⁵ Ἀμμωνίους. Creutzer scrie Ἀμμονίους.

⁶ τὸ χρηστήριον τὸ τοῦ Διὸς ἐμπρήσαι. Manuscrisul lui Sanicroft suprimă pe τὸ înaintea lui τοῦ: aceasta e greșit, căci în asemenea cazuri Erodote repetă totdeauna articolul. — Întru cât privește narațiunea însăș, Diodor confirmă relația lui Erodote: »Ad Hammonis quoque nobilissimum templum »expugnandum exercitum mittit, qui tempestatibus et arenorum molibus oppressus »interiit (X. 33)«. Ctesias tace asupra acestui episod puțin glorios pentru Perși. — Asupra templului și oracolului dela Amon sau Amun vezi vol. II, pag. 31, nota 2.

⁷ πάντα αὐτοῦς τὰ εἶχον σιτίων ἐχόμενα ἐπελελοίπεε. Fraza aceasta e tradusă latinește de Bähr: »omne ciborum genus eos deficit.« —

σιτία, καὶ τὰ ὑποζώγια ἐπέλειπε κατασβύμενα¹ εἰ μὲν γοῦν μαθῶν ταῦτα ὁ Καμβύσης ἐγνωσιμάχῃς² καὶ ἀπῆγε ὀπίσω τὸν στρατὸν, ἐπὶ τῇ ἀρχῆθεν³ γενόμενῃ ἀμαρτάδι⁴ ἦν ἄν σοφὸς ἀνὴρ⁵ γοῦν δὲ⁶ οὐδένα λόγον ποιούμενος ἤτε αἰεὶ ἐς τὸ πρόσω. Οἱ δὲ στρατιῶται, ἕως μὲν τι εἶχον ἐκ τῆς γῆς λαμβάνειν, ποιηφραζέοντες διέζων· ἐπει δὲ ἐς τὴν ψάμμον ἀπίκοντο, δεῖνδν ἔργον αὐτῶν τινες ἔργασαντο· ἐκ

cincea parte din drum, de odată tot ce aveau ei ca provizii ajunse să lipsească; după provizii, avură lipsă de animale de transport pe cari le mâneară toate; acum, dacă Cambise, când a văzut acestea, și-ar fi dat seamă de situație și ar fi adus armata înapoi, având în vedere eroarea comisă dela început, s'ar fi arătat un om cu minte; în cazul de față

Verbul ἐπιλείπειν este întrebuințat în sensul acesta la Cap. 25 din Cartea II, și aci textul sancroftian omite augmentul și are ἐπιλείπειν în loc de ἐπέλειποις. — Ca expresie analogă cu τὰ εἶχον σιτίων ἐχόμενα găsim la Cap. 120, Cartea I «τὰ γε τῶν ὀνειράτων ἐχόμενα.»

¹ ἐπέλειπε κατασβύμενα. Mai jos la Cap. 108 avem οἷνα μὴ ἐπιλίπη κατασβύμενα. Prepoziția κατὰ arată desăvârșirea consumațiunii pe care am exprimat-o prin «toate».

² ἐγνωσιμάχῃς. Verbul acesta se mai găsește la Cap. 130 din Cartea VII și la Cap. 29 din Cartea VIII, asemeni și în Pausanias, Cartea IX, 7, § 4. O notă explicativă dintr'un manuscris interpretează acest verb «τὸ γινῶναι τὴν ἑαυτοῦ ἀσθένειαν, τὴν τε τῶν ἐναντίων ἰσχύον·» și cred că a-și da seamă de situație interpretează destul de bine ideea autorului.

³ ἀρχῆθεν. Găsim ἀρχῆθεν la Cap. 131 din Cartea I și la Cap. 138 din Cartea II.

⁴ ἀμαρτάδι. Pentru cuvântul acesta vezi Cartea I, Cap. 91 și 119 și Cartea VIII, Cap. 140.

⁵ ἦν ἄν σοφὸς ἀνὴρ. Unele manuscrise suprimă pe ἄν. Gaisford însă, urmând majoritatea textelor manuscrise, îl mănține. O altă variantă mai există prin faptul că unele manuscrise intervertesc ordinea cuvintelor σοφὸς ἀνὴρ și zic ἀνὴρ σοφός, așa că în unele ediții găsim ἀνὴρ σοφός, cu sau fără ἄν, în altele σοφός ἀνὴρ, cu sau fără ἄν. Textul lui Blakesley glăsuște ἦν ἀνὴρ σοφός.

⁶ γοῦν δὲ. Vezi nota 2, pagina 39. Mai avem locuțiunea aceasta iar mai sus la Cap. 21, mai jos la Cap. 49 și la Cartea V, Cap. 65 și 92. — S'a discutat mult asupra punctului până la care ar fi ajuns Cambise în expediția aceasta. Niebuhr, deși consideră ca fabuloase toate detaliurile ce ni le dă aci Erodot asupra misiunii lui Cambise către Macrohii, totuși e de opinie că trebuie să existe un fund de adevăr în faptul însuș al unei asemenea expediții în direcția sudului. Accesul Etiopiei despre Egipt nu prezintă dificultăți serioase și scopul principal al lui Cambise putea foarte bine să fi fost cucerirea orașului Meroe și a regiunii mănoase din vecinătatea Khartumului modern, unde Nilul albastru (Bahr-el-Azrac) se împreună cu Nilul alb (Bahr-el-Abiad). Două drumuri duc din Egipt spre Meroe: unul urmează cursul Nilului și e foarte de ocol din cauza cotiturii imense ce o face Nilul între a doua și a cincea cataractă trecând pe la Dongola. Celălalt drum e mai direct, căci taie cotitura și pornind dela Korosko, ceva mai sus de a doua cataractă, merge deadreptul prin pustiurile Nubiei și se întâlnește iar cu Nilul la Abu-Hamed; Cambise nu posedă flotă și pornise numai cu o armată compusă mai toată din infanterie, așa că de sigur a apucat calea a doua, adică cea mai scurtă prin pustiuri, ceea ce se acordă perfect cu narațiunea din text. Pâna unde a mers Cambise e o chestie foarte controversată. Unii susțin că el a ajuns până la

δεκάδος γὰρ ἓνα¹ σφῶν αὐτῶν ἀποκληρώσαντες κατέφαγον. Πυθόμενος δὲ ταῦτα ὁ Καμβύσης, δεῖσας τὴν ἀλληλοφαγίην. ἀπείσ τὸν ἐπ' Αἰθίοπας στόλον, ὅπισω ἐπορεύετο, καὶ ἀπικνέσεται ἐς Θήβας, πολλοὺς ἀπολέσας τοῦ στρατοῦ. Ἐκ Θηβῶν² δὲ καταβάς ἐς Μέμφιν, τοὺς Ἑλληνας ἀπήκε ἀποπλέειν.³ Ὁ μὲν ἐπ' Αἰθίοπας στό-

însă nu ținū seamă de acest lucru și merse tot înainte. Sol-
dații, cât timp putură scoate
cevă din pământ, o duseră
mâncând ierburi; când însă a-
junseră la nisipuri, câțivă din
ei făcură un lucru îngrozitor;
din fiecare zece dintre ei tra-
seră la sorti unul și îl mân-
cară. Văzând Cambise acestea
(și) temându-se ca nu cumvă
să se mănânce toți între dăn-
șii, renunțând la expediția în
contra Etiopienilor, se întoarse
înapoi și ajunse la Teba după
ce pierdū o mare parte din ar-

Meroe, fundând chiar orașul și dându-i numele. Eu nu cred însă să fi putut ajunge Cambise așa departe, căci greutatea rezultând din nisipuri și din pustiiuri încetează la Abu-Hamed, și dacă Cambise ar fi luat sau întemeiat orașul Meroe, această expediție ar fi fost socotită ca un succes și ar fi fost înscrisă la activul acestui rege în loc de a fi calificată de dezastru; Ctesias ar fi vorbit de ea cu mândrie în loc să arunce vâul tăcerii asupra ei. Iată pentru care motiv mă unesc cu părerea lui Niebuhr că Cambise n'a răsit până la Nil prin pustiul Nubiei, ci a fost silit să renunțe de a împinge mai departe decât gradul 21 de latitudine Nord, adică s'a oprit cam pe la Wady Omgat unde pustietatea devine absolută. Pustiul acesta însă nu prezintă pericole așa teribile provenind din troeni de nisipuri sau vânturi arzătoare. O armată biue aprovizionată cu apă și mâncare ar putea străbate cu înlesnire, cum au străbătut Englezii în campania recentă întreprinsă de ei în Sudan, înainte chiar de înființarea căii ferate actuale dela Wadi-Halfa la Khartum, fără pericole rezultând din faptul pustietății. Dificultățile cari au învins pe Cambise în expediția aceasta proveniau probabil numai din lipsa de aprovizionare, așa că narațiunea lui Erodot trebuie să fie corectă în această privință. Ideea că Cambise ar fi ajuns la Meroe e bazată pe afirmarea lui Diodor din Sicilia (I. 33). Această afirmare e greșită, cum e și aceea cu care Diodor o însoțește, că orașul Meroe ar fi fost fundat de însuși Cambise. Adevărul e că Meroe există mulți ani înaintea expediției lui Cambise. Strabon cade în aceeași eroare ca și Diodor. — Asupra vechimii orașului Meroe vezi vol. II, pag. 74, nota 2.

¹ ἐκ δεκάδος γὰρ ἓνα. Pausanias (I, 20, § 4) se exprimă în același mod.

² Θηβῶν. Sweighäuser, Gaisford și edițiile cele mai bune scriu astfel urmând autoritatea principalelor manuscrise; unele însă au Θηβαίων, iar textul manuscris florentin are Θηβῶν.

³ τοὺς Ἑλληνας ἀπήκε ἀποπλέειν. Cine erau acești Elini se explică mai sus la nota 2, pag. 60. — Blakesley găsește stranie această permisiune dată de Cambise Elinilor ca să plece: el se desarmă astfel într'o țară nou cucerită care nu visă decât să se scuture de subt jugul lui. Și în adevăr, cu ce forțe mai rămâne el în Egipt? Armata cu care se înapoia din expediția lui dezaastroasă în susul Nilului eră decimată și coloana trimisă în pustiurile Libiei ca să atace pe Amonieni eră nimicită. Cu ce dar rămâne el pe acest teritoriu ostil?

λος οὕτω ἔπρηξε.¹

26. Οἱ δ' αὐτῶν ἐπ' Ἀμμωνίους² ἀποσταλέντες στρατεύεσθαι, ἐπεὶ τε ὀργηθέντες ἐκ τῶν Θηβέων ἐπορεύοντο ἔχοντες ἀγωγούς, ἀπικύμενοι μὲν φαναροὶ εἰσι ἐς Ὀασιὴν πόλιν,³ τὴν ἔχουσι μὲν Σάμιοι⁴

mata (lui). Dela Teba s'a corborit la Memfis și a permis (acolo) Elinilor să plece cu vasele lor. Așă a pățit armata (pornită) în contra Etiopienilor.

26. Acei dintre Perși cari au fost trimiși ca să atace pe Amonieni porniră din Teba luând călăuzi cu ei, și s'a dovedit că au ajuns la orașul Oasis pe care îl posedă Sa-

¹ Ὁ μὲν ἐπ' Αἰθίοπας στόλος οὕτω ἔπρηξε. În această narațiune cred că Erodote exagerează într-o câtvă nesuccesul acestei expediții: în toate cazurile Cambise pare a fi redus pe Etiopienii de pe hotarul Egiptului la supunere și la plata unui tribut. (Vezi mai jos Cap. 97). — ἔπρηξε am tradus prin «a pățit» pentru că în cazul de față acest verb sugerează o calamitate ce cade în mod fatal; cred chiar că expresia e eliptică și că se subînțelege κακῶς sau δεινῶς, adverbul fiind suprimat conform principiului că cuvinte exprimând ceva rău trebuiesc evitate pe cât se poate, ba chiar înlocuite prin altele cu sens contrariu, principiu căruia datorim denumirile Eumenide în loc de Amenide, Euxin în loc de Axin s.c.l. — Verbul πράττει este întrebunțat în sensul acesta la Cap. 77 din Cartea IV, în Cartea V, Cap. 78, în Cartea VII, Cap. 18 și în Cartea VIII, Cap. 129, de Demosten (περὶ στεφάνου, Cap. 57), și de Tucidid (VII, 24). Traducerea franceză a lui Giguet: «Voilà ce que fit l'armée dirigée contre l'Éthiopie» este cu totul greșită.

² Ἀμμωνίους. La nota 2, pag. 81 din vol. II am arătat că Amonienii locuiau în pustiu numit astăzi Sivah, situat la gradul 29 de latitudine N, pe 24 longitudine E.

³ Ὀασιὴν πόλιν. Comentatorii topografi moderni au convenit că orașul acesta se află acolo unde se ridică acum *El-Hargeh*, centrul principal al regiunii care se numește astăzi Marea Oasis. Distanța dela Teba până la punctul acesta reprezintă 7 zile drum cu caravana. Egiptenii sunt aceia cari au dat acestui oraș și regiunii dimprejur numele Oasis, scris de Strabon (XVII) Ἀβάσις. Numele acesta e în legătură etimologică cu copticul *Ouaseh* și cu arabicul *El-wah* care indică un punct locuit înconjurat de pustiri. Strabon în pasajul din Cartea VII la care m'am referit acum zice: «Ἀβάσις δὲ οἱ Αἰγύπτιοι καλοῦσι τὰς οἰκουμένας χώρας, περιχομένας κύκλῳ μεγάλαις ἐρημίαις, ὡς ἂν γήρους πελαγίας· πολλὸ δὲ τοῦτ' ἐστὶ κατὰ τὴν Αἰθιοπὴν τρεῖς δ' εἰσὶν αἱ πρόσχωροι τῇ Αἰθιοπῆ καὶ δὲπ' αὐτῇ τετραγμέναι.» Burton crede că cuvântul *Wahdi*, aplicat de Arabi cursurilor de apă, e în legătură cu *El-wah* sau cu *Wah*.

⁴ τὴν ἔχουσι μὲν Σάμιοι. Dahlmann (*Vieța lui Erodote*, VII, § 4) observă cu oarecare ironie că e tot așă de probabil să se fi găsit o colonie samiană în această oasis cum ar fi să se fi găsit chiar insula Samos acolo, și el crede că Erodote ar fi fost indus în eroare de vreo asemănare de nume ca aceea, de exemplu, care a făcut pe Elini de pe malurile Pontului Euxin să-și închipuiescă că Zamolxis al Geților și al Dacilor ar fi fost originar din Samos sau că fusese rob la Samos. (Vezi Cartea IV, Cap. 95). Rawlinson e și el sceptic cu privire la existența acestei colonii samiane în pustiriile dintre Egipt și Libia și nu vede cum s'ar fi stabilit ea acolo numai cu scopul de a exercita comerțul la o distanță de 250 kilometri de coasta mării. Mărturisesc că nu împărtășesc acest scepticism, ci, dat fiind spiritul întreprinzător al Elinilor în general și în specie al celor din insule, cred că nu e imposibil ca Samienii să fi căutat în această oasis să stabilească un întreprins comercial. Știm din cele

της Αἰσχρινωνίης φυλῆς¹ λεγόμενοι εἶναι ἀπέχουσι² δὲ ἐπτά ἡμέρων ὁδὸν ἀπὸ Θηβέων³ διὰ ψάμμων ὀνομάζεται δὲ ὁ χώρος οὗτος κατὰ Ἑλλήνων γλώσσαν⁴ Μακάρων νῆσος⁵ ἐς μὲν δὴ τοῦτον τὸν χώρον λέγεται ἀπικέσθαι τὸν στρα-

mienii cari se zice că aparțin tribului Æschrionic; ei sunt la o distanță de șapte zile de drum dela Teba prin nisipuri; localitatea aceasta se chiamă pe elinește Insula celor fericiți; până la punctul acesta

arătate la Cap. 86 și 182 din Cartea II că între Egiptul, Elida, Cirene și insula Samos existau relațiuni comerciale foarte strânse. Samienii erau un popor eminentemente întreprinzător și se știe că au trimis coloni până la Tartessus. Daraveruri nu lipsiau, căci produsele Libiei, cum erau de pildă fildeșul, pieile de animale, fructele, s.c.l. se puteau exporta pe calea Nilului importându-se în schimb produse din Grecia și din insule, mai ales olăria din Samos.

¹ Αἰσχρινωνίης φυλῆς. Din scrierile autorilor antici și din inscripții găsite la Samos nu cunoaștem anume decât două triburi sau divizii administrative în această insulă; una se numia Σχησία și cealaltă Ἀστροπαλαία. Pentru acest motiv s'a propus de Berkel și de alți comentatori ca în loc de Αἰσχρινωνίης să se cetească Σχησίης. O asemenea schimbare ar fi foarte îndrăzneată și ar echivală cu o corectare a textului și cu atât mai nejustificată cu cât mai jos la Cap. 39 Erodot spune că Polierat la început a împărțit insula Samos în trei circumscripții: e dar posibil ca una din aceste circumscripții să fie tocmai aceasta. Numele se trage dela Æschrion, poet samian menționat de Ateneu și care la scris în versuri iambice.

² ἀπέχουσι. Subiectul este Σάμοι din fraza precedentă, subînțeles.

³ ἐπτά ἡμέρων ὁδὸν ἀπὸ Θηβέων. Oasis El-Kargeh, unde se află acest oraș Oasis, eră așezat la distanță egală de Teba și de pustiiul Sivah unde se află oracolul lui Amon, distanța totală între Teba și Sivah fiind de 640 kilometri, ceea ce reprezintă aproximativ 20 zile de drum. Rezultă de aci că 7 zile e puțin pentru calea jumătate; 9 sau 10 zile ar fi fost mai exact. (Vezi vol. IV, pag. 265, nota 2).

⁴ κατὰ Ἑλλήνων γλώσσαν. Autorul nostru se servă și în alte locuri de expresia aceasta: uneori el întrebuițează articolul τῆν după prepoziția κατὰ, alteori îl omite, așa că intercalarea aci a articolului, propusă de Valckenar, și care lipsește în toate textele manuscrise, nu se justifică. Pasajele unde avem expresia aceasta cu articolul exprimat se găsesc la Cap. 30 din Cartea II și la Cap. 52 din Cartea IV, și unde articolul e omis, la Cap. 110 din Cartea IV și la Cap. 98 din Cartea VI.

⁵ Μακάρων νῆσος. Aceasta nu va să zică, cum s'a interpretat de către unii, că această oasis eră înconjurată cu apă. Cuvântul νῆσος e foarte elastic și se poate aplica metaforicește unei oasis, adică unui loc cu verdeață și copaci înconjurat de un ocean de nisipuri și de șesuri sterpe, și am văzut în nota 3 pe pagina precedentă cum Strabon întrebuițează și dânsul aceeași metaforă. Pentru ce s'a dat epitetul de «insula celor fericiți» acestei oasis, e după unii pentrucă frumusețea și fertilitatea ei ar fi fost considerate ca o sorginte de fericire pentru aceia cari locuiau într'insa. Nu cred să fie tocmai acesta cuvântul, căci s'a exagerat mult de scriitori, de călători și de poeți, frumusețea și fertilitatea acestor oasis: aceste însușiri nu există în realitate decât prin contrast cu ariditatea care le înconjoară. Eu cred mai mult că calificativul de «Fericiti» se referă la cei morți și că Tebanii își închipuiau că în acele oasis locuiau sufletele celor «răposaiți întru fericire» cum am zice noi, și că acele insule de verdeață jucau în mitologia tebană rolul pe care îl jucău «Câmpiile Elisee» în mitologia elină. Ceea ce mă confirmă în această credință este că întreaga idee că morții cei buni aveau un raiu al lor pe pământ e de origine egipteană și în specie tebană: credința aceasta a fost apoi importată în Europa de Cadmus, fondatorul Tebei din Beotia și Zoega (*De obelisc.*, § 296) zice

τόν τὸ ἐνθεῦτεν δὲ, ὅτι μὴ¹ αὐτοὶ Ἀμμωνιοὶ καὶ οἱ τούτων ἀκούσαντες, ἄλλοι οὐδένας οὐδὲν ἔχουσι εἰπεῖν περὶ αὐτῶν· οὔτε γὰρ ἐς τοὺς Ἀμμωνίους ἀπίκοντο, οὔτε ὀπίσω ἐνόστησαν. Λέγεται δὲ καὶ² τὰδε ὑπ' αὐτῶν Ἀμμωνίων ἐπειδὴ ἐκ τῆς Ὀάσιος ταύτης ἰέναι διὰ τῆς ψάμμου ἐπὶ σφείας, γενέσθαι τε αὐτοὺς μεταξὺ σου μάλιστα αὐτῶν τε καὶ τῆς Ὀάσιος, ἄριστον αἰρεομένοισι αὐτοῖσι³ ἐπιπνεῦσαι νότον μέγαν τε καὶ ἐξαισίον, φορέοντα δὲ θίνας τῆς ψάμμου καταχῶσαι σφείας, καὶ τρόπω τοιούτῳ ἀφανισθῆναι.⁴ Ἀμμωνιοὶ μὲν οὕτω

dar se știe că ar fi ajuns armata (persană); de acolo înainte însă nimeni nu mai știe nimic despre ea, afară de chiar Amonienii și de aceia cari au auzit dela ei; căci (soldații aceștia) nici că au ajuns la Amonieni, nici că s'au întors înapoi. Iată ce spun Amonienii despre dânșii: îndată ce ei porniră dela Oasis aceasta spre Amonieni prin nisipuri și ajunseră ca la jumătatea (distanței) între Oasis și Amon, abia prânziseră și a început să sufle un vânt tare și năpraznic dela sud,

•universam fabulam de Elysis, scilicet de beatorum insulis, ægyptiacæ est originis. E un fapt curios că la Teba din Beotia, ale cărei istorie și tradiții sunt legate strâns cu Teba egipteană, după spusele lui Fotius (*Lex. Gr.* pag. 68) acropola într-o vreme ar fi purtat numele de „insula celor fericiți”: „Μυζάρων νῆσος, ἢ ἀκρόπολις τῶν ἐν Βοιωτίᾳ Θηβῶν τῶ πάλαιόν, ὡς Ἀρμένιας”. Bähr crede că în Teba veche egipteană, idea ar fi originat din faptul că aproape de Teba, la marginea pustiului libian, se află în stânci mai multe peștere în cari se îngropau regii, preoții și morții mai cu avere. — Câteva manuscrise omit pe νῆσος; două din ele, pe cari le urmează Wesseling, au νῆσοι, dar această din urmă variantă trebuie respinsă, căci ar da loc la confuzii din cauza insulelor pe cari poezii elini le pun în oceanul Atlantic și căroră le dau tot numele de Μυζάρων νῆσοι.

¹ ὅτι μὴ. În sens de „cu excepția” sau „afară de”, ca la Cap. 18 din Cartea I și la Cap. 50 din Cartea II.

² καὶ e condamnat de Wesseling ca inutil și mărturisese că dacă nu l-aș fi văzut notat ca figurând în principalele manuscrise și în edițiile moderne cele mai bune, m'aș fi raliat cu Wesseling și l-aș fi șters din text. καὶ, după mine, nu numai că e inutil, dar încă strică sensul, și nu și-ar avea locul decât în cazul când autorul ne-ar fi repetat deja o altă versiune relativă la soarta acestui detașament persan, diferită de versiunea pe care ne-o prezintă ca curentă printre Amonieni. În traducere nu am ținut seamă de καὶ, altminteri aș fi fost silit să traduc: „Iată ce se mai spune despre ei de către Amonieni.”

³ αὐτοῖσι. Manuscrisul sancroftian are forma ionică αὐτίοισι.

⁴ αὐτοῖσι ἐπιπνεῦσαι νότον μέγαν καὶ ἐξαισίον, φορέοντα δὲ θίνας τῆς ψάμμου καταχῶσαι σφείας, καὶ τρόπω τοιούτῳ ἀφανισθῆναι. Furtunile de nisip în pustiurile din Africa sunt de multe ori teribile și chiar periculoase, dar oricât de violente ar fi ele, e imposibil ca ele să îngroape o armată întreagă sub nisipuri, astfel că versiunea Amonienilor cu privire la nimicirea completă a acestei armate nu poate să fie corectă. E mai probabil să fi pierit ea de sete, de lipsă, sau de oboseala rezultând din lungi rătăcirii sub un soare arzător, sau încă de boale, sau de efectele dezastrose ale vânturilor simon cari usucă tot și suflă neori zile întregi peste pustietățile acestea. Odată morți, nisipul, împins de vânturi, poate foarte bine cu timpul să fi îngropat cadavrele lor. Sir J. G. Wilkinson zice: „O ar-

λέγουσι γενέσθαι περί τῆς στρατιῆς ταύτης.

27. Ἀπιγμένον δὲ Καμβύσεω ἐς Μέμφιν ἐράνη Αἰγυπτίοισι ὁ Ἄπις,¹ τὸν Ἕλληνας Ἐπαφρον καλέουσι.² Ἐπιφανέος δὲ τούτου γενομένου, ἀντίκα οἱ Αἰγύπτιοι εἰματὰ τε ἐφόρεον τὰ κάλλιστα, καί ἦσαν ἐν θαλίῃσι. Ἴδὼν δὲ ταῦτα τοὺς Αἰγυπτίους ποιεῦντας ὁ Καμβύσης, πάγχυ σφάξ καταδόξας³

care, ridicând troieni de nisip, i-a acoperit cu desăvârșire, și în modul acesta au dispărut. Iată dar ce spun Amonienii că s'a întâmplat cu armata aceea.

27. Când ajunse Cambise la Memfis, s'a arătat Egiptenilor Apis, pe care Elinii îl numesc Epafus. Când se arată acesta, îndată Egiptenii (se) îmbrăcară în hainele lor cele mai frumoase și se deteră veseliei. Când văzū Cambise pe Egipteni făcând acestea, judecând

mată își poate lesne pierde drumul atunci când nu se mai poate distinge nimic din cauza norilor de nisip împinși de vânt, și pieri de sete, dar nu poate să fie immormântată sub nisip. Am fost surprins eu însuși în câteva din cele mai teribile furtuni de nisip ce se pot ridică în această pustietate și în unele de cea mai lungă durată, care rar trece peste 24 ore, și totuși nu am văzut nimic considerabil îngropat sub nisip. Trebuie dar să atribuim, nu întroiierii sub nisip nimicirea cumplită a acestui detașament de 50,000 soldați din armata persană, ci altor cauze, cum ar fi setea, foamea, boala la cari s'ar găsi ei natural expuși, mai ales pe un teritoriu ostil și necunoscut, unde inamicul putea lesne să-i atragă în cursă și în locuri periculoase.— S'au născut indoeli în privința autenticității cuvintelor μέγαν τε καί și s'a bănuit că ele ar fi fost introduse în text dintr'o notă explicativă. Nu văd însă pe care temeiuri s'a putut avansa o asemenea ipoteză.— Avem adjectivul ἐξείσις aplicat de Xenofon unui vânt violent (*Hellen.* V, 4 și 17) și de Platon (*Timeu*, pag. 22, ediția elzeviriană).

¹ Ἄπις. La cele ce s'au spus la nota 1, pag. 419, vol. II, vom adăoga că boul Apis eră considerat ca o reîncarnațiune a unei reduplicări a sufletului lui Osiris în atribuțiile lui speciale de protector al celor morți. Plutarch (*de Iside et Osiride*, Cap. 20) zice: Ἄπις εἰδωλὸν ὄντα τῆς ἐκείνου (adică Ὀσίριδος) ψυχῆς, și mai jos în aceeaș lucrare, la Cap. 29, acelaș autor zice tot despre Apis că este εἰκόνα τῆς Ὀσίριδος ψυχῆς și în fine mai departe, la Cap. 43: εἰκόνα Ὀσίριδος ἐμψυχον. Între alții cari au mai exprimat aceeaș idee putem cită pe Diodor din Sicilia carele, la Cap. 85, Cartea I, zice εἰκονοποιήσαντος Ὀσίριδος εἰς τοῦτον (adică Ἄπι) ἡ ψυχὴ αὐτοῦ μεταστῆ. — Numele acesta e accentuat Ἄπις în textul lui Creutzer.

² τὸν Ἕλληνας Ἐπαφρον καλέουσι. La Cap. 153 din Cartea II, se repetă aproape aceeași cuvinte și la cele arătate acolo în nota 5, pag. 419 din vol. II și la nota 5, pag. 106, vol. I, putem observă că originea numelui Epafos e o posibilă elenizare a numelui egiptean *Ap-ari* care e o reduplicare a formei originale *Api*. În toate cazurile legenda lui Epafos și a mamei sale Io este de origine egipteană. Ovid (*Metamorfose*, vers 169) vorbește de el.

³ καταδόξας. κατὰ dă verbului un sens rău, adică în cazul prezent sensul de a judecă greșit. Am avut verbul acesta compus, tot în sensul acesta, la Cap. 22 din Cartea I, la Cap. 79 și 111 din aceeaș Carte: în Cartea aceasta, la Cap. 69; asemeni iar la Cartea VI, Cap. 16 și la Cartea VIII, Cap. 69.

ἑωυτοῦ κακῶς πρήξαντος χαρμό-
 σονα¹ ταῦτα ποιεῖν, ἐκάλει τοὺς
 ἐπιτρόπους² τῆς Μέρφιος· ἀπυχο-
 μένους δὲ ἐς ὄψιν εἶρετο, ὅ τι
 πρότερον μὲν, ἐόντος αὐτοῦ ἐν
 Μέρφι, ἐποίησεν τοιοῦτον οὐδὲν Αἰ-
 γύπτιοι, τότε δὲ,³ ἐπεὶ αὐτὸς πα-
 ρεῖη τῆς στρατιῆς πληθὸς τι ἀπο-
 βαλῶν; Οἱ δὲ ἔφραζον ὡς σφι
 θεὸς εἴη φανείς,⁴ διὰ χρόνον
 πολλοῦ ἐωθὸς ἐπιφανέσθαι, καὶ
 ὡς, ἐπεὶ φανῆ, τότε πάντες οἱ
 Αἰγύπτιοι κεχαρηότες ὀρέζοιεν.
 Ταῦτα ἀκούσας ὁ Καμβύσης ἔφη
 ψεύδεσθαι σφας, καὶ ὡς ψευδομέ-
 νους θανάτῳ ἐξήμιον.

cu totul greșit că ei sărbăto-
 riau astfel nenorocirile ce le
 pățise, chemă (la el) pe admi-
 nistratorii dela Memfis; pre-
 zentându-se (aceștia) în fața
 (lui) îi întrebă că dece, când
 fusese el înainte la Memfis,
 Egiptenii nu s'au dedat la ni-
 mic de felul acesta, și acum
 când se reîntorcea după ce
 a pierdut o mare parte din ar-
 mata (lui), (procedau așa)? (Ad-
 ministratorii) îi explicară că o
 divinitate, care nu apărea de
 obicei decât după intervaluri
 lungi de timp, se arătase lor, și
 că de câte ori ea se manifestă,
 Egiptenii se bucură și ser-
 bează. Cambise, când auzi a-
 cestea, (le) spuse că mințiau,
 și ca mincinoși îi condamnă la
 moarte.

28. Ἀποκτεῖνας δὲ τούτους,
 δεύτερα τοὺς ἱρέας ἐκάλει ἐς ὄψιν·
 λεγόντων δὲ κατὰ τὰ αὐτὰ τῶν
 ἱρέων, οὐ λήσαν⁵ ἔφη αὐτὸν εἰ
 θεὸς τις χειροτόητος⁶ ἀπυγμένος εἴη

28. Executându-i pe aceștia,
 chemă în al doilea rând pe
 preoți în prezența (lui); preoții
 spunând (și ei) acelaș lucru,
 el răspunse că nu voia să aibă

¹ χαρμόσωνα. Însemnează serbări sacre și s'ar putea suplini ἱρά. Plu-
 tarch (de *Iside et Osiride*, Cap. 29) se servă de cuvântul acesta: »τὴν ἑορτὴν
 Αἰγύπτιοι τὰ χαρμόσωνα καλοῦσιν.«

² ἐπιτρόπους. Nu e vorbă aci de funcționarii însărcinați cu adminis-
 trația nomurilor indicați la Cap. 164 din Cartea II și cari erau administra-
 torii de provincie sau prefecti, nici de administratorii comunali sau demarchi
 menționați mai sus la Cap. 6: aceștia erau prefecti ai orașului, sau guvernatori
 egipteni numiți de însuș Cambise după ce s'a făcut stăpân pe Memfis.

³ τότε δὲ. Trebuie să suplinim ἐποίησεν.

⁴ εἴη φανείς. Nu e nevoie să admitem rectificarea ἐπιφανείη, propusă
 de Cobet.

⁵ λήσαν de la λήσω, verb dela care λαβάνω își împrumută timpurile.
 Clauza e tradusă latinește de Bähr: »non clam se ipso fore«, iar de Lang în
 limba germană în modul pozitiv »er wolle bald erfahren«.

⁶ θεὸς τις χειροτόητος. Prin χειροτόητος se înțelege tractabil: e un ca-
 lificativ care se aplică mai ales animalelor domestice. Cambise a făcut această
 declarație fiindcă în calitatea lui de Persan și de urmaș al doctrinei lui Zo-
 roastru, nu putea admite ca un animal să fie considerat ca o divinitate sau ca

Αἰγυπτίους¹ τοσαῦτα δὲ εἶπας, ἐπάγειν ἐκέλευε τὸν Ἄπιν τοῦς ἱρέας· οἱ μὲν δὴ μετήσαν¹ ἄξοντες. Ὁ δὲ Ἄπις οὗτος, ὁ Ἐπαφος,² γίνεται μόσχος ἐκ βοῦς ἧτις οὐκ ἐτι οἷη τε γίνεται ἐς γαστέρα ἄλλον βάλλεσθαι γόνον.³ Αἰγύπτιοι δὲ λέγουσι σέλας ἐπὶ τὴν βούν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ κατίσχειν,⁴ καὶ μιν ἐκ τούτου τίθειν τὸν Ἄπιν. Ἐγχεῖ δὲ ὁ μόσχος οὗτος, ὁ Ἄπις καλεόμενος,⁵ σημήϊα τοιάδε· ἐὼν

nici o îndoeală dacă (sau nu) o divinitate tractabilă se arătase Egiptenilor; spunând acestea, el dete ordin preoților să aducă pe Apis; atunci aceștia porniră să-l aducă. Acum Apis acesta, (adică) Epafus, este vițelul unei vaci care nu poate să mai conceapă alt rod în pântecele ei. Egiptenii spun că pe vaca aceasta descinde o rază din cer și că din această

simbol al unei divinități. La Cap. 69 din Cartea II avem epitetul χειροῦλης aplicat crocodililor domesci și în Diodor din Sicilia, I, 43, găsim χειροῦλης λέοντα.

¹ μετήσαν. În câteva ediții vechi se găsește μετῆσαν. (Vezi pentru sensul acestui verb nota 3 dela pag. 47 de mai sus).

² ὁ Ἐπαφος. Ediția Long și Maclean, pe care o adoptă Blakesley, închide între paranteze aceste cuvinte și le separă de restul textului, considerându-le ca o intercalare care s'ar fi strecurat dintr-o notă explicativă, sau mai bine zis în cazul de față, amplificativă. Blakesley bazează opinia aceasta mai ales pe faptul că textele manuscrise sancroftiane și wesselingiane păstrate respectiv la Cambridge, în biblioteca colegiului Emmanuel, și în biblioteca imperială din Viena, mai omit și pronumele demonstrativ care precedă și glisuesc: Ὁ δὲ Ἄπις γίνεται μόσχος· κ.τ.λ.

³ ἧτις οὐκ ἐτι οἷη τε γίνεται ἐς γαστέρα ἄλλον βάλλεσθαι γόνον. Bähr traduce: quae non amplius ullum alium foetum in uterum suum concipere potest. În ceea ce privește ortografia verbului βάλλεσθαι, marea majoritate a manuscriselor și textul lui Gaisford adoptă ortografia cu doi λ, cele două manuscrise surori menționate în nota precedentă au βαλέσθαι, adoptat și de Creutzer. Ortografia cu un singur λ a făcut pe Schäfer și pe Pauwius să bănuască cum că textul original ar fi avut λαβέσθαι care în adevăr ar concorda mai bine cu γόνον și ar însemna a primi sămânța în pântecele ei. Unii au propus ἐοίη în loc de οἷη τε cu sensul că s'ar comite un sacrilegiu dacă s'ar permite ca vaca aceasta să se gonească din nou: această rectificare e pe atât de arbitrară pe cât e și trasă de păr și οἷη τε e foarte la locul lui dând a se înțelege că vaca din care s'a născut Apis nu putea să mai fete. — γόνος în sensul ce îl are aci este întrebuintat des de Ipcorat.

⁴ σέλας ἐπὶ τὴν βούν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ κατίσχειν. Pomponius Mela (I, 9), vorbind despre concepția zeului Apis, zice: raro nascitur, nec coitu pecoris, ut aiunt, sed divinitus et caelesti igne conceptus. Judecând după chipul lui de a se exprima în acel pasaj, întrebuintând cuvintele ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, s'ar părea că la epoca lui Erodot nu se specificase natura razei descăleșteia. În timpul lui Plutarch însă se vede că se hotărâse asupra naturii ei și a nume că această rază eră o emanare din lumina lunii, și cetim în lucrarea lui *de Iside et Osiride*, la Cap. 43 despre Apis că: γινέσθαι, ὅταν εὖως ἐρρίθη γόνιμον ἀπὸ τῆς σελήνης καὶ καθάψεται βοῦς ἄρρωστος; în fine autorul acela spune că Osiris eră și fiul și soțul Isidei. În Egipt există credința că luna exercită o influență mare asupra bucatelor; eră dar naturală noțiunea că înfluența fertilizatoare căreia zeul Apis își datoră existența provenia din lună. — κατίσχειν se traduce de Bähr prin »delabi« sau »deferris«.

⁵ καλεόμενος. Dindorf propune καλέμενος, dar cele mai bune ediții scriu καλεόμενος.

μέλας,¹ ἐπὶ μὲν τῷ μετώπῳ λευ- (rază) ea dă naștere lui Apis.
κὸν τετράγωνον φορέει,² ἐπὶ δὲ Vițelul acesta, cu numele Apis,

¹ ἐὼν μέλας. În loc de a pune punctul după τοῦδε care precedă aceste cuvinte, ediția lui Blakesley îl pune după μέλας, așa că ἐὼν μέλας face parte din clauza precedentă și traducerea ar suna atunci astfel: »Fiind negru, vițelul acesta cu numele Apis are semnele următoare«. Cred această punctuație greșită și locul cuvintelor ἐὼν μέλας este acolo unde le-am pus, căci ele fac parte din semnalmintele acestui animal sacru. — Venind acum la colorarea bouului Apis, Erodot nu este tocmai de acord cu câțiva autori cari l-au descris. Astfel Plutarch (*de Iside et Osiride*, Cap. 43), zice că avea părți umbrite ca suprafața lunii. Nu e aci locul să ne întindem asupra legăturii care ar fi existând între Apis și Lună: e însă suficient să spunem că relația între Osiris și Isis în mitologia egipteană corespunde cu relația între Apis și Lună, acest satelit al nostru fiind considerat de Egipteni ca un atribut al Isidei. Cultul Soarelui-Osiris și al Lunii-Isis e în legătură cu originea astronomică a religiei egiptene și analogia între coarnele bouului și coarnele lunii explică de ce Apis era consacrat cultului lui Osiris și al Isidei.

² ἐπὶ μὲν τῷ μετώπῳ λευκὸν τετράγωνον φορέει. La cele spuse mai sus la nota 1, pag. 419, vol. II, vom adăoga numai că Aelian spune că semnele prin care se constată identitatea bouului Apis erau, nu în număr de patru numai, cum spune Erodot aci, ci în număr de douăzeci și nouă, fiecare din ele având înțelesul lor mistic. Cât pentru semnul pătrat alb pe fund negru despre care vorbește aci Erodot, menționat și de Plutarch în scrierea lui *de Iside et Osiride*, Cap. 56, s'au găsit în Egipt modeluri de lemn și de bronz reprezentând pe bou Apis; pe modelurile acestea, din cari reproducem aci unul după lucrarea lui Rawlinson (fig. 2), semnul de pe frunte nu e un pătrat, ci un triunghi. De aceea Caylus propune a se ceti τρίγωνον în loc de τετράγωνον. Figura întâia ne dă pe Apis-Osiris care cine știe dacă nu e chiar



Fig. 1. — Osiris-Apis.

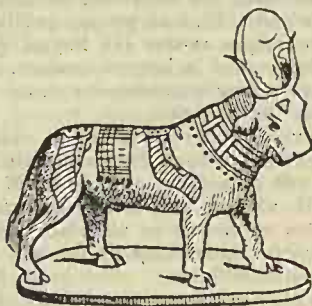


Fig. 2. — Mic bronz reprezentând pe bou Apis.

prototipul Minotaurului din Creta. — Unele manuscrise suprimă pe φορέει, dar el figurează în trei manuscrise la Paris precum și în textul florentin. Lipsa acestui verb însă se simte în edițiile cari îl suprimă; de aceea l-am păstrat urmând pe Gaisford, pe Creutzer și alte texte de mână întâia.

τοῦ νότου αἰετὸν εἰκασμένον,¹ ἐν δὲ τῇ οὐρῇ τὰς τρίγας διπλάς, ἐπὶ δὲ τῇ γλώττῃ κάνθαρον.²

29. Ὡς δὲ ἤγαγον τὸν Ἄπιον οἱ ἱερεῖς, ὁ Καμβύσης, οἷα ἐὼν ὑπομαργότερος,³ σπασάμενος⁴ τὸ ἐγχειρίδιον, θέλων τύψαι τὴν γαστέρα τοῦ Ἄπιος, παῖσι τὸν μηρὸν γελάσας δὲ, εἶπε πρὸς τοὺς ἱερεῖς: »Ὁ κακαὶ κεφαλαί,⁵ τοιοῦτοι θεοὶ γίνονται, ἔναιμοί τε καὶ σαρκώδεις καὶ ἐπαίνοντες σιδηρίων;⁶ »ἄξιός μὲν Αἰγυπτίων οὗτός γε ὁ θεός. Ἄτάρ τοι ὅμοιός γε οὐ χαι-

are semnele următoare: e negru, pe frunte poartă un pătrat alb, iar pe spinare figurează o acuilă, perii dela coadă sunt dubli, iar pe limbă (e) un gândac.

29. Când preoții aduseră pe Apis, Cambise, ca un om care și-a pierdut mințile cu desăvârșire, trase cuțitul și voind să lovească pe Apis în pânțele, l-a rănit la coapsă; atunci răsând, zise către preoți: »O proștilor, ce fel, așa se prezintă zeii, cu sânge și cu carne, și simțitori la (o armă de) fier? Astfel de zeu

¹ αἰετὸν εἰκασμένον. Vezi desenul fig. 2 din nota precedentă. Erodot se înșeală când zice αἰετὸν, semnul era un vultur, nu o acuilă. În limba noastră populară există tot aceeaș confuzie între vultur și acuilă, și acuilă e des denumită vultur: așa și aci vulturul devine acuilă. Vulturul (γῶψ) care figură ca simbol al lui Apis, era emblema lui Osiris ca Soare; neori luă forma unui glob solar cu aripi de vultur și atunci simboliză nemurirea sufletului. — Semnul de care e vorba în text era pe spate, nu pe ceafă, și aceasta o indică ἐπὶ cu genitivul νότου; dacă ar fi voit Erodot să indice ceafa, ar fi zis ἐπὶ τῷ νότῳ, genitivul indicând că semnul acoperia spatele, adică se întindea și pe coaste.

² ἐπὶ δὲ γλώσσῃ κάνθαρον. ἐπὶ cu dativul indică suprapunere. Acest κάνθαρος era scarabeul, emblema la Egipteni a nemuririi, a generațiunii și a vieții. Unii au propus ὄπῃ în loc de ἐπὶ pentrucă Pliniu (H. N. VIII) vorbește despre »nodus sub lingua, quem cantharus adpellant«. Larcher traduce chiar »sous la langue« cecace, cred, e o licență prea mare față de autoritatea tuturor manuscriselor, cari au ἐπὶ. Dacă a greșit Erodot, nu e un motiv ca să-l corectăm.

³ ὑπομαργότερος. Derivă dela μαργός, nebun de pasiune și fără frâu.

⁴ σπασάμενος. Forma aceasta medie o vedem mai jos la Cap. 77, 79, 118 și 128 și la Cartea IX, Cap. 107.

⁵ Ὁ κακαὶ κεφαλαί. Demosten se servă uneori de această expresie când vrea să mustră pe aceia din auditoriul lui cari nu împărtaşesc vederile lui. Aristofan întrebuintează ὁ μικρὰ κεφαλή, termen echivalent, în comedia *Acharneii*, vers 285.

⁶ τοιοῦτοι θεοὶ γίνονται, ἔναιμοί τε καὶ σαρκώδεις καὶ ἐπαίνοντες σιδηρίων. La nota 2, pag. 252, vol. I, am arătat că religia Perșilor, la epoca despre care e vorba în text, era un fel de compromis între religia lor primitivă, pur spirituală, și cultul elementelor și al corpurilor cerești, care formă baza doctrinei lui Zoroastru, așa că Perșii nu admiteau divinități cu chip de om sau de origine umană (ἀνθρωπομορφίας) și încă mai puțin divinități sub formă animală: disprețul lui Cambise dar pentru boul Apis se explică. — Verbul ἐπαίνω este echivalent cu αἰσθάνεσθαι; așa îl explică și Apoloniu Rhodiu (II, 195). — După σιδηρίων trebuie subînțeles ὄπλων sau σιχίων.

»ροντες γέλωτα ἐμὲ θήσασθε.«¹
 Ταῦτα εἶπας, ἐνετείλατο τοῖσι ταῦ-
 τα πρήσσουσι,² τοὺς μὲν ἱρέας
 ἀπομαστιγῶσαι, Αἰγυπτίων δὲ τῶν
 ἄλλων τὸν ἄν λάβωσι ὀρτάζοντα
 κτείνειν. Ὀρτῆ³ μὲν δὴ διελέλυτο
 Αἰγυπτίσισι· οἱ δὲ ἱρέες ἐδικαι-
 εῦντο.⁴ Ὁ δὲ Ἄπις πεπληγμένος
 τὸν μηρὸν, ἐφθινε ἐν τῷ ἱρῷ κα-
 τακειμένος. Καὶ τὸν μὲν τελευτή-
 σαντα ἐκ τοῦ τρώματος ἔθαψαν οἱ
 ἱρέες⁵ λάθρῃ Καμβύσῃω.

»e demn de Egipteni! Dar n'a-
 »veți să vă bucurați că ați răs
 »de mine.« După ce rosti cu-
 vintele acestea, dete ordin ace-
 lor căroră le incumbă acest ofi-
 ciu, pe de o parte să biciuească
 pe preoți și de altă parte să
 ucidă pe toți aceia dintre E-
 gipteni pe cari i-ar prinde săr-
 bătorind. Serbarea deci fu spar-
 tă peste tot Egiptul; pe de
 altă parte preoții fură pedep-
 siți. Apis, rănit la coapsă, se
 stinse după ce zăcù în templu.
 Și când acesta murì de rana

¹ ὁμοίως γὰρ οὐ χαίροντες γέλωτα ἐμὲ θήσασθε. Bähr traduce: »non juvabit vos me ludibrio habuisse«. Mai jos la Cap. 38 avem »γέλωτα τὰ τοιαῦτα εἴσθεαι«. — Întru cât privește expresia οὐ χαίροντες, găsim locuțiuni similare în Cartea aceasta la Cap. 36, 63 și 69 și în Cartea VI la Cap. 50 și 76.

² τοῖσι ταῦτα πρήσσουσι. Celor anume prepuși la treaba aceasta; literal, celor cari fac acestea. Nu împărtășesc părerea unora că expresia aceasta echivalează cu οἱ ἐπὶ τούτων ἐπιστεῶτες dela Cap. 84 din Cartea IV. (Vezi vol. IV, pag. 116, nota 1). Așa se practică și astăzi în țerile orientale, și anume în Turcia, în Persia și în Rusia și se practică la noi la o epocă nu prea depărtată, când anume indivizi erau prepuși ca să aplice pedepse și torturi acelor condamnați să le suferă. Din sculpturi găsite la Niniva se constată că Asirienii aplicau condamnaților aceleași torturi pe cari le aplică azi și Persanii și Turcii, adică bătaia pe corp și la tălpi, strangularea, tragerea în țepi, și alte cari de cari mai crude. În această privință Egiptenii erau mult mai umani și prezentau un contrast favorabil față de popoarele asiatice vecine cu ei, cum erau de pildă Persii și Asirienii. Din Biblie (I Regi, Cap. X, vers 8 și I Samuel, Cap. XVIII, ver 27), vedem că Egiptenii tăiau numai mâinile celor morți în luptă și le aduceau regilor lor ca trofee; cei robiți erau puși la muncă și aceasta eră la ei prețul răscumpărării vieții, dar nu avem dovadă să fi existat la ei tortura sistematică; cazuri izolate de cruzime existau, dar de aceea găsim și în răsboalele Europei civilizate. Ceeace se spune de către Polibiu (XV, 5) și alți autori mai recentți relativ la cruzimea Egiptenilor nu se aplică vechilor Egipteni. Din contra, ei erau blânzi și umani cu robii lor, și aceasta ne-o arată purtarea lor către Iosif. Uciderea unui rob eră chiar la dânsii o crimă pedepsită cu moarte.

³ Ὀρτῆ. Creutzer, bazat pe autoritatea lui Schäfer și a lui Dindorf, suplinește aci articolul ἡ. Fără îndoială că se simte lipsa articolului, mai ales că substantivul începe o clauză nouă, dar față de unanimitatea manuscriselor, din cari nici unul nu are pe ἡ, nu cred că avem dreptul să-l suplinim.

⁴ ἐδικαιεῦντο. Verbul acesta este întrebuintat în sens de a fi pedepsit și de a pedepsi la Cap. 100 din Cartea I. E lesne de înțeles cum a ajuns el să aibă această semnificare, pedeapsa fiind considerată ca o compensație, adică ca o îndreptare acordată celui lezat. — Imperfectul aci indică continuitatea și cred că arată că preoții muriră unul după altul din urmele biciuirii.

⁵ τὸν μὲν τελευτήσαντα ἐκ τοῦ τρώματος ἔθαψαν οἱ ἱρέες. Plutarch (*de Iside et Osiride*, Cap. 44) relatează altfel decât autorul nostru

30. Καμβύσης δὲ, ὡς λέγουσι Αἰγύπτιοι, ἀδίκημα ἐμάνη,¹ ἐὼν οὐδὲ πρότερον φρενήρης. Καὶ πρῶτα μὲν τῶν κακῶν ἐξεργάσατο τὸν ἀδελφεὸν Σμέρδιν, ἐόντα πατρὸς καὶ μητρὸς τῆς αὐτῆς,² τὸν ἀπέπεμψε ἐς Πέρ-

(lui), preoții îl înmormântară pe ascunse de Cambise.

30. Egiptenii spun cum că Cambise, carele nici mai înainte nu avea mintea sănătoasă, ar fi fost lovit de nebunie (drept pedeapsă) pentru acest sacrilegiu. Prima lui crimă fu uciderea fratelui său Smerdis,

sfârșitul acestui bou Apis. El zice că Cambise l-a ucis și că apoi a aruncat cadavrul lui câinilor. E mai mult ca probabil că versiunea lui Plutarch e cea corectă, pentru că e aproape inadmisibil ca Cambise să se fi mulțumit numai cu rănirea acestui animal sacru. Erodot ne dă versiunea pe care a auzit-o dela preoți cari firește că au căutat să atenueze gravitatea. Insulței făcute divinității lor. — Mormintele boilor Apis, conform spuselor lui Plutarch, se aflau la Memfis (de *Iside et Osiride*, Cap. 20 și 29)), și în adevăr ele au fost descoperite în timpurile moderne de către Mariette aproape de piramidele dela Abușir, lângă Gizeh. Acest loc de sepultură se compunea dintr'o galerie boltită, având lungime 650 metri, 7 metri lățime și 7 metri înălțime. De o parte și de alta sunt cavouri cari conțin fiecare câte un sarcofag imens, de granit sau de bazalt, care cuprindea mumiă unui bou Apis. Pe zidurile acestor cavouri s'au găsit stele cu inscripții: una datând din epoca lui Amasis, una din epoca lui Nectanebo și alta din timpul unui Ptolemeu. Aceste stele dau data nașterii boilor înmormântați acolo precum și data morții și a înmormântării lor. Se constată din aceste inscripții că un Apis ar fi trăit 17, altul 23 de ani.

¹ Καμβύσης δὲ, ὡς λέγουσι Αἰγύπτιοι, ἀδίκημα διὰ τοῦτο τὸ ἀδίκημα ἐμάνη. E clar că Erodot a cules din gura preoților egipteni această afirmare că Cambise ar fi fost atacat de nebunie drept pedeapsă pentru nelegiuirea comisă în contra simbolului incarnat al lui Osiris și că tot acești preoți, pentru a-și răsbună în contra inamicului lor, au profitat de temperamentul violent al lui Cambise ca să răspândească sgomotul că ar fi fost lovit de demență. Nimic însă în analele persane nu arată că acest rege ar fi fost considerat ca nebun de către supușii lui, și inscripția celebră a lui Dariu, descoperită la Behistun, nu lasă să transpire nimic relativ la demența și nici chiar la excentricitățile lui. Cambise eră iute, vindicativ și impulsiv, și probabil că nervii lui erau slabi, dar de aci până la demență e o deosebire. Trebuie dar să credem că preoții au exagerat și că Erodot, carele eră foarte religios și pentru care un sacrilej eră totdeauna un sacrilej, fie chiar când acela eră comis în detrimentul unei divinități străine de credința lui, a putut lesne să dea crezământ versiunii răspândite de preoții egipteni. La cele spuse mai sus voiu adăoga că nici în scrierile lui Ctesias nu găsim vreo aluzie la pretinsa nebunie a lui Cambise.

² πρῶτα μὲν τῶν κακῶν ἐξεργάσατο τὸν ἀδελφεὸν Σμέρδιν, ἐόντα πατρὸς καὶ μητρὸς τῆς αὐτῆς. Faptul că Smerdis a fost frate bun cu Cambise se constată în aceiași termeni în inscripția găsită la Behistun și care la coloana 1-a, aliniat 10, sună: «*Hamātā hampitā Kambujyahyā*» (de o mamă, de un tată cu Cambise). Inscripția aceasta celebră, tot la alineatul sus citat, diferă de versiunea pe care a cules-o autorul nostru din gura preoților egipteni relativ la moartea lui Smerdis, întru cât ea spune că Cambise a ucis pe Smerdis înainte de a porni în expediție în contra Egiptului, așa că pre-textul cu arcul, despre care vine vorba mai jos, nu a avut a face cu această moarte. Versiunea dar oficială persană diferă de a lui Erodot. Sediul imperiului lui Cambise eră la Egbatana, nu în Persia, care eră provincie, și Cambise a trimis pe acest frate al lui în Persia ca să administreze această provincie.

σας φθόνῳ ἐξ Αἰγύπτου, ὅτι τὸ
τόξον μόνος Περσέων ὄσον τε¹
ἐπὶ δύο δακτύλους εἴρσσε, τὸ παρὰ
τοῦ Αἰθίοπος ἦνεικαν οἱ Ἰγθυοφάγοι.²
τῶν δὲ ἄλλων Περσέων
οὐδεὶς οἶός τε ἐγένετο. Ἀποικο-
μένου ὦν ἐς Πέρσας τοῦ Σμερδίου,
ὅψιν εἶδε ὁ Καμβύσης ἐν τῷ ὕπνῳ
τοιγῆναι ἑδοξέ οἱ ἄγγελον ἐλθόντα
ἐκ Περσέων ἀγγέλλειν, ὡς ἐν τῷ
θρόνῳ τῷ βασιλεῖ³ ἰζόμενος
Σμερδίς, τῇ κεφαλῇ τοῦ οὐρανοῦ
ψάσσει. Πρὸς ὦν ταῦτα, δεῖσας
περὶ ἑωυτοῦ, μὴ μιν ἀποκτείνας ὁ
ἀδελφεὸς ἄρχη, πέμπει Πηξιάσπεια
ἐς Πέρσας,⁴ ὅς ἦν οἱ ἀνὴρ Περ-
σέων πιστότατος, ἀποκτενέοντά μιν.
Ὁ δὲ ἀναβάς ἐς Σούζα⁵ ἀπέκ-

din aceleș tată și din aceeaș
mamă, pe care din invidie îl
porni din Egipt în Persia pen-
trucă, singur dintre toți Per-
șii, putuse să întindă ca de
două degete arcu pe care Ich-
tiofagii îl aduseseră din partea
(regelui) etiopian; din ceilalți
Perși nimeni (altul) nu fu
în stare (să săvârșească a-
ceasta). După ce plecă Smer-
dis în Persia, Cambise avu în
sommn visul următor: i s'a pă-
rut că un sol a sosit din Per-
sia cu știrea că Smerdis eră
așezat pe tronul regal și că
capul lui atingeă cerul. Atunci
(Cambise), temându-se pentru

Ajuns acolo, el a suscitāt nemulțumiri în contra lui Cambise carele numai
atunci a hotărīt moartea fratelui său. Ctesias relatând acest episod greseste și
numește pe Smerdis Tanioxarce. — Întru cât privește acum numele Smerdis,
forma persană subț care acela figurează pe inscripția dela Behistun este *Bar-
dis*: o altă formă este *Mardis* sau *Madrīs* și litera Σ, care precedă forma
elină Σμερδης, se poate compara cu această literă în cuvinte ca σμάρμαδος,
σμερδης, σμάρνα s.c.l. Forma elinească Mardis se vede lesne că derivă dela nu-
mele original persan *Bardis*. Elinii nu posedă sunetul B latin, căci B al Elini-
lor se pronunță ca V latin. Consecința e că Elinii au înlocuit pe b cu la-
biala cea mai apropiată și din Bardis au făcut Smerdis. — Verbul ἐξέρ-
γασατο implică distrugere, sens pe care i-l dă prepoziția ἐξ.

¹ ὄσον τε. Ediția lui Creutzer are ὄσον δέ; cred însă că e o ercare de
tipar.

² τὸ παρὰ τοῦ Αἰθίοπος ἦνεικαν οἱ Ἰγθυοφάγοι. Arcul des-
pre care e vorbă mai sus la Cap. 21. — Am văzut mai sus, la nota 2, pag.
precedentă, că inscripția dela Behistun neagă acest pretext și spune că moar-
tea lui Bardes sau Smerdis a avut loc înaintea expediției lui Cambise în
Africa, prin urmare înaintea misiunii date de el Ichtiofagilor în părțile Ni-
lului superior.

³ ἐπὶ τῷ θρόνῳ τῷ βασιλεῖ. Vezi mai sus nota 2, pagina precedentă. —
În timpul lui Cambise scaunul de domnie nu eră la Susa în Persia propriu
zis, ci la Egbatana, cu toate că Ctesias spune contrariul și Xenofon afirmă
că dejă Ciru mutase scaunul la Susa. Mai jos la Cap. 64 autorul nostru pare a
spune că capitala lui Cambise eră la Egbatana. Știm însă astăzi în mod pozitiv
că Dariu fu acela carele a mutat reședința domnească dela Egbatana la Susa.

⁴ ἐς Πέρσας. Aceste cuvinte lipsese în manuscrisul sancroftian din
Cambridge și în cel wesselingian din Viena.

⁵ ἐς Σούζα. Întrebarea dacă pe timpul domniei lui Cambise Susa eră
sau nu capitala Persiei a făcut obiectul multor discuții, dar am văzut la notele
2 de pe pagina precedentă și 3 de pe pagina aceasta că istoricii sunt astăzi
aproape toți de acord că Susa nu a devenit sediul oficial al regilor Persiei
decât în cursul domniei lui Dariu Istaspe, așa că dacă Erodot înțelege prin
acest pasaj și prin altele, ca la Cap. 65 și 70, că Susa a fost capitala lui

ταίνα Σμέρδιν, οἱ μὲν λέγουσι ἐπ' ἄγρην ἐξαγαγόντα, οἱ δὲ, ἐς τὴν Ἐρυθρὴν θάλασσαν¹ προσάγαγόντα καταποντώσαι.²

persoana lui ca nu cumvã fra-tele sãu sã-l ucidã și sã domneascã (în locul lui), trimise în Persia pe Prexaspe, carele erã cel mai credincios om al lui dintre toți Perșii, (cu ordin) sã ucidã (pe Smerdis). Acesta, urcându-se sus la Susa, ucise pe Smerdis, unii pretind cã pe când el ieșiiã la vânãtoare, alții spun cã l-ar fi dus la marea Eritree și cã l-ar fi înecat (acolo).

Cambise, el se înșealã. Eu cred cã nu trebuie sã înțelegem astfel, mai ales cã din Cap. 64 pare a reieși cã Egbatana ar fi fost consideratã de Cambise ca orașul lui de reședințã. Ctesias, în toate cazurile, cade în aceeaș eroare și spune curat (*Excerpta Pers.*, § 9), cã Susa erã capitala lui Cambise. Nici nu știm cu certitudine când fu încorporatã Susiana imperiului persan. În toate cazurile e cert cã aceastã provincie a fãcut parte din imperiul babilonian pãnã la distrugerea Babiloniei de cãtre Ciru, și e probabil cã a fost încorporatã imediat imperiului persan, și deși Strabon (XV) și Xenofon (*Ciropeia*, VIII, 6) afirmã cã Ciru aveã curtea lui instalatã la Susa, alți autori mai vrednici de credințã, în unire cu monumentele și inscripțiile ce s'au descifrat, aratã cã Egbatana și Pasargada au fost capitalele lui Ciru. Inscripția dela Behistun, a cãrei autoritate e necontestatã și care astãzi constituie documentul cel mai autentic persan al epocii lui Dariu, menționeazã Susiana ca o provincie încã necomplet supusã și în stare de revoltã continuã. (Vezi col. I, alinieat 16; col. II, alinieat 3, și col. V, alinieat 1). Trebuie dar sã presupunem cã capitala imperiului nu s'a putut stabili la Susa cãt timp Susiana nu erã supusã în mod definitiv, lucru care nu s'a realizat decãt în anii din urmã ai domniei lui Dariu. Concluzia aceasta concordã perfect cu inscripțiile gãsite în ruinele palatului dela Susa și cari toate aratã cã Dariu a fost constructorul aceluï palat. Pliniu e mai exact când spune (*Hist. Nat.*, VI, 27) cã Dariu fu restauratorul capitalei Susiane. Diferite motive au fost invocate pentru a explicã de ce a fost transferat dela Egbatana la Susa sediul oficial al dominațiunii persane. Strabon dã trei motive: unul poziția avantajoasã a acestui oraș între Persia și Babilonia; al doilea, splendoarea lui anticã, și al treilea, temperamentul blând și supus al locuitorilor Susiane. Acest din urmã fapt este în contradicere cu starea de revoltã despre care se vorbește în inscripția dela Behistun. Cauza determinantã cred cã a fost poziția excepțional de frumoasã a orașului, la poalele muntilor Zagros cu mãnoasele câmpii ale Mesopotamiei întinzându-se pãnã subt zidurile ei. Localitatea erã liniștitã și retrasã, potrivitã deci pentru construirea unui palat în care sã seazã un monarh mare în siguranțã.

¹ Ἐρυθρὴν θάλασσαν. Aci, în toatã probabilitatea, autorul înțelege Golful Persic.

² προσάγαγόντα καταποντώσαι. Bekker propune προάγαγόντα care ar face construcția mai regulatã; nu putem însã admite o așã schimbare nebazatã pe nici un text manuscris. Sã notãm cã mai sus avem ἐξαγαγόντα, pe când aci avem προσάγαγόντα. Primul verb e un participiu având drept subiect pe Σμέρδης subțînțeles, cel de al doilea are sens activ având ca subiect pe Πρηξάσπιν și de obiect pe Σμέρδιν subțînțeles. În așã caz sensul este cã Smerdis de buna lui voie s'a dus la vânãtoare și cã Prexaspe a profitat de ocazie ca

31. Πρῶτον μὲν δὴ λέγουσι Καμβύση τῶν κακῶν ἄρξαι τοῦτο.¹ Δεύτερα δὲ ἐξεργάσατο² τὴν ἀδελφεὴν ἐπισπομένην³ οἱ ἐς Αἴγυπτον, τῇ καὶ συνοίκεε,⁴ καὶ ἦν οἱ ἀπ' ἀμφοτέρων ἀδελφεῆ.⁵ Ἐγγυμε δὲ αὐτὴν ὥδε: οὐδαμῶς γὰρ ἐώθεσαν πρότερον τῆσι ἀδελφεῆσι συνοικεῖν Πέρσαι·⁶ ἠράσθη⁶ μίης τῶν ἀδελφῶν⁷ Καμβύσης, καὶ ἔπειτα βουλόμενος αὐτὴν γῆμαι, ὅτι οὐκ ἐωθότα ἐπένοσε ποιῆσειν, εἶρετο καλέσας τοὺς βασιληῖους

31. Astfel fu, zic (Egiptenii), prima din ticăloșiile (comise) de Cambise. În al doilea rând ucise pe sora lui care îl însoțise în Egipt și cu care trăia, cu toate că ea îi eră soră și de tată și de mamă. Iată cum a luat-o pe aceasta de soție: până atunci Perșii nu aveau voie să trăească cu surorile lor; Cambise se înamoram de una din surorile lui, apoi luă hotărârea s'o iea de soție, și fiind-

să-l ucidă, iar în cazul înecării, că Prexaspe ar fi condus pe Smerdis la mare ca să-l înecă acolo. — Întru cât privește moartea lui Smerdis, inscripția dela Behistun (col. I, alineat 7) spune că această moarte a fost clandestină și că nimeni nu a știut de dânsa; aceasta explică dece, după trecerea a câtorva ani, au apărut pretendenți cari au căutat să se substituie prințului asasinat. (Inscripția dela Behistun, coloana I, alineat 10). Deși există atâtea versiuni relativ la asasinatul lui Smerdis și la modul cum a fost comis acel asasinat, un lucru reiese cert din toate sursele de informații ce le posedăm, și acel lucru e că Cambise a pus la îndoială credința fratelui său către el și a ordonat uciderea lui în secret. Istoria modernă a Turciei și a Persiei abundă în exemple de asasinate comise tot așa de Sultani sau de Șahi ca să scape de rude de aproape cari îi jenau, sau în cari vedeau rivali periculoși.

¹ Πρῶτον μὲν δὴ λέγουσι Καμβύση τῶν κακῶν ἄρξαι τοῦτο. Mulți comentatori, între cari Blakesley, consideră că articolul τῶν, care precedă pe κακῶν, este foarte emfatic: e ca și cum ar fi zis autorul »vestitele crime (sau ticăloșii) ale lui Cambise,« idea fiind că crimele la cari l-a împins urgia divină pentru sacrilejul comis au mers pomină în lume, astfel ca pedeapsa lui Cambise să serve de avertisment pentru alții. Nu știu dacă trebuie să dăm această mare importanță lui τῶν, dar nu m'am crezut îndreptățit să apăs prea mult în traducere asupra nuanței acesteia. — La Cartea VI, Cap. 75, avem în nebunia regelui spartan Cleomenes un caz paralel de insanitate recunoscută de toți, dar asupra originii căreia nu toți erau de acord.

² ἐξεργάσατο. Ca mai sus la începutul capitolului precedent, verbul acesta are aci sensul de a ucide.

³ ἐπισπομένην. Are un înțeles de asociere, ca la Cap. 91 din Cartea I. (Vezi nota 2, pag. 161, vol. I).

⁴ τῇ καὶ συνοίκεε. Contrar obiceiurilor Ebreilor Egiptenii aveau voie să iea de soție pe surorile lor. În timpurile patriarhilor căsătoria cu sora din acelaș tată, dar nu din aceeaș mamă, eră permisă. (Vezi *Geneza* XX, vers 12). La legea egipteană se raportă pasajul din *Levitic* XVIII, vers 3. Legea lui Zo-roastru dedea voie Perșilor să trăească cu mama, cu sora și cu fiica lor, așa că nu există limită la incest. (Vezi *Ctesias, fragment*, pag. 91). Astfel Artaxerxes s'a căsătorit cu două din propriile lui fiice, (Vezi *Plutarch, Viața lui Artaxerxes Mnemon*).

⁵ Πέρσαι. Unele ediții au οἱ Πέρσαι. — Erodot se înșeală în privința aceasta. (Vezi nota precedentă).

⁶ ἠράσθη. Vezi vol. I, pag. 14, nota 4.

⁷ μίης τῶν ἀδελφῶν. Sora aceasta eră probabil Atosa, despre care se vorbește mai departe la Cap. 68. Ea s'a căsătorit pe urmă cu Pseudo-Smerdis, apoi în a treia căsătorie a devenit soția lui Dariu Istaspe și mama lui Xerxes.

δικαστὰς, εἰ τίς ἐστὶ κελύων¹ νόμος τὸν βουλευόμενον ἀδελφεῆ συνοικέειν; Οἱ δὲ βασιλῆϊοι δικασταὶ² κερμιμένοι ἄνδρες γίνονται Περσέων, ἐς οὗ ἀποθάνωσι ἢ σφι παρευρεθῆ τι ἄδικον, μέχρι τούτου.³ Οὗτοι δὲ τοῖσι Πέρσησι δίκας δικάζουσι, καὶ ἐξηγηται⁴ τῶν πατρίων θεσμῶν γίνονται· καὶ πάντα ἐς τούτους ἀνακέεται.⁵ Εἰρομένου ὦν τοῦ Καμβύσεω, ὁπεκρί-

că socotia că făcea un lucru nelegiuit, chemă la el pe judecătoriai regali și-i întreabă dacă există vreo lege permițând aceluia care (o) voia, să trăească cu sora (lui). Acești judecătoriai regali sunt aleși pe vieață dintre Perși, afară numai dacă în cursul vieții lor s'ar dovedi că ar fi comis o nedreptate. Aceștia dispensează

¹ κελύων. Dacă nu erau toate manuscrisele unanime în a întrebuința acest verb aci, nu aș fi ezitat un moment să admit schimbarea propusă de Blakesley din κελύων în κωλύων, adică de a zice *prohibând* în loc de *permițând*. κελύων distruge cu desăvârșire sensul pasajului, pe când κωλύων traduce exact sensul întrebării puse de Cambise acestor arbitri. Cambise, cum arată foarte bine Blakesley, nu avea intenție să fie socoteală de nimic și era decis la nevoie să violeze legea *οὐκ ἐπιότα ποίειν*; de aceea el și pune acestor judecătoriai întreabarea dacă există în lege vreo dispoziție anume pozitivă care să prohibeze incestul pe care îl medită; el nu întreabă dacă legea permite, căci știa că așa pusă chestia răspunsul judecătoriai ar fi negativ. El o pune altfel și o ocolește, ca să zică așa, cerând să i se răspundă dacă există o dispoziție formală oprind așa căsătorii: numai așa putea el obține delă dânsii un răspuns care să împace vocea conștiinței lui. Eu cred că din eroare a scris Erodote κελύων, dar trebuie respectată eroarea în fața unanimității tuturor textelor manuscrise.

² βασιλῆϊοι δικασταὶ. La Perși, acești judecătoriai sau arbitri regali formau sfatul; adică consiliul regelui; ei sunt menționați în fraza precedentă precum și mai sus la Capitolul 14, la Cartea V, Cap. 25 și la Cartea VII, Cap. 194. Heeren spune că instituirea lor datează delă Magi și după Brisson sfatul acesta ar fi fost compus din șapte membri. Numele unuia din acești judecătoriai regali de pe timpul lui Xerxes s'a găsit pe o inscripție la Eritrea și pare a fi fost *Reomitres*, dacă întregirea propusă de Lebas (*Revue archéologique* XIII, pag. 7 și următoare) e corectă. Inscripția glăsuiește astfel: „... τὸν ἄριστον Ἐρ... ομί... δικαστῆς βα... pe care o completează Lebas astfel: „ἐπὶ βασιλῆϊος Ἐρ... Πρωμίτης δικαστῆς βασιλῆϊος.” Acești șapte, împreună cu Magii și cu preoții, formau marele sfat al monarhiei.

³ ἐς οὗ ἀποθάνωσι ἢ σφι παρευρεθῆ τι ἄδικον, μέχρι τούτου. Avem ἐς οὗ cu sensul de *până ce* la Cap. 67 din Cartea I. — Înainte de παρευρεθῆ textul aldin înserează un negativ, μὴ. S'au propus mai multe modificări ale acestui text, căci nu încap înlocuind că e corupt: lipsește un negativ și ἢ ar trebui să fie ἢν. Astfel s'a propus ἐς οὗ ἀποθάνωσι ἢν σφι μὴ παρευρεθῆ τι ἄδικον s.c.l.; alții pun un punct după ἀποθάνωσι: și atunci încep altă frază cu ἢ σφι: ἢ παρευρεθῆ τι ἄδικον s.c.l. — Am tradus ca și cum ar fi figurat μὴ. La condițiile acestea de integritate se mai referă autorul nostru la Cap. 25 din Cartea V și la Cap. 194 din Cartea VII.

⁴ ἐξηγηται. Cuvântul acesta îl găsim și la Cap. 78 din Cartea I. — Ghicirea și interpretarea visurilor și a fenomenelor neînțelese de alții intrau în atribuțiile acestor oameni. (Vezi vol. I, pag. 136, nota 4).

⁵ καὶ πάντα ἐς τούτους ἀνακέεται. Unele ediții, între cari aceea a lui Blakesley, au ἀνακίεται: la singular, care se află și în câteva manuscrise. Bredoviu însă, Bähr și alți editori de frunte, preferă pluralul ἀνακέεται: pentru că e mai corect după neutrul πάντα.

νοντο αὐτῷ οὗτοι καὶ δίκαια καὶ ἀσφαλέα, φάμενοι νόμον οὐδένα ἐξευρίσκειν ὅς κελεῖται¹ ἀδελφεῆ συνοικεῖν ἀδελφεόν· ἄλλον μὲν τοι² ἐξευρηκέναι νόμον, τῷ βασιλεύοντι Περσέων ἐξεῖναι ποιεῖν τὸ ἄν βούληται.³ Οὕτω οὔτε τὸν νόμον ἔλυσαν δεῖσαντες Καμβύσας, ἵνα τε μὴ αὐτοὶ ἀπώλωνται τὸν νόμον περιστέλλοντες,⁴ παρεξέδρον ἄλλον νόμον σύμμαχον τῷ θέλοντι γαμέειν ἀδελφεάς.⁵ Τότε μὲν δὴ ὁ Καμβύσης ἐγγίμε τὴν ἐρωμένην⁶ μετὰ μὲν τοι⁷ οὐ πολλὸν χρόνον ἔσχε⁸ ἄλλην ἀδελφεήν.⁹ Τουτέων

justiția la Persi și sunt interpretări orânduiriilor strămoșești; și toate (cauzele) sunt referite lor. La întrebarea ce le-a pus o Cambise, aceștia i-au dat un răspuns și veridic și prudent, zicând că nu găsiu lege care să permită unui frate să trăească cu sora (lui); dar că mai există o altă lege care permitea regelui Perșilor să facă tot ce voia. Cu chipul acesta, pe de o parte nu au nesocotit legea de frica lui Cambise, pe de altă parte, ca să nu-și expună viața apărând legea în mod

¹ κελεῖται. Textul lui Blakesley are κωλύει, consecuent cu varianta κωλύων de mai sus în loc de κελεύων. (Vezi mai sus nota 1, pagina precedentă).

² μὲν τοι. Textul lui Blakesley scrie într'un singur cuvânt μέντοι.

³ τῷ βασιλεύοντι Περσέων ἐξεῖναι ποιεῖν τὸ ἄν βούληται. Acest argument arată gradul până la care eră împins despotismul la Persi și aminteste cele relatate de Plutarch relativ la Anaxarcu, carele, ca să consoleze pe Alexandru cel mare care avea remușcări din cauza morții lui Clitus, îi spuse că »Dice și Themis erau prepuși ca să execute poruncile lui Jupiter, în alte cuvinte că ceace e just e subordonat voinței celui mai tare. (Plutarch, *Vieța lui Alexandru cel mare*, § 52).

⁴ νόμον περιστέλλοντες. Observând legea în mod zelos, adică strict. Ideea de răvnă sau de zel pe care o comportă verbul περιστέλλω aci e implicată și în alte pasaje din scrierile autorului nostru, unde el întrebuițează verbul acesta, ca de exemplu la Cap. 98 din Cartea I, unde vezi nota 7, pag. 178, vol. I; la Cartea II, Cap. 147; mai jos la Cap. 82 din Cartea aceasta; la Cap. 80 din Cartea IV și în alte locuri.

⁵ Οὕτω οὔτε τὸν νόμον ἔλυσαν δεῖσαντες Καμβύσας, ἵνα τε μὴ αὐτοὶ ἀπώλωνται τὸν νόμον περιστέλλοντες, παρεξέδρον ἄλλον νόμον σύμμαχον τῷ θέλοντι γαμέειν ἀδελφεάς. Particula οὔτε, de care depinde ἔλυσαν, corespunde cu particula τε de care depinde verbul παρεξέδρον.

⁶ τὴν ἐρωμένην. Adică Atosa. (Vezi mai sus nota 7, pag. 75).

⁷ μὲν τοι. Râu scrie aci textul lui Blakesley într'un singur cuvânt μέντοι, pentrucă acest μὲν τοι corespunde cu μὲν δὴ din clauza care precede, cum e cazul la Cap. 86 din Cartea VI. Mai jos la finele Cap. 36 avem μὲν corespunzând cu μέντοι.

⁸ ἔσχε, subînțelegându-se γυναῖκα, înseamnă *luă în căsătorie*, ca la Cap. 76 din Cartea IX. În general γυναῖκα este exprimat și ca să cităm exemple numai din Cartea I, le găsim la Cap. 60, 146, 173 și 205.

⁹ ἄλλην ἀδελφεήν. Știm din Strabon (XVI) că numele acestei surori mai mici a lui Cambise eră Meroe. În onoarea ei se pretinde de unii că Cambise ar fi întemeiat orașul Meroe, dând lacului și orașului numele acestei surori a lui; descoperiri recente însă arată că acest oraș există mult timp înaintea lui Cambise carele nu a făcut altceva decât să-i schimbe numele.

ὄτρᾳ τὴν νεωτέρην, ἐπισπομένην οἱ ἐπ' Αἴγυπτον,¹ κτείνει.

32. Ἄμφι δὲ τῷ θανάτῳ² αὐτῆς διῆς, ὡσπερ περὶ Σμέρδισ, λέγεται λόγος.³ Ἕλληνας μὲν λέγουσι,⁴ Καμβύσεα συμβάσειν σκόμμον λέοντος σκύλακι⁵ κυνὸς, θεωρεῖεν δὲ καὶ τὴν γυναῖκα ταύτην. Νικωμένον δὲ τοῦ σκύλακος, ἀδελφὸν αὐτοῦ ἄλλον σκύλακα ἀπορρήξαντα τὸν δεσμὸν παραγενέσθαι οἱ δύο δὲ γενομένους οὕτω δὴ τοὺς σκύλακος ἐπικρατῆσαι τοῦ σκόμμου.⁶ Καὶ τὸν μὲν Καμβύσεα ᾗδεσθαι θεώμενον, τὴν δὲ παρημένην δακρῶσει. Καμβύσεα δὲ μαθόντα τοῦτο, ἐπιβεσθαι διότι δακρῶσει;⁷ Τὴν δὲ εἰπεῖν, ὡς ἰδοῦσα

strict, au găsit o altă lege care să se acorde cu unul care ar dori să se căsătorească cu surorile (lui). Și astfel Cambise se căsători cu iubita (lui); nu trecu mult timp după aceea și se căsători cu o altă soră. Pe (sora) aceasta, cea mai tânără (din toate) și care îl însoțise în Egipt, o ucise (Cambise).

32. În jurul morții acesteia, ca în jurul (morții) lui Smerdis, circulă două versiuni. Elinii spun că Cambise ar fi pus să se lupte împreună un pui de leu și un câțel, iar această soție (a lui) priviă. Câțelul găsindu-se în inferioritate, un alt câțel, frate cu acela, rupându-și sgară, sări în ajutorul lui; fiind doi, câțelii în modul acesta biruiră pe puiul de leu. Cambise priviă cu plăcere, iar tovarășa de lângă el plângea. Cambise, observând aceasta, ar fi întrebat-(o) că de ce plânge.

¹ ἐπισπομένην οἱ ἐπ' Αἴγυπτον. La începutul acestui capitol am avut ἐπισπομένην οἱ ἐπ' Αἴγυπτον și pentru motivul acesta Cobet și alții au propus înlocuirea lui ἐπ' aci prin ἐς. Nu văd însă necesitatea unei așa schimbări nejustificate prin nici un text manuscris în favoarea ei; ambele prepozițiuni sunt corecte și nimic nu împiedecă pe autor să facă uz și de una și de alta.

² Ἄμφι δὲ τῷ θανάτῳ. Am avut ἀμφι cu dativul la Cartea I, Cap. 40. (Vezi vol. I, pag. 250, nota 4).

³ διῆς, ὡσπερ περὶ Σμέρδισ, λέγεται λόγος. Cele două versiuni privitoare la uciderea lui Smerdis, despre cari a dat seamă Erodot mai sus la Cap. 30.

⁴ Ἕλληνας μὲν λέγουσι. Multe manuscrise înserează particula γάρ după μὲν, dar edițiile cele mai bune o resping, afară de Schweighäuser.

⁵ σκύλακι. Cuvântul σκύλαξ pentru câțel e foarte clasic și îl întâlnim în *Odisea* lui Omer (IX, vers 289; XII, vers 86 și XX, vers 14).

⁶ σκόμμου. Iarăș un cuvânt omeric. Îl găsim în *Iliada* la Cartea XVIII, vers 319. Sofocles îl întrebuințează în tragedia *Ajar*, vers 966; Aristofan în *Broaștele*, vers 1477, și *Călărăcii*, vers 1039; în fine îl găsim și în Euripid *Supl.*, vers 1223.

⁷ δακρῶσει. Unele ediții au optativul δακρῶσει.

τὸν σκόλακα τῷ ἀδελφεῷ τιμωρήσαντα δακρύσειε, μνησθεῖσά τε Σμέρδιος καὶ μαθοῦσα.¹ ὡς κείνων οὐκ εἶη ὁ τιμωρήσων. Ἕλληγες μὲν δὴ διὰ τοῦτο τὸ ἔπος φασί: αὐτὴν ἀπολέσθαι ὑπὸ Καμβύσεω Αἴγυπτιοι δὲ, ὡς τραπέξῃ περικατημένων,² λαβοῦσαν θρίδακα³ τὴν γυναικα περιτίλαι καὶ ἐπανείρεσθαι τὸν ἄνδρα, κότερον περιτετιλμένη ἢ θρίδαξ ἢ δασεῖα ἐοῦσα εἶη καλλίων;⁴ Καὶ τὸν φάναι, δασεῖαν⁵ τὴν δ' εἰπεῖν »ταύτην μέντοι κοτὲ »σὺ τὴν θρίδακα ἐμμήσαο,⁶ τὸν »Κύρου οἶκον ἀποψιλώσας.« Τὸν δὲ θυμωθέντα ἐμπηδῆσαι αὐτῇ

Ea atunci ar fi răspuns că a plâns văzând cum cățelul a răsbunat pe fratele lui și aducându-și aminte de Smerdis, cum nu aveà acela pe nimeni ea să-l răsbune. Elinii spun că pentru vorba aceea ar fi pus Cambise s'o omoare; pe de altă parte Egiptenii spun că pe când (perechea) ședeà la masă, ea, luând o lăptucă în mână, ar fi jumulit-o de foi și ar fi întreat pe bărbatul ei, »cum e mai frumoasă lăptuca, »jumulită, sau cu foile pe ea?« Și el ar fi răspuns. »cu foile pe ea«; ea atunci ar fi zis: »Ai făcut și tu ceeace am făcut eu cu lăptuca aceasta, »întru cât ai desbrăcat casa lui »Ciru.« Atunci (Cambise) în fu-

¹ μαθοῦσα. Sunt cu totul de părerea lui Cobet că acest participiu este nu numai inutil, dar strică chiar armonia frazei. Acel comentator merge până a propune suprimarea lui; față însă de unanimitatea cu care îl măntin textele manuscrise, nu cred că avem dreptul să-i bănuim autenticitatea.

² τραπέξῃ περικατημένων. Subiectele acestui participiu sunt Cambise și sora, devenită soția lui, pe cari trebuie să-i suplینim în gândul nostru. Am suplinit prin »perechea.«

³ θρίδακα dela θρίδαξ. Forma atică a acestui substantiv ar fi θρίδακινῃ.

⁴ κότερον περιτετιλμένη ἢ δασεῖα ἢ θρίδαξ ἐοῦσα εἶη καλλίων. În câteva ediții ordinea cuvintelor este intervertită și găsim κότερον περιτετιλμένη ἢ δασεῖα ἢ θρίδαξ ἐοῦσα εἶη καλλίων. Alte variante se mai găsesc având ἀμείνων în loc de καλλίων. Textul florentin, cel sancroftian și cel vienez, sunt singurele având ἐοῦσα; Iam măntinut fiindcă, deși Gaisford nu-l admite, îl văd figurând în toate edițiile moderne mai bune; apoi îl consider chiar necesar. — Unii accentuează θρίδαξ în loc de θρίδαξ; în fine, în loc de δασεῖα unele ediții au δασεῖα și prin urmare δασεῖαν în loc de δασεῖαν în clauza următoare.

⁵ δασεῖαν. Unele ediții au δασεῖαν. (Vezi nota precedentă).

⁶ ταύτην μέντοι κοτὲ σὺ τὴν θρίδακα ἐμμήσαο. Această clauză e foarte eliptică și trebuie completată în gândul nostru. Sensul textual e: »acum dar tu imitezi această lăptucă« care nu prea are sens. Ceeace voește să spună Meroc lui Cambise este că el a făcut lucruri cari seamănă cu ceeace a făcut ea acum cu lăptuca aceasta. Iată pentru ce a trebuit să ne depărtăm puțin de text ca să dăm un sens acestor cuvinte. Bähr explică fraza astfel latinește: »Atqui tu sane hanc integram lactucam es imitatus eo, quod Cyri domum circumcidisti, unum quasi folium post alterum decerpens, id est, unum post alterum occidens e Cyri domo antea integra.«

ἐχούση ἐν γαστρὶ,¹ καὶ μὴ ἐκτρώσασαν ἀποθανεῖν.²

33: Ταῦτα μὲν ἐς τοὺς οἰκη-
τοὺς ὁ Καμβύσης ἐξεμάνη,³ εἶτε
δὴ⁴ διὰ τὸν Ἄπιν, εἶτε καὶ ἄλ-
λως, οἷα πολλὰ εἴωθε⁵ ἀνθρώπους
κακὰ καταλαμβάνειν.⁶ Καὶ γάρ
τινα καὶ⁷ ἐκ γενεῆς νοῦσον μεγά-
λην λέγεται ἔχειν ὁ Καμβύσης,
τὴν ἱρὴν οὐνομάζουσι τινες.⁸ Οὕ

ria lui, a sărit pe dânsa care
eră însărcinată, și ea lepădând,
ar fi murit.

33. Acestea fură actele de fu-
rie nebună ce le săvârși Cam-
bise asupra celor din casa lui,
împins fiind, sau de Apis, sau
de altă cauză din acelea cari
fac multe nenorociri să cază
peste oameni. Se mai zice încă
că Cambise a fost atins din

¹ ἐχούση ἐν γαστρὶ. Locuțiune care însemnează a fi însărcinată și pe care o avem mai jos la Cartea IV, Cap. 30 și în Pausanias (Cartea I, Cap. 6, § 2 și Cartea IV, Cap. 9, § 5). La Cartea V. Cap. 41 avem pur și simplu ἔχειν sau ἔσχειν luat în sensul acesta.

² ἐκτρώσασαν ἀποθανεῖν. Actul acesta e atât de brutal, încât mulți istorici pun în dubiu așa cruzime din partea lui Cambise. E posibil că simplul fapt al avortului și al morții acestei femei să fi dat ocazie preoților egipteni, iritați în contra lui Cambise, să exagereze și să denatureze adevărul, pentru a-l face mai odios în ochii lumii.

³ Ταῦτα μὲν ἐς τοὺς οἰκητοὺς ὁ Καμβύσης ἐξεμάνη. La începutul capitolului următor avem Ἐὰρ δ' ἐς ἄλλους Πέρσας ἐξεμάνη, și la începutul capitolului 37 τοὺς ξυμμάχους ἐξαιμάνετο.—Asupra acestui acuzativ vezi gramatica elină a lui Kühner, § 547.

⁴ δὴ. Această particulă are aci drept scop de a referi pe acetui la cele spuse mai sus la Cap. 30: αὐτίκα διὰ τοῦτο τὸ ἀδίκημα ἐμάνη. Vezi și nota 5, pag. 3, vol. I.

⁵ εἴωθε. În unele ediții εἴωθε. (Vezi vol. I, pag. 19, nota 3). Asemeni au și manuscrisele lui Sancerft și lui Wesseling, primul la Colegiul Emmanuel din Cambridge și cel de al doilea la Viena. (Vezi și vol. II, pag. 183, nota 5).

⁶ κακὰ καταλαμβάνειν. Se aplică unor nenorociri cari cad pe neașteptate, fără cauză aparentă și pe cari Elinii le atribuiau unei acțiuni divine. Verbul καταλαμβάνειν cu acuzativul năpastei trimise de zei se găsește în Erodot și la Cap. 66 din Cartea II, ἔβητα πρήγματα καταλαμβάνει τοὺς αἰελοῦρους unde am tradus »se întâmplă cu pisicile un lucru supranatural.« (Vezi vol. II, pag. 176, nota 3).

⁷ καὶ. Acest al doilea καὶ nu figurează decât în două manuscrise, dar Gaisford și Schweighäuser refuză a-l omite, și în adevăr el dă mai multă forță frazei. Dietsch îl admite în textul lui, dar îl include între parenteze ca dubios sub punctul de vedere al autenticității.

⁸ τὴν ἱρὴν οὐνομάζουσι τινες. E vorbă de epilepsie care se chemă la Elini ἱρὰ νόσος și μεγάλη νόσος: această din urmă denumire amintește întru câțva aceea de haut mal în limba franceză dată tot acestei boli. În Toscana epilepsia se numește mal benedetto, ceea ce seamănă mult cu ἱρὰ νόσος. Sigur că manifestările oribile ale boalei acesteia au fost cauza pentru care masele incolte au considerat-o ca o pedeapsă divină. La Ebrei acei cari suferiau de atacuri epileptice erau considerați ca posedați de demon și în faimosul tablou al lui Rafael, lăsat neisprăvit, intitulat »Transfigurarea«, tânărlul din primul plan, posedat de demon, prezentă toate aparențele unui om în prada unei crize de epilepsie. Ipocrat a scris un tratat asupra acestei boale intitulat »περὶ τῆς ἱρῆς νόσου.«—Întru cât se atinge de chestia dacă Cambise a fost sau nu victima acestei boale nervoase, nu există nici o dovadă pe care ne-am putea baza. La boala lui Cambise a făcut dejă aluzie Erodot mai sus la Cap. 16.

νόν τοι ἀεικῆς οὐδὲν ἦν, τοῦ σώ-
ματος νοδσον μεγάλῃν νοσέοντος,
μηδὲ τὰς φρένας ὀγκιναίνειν.¹

34. Τάδε δ' ἐς τοὺς ἄλλους
Πέρσας² ἐξεμάνη. Λέγεται γάρ
εἰπεῖν αὐτὸν πρὸς Πηρήσασπαι, τὸν
εἰμίμα τε μάλιστα καὶ οἱ τὰς ἀγγε-
λίας ἐφόρει αὐτός, τούτου τε ὁ
παῖς ὀνοχρός ἦν τῷ Καμβύση.³
τιμῇ δὲ καὶ αὐτῇ οὐ σμικρῇ
εἰπεῖν δὲ λέγεται τάδε: »Πηρή-
»σασπαι, κοῖόν μὲ τινα νομίζουσι
»Πέρσαι εἶναι ἄνδρα; Τίνας τε
»λόγους περὶ ἐμέο⁴ ποιεῖνται;«
Τὸν δὲ εἰπεῖν »Ἔω δέσποτα, τὰ
»μὲν ἄλλα πάντα μεγάλως ἐπαι-
»νεῖται,⁵ τῇ δὲ φιλονιῇ⁶ σέ φασι

naștere de o boală teribilă că-
reia unii îi zice boala sacră.
Nu e dar lucru de mirare ca
el, fiind atins de (această)
boală teribilă, să nu fi fost să-
nătos la minte.

34. Iată acuma actele lui de
furie nebună comise în afară
de familia lui. Se spune că
(într'o zi) el ar fi zis lui Pre-
xaspe, — pentru carele el avea
o deosebită considerație și ca-
rele ducea singur ordinele lui,
al cărui fiu era în fine pahar-
nicul lui Cambise, o onoare
nu mică, — se zice dar că el
ar fi zis acestuia: »O Prexaspe,
»ce fel de om consideră Perșii
»că sunt eu? Despre mine
»ce spun (ei)?« Acesta ar fi

¹ τὰς φρένας ὀγκιναίνειν. Pentru locuțiunea aceasta vezi gramatica elină a lui Kühner, § 557.

² ἐς τοὺς ἄλλους Πέρσας. Literal »față de Perșii ceilalți.« în alte cuvinte față de alții în afară de cercul familiei lui, brutalitățile îndreptate în contra familiei făcând obiectul capitolului precedent, așa că aceste cuvinte echivalează cu ἐς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους.

³ ὀνοχρός ἦν τῷ Καμβύση. Am pus un punct și virgulă după Καμβύση fiindcă văd această punctuație adoptată în toate edițiile din cauza lungimii excesive a frazei și din cauza naturii parentetice a pasajului începând cu τὸν εἰμίμα τε μάλιστα și până la οὐ σμικρῇ: altminteri, strict vorbind, nu ar trebui punct aci. Clauzele incidentale, cari ca formă sunt deplorabile, încurcă mult sintaxa întregului pasaj și obligă pe autor să repete iar mai jos pe λέγεται εἰπεῖν dela început. Aceasta m'a îndemnat să pun un punct și virgulă după Καμβύση, dar nu e mai puțin adevărat că clauza nu e completă. În traducere am punctuat cum mi s'a părut mai logic, separând prin bare cuvintele pe cari le consider parentetice.

⁴ ἐμέο. Două manuscrise importante, cel sancroftian din biblioteca colegiului Emmanuel la Cambridge și cel wesselingian din Viena, au ἐμῷ. Aceleași manuscrise însă au ἐμῷ în pasajele din Cartea I, Cap. 126 și Cartea VI, Cap. 86, unde figurează acest cuvânt.

⁵ ἐπαινέσται. Ediția lui Blakesley are ἐπαινέται întocmai cum la Cap. 39 din Cartea I are φοβέται în loc de φοβέσαι; tot așa la Cap. 206 din aceeași Carte multe ediții au χρῆσθαι și χράσθαι în loc de χρέσθαι, deși în acest din urmă pasaj ediția lui Blakesley are χρέσθαι.

⁶ φιλονιῇ. Erodot, la Cap. 133 din Cartea I, ne vorbește despre pre-dispoziția Persilor la betie. (Vezi nota 5, pag. 239, vol. I). »Οἶνον δὲ κάρτα προσκίεται.« Niebuhr (*Vorträge*, vol. I, pag. 153), observă că Cambise nu a fost singurul rege al Persilor căruia să-i fi plăcut băutura și Plutarch spune

»πλεόνως¹ προσκείμεσθαι.« Τὸν μὲν²
 δὴ λέγειν ταῦτα περὶ Περσέων
 τὸν δὲ³ θυμωθέντα τοιαύδε ἀμεί-
 βεσθαι: »Νὺν ἄρα μὲ φασὶ Πέρσαι
 »οἴνω προσκείμενον παραφρονεῖν,
 »καὶ οὐκ εἶναι νοήμονα; Οὐδ' ἄρα
 »σφέων οἱ πρότεροι λόγοι;⁴ ἦσαν
 »ἀληθεές.« Πρότερον γὰρ δὴ ἄρα,
 Περσέων οἱ συνέδρων ἐόντων καὶ
 Κροίσου, εἶπετο Καμβύσης, κοῖός
 τις δοκεῖ ἀνὴρ εἶναι πρὸς τὸν
 πατέρα τελέσαι Κῆρον;⁵ Οἱ δὲ
 ἀμείβοντο, ὡς εἶη ἀμείνων τοῦ
 πατρός· τὰ τε γὰρ ἐκείνου πάντα
 ἔχειν αὐτὸν, καὶ προσεκτῆσθαι Ἀγ-
 γυπτὸν τε καὶ τὴν θάλασσαν.⁶ Πέρ-
 σαι μὲν δὴ⁷ ταῦτα ἔλεγον Κροί-
 σος δὲ, παρῶν τε καὶ οὐκ ἀρεσ-
 κόμενος τῇ κρίσει,⁸ εἶπε πρὸς τὸν

răspuns (atunci): »O stăpâne,
 »în alte privințe ei te laudă,
 »mult, spun însă că prea îți
 »place vinul.« Acestea dar le-a
 spus. (Prexaspes) relativ la (opi-
 nia) Perșilor; atunci (Cambise)
 mâniaș, ar fi ripostat: »Ce fel,
 »doară spun Perșii că plăcân-
 »du-mi vinul, bat câmpii și
 »mi-am pierdut rațiunea? A-
 »tunci cuvintele lor de altă-
 »dată nu erau sincere!« Căci
 în adevăr într'o ocazie ante-
 rioară, când câțiva dintre Perși
 și cu Cresu (împreună) erau așe-
 zați lângă el, Cambise le pusese
 întrebarea că ce fel de om cre-
 deau că era el comparat cu ta-
 tăl său Ciru? Aceștia au răs-

că Ciru cel june se făliă că era în stare să suporte vinul mai bine decât fra-
 tele său și să bea mai mult: »οἶνον πλείονα πίνειν καὶ φέρειν.« (Op. vol. I,
 pag. 1854).

¹ πλεόνως. Unele ediții au πλεόνως care e greșit.

² Τὸν μὲν, adică Πηξάσπεα.

³ τὸν δὲ, adică Καμβύσην.

⁴ οἱ πρότεροι λόγοι. Cobet preferă οἱ πρότερον λόγοι.

⁵ κοῖός τις δοκεῖ ἀνὴρ εἶναι πρὸς τὸν πατέρα τελέσαι Κῆρον. Verbul τελέσαι e cam obscur ca sens în acest pasaj și ar putea fi suprimat cu avantaj, εἶναι fiind suficient. Un manuscris îl omite chiar, și altele îl înlocuiesc prin καλέσαι. Blakesley consideră pasajul ca corupt, dar zice că suprimarea lui τελέσαι nu se poate justifica fiindcă aceasta nu ar explica în ce mod a fost alterat textul original. Acest comentator e de părere că textul original ar fi sunat astfel: κοῖός τις δοκεῖ ἀνὴρ πρὸς τὸν πατέρα τελέσαι Κῆρον, adică: »ce fel de om a ieșit el comparat cu tatăl său Cambise,« că atunci verbul εἶναι ar fi fost pus de un scholiast într'o notă marginală pentru a explica cetitorului sensul obscur al lui τελέσαι, și că mai târziu εἶναι s'ar fi strecurat în text. Verbul τελέσαι provine probabil din idea de a duce o viciață perfectă sau desăvârșită (βίον τελείν). Avem expresii analoge în Erodót, ca de exemplu εἰς Ἑλληνας τελέουσι la Cap. 51 din Cartea II, unde am tradus »sau transformat în Elini« dar unde sensul real implicat în acest verb ar fi »sau perfecționat în Elini.« Tot așa la Cartea VI, Cap. 108 avem »ἐς Βοιωτοὺς τελείν.« — πρὸς cu acuzativul, indicând comparație, este des întrebuintat în literatura clasică: în Erodót găsim un exemplu la Cap. 35 din Cartea II »πρὸς πᾶσαν χώραν.« (Vezi vol. II, pag. 91, nota 5); asemeni iar mai jos la Cap. 94 din Cartea această.

⁶ θάλασσαν. Marea Roșie.

⁷ δὴ. Particula aceasta este omisă în cele mai multe manuscrise, dar Gaisford o mănușine, de aceea am respectat-o deși lipsește în textul lui Creutzer.

⁸ κρίσει. În multe ediții avem dativul κρίσει.

Καμβόσσεα τάδε· ὅμοιοι μὲν γὰρ ἄνθρωποι, ὡς
 καὶ Κόρου, οὐ δοκέεισθε ὁμοίους
 εἶναι τῷ πατρί· οὐ γὰρ κω τοῖ
 ἔστι υἱὸς οἷόν σε ἐκείνος καταλί-
 πετο. Ἡ Πόλις τε ταῦτα ἀκούσας ἰ-
 ὅ Καμβόσσεα, καὶ ἐπαίνεε τὴν
 Κροίσου κρίσιν.

puns că eră superior tatălui
 (său); pentrucă el posedă tot
 ce aveă acela, și că peste a-
 cesteia mai căpătase Egiptul și
 marea. Astfel dar vorbiseră
 Perșii; Cresu însă, care eră de
 față și care nu aprobă această
 părere, adresă lui Cambise ur-
 mătoarele cuvinte: ὅ Eu, des-
 ὀpre partea mea, o fiule lui
 ὀCiru, nu te consider egal cu
 ὀtatăl (tău); pentrucă nu ai
 ὀun fiu care să semene fie cum
 ὀa lăsat el. Cambise se bucu-
 rase auzind aceste (cuvinte) și
 lăudase judecata lui Cresu.

35. Τούτων δὲ ὧν ἐπιμνησθέντα
 ὀργῆ λέγειν πρὸς τὸν Πρηξάσπεα·
 ὀΣὺ γὰρ μάθε αὐτὸς, εἰ λέγουσι
 ὀΠέρσοι ἀληθεῖα, εἴτε αὐτοὶ λέ-
 ὀγοντες ταῦτα παραφρονέουσι. Εἰ
 ὀμὲν γὰρ τοῦ παιδὸς τοῦ σοῦ
 ὀτοῦδε, ἐστρωτός ἐν τοῖσι προθύ-
 ὀροισι, βαλὼν τόχοιμι³ μέσης τῆς

35. Aducându-și dar aminte
 acesteia, (Cambise) zise mâniaș
 către Prexaspe: ὀJudecă acum
 ὀtu singur dacă Perșii spun
 ὀdrept, sau dacă vorbind așa
 ὀnu știu ce spun. Dacă trag
 ὀîn fiul tău acela care stă în
 ὀfața ușii, și îl nimeresc drept

¹ Ἡ Πόλις τε ταῦτα ἀκούσας. Verbul ἦδισθαι e în genere urmat de un participiu. Vezi gramatica lui Kühner, § 659.

² ἀδρός. Cuvântul acesta figurează numai în două manuscrise, în cel sancroftian din biblioteca Colegiului Emmanuel la Cambridge și în cel wesselingian din Viena, cari, precum am spus dejă, prezintă multe puncte de analogie între ele. Cele mai bune ediții, între cari a lui Gaisford și a lui Creutzer, mântin pe ἀδρός care e emfatic și dă o deosebită forță apostrofării lui Cambise.

³ Εἰ μὲν γὰρ τοῦ παιδὸς τοῦ σοῦ τοῦδε, ἐστρωτός ἐν τοῖσι προθύροισι. βαλὼν τόχοιμι. Cele două manuscrise la cari m'am referit în nota precedentă au ἦν în loc de εἰ și τόχω în loc de τόχοιμι. Cu toată autoritatea necontestată a acestor două manuscrise cari cântăresc în cumpănă mai mult că oricare altele luate separat, totuș cred că textul lor în cazul de față e greșit. Avem în clauza aceasta și în aceea care urmează două perioade corelative, două alternative, una o prodoxis și cealaltă o apodosis: cea dintâia e introdusă prin εἰ μὲν cu verbul în mod optativ (τόχοιμι) și cealaltă prin ἦν δὲ urmat de verbul în mod subjunctiv (ἀμάρτω). Avem exemple destule de asemenea construcție în Erodot, și nu mai departe decât în capitolul următor găsim εἰ μὲν μεταμείληται... ἦν δὲ μὴ μεταμείληται. E adevărat că în acest exemplu primul verb e în futurul indicativ și nu în optativ, dar aceasta nu afectează corectitudinea lui εἰ μὲν care în orice caz nu poate fi ἦν μὲν. Avem asemenea un exemplu la Cap. 71 din Cartea I tot cu εἰ și futur urmat de ἦν cu subjunctivul εἰ νικήσεις... ἦν νικήσῃς.—ἐν τοῖσι προθύροισι: în intrarea

καρδίας, Πέρσαι φανέονται λέγοντες οὐδέν¹ ἦν δὲ ἀμάρτω, φάναι Πέρσας τε λέγειν ἀληθῆα καὶ ἐμὲ² μὴ σωφρονέειν. Ταῦτα δὲ εἰπόντ' αὐ καὶ διατείναντα τὸ τόξον, βαλέειν τὸν παῖδα³ πεσόντος δὲ τοῦ παιδὸς, ἀνασχίσειν αὐτὸν κελεύειν καὶ σκέψασθαι τὸ βλήμα⁴ ὡς δὲ ἐν τῇ καρδίῃ εὐρεθῆναι ἐνεόντα τὸν ὀϊστὸν, εἰπεῖν πρὸς τὸν πατέρα τοῦ παιδὸς, γελάσαντα καὶ περιχαρῆα γενόμενον. Πρῆξασπες, ὡς μὲν ἔγωγε οὐ μαινομαι,⁵ Πέρσαι τε πάραφρονέουσι, δῆλ' αὖ τοι γέγονε. Νῦν δέ μοι εἰπὲ, τίνα εἶδες ἤδη πάντων ἀθρόωπον οὕτως ἐπίσκοπα⁶ τοξέοντα; Πρῆξασπες δὲ ὀρέοντα ἄνδρα οὐ φρενήρεα, καὶ περὶ ἑωυτοῦ δαιμαίνοντα,⁷ εἰπεῖν. Δέσποτα, οὐδ' ἂν αὐτὸν ἔγωγε δοκέω τὸν

în inimă, e evident că Perșii »au spus o prostie; dacă însă »dau greș, atunci recunosc că »Perșii au dreptate și că eu nu »sunt în toată firea. Zicând aceste (cuvinte) Cambise își întinse arcul și lovî pe băiat, căzând băiatul, dete ordin să se spintece și (apoi) să se examineze rana; când s'a găsit săgeata infiptă în inimă, (Cambise), rîzînd și plin de veselie, zise către tatăl băiatului: »Prexaspe, tu ai înțeles bine »acum (cred), că eu nu sunt »nebul și că Perșii spun prostii. Și acuma spune-mi (tu »drept), văzut-ai alt om nimerind ținta în așa fel? Prexaspe, văzînd că omul nu eră în toată firea și temîndu-se pentru propria lui (siguranță),

apartamentul, adică la poartă între vestibul și apartament; noi am zice la ușă: așa stau servitorii în casele orientale, gata să alerge la prima chemare a stăpînului.

¹ λέγοντες οὐδέν. Nimicuri, adică prostii. Avem expresia aceasta la Cartea VII, Cap. 17 λέγοντα οὐδέν.

² ἐμὲ. Unele texte au με.

³ διατείναντα τὸ τόξον, βαλέειν τὸν παῖδα. Precizia cu care Cambise a nimerit ținta lui amintește până la un punct legenda curentă despre Wilhelm Tell—În loc de forma ionică βαλέειν unele ediții preferă forma atică βαλεῖν.

⁴ βλήμα. Cuvînt rar întrebuintat de autorii clasici; îl găsim în Euripid (*Suppl.*, vers 330).

⁵ οὐ μαινομαι. Textul lui Long și Maclean, bazat pe singurul manuscris sancroftian, are οὐ μαινομαί τε. Aceasta e poate mai emfatic, totuș nu cred că față de unanimitatea celorlalte manuscrise putem să admitem această particulă: e destul un τε după Πέρσαι.

⁶ ἐπίσκοπα. Adjectivul ține aci locul adverbului ἐπισκοπα. Expresia aceasta indică nemerire drept la obiectul asupra căruia e atîntit ochiul. Astfel Teocrit (XXIV, v. 105) califică o săgeată care își nemerește ținta, ἐπίσκοπον οἰστόν. Hesechiu explică cuvîntul acesta: «ἐπίσκοπα τογχάνοντα τοῦ σκοποῦ. Zeița Artemis avea, zice Plutarch, un templu în Elida, care se numia ἐπισκόπου Ἀρτέμιδος, adică al Artemidei care nu dă greș.

⁷ περὶ ἑωυτοῦ δαιμαίνοντα. Relativ la construcția aceasta a prepoziției περὶ cu participiul și cu dativul persoanei, vezi gramatica elină a lui Kuehner, § 610, II.

ἄθρον οὕτω ἂν καλῶς βαλέειν.¹ «
 Τότε μὲν ταῦτα ἐξεργάσαστο· ἐτέ-
 ρωθι δὲ Περσέων ὁμοίους τοῖσι
 πρώτοισι.² δούδεκα ἐπ' οὐδεμιῇ
 αἰτίῃ ἀξιόχρεοι³ ἔλθον ζώνοντας ἐπι
 κεφαλὴν κατώρουξ.⁴»

ar fi răspuns : »Stăpâne, eu nu
 »cred că zeul însuș ar fi dat
 »așă bine.« Iată faptele rele
 ce le comise atunci (Cambise);
 cu altă ocazie a luat doisprezece
 Persi dintre cei mai de frunte
 și fără motiv plauzibil i-a în-
 gropat de vii cu capul în jos.

¹ τὸν θεὸν οὕτω ἂν καλῶς βαλέειν. Bähr crede că Erodót pune aci în gura lui Prexaspe ceea ce ar fi zis un Elinu făcând aluzie la perfecția divină cu care Apolon, divinitatea arcului, ar fi tras, și că prin θεὸν se înțelege divinusul arcaș al mitologiei eline, adică Apolon. Eu cred însă mult cu Blakesley că cuvintele acestea pot fi foarte naturale în gura unui Persan, pentru că la Persi divinitatea Ormuzd era reprezentată cu un arc în mână, cum eră și Apolon la Elini. Astfel apare Ormuzd pe inscripția dela Behistun. Acum, că Seneca, dând seamă de acest incident, zice despre Prexaspe că: »Negavit Apollinem potuisse certius dimittere« (*De ira* III, 14) nu e un argument în favoarea teoriei că prin θεὸν Prexaspe ar fi înțeles pe Apolon; versiunea lui Seneca e un exemplu numai despre tendința care există la Greci și la Romani de a identifica divinitățile străine cu acelea ale mitologiei lor proprii.

² ἐτέρωθι δὲ Περσέων ὁμοίους τοῖσι πρώτοισι. Astfel glăsuște textul lui Crentzer și astfel e ordinea cuvintelor în toate manuscrisele, numai că unele au ὁμοια, iar altele ὁμοίως în loc de ὁμοίους. Acest ὁμοίους fără îndoială e straniu, și toate argumentele în favoarea lui nu-mi par de loc satisfăcătoare, căci nu văd pentru ce s'ar referi la Persi. Blakesley ocolește dificultatea până la un punct adoptând pe ὁμοια și intervertind complet ordinea cuvintelor. El prezintă fraza astfel: »ἐτέρωθι δὲ ὁμοια (adică acte criminale similare), τοῖσι πρώτοισι (celor anterioare), Περσέων δούδεκα s.c.l. Traducerea lui Blakesley e conformă cu această licență a textului și sună astfel interpretată în limba noastră: »Aceste atrocități le comise el atunci, și la altă epocă egalând (adică atrocitățile celelalte fiind tot atât de grave ca și aceea a căror victimă au fost membrii familiei lui și Prexaspe cu fiul lui) pe cele comise înainte; doisprezece Persi, fără nici o vină vădită, îngropă el de vii cu capul în jos.« Sensul evident că este cam acesta, ori în ce chip am interverti noi ordinea cuvintelor și ori în ce fel am serie ὁμοίους, totuș nu pot admite reacția lui Blakesley care nu are nici o autoritate manuscrisă s'o sprijine, și mai are inconvenientul că nu înlătură mult dificultatea cu ὁμοίους schimbându-l în ὁμοια. Eu cred că ὁμοίους e pus pentru ὁμοια și ὁμοια pentru ὁμοίως, întocmai cum la Cap. 76 din Cartea II în loc de ὁμοίους unele ediții au ὁμοια și ὁμοια. (Vezi vol. II, pag. 154, nota 7). În toate cazurile am scris ὁμοίους, acordând cu ζώνοντας, numai pentru că văd că cele mai autorizate ediții scriu astfel, dar mărturisesc că nu mă satisface de fel și traduc cum cred că e sensul, fără a țineă seamă nici de ὁμοίους, nici de construcția gramaticală strictă.

³ ἀξιόχρεοι. Plauzibil. Avem expresia ἀξιόχρεων πρόφατιν, *propunere plausibilă*, la Cap. 156 din Cartea I.

⁴ ζώνοντας ἐπι κεφαλὴν κατώρουξ. I-a îngropat peste cap, adică cu capul în jos. Rawlinson a înțeles rău acest pasaj traducând »până la cap« și înțelegând că victimele ar fi fost bătute în picioare în pământ, lăsând capul afară, supliciu care a subsistat în Persia până aproape de zilele noastre și se numia »plantare de copaci.« Aci ἐπι cu acuzativul înseamnă exact *peste* și ἐπι κεφαλὴν corespunde exact cu expresia noastră *peste cap*, adică cu capul în jos. La Cap. 114 din Cartea VII Erodót ne spune că Persii practicau îngroparea de viu; aci însă nu e vorbă numai de aceasta, e vorbă de un supliciu cu rafinare de cruzime, de îngropare cu capul în jos și Blakesley crede

36. Ταῦτα δὲ μὴν ποιέοντα ἐδικαίως¹ Κροίσος ὁ Λυδὸς νοουθετῆσαι τοιοῦτε τοιοῖ ἐπεί: »Ὁ βασιλεῦ, μὴ πάντα ἡλιζίη² καὶ θυμῷ ἐπίτραπε,³ ἀλλ' ἴσχε καὶ καταλάμβανε⁴ σεωπτόν. Ἄγαθόν ἐστι πρόνοον⁵ εἶναι, σοφὸν δὲ ἢ προμηθεῖη.⁶ Σὺ δὲ κτείνεις μὲν ἄνδρας, σεωπτοῦ πολίτητας,⁷ ἐπ' οὐδεμιῇ αἰτίῃ ἀξίόχρεον ἑλών κτείνεις δὲ παῖδας. Ἦν δὲ πολλὰ τοιαῦτα ποιήης, ὄρα ὅπως μὴ σε ἀποστήσονται⁸ Πέρσαι. Ἐμοὶ δὲ πατὴρ σὸς Κῦρος ἐνετέλλετο πολλὰ⁹ κτελέων σὲ νοουθετεῖν, καὶ

36. Astfel fiind faptele săvârșite de Cambise, Cresu Lidianul crezù de datorია lui să-i atragă atenția cu următoarele cuvinte: »O rege, nu lăsa că în toate să te conducă tine-rețea și pasiunile (tale), dar reține-te și te stăpânește. Frumos lucru e prudența, pe de altă parte prevederea e înțeleaptă. Tu ucizi niște oameni cari sunt concetățenii tăi fără motiv plauzibil; ucizi chiar copii. Dacă mai faci multe de acestea, vezi ca

că Cambise, ca om intolerant ce eră, va fi pedepsit în acest mod pe câțiva Perși pe cari i-ar fi dovedit că ar fi simpatizând cu cultul Egiptenilor pentru morți, cu cultul, în alte cuvinte, al lui Osiris înmormântat, și i-ar fi îngropat în bătaie de joc cu capul în jos ca să caute adică astfel obiectul adorațiunii lor. Supliciu! acesta de a fi îngropat cu capul în jos este acela cu care Dante, în *Infernul* său, zice că sunt pedepsiți Simoniacii, adică acei cari trafică cu cele sfinte. (Vezi Dante, *Inferno*, Canto XIX, vers 49).

¹ ἐδικαίωσε, implică un simț de datorie. Așa avem acest verb la Cap. 89 din Cartea I și la Cap. 126 din Cartea VIII.

² ἡλιζίη. Întrebuițat în sensul vârstei fragede când omul e apt să se lase a fi târît de pasiuni și ascultă mai puțin de vocea rațiunii. În acelaș sens avem cuvântul acesta la Cap. 18 din Cartea VII. Bähr traduce pasajul acesta: »Noli omnia juvenili cuidam ardori et irae committere.«

³ ἐπίτραπε. În câteva ediții scris greșit ἐπίτραπε. La Cap. 98 din Cartea I avem ἐπιτρέπουσι: și mai sus la Cap. 2 din Cartea aceasta găsim παρατρέπουσι, iar multe ediții, contrar unanimității manuscriselor, au παρατρέπουσι. (Vezi mai sus nota 3, pag. 7).

⁴ καταλάμβανε. Vezi nota 7, pag. 68, vol. I. Asemeni și Cartea IX, Cap. 2.

⁵ πρόνοον. Bähr traduce »providus.« Vezi Eschil, *Supplic.*, vers 809. Sofocle în tragedia *Ajax*, întrebuițează, la vers 119, adjectivul comparativ προνοότερος.

⁶ προμηθεῖη. Unele manuscrise și ediția lui Blakesley au προμηθήη. (Vezi vol. I, pag. 82, nota 4 și acelaș volum pag. 156, nota 5).

⁷ Σὺ δὲ κτείνεις μὲν ἄνδρας σεωπτοῦ πολίτητας. Blakesley observă că fraza aceasta trădează originea elenică a legendei relative la această lecție de morală pe care o face Cresu lui Cambise, deoarece considerantul relativ la concetățenie nu se acordă cu mentalitatea despotică a unui rege asiatic. În general, tot ce spune Erodot relativ la Cresu și cuvintele ce le pune în gura lui, atât aci cât și la Cartea I, poartă stampila elenică. (Vezi vol. I, pag. 61, nota 3).

⁸ ἀποστήσονται. Wesseling, pe care îl urmează cele mai bune ediții, respinge subiectivul ἀποστήσονται care figurează în majoritatea textelor manuscrise. Avem un caz analog mai jos la Cap. 135 unde vezi nota respectivă.

⁹ Ἐμοὶ δὲ πατὴρ σὸς Κῦρος ἐνετέλλετο πολλὰ. De aci simțământul lui Cresu că îndeplină o datorie, implicată în verbul ἐδικαίωσε dela

»ὑποτίθεσθαι¹. ὁ τι ἂν εὐρίσκω
 »ἀγαθόν.« Ὁ μὲν δὴ εὐνοίαν²
 »φραίνων συνεβούλευε· οἱ ταῦτα ὁ
 δ' ἄμειβετο τοιοῦτα· »Σὺ καὶ ἔμοι
 »τολμᾶς συμβουλεύειν, ὅς³ γρη-
 »στῶς⁴ μὲν τὴν σεωυτοῦ πατρίδα
 »ἑπετρόπευσας,⁵ εὖ δὲ τῷ πατρὶ
 »τῷ ἔμφ' συνεβούλευσας, κελεύων
 »αὐτὸν Ἀράξια ποταμὸν⁶ δια-
 »βάντα ἰναί ἐπι Μασσαγέτας, βου-
 »λομένων ἐκείνων διαβαίνειν ἐς τὴν
 »ἡμετέρην; καὶ ἀπὸ μὲν σεωυτὸν
 »ᾤλεσας,⁷ τῆς σεωυτοῦ πατρίδος
 »κακῶς προστάς· ἀπὸ δὲ ᾤλεσας⁸
 »Κῦρον, πειθόμενον σοι· ἀλλ' οὐ
 »τι⁹ χαίρων,¹⁰ ἐπεὶ τοι καὶ πάλα

»nu cumvã sã se rãscoale Per-
 »șii în contra ta. Tatãl tãu,
 »Ciru, mi-a facut multe reco-
 »mandãții și m'a însãrcinat sã-ți
 »atrag atenția și sã-ți dau sfa-
 »turile ce le gãsec salutare.«
 Cresu, cãnd dete aceste sfa-
 turi, arãtã (numai) bunã voințã;
 Cambise rãspunse cu urmãtoa-
 rele cuvinte: »Cum, tu ai cu-
 »tezanța sã-mi dai sfaturi mie,
 »tu care ți-ai administrat țara
 »așã de perfect și care ai sfã-
 »tuit așã de bine pe tatãl meu
 »atunci cãnd l-ai îndemnat sã
 »treacã fluviul Araxe și sã a-

inceputul acestui capitol, când a dat aceste sfaturi lui Cambise.—Unele ediții intercalează articolul ὁ înainte de ὅς, dar aceasta nu se găsește în nici un manuscris.

¹ ὑποτίθεσθαι. A sfatului sau consiliã. (Vezi vol. I, pag. 158, nota 2).

² εὐνοίαν. Bredoviu propune εὐνοίην care în adevãr s'ar acordã mai mult cu forma datã obicinuit de Erodot cuvintelor terminãnd în οια sau εια, dar nici un manuscris nu prezentã aceastã formã ionicã aci.

³ ὅς. Greșit scris ὡς în unele ediții. Toate manuscrisele au ὅς.

⁴ γρηστῶς. Atãt acest adverb cât și εὖ mai jos sunt întrebuințate în sens ironic.

⁵ ἑπετρόπευσας. Verbul acesta, strict vorbind, implicã o administrație prin delegație, așã cã s'ar pãrea cã Cambise face aluzie la Cresu ca administrãnd Lidia în numele unui monarh strãin. E posibil ca el sã se refere la epoca cãnd Ciru l-a însãrcinat, dupã ce l-a învins și l-a robìt, sã continue sã administreze vechiul sãu regat în numele lui; se mai poate însã, și aceasta e pãrerea lui Blakesley, ca expresia sã indice originea elenicã a acestei narațiuni, Elinii neputând imagina decãt vice-regi în statele orientale mai mici. În adevãr mai jos, la Cap. 82, Dariu întrebuințeazã acest verb pentru a indica administrația fãcutã de un monarh, așã cã și acolo verbul e impropriu, cum e cazul poate și aci. Sunt mai dispus a admite pãrerea lui Blakesley, mai ales cã nu avem probã sigurã cã Ciru ar fi lãsat pe Cresu sã gireze administrația Lidiei dupã anexarea ei imperiului persan.

⁶ Ἀράξια ποταμὸν. S'a vorbit despre fluviul acesta la Cap. 201 din Cartea I. (Vezi vol. I, pag. 385, nota 1 și harta anexatã la acea notã).

⁷ ἀπὸ μὲν σεωυτὸν ᾤλεσας. Aci avem un exemplu de ceea ce se numește în gramaticã *tnesis*, apò fãcãnd parte din verbul ᾤλεσας. La Cap. 194 din Cartea I avem un caz analog cu ἀπ' ὧν ἐκήροξεν. (Vezi vol. I, pag. 371, nota 6).

⁸ ἀπὸ δὲ ᾤλεσας. Vezi nota precedentã.

⁹ οὐ τι. Foarte greșit în unele ediții vechi οὐτοι.

¹⁰ χαίρων cu negativul οὐ cuprinde o dozã de ironie și corespunde cu expresia noastrã popularã »n'ai sã te sfințești pentru aceasta.« Vezi și mai sus nota 1, pag. 71. Gãsim expresii analoge în *Oreste* a lui Euripid, vers 1593, în *Filotele* al lui Sofocle, vers 1293 și în *Oedip rege* al aceluiaș poet, vers 372.

» ἐς σὲ προφάσιός τευ ἔδεόμην ἐπι-
 » λαβέσθαι.«¹ Ταῦτα δὲ εἶπας
 ἐλάμβανε τὸ τόξον, ὡς κατατοξέ-
 » σων αὐτόν. Κροῖσος δὲ ἀναδραμῶν
 ἔθεε ἔξω ὁ δὲ, ἐπεὶ τε τοξέσθαι
 οὐκ εἶχε, ἐνατείλατο τοῖσι θερά-
 » πουσι λαβόντας μιν ἀποκτεῖναι. Οἱ
 δὲ θεράποντες, ἐπιστάμενοι τὸν τρό-
 » πον αὐτοῦ, κατακρίπτουσι τὸν
 Κροῖσον ἐπὶ τῷδε τῷ λόγῳ, ὥστε,
 εἰ μὲν μεταμélησι;² τῷ Καμβύσῃ
 καὶ ἐπιζητήσει τὸν Κροῖσον, οἱ δὲ
 ἐκφῆναντες αὐτὸν δῶρα λάμψονται
 ζῶα γρία Κροῖσου.³ ἦν δὲ μὴ με-
 » ταμélηται,⁴ μὴ δὲ ποθῆ⁵ μιν, τότε
 καταχρήσθαι.⁶ Ἐποθήσέ τε δὴ ὁ
 Καμβύσης τὸν Κροῖσον οὐ πολλῶ
 μετέπειτα χρόνῳ ὕστερον⁷ καὶ

»tace pe Masageți (in momen-
 »tul) când aceștia erau gata
 »să treacă pe teritoriul nos-
 »tru? Diriguind prost aface-
 »rile țerii tale te-ai pierdut
 »pe tine; ai pierdut pe Ciru
 »fiindcă te-a ascultat; dar n'ai
 »să te bucuri, deoarece eu
 »de mult caut o pricină în
 »contra ta.« Zicând aceste (cu-
 »vinte) luă arcul (în mână) ca
 să tragă în el; Cresu însă,
 dându-se înapoi, ieși afară;
 Cambise, neputând trage cu ar-
 cul în el, dete ordin servitorii-
 lor să puie mâna pe el și să-l
 ucidă. Servitorii, cunoscând na-
 tura lui Cambise, ascuseră pe

¹ προφάσιος τευ ἔδεόμην ἐπιλαβέσθαι. ἐπιλαβέσθαι προφάσιος este a căuta o pricină ca în Cartea VI, Cap. 13 și 49.

² εἰ μὲν μεταμélησι urmat mai jos de ἦν δὲ μὴ μεταμélηται pre-
 zentă un exemplu al formei de construcție a unei protasis cu εἰ μὲν și cu ver-
 bul în optativ, sau în futur, la care răspunde apoi o apodosis cu ἦν δὲ și cu
 verbul în subjunctiv; s'a descris această formă de construcție la nota 3, pag. 83
 cu ocazia analizei frazei »εἰ μὲν γάρ τοῦ καιδέε τοῦ σοῦ τοῦδε, ἐστεῶτος ἐν
 τοῖσι προύβροισι, βαλὼν τόχομιε urmat de alternativa »ἦν δὲ ἀμάρτωε din ca-
 pitolul precedent.

³ δῶρα λάμψονται ζῶα γρία Κροῖσου. Bähr traduce δῶρα ζῶα γρία
 Κροῖσου »munera ob servatam Creso vitam.« (Vezi în Cartea VI, Cap. 28 și
 37). Aelian (*N. A. XI*, 31) are expresia ζῶα γρία ἀποθήειν.

⁴ μεταμélηται. Accentuat de Blakesley μεταμélηται. Accentuarea adop-
 tată de noi este aceea susținută de Bredoviu și recunoscută ca cea mai bună
 de Creutzer.

⁵ ποθῆ. Verbul acesta este egal ca sens cu ἐπιζητήσει de mai sus și a
 tradus pe amândouă prin a dori.—Unele ediții au ποθήγ.

⁶ καταχρήσθαι e scris de Creutzer καταχράσθαι. M'am conformat orto-
 grafiei adoptate de noi la Cap. 47 din Cartea I. (Vezi vol. I, pag. 70, nota 5).
 Sunt pasajii însă unde am scris cu α și cred că însuș autorul a scris acest cu-
 vânt când cu α când cu η.

⁷ ὁ πολλῶ μετέπειτα χρόνῳ ὕστερον. Cuvintele χρόνῳ ὕστερον
 au fost bănuite de unii că n'ar fi autentice fiindcă prezentă o superfluitate
 după ὁ πολλῶ μετέπειτα, și s'a crezut că ele s'ar fi strecurat în text din
 vreo notă marginală. Le cred însă autentice, mai întâiu pentrucă nu înțeleg
 o notă marginală scrisă de un scholiast în dreptul unui text decât în scop de
 a explica ceva care ar fi obscur și nu pot admite o asemenea notă când ea
 nu face decât să repete cecace există dejă în text, apoi pentrucă aceste două
 ultime cuvinte figurează în toate manuscrisele cunoscute, în fine pentrucă
 în autorul nostru și în alți autori clasici elini găsim o sumă de exemple de
 asemenea repetiții: două din ele le putem găsi în Tucidid V, 61, în imnul

οὐ θεράποντες μαθόντες τοῦτο, ἐπήγγελον¹ αὐτῷ ὡς περιεῖη. Καμβύσης δὲ Κροίσῳ μὲν συνήδουσαι ἔφη περιεόντι· ἐκείνους μέντοι² τοὺς περιποιήσαντας οὐ καταπροΐξουσαι, ἀλλ' ἀποκτενέειν³ καὶ ἐποίησε ταῦτα.

37. Ὁ μὲν δὴ τοιαῦτα πολλὰ ἐς Πέρσας τε καὶ τοὺς συμμάχους⁴ ἐξεμαίνετο, μένων ἐν Μέμ-

Cresu făcându-și raționamentul că, adică, dacă Cambise ar veni să regreta, și ar dori pe Cresu, ei să-l producă și să capete răsplată pentru că îi scăpaseră vieața; dacă pe de altă parte (Cambise) n'ar regreta și nu i s'ar face dor de Cresu, atunci (numai) să-l ucidă (pe acesta). Nu apucă să treacă foarte mult timp și i se făcu lui Cambise dor de Cresu; și servitorii, aflând aceasta, dătură lui (Cambise) de veste că (Cresu) tot trăia: Cambise răs-punse că eră încântat că Cresu tot trăia; că acelora (însă) cari i-au cruțat vieața nu o să le meargă bine, și că îi va ucide: așa a și făcut.

37. (Cambise) comise dar multe asemenea acte de nebunie în contra Persilor și (în

către Ceres, vers 205; în autorul nostru avem χρόνω μεταπίπτει la Cap. 7 din Cartea VII; la Cap. 171 din Cartea I găsim μακρῷ μάλοισα; la Cap. 76 din Cartea II μάλοιστά κη ἐμπερίστατα, s.e.l. Asemenea pleonasmuri trebuie traduse prin superlative.

¹ ἐπήγγελλον. Unele ediții vechi preferă forma medie ἐπήγγελοιο, patronată și de Matthias: Schweighäuser însă, Gaisford, Creutzer, Blakesley și toate edițiile moderne mai bune au ἐπήγγελον care e sprijinit și de manuscrisele cele mai celebre.

² μέντοι. Vezi mai sus nota 2, pag. 77.

³ ἐκείνους μέντοι τοὺς περιποιήσαντας οὐ καταπροΐξουσαι, ἀλλ' ἀποκτενέειν. Bähr traduce această frază latinește »se non impune laturum eos, qui Cresu vitam servassent, sed eos interfecturum.«—Ὁὐ καταπροΐξουσαι pare a fi fost o expresie populară la Athena pe care și Aristofan o întrebuințează des, și totdeauna cu un jurământ. Expresia aceasta vine poate dela locuțiunea προῖκα ποῖσαι: ἀτιμωρητί unde προῖκα e un eufemism pentru ἀζημίως: se înțelege dela sine că răspunsul lui Cambise conține o doză de ironie: e ca cum ar fi zis »n'are să le meargă bine sau »n'au să se feliците pentru ceace au făcut«. Mai avem expresia aceasta în Erodot la Cap. 105 din Cartea V, și la Cap. 17 din Cartea VII. Tot în Cartea aceasta, mai jos la Cap. 156, avem iar verbul καταπροΐξουσαι. Cu ajutorul genitivului, ironia ascunsă în verbul acesta ar căpăta un caracter amenințator: dacă am fi avut ἐκείνων μέντοι τῶν περιποιηθέντων οὐ καταπροΐξουσαι tonul răspunsului lui Cambise ar fi fost mănios și insultător, pe când acuzativul indică numai o crudă și disprețuitoare ironie.

⁴ συμμάχους. În unele ediții ξομμάχους care nu e corect cu toate că

φι,¹ και θήκας τε παλαιάς ἀνοίγων και σκεπτόμενος τοὺς νεκρούς.² Ἐν δὲ δῆ και ἐς τοῦ Ἡφαίστου τὸ ἱρὸν ἦλθε,³ και πολλὰ τῷ ἀγάλματι κατέγλασε.⁴ Ἔστι γάρ⁵ τοῦ Ἡφαίστου τῷγαλμα τοῖσι Φοινικηίοισι Παταϊκοῖσι ἐμμερέστατον,⁶ τοὺς οἱ Φοινικες ἐν τῆσι πόλεσσι τῶν τρι-

contra) aliaților (lui) pe când se află la Memfis, deschise morminte vechi și examinează cadavrele. Între altele a intrat și în templul lui Efestus și și-a bătut mult joc de statuie. Căci statuia lui Efestus seamănă foarte mult cu Pataicii aceia fenicienii pe cari Fenicienii îi

figurează în unele manuscrise și în textul lui Blakesley, pentru că Erodote scrie totdeauna acest cuvânt cu σ iar nu cu ξ. Vezi Cap. 69 din Cartea I unde acest cuvânt se repetă nu mai puțin de trei ori și unde ortografia lui e contestată.

¹ μένων ἐν Μέμφι. Blakesley vede în cuvintele acestea o indicație că tradiția egipteană atribuia toate excentricitățile comise de Cambise răsunării bouului Apis pentru sacrilegiul de care se făcuse el culpabil față de acest zeu. Se înțelege că preoții egipteni trebuie să fi fost poate înaspriti în contra lui Cambise care îi tratase totdeauna cu dispreț și care insultase pe zeul lor. Erodote, în istorisirea domniei lui Cambise, urmează neapărat tradiția egipteană repetându-ne versiunea pe care a auzit-o din gura preoților din templul lui Ftah la Memfis, versiune care constă numai în enumerarea atrocităților săvârșite de el și a pedepselor cari le-au urmat, pe de altă parte trece cu vederea peste alte acte săvârșite de el cari nu pot fi puse în legătură cu intervenția unei divinități ofensate și pornite pe răsunare.

² θήκας τε παλαιάς ἀνοίγων και σκεπτόμενος τοὺς νεκρούς. Un sacrilegiu de felul acesta e pus în sarcina lui Dariu la Babilona. (Vezi Cartea I, Cap. 187 și nota 6, pag. 348, vol. I). Ctesias spune că Xerxe fu acela care îl comise.

³ Ἐν δὲ δῆ και ἐς τοῦ Ἡφαίστου τὸ ἱρὸν ἦλθε. Manuscrisele variaza mult în fraza aceasta, dar aceste diferențe sunt de mică importanță fiindcă nu schimbă întrun nimic sensul textului. Totuși trebuie să dăm seama de ele și de cauza care le-a provocat. Unii au considerat pe ἐν dela început ca o prepoziție inutilă față de prepoziția ἐς care urmează; astfel avem texte bazate chiar pe unele manuscrise cari au: Ἐς δὲ δῆ και τοῦ Ἡφαίστου τὸ ἱρὸν ἦλθε; așa glăsuște textul lui Blakesley. Alte manuscrise au Ὡς δὲ δῆ και ἐς τὸ τοῦ (articolul e suprimit în câteva) Ἡφαίστου τὸ ἱρὸν ἦλθε. Am preferat cu mult textul cum ni-l prezintă Schweighäuser, Gaisford și Creutzer pentru că ἐν dela început nu se opune lui ἐς care nu e de fel o repetiție a lui ἐν. Ἐν δὲ δῆ e o locuțiune aparte și însemnează „între altele” adică, în cazul de față între alte excentricități ce le-a comis Cambise la Memfis, a intrat și în templul lui Efestos s.c.l.— Avem locuțiunea ἐν δὲ δῆ la Capitolul 85 din Cartea I și acolo am tradus prin între cari. Ὡς δὲ δῆ e și mai greșit, deși multe manuscrise îl preferă și Schüfer pretinde că e pentru σς.— Despre templul lui Efestos sau Ftah la Memfis s'a vorbit la vol. II, pag. 257, nota 1.

⁴ τῷ ἀγάλματι κατέγλασε. La Capitolul următor găsim iarăși verbul καταγλάν cu dativul obiectului bății de joc.

⁵ γάρ. Blakesley are δὲ, cu toate că manuscrisele toate au γάρ.

⁶ Ἔστι γάρ τοῦ Ἡφαίστου τῷγαλμα τοῖσι Φοινικηίοισι Παταϊκοῖσι ἐμμερέστατον. Aceste Pataice ale Fenicienilor erau niște idoli mici, în general de lut, alteori de lemn, os, piatră sau din alt material reprezentând în mod puțin artistic și estetic o divinitate în sens abstract și nu erau o imagine a unei divinități în special. Forma acestor idoli eră disproportionată și capul în general eră exagerat de mare, așa că prezentau uneori un caracter grotesc care amintește fetișurile din Patagonia și din in-

ρέων περιάγουσι.¹ Ὅς δὲ τούτους
μὴ ὁπώπεε,² ἐγὼ δὲ οἱ σημανέω³
πογκμίον ἄνδρὸς μίμησις ἐστι.
Ἐσήθε δὲ καὶ ἐς τῶν Καβείρων⁴

asează în prorele vaselor lor
de războiu. Pentru aceia cari
nu i-au văzut voiu explică: e
simulacrul unui pigmeu. A pă-

sulele maleze ale Polinesiei. De unde derivă numirea această de Πατάκις e o chestiune care a format subiectul multor controverse. Scaliger și Selden îl derivă dela verbul ebraic פּוּט a cioplî, Bochart dela ebraicul פּוּט a avea încredere în, Movers dela πατάω, a lovi. Cred cea din urmă ipoteză inadmisibilă și sunt dispus mai mult a admite prima derivație cu care e posibil să fie chiar etimologiceste legat numele zeului Ftah care nu e de fel egiptean, ci probabil caldeic. Wilkinson crede că cuvântul francez *fétiche* are aceeași origine. Aceste figurine, sau idoli, aveau o analogie cu micii idoli cari la Romani se așezau în nișe instalate în zid în apartamentele, servitorilor și cari erau considerați ca zeii tutelari ai casei și se numiau *Larcs* sau *Penates*. — Ftah la Memfis era reprezentat ca o divinitate diformă, cu capul disproporționat de mare și: burta asemeni mare, picioarele erau scurte și subțiri și nu e imposibil ca faptul acesta să fi contribuit la identificarea lui de Elini cu Efestus sau Vulcan al lor, care era totdeauna reprezentat schiop și urit. Nu e de mirat prin urmare ca statueta urită a lui Ftah din Memfis să fi fost considerată ca ridicolă de Cambise a căruia credință avea oroare de idoli cu forma umană, necum cu o formă umană schimonosită.

¹ τούτος οἱ Φοίνικες ἐν τῇσι πρόρησι τῶν τριηρέων περιάγουσι. Și astăzi bastimentele de lemn au figuri sculptate la proră reprezentând personagiul sau animalul al cărui nume îl poartă bastimentul. Construcția mai modernă a bastimentelor, mai ales a acelor de războiu, a făcut să dispară aceste figuri. În cazul special al figurilor de pe prora triremelor feniciene, acestea erau de sigur figuri menite a speria și să notăm că ele figurau pe prora bastimentelor de războiu. — Blakesley scrie πρόρησι în loc de πρόρησι și accentuează τριηρέων în loc de τριηρέων.

² ὁπώπεε. Perfectul poetic dela ὀράω. (Vezi vol. I, pag. 113, nota 2).

³ ἐγὼ δὲ οἱ σημανέω. Particula δὲ nu trebuie suprimată cum se face în două manuscrise: e o apodosis după δὲ care precedă. Avem cazuri identice aproape la Cap. 68 și 133 de mai jos, la Cartea IV, Cap. 99 citim: Ὅς δὲ τῆς Ἀπεικῆς ταῦτα μὴ παραπέλωκε, ἐγὼ δὲ ἄλλως δηλώσω, mai avem în fine un exemplu și la Cap. 40 din Cartea V. — În loc de οἱ câteva manuscrise au ὡς care mi se pare o variantă foarte bună; am respectat însă pe οἱ fiindcă figurează în toate edițiile moderne cele bune.

⁴ Καβείρων. Strict vorbind acest nume de Cabiri e pur fenician și însemnează mare. El e calificarea celor opt zei principali ai Fenicienilor. (Vezi vol. II, pag. 144, nota 1). E posibil ca Egiptenii, prin contactul lor cu Fenicienii, sau cecece. e încă mai probabil, ca Elinii domiciliați în Egipt și cari aveau daraveruri continue de afaceri cu Fenicienii, să fi aplicat celor opt principale divinități ale Egiptului denumirea prin care Fenicienii desemnau pe cei opt zei ai lor (vezi Cartea II, Cap. 143). Nu trebuie prin urmare să confundăm pe acești Cabiri din textul nostru, pe cari Erodot îi califică de fi ai lui Efestos sau Ftah, cu Cabirii adevărați, adică cu acele divinități feniciene al căror cult a fost transplantat la Lemnos și la Samotrace. Erodot nu este singurul autor care spune că acești Cabiri erau fi ai lui Efestos. Astfel Ezechiu zice: »Κάβειροι... λέγονται δὲ εἶναι Ἡραίου παιδες». Foști de altă parte: »Κάβειροι θαίμονες... εἰσι δὲ οὔτοι Ἡραίου». Pe monumentele egiptene nu e menționat decât un singur fiu al zeului Ftah și acela se numia *Aimotef* pe carele Elinii l-au asemănat cu Asclepios sau Esculap al lor. Un pasajiu interesant citat din Damasciu de către Wilkinson în lucrarea lui Rawlinson (vol. II, pag. 439), merită a fi reprodus aci fiindcă aruncă ceva lumină asupra mențiunii Cabirilor în mod așa insolit în acest pasaj. Iată ce spune în *Vicajul lui Isidor* acest autor Damasciu, scriitor din Damasc, și contemporan cu împăratul Justinian: »Asclepius din Berytus (Beyrut) nu e nici Elin, nici Egipt-

τὸ ἱρὸν, ἐς τὸ οὐ θεμιτόν, ἐστὶ
εἶσθαι ἄλλον ἢ τὸν ἱεῖα· ταῦτα
δὲ τὰ ἀγάλματα καὶ ἐνέπρησε,
πολλὰ κατασώψας. Ἔστι δὲ καὶ
ταῦτα ὁμοία¹ τοῦ Ἱεραίστου· τού-
του δὲ σφραγίδας λέγουσι εἶναι.

38. Πανταχῆ ὧν μοι δηλὰ ἐστὶ,
ὅτι ἐμάνη μεγάλως ὁ Καμβύσης·
οὐ γὰρ ἂν ἱροῖσι τε καὶ νομαίοισι
ἐπεχείρησε καταγελᾶν.² Εἰ γὰρ τις
προβείη πᾶσι ἀνθρώποισι ἐκλέξα-
σθαι κελύων νόμους τοὺς καλλί-
στους ἐκ τῶν πάντων νόμων, διασκε-
ψόμενοι ἂν ἐλοίατο ἕκαστοι τοὺς
ἑωυτῶν.³ οὕτω νομίζουσι πολὺ

truns chiar în templul Cabiri-
lor în interiorul cărui nu are
nimeni voie să intre decât
preotul; și-a bătut joc mult de
statuele acestora și le-a dat
foc. Aceste (statue) seamănă la
fel cu (acelea) ale lui Efestus:
se spune că (Cabirii) ar fi
fost fiii acestuia.

38. Pentru mine există dar
toate probele că Cambise a fost
nebun turbat; altminteri nu ar
fi îndrăznit să-și bată joc de
preoți și de datine vechi. Căci
dacă cineva ar propune unor
oameni, oricari ar fi aceia,
să-și aleagă cele mai bune legi
din toate legile (câte sunt pe

»tean, ci e Fenician de origine. Căci Sadyk avu șapte fii numiți *Dioscuri* și
Cabiri; veni apoi un al optulea numit Esmun, adică Asclepios. Esmun însem-
nează *opt*. Nu indică oare acest pasaj o legătură între Esmun, Esculapul fenic-
ian, egiptianizat ca Aimotof, fiu al lui Ftah, și Cabirii, adică cei 8 zei prin-
cipali atât din Fenicia cât și din Egipt? Ceeace pare sigur e că în pasajul
acesta s'a altoit tradiția semitică a Fenicienilor pe cultul egiptean și că agen-
tul acestei altoiri a fost comersantul elin stabilit în Egipt și dela care Erodot
a cules aceste informații. Drept concluzie voiu adăuga că înțeleg aci prin τῶν
Καβίρων τὸ ἱρὸν un templu dedicat celor opt zei egipteni de prima categorie,
pe cari i-am enumerat în nota 3, pag. 120, vol. II.

¹ ὁμοία. O minoritate de manuscrise de mâna a doua înscrează aci
τοῖσι, subînțelegând ἀγάλμασι: dar aceasta se înțelege dela sine și e numai o
amplificare pe care nu o admit edițiile de mâna întâia.

² καταγελᾶν cu dativul. (Vezi mai sus nota 4, pag. 90).

³ Εἰ γὰρ τις προβείη πᾶσι ἀνθρώποισι ἐκλέξασθαι κελύων
νόμους τοὺς καλλίστους ἐκ τῶν πάντων νόμων, διασκεψόμε-
νοι ἂν ἐλοίατο ἕκαστοι τοὺς ἑωυτῶν. Primii istorici, între cari
Erodot, s'au mărginit în genere la enunțarea simplă a faptelor: filozofia istori-
cilor, adică cercetarea cauzelor cari au produs cutare sau cutare eveniment
istoric, examinarea acestor cauze și observarea efectelor lor, singurul mod
de a trage învățăturile utile din istorie, eră necunoscută. Numai cu timpul
au început istoricii să vadă că relațiunea simplă a evenimentelor și pura
înregistrare a faptelor săvârșite nu sunt suficiente, și că trebuie reflectat
asupra cauzelor cari le-au produs și stabilit principii cari să serve de bază
și de călăuză pentru omul chemat a dirige pe semenii lui. Numai atunci
a devenit istoria cu încetul ceeace e astăzi, adică o știință filozofică și de
stat. În acest pasaj Erodot se înalță pe deasupra nivelului unui istorian
din epoca lui și face o reflecție foarte justă culeasă din observațiile lui proprii
stabilind un principiu care poate servi de bază pentru a explica fapte rezul-
tând dintr'o tendință foarte naturală în toate societățile omenești, aceea de a
respecta și de a prefera datinele sale proprii altor datine și legi străine,
chiar dacă acele datine și legi străine ar fi mai bune.— În loc de προβείη

τι¹ καλλίστους τοὺς ἐσωτῶν νόμους ἕκαστοι εἶναι. Οὐκὼν οἰκός ἐστι ἄλλον γε δὴ ἢ μαινόμενον ἄνδρα γέλωτα τὰ τοιαῦτα τίθεσθαι.² Ὡς δὲ οὕτω νενομίξαι τὰ περὶ τοὺς νόμους πάντες οἱ ἄνθρωποι,³ πολλοῖσι τε καὶ ἄλλοισι τεκμηρίοισι πάρεστι σταθμῶσασθαι,⁴ ἐν δὲ δὴ καὶ⁵ τῷδε. Δαρεῖος ἐπὶ τῆς ἐσωτῶς ἀρχῆς καλέσας Ἑλλήνων τοὺς παρεόντας εἶπετο, ἐπὶ κόσμῳ ἂν χρήματι βουλοίατο⁶ τοὺς πατέρας ἀποθηήσκοντας κατακτείνεσθαι; Οἱ δὲ ἐπ' οὐδενὶ ἔφρασαν ἔρδειν⁷ ἂν τοῦτο. Δαρεῖος δὲ μετὰ ταῦτα καλέσας Ἰνδῶν τοὺς καλεσμένους Καλλατίας,⁸ οἱ τοὺς γονέας κατακτείνουσι.⁹ εἶπετο, παρεόντων τῶν

lume), aceștia reflectând bine, ar alege fiecare pe ale lor proprii: până într'atâta crede fiecare că legile lui sunt cu mult cele mai bune. Nu e cu puțință ca altul decât un nebun să iea așă lucruri în răs. Că astfel e principiul care călăuzește întreaga omenire în materie de legi se poate constată prin alte și multiple probe, între altele (voiu cită) și pe cea următoare. (Odată) Dariu, în timpul când domniă, chemă (lângă el) pe Elinii cari se aflau în localitate și îi întrebă cam ce sumă de bani ar cere ei ca să-și mănânce părinții când vor muri.

unele ediții au προσείη. — Repetirea lui νόμων imediat după νόμους este emfatică.

¹ πολὺ τι. Astfel scriu Creutzer, Gaisford și Blakesley, precum și toate edițiile cele mai bune pe baza textului sancroftian și celui florentin. Celelalte manuscrite au πολὺ τι, transformat în unele ediții în πολλόν τι.

² γέλωτα τὰ τοιαῦτα τίθεσθαι. Vezi mai sus nota 1, pag. 71.

³ πάντες οἱ ἄνθρωποι. Manuscrisul din Viena are οἱ πάντες ἄνθρωποι, iar în câteva lipsește cu desăvârșire articolul.

⁴ σταθμῶσασθαι. Vezi vol. II, pag. 7, nota 1.

⁵ ἐν δὲ δὴ καὶ. Locuțiune destul de des întrebuintată de Erodot. Ca să nu cităm decât câteva exemple, vezi Cartea I, Cap. 185, Cartea II, Cap. 176, Cartea aceasta, Cap. 15, 39, 125 și altele.

⁶ ἐπὶ κόσμῳ ἂν χρήματι βουλοίατο. Vezi Xenofon (*Ciropedia*, III, 1, § 43).

⁷ ἔρδειν. Întâlnim acest verb în sensul acesta de a face, de a comite sau de a săvârși, mai jos la Cap. 80 și la Cartea IV, Cap. 60.

⁸ Ἰνδῶν τοὺς καλεσμένους Καλλατίας. Textul florentin, pe care îl adoptă Gaisford, Blakesley și Schweighäuser, are Καλλατίας; cu doi λ, Creutzer însă și alte manuscrite scriu cu un singur λ. — Acest neam de canibali pare a fi identic cu acela pe care Erodot îl numește mai jos la Cap. 97 Καλατίαι Ἰνδοί; și cu Calatienii lui Ecateu (*Fragm.* 177). Rennel crede că Padeii menționați la Cap. 199 sunt tot un neam cu aceștia. E greu să stabilim exact identitatea acestui trib indian: probabil că eră un neam semi-nomadic care frecuentă malul drept al fluviului Indus, lângă munții cari separă astăzi India engleză de Afganistan și de locurile între Cabul și Indus. În toate aceste localități, până în timpuri relativ recente, se practică canibalismul.

⁹ οἱ τοὺς γονέας κατακτείνουσι. Obiceiul acesta barbar este atribuit de călătorul Marco-Polo locuitorilor insulei Sumatra. El zice: »Locuitorii din Dragoian practică acest obicei oribil de câte ori un membru al familiei e lovit de boală. Atunci rudele bolnavului trimit după fermecători ca să declare dacă va scăpa sau nu. Dacă răspunsul e negativ, atunci rudele chiamă niște indivizi speciali pentru aceasta și cari își îndeplinesc cu dexteritate meseria care

Ἑλλήνων καὶ δι' ἔρμινεος μανθάνοντων τὰ λεγόμενα, ἐπὶ τίνι χρήματι.¹ δεξαίατ' ἂν τελευτεύοντας τοὺς πατέρας κατακτείνω πυρί; Οἱ δὲ ἀμβώσαντες² μέγα εὐφημέειν μιν ἐκέλευον.³ Οὕτω μὲν νῦν ταῦτα νενομίσται·⁴ καὶ ὁρθῶς μοι δοκέει Πίνδαρος ποιῆσαι, νόμον πάντων βασιλέα φήσας εἶναι.⁵

Aceștia răspunseră că pentru nici o sumă nu ar face acest lucru. Darius apoi chemă pe Indienii, aceia cărora le zice Calafii, și cari mănâncă pe rudele lor, și îi întrebă, față fiind Eliinii, cari erau puși în curentul celor ce se spuneau printr'un interpret, cam ce sumă de bani ar primi ei, ca să ardă în foc pe părinții lor când vor muri. Indienii protestară cu voce tare și rugară pe Darius nici să spună așa ceva. Așa e făcută firea omului; și Pindar, după părerea mea, a avut dreptate când a scris și a zis, »legea e »stăpână peste toate«.

39. Καμβύσεω δὲ ἐπ' Ἀἴγυπτον

39. Pe timpul când Cambise

constă în a astupa gura pacientului până se sufocă. Apoi despică carnea și o gătesc. Când aceste cărnuri sunt gătite, rudele se adună și le mănâncă pe toate »până și măduva din oase«. (Călătorii, pag. 610, ediția Tischendorf). Aceleași moravuri le atribuie Erodot Masageților (Cartea I, Cap. 216) și Isedonilor (Cartea IV, Cap. 26). În fine Strabon le atribuie Caspienilor și Derbicilor (XI).

¹ ἐπὶ τίνι χρήματι. S'a propus de Dindorf ἐπὶ τῷ χρήματι, care e poate mai corect dar nu are nici un manuscris în favoarea lui.

² ἀμβώσαντες. Vezi mai sus nota 2, pag. 35.

³ εὐφημέειν μιν ἐκέλευον. Forma pozitivă de a spune »Nu păcătui cu vorba« pentru a evita întrebuintarea unui verb de rău augur. Pe românește »il invitără să spună vorbe bune« ar fi prea slab și suntem siliți să dăm acestei protestări forma negativă pentru a-i da sensul adevărat.—Idea de a arde un mort pareă un sacrilegiu așa de mare acestor canibali încât s'au revoltat la propunerea ce li se făcea de Darius și il rugară ca nici să spuie asemenea lucru. Lang traduce în limba germană »Er solle nicht so gottlos reden«.

⁴ Οὕτω μὲν νῦν ταῦτα νενομίσται. Literal, astfel sunt acestea orânduite. Am tradus printr'o perifrază pentru a da sensul mai clar.

⁵ ὁρθῶς μοι δοκέει Πίνδαρος ποιῆσαι, νόμον πάντων βασιλέα φήσας εἶναι. Pasajul acesta nu există în nici una din poeziile lui Pindar cari au ajuns până la noi. Totuș versurile respective sunt citate de Platon în Gorgias și sunau astfel:

»Νόμος ὁ πάντων βασιλεὺς
 »Θνατῶν τε καὶ ἀθανάτων
 »Ἄγει δικαίων τὸ βιαιότατον
 »Ἐπιδράτῃ χειρὶ. Τετραζύρομαι
 »Ἐργοισὶν Ἡρακλῆος...« s.c.l.

Citația acestui pasaj aci de către Erodot ca să susție teza pe care o desvo'tă el în capitolul acesta, că omul ține mai mult la moravuri tradiționale decât la

στρατευομένου, ¹ ἐποιήσαντο καὶ Λακεδαιμόνιοι στρατηγὴν ἐπὶ Σάμων τε καὶ Πολυκράτεια τὸν Αἰάκειος, ὃς ἔσχε Σάμον ἐπαναστάς. ² καὶ τὰ μὲν πρῶτα τριχῆ δασάμενος τὴν πόλιν, ³ τοῖσι ἀδελφοῖσι Πανταγνώτῳ καὶ Συλοσῶντι ἐνεῖμε, μετὰ δὲ τὸν μὲν αὐτῶν ἀποκτείνας τὸν δὲ νεώτερον Συλοσῶντα ἐξελά-

faceu (această) expediție în contra Egiptului, Lacedemonienii și ei porniră în contra (insulei) Samos și în contra lui Polierat, fiul lui Eacus, carele se făcuse stăpân pe Samos, grație unei răscoale; la început acesta a împărțit în trei statul, domnind împreună cu cei doi frați

orice pentru că acele moravuri tradiționale au ajuns o a doua natură la el, nu e tocmai bine potrivită pentru că e clar din cele ce urmează după Νόμος ὁ πάντων βασιλεὺς că Pindar, prin νόμος, nu a înțeles lege în sens de moravuri, ci cu totul altceva și anume a făcut aluzie la acea lege inexorabilă a destinului căreia, după credința elină, erau supuși, nu numai oamenii muritori, dar și zeii. Erodote probabil că a auzit sau a cetit primul vers fără să-și dea seamă de ceea ce urmează, apoi a venit cu acel vers în sprijinul tezei lui. E posibil ca el să fi făcut chiar înadins această digresiune asupra legilor și obiceiurilor ca să dea o lecție acelor cari au căutat să guverneze tiranicește, conduși numai de propriile lor dorințe și interese, dar nici cum bazați pe tradiții devenite legi. Cine știe dacă pasajul acesta nu vizează tirania lui Ligdamis la Alicarnas, a căreia victimă a fost însuși autorul? — Pentru sensul în care e luat verbul ποιῆσαι de a scrie versuri, vezi nota 2, pag. 148, vol. II. — Multi comentatori pun în suspiciune autenticitatea cuvântului φήσας care în adevăr ar putea lipsi fără ca să sufere fraza într-un nimic.

¹ Καμβύσεω δὲ ἐπ' Αἴγυπτον στρατευομένου. Erodote întrerupe aci firul istoriei lui ca să vorbească despre Polierat ale cărui relații cu Cambise apar la Cap. 44, și nu reieșă acest fir decât tocmai la Cap. 61 unde avem continuarea istoriei lui Cambise dela crizele lui de nebunie și până la moartea lui.

² Πολυκράτεια τὸν Αἰάκειος, ὃς ἔσχε Σάμον ἐπαναστάς. Revolta care a pus pe Polierat pe tronul insulei Samos nu pare a fi fost ceva așă serios, căci mai jos la Cap. 120 Erodote ne spune, făcând aluzie la această mișcare, că au fost de ajuns cincisprezece soldați ca să asigure lui Polierat stăpânirea. Data la care a avut loc această uzurpare a lui Polierat nu se poate fixa decât cu aproximație, cam între anii 566 și 532 înainte de Hristos. În general în această privință e admisă opinia lui Bentley care fixează la anul al 3-lea al Olimpiadei LIII, adică la anul 566 înaintea erei noastre, începutul domniei lui Polierat la Samos. Eusebiu datează acest eveniment mai târziu, adică la primul an al Olimpiadei LXII, adică la anul 532 înainte de Hristos. E probabil că data adevărată e una medie între ambele extreme. Polierat deveni un tiran foarte puternic și supuse mai multe din insulele cari se aflau vecine cu Samos; el fu protectorul artelor și al științei. Poetul Anacreon fu un amic intim al lui și vizită des curtea samiană; tot pe timpul lui Polierat trăiește și celebrul sculptor Teodor din Samos, una din cele mai mari glorii artistice ale Greciei. După ce domni timp de unsprezece ani și tocmai când ajunse la culmea prosperității lui, Polierat fu atras într-o cursă de satrapul Magnesiei, Oroete, și răstignit după ce fu omorât într-un mod așă de oribil încât Erodote refuză să spue cum. (Vezi mai jos Cap. 125).

³ τριχῆ δασάμενος τὴν πόλιν. Prin πόλιν nu cred că Erodote înțelege orașul Samos, capitala insulei, care se află, nu la Vathi, unde e capitala modernă, dar pe coasta de sud a insulei, unde se află astăzi micul port numit Tigani și satul Chora: el înțelege mai mult, cred, statul samian. — În privința acestei triple diviziuni a insulei Samos vezi mai sus nota 1, pag. 64. La cele spuse în nota aceea, putem adăuga că Anacreon califică insula Samos de τριμερῆσιν,

σας ἔσχε πᾶσαν Σάμον, ¹ ἔσχων δὲ
 ξεινήν ². Ἀμάσι τῷ Αἰγύπτου βα-
 σιλέϊ ³ συνεθήκατο, ⁴ πέμπων τε
 δῶρα καὶ δεξιόμενος ἄλλα παρ'
 ἐκείνου. Ἐν χρόνῳ δὲ ὀλίγῳ αὐ-
 τῆκα τοῦ Πολυκράτους τὰ πρήγ-
 ματα αὔξετο, ⁵ καὶ τὴν βεβωμένα
 ἀνά τε τὴν Ἰωνίην καὶ τὴν ἄλλην
 Ἑλλάδα. ⁶ Ὄζου γὰρ ἰθὺσις ⁷

ai lui, Pantagnotus și Siloson;
 după aceea însă; ucizând pe
 cel dintâiu și exilând pe Silo-
 son, carele eră cel mai june,
 s'a făcut stăpân peste întreaga
 Samos, și odată stăpân, a înche-
 iat un tractat de amicitie cu
 Amasis regele Egiptului, trimi-
 țându-i daruri și primind al-

și mulți au văzut în pasajul acesta o probă că Samos eră împărțită în trei divizii. (Vezi Panofka, *Res Samiorum*, pag. 81, Bähr, *ad Herodotum* III, 26). Două nume sunt date de Etimologicum magnum, *Astipalca* și *Schesia* și Erodot (III, 26) menționează pe cea de-a treia *Eschironia*; aceste numiri toate au dispărut astăzi. Eu cred însă că nu e vorba aci de o împărțea în divizii, dar că autorul înțelege pur și simplu că Policrat a domnit împreună cu cei doi frați ai lui peste insula Samos.

¹ Σάμον. Câteva manuscrise au τὴν Σάμον care figurează și în textul lui Blakesley; articolul însă mi se pare de prisos și lipsește iar în toate manuscrisele mai sus unde avem ἔσχε Σάμον.

² ξεινήν. Blakesley și alți câțiva editori preferă forma ionică ξεινήν pe care o întâlnim și în câteva manuscrise. Faptul însă că în alte pasaje din Erodot unde dăm iar de acest cuvânt, forma atică e întrebuințată în manuscrise, mă face să cred că Erodot s'a servit de acea formă. (Vezi Cartea I, Cap. 27 și 69; Cartea II, Cap. 182 și mai jos în Cartea aceasta, Cap. 43).

³ Ἀμάσι τῷ Αἰγύπτου βασιλέϊ. Despre amicitia care a existat între Amasis, regele Egiptului, și Policrat, Erodot mai vorbește la Cap. 182 din Cartea II. — În ceace privește data la care a domnit Amasis, vezi nota 4, pag. 45, vol. I și nota 4, pag. 23 de mai sus.

⁴ συνεθήκατο. Lipsește în unele manuscrise.

⁵ τοῦ Πολυκράτους τὰ πρήγματα αὔξετο. Literal tradus *aface- rile lui Policrat crescură*, în alte cuvinte, prosperară. Istoricul Alexis, precum și Clitus, un elev al lui Aristotele, vorbesc despre marea influență a lui Policrat și mai departe, la Cap. 60 din Cartea aceasta, Erodot menționează lucrările mari executate la Samos de către Eupalinus, un inginer și arhitect adus de Policrat din Megara. Afară de acestea, Policrat s'a interesat de economia domestică a insulei Samos, introducând acolo rasele atice și milesiane de oi, rasele sciriane și naxiane de capre, rassa siciliană de porci, și câini din Molossus și din Laconia. (Vezi Alexis *Fragm.* 2) și Clitus *Fragm.* 2). El a atras la Samos pe toți tehnicianii cei mai buni din toate părțile Greciei, oferindu-le lefuri mai mari ca aiurea. (Vezi mai jos Cap. 131). Curtă popularitatea supușilor lui arătându-se darnic și îndatoritor și Alexis descrie cum își împrumută el vasele și mobila acelor cari dedeau serbări sau mese cu ocazia unei nunți sau unei alte festivități particulare. În fine Tucidide (I, 13) și Strabon (XIV) spun că sub Policrat Samos a ajuns la culmea prosperității și a puterii.

⁶ τὴν βεβωμένα ἀνά τε τὴν Ἰωνίην καὶ τὴν ἄλλην Ἑλλάδα. Faptul că Erodot face aci o deosebire între Ionia și restul Eladei nu e, cred, după cum i se pare lui Bähr, o probă că pe timpul lui Policrat Ionia se deosebia de restul Greciei printr'un grad superior de cultură. Faptul în sine poate fi adevărat, căci nu e dubiu că în secolul al 6-lea înainte de Hristos coloniile ioniene din Asia erau mult mai înaintate ca restul Eladei sub punctul de vedere al culturii, dar el nu reiese din fraza aceasta. Mențiunea Ioniei în mod separat e naturală pentru că Samos făcea parte din Ionia: eră deci lucru firesc ca faima lui Policrat să se răspândească întâiu în Ionia și apoi să treacă în celelalte părți ale Greciei.

⁷ ἰθὺσις. Verb derivat dela ἰθός, forma ionică pentru σὺθός. Ca sens

στρατεύεσθαι, πάντα οἱ ἐχώρει εὐ-
 τυχέως. Ἐκτετο¹ δὲ πεντηκοντέ-
 ρους² τε ἑκάτῳν καὶ χιλιούς τοξό-
 τας.³ Ἐφερε δὲ καὶ ἦγε πάντας,⁴
 διακρίνων οὐδένα. Τῷ γὰρ φίλῳ
 ἔφη χαρῆσθαι μᾶλλον ἀποδιδούς
 τὰ ἔλαβε ἢ ἀρχὴν μηδὲ λαβών.⁵
 Συγγάς μὲν δὴ τῶν νήσων αἰρήκεε,⁶
 πολλὰ δὲ καὶ τῆς ἡπείρου ἄστεα,
 ἐν δὲ δὴ καὶ Λεσβίους, πανστρατιῇ
 βοηθόντας Μιλησίοισι, ναυμαχίῃ
 κρατήρας εἶλε.⁷ οἱ τὴν τάφρον

tele dela el. După trecerea a
 puțin timp crescù repede pu-
 terea lui Policrat și faima ei
 se răspândi atât în Ionia pe
 cât și în restul Eladei. Căci
 ori încotro își propunea el
 să-și îndrepteze armele, toate
 îi ieșiau cu noroc. Poseda (o flo-
 tă) de o sută de vase cu câte
 cincizeci de lopeți și o mie de
 arcași. Prădă și cără (la el a-
 vereea) tuturor, fără distincție

verbul acesta corespunde cu verbul nostru *a profiti*. Il găsim întrebuintat iden-
 tic în acest sens la Cap. 204 din Cartea I: ὅκη γὰρ ὕδρατι στρατεύεσθαι
 •Κῆρος.

¹ Ἐκτετο. Unele manuscrise scriu ἐκέκτητο.

² πεντηκοντέροις. Penticontera eră un vas împins de 50 de lopeți,
 câte 25 de fiecare parte. Lopătarii erau așezați toți pe același nivel. Trirema,
 de altă parte, avea trei rânduri și direma două rânduri de lopeți. Trirema dar
 eră mai mare și mai puternică ca penticontera și de aceea reprezintă tipul
 vasului de războiu. Penticontera putea și ea la adică să țină loc de vas de
 războiu, ba chiar se și putea transforma în atare la caz de nevoie, întoc-
 mai cum se transformă și astăzi bastimente de comerț în crucișători și în vase
 auxiliare pentru transporturi de trupe, de muniții de războiu s.c.l. — E cu-
 rios că aci Erodot ne spune că Policrat avea o flotă compusă din penticon-
 tere, pe când mai jos, la Cap. 74, el ne spune că acest tiran ar fi trimis tri-
 reme în ajutorul lui Cambise. Blakesley explică aceasta prin faptul că Erodot
 a cules poate din alte izvoare de informații cele ce spune cu privire la ex-
 pediciia Samienilor în Egipt decât din acelea de unde a extras celelalte epi-
 sode ale vieții lui Policrat.

³ χιλιούς τοξότας. Aceștia constituiau garda personală a lui Policrat
 și erau Samieni. Afară de acestia el mai avea la dispoziție un număr mare
 de soldați plătiți străini. (Vezi mai jos la Cap. 45, unde autorul nostru face
 o deosebire între ἐπίκουροι μισθοῖσι și τοξόται οἰκίητοι); aci dar e vorbă de
 acești τοξόται οἰκίητοι. Toți tiranii pe timpurile acelea aveau garda lor perso-
 nală și în general soldații acestei garde erau denumiți δορόφοροι pentrucă erau
 înarmați mai totdeauna cu sulite.

⁴ Ἐφερε δὲ καὶ ἦγε πάντας. La finele Cap. 88 din Cartea I avem
 •φερόντι: τε καὶ ἄροντι: τὰ οἰα pe care l-am tradus: »averea ta este aceea pe
 care o iea și o cară, adică, o jefuesc.

⁵ Τῷ γὰρ φίλῳ ἔφη χαρῆσθαι μᾶλλον ἀποδιδούς τὰ ἔλαβε
 ἢ ἀρχὴν μηδὲ λαβών. Traducerea latină a acestei fraze de către Bähr
 sună astfel: »Amico enim dicebat se gratificari malle redendo potius quæ eri-
 puisset, quam si omnino nihil ei eripuisset. — Dindorf scrie χαρῆσθαι: în loc
 de χαρῆσθαι. — Ἀρχὴν e întrebuintat aci în sensul adverbului latin *omnino*,
 adică corespunde cu *de fel* la noi, sens pe care îl are mai sus în Cartea
 aceasta, la Cap. 16 (vezi nota 2, pag. 44): așa dar traducerea lui Rawlinson
at first e greșită, asemeni e greșită traducerea *d'abord* a lui Giguet.

⁶ αἰρήκεε. Dindorf scrie ἀραιρήκεε.

⁷ Συγγάς μὲν δὴ τῶν νήσων αἰρήκεε, πολλὰ δὲ καὶ τῆς
 ἡπείρου ἄστεα, ἐν δὲ δὴ καὶ Λεσβίους πανστρατιῇ βοηθόντας
 Μιλησίοισι, ναυμαχίῃ κρατήρας εἶλε. Iată ce spune Tuciddid relativ
 la Policrat și la izbânzile lui: »Πολυκράτης Σάμου τορνανῶν ἐπὶ Καμβύσου ναυ-

περὶ τὸ τεῖχος τὸ ἐν Σάμῳ¹ πᾶσαν δεδεμένοι ὄρουσαν.

40. Καὶ πως τὸν Ἄμασιν εὐτοχέων μεγάλως ὁ Πολυκράτης οὐκ ἐλάμβανε,² ἀλλὰ οἱ τοῦτ' ἦν ἐπιμε-

de persoană. Căci, zicea el, se face o mai mare plăcere unui amic când i se restituie cecece i s'a luat decât dacă nu i se iea nimic. El se făcù deci stăpân pe multe din insule și peste multe orașe de pe continent, și între altele învinse într'o bătălie navală pe Lesbieni cari săriseră cu toate forțele lor ca să ajute pe Milesieni, și i-a făcut robi; aceștia fură aceia cari au săpat, legați (cu lanțuri), întreg șanțul care încunjoră zidul dela Samos.

40. Faptul că Policrat avea un noroc așa de mare nu scăpă din vederea lui Amasis, dar a-

ποικῶν ἰσχύων ἄλλας τε τῶν νήσων ὑπηκόους ἐποιήσατο καὶ Ῥήγιον ἐλὼν ἀνέβηκε τῷ Ἀπόλλωνι τῷ Δηλίῳ. Toți istoricii antichității cari au tratat despre istoria coloniilor ioniane și doriane de pe coasta Asiei mici sunt de acord că la epoca în care a domnit Policrat la Samos, el a fost unul din cei mai puternici tirani, supuind puterii lui toate insulele de prin prejur și mai multe orașe importante de pe coasta Asiei. El a avut o flotă de o forță colosală pentru timpurile acelea, și fără îndoială amicitia lui cu Amasis a contribuit a-l face și mai puternic. Vom vedea mai târziu cum a respins atacurile Lacedemonienilor și cum a deșteptat gelozia lui Dariu carele, ca să scape de el, a pus pe satrapul său Oroete să-i intinză o cursă în care a și căzut. În timpul lui rivala principală a Samienilor nu putea fi alta decât Miletul, care dela o epocă foarte antică luase un avânt mare ca putere maritimă și fundase colonii multe, mai ales pe coasta Pontelui Euxin, între cari și Tomis care ocupă punctul unde astăzi se află portul nostru Constanța. Ca situație geografică Miletul se află pe teritoriul carian, politicește însă făcea parte din cele douăsprezece orașe cari compuneau confederația ioniană, și Miletul era cel mai despre sud din aceste orașe. Eră situat pe promontoriul despre sud care închideă golful Latanic și în fața gurii Meandruului; avea patru porturi distincte protejate prin mici insule. Mai târziu Miletul deveni centrul mării revolte ioniane în contra Persilor, revoltă care fu reprimată cu asprime și orașul distrus de Perși la anul 474. În fine Miletul reuși să se ridice din nou din ruinele lui și să-și recapete importanța în timpul lui Alexandru cel Mare. — Despre rășboiul acesta al lui Policrat în contra Milesianilor, tăcerea lui Erodote e un indiciu că probabil el nu a fost un mare succes și că nu a avut alt rezultat decât să reducă pe aliații lor Lesbieni. — Întru cât privește expresia ἐν δὲ ᾧ καὶ, vezi mai sus nota 5, pag. 93.

¹ Σάμῳ. Se înțelege, nu insula, ci orașul Samos care eră capitala insulei și purtă acelaș nume. În general aceste insule își derivau numele dela capitalele lor.

² Καὶ πως τὸν Ἄμασιν εὐτοχέων μεγάλως ὁ Πολυκράτης οὐκ ἐλάμβανε. Traducerea pe limba latină a lui Bähr e foarte nemerită, căci dă sensul exact al frazei fără a schimba mult construcția ei, fiind impo-

λέει.¹ Πολλῶ δὲ ἔτι πλεονός· οἱ εὐ-
 τυχίης γινομένης· γράψας ἐς βιβλίον
 τάδε ἐπέστειλε ἐς Σάμον· » Ἀμασις
 » Πολυκράται· ὡς λέγει·² ἤδὲ μὲν
 » πυνθάνεσθαι ἄνδρα φίλον καὶ ξεί-
 » νον· εὐ πρήσσοντα· ἐμοὶ δὲ αἰ σαὶ
 » μεγάλαι· εὐτυχίαι οὐκ ἀρέσκουσι,
 » ἐπιστάμενῳ τὸ θεῖον ὡς ἔστι φθο-
 » νερόν.³ Καὶ κως βρόλομαι καὶ
 » αὐτός, καὶ τῶν ἄν κήδωμαι, τὸ
 » μὲν τι εὐτυχέειν τῶν πηγήματων,
 » τὸ δὲ προσπταίειν, καὶ οὕτω δια-
 » φέρειν τὸν αἰῶνα ἐναλλάξ πηγήσ-

cest lucru îl puse pe gânduri.
 Și fiindcă acest noroc merse
 crescând și mai mare, (Amasis)
 scrisse într'un sul aceste cu-
 vinte pe cari le expediă la Sa-
 mos : » Amasis spune lui Poli-
 » crat astfel : e lucru plăcut
 » când află cinevă despre un a-
 » mic și un aliat al său că afa-
 » cerile lui prosperă ; mie însă
 » norocul tău nu-mi place, căci
 » știu bine că divinitatea este
 » invidioasă. Și eu prefer pen-
 » tru mine însumi și pentru a-
 » ceia a căror grijă o port, iz-
 » bândă în unele ocazii, iar în-

sibil a conservă în latinește nominativul ὁ Πολυκράτης și a nu-l traduce prin-
 tr'un acuzativ. Ea sună astfel : » Atque Amasin haud sane latebat magna felici-
 tate frui Polycratem ». Avem verbul λυθάνω însoțit de un participiu prezent
 la Cap. 44 din Cartea I : ἐλάνθανε βόσκων.

¹ ἀλλά οἱ τοῦτ' ἦν ἐπιμελής. La Cap. 89 din Cartea I avem
 aceeași expresie : » Κόρη δὲ ἐπιμελής ἐγένετο τὰ Κροίους εἶπε. Asemeni vezi
 Cartea II, Cap. 150 și Cartea V, Cap. 12.

² Ἀμασις Πολυκράται· ὡς λέγει. Formula aceasta eră cea obi-
 nuită în decretule și în epistolele regilor orientali. O găsim mai la vale la
 Cap. 122; la Cartea VIII, Cap. 140 și la Cartea IX, Cap. 140. În alți autori
 vezi Tucidid I, 129. E aceea întrebuintată iar de Rab-sake în Biblie față de
 Hezechia : » Marele Rege, Regele Asiriei, spune următoarele : » (II Regi,
 XVIII, versuri 21 și 29) așa că forma ce o dă Erodot acestei scrisori a lui
 Amasis pare a fi cea originală. Înclin însă spre opinia acelor cari bănuiesc că
 cu toată aparența aceasta de autenticitate textul scrisorii ar fi apocrif. Nu
 că Erodot a comis un fals într'adins, dar a primit cu bucurie un text care se
 acordă bine cu spiritul elenic, și cu mentalitatea și credința lui proprie. Ori-
 ginea acestui text trebuie căutată într'o tradiție elenică bazată poate pe un fond
 de adevăr și așa formulată încât să facă să reiasă și mai mult teoria funda-
 mentală elenică a unei Nemesis care își răsbună fiindcă privește cu gelozie
 fericirea omului. Această superstiție, precum am avut adeseori ocazie să arăt
 în cursul acestei lucrări, formă chiar baza credinței lui Erodot : eră deci na-
 tural ca el să puie subț ochii cetitorilor lui un document ca acesta care ar-
 moniză așa frumos cu credințele lui. Această doctrină autorul nostru o des-
 voltă pe larg prin organul lui Solon la Cap. 32 din Cartea I, și discursul acela
 iar probabil că e apocrif pentrucă e foarte îndoios dacă Solon s'a întâlnit vre-
 odată cu Cresu în condițiile în cari e relatată de Erodot această întâlnire
 (Vezi vol. I, pag. 44, nota 9).

³ ἐπιστάμενῳ τὸ θεῖον ὡς ἔστι φθονερόν. Manuscrisul florentin,
 pe care îl urmează Gaisford, Schweighäuser și Blakesley, intervertește ordinea
 acestor cuvinte și serie τὸ θεῖον ἐπιστάμενῳ ὡς ἔστι φθονερόν. E mai logic
 însă să adoptăm textul marei majorității a manuscriselor, care e și mai natural,
 mai ales că în pasajul analog din Cartea I, Cap. 32, avem ἐπιστάμενον με τὸ
 θεῖον πάντων ἐόν φθονερόν τε καὶ ταρχώδες. — Dindorf suprimă pe ἔστι : care
 totuși figurează în toate manuscrisele și trebuie reținut.

»σων, ἢ εὐτυχέειν τὰ πάντα.¹ Οὐ-
 »δένα γάρ κω λόγῳ οἶδα ἀκούσας,²
 »ὅστις ἐς τέλος οὐ κακῶς ἐτελεύ-
 »τησε πρόρρητος,³ εὐτυχέων τὰ
 »πάντα. Σὺ ὦν νῦν ἐμοὶ πειθόμε-
 »νος ποίησον πρὸς τὰς εὐτυχίας
 »τοιάδαι φροντίσας τὸ ἂν εὖρης
 »ἔόν τοι πλείστον ἄξιον, καὶ ἐπ' ᾧ
 »σὺ ἀπολομένη μάλιστα τὴν ψυ-
 »χὴν ἀλλήσεις, τοῦτο ἀπόβαλε
 »οὕτω ὅπως μηκέτι ἦξει⁴ ἐς ἀν-
 »θρώπους. Ἦν τε μὴ ἐναλλάξ ἦδη

»tr'altele nereușită, și astfel să
 »treacă prin viața (aceasta) al-
 »ternând în noroc, decât izbu-
 »tind întru toate. Căci nu știu
 »din auzite despre nimeni ca-
 »rele să fi izbutit întru toate și
 »carele la sfârșit să nu fi pierit
 »prost, distrus cu desăvârșire.
 »Tu, acuma însă, ascultă-mă pe
 »mine și în interesul norocului
 »tău fă cum urmează: caută
 »de vezi care e obiectul pe
 »care îl prețuești mai mult și

¹ Καὶ κως βούλομαι καὶ αὐτός, καὶ τῶν ἂν κήδωμαι, τὸ μὲν τί εὐτυχέειν τῶν πρηγμάτων, τὸ δὲ προσπατεῖν, καὶ οὕτω διαφέρειν τὸν αἰῶνα ἐναλλάξ πρήσων, ἢ εὐτυχέειν τὰ πάντα. Construcția acestei fraze nu convine lui Blakesley și faptul că unele manuscrise au εὐτυχέων în loc de εὐτυχέειν îl face să bănuiească că aceea e o îndreptare arbitrară pentru a efectua o legătură logică între εὐτυχέων și πρήσων care ar fi existat în mintea autorului. Acest comentator crede că cuvintele ἐναλλάξ πρήσων ar fi aluneecat din locul lor normal care ar fi fost înaintea cuvintelor καὶ οὕτω διαφέρειν τὸν αἰῶνα. Redacția lui Blakesley este cea următoare: καὶ κως βούλομαι — καὶ αὐτός καὶ τῶν ἂν κήδωμαι: — τὸ μὲν τί εὐτυχέειν τῶν πρηγμάτων τὸ δὲ προσπατεῖν, ἐναλλάξ πρήσων καὶ οὕτω διαφέρειν τὸν αἰῶνα ἢ εὐτυχέειν τὰ πάντα. El face astfel două clauze deosebite din această frază, separă pe ἐναλλάξ πρήσων de διαφέρειν τὸν αἰῶνα și traduce: »Și pot zice că »doresc (atât pentru mine cât și pentru rudele mele) să izbutesc uneori, iar »alteori să nu reușesc în întreprinderile mele, cu noroc variabil; și (eu con- »sider) că astfel viața e mai avantajată decât când are cineva noroc întru toate. Fără îndoială că acesta e sensul adevărat al pasajului și redacția propusă de Blakesley face ca idea coprinsă într'ânsul să reiasă mai clar, totuș nu cred că suntem îndreptățiți să mutăm cuvintele ἐναλλάξ πρήσων din locul ce îl ocupă în toate manuscrisele. Să comparăm acum traducerea lui Blakesley cu traducerea latină a lui Bähr care sună astfel: »ac fere malo et me ipsum et »eos, qui mihi sunt curae, ex parte secundis, ex parte adversis uti rebus, eoque »modo vitam transigere, ut fortunam in utramque partem per vices experiar »quam ut rebus omnino secundis fruare. — După βούλομαι trebuie să subîn- »telegem μάλλον: și Omer întrebuintează verbul acesta în sensul de a preferi, dar atunci e urmat de ἦ. (Vezi *Niala* I, vers 117; II, vers 319 și *Odisea* III, vers 232). — διαφέρειν τὸν αἰῶνα, dacă acceptăm redacția din textul nostru, nu poate să însemneze decât a-și petrece viața: numai dacă primim textul adoptat de Blakesley putem să dăm verbului διαφέρειν sensul de profit pe care îl dă acel comentator. Euripid zice βίον διαφέρειν (*Hel.* 10). — ἐναλλάξ, exprin- »mând o alternare, apare iar la Cap. 52 din Cartea VI.

² Οὐδένα γάρ κω λόγῳ οἶδα ἀκούσας. La Cap. 150 din Cartea II am avut ἦδεα γάρ κω λόγῳ unde dativul λόγῳ are sensul acesta de *din auzite*.

³ πρόρρητος. Scrisoarea aceasta are o asemănare foarte marcată cu discursul lui Solon către Creso din Cartea I, Cap. 32; până și chiar expresia aceasta se află în acel discurs. — Pentru sensul lui πρόρρητος vezi vol. I, pag. 54, nota 5.

⁴ οὕτω ὅπως μηκέτι ἦξει. Greșit ἦξη în unele ediții. (Vezi mai sus nota 8, pag. 86).

ἰσὼπὸ¹ τούτου αἰ εὐτυχία τοι
 ἔταίσι πάθαισι² προσπίπτουσι, τρέ-
 πω τῷ ἐξ ἐμεῦ ὑποκειμένῳ ἀ-
 κέο.³

»pe care, dacă l-ai pierde, l-ar
 »regretă mai mult sufletul tău,
 »(iea-l) pe acesta (și) aruncă-l
 »departe, așa ca să nu mai dea
 »de el ochiu de om. Dacă însă
 »nici după aceasta succesele
 »tale nu alternează cu pățenii,
 »îndreptează (lucrurile) prin sis-
 »temul pe care ți l-am indi-
 »cat».

41. Ταῦτα ἐπιλεξάμενος⁴ ὁ Πο-
 λυκράτης, καὶ νόφ λαβὼν⁵ ὥς οἱ
 εἶ ὑπετίθετο⁶ Ἄμασις, ἐδίχητο
 ἐπ' ᾧ ἂν μάλιστα τὴν ψυχὴν ἀση-
 θεῖη ἀπολούμενῳ τῶν κειμηλίων
 διζήμενος⁷ ὃ εὕρισκε τόδε ἦν οἱ
 σφρηγίς⁸ τὴν ἐφόρει χρυσόδετος,
 σμαράγδου μὲν λίθου ἐοῦσα⁸ ἔρ-

41. După ce Policrat ceti
 (cuvintele) acestea și se con-
 vinse că Amasis îi dedea un
 consiliu bun, el se gândi bine
 ce obiect din sculele lui ar
 pricinui mai mult regret sufle-
 tului lui dacă s'ar întâmplă
 să-l piardă; reflectând bine,

¹ ἰσὼπὸ. Crasis pentru τὸ ἀπὸ care figurează în textul lui Blakesley și în alte câteva ediții. Tot așa am respectat această formă și la Cap. 199 din Cartea I, unde vezi nota 4, pag. 382, vol. I.

² ταίσι πάθαισι. Unele manuscrise, între cari cel din Florența, au ταῖς πάθαις.

³ ἀκέο. Mai sus avem la Cap. 16 participiul ἀκόμενον al acestui verb care în sensul lui strict înseamnă a vindeca sau a drege.

⁴ ἐπιλεξάμενος. Acest verb e întrebuințat în Cartea I, la Cap. 124 și 125; în Cartea II, la Cap. 125 și mai jos, la Cap. 128, precum și în alte locuri. Ezechiu explică ἐπιλεξάτο prin τὰ γεγραμμένα ἀνάγνωσεν.

⁵ νόφ λαβὼν. Erodot se servă de această expresie și de alte forme ale ei, pentru a spune că cineva s'a convins, adică a sesizat ceva în mîntea lui, în multe pasagii din scrierile lui. Astfel o avem în Cartea aceasta, la Cap. 51 și 143; în Cartea V, la Cap. 91 și în Cartea VIII, la Cap. 19; la Cap. 10 din Cartea IX avem φρην λαβόντες; la Cap. 21 din această Carte găsim ἐπὶ νόον τράπουσι; la Cap. 10 și 27 din Cartea I, ἐν νόφ ἔχειν; tot așa mai jos la Cap. 143; în fine, la Cap. 46 din Cartea IX găsim ἐν νόφ γίνεσθαι.

⁶ ὑπετίθετο. În textul aldin ὑποτίθετο.

⁷ σφρηγίς. Este aci vorba de o pecete într'un inel, »signet-ring«, cum spun Englezii, pentrucă în general persoane sus puse se serviau ca și astăzi de inelul lor ca de pecete. La Cap. 195 din Cartea I avem »Σφρηγίδα δὲ ἑκαστός ἔχει«, dar acolo e vorba de cilindrele babiloniane cari serviau de sigiluri. (Vezi vol. I, pag. 373, nota 2). Plutarch (*Vieța lui Marius*, Cap. 10) scrie: »Αὐτός τε Σόλλας, σφραγίδα ποιησάμενος, ἐφόρει, γλοφὴν ἔχουσαν ἐγγεγραμμένον ὑπὸ τοῦ Βόρχου τὴν Ἰουούρβαν ἐσωτῆς».

⁸ σμαράγδου μὲν λίθου ἐοῦσα. Nu toți autorii sunt de acord în ceea ce privește piatra care împodobiă inelul lui Policrat. Astfel Pliniu și Soliniu spun că fuse un onix și Pliniu mai adaugă că pe timpul lui acest inel se păstră la Roma, în templul Concordiei, dăruit fiind templului de către împăratul August. (Vezi Pliniu *H. N.* XXXVII, 2 și 4 și XXXIII, 6). Pausanias se potrivește cu Erodot și afirmă că piatra a fost smaragd. Clement din Alexandria (*Pedag.* III) împinge detaliurile până a spune că pe piatră era săpăta o liră.

γον δὲ τὴν Θεοδώρου τοῦ Τηλεκλείου¹ ἐπεὶ ὦν ταύτην οἱ ἐδόξαζον ἀποβαλέειν,² ἐποίησε τοιάδε. Πεντηκόντηρον³ πληρώσας ἀνδρῶν ἐσέβη ἐς αὐτήν, μετὰ δὲ ἀναγαγεῖν⁴ ἐκέλευε ἐς τὸ πέλαγος ὡς δὲ ἀπὸ τῆς γῆσου ἐκὰς ἐγένετο,⁵ περιελομένους⁶ τὴν σφρηγίδα, πάντων ὁραόντων τῶν συμπύλων, ῥίπτει ἐς τὸ πέλαγος τοῦτο

iată ce găsi : (el) posedă un inel de aur cu o pecete de smaragd, pe care îl purtă : acest (inel) fuse opera lui Teodor, fiul lui Telecles din Samos ; de acesta hotărînd el să se despartă, iată ce făcū. Echipă o penticonteră și se imbarcă pe ea, după aceea dete ordin să iasă (vasul) la largul mării ; îndată ce au ajuns departe de insulă, el a scos inelul (din deget) și, pe cînd toți cari navi-

¹ Θεοδώρου τοῦ Τηλεκλείου Σαμίου. Acesta fu și nepotul lui Teodor, fiul lui Recus, despre care s'a vorbit de Erodot la Cap. 51 din Cartea I. El fu artistul carele a lucrat vasul de argint oferit de Cresu sanctuarului lui Apolon la Delfi. (Vezi vol. I, pag. 77, nota 7). Familia din care făcea parte Teodor a produs mulți artiști, căci Recus, tatăl lui Telecles, și prin urmare moșul acestui Teodor, fu arhitectul celebrului templu al Herei la Samos, (vezi mai jos Cap. 60) ; unchiul său Teodor (frate cu Telecles) a fost un metalurg vestit. Cultura artelor la Samos ajunsese la apogeul ei cu mulți ani înaintea epocii lui Pericles în Atena, ceea ce arată că Samos a fost mai veche ca civilizație decât Grecia, lucru care se explică lesne prin faptul că civilizația în Grecia a venit, parte din Egipt prin Creta, și parte din Asia prin insulele de pe coasta Asiei mici ; deci Samos eră mai aproape, și în calea ambelor izvoare ale acelei civilizații. Din descoperirile interesante făcute de Sir Charles Evans și de D-na Hawes (fostă Miss Boyd) respectiv la Gnossos și la Gurnia în Creta, se pot observa indicii de înaltă cultură în acea insulă, cultură contemporană cu a 8-a dinastie egipteană ; asemeni se văd urme de existența unor centruri mari de locuințe omenești cari poate că datează cu 10,000 de ani înaintea erei creștine. Erodot, în cursul scrierilor lui, menționează mai multe lucrări de inginerie și de artă datorite Samienilor : astfel în Cartea IV, la Cap. 88, cetim că constructorul podului plutitor de pe Bosfor pentru trecerea în Europa a armatei lui Darius, se datoră artei inginerului Mandrocles din Samos ; mai departe vedem, cum am spus mai sus, că Recus, moșul acestui Teodor, fu arhitectul templului Junonei, sau a Herei, din Samos, și la Cap. 60 mai jos se vorbește despre alte lucrări de artă săvârșite de Samieni. — Manuscrisul sancroftian din Cambridge în loc de Τηλεκλείου scrie Τημεκλείου, iar cel din Viena Τημακλείου.

² ἀποβαλέειν. Unele ediții moderne au ἀποβαλεῖν. Tot așa la Cap. 42 din Cartea IV am respectat forma ionică σφραβάζειν.

³ Πεντηκόντηρον. Vezi mai sus nota 2, pag. 97.

⁴ ἀναγαγεῖν. S'a propus de unii ἀνάγειν ; această variantă însă nu se găsește în nici un manuscris.

⁵ ἀπὸ τῆς γῆσου ἐκὰς ἐγένετο. Cuvîntul ἐκὰς constituie un pleonasm, căci are acelaș sens ca și ἀπὸ ἐγένετο ; din cauza aceasta Cobet și Mehler propun suprimarea lui ἀπὸ. Noi însă nu ne credem în drept să facem această supresiune cînd toate manuscrisele ne dau textul în forma aceasta și cînd mai ales găsîm destule exemple în Erodot de asemenea pleonasm. Așă, de pildă, mai sus la Cap. 16 ἐκφέρειν ἔξω. (Vezi nota 4, pag. 40).

⁶ περιελομένους. Verbul acesta însemnează a apuca prin prejur și exprîmă bine gestul necesar pentru a apuca un inel și a-l scoate din deget.

δὲ ποιήσας ἀπέπλεε,¹ ἀπικόμενος
δὲ ἐς τὰ οἰκία συμφορῆ ἔχρητο.²

42. Πέμπτη δὲ ἦ ἕκτη ἡμέρη
ἀπὸ τούτων³ τάδε οἱ συνέβαινε γε-
νέσθαι ἀνὴρ ἄλιεὺς, λαβὼν ἰχθῦν
μέγαν τε καὶ καλόν, ἤξιον μιν
Πολυκράτει δῶρον δοθῆναι· φέρων
δὴ ἐπὶ τὰς θύρας⁴ Πολυκράτει
ἔφη ἐθέλειν ἐλθεῖν ἐς οἶον. Χωρή-
σαντος⁵ δὲ οἱ⁶ τούτου,⁷ ἔλεγε δι-
δοῦς τὸν ἰχθῦν »ὦ βασιλεῦ, ἐγὼ
»τόνδε ἐλὼν οὐκ ἐδικαίωσα φέρειν
»ἐς ἀγορῆν, καίπερ γε ἐὼν ἀπο-
»χευροβίωτος·⁸ ἀλλὰ μοι ἐδόξαε
»σεῦ τε εἶναι ἄλιος καὶ τῆς σῆς
»ἀρχῆς· σοὶ δὴ μιν φέρων δίδωμι.«
Ὁ δὲ ἤθελες τοῖσι· ἔπειτα ἀμειβεταί
τοισίδε·⁹ »Κάρτα τε εὖ ἐποίησας,
»καὶ χάρις διπλή¹⁰ τῶν τε λό-
»γων καὶ τοῦ δώρου· καὶ σε ἐπὶ

gau împreună cu el priviau, l-a
asvârlit în mare; după ce făcū
aceasta, plecā de acolo, și a-
jungând la el acasă, înțelese ce
e o pățanie.

42. A cincea sau a șasea zi
după acestea iată ce i s'a în-
tâmplat: un pescar prinse un
pește mare și frumos pe care
il prețui demn de a fi oferit
ca dar lui Policrat; il aduse
dar până la poarta palatului și
spuse că doriū să vază pe Po-
licrat. Policrat îi acordă această
favoare, și atunci (pescarul) îi
dete peștele zicând: »O rege,
»când am prins (peștele) acesta,
»nu am socotit că se cădea
»să-l duc la piață, cu toate că
»trăesc (numai) cu munca (mea);
»am crezut că erū demn de
»tine și de poziția ta; așa dar
»l-am adus ca să ți-l dăruesc«.

¹ ἀπέπλεε. În contra autorității a absolut tuturor manuscriselor câteva ediții moderne au ἀπέπλεε.

² συμφορῆ ἔχρητο. La Cap. 35 din Cartea I avem συμφορῆ ἔχόμενος. Am scris ἔχρητο în loc de ἔχρατο, care figurează în textul lui Creutzer, întocmai precum am scris la Cartea I, Cap. 47 χρήσια: în loc de χράσια. (Vezi și mai sus la Cap. 36, nota 6, pag. 88).

³ ἀπὸ τούτων. După aceste întâmplări. E greșit propus de unii ἀπὸ τούτου care ar însemna *de aci înainte*, ca la Cap. 4 din Cartea I. (Vezi și Eschil: *Persae*, vers 793).

⁴ ἐπὶ τὰς θύρας. Substantivul acesta singur, fără a fi urmat de un genitiv, indică o poartă de palat. Așa mai sus la Cap. 35 avem ἐν τοῖσι προθύροις. Uneori în așa cazuri articolul se suprimă.

⁵ Χωρήσαντος. Verbul χωρεῖν înseamnă aci a ceda. Așa Policrat cedă pescarului, în alte cuvinte consimți să-i acorde cererea ce i-o făcuse de a-l primi la palat și de a sta de vorbă cu el.

⁶ οἱ se referă la pescar.

⁷ τούτου se referă la Policrat și formează împreună cu χωρήσαντος un genitiv absolut.

⁸ ἀποχευροβίωτος. Literal care trăește din mâinile lui, și se aplică dar unui om care trăește numai din produsul muncii lui. Xenofon întrebuințează această expresie în *Ciropedia* (VIII, Cap. 3 și 37). Vezi asemeni Lucian (*Somm.* Cap. 7).

⁹ τοῖσίδε. În unele ediții τοῖσδε, adoptat și în textul lui Long și Maclean.

¹⁰ διπλή. Bredoviu propune a se ceti διπλόη care e poate mai corect, dar care nu figurează în manuscrise.

»δειπνον καλέομεν«. ¹ Ὁ μὲν δὲ ἄλιεὺς, μέγα ποιούμενος ταῦτα, ² ἦξε ἐς τὰ οἰκία· τὸν δὲ ἰχθῦν τάμνοντες οἱ θεράποντες εὐρίσκουσι ἐν τῇ νηρῶν αὐτοῦ ἐνεούσαν τὴν Πολυκράτεος σφρηγίδα· ὡς δὲ εἰδὼν τε καὶ ἔλαβον τάχιστα, ἔφερον κεχαρηκότες ³ παρὰ τὸν Πολυκράτα, διδόντες δὲ οἱ τὴν σφρηγίδα ἔλεγον ὅτι τῷ τρόπῳ εὐρέθη. Τὸν δὲ ὡς ἐσθλῆς ἕσιον εἶναι τὸ πρῆγμα, ⁴ γράφει ἐς βιβλίον ⁵ πάντα, τὰ ποιήσαντά μιν οἷα καταλε-

Policrat, încântat de aceste cu vinté, răspunse astfel: »Foarte bine ai făcut și îți sunt îndoit recunoscător și pentru cuvintele (tale) și pentru dar: te invit să iei cina (cu mine)«. Pescarul, foarte măgulit de această (atenție), s'a dus acasă; servitorii, când au spintecat peștele, au găsit inelul lui Policrat în burta lui; îndată ce îl văzură îl luară repede și, plini de bucurie, îl aduseră la Policrat și dându-i inelul îi spusera în ce mod a fost găsit. Policrat, convingându-se că întâmplarea eră datorită unei in-

¹ καὶ τε ἐπὶ δεῖπνον καλέομεν. Blakesley observă că actul acesta al lui Policrat de a invita pe acest pescar la masă cu el nu este un act de condescendență, cum avem exemple destule în istorie și în care intră și o doză de ostentație, și nici nu e un gest dictat de ultra-democratism, cum ar fi putut să-l facă mai târziu unul din archonții la Atena: el explică acest gest prin faptul că Policrat, deși adversar al coteriilor aristocratice în contra căror se și revoltase, eră considerat la Samos de către supușii lui ca un șampion al democrației. Aceasta și explică schimbul de complimente între el și pescarul acesta care eră tot așa de mândru de prințul lui cum ar fi fost un Francez mândru de Napoleon I în primul an al primului imperiu. În așa condiții un τύραννος în situația lui Policrat nu putea să facă ceva care să-l îndrăgească în ochii supușilor lui mai nemerit decât să poștească pe acela care îi oferise peștele să-l mănânce împreună cu el. Pescarul atunci s'a întors acasă μέγα ποιούμενος ταῦτα. — În loc de καλέομεν Dindorf are καλέομεν: toate manuscrisele însă dau forma καλέομεν.

² μέγα ποιούμενος ταῦτα. Manuscrisele din biblioteca Colegiului Emmanuel la Cambridge și cel colaționat de Wesseling la Viena au μεγάλη, și e curios că la Cap. 111 din Cartea IX, unde întâlnim iar această expresie, acele două manuscrise au μέγα, concordând acolo cu manuscrisul din Florența cu care aci ele sunt în divergență. La Cap. 121 din Cartea II avem μεγάλη ὑποδύομενον, la Cap. 6 din Cartea VIII μέγα și la Cap. 119 din Cartea I μεγάλη. Rezultă de aci că Erodote s'a servit fără distincție și de μέγα și de μεγάλη.

³ κεχαρηκότες. Tot așa mai sus la Cap. 27. Unele manuscrise au χαρηκότες.

⁴ Τὸν δὲ ὡς ἐσθλῆς ἕσιον εἶναι τὸ πρῆγμα. Bähr interpretează pe latinește: »Cum vero ipsum subiret cogitatio divinam esse rem« adică îndată ce a înțeles Policrat că lucrul e o manifestație divină, un semn de sus. Pentru sensul ce îl are uneori verbul ἐσέναι în Erodote vezi vol. I, pag. 205, nota 1.

⁵ βιβλίον. Ca mai sus la Cap. 40 însemnează un sul de papyrus sau de biblus pe care se scria un act, un memoriu, sau, cum e cazul aci, o scrisoare. (Vezi și Cartea I, Ca⁷ 123, 124 și 125 și nota 1, pag. 218. vol. I).

λαβήκας, ¹ γράψας δὲ, ἐς Αἴγυπτον ἐπέστειλε. ²

43. Ἐπιπελάμενος δὲ ὁ Ἀμασις τὸ βιβλίον τὸ παρὰ τοῦ Πολυκράτους ἔχον, ἔμαθε ὅτι ἐκκομισαὶ τὸ ἄδύνατον εἶη ἀνθρώπῳ ἀνθρώπων ἐκ τοῦ μέλλοντος γίνεσθαι πρήγματος³, καὶ ὅτι οὐκ εὖ τελευτήσῃν μέλλει⁴ Πολυκράτης, εὐτυχέων τὰ πάντα, ⁵ ὅς καὶ τὰ ἀποβάλλει εὐρίσκει. Πέμψας δὲ οἱ κήρυκα ἐς Σάμον διαλύεσθαι ἔφη τὴν ξεινίην. ⁶ Τοῦδε δὲ⁷ εἶνεκεν ταῦτα

tervenții divine, a consemnat tot într'un sul, (atât) ce a făcut el (cât) și ce s'a întâmplat, și după ce a scris, a adresat (scrisoarea) în Egipt.

43. Amasis, când a cetit scrisoarea ce-i sosise dela Policrat, a înțeles că eră cu neputință pentru un om ca să poată scăpă pe un altul de soarta ce îi eră rezervată și că Policrat nu eră destinat să sfârșească bine, deoarece reușii în toate și că chiar regăsiă cele ce le lepădase. El îi trimise dar un sol la Samos spunân-

¹ τὰ ποιήσαντα μιν οἷα καταλελαβήκας. Bühr traduce: «quae facienti qualia sibi accidisset». Pentru structura acestei fraze vezi gramatica elină a lui Matthias, § 488, iar pentru sensul verbului καταλαμβάνω vezi Cap. 66 din Cartea II; tot în acelaș sens vedem verbul acesta întrebuintat la Cap. următor și la Cap. 65 și 118 din Cartea aceeaș, la Cap. 11 și 33 din Cartea IV, la Cap. 93 din Cartea IX și în alte locuri.

² ἐς Αἴγυπτον ἐπέστειλε. ἐπέστειλε a pus pe ea (adică a însemnat pe scrisoare) ἐς Αἴγυπτον, pentru Egipt, în alte cuvinte a adresat scrisoarea lui în Egipt. La Cap. 95 din Cartea V avem ἐπεστῆναι ἐς Μοιολήνην și acolo poemul despre care e vorba eră în forma unei epistole lirice.

³ ἐκκομισαὶ τὸ ἄδύνατον εἶη ἀνθρώπῳ ἀνθρώπων ἐκ τοῦ μέλλοντος γίνεσθαι πρήγματος. Vezi răspunsul Pitiei delrice către trimișii Lidieni la Cap. 91 din Cartea I. Doctrina fatalității e în multe locuri formulată de Erodot; vezi, între alte pasaje, și finele Cap. 16 din Cartea IX.

⁴ μέλλει. Două manuscrise au μέλλοι.

⁵ εὐτυχέων τὰ πάντα. Expresia aceasta se găsește iar mai sus la Cap. 40 întrebuintată de Amasis în scrisoarea lui către Policrat.

⁶ διαλύεσθαι ἔφη τὴν ξεινίην. Diodor din Sicilia (I, 95) atribuie altor cauze denunțarea tratatului de alianță și de amicie dintre Policrat și Amasis; tot așa spune și Panofka (*Res Samiorum*, pag. 34) iar Grote (*History of Greece*, vol. IV, pag. 323) zice că Policrat, cu acea lipsă de bună credință care îl caracteriză, fu acela carele rupse întâiu cu Amasis fiindcă găsiă mai avantajos să cultive alianța cu Cambise. (Vezi Capitolul următor). — Pentru forma ξεινίην vezi mai sus nota 2, pag. 96).

⁷ Τοῦδε δὲ. Unele manuscrise au Τοῦ δὲ, însă marea majoritate scrie ca noi τοῦδε δὲ, adoptat de Gaisford și de Creutzer. Blakesley are τοῦ δὲ. Acest din urmă editor al lui Erodot include între paranteze întreg pasajul acesta începând aci și până la sfârșitul capitolului. El consideră acest pasaj ca un adaos făcut, nu de însuș Erodot, dar de un scriitor din timpul imperiului roman, epocă la care, precum ne-o și spune Dionisie din Alicarnas, Erodot eră foarte mult cetit prin școli. Simțimântul, zice Blakesley, exprimat în acest pasaj nu se potrivește cu mentalitatea epocii lui Amasis, ci mai mult cu aceea a epocii lui Cicerone și a lui August. Ceeace ar fi fost mai potrivit cu ideile lui Amasis ca motiv pentru a rupe cu Policrat ar fi fost teama de a nu împărți cu el piiza rea a unui om condamnat de soartă la piere, căci la rizicul acesta

ἐποίησε, ἵνα μὴ, συντυχίης θεινῆς
 τε καὶ μεγάλης Πολυκράτεια κα-
 ταλαβούσης, αὐτὸς ἀλλήσεια τῆν
 φυγῆν ὡς περὶ ξείνου ἀνδρός.

44. Ἐπὶ τοῦτον δὴ ὢν¹ τὸν
 Πολυκράτεια, εὐτυχέοντα τὰ πάντα,
 ἐστρατεύοντο Λακεδαιμόνιοι, ἐπι-
 καλεσαμένων τὼν μετὰ ταῦτα Κυ-
 δωνίην τῆν ἐν Κρήτῃ κτισάντων
 Σαμίων.² Πολυκράτης δὲ πέμ-

du-i) că denunță tratatul de
 amiciție (dintre dânșii). Și el
 a făcut aceasta pentru ca nu
 cumvã, când ar cădea peste Poli-
 crat nenorociri mari și grele,
 să sufere el însuș în sufletul
 lui că pentru un amic (și aliat).

44. În contra lui Policrat a-
 cestuia dar, carele intru toate
 aveã noroc, își îndreptară La-
 cedemonienii armele, chemați
 fiind de către aceia dintre Sa-
 mieni cari mai în urmă fun-

s'ar expune, după credința acelei epoce, ori cine ar intră în relații cu un astfel de om. Nu există ξενία fără participare la un sacrificiu comun către o divinitate comună: dacă această divinitate erã hotãritã sã distrugã pe una din părți contractante, denunțarea contractului de către cealaltã parte devenia un simplu act de conservare. Aceste observații ale lui Blakesley sunt foarte interesante în sine, dar nu sunt, după mine, un argument destul de puternic pentru a pune în suspiciune autenticitatea pasajului care e cu totul în stilul lui Erodot.

¹ δὴ ὢν. Indică, ca mai totdeauna în Erodot, reluarea șirului unei narațiuni intrerupte. Și în adevãr, aci autorul nostru iea din nou firul istoriei intrerupte la Cap. 39 după cuvintele ἐποίησαντο καὶ Λακεδαιμόνιοι στρατιάν ἐπὶ Σάμον τε καὶ Πολυκράτεια τὼν Αἰάκωος pentru a ne vorbi de relațiile cari au existat între Policrat și Amasis și despre epizodul cu inelul.

² Κυδωνίην τῆν ἐν Κρήτῃ κτισάντων Σαμίων. Mai la vale, la Cap. 59, Erodot repetã afirmarea că Samienii ar fi fundat orașul Cidonia din Creta; sunt însă foarte sceptic în privința aceasta, căci astăzi s'a constatat bine că civilizația în Creta e cu mult mai veche decât în insulele cealalte ale mării Egee. În ceea ce privește în special orașul Cidonia, care erã situat aproape de Canea modernã, adică pe coasta nord-vestică a acestei insule, e puțin probabil s'o fi ridicat din temelie Samienii după epoca lui Policrat, pentrucă el existã deja în timpul lui Omer carele menționează chiar pe Cidonieni; pãnã și tradițiile locale pretindeau că Cidonia erã cel mai vechiu oraș în Creta, tradiție confirmatã de către scriitorul Florus carele zice (III, 7): ut Græci dicere solent urbium matrem Cydoniam. E poate posibil ca Samienii sã se fi stabilit numai în partea de jos a orașului, lângã mare, pentrucă Cidonia veche erã așezatã ceva mai sus, spre poalele muntelui Titir, acolo unde s'au gãsit astãzi ruinele templului lui Ioe Dictinian, ca la un kilometru și jumãtate de mare, chiar pe punctul unde e Canea modernã. Așã dar admit stabilirea unei colonii de Samieni la portul Cidonia, dar aceasta nu însemnează ridicarea din temelie, sau fundarea unui oraș nou. E de regretat că D-nii Evans, Seager, Hadjidakis, Halbherr, Hogarth, Bosanquet, Dawkins, Miss Boyd (Mrs Hawes) și alții, cari prin descoperirile lor în Creta au uncut o luminã nouã și vie asupra istoriei întregi a civilizațiunii în Europa, nu au făcut cercetãri la Cidonia și la Cissamos, căci excavații întreprinse acolo ar rezolvì multe chestiuni relative la această porțiune a insulei, comparativ terra ignota pentru arheologi. La anul 1893, când am vizitat acele părți, se vorbeã în Creta de a se acordã școalei arheologice britanice o concesiune pentru a face sãpãturi la Canea, dar pãnã acum nici o lucrare nu e întreprinsã. — Panofka (*Res Samiorum*, pag. 36), fixează anul al 3-lea al Olimpiadei LXII, adică anul 530 înainte erei creștine,

ψας.¹ παρὰ Καμβύσηα τὸν Κύρου, συλλέγοντα στρατὸν ἐπ' Ἀγυπτον, ἐδεήθη ὅπως ἂν καὶ παρ' ἑωυτὸν πέμψας ἐς Σάμον δέοιτο στρατοῦ.² Καμβύσης δὲ ἀκούσας τούτων³ προθύμως ἐπέμψε⁴ ἐς Σάμον, δεόμενος Πολυκράτους στρατὸν ναυτικὸν ἅμα πέμψαι ἑωυτῷ ἐπ' Ἀγυπτον. Ὁ δὲ ἐπιλέξας τῶν ἀστῶν τοὺς ὑπόπτους⁵ μάλιστα ἐς ἐπανάστασιν, ἀπέπεμπε τεσσαράκοντα τριήρεις,⁶ ἐντεταμένους Καμβύση

dară (orașul) Cidonia din Creta. Policrat (cu câțva timp înainte) trimisese (vorbă) lui Cambise, fiul lui Ciru, care strângea armată (pentru a năvăli) asupra Egiptului, rugându-l să trimită la el la Samos să-i ceară concursul armat. Cambise, luând cunoștință de această (invitație), trimise bucueros la Samos să roage pe Policrat să expedieze flota lui spre Egipt odată cu (plecarea) lui. Policrat (atunci) alese dintre cetățeni pe aceia pe cari ii presupunea mai (dispuși) la revoltă (în contra lui) și ii trimise cu patruzeci de trireme, rugând (tot odată) pe

ca reprezentând data acestei expediții a Lacedemonienilor în contra lui Policrat. — Dela Cidonia se pretinde că ar fi fost importat gutuiul (Cydonia mala) pe continentul Europei.

¹ Πολυκράτης δὲ πέμψας. Astfel glăsuște Gaisford în unire cu majoritatea manuscriselor. Patru din acestea însă, din cari două de o capitală importanță, adică cel din Viena și acela din biblioteca Colegiului Emmanuel la Cambridge, ne prezintă următoarea variantă curioasă: Πέμψας δὲ κήρυκα λάβρη Σαμίων Πολυκράτης, ceeace ar indica cum că alianța cu Perșii ar fi fost impopulară la Samos, lucru de altfel natural, și că Policrat ar fi intrat în vorbă cu Cambise în secret de supușii lui. Cred că textul original al autorului nostru eră astfel cum îl prezentăm aci și că varianta care figurează în manuscrisele din Viena și din Cambridge a fost introdusă mai în urmă.

² ὅπως ἂν καὶ παρ' ἑωυτὸν πέμψας ἐς Σάμον δέοιτο στρατοῦ. Bähr traduce: ut ad ipsum legatos Samum mitteret, copiasque ab ipso peteret. — ὅπως (sau ὅπως) ἂν urmat de optativ, cum e aci δέοιτο, arată că acțiunea despre care e vorbă trebuia săvârșită în mod facultativ și condițional, adică dacă se simția nevoie, și aci în cazul acesta special, Policrat invită pe Cambise să aibă recurs la ajutorul lui numai dacă ar simți absolut nevoia. (Vezi gramatica elină a lui Kühner, § 775). — Prin στρατοῦ autorul nostru înțelege flota samiană, căci Policrat nu avea armată, și în fraza următoare el e mai explicit: am tradus prin expresia *conkursul armat* fiindcă ea se poate aplica la orice forță, fie pe uscat, fie pe mare.

³ τούτων. Pluralul nu cred să fie neutru însemnând *aceste lucruri*, ci mai mult cred că se raportă la solii trimiși de Policrat, ceeace ar indica cum că nu odată a trimis Policrat să ofere concursul său lui Cambise, ci de mai multe ori, așa că a pus o oarecare insistență în oferta lui.

⁴ ἐπέμψα. Un manuscris are ἐπέμπε.

⁵ ὑπόπτους. Astfel stă scris în toate manuscrisele, Creutzer însă are ὑπόπτους, fără augment, pentru că mai jos la Cap. 68 găsim ὑπόπτους și ὑποπτέας în toate manuscrisele afară de cel din Florența.

⁶ ἀπέπεμπε τεσσαράκοντα τριήρεις. E un fapt curios ca forța aceasta să fie descrisă aci ca compusă din trireme, pe când până aci autorul a

ὀπίσω τούτους μὴ ἀποπέμπειν. ¹

45. Οἱ μὲν δὴ λέγουσι τοὺς ἀποπεμφθέντας Σαμίαν ὑπὸ Πολυκράτους ² οὐκ ἀπικέσθαι ἐς Αἴγυπτον· ἀλλ' ἐπεὶ τε ἐγένοντο ἐν Καρπάθῳ ³ πλείοντες, ⁴ δοῦναί σφισι ⁵ λόγον ⁶ καὶ σφί ἀδειν τὸ προσωτέρω μῆκετι πλέειν· οἱ δὲ λέγουσι, ἀπικουμένους τε ἐς Αἴγυπτον καὶ φυλασσομένους, ἐνθούτεν αὐτοὺς ἀποδρῆναι καταπλέουσι· δὲ ἐς τὴν

Cambise să nu (mai) trimită pe aceștia înapoi.

45. Unii afirmă că Samienii (aceștia), expediți de Polierat, nu ar fi ajuns (niciodată) în Egipt; dar că ajungând în (marea) Carpathos s'ar fi chibzuit între dânșii și ar fi găsit mai nemerit să nu plutească mai departe; alții afirmă de altă parte că aceștia ar fi sosit în Egipt și că, fiind supraveghiați, ar fi fugit

vorbit despre vasele lui Polierat ca fiind toate penticontere și iar mai jos, la Cap. 124, el ne spune că Polierat, când s'a dus la Oroete, s'a suit pe o penticonteră. Ambele aceste afirmări nu pot fi corecte și probabil că adevărul e că vasul mai mic (penticontera) eră tipul aceluia din cari se compunea flota samiană în timpul lui Polierat, căci, precum aflăm din Tucidid (I, 13), deși Ameinocles din Corint a introdus trirema la Samos încă de pe la anul 700 înainte de Hristos, totuși, chiar după informația aceluiaș istorian (I, 14), flotele ioniane erau compuse din penticontere până mult timp după epoca lui Polierat, și Polierat a avut numai un mic număr de trireme, iar restul trebuie să fi fost penticontere, sau, ca să cităm propriile cuvinte ale lui Tucidid, «ζαίνεταί τριήρεσι μὲν ὀλίγαις γρόννενα. πεντηκοντέροις δὲ καὶ πλείοις μακροῖς ἐξηκοντέροις». Rawlinson crede că din flota lui întregă de 100 de vase nici 40 nu au fost trireme. Blakesley explică altfel nepotriveala între afirmarea din textul nostru și aceea dela Cap. 39 «ἔκτιστο δὲ πεντηκοντέρους ἑκατόν»; el zice că relatarea acestei expediții a Samienilor în Egipt ar fi aparținând unui ciclu de tradiții diferit de acela al norocului lui Polierat, al incidentului cu inelul regisii și de narațiunea morții lui. Eu unul inclin mai mult spre opinia lui Rawlinson și cred că la Cap. 39 Erodot a vorbit numai de penticontere pentru că majoritatea bastimentelor lui Polierat eră de tipul acela, dar că de fapt existau și trireme și penticontere în flota samiană. — În loc de ἀπίεμα, care figurează în textul sancroftian și care e preferit de toți editorii cei mai buni, ca Gaisford, Dindorf, Creutzer și alții, restul manuscriselor are ἐπεμψε.

¹ ὀπίσω τούτους μὴ ἀποπέμπειν. Pentru asemenea pleonasmuri vezi mai sus Cap. 16, nota 4, pag. 40.

² ὑπὸ Πολυκράτους. Aceste cuvinte lipsesc în patru manuscrise.

³ ἐν Καρπάθῳ. Insula Carpathos, astăzi Scarpanto, e situată la Nord-Est de Creta și ar veni tocmai în drum pentru cineva care ar porni din Samos spre Egipt. Această insulă dedea mării care se întindea la apusul ei numele de Marea Carpathos. (Vezi Orașiu, *Ode* I, 35, vers 8) și acesta e motivul pentru care avem aci ἐν Καρπάθῳ, adică în Marea Carpathos, întocmai precum Diogen Laerțiu (I, 81), zice «ἐν ταῖς Ἀθῆναις» pentru a indica marea de lângă Athena.

⁴ ἐγένοντο ἐν Καρπάθῳ πλείοντες. La Cap. 179 din Cartea IV avem «ὡς πλείοντα γενέσθαι κατὰ Μαλέην» când, navigând ajunse la Malea.

⁵ σφισι. Astfel sună textul lui Sancroft. Alte ediții, între cari și Creutzer, au σφί. Eu m'am conformat cu versiunea adoptată la Cartea I, Cap. 57. Mathias susține că în Erodot există între σφί și σφισι: aceeași deosebire care în latinește există între *uis* și *sibi*, dar cred această distincție exagerată.

⁶ δοῦναί σφισι λόγον. Bähr traduce: «rem illos secum deliberasse». (Vezi vol. I, pag. 177, nota 4).

Σάμον Πολυκράτης νηysi αντίστας
 ἐς μάχην κατέστη¹ νικῆσαντες δὲ
 οἱ κατιόντες² ἀπέβησαν ἐς τὴν νή-
 σον, πελομαχίσαντες δὲ ἐν αὐτῇ
 ἐσωθήσαν· καὶ οὕτω δὴ ἔπλεον
 ἐς Λακεδαίμονα. Εἰσι δὲ οἱ λέ-
 γουσι τοὺς ἀπ' Αἰγύπτου³ νικῆ-
 σαι Πολυκράτην, λέγοντες, ἐμοὶ
 δοκέειν, οὐκ ὀρθῶς. Οὐδὲν γὰρ
 ἔδει⁴ σφέας Λακεδαιμονίους ἐπι-
 καλέσθαι, εἴπερ αὐτοὶ ἱκανοὶ ἦσαν
 Πολυκράτην παραστήσασθαι.⁵ Πρὸς
 δὲ τούτοις, οὐδὲ λόγος αἰρέει,⁶
 τῷ ἐπικουροὶ τε μισθωτοὶ καὶ τοξό-
 ται οἰκῆται⁷ ἦσαν πλείθεϊ πολλοί,
 τούτων ὑπὸ τῶν κατιόντων Σαμίων,
 ἔδοντων ὀλίγων,⁸ ἐσωθῆναι. Τῶν

îndată; când se apropiau ei de
 Samos, Policrat li s'a împotri-
 vit cu navele (lui) și i-a anga-
 jat în luptă; cei cari veniau
 fură biruitori și debarcară pe
 insulă, dar fură acolo învinși
 pe uscat; și astfel au plecat
 pe mare la Lacedemona. Sunt
 unii cari afirmă că (Samienii
 veniți) din Egipt ar fi învins
 pe Policrat, dar afirmând (a-
 ceasta, ei,) după părerea mea,
 nu au dreptate. Căci ei nu ar
 fi avut nevoie să solicite aju-
 torul Lacedemonienilor dacă
 ar fi fost în stare singuri să
 impuie lui Policrat. Afară de

¹ καταπλέουσι: δὲ ἐς τὴν Σάμον Πολυκράτης νηysi ἀντί-
 στας ἐς μάχην κατέστη. Să notăm aci schimbarea subită dela forma
 obișc. de construcție care a precedat, la cea directă. Construcția indirectă
 indică cum că sosirea acestor Samieni în Egipt eră chestie controversată, unii
 susținând că ar fi ajuns acolo, alții susținând contrariul și anume că ei ar fi
 ajuns numai până în dreptul insulei Carpathos, de unde s'ar fi întors înapoi
 la Samos; construcția directă cu verbe finete, arată de altă parte că reîn-
 toarcerea acestora la Samos eră un fapt pozitiv și necontroversat. Am tradus
 această nuanță întrebuintând modul conjunctiv în primele fraze ale acestui
 capitol și anume *nu ar fi ajuns, ar fi deliberat și ar fi găsit mai bine* și apoi
 am înlocuit conjunctivele acestea prin indicative *li s'a împotrivit, i-a angajat*
în luptă s.c.l. Să notăm asemeni puterea prepozițiunii *κατά* în *καταπλέουσι*,
 indicând navigarea de sus în jos, adică dela largul mării înspre coastă: verbul
καταπλέειν nu s'ar putea aplica unei nave care pleacă dela un port spre
 largul mării, ci la o navă care vine dela larg spre port. Tot așa avem în
 clauza următoare *κατιόντες* și ceva mai jos încă *τῶν κατιόντων Σαμίων*, unde
κατά are aceeași putere.

² κατιόντες. Vezi nota precedentă. Se poate subînțelege Σάμιοι.

³ τοὺς ἀπ' Αἰγύπτου. Se subînțelege Σαμίους.

⁴ ἔδει. Așa glăsuiesc toate edițiile cele mai bune, unele însă au ἔδει.

⁵ παραστήσασθαι. Vocea medie impune acțiunea întocmai cum face
 vocea medie cu verbul *διδάσκω*, unde *παῖδα διδάσκειν* implică a face pe cop-
 ilul să învețe. Vocea medie aci indică o presiune exercitată asupra lui Policrat.

⁶ λόγος αἰρέει. Locuțiune întrebuintată de Erodot. la sfârșitul Cap.
 132 din Cartea I și care însemnează a se potrivi cu rațiunea, așa dar aci nu
 e rațională presupunerea că s.c.l....

⁷ ἐπικουροὶ τε μισθωτοὶ καὶ τοξόται οἰκῆται. Vezi mai sus
 nota 3, pag. 97.

⁸ ἔδοντων ὀλίγων. Nu are tocmai dreptate Erodot când zice aceasta,
 pentru că forța acestor Samieni porniți în Egipt și apoi resvrățiți nu eră toc-
 mai așa neînsemnată. O triremă putea să conțină 200 de oameni. Policrat a
 expediat 40 de trireme, ceea ce reprezintă o forță de 8,000 de oameni, forță
 destul de considerabilă față de acelea pe cari putea să compeze el și cari

δὲ ὅπ' ἔωσθ¹ ἔόντων πολιηρέων
τὰ τέχνα καὶ τὰς γυναικας ὁ Πολυκράτης ἔς τοὺς νεωσοίκους²
συνειλήσας, εἶχε ἐτοιμούς, ἦν ἄρα
προδιδῶσι οὗτοι πρὸς τοὺς κατιόν-
τας, ὑποπρήσαι αὐτοῖσι τοῖσι νεω-
σοίκοισι.

46. Ἐπει τε δὲ οἱ ἐξελασθέν-
τες³ Σαμίων ὑπὸ Πολυκράτους ἀπί-
κοντο ἐς τὴν Σπάρτην, καταστάν-
τες⁴ ἐπὶ τοὺς ἄρχοντας⁵ ἔλεγον
πολλὰ, οἷα κάρτα δεόμενοι. Οἱ δὲ
οὐκ ἐπὶ τῇ πρώτῃ καταστάσει⁶ ὅπε-

aceasta, e puțin rațională ipo-
teza că un om, care are la dis-
poziția lui trupe de mercenari
plătiți și arcași indigeni, să fi
fost învins de (niște) Samieni
cari se reîntorceau (în țara lor)
și cari erau puțini la număr.
Cât pentru aceia din cetățeni
cari erau sub stăpânirea lui,
Policrat închisese la un loc pe
copiii și pe nevestele lor în
remizele navelor și-i avea gata,
în caz dacă aceia ar dezertă
(spre a trece) de partea celor
cari debarcau, să-i arză, cu re-
mize cu tot.

46. Când Samienii alungați
de Policrat sosiră la Sparta,
prezentându-se ei înaintea ar-
honților, vorbiră mult, ca unii
cari solicită cu insistență. La
prima înfățișare arhonții răs-

sunt descrise mai sus la Cap. 39. Eu bănuiesc că numărul tirimelor specificat în capitolul precedent e exagerat, cu toate că și aci se ridică obiecțiunea că navele răsvrătite au fost destul de numeroase ca să învingă flota credincioasă și ca să opereze o descindere în insulă.

¹ ἔωσθ. Un manuscris are ἔωσόν. Erodot însă în circumstanțe analoge se servă de dativ după ὅπὸ, vezi finele Cap. 94 din Cartea I; Cap. 30, 96 și 103 din Cartea V; Cap. 121 din Cartea VI și Cap. 11 din Cartea VII.

² νεωσοίκους. Literal case pentru nave, adică remize sub cari se adăpostiau bastimentele trase pe uscat.

³ ἐξελασθέντες. Creutzer și textul aldin au ἐξελαθίντες atât aci cât și mai jos la Cap. 51 și la Cap. 145 din Cartea IV. (Vezi vol. IV, pag. 198, nota 1).

⁴ καταστάντας. ὁ καταστās este o persoană citată să se prezente înaintea unei autorități pentru a-și expune cazul. Noi zicem *a sta în justiție*, așa că expresia produce efectul că acești fugari au fost chemați înaintea autorității civile și administrative din Lacedemona ca să explice prezența lor acolo. Mai jos la Cap. 156 avem καταστās δὲ ἐπ' αὐτά.

⁵ ἄρχοντας. Erodot înțelege pe ἔφοροι din Sparta, magistrați înființați de Licurg în număr de cinci pentru a face față puterii regale. Deciziile acestor Efori se luau prin unanimitate, altfel nu erau valabile. Puterile date Eforilor prin constituția lui Licurg erau destul de restrânse la început, dar cu timpul și cu evoluția spre democrație, puterile acestea se întinseră, așa că pe timpul războiului Peloponesului ele coplesiau pe acelea ale Regilor.

⁶ τῇ πρώτῃ καταστάσει. Aceasta indică clar că au fost mai multe înfățișări, ca la un proces.— În loc de καταστάσει: unele ediții au καταστάσι

κρίναντο, τὰ μὲν πρῶτα λεγθέντα ἐπιλεληθέναι, τὰ δὲ ὕστερα οὐ συνείναι. Μετὰ δὲ ταῦτα, δεύτερα καταστάντες, ἄλλο μὲν εἶπον οὐδὲν, θύλακον δὲ φέροντες ἔφρασαν τὸν θύλακον¹ ἀλφίτων δέεσθαι: οἱ δὲ σφι ὁπεκρίναντο τῷ θυλάκῳ² περιεργάσθαι³ βοηθῆειν δ' ὧν ἔδοξε αὐτοῖσι.

47. Καὶ ἔπειτα⁴ παρασκευασάμενοι ἐστρατεύοντο Λακεδαιμόνιοι ἐπὶ Σάμῳ, ὡς μὲν Σάμιοι λέγουσι, εὐεργεσίας ἐκτινόντες, ὅτι σφι πρότεροι αὐτοὶ νηροὶ ἐβοήθησαν ἐπὶ Μεσσηνίου⁵ ὡς δὲ Λακεδαιμόνιοι:

punseră Samienilor că au uitat cele ce spusese (aceștia) la începutul (vorbirii lor), iar (cât pentru) cele (ce spusese) la sfârșit, nu le-au înțeles. După aceea, prezentându-se ei pentru a doua oară, nu mai spuseră nimic alt decât, aducând un sac (cu ei), ziseră că »sacul nu are făină (într'insul«); arhonții răspunseră Samienilor că (cuvântul) »sacul« eră de prisos; totuș au găsit cu cale să-i ajute.

47. Și atunci Lacedemonienii se pregătiră și procedară în contra (insulei) Samos, după spusele Samienilor, drept recunoștință pentru că ei odată îi ajutaseră cu flota lor în contra

cu toate că nici un manuscris nu sancționează această ortografie. (Vezi vol. II, pag. 464, nota 6).

¹ τὸν θύλακον. În textul aldin lipsește cuvântul θύλακον; τὸν devenind atunci un pronume demonstrativ sinonim cu τοῦτον, ca și cum Samienii ar fi arătat sacul cu degetul, ceea ce urmează nu ar mai avea sens. Textul nostru e conform cu toate manuscrisele, și e, cred, corect. Autorul nostru citează vorbele proprii ale Samienilor, și de aceea am pus ghilmele la cuvintele »sacul nu are făină într'insul«.

² τῷ θυλάκῳ. Articolul indică că nu e vorbă de sacul în sine, ci de substantivul »sacul«. Sensul acestei fraze are nevoie de oarecari explicații, altfel e obscur. Samienii, la prima înfățișare, au ținut un discurs lung pentru care magistratul spartani i-au luat în răs, obicinuiți cum erau ei la vorbă puțină, la discursuri laconice, cum se și ziceă. La a doua înfățișare Samienii, ca să fie și mai laconici decât Spartanii înșiși, fără preambul, aratară un sac și ziseră: »sacul acesta nu are făină într'insul«, atunci Spartanii le-au observat că până ei cuvintele sacul acesta erau de prisos și că ar fi fost destul numai să arate sacul cu degetul și să zică *vo gol*, suprimând subiectul și înlocuindu-l printr'un gest.

³ περιεργάσθαι. Unele manuscrise au περιεργάσθαι, cu augmentul ε: în loc de ε.

⁴ ἔπειτα. Am tradus prin »atunci« care e mai logic după fraza ce precedă și care anticipează puțin.

⁵ ἐβοήθησαν ἐπὶ Μεσσηνίου. Blakesley observă că acesta este singurul pasaj din scrierile lui Erodot—(exceptându-se unul în Cartea IX, la Cap. 35, și care e bănuț de mulți că nu ar fi autentic)—în care autorul face mențiune despre războiul între Spartani și Mesenieni. Sigur că eră foarte plăcut Lacedemonienilor să li se spună că datoriau succesul lor în războiul cu Mesenienii unui ajutor străin. În privința aceasta ei erau foarte susceptibili, probă chipul puțin grațios cu care au primit pe auxiliarii atenieni în războiul

λέγουσι, ὅτι οὕτω τιμωρήσαι¹ δεο-
μένοι· Σάμιοι· ἰσπρατεύοντο, ὡς
τίσασθαι βουλόμενοι τοῦ κρητήρος²
τῆς ἀρπαγῆς³ τὸν ἥγον Κροίσω,
καὶ τοῦ θώρηκος⁴ τὸν αὐτοῖσι Ἀ-
μασις ὁ Αἰγύπτου βασιλεὺς ἐπεμψε
δῶρον.⁵ Καὶ γὰρ θώρηκα ἐληψ-
σαντο τῷ προτέρῳ ἔτι ἢ τὸν κρη-
τήρα οἱ Σάμιοι, ἐόντα μὲν λίνεον
καὶ ζῶων ἐνοψασμένων⁶ συγγῶν,
κεκοσμημένον δὲ χρυσοῦ καὶ εἰ-
ρίοισι ἀπὸ ξύλου.⁷ Τῶν δὲ εἴνεκα
θωυμάσαι ἄξιον, ἀρπεδόνη ἐκάστη
τοῦ θώρηκος ποιεῖ· ἐοῦσα γὰρ

Mesenienilor; după spusele La-
cedemonienilor însă, ei nu au
făcut această expediție militară
atâta ca să răsbune pe Sa-
mienii cari solicitau (ajutorul
lor), pe cât în scop de a-și
răsbună (pe Samieni) pentru
furtul vasului pe care îl tri-
miteau lui Cresu și al piepta-
rului pe care Amasis, regele
Egiptului, îl trimisese lor ca
dar. Pieptarul, Samienii îl ră-
piseră cu un an înaintea vasu-
lui, eră de în. țesut cu figuri

cu Perșii (Tucidid I, 102); de altă parte Atenienilor le plăcea să exagereze
serviciul pe care ei îl aduseseră Lacedemonienilor. În general fiecare stat în
Grecia eră susceptibil când eră vorba de vreo mențiune despre un ajutor
primit din altă parte, și nu avem decât să cităm plăcerea ce o resimțiau
Atenienii când li se făcea cea mai mică aluzie la ajutorul ce l-au primit din
Sparta cu ocazia alungării Pisistratizilor. Se înțelege că Erodot, în calitatea lui
de istoriograf al întregului neam elinesc, trebuia să evite orice aluzie care ar
putea să ridice susceptibilități de această natură. Vedem cu câtă delicatețe
atinge el aci asupra ajutorului dat de Samieni Lacedemonienilor și cum spune
că aceasta e numai versiunea Samienilor.—Aluzia aci e la cel de al doilea răs-
boiu mesenian.

¹ τιμωρήσαι. Verbul activ τιμωρεῖν însemnează a ajuta pe cineva care
a suferit o injurie sau care a fost maltratată de un altul și a-l răsbună, pe când
forma medie τιμωρεῖσθαι este a-și răsbună singur în contra părții care a in-
sultat. Diferința este aceea care există între a răsbună și a-și răsbună. Aci ac-
tivul e întrebunțat pentrucă e vorbă de a ajuta pe Samienii nemulțumiți ca
să-și răsbune în contra opresorului lor.

² τοῦ κρητήρος. Vasul acesta și furtul lui de către Samieni sunt des-
crie la Cap. 70 din Cartea I unde vezi nota 1, pag. 118, vol. I.

³ ὡς τίσασθαι βουλόμενοι τοῦ κρητήρος τῆς ἀρπαγῆς. A-
ceastă observație pe care am făcut-o mai sus la nota 1 relativ la verbul τι-
μωρεῖν se aplică și aci verbului τίωω: îl avem aci în vocea medie τίσασθαι
pentrucă Lacedemonienii își răsbună singuri în contra Samienilor cari le-au
furat darul trimis de ei lui Cresu, — Găsim iar acest verb cu genitivul mai
jos la Cap. 145.

⁴ τοῦ θώρηκος. Despre pieptarul acesta Pliniu (*Hist. Nat.*, XIX, 1)
spune că fiecare ată din care eră țesut eră compusă din 365 fire și Aelian
(*H. A.*, IX, 17) zice că eră garantat în contra loviturilor unei arme ascuțite.

⁵ τὸν αὐτοῖσι Ἀμασις ὁ Αἰγύπτου βασιλεὺς ἐπεμψε δῶρον.
Aceasta ar da loc la presupunerea că ar fi existat între Lacedemonieni și
Amasis un tractat sau o bună înțelegere; totuș Erodot, carele în Cartea II, dela
Cap. 178 până la Cap. 182, vorbește despre relațiile dintre acest rege al Egiptu-
lui și Elinii, nu face cea mai mică aluzie la o astfel de înțelegere.

⁶ ζῶων ἐνοψασμένων. Vezi nota 5, pag. 391, vol. I.

⁷ εἰρίοισι ἀπὸ ξύλου. Literal *lână din lemn*. Dintr'un pasaj mai
jos, la Cap. 106 din Cartea aceasta, și din alt pasaj la Cap. 65 din Cartea VII
e clar că prin expresia aceasta autorul nostru înțelege bumbacul. Pentru uzul
bumbacului în Egipt vezi nota 1, pag. 221, vol. II.

λεπτή, ἔχει ἀρπεδόνας ἐν ἑωυτῇ
τριηκοσίας καὶ ἐξήκοντα, πάσας
φανεράς.¹ Τοιοῦτος ἕτερός ἐστι
καὶ τὸν ἐν Λίνδῳ ἀνέθηκε τῇ Ἀ-
θηναίῃ Ἄμασις.²

48. Συνεπελάβοντο δὲ τοῦ στρα-
τεύματος τοῦ ἐπὶ Σάμον, ὥστε γε-
νέσθαι, καὶ Κορίνθιοι προθύμως.³
Ἔβρισμα γὰρ καὶ ἐς τοὺτους εἶχε⁴
ἐκ τῶν Σαμίων γενόμενον γενεῆ
πρότερον τοῦ στρατεύματος τούτου,
κατὰ δὴ τὸν αὐτὸν χρόνον τοῦ
κρητήρος τῇ ἀρπαγῇ γεγονός.⁵

multe și (avea) ornamente de
aur și de bumbac. Fiecare fir
din pieptarul acesta e remar-
cabil pentru că, fiind (însuș)
subțire, e (chiar el) compus
din trei sute șasezeci (alte fire
mai mici) toate vizibile. Acest
pieptar e identic cu acela oferit
de Amasis (zeitei) Atena
la Lindus.

48. Corintienii asemeni con-
tribuiră voios la realizarea ex-
pediției în contra (orașului) Sa-
mos. Căci și ei suferiseră din
partea Samienilor un neajuns
în timpul generației care a
precedat (trimiterea) acestei ex-
pediții, cam pe la aceeaș epocă

¹ ἑοῦσα γὰρ λεπτή, ἔχει ἀρπεδόνας ἐν ἑωυτῇ τριηκοσίας καὶ ἐξήκοντα, πάσας φανεράς. Pliniu spune că fiecare fir eră compus din 365 de fire mai mici. Cred că acest număr e în legătură cu numărul de zile dintr'un an. — În traducerea acestei fraze am fost silit să amplific puțin pentru mai mare claritate.

² τὸν ἐν Λίνδῳ ἀνέθηκε τῇ Ἀθηναίῃ Ἄμασις. Acest pieptar e menționat de Erodót la Cap. 182 din Cartea II. (Vezi vol. II, nota 2, pag. 489 și desemnul din acea notă).

³ Συνεπελάβοντο δὲ τοῦ στρατεύματος τοῦ ἐπὶ Σάμον, ὥστε γενέσθαι, καὶ Κορίνθιοι προθύμως. Blakesley observă că la epoca despre care e vorba aci Anaxandride eră regele Spartei și că Sosicles Corintianul, despre cărele vorbește Erodót la Cap. 92 din Cartea V, și carele avea legături strânse cu Lacedemonienii, reprezentă partidul aristocratic din cetatea lui natală. Acest partid, fiind atunci atotputernic la Corint, eră natural ca el să îmbrățișeze cauza aristocrației doriene în contra Acheenilor cari profesau idei democratice. — Un singur manuscris are συνελάβοντο, dar Erodót de sigur că a scris συνεπελάβοντο pentru că el se servă totdeauna de augment când ocazia i se prezentă.

⁴ καὶ ἐς τοὺτους εἶχε. Literal există și la adresa lor, adică există un neajuns îndreptat și în contra lor. Schweighäuser interpretează astfel întregul pasaj; »Etenim adversus hos quoque contumeliam admiserant Samii proxima ante hanc expeditionem aetate. Verbul ἔχειν este întrebuințat tot în chipul acesta la finele Cap. 53 din Cartea II unde cetim: »τὰ ἐς Ἡσιόδου καὶ Ὀμηρον ἔχοντα.«

⁵ γενόμενον γενεῆ πρότερον τοῦ στρατεύματος τούτου, κατὰ δὴ τὸν αὐτὸν χρόνον τοῦ κρητήρος τῇ ἀρπαγῇ γεγονός. Pasajul acesta a dat naștere la greutăți cronologice destul de serioase. Impingând pe cât se poate mai înapoi data expediției Lacedemonienilor în contra lui Policrat, adică puind-o la anul 525 înaintea lui Hristos, răpirea băieților de către Samieni, — dacă s'a întâmplat cu o generație înaintea expediției despre care e vorba aci (»γενεῆ πρότερον τοῦ στρατεύματος τούτου») și socotind o generație ca echivalentă cu 30 de ani, — trebuie să fi avut loc cam pe la anul 555

Κερκυραίων γὰρ παῖδας τριηκο-
σίτους ἀνδρῶν τῶν πρώτων Περίαν-
δροσ ὁ Κυψέλου¹ ἐς Σάρδεις ἀπέ-

în care s'a întâmplat furtul va-
sului. Căci Periandru, fiul lui
Cipselus, trimisese (atunci) trei

înainte de Hristos. Cam pe la aceeaș dată, adăgă Erodot, ar fi avut loc și furtul vasului de băut de către Samieni; așa fiind, trebuie să presupunem că pe la 555 înaintea lui Hristos ar fi fost liberați cei 300 de băieți corciriseni trimiși ca dar lui Aliate de Periandru și ar fi fost răpit vasul prețios pe care îl trimiteau Lacedemonienii lui Cresu. Însă la anul 555 înainte de era noastră Aliate eră deșă mort de cel puțin 10 ani; de altă parte Periandru, dacā ne luăm dupā cronologia admisă, bazată pe spusele lui Sosicrate, lui Diogen Laertiu, lui Sincelus, lui Eusebiu și altor croniciari elini, erā și el mort de vreo 30 de ani. Putem însă să înlăturăm până la un punct aceste dificultăți prin considerația că Erodot nu vorbește aci în termeni de mare precizie, ci din contra în termeni mai mult vagi, căci o generație e un termen cronologic vag și poate fi de 45, cum poate fi de 25 de ani, apoi κατὰ δὴ τὸν αὐτὸν χρόνον poate iar să nu indice un sincronism strict, și de fapt incidentele furtului vasului destinat lui Cresu și al liberării de către Samieni a celor 300 de băieți destinați a fi scoșiți în Libia, departe de-a fi fost sincronice, au intervenit între ele vreo 14 ani, fiindcă băieții au fost trimiși lui Aliate, tatăl lui Cresu, către sfârșitul chiar al domniei acestuia. Dacā pe de altă parte admitem părerea unor cronologi moderni că domnia lui Periandru ar fi avut loc ceva mai târziu decât o indicā afirmările croniciarilor citați mai sus, adică, de exemplu, dacā punem moartea lui Periandru cam pe la anul 567 înainte de era noastră, atunci spusele lui Erodot se pot concilia cu realitatea faptelor. Mai existā un pasaj în Erodot, la Cap. 94 din Cartea V, care militează mult în favoarea teoriei că trebuie să înaintăm data domniei lui Periandru cu ceva ca 25 sau 30 de ani după data în general admisă până acum. Cu toate acestea mărturisesc că expresia κατὰ δὴ τὸν αὐτὸν χρόνον, cu toată elasticitatea ei, se aplică greu la două evenimente cari s'au întâmplat la un interval de 14 ani unul de altul. La aceasta nu e decât un singur răspuns și acela e că Erodot nici nu și-a dat osteneala să stabilească în mod precis data exactă a unor evenimente ca acelea al răpirii unei scule sau a liberării unor copii trimiși în robie, cari figurau, ca să zic așa, pe planul al doilea și chiar al treilea al narațiunii principale. Mai e în fine și o altă explicație pe care o dau unii comentatori, că textul original ar fi fost schimbat; unii, între cari Ulrichs și Blakesley, merg până a suspecta că cuvintele »κατὰ δὴ τὸν αὐτὸν χρόνον τοῦ κρητήρος τῆ ἀρπαγῆ γεγονός« ar fi fost adăogate cu ușurință de vreun scholiast. Alterarea textului ar constā în faptul că înaintea cuvântului γενηί ar fi figurat în textul original litera γ reprezentând numericul 3. De părerea aceasta sunt Müller și Panolka carele a scris *Res-Semiorum*. Cred această propunere cam arbitrară, deși ea ar aplanā dificultatea cronologică întru câtva. Acum, în ceea ce privește autenticitatea clauzei κατὰ δὴ τὸν αὐτὸν χρόνον τοῦ κρητήρος τῆ ἀρπαγῆ γεγονός, pe care o separā Blakesley în textul lui de rest prin parenteze, avem în favorul acestei ipoteze faptul că γεγονός, după γενόμενον, nu numai că e insolit, dar e și superfluu și incorect din cauza schimbării de timp fără motiv plauzibil. În fine s'a propus τρόπον în loc de χρόνον. Această din urmă propunere, combinată cu aceea de a ceți τρίτη sau ἡ γενηί în loc de γενηί, ar înlăturā toate obiecțiunile cronologice, însă toate propunerile acestea se vede cât colo că sunt forțate pentru a concorda cu realitatea faptelor. Trebuie să primim deci pasajul cum ni-l prezentā manuserisele cu toate defectele lui de stil și cu toată lipsa lui de precizie și să recunoaștem franc o oarecare negligență în scriere, cum se găsește din când în când la toți autorii, chiar și la cei mai meticuloși.

¹ Περίανδρος ὁ Κυψέλου. Despre acest tiran al Corintului s'a mai vorbit de Erodot la Cartea I, Cap. 23. El, și cu tatăl său Cipselus, au uzurpat puterea și Periandru a fost un tiran al cărui autoritarism a devenit intolerabil supușilor lui către sfârșitul vieții sale. Periandru e prenumărat printre cei

πεμφε παρα Ἀλυάττεα ἐπ' ἔκτο-
μῃ.¹ Προσχόντων² δὲ ἐς τὴν Σάμον
τῶν ἀγόντων τοὺς παῖδας Κοριν-
θίων, πύθόμενοι οἱ Σάμοι τὸν λό-
γον ἐπ' οἷσι ἀγοιᾶτο ἐξ Σάρδεις,
πρῶτὰ μὲν τοὺς παῖδας ἐδίδαξαν
ἱεροῦ ἄψασθαι Ἀρτέμιδος,³ μετὰ
δὲ, οὐδ' περιορέοντας ἀπέλκειν τοὺς
ἱκέτας⁴ ἐκ τοῦ ἱεροῦ, σιτίων δὲ τοὺς
παῖδας ἐργόντων Κορινθίων, ἐποή-
σαντο οἱ Σάμοι ὀργήν, τῇ καὶ νῦν
ἔτι χρέονται.⁵ κατὰ ταῦτά. Νοκτὸς
γὰρ ἐπιγενομένης, ὅσον χρόνον
ἱκέτευον οἱ παῖδες, ἔστασαν χο-

sute de băieți de ai bărbaților
de frunte dintre Corcirieni lui
Aliate la Sardis pentru a fi sco-
piți. Corintienii cari conduceau
pe (acești) băieți se opriră la
Samos; aflând Samienii scopul
pentru care erau conduși la
Sardis, au învățat întâiu pe bă-
ieți să atingă (cu mâna) templul
Artemidei, apoi nu au permis
ca suplicanții să fie smulși din
templu; (în fine) Corintienii,
refuzând hrană băieților, Sa-
mienii instituiră o sărbătoare
pe care o observă și până în
ziua de astăzi cu aceleași (ri-

șapte înțelepți ai Greciei, probabil numai din cauza competenței lui necontes-
tate în arta de a administra și de a impune. Trimiterea din partea lui către
Aliate, regele Lidiei, a acestor 300 de băieți de ai fruntașilor din Corcira
(Corfu de astăzi) pentru a fi scopiți, fu un act de răzbunare din partea lui
Periandru pentru că Corciriinii se răsculară în contra unui fiu al lui, anume
Nicolae, trimis de el ca să administreze insula, și îl uciseseră. Atunci Peri-
andru porni în contra Corciriienilor, asediând și luând capitala lor: el ucise atunci
pe principalii instigatori ai mișcării și robi pe copiii lor și acești copii sunt
acea pe cari i-a trimis lui Aliate.

¹ ἐπ' ἔκτομῃ. Eunucii aceștia erau destinați a servi ca sclavi și a su-
praveghia femeile în casele foarte orientale ale regelui și ale notabililor Li-
dieni, cum fac și astăzi în haremurile turcești.

² Προσχόντων. Dela verbul πρόσχω, compus din πρὸς și ἔχω. Manu-
scrisul florentin chiar scrie προσχόντων și într'aceasta e urmat de textele lui
Dietsch și Dindorf; asemeni la Cartea I, Cap. 2, unde vezi nota 3, pag. 5,
vol. I, Acolo din eroare de tipar s'a scris προσχόντας în loc de προσχόντας.

³ ἱεροῦ ἄψασθαι Ἀρτέμιδος. Până acum excavațiile făcute la Ti-
gani și la Chora, sate moderne lângă cari eră situat orașul antic Samos, n'au
dat la lumină nici un templu consacrat Dianei. Totuș nu e de loc imposibil să
fi existat acolo un sanctuar dedicat acestei zeițe, mai ales că afară de Junona
(Hera), la Samos eră venerat și Apolon; dece dar să nu fi fost și sora lui,
Artemis? Nu e iar imposibil să fi existat chiar în marele templu al Junonei la
Samos un sanctuar consacrat Dianei și aceasta cu atât mai mult, zice Blakes-
ley, cu cât ambele aceste divinități erau calificate de παρθένα. Strabon pre-
tinde că în insula vecină, Icaria, ar fi existat un templu al Dianei zis Ταυρο-
πόλιον; alții afirmă că acest templu ar fi existat la Samos. — Incidentul în
sine amintește întru câtvă istoria lui Cilon și al partizanilor săi, relatat de
Tucidid la Cartea I, Cap. 126; vezi asemeni și tragedia *Hercule infuriat* al
lui Euripid, vers 52.

⁴ περιορέοντας ἀπέλκειν τοὺς ἱκέτας. Am avut dejă verbul πε-
ριόρω cu infinitivul la Cap. 24 din Cartea I: περιόρειν αὐτῶν ἐν τῇ σκευῇ
πάσῃ σπάντα ἐν τοῖς ἰδωλοῖσι ἀείττει; și la Cap. 64 din Cartea II, περιόρων
παρθένας: unde vezi nota 3, pag. 169, vol. II, și în alte locuri.

⁵ χρέονται. Unele texte au χρέωνται. M'am coformat însă ortografiei pe
care am adoptat-o ca mai rațională la Cap. 34 din Cartea I.

ροὺς¹ παρθένων τε καὶ ἡθίων,² ἰστάντες δὲ, τοὺς χοροὺς τρωκτὰ σηράμου τε καὶ μέλιτος³ ἐποιήσαντο νόμον φέρεσθαι, ἵνα ἀρπάζοντες⁴ οἱ τῶν Κερκυραίων παῖδες ἔχοιεν τροφήν. Ἐς τοῦτο δὲ τόδε ἐγένετο, ἐς ὃ οἱ Κορίνθιοι, τῶν παιδῶν οἱ φύλακοι, οἴχοντο ἀπολιπόντες.⁵ τοὺς δὲ παῖδας ἀπήγαγον ἐς Κέρκυραν οἱ Σάμιοι.⁶

turi). Îndată ce innoptă, tot timpul cât au rămas băieții (aceștia la ei) ca suplicanți, ei înființară coruri de fete mari și de flăcăi și organizând aceste, obligară pe coriști să aducă (cu dânsii) prăjituri cu susam și cu miere, așa că băieții Corcirienilor, smulgând (aceste prăjituri din mâinile lor), să aibă ce mânca. Această a dăinuit până ce Corcirienii cari aveau paza băieților i-au părăsit și au plecat; pe băieți i-au condus (înapoi) la Corcira Samienii.

49. Εἰ μὲν γοῦν Περιάνδρου τελευτήσαντος τοῖσι Κορίνθιοισι φίλα

49. Acum, dacă după moartea lui Periandru Corintienii

¹ ἰστασαν χοροὺς. Înființară, sau organizară coruri de cântec și de dans. Bähr traduce ›choros instituebant‹.

² παρθένων τε καὶ ἡθίων. Expresie poetică des întrebuințată de Omer pentru a desemna fete mari și flăcăi. (Vezi *Iliada*, XVIII, vers 593; idem XXII, vers 127; *Odisea* XI, vers 38 și în alte locuri.

³ τρωκτὰ σηράμου τε καὶ μέλιτος. Prăjituri gătite cu susam și cu miere. Cuvântul τρωκτὸν derivă dela verbul τρώγω, a mânca cu gust, deci ceva bun de mâncare, cum ar fi o prăjitură sau o bomboană. Aceste prăjituri erau gătite cu susam, miera fiind loc de zahăr, iar Ateneu (XIV, 13) și Pollux (VI, 78) ne spun că confecțiunea lor eră o specialitate la Samos. Insula Samos e și astăzi cunoscută pentru susamul cel bun pe care îl produce și chiar numele ei turcesc *Susam-adasi* (insula susamului), e o probă de aceasta. Nu știu dacă cuvântul σηράμη nu ar fi chiar etimologiceste în legătură cu numele Samos.

⁴ ἀρπάζοντες. Trebuie să suplinim τρωκτὰ.

⁵ Ἐς τοῦτο δὲ τόδε ἐγένετο, ἐς ὃ οἱ Κορίνθιοι, τῶν παιδῶν οἱ φύλακοι, οἴχοντο ἀπολιπόντες. Bähr traduce latinește: ›hoc tandem faciebant, donec Corinthii, puerorum custodes, his relictis, abierunt.‹ — În loc de ἐς τοῦτο δὲ τόδε ἐγένετο multe manuserise au ἐς τοῦτο δὲ οἱ τόδε ἐγένετο care nu are sens; uneori găsim ἐγένετο în loc de ἐγένετο.

⁶ τοὺς δὲ παῖδας ἀπήγαγον ἐς Κέρκυραν οἱ Σάμιοι. Există o strânsă legătură de familie între insula Samos și insulele zise astăzi Ioniene de pe coasta occidentală a Greciei. De pildă, numele antic al insulei Cefalonia eră Same sau Samos. Unii pretind chiar că Cefalonia a fost colonizată de Samieni, alții că Samos a fost o colonie din Cefalonia; eu inclin mai mult pentru prima ipoteză, pentru că colonizarea a procedat mai mult dela orient spre occident în aceste părți. — Plutarch ne dă o altă versiune a incidentului cu băieții aceștia din Corcira și spune că Samienii, ca să salveze victimele aceștia ale tiraniei lui Periandru, ar fi solicitat ajutorul Cnidienilor și că Cnidienii atunci ar fi smuls pe băieți din mâna păzitorilor lor și i-ar fi condus înapoi al părinții lor. Pliniu (*H. N.* IX, 25) urmează aceeaș versiune.

ἤν πρὸς τοὺς Κορκυραίους, οἱ δὲ οὐκ ἂν συνελάβοντο τοῦ στρατεύματος τοῦ ἐπὶ Σάμον¹ ταύτης εἵνεκεν τῆς αἰτίας. Νῶν δὲ² αἰεὶ, ἐπεὶ τε ἔκτισαν τὴν νῆσον,³ εἰς ἀλλήλοισι διάφοροι ἔοντες ἔωτοῖσι. Τούτων ὧν εἵνεκεν ἀπεμνησικάζουσιν τοῖσι Σαμίοισι οἱ Κορινθιοί.⁴ Ἀπέπεμπε δὲ ἐς Σάρδις

ar fi fost în termeni de amiciție cu Corcirienii, cei dintâi nu ar fi luat parte la expediția (aceasta) în contra (orașului) Samos pentru un astfel de pretext. În cazul de față însă, îndată după ce (Corintienii) fundară insula, și unii și alții trăiră în proaste relațiuni reci-

¹ Εἰ μὲν νῦν Περιάνδρου τελευτήσαντος τοῖσι Κορινθίοισι φίλα ἦν πρὸς τοὺς Κορκυραίους, οἱ δὲ οὐκ ἂν συνελάβοντο τοῦ στρατεύματος τοῦ ἐπὶ Σάμον. În textul lui Blakesley avem οἷδε în loc de οἱ δὲ: aceasta este o eroare vădită pentru că, de corespunde cu μὲν și leagă împreună două clauze cari stau una față de cealalta în relație de protasis și apodosis. — În loc de φίλα ἦν două manuscrise au φίλιζ ἦν.

² Νῶν δὲ. Vezi mai sus notele 2, pag. 39 și 6, pag. 61.

³ ἐπεὶ τε ἔκτισαν τὴν νῆσον. Istoricii și cronicarii antichității nu se potrivește la păreri asupra datei la care fu întemeiată de către Corintieni colonia din insula Corcira (Corfu de astăzi). Astfel Timeu spune că evenimentul acesta s'ar fi petrecut 600 de ani după războiul Troiei. Aceasta nu poate fi exact, căci ne-ar aduce la o dată posterioară epocii lui Cipselus și a lui Periandru; Eusebiu (*Chronic.* II, pag. 119) fixează data acestei colonizări la primul an al Olimpiadei (XVIII), adică la anul 708 înaintea erei noastre; Strabon (VI, pag. 269) la al doilea an al Olimpiadei XII, adică la anul 735; Larcher, bazându-se pe o inscripție, indică primul an al Olimpiadei VI, adică anul 756; eu cred că această din urmă dată este cea mai aproape de realitate, căci Siracuza fu colonizată de Corintieni la anul 734 și Corcira e mai veche. — Subiectul lui ἔκτισαν este Κορινθιοί subînțeles și figurând la finele clauzei următoare și care hănuesc că făcea parte din clauza aceasta, de unde a fost separat în urma unei coruperi a textului original.

⁴ ἐπεὶ τε ἔκτισαν τὴν νῆσον, εἰς ἀλλήλοισι διάφοροι ἔοντες ἔωτοῖσι. Τούτων ὧν εἵνεκεν ἀπεμνησικάζουσιν τοῖσι Σαμίοισι οἱ Κορινθιοί. Pasajul acesta prezintă toate indiciile că e corupt: ca construcție gramaticală el lasă mult de dorit și ἔοντες după εἰς nu are rațiune de a fi, apoi ἔωτοῖσι e de prisos după ἀλλήλοισι, care ἀλλήλοισι lipsește în câteva manuscrise și a cărui eliminare e susținută de Schäfer, de Schweighäuser și de Gaisford. Unii, ca să legitimeze pe ἔωτοῖσι, propun intercalarea unui cuvânt ca συγγενές sau ὁμογενές, sau altul de această natură. Ori și cum am face, pasajul e anormal și straniu și Blakesley crede că, astfel cum ni se prezintă astăzi, el este un compromis slab conceput între două versiuni diferite, una din care ar fi fost »Νῶν δ' αἰεὶ, ἐπεὶ τε ἔκτισαν τὴν νῆσον, εἰς ἀλλήλοισι διάφοροι τούτων ὧν εἵνεκεν ἀπεμνησικάζουσιν τοῖσι Σαμίοισι οἱ Κορινθιοί, iar cealaltă »Νῶν δ' αἰεὶ, ἐπεὶ τε ἔκτισαν τὴν νῆσον, διάφοροι ἔοντες ἔωτοῖσι, τούτων εἵνεκεν ἀπεμνησικάζουσιν τοῖσι Σαμίοισι οἱ Κορινθιοί. Din ferire sensul este evident și înțelegem ce a voit autorul să spună. — Întru cât privește partea istorică a acestei afirmări, se știe că o tensiune mare de relații a existat între Corcira și Corint și că Corcirienii nu au tratat pe Corintieni cu acea deferență cu care ar trebui să trateze o colonie pe mama lor patrie. Tucidid (I, 25) dă câteva explicații asupra acestei atitudini ostile a Corcirienilor. Colonia, dezvoltându-se cu mare repeziune, deșteptă gelozia Corintienilor din cauza concurenței ce făcea Corintului în comerțul probabil de pe coasta Epirului, monopolizându-l apoi cu totul; de aci rezultă răceală, apoi inimizie pe față. Corintienii hotărâră să distrugă pe Corcirieni și echipă o flotă considerabilă la anul 664 înainte de Hristos, cu care ocazie fu

ἐπ' ἔκτομή Περίανδρος τῶν πρώτων Κερκυραίων ἐπιλέξας τοὺς παῖδας, τιμωρούμενος πρότεροι γὰρ οἱ Κερκυραῖοι ἤρξαν ἐς αὐτὸν πρῆγμα ἀτάσθαλον¹ ποιήσαντες.

50. Ἐπεὶ τε γὰρ τὴν ἑωυτοῦ γυναῖκα Μέλισσαν² Περίανδρος ἀπέκτεινε,³ συμφορὴν τοιγύδε οἱ ἄλλην συνέβη πρὸς τῇ γεγονούῃ γενέσθαι. Ἰσάν οἱ ἐκ Μελίσσης δύο παῖδες,⁴ ἡλικίην ὁ μὲν ἑπτακαίδεκά, ὁ δὲ ὀκτωκαίδεκα ἔτα γεγονώς. Τούτους ὁ μητροπάτωρ

proce. Pentru motivul acesta au păstrat Corintienii ură pe Samieni. Din spirit de răsbunare a ales Periandru pe fiii fruntașilor dintre Corcirieni și i-a trimis la Sardis spre a fi scopiți: căci Corcirienii fură aceia cari au început (ostilitățile), săvârșind față de dânsul un act de mare atrocitate.

50. După ce Periandru ucise pe Melisa, soția lui, o altă mare nenorocire a venit de s'a adăogat la acelea cari i s'au întâmplat. El avusese cu Melisa doi băieți, unul se făcuse de șaptesprezece, și celălalt de optsprezece ani. Pe aceștia,

întrebuințată trirema pentru prima oară. Atunci avu loc prima luptă navală cunoscută în istorie. Mai târziu rivalitatea dintre Corcira și Corint devini scânteia care aprinse războiul Peloponesului la anul 431 înainte de Hristos, căci, certându-se între dânsii din nou cu privire la posesiunea orașului Epidamnus, Corintienii, după ce declarară războiu Corcirienilor și fură bătuti într'o luptă navală lângă Actium, (unde tocmai exact după 400 de ani Octaviu trebuia să învingă pe Antoniu și pe Cleopatra), chemară pe Lacedemonieni în ajutorul lor. Corcirienii atunci făcură apel la Atenieni, așa că lupta de vieață și de moarte între Atena și Sparta, luptă care puse capăt supremației Atenei, a luat întâiu naștere din cearta aceasta dintre Corint și Corcira. Aci Erodot caută să explice că Corintienii au păstrat ură în contra Samienilor pentru că aceștia din urmă au liberat pe prizonierii corcirieni pe cari îi trimiteau ei în Lidia și pândind o ocazie ca să-și răsbune în contra lor, au găsit-o în atacul îndreptat de Lacedemonieni în contra lui Policrat.

¹ ἀτάσθαλον. Adjectiv probabil legat etimologiceste cu ἀτη și indicând totdeauna o răutate premeditată și crudă. — Faptul la care se face aluzie euciderea lui Nicolae fiul lui Periandru. (Vezi mai sus nota 1, pag. 114).

² Μέλισσαν. După spusele lui Diogen Laertiu (I, 94) numele soției lui Periandru ar fi fost Lisida, iar nu Melisa, acest din urmă nume fiind o poreclă ce i-ar fi dat-o bărbatul ei; Pitinetus pe de altă parte (*Fragm.* 6), o numește Melisa și spune că Periandru s'ar fi înamorat de ea când a văzut-o odată îmbrăcată în simplu port doric și turnând vin pentru lucrătorii tatălui ei. Tatăl ei fu Procles, tiranul Epidaurului, cum o și spune imediat Erodot aci, iar mama ei se numia Eristenia și eră fiica lui Aristocrate II, regele Arcadie. Mormântul Melisei există încă la Epidaur în timpul lui Pausanias. (Vezi Pausanias II, 28, § 4).

³ ἀπέκτεινε. Periandru a ucis pe soția lui cu o lovitură de picior pe când eră însărcinată, fiind întărat în urma unor învinuiri calomnioase îndreptate în contra ei, și a rămas inconsolabil după ce fu dovedită nevinovăția ei. Moartea soției lui Periandru amintește actul brutal care pricinui pe aceea a Sabinei Popiea, concubina și apoi soția împăratului Neron.

⁴ δύο παῖδες. Diogen Laertiu (I, 94) ne transmite și numele acestor doi

Προκλής,¹ ἐὼν Ἐπιδαύρου τύραννος, μεταμεψάμενος παρ' ἐωυτὸν ἐφιλοφρονέστω, ὡς οἰκός² ἦν, θυγατρὸς ἐόντας τῆς ἐωυτοῦ παιδᾶς. Ἐπαί τε δέ σφραγς ἀπεπέμπετο,³ εἶπε προπέμπων αὐτούς: » Ἄρα ἴστε, ὦ παῖδες, ὅς ὑμέων » τὴν μητέρα ἀπέκτεινε; « Τοῦτο τὸ ἔπος ὁ μὲν πρεσβύτερος αὐτῶν ἐν οὐδενὶ λόγῳ ἐποίησατο.⁴ ὁ δὲ νεώτερος, τῷ οὐνομα ἦν Λυκόφρων,⁵ ἤλγησε ἀκούσας οὕτω ὥστε ἀπικόμενος ἐς τὴν Κόρινθον ἄτε φρονέα τῆς μητρὸς τὸν πατέρα οὔτε προσεῖπε, διαλεγόμενῳ τε οὐ προσδιελέγαστο.⁶ ἱστοροῦντί τε λό-

Procles, moșul lor despre par-tea mamei, carele eră și tira-nul Epidaurului, i-a chemat la el și i-a tratat cu bunătate, cum eră (și) natural, deoarece erau copiii propriei lui fiice. Apoi când își luă rămas bun dela ei, le zise pornindu-i (pe drum): »Copii, știți voi cine » a ucis pe mama voastră? « De cuvintele acestea cel mai în vârstă din ei n'a ținut nici o seamă; cel mai june însă, al cărui nume eră Licofron, se măhnî așa când (le) auzi, încât, când sosi la Corint, nu adresă

băieți, adică Cipselus și Licofron și spune că cel dintâiu eră sburdaluic, iar cel de-al doilea așezat. Nicolae din Damasc atribue patru fii lui Periandru și-i numește Evagoras, Licofron, Gorgus și Nicolae; cel dintâiu, spune acest autor, ar fi colonizat Potidea, cel de-al doilea supuse pe *perioici*, cel de-al treilea pieri într'un accident de car și cel de-al patrulea, cel mai blând din toți, fu ucis de Corcirieni. Trebuie însă să dăm precădere afirmărilor lui Erodot și ale lui Diogen Laertiu.

¹ Προκλής. Acest Procles, tiranul Epidaurului, fu stăpân și peste insula Egina care eră o colonie din Epidaur, și se purtă foarte crud și aspru cu Egineti. — Textul lui Long și Maclean prezentă forma atică a numelui Προκλής. Un manuscris are chiar Πατροκλής, eroare care se explică lesne prin faptul că adeseori nume proprii se scriau prescurtate și se poate ca copistul, văzând scris Προκλής sau Προκλής, să-si fi închipuit că avea a face cu o prescurtare pentru Πατροκλής sau Πατροκλής.

² οἰκός. Găsim οἰκός în unele ediții. Prefer însă să fiu consecvent și să mântin ortografia întrebuintată de autorul nostru în pasajele unde nu există divergență în privința ei, ca de pildă, mai sus la Cap. 38.

³ ἀπεπέμπετο echivalează cu » a se dimittere « în latinește. Mai jos la Cap. 52 găsim iar acest verb mediu cu adaosul cuvintelor εἰς ὀφθαλμῶν. Vezi și vol. I, pag. 55, nota 1.

⁴ ἐν οὐδενὶ λόγῳ ἐποίησατο. Avem aceeaș expresie la Cartea I, Cap. 153. (Vezi vol. I, pag. 276, nota 1 și mai departe Cap. 120).

⁵ τῷ οὐνομα ἦν Λυκόφρων. Nicolae din Damasc atribue rolul acesta, nu lui Licofron, dar unui alt fiu al lui Periandru pe care îl numește Nicolae. În toate celelalte privințe narațiunea lui Nicolae din Damasc concordă cu aceea a lui Erodot.

⁶ διαλεγόμενῳ τε οὐ προσδιελέγαστο. Câteva ediții și manuscrise în loc de οὐ au οὔτε ca să corespundă cu οὔτε care precedă; aceasta însă este greșit pentrucă acel οὔτε nu însemnează nici, adică nu indică primul termen al unei serii de negațiuni (nici—nici); dacă ar fi așa, Erodot ar fi scris: τὸν πατέρα οὔτε προσεῖπε, οὔτε διαλεγόμενῳ προσδιελέγαστο, οὔτε ἱστοροῦντί λόγον οὐδὲνα εἰδίου. Probă este particula τε care leagă verbele προσδιελέγαστο și εἰδίου cu οὔτε προσεῖπε. Sensul adevărat al lui οὔτε în οὔτε προσεῖπε nu e prin urmare nici, dar echivalează cu expresia noastră nici măcar. Avem construcția οὔτε... te la Cap. 31 mai sus.

γον οὐδένα ἐδίδου. ¹ Τέλος δέ μιν
περί θυμῷ ² ἐχόμενος ὁ Περιαν-
δρος ἐξελάθει ἐκ τῶν οἰκίων.

51. Ἐξελάσας δὲ τοῦτον, ἱστό-
ρει τὸν πρεσβύτερον τὰ σφι ὁ μη-
τροπάτωρ διελέχθη. Ὁ δὲ οἱ ἀπη-
γέετο ὡς σφραξ φιλοφρόνως ἐδέ-
ξατο ἐκείνου δὲ τοῦ ἔπειος τό σφι
ὁ Προκλήης ³ ἀποστέλλων εἶπε, ἄτε
οὐ νόψ λαβῶν, ⁴ οὐκ ἐμέμνητο.
Περιάνδρος δὲ οὐδεμίαν μηχανήν ⁵
ἔφη εἶναι μὴ οὐ σφι ἐκείνον ὑπο-
θέσθαι τι, ⁶ ἐλιπάρσε τε ἱστορέων
ὁ δὲ ἀναμνησθεῖς εἶπε καὶ τοῦτο.
Περιάνδρος δὲ νόψ λαβῶν καὶ
τοῦτο, καὶ μαλακὸν ἐνδιδοῖναι βου-
λόμενος οὐδέν, ⁷ ἤ ⁸ ὁ ἐξελασθεῖς ⁹

măcar cuvântul tatălui său, (con-
siderându-l) ca pe ucigașul ma-
mei lui, iar când îi vorbiă (a-
ceasta) nici că răspundeă, și
când (ii) făcea vreo întrebare
(Licofon) nu luă de fel seamă.
În fine Periandru, peste mă-
sură mâniat, l-a alungat din
casă.

51. După ce gonî pe acesta,
întrebă pe cel mai mare cam
ce le spusese moșul lor despre
partea mamei. Atunci acesta îi
relată cum îi primise (moșul
lor) de bine; și cât pentru
vorba pe care le-o spusese Pro-
cles când i-a pornit, deoarece
nu-l impresionase, a uitat(-o).
Periandru însă zise (băiatului)
că nu eră admisibil ca moșul
lor să nu le fi deslușit ceva, și
insistă asupra întrebărilor (lui);
băiatul (atunci) aducându-și a-

¹ λόγον οὐδένα ἐδίδου. Vezi mai sus nota 6, pag. 108 și vol. I, pag. 177, nota 4.

² περί θυμῷ. Creutzer accentuează περί θυμῷ. Expresia e mai mult epică: cea mai naturală ar fi fost περίθυμος.

³ Προκλήης. În unele ediții scris Προκλῆς. (Vezi mai sus nota 1, pagina precedentă).

⁴ οὐ νόψ λαβῶν. Vezi mai sus nota 5, pag. 101.

⁵ οὐδεμίαν μηχανήν. Indică imposibilitate. Avem expresia aceasta la Cap. 209 din Cartea I unde vezi nota 3, pag. 403, vol. I, și la Cartea II, Cap. 160.

⁶ ὑποθέσθαι τι. Verbul ὑποτίθημι presupune o discuție, așa că idea lui Periandru e că Procles ar fi convorbit cu nepoții lui asupra modului cum a murit mama lor. De aci reiese că Procles nu a făcut copiilor simpla întrebare »Știți voi cine a ucis pe mama voastră?» cum ar lăsa să se înțeleagă Erodote din capitolul precedent, dar le-a spus chiar cine anume eră ucigașul. Așa și trebuie să fi fost, altminteri nu se explică atitudinea lui Licofron față de tatăl său când el a revenit la Corint și l-a tratat de »ατε φονέα τῆς μητρὸς».

⁷ καὶ μαλακὸν ἐνδιδοῖναι βουλόμενος οὐδέν. În Cartea aceasta mai jos, la Cap. 105, avem ἐνδιδοῖναι μαλακὸν οὐδέν, identic ca aci. Bähr traduce »nihil (de ira) remittere».

⁸ ἤ. E pronumele relativ feminin ἣ în cazul dativ, întrebunțat ca adverb și însemnând acolo. (Vezi vol. II, pag. 83, nota 1).—În loc de ἣ s'a prapuso τῇ de Dindorf.

⁹ ἐξελασθεῖς. Astfel scriu cele mai multe manuscrise, altele însă au ἐξελαθεῖς adoptat chiar de Creutzer. Eu am respectat ortografia majorității manuscriselor, cum am făcut și mai sus la Cap. 46. (Vezi nota 3, pag. 110).

ὅπ' αὐτοῦ παῖς δίκαιαν ἐποιέετο,
ἐς τούτους¹ κέρμων ἄγγελον, ἀπη-
γόρευε μή² μιν δεῦροθι οἰκίαισι.
Ὁ δὲ,³ ὄκως ἀπελαυνόμενος ἔλ-
θοι ἐς ἄλλην οἰκίην, ἀπηλάυνετ'
ἄν⁴ καὶ ἀπὸ ταύτης, ἀπειλούντος
τε τοῦ Περιάνδρου τοῖσι δεξαμέ-
νοισι καὶ ἐξέρχαιν⁵ κελύοντος.
Ἀπελαυνόμενος δ' ἄν ἦτε⁶ ἐπ'
ἐτέρην τῶν ἐταίρων· οἱ δὲ ἄτε Πε-
ριάνδρου ἔοντα παῖδα, κλίπερ δε-
μαίνοντες, ὄμως ἐδέλοντο.

minte, îi spuse și aceasta. Pe-
riandru, notând și faptul acesta,
și negăsind cu cale să se mai
înduplece, trimise un sol către
acea cari găzduiseră pe fiul
pe carele îl alungase, oprin-
du-i de a-l primi în casele lor.
Acesta însă, când eră gonit, se
ducea în altă casă, dar eră a-
lungat și de acolo fiindcă Pe-
riandru amenință pe (toți aceia)
cari îl primiau, și le dedea
ordin să-l dea afară cu forța.
Alungat și de acolo, fugiă aiu-
rea la camarazi; aceștia, cu
toată teama ce o aveau, îl pri-
miau fiindcă eră fiul lui Pe-
riandru.

52. Τέλος δὲ ὁ Περιάνδρος κή-
ρυγμα ἐποίησατο, ὅς ἂν ἦ οἰκίαισι
ὑποδέξεται μιν⁷ ἢ προσδιαλεχθῆ,
ἴρην ζημίην τούτων τῷ Ἀπόλλωνι.

52. În fine Periandru emise
o proclamație că tot omul care
ar primi pe Licofron în casa
(lui), sau care ar sta de vorbă

¹ ἐς τούτους se raportă la ἄν⁴ și e sinonim cu παρ' οἷς.

² ἀπηγόρευε μή. La Cap. 128 mai jos găsim verbul ἀπαγορεύω cu un negativ ἄρασιος ἀπαγορεύει ἕμιν μή δορυφορέειν Ὀροίτεια.

³ ὁ δὲ. Adică Licofron.

⁴ ἀπηλάυνετ' ἄν. Cele mai multe manuscrise, precum și textul lui Blakesley, au ἀπελαύνετ' ἄν. Augmentul însă e mai elegant și mai clasic.

⁵ ἐξέρχαιν implică alungare cu forța.

⁶ ἄν ἦτε. Eu cred că versiunea cea mai corectă ar fi ἄνῆς și am reținut cam fără voie pe ἄν ἦτε care văd că figurează în toate edițiile moderne. (Vezi vol. II, pag. 308, nota 3). — Întreg capitolul acesta, precum și acela care urmează sunt, ca să zic așa, împregnate cu frazeologia și cu spiritul lui Sofocle și în ele găsim imitații ale stilului lui. S'ar părea că autorul se află sub influența tragediilor *Antigona*, *Oedip la Colona* și *Oedip Rege* când a scris episodul acesta relativ la persecuția lui Licofron de către tatăl său. La Cap. 32 din Cartea I am notat iar influența lui Sofocle asupra lui Erodot cu ocazia discursului către Cresu, pe care îl pune în gura lui Solon. (Vezi vol. I, pag. 53, nota 7).

⁷ ὅς ἂν ἦ οἰκίαισι: ὑποδέξεται μιν. Proclamația pe care Sofocle o pune în gura lui Oedip sună astfel:

• Τὸν ἄνδρ' ἀπαυδῶ τούτων, ὅστις ἐστί, γῆς

• Τάσδ' ἦς ἐγὼ κράτη τε καὶ ἕρόνους νέμω,

• Μήτ' εἰσδέχεσθαι, μήτε προσφρονεῖν τινά

• Μῆτε ἐν θεῶν εὐχάισι.

• Ὤθεῖν δ' ἀπ' οἰκῶν πάντας. (*Oedip Rege*, vers 236).

ὄφειλαν,¹ ὅσῃν δὴ εἶπας.² Πρὸς ὧν δὴ³ τοῦτο τὸ κήρυγμα, οὔτε τίς οἱ διαλέγεσθαι οὔτε οἰκίοισι θέκεσθαι ἤθελε· πρὸς δὲ, οὐδὲ αὐτὸς ἐκείνος ἐδικαίεν παρᾶσθαι ἀπειρημένον, ἀλλὰ διακαρτερέων ἐν τῆσι στοιῆσι.⁴ ἔκαλινδέετο.⁵ Τετάρτη, δ' ἡμέρῃ ἰδὼν μιν ὁ Περίανδρος ἀλοσυήσι τε καὶ ἀσιτήσι συμπεπτωκότα,⁶ οἴκταιρς· ὅπερ δὲ τῆς ὀργῆς⁷ ἦε ἄσσον καὶ ἔλεγε· »Ὁ παῖ, κότεια τοῦτων αἰρετώτερα ἔστι, ταῦτα τὰ νῦν ἔχων πρήσσεις, »ἢ τὴν τυρανίδα καὶ ἀγαθὰ τὰ νῦν ἔχω ἔχω, ταῦτα⁸ ἔόντα τῷ πατρὶ ἐπιτήδεον⁹ παραλαμβάνειν; Ὅς ἔων ἐμός τε παῖς καὶ Κορίνθου.

cu el, să fie amendat în profitul zeului Apolon și fixă suma amenzii. În urma acestei proclamațiuni nimeni nu mai voi nici să stea de vorbă cu el, nici să-l primească în casă; apoi chiar el nu a găsit cu cale să mai cerce să facă ceva oprit, dar răbdând, colindă din portie în portie. A patra zi, văzându-l Periandru nespălat și lihnit de foame, i se făcū milă; uitând atunci în parte mânia lui, se apropie (de băiat) și îi zise: »O fiul (meu), »cari din două (ți) se par preferabile, s'o duci cum o duci »acuma, sau puterea și avuțiile »de cari mă bucur eu astăzi »și pe cari le vei moșteni (tu)

¹ ἰρήν ζημίην τοῦτον τῷ Ἀπόλλωνι· ὄφειλεν. Săi aplice o amendă în profitul zeului Apolon: în alte cuvinte, banii provenind din această amendă trebuiau afectați cultului lui Apolon, ca de exemplu la cumpărarea de vase sacre sau de victime pentru sacrificii, sau încă la ridicarea de statui în onoarea zeului.

² ὅσῃν δὲ εἶπας. La Cap. 157 din Cartea I avem ὅσῃν δὴ κοτε. (Vezi vol. I, pag. 281, nota 5).

³ Πρὸς ὧν δὴ. Vezi vol. I, pag. 62, nota 2.

⁴ στοιῆσι. Unele ediții au στοῖσι.

⁵ ἔκαλινδέετο. Verbul acesta e o formă a verbului κολινδέομαι, a se rostogoli sau a se învârti de colo până colo. Eu cred că verbul nostru a *colinda* e în legătură etimologică cu acest verb.

⁶ ἀλοσυήσι τε καὶ ἀσιτήσι συμπεπτωκότα. Interpretarea lui Bähr »qui ob infortunium nec lacrimis nec cibis uteretur« nu mi se pare tocmai nemerită: nu mizeria sau supărarea morală ce o simția băiatul erau cauza de nu se spală și de nu mănca, din contra, lipsa de curățenie și de hrană erau cauza: că el eră miserabil și prăpădit. Tot aceeaș eroare o comite traducerea lui Rawlinson care iea efectul drept cauză și cauza drept efect: traducerea lui Giguet »extenué par la faim, hideux à force de malpropreté«, deși cam liberă, e mai corectă.

⁷ ὀργῆς δὲ τῆς ὀργῆς. Avem expresia aceasta la Cap. 156 din Cartea I, unde vezi nota 1, pag. 281, vol. I. Genitivul, cum am arătat în aceea notă, indică abstragere a unei porțiuni dintr'un total.

⁸ ταῦτα. Fără a indica vreun motiv pentru aceasta, Blakesley închide acest cuvânt între parenteze ca suspect. E adevărat că el e superfluu, dar deoarece figurează în toate manuscrisele, trebuie păstrat.

⁹ ἔόντα τῷ πατρὶ ἐπιτήδεον. Fraza adjectivală calificând pe fiu. Bähr traduce »cum tu patri te accommodes«. Tot astfel, mai jos la Cap. 70, avem ἔόντας καὶ ἑωσὼ ἐπιτηδεωτάτους.

> τῆς εὐδαίμονος¹ βασιλεὺς,² ἀλή-
 > την βίον εἴλεν ἀντιστατέων τε
 > καὶ ὀργῇ χρωόμενος³ ἐς τὸν σε
 > ἤμιστα χρῆν.⁴ Εἰ γὰρ τις συμ-
 > φορῆ ἐν αὐτοῖσι⁵ ἐγαγόνεε ἐξ ἧς
 > ὑποφίην ἐς ἐμὲ ἔχεις, ἐμοὶ τε
 > αὐτῇ γέγονε, καὶ ἐγὼ αὐτῆς τὸ
 > πλεῖν⁶ μέτοχος εἰμι, ὅσῳ αὐτός
 > σφρα⁷ ἐξερχασάμην. Σὺ δὲ μα-

> dacă te supui tatălui tău? Tu,
 > carele ești fiul meu, destinat
 > să domnești peste Corintul
 > cel binecuvântat, ți-ai ales o
 > vieață pribeagă, pentrucă te
 > opui și te mănii tocmai în
 > contra aceluia în contra căruia
 > nu se cădea s'o faci! Dacă o
 > nenorocire s'a întâmplat în

¹ Κορίνθου τῆς εὐδαίμονος. Epitetul εὐδαίμονος se aplică des Corintului din cauza prosperității comerciale a acestui oraș și a avuției cetățenilor. Tot așa calificativul *felix* se aplică și astăzi părții mănoase a Arabiei. La Cartea V, Cap. 8 găsim adjectivul εὐδαίμοσι aplicat bogătașilor. Întrucât privește Corintul în specie, Omer aplică acestui oraș calificativul ἀνετών (*Iliada* II, vers 570) și Pindar îl califică de ὀλβίαν (*Olimp.* XIII, vers 4).

² βασιλεὺς nu însemnează aci rege ci moștenitor legitim al tiraniei. Iată de ce am tradus prin *destinat să domnești peste* și nu prin *rege*.

³ χρωόμενος. Unele ediții au χρώμενος.

⁴ χρῆν. Blakesley și alte câteva ediții au ἐχρῆν. Tot așa vedem și la Cartea II, Cap. 173, numai că în acel pasaj Blakesley are χρῆν. (Vezi vol. II, pag. 466, nota 1).

⁵ ἐν αὐτοῖσι. Sensul acestui αὐτοῖσι e obscur și e posibil ca textul întregii clauze să fie corupt, căci, precum vom vedea mai jos la nota 7, și σφρα e dubios și traducerea lui σφρα depinde cu totul de modul cum interpretăm pe acest αὐτοῖσι. Schweighäuser, ca să aplaneze dificultatea, caută să arate că αὐτός e une ori luat în sensul lui ἑαυτός și ἑαυτός în loc de ἑμαυτός, așa că aci ἐν αὐτοῖσι ar sta pentru ἐν ἑμαυτοῖσι, însemnând astfel *în ale mele*, adică *în casa* sau *în familia mea*. Cum observă foarte just Blakesley, această întâmpinare a lui Schweighäuser e puțin satisfăcătoare și comentatorul englez e de părere că textul original ar fi fost ἐν οἴκοισι. Bähr susține că ἐν αὐτοῖσι ar însemna *în ip[s]is rebus malis*, dar și această interpretare mi se pare inadmisibilă, căci nu înțeleg cum, chiar prin analogie, am putea, pe simpla bază a prezenței cuvântului συμφορῆ, să subînțelegem un cuvânt cum ar fi κακοῖσι sau συμπτώμασι. Părerea emisă de Coraïs că αὐτοῖσι ar fi rezultatul unei erori de copist în loc de αὐτῆ σοι cu sensul de *relativ la mama ta*, nu are aprobarea nici unui comentator sau traducător serios și a fost cu drept cuvânt combătută de Larcher. Eu unul aș admite numai prima parte a explicației date de Schweighäuser și aș primi să consider pe ἐν αὐτοῖσι ca echivalent cu ἐν ἑαυτοῖσι, dar nu merg mai departe și traduc deci prin *în familia noastră*. Așa fiind nu pot admite mai jos varianta σφρ în loc de σφρα.

⁶ τὸ πλεῖν. Coraïs propune τόσῳ πλεῖν: nu văd însă nevoia unei așa schimbări.

⁷ σφρα. Unii au σφρ. Drept vorbind nici σφρα nici σφρ nu e satisfăcător. Mai întâiu forma σφρ nu există nicăiri în Erodot, nici pentru σφρ: nici pentru σφρα; dacă primim pe σφρ, atunci acest pronume nu poate să se refere decât la soția lui Periandru despre care nu se face nici o mențiune directă în clauza aceasta, afară numai dacă am admite teoria lui Coraïs că αὐτοῖσι ar fi o eroare pentru αὐτῆ σοι, teorie respinsă de toți comentatorii cei serioși. Nu înțeleg cum admite Blakesley pe σφρ când e de opinie că ἐν αὐτοῖσι se referă la casa sau la familia lui Periandru. — Venind acum la σφρα, pe care suntem siliți a-l primi fiindcă e singura alternativă ce mai rămâne, nu-l vom referi la αὐτοῖσι: cum face Schweighäuser, dar la πρῆγματα subînțeles, considerându-l ca sinonim cu αὐτά. În traducere am dat lui σφρα un rol cât se poate de șters.

»θὼν ὄσφ φθονέσθαι κρέσσον ἐστὶ
 »ἢ οἰκτείρεσθαι,¹ ἅμα τε ὀχοῖόν
 »τι ἐς τοὺς τοκίας² καὶ ἐς τοὺς
 »κρέσσονας τεθυμῶσθαι, ἅπιθι ἐς
 »τὰ οἰκία.« Περὶανδρὸς μὲν τού-
 »τοιαι· αὐτὸν κατελάμβανε³ ὁ δὲ
 »ἄλλο μὲν οὐδὲν ἀμείβεται τὸν πα-
 »τέρα, ἔφη δὲ μιν⁴ ἱρήν ζημίην
 »ὀφείλειν τῷ θεῷ ἑωυτῷ ἐς λόγους
 »ἀπικόμενον. Μαθὼν δὲ ὁ Περὶαν-
 »δρὸς ὡς ἄπορόν τι τὸ κακὸν εἶη
 »τοῦ παιδὸς καὶ ἀνίκητον, ἐξ ὀφ-
 »θαλμῶν μιν ἀποπέμπεται⁵ στείλας
 »πλοῖον⁶ ἐς Κέρκυραν· ἐπεκράτῃς
 »γὰρ καὶ ταύτης. Ἀποστείλας δὲ
 »τοῦτον ὁ Περὶανδρὸς, ἐστρατεύετο
 »ἐπὶ τὸν πενθερὸν Προκλέα,⁷ ὡς
 »τῶν παρόντων οἱ πρηγμάτων ἔοντα
 »αἰτιώτατον καὶ εἶλε μὲν τὴν Ἐπί-

»familia noastră din cauza că-
 »reia mă privești cu suspiciune,
 »și eu simt tot (ca tine) și ieau
 »cu atât mai mult parte cu
 »cât eu însu-mi am fost cauza.
 »Acum că ai aflat că e mai
 »bine să fii invidiat decât
 »plâns, și cât e de prost să
 »fie certat cineva cu părinții și
 »cu superiorii săi, întoarce-te
 »înapoi acasă«. Cu astfel de ar-
 »gumente constrângea mereu Pe-
 »riandru pe acest (băiat); Lico-
 »fron nu răspunse alt nimic ta-
 »tălui său decât că acela eră da-
 »tor zeului amenda sacră fiind-
 »că stătuse de vorbă cu el. Con-
 »vingându-se în fine Periandru
 »că răul la băiat nu se putea
 »nici lecui nici învinge, îl de-
 »părtă din ochii lui echipând
 »un vas pentru Corcira: căci
 »el (atunci) eră stăpân și pe a-
 »ceastă (insulă). Îndată ce îl ex-
 »pediă pe acesta, Periandru de-
 »clară războiu socrului său Pro-
 »cles, (pe care îl considera) ca
 »mai răspunzător pentru situa-

¹ φθονέσθαι κρέσσον ἐστὶ ἢ οἰκτείρεσθαι. Această frază e su-
 gerată de un vers al lui Pindar: κρέσσων γὰρ οἰκτιρῶν φθόνος, (*Pith.* I, 164)
 trecut în proverb la elini.

² τοκίας. τοκῆας figurează în unele ediții.

³ κατελάμβανε. Imperfectul indică o insistență în argumente. Sensul
 acestui verb este de a avea bine în mână, deci a strânge cu argumente. (Vezi
 vol. I, pag. 68, nota 7).

⁴ μιν se referă la cel adresat, adică la Periandru.

⁵ ἀποπέμπεται. Vezi mai sus nota 3, pag. 119.

⁶ πλοῖον. Văd că edițiile moderne cele mai autorizate au πλοῖον, deși
 există manuscrise cu dativul πλοῖω. Bähr, susținând acuzativul, zice că pa-
 sajul dela Cap. 4 mai sus unde se cetește ἀποστείλας τριήρει κατ' αὐτὸν nu
 poate servi de argument în sprijinul acceptării dativului. Dacă adoptăm acuza-
 tivul, trebuie să traducem a echipat un vas: cu dativul πλοῖω traducerea ar fi
 il porni pe un vas.

⁷ Προκλέα. Vezi mai sus nota 1, pag. 119. — Diogen Laertiu (I, 100)
 ne dă chiar textul scrisorii pe care a adresat-o Periandru socrului său.

δαυρον, εἰς δὲ αὐτὸν Προκλέα
καὶ ἐζώγησε.¹

53. Ἐπει δὲ τοῦ χρόνου προ-
βαίνοντος, ὃ τὸ Περιάνδρος παρη-
βήκε² καὶ συγγινώσκето ἑωυτῶ
οὐκέτι εἶναι δυνατός τὰ πρήγματα³
ἐπορᾶν⁴ τὴν καὶ διέπειν, πέμψας ἐς
τὴν Κέρκυραν ἀπεκάλει τὸν Λυ-
κόφρονα ἐπὶ τὴν τυραννίδα· ἐν
γὰρ δὴ τῷ πρεσβυτέρῳ τῶν παί-
δων⁵ οὐκ ἐνεώρα, ὁ ἀλλά οἱ κατ-
εφαίνετο εἶναι νωθέστερος.⁷ Ὁ δὲ

ția în care el se găsea: mai
lună Epidaurul, priuse pe in-
suș Procles și îl deținu pri-
zonier.

53. După ce trecu câtva timp
și începui Periandru să îmbă-
trânească, el văzu singur că nu
mai eră în stare să suprave-
gheze și să administreze afa-
cerile (publice), (atunci) trimise
la Corcira și chemă de acolo
pe Licofron ca să-i ofere pu-
terea; căci nu vedeă în fiul
său cel mai mare (însușirile
necesare) și i se părea că nu
eră de loc deștept. Licofron nu

¹ καὶ ἐζώγησε. Nu pot să aprob idea lui Blakesley că aceste două cuvinte nu ar fi autentice și că ele s'ar fi strecurat în text dintr'o notă laterală a vreunui scholiast doritor să sugereze un alt verb în locul celui de-al doilea εἰς. Alt sens are εἰς și altul are ἐζώγησε și nimic nu împiedică ca amândouă să poată figura împreună: εἰς însemnează pur și simplu luă, pe când ἐζώγησε însemnează a luă fără a ucide. Deci, în fraza aceasta Periandru iese orașul Epidaur, iese pe însuș Procles și îl deține viu, adică îl deține rob.

² παρηβήκε. Trecu peste epoca florii vârstei, în alte cuvinte începui să îmbătrânească, Tucidid (II, 44) și Erodod (*Agamemnon*, vers 957) întrebuințează verbul acesta tot în acest sens.

³ τὰ πρήγματα. Lucrurile sau afacerile, se aplică aci în special treburilor publice sau treburilor statului, *res publicas*, cum s'ar zice pe latinește.

⁴ ἐπορᾶν. Verb întrebuințat și în Cartea I, la Cap. 48 și 110 și însemnând aci în specie a supraveghia sau inspectă cu scop de a administra bine.

⁵ τῷ πρεσβυτέρῳ τῶν παίδων. În ceea ce privește pe fiii lui Periandru vezi mai sus nota 4, pag. 118. — Acest fiu mai mare este acela căruia Diogen Laertiu îi dă numele de Cipselus, nume care eră și acela al moșului său despre partea tatălui. Aristot îl numește Gordias (*Polit.* V. 11) care eră și numele unui frate al lui Periandru despre carele vorbește și Plutarch (II, 160), cu toate că edițiile lui Plutarch diferă între ele în acel pasaj, căci unele scriu Gordias, altele Torgos și altele Gargesos. E mai probabil că el se numia Cipselus după moșul său. Gordias, fratele lui Periandru, fu tatăl lui Pсамetic carele succedă unchiului său Periandru pe tronul Corintului.

⁶ ἐνεώρα. Cu același sens ca la Cap. 123 din Cartea I, unde întâlnim iar acest verb. (Vezi vol. I, pag. 217, nota 1). Creutzer adoptă forma ἐνώρα susținută și de Bredoviu. — Schweighäuser, după ἐνώρα subînțelege τὸ εἶναι δυνατόν τὰ πρήγματα ἐπορᾶν τὴν καὶ διέπειν repetat din clauza precedentă. Cred că această suplinire e prea lungă și că ἐνεώρα ἐν γὰρ δὴ τῷ πρεσβυτέρῳ τῶν παίδων e destul de complet dacă suplinim numai τὴν τυραννίδα; sensul e că Periandru nu vedeă în fiul lui cel mai mare un stăpânitor care să posede însușirile necesare pentru a domni.

⁷ νωθέστερος, mai puțin ager la minte, adică mai prost. Plotin (III, 8, § 3) zice: οἱ νωθέστεροι τῶν παίδων. — Mai sus, la Cap. 29, avem un comparativ analog ca aplicație și ca formă în ὀπομαρτότερος.

Λυκόφρων οὐδὲ ἀποκρίσιος¹ ἤξιωσε
τὸν ἐφέροντα τὴν ἀγγελίην. Περι-
ανδρὸς δὲ, περιεχόμενος τοῦ νεη-
νίω,² δεύτερα ἀπέστειλε ἐπ' αὐ-
τὸν τὴν ἀδελφεήν, ἑωυτοῦ δὲ θυ-
γατέρα,³ δοκῶν μιν μάλιστα ταύ-
τῃ ἂν πείθεσθαι. Ἀπικομένης δὲ
ταύτης καὶ λεγούσης⁴ Ὁ παῖ,
»βούλειαι τὴν τε τυραννίδα ἐς ἄλ-
»λους πεσεῖν⁵ καὶ τὸν οἶκον τοῦ
»πατρὸς διαφορηθέντα⁶ μᾶλλον, ἢ
»αὐτὸς σφεα⁶ ἀπελθὼν ἔχειν;
»Ἀπιθι ἐς τὰ οἴκια, παῦσαι σεω-
»υτὸν ζημιῶν. Φιλοτιμίῃ⁷ κτήμα⁸
»σκασιὸν μὴ τῷ κακῷ τὸ κατὸν

consideră pe acela care îi adu-
sesse mesajul ca demn de un
răspuns. Periandru însă, ținând
la băiat, trimise la el pentru
a doua oară, (de rândul acesta)
pe sora (băiatului), (adică) pe
propria lui fiică, cu gândul că
el îi va da mai multă ascult-
tare. Sosind ea acolo, îi zise:
»Baiete! îți convine ție să cadă
»puterea suverană pe mâini
»străine și ca averea părin-
»tească să fie risipită, pe când
»dacă ai plecă de (aci și ai
»veni acasă) ai deveni stăpân

¹ ἀποκρίσιος. Am urmat conform manuscriselor din biblioteca colegiu-
lui Emmanuel la Cambridge și din Viena, cele mai autorizate; altele au ἀνα-
κρίσιος și iar altele ὀποκρίσιος. Însuș Blakesley, deși se servă de textul lui
Long și Maclean cu ἀνακρίσιος, mărturisește că preferă pe ἀποκρίσιος care e
mai natural și exprimă mai bine disprețul lui Licofron care nici nu s'a înjosit
să dea răspuns mesajului trimis de tatăl său. ἀνακρίσιος ar da impresia
numai că Licofron nu a crezut că mesajul merită ca el să intre în vorbă cu
dânsul și să discute asupra situației: ὀποκρίσιος, susținut de Bredoviu, ar avea
iarăș sensul de intrare în vorbă.

² περιεχόμενος τοῦ νεηνίω. Verbul περιέχω urmat de genitiv în-
semnează a se interesa de cineva sau de ceva. Mai găsim alte exemple la
Cap. 73 mai jos; la Cartea V, Cap. 40; la Cartea VII, Cap. 39 și la Cartea
VIII, Cap. 60.

³ τὴν ἀδελφεήν, ἑωυτοῦ δὲ θυγατέρα. Despre această fiică a lui
Periandru nu se mai știe nimic. — M'am văzut silit în traducere să intercalez
cuvintele de rândul acesta pentru a evita să se înțeleagă că fata aceasta ar fi
fost trimisă pentru a doua oară, pe când e vorbă numai de o a doua misiune.

⁴ πεσεῖν. În textul lui Creutzer πεσσίυ.

⁵ διαφορηθέντα. Verbul διαφορέω însemnează a risipi prin cărătura
din loc și deci a delapidă. Îl mai găsim întrebuintat la Cartea I, Cap. 88. —
E curioasă aci întrebuintarea participiului după ce verbul precedent πεσεῖν e
un infinitiv, și acela apoi urmat de infinitivul ἔχειν.

⁶ σφεα. Se referă la τυραννίδα și la οἶκον. — Întreaga clauză o traduc
Bähr pe latinește: »Visne regnum in aliorum manus incidere et domum patris
»diripi potius quam ut ipse (a Corcyra) discedas (huc) et haec (i. e. regnum et
»domum) teneas. — În loc de σφεα Blakesley și alte câteva ediții au σφε:
precum însă am arătat mai sus la nota 7, pag. 123, σφε nu e întrebuintat de
Erodod niciodată pentru σφεα.

⁷ Φιλοτιμίῃ. Luat în sens de φιλοτιμία, care înseamnă mândrie de
a nu cedă, în alte cuvinte încăpățănare; se înțelege acel simțimânt josnic care
împiedică pe om să cedeze, nu pentru că e convins că dreptatea e de partea
lui, dar pentru că e prea mândru să facă ceace consideră că îl umilește.

⁸ κτήμα. Luat în sens de χρέμα, adică de avere. Mai jos, la Cap. 81, au-
torul nostru se servă de cuvântul χρέμα: »ὡς δ' ἂν εἴη χρέμα καθρηγμένον,
μουναρχίη; și îndată mai jos în capitolul acesta avem τυραννίς χρέμα σφα-
λερόν.

ἰῶ.¹ Πολλοὶ τῶν δικαίων τὰ
 »ἐπιεικέστερα προτιθέασι.² πολ-
 »λοι δὲ ἤδη τὰ μητρῶια³ διζή-
 »μενοι τὰ πατρῶια⁴ ἀπέβλαον.
 »Τυραννίς χρῆμα σφαλερόν⁵ πολ-
 »λοι δὲ αὐτῆς ἐρασταὶ εἰσι, ὁ
 »δὲ γέρον τε ἤδη καὶ παρηβη-
 »κῶς μὴ ὄψις τὰ σειωτοῦ ἀ-
 »γαθὰ ἄλλοισι.« Ἢ μὲν δὴ τὰ
 ἐπαγωγότατα⁶ διδάχθεισα ὑπὸ τοῦ
 πατρὸς ἔλεγε πρὸς αὐτὸν, ὁ δὲ
 ὑποκρινάμενος ἔφη οὐδ' αὐτὰ ἴξειν
 ἐς Κόρινθον ἔστι' ἂν πυνθάνηται
 περιέοντα τὸν πατέρα. Ἀπαγγελ-
 λάσης δὲ ταύτης ταῦτα, τὸ τρίτον
 Περιάνδρος⁷ κήρυκα πέμπει, βου-
 λόμενος αὐτὸς μὲν ἐς Κέρκυραν
 ἴκειν, ἐκείνον δὲ ἐκέλευε, ἐς Κό-
 ρινθον ἀπικόμενον,⁸ διάδοχον γί-
 νεσθαι τῆς τυραννίδος. Καταινέ-
 σαντος δ' ἐπὶ τοῦτοις τοῦ παιδὸς,
 ὁ μὲν Περιάνδρος ἐστέλλετο⁹ ἐς

»pe amândouă ? întoarce-te îna-
 »poi acasă, încetează de a-ți
 »face singur rău. Încăpățâna-
 »rea nu e lucru care profită ;
 »nu căută (dar) să remediezi
 »la rău prin rău. Mulți pre-
 »feră în loc de justiție o mai
 »mare indulgență ; mulți iarăș,
 »apărând interesele materne,
 »au compromis pe cele pa-
 »terne. Puterea e o posesiune
 »precarie ; are pretendenți o
 »sumă și pe urmă bătrânul a
 »ajuns la o vârstă înaintată ;
 »nu da averea ta altora«. Ast-
 fel întrebuiță ea față de el
 argumentele cele mai convin-
 gătoare ce i le dictase tatăl ei,
 el, răspunzând declară că nu
 se va reîntoarce cu nici un chip
 la Corint cât timp va ști că
 tatăl său e în viață. Când fata

¹ μὴ τῷ κακῷ τὸ κακὸν ἰῶ. Zicătoare populară la Elini cum e și la toate popoarele. — Unele ediții au forma ἰῶ in loc de ἰῶ. Verbul ἰάσθαι înseamnă a îndrepta, adică a transforma o stare rea într-o stare mai bună.

² προτιθέασι. Creutzer și Bredoviu preferă forma contractată atică προτιθεῖσι.

³ μητρῶια. Afacerile sau interesele materne întocmai cum πατρῶια sunt afacerile sau interesele paterne; aci intră și concepția de avere. În loc de μητρῶια ediția lui Blakesley scrie μητρώα.

⁴ πατρῶια. În ediția lui Blakesley πατρώα, care de fapt e același lucru, deoarece : e subscris sub τω; tot așa și cu μητρώα.

⁵ Τυραννίς χρῆμα σφαλερόν. Vezi Euripid *Ifigenia în Aulida*, vers 21. — Pentru sensul și uzul cuvântului χρῆμα vezi mai sus nota 8, pagina precedentă.

⁶ τὰ ἐπαγωγότατα. Argumentele cele mai menite să înduplece și să convingă. Bähr ne dă ca echivalent latinesc »verba ad persuadendum aptissima, persuasoria, blanda«.

⁷ Περιάνδρος. Probabil că articolul ὁ a figurat odată în text, pentru că în general când numele propriu nu e la începutul frazei și mai ales când acel nume propriu nu a figurat în mod recent, articolul se exprimă.

⁸ αὐτὸς μὲν ἐς Κέρκυραν ἴκειν, ἐκείνον δὲ ἐκέλευε, ἐς Κόρινθον ἀπικόμενον. Cuvintele sunt rostite ca din locul chiar unde s'a transmis mesajul, adică ca rostite la Corcira: de aceea se zice »*vie la Corcira*... plecând din Corint. Periandru, care vorbea din Corint, a zis: »*să merg la Corcira*... el venind la Corint, și mesagerul, odată ajuns la Corcira, s'a exprimat invers.

⁹ ἐστέλλετο. Verbul ἐτέλλεσθαι: se aplică mai ales la o călătorie pe mare. (Vezi mai jos Cap. 124, Cartea V, Cap. 43 și Cartea VII, Cap. 2 și

τὴν Κέρκυραν, ὁ δὲ παῖς οἱ¹ ἐς τὴν Κόρινθον. Μαθόντες δὲ οἱ Κερκυραῖοι τούτων ἕκαστα, ἵνα μὴ σφίσι Περιάνδρος ἐς τὴν χώραν ἀπικηται, κτείνουσι τὸν νεγιίσκον.² Ἄγτι τούτων μὲν Περιάνδρος Κερκυραίους ἐτιμωρέετο.

54. Λακεδαιμόνιοι δὲ στόλῳ μεγάλῳ ὡς ἀπίκοντο, ἐπολιόρκειον Σάμον.³ Προσβαλόντες δὲ πρὸς τὸ τεῖχος τοῦ μὲν πρὸς θαλάσσην ἑσταῶτος πύργου κατὰ τὸ προάστειον τῆς πόλιος⁴ ἐπέ-

transmise acest răspuns (tatălui ei), Periandru trimise pentru a treia oară un sol, hotărît fiind dânsul de a veni la Corcira și invitând pe fiul (său) să plece la Corint și să ia succesiunea puterii. Consimțind fiul la aceste condiții, Periandru se pregăti să se înbarce pentru Corcira și fiul (său) pentru Corint. Corcirienii atunci, aflînd despre această (înțeleger) mutuală, pentru a evita ca Periandru să vie în țara lor, au ucis pe tânăr. Din cauza aceasta și-a răsunat Periandru pe Corcirieni.

54. Lacedemonienii deci sosind cu o flotă mare, asediază Samos. Făcând aceștia un atac în contra zidului, ei se suiră la turnul care vine despre partea mării și care se ridică în fața cetățuiei orașului, atunci Policrat, sărind în persoană într'ajutor cu forțe considerabile, ei fură respinși de acolo.

239). — Imperfectul arată o acțiune neîndeplinită, dar care se pregăti, deci voință anterioară. (Vezi vol. I, pag. 113, nota 8),

¹ οἱ lipsește în două manuscrise.

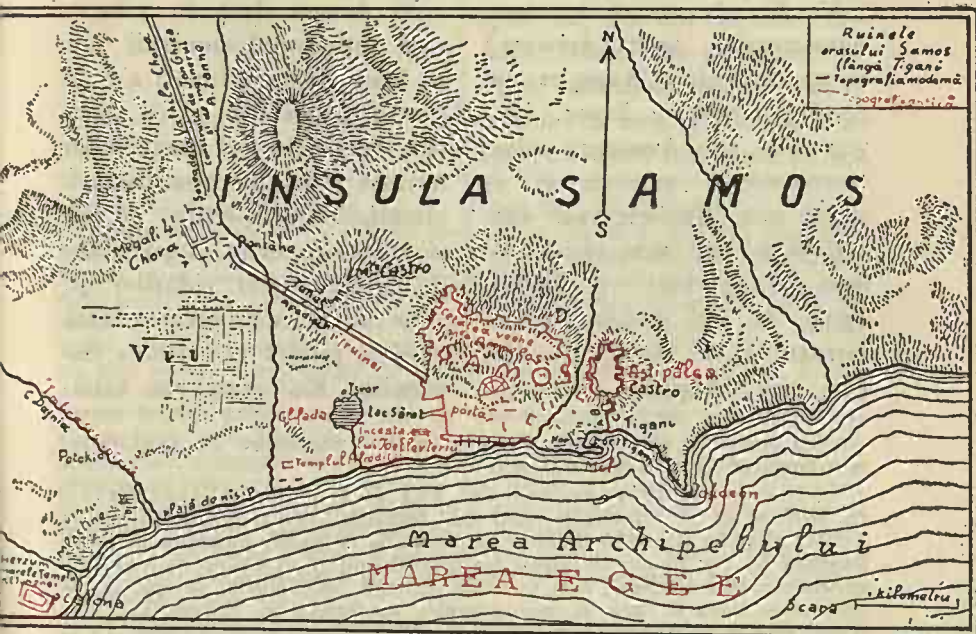
² κτείνουσι τὸν νεγιίσκον. Tucidd (I, 13) spune că asasinatul acesta fu cauza aceluia războiu între Corint și Corcira în care avu loc prima luptă navală despre care se face mențiune în istorie: «Ναυμαχία τε παλαιάτη ὣν ἴσμεν γίγνεται Κορινθίων πρὸς Κερκυραίους». Pe urmă acest autor urmează și spune că lupta aceasta navală a avut loc 260 ani înaintea epocii lui, adică înaintea sfârșitului războiului Peloponesului. Aceasta ar indică anul 664 înainte de Hristos, dată la care nici nu începuse domnia lui Cipselus, tatăl lui Periandru. Pentru a scăpa de acest anacronism câțiva editori ai lui Tucidd au propus să se cetească ἐξήκοντα καὶ ἑκατὸν în loc de ἐξήκοντα καὶ διακόσια; aceasta ar da anul 564, dată la care Periandru era dejă mort. E probabil că Tucidd a greșit și data acestui asasinat și aceea a războiului între Corint și Corcira, care trebuie să fi avut loc între anii 585 și 580 înainte de era noastră.

³ Σάμον. Aci e vorbă de orașul Samos, capitala insulei.

⁴ πρὸς τὸ τεῖχος τοῦ μὲν πρὸς θαλάσσην ἑσταῶτος πύργου κατὰ τὸ προάστειον τῆς πόλιος. Pentru a face acest pasaj mai clar

βησαν, ¹ μετὰ δὲ, αὐτοῦ βοηθή- (În intervalul acesta) despre
σαντος Πολυκράτους χειρὶ πολλῆ, partea turnului de sus, care se
ridică pe muchia dealului, au

am reprodus aci o hartă a ruinelor oraşului Samos luată după lucrarea lui Laeroix «Les îles de la Grèce» şi puțin amplificată cu amintirile mele din localitate. Din harta aceasta se vede că oraşul Samos eră situat pe două dea-



luri, numite *Ampelos* și *Astipalea*; pe coasta despre sud a dealului Ampelos se află partea principală a oraşului, iar dealul mai mic, Astipalea, care se ridică la răsărit de Ampelos, formă citadela propriu zis a oraşului (*προάστειον*). Un zid, ale cărui urme se văd și astăzi și care la mici distanțe eră flancat de turnuri pătrate, înconjură oraşul și ambele dealuri, urcând coasta dealului Ampelos până dincolo de culme, apoi scoborâ la apus până lângă mare; spre răsărit zidul acesta străbătea valea care separă Astipalea de oraş și înconjură apoi acea citadelă care nu încapă îndoială că e aceea pe care Erodot o indică prin denumirea de *προάστειον*. Așa dar cred că prin *turnul care vine despre partea mării și care se ridică în fața cetății*, autorul nostru înțelege un turn dela zidul pe care l-am marcat A-B care mergea dela cetățuia Astipalea la mare trecând prin satul modern Tigani, se zicem de pildă cum ar fi turnul pe care l-am indicat pe hartă prin litera C. Un apeduce celebru ca lucrare de inginerie antică și ale cărui urme se văd și astăzi, aduceă în oraş apă dela izvoarele de pe munții cari se ridică în dosul satului modern Megali Chora.

¹ ἐπέβησαν. Cele mai multe manuscrise au δπερέβησαν. M'am conformat textului sancroftian adoptat și de cele mai bune ediții moderne.

ἀπηλάσθησαν.¹ Κατὰ δὲ τὸν ἐπάνω πύργον, τὸν ἐπὶ τῆς βράχιοι τοῦ οὐρσοῦ ἐπεσόντα,² ἐπεξήλθον οἱ τε ἐπίκουροι³ καὶ αὐτῶν Σαμίων συχνοί· δεξιάμενοι δὲ τοὺς Λακεδαιμονίους ἐπ' ὀλίγον χρόνον ἔφρουγον ὀπίσω· οἱ δὲ ἐπισπόμενοι ἔκτεινον.

55. Εἰ μὲν γοῦν οἱ παρόντες Λακεδαιμονίων ὁμοιοὶ ἐγένοντο⁴ ταύτην τὴν ἡμέρην Ἀρχίη τε καὶ Λοκώπη, αἰρέθη ἂν Σάμος. Ἀρχίης γὰρ καὶ Λοκώπης μόνου συνέσπεσόντες⁵ φεύγουσι ἐς τὸ ταίχος τοῖσι Σαμίοισι, καὶ ἀποκληθίσθεντες τῆς ὀπίσω ὁδοῦ, ἀπέθανον ἐν τῇ πόλει τῇ Σαμίων. Τρίτῳ δὲ ἀπ' Ἀρχίω τούτου γεγονόσι ἄλλῳ Ἀρχίῳ, τῷ Σαμίου τοῦ Ἀρχίω,⁶ σὺτὸς ἐν

ieșit mercenarii și o mulțime chiar de (cetățeni) Samieni; opunându-se (aceștia) Lacedemonienilor, după puțin timp o luară înapoi la fugă; Lacedemonienii îi urmăriră și îi uciseră.

55. Acuma, dacă în ziua aceea toți Lacedemonienii cari au luat parte (la luptă) s'ar fi purtat ca Archias și ca Licopes, Samosul ar fi căzut. Căci Archias și cu Licopes singuri, urmărind de aproape pe Samieni, se repeziră (după dănsii) în interiorul zidurilor și, calea lor de reîntoarcere odată închisă, pieriră în cetatea Samienilor. Eu însumi am întâl-

¹ ἀπηλάσθησαν. Ediția aldină și câteva manuscrise au ἀπηλάθησαν care figurează și în ediția lui Creutzer.

² τὸν ἐπάνω πύργον, τὸν ἐπὶ τῆς βράχιοι τοῦ οὐρσοῦ ἐπεσόντα. Evident că aci e vorbă de unul din turnurile despre partea de nord a fortificațiilor, fie la nordul dealului Astipalea, fie la spatele muntelui Ampelos. Expresia ἐπὶ τῆς βράχιοι τοῦ οὐρσοῦ mă face să cred că turnul acesta se află la spatele muntelui Ampelos, cum ar fi de exemplu cel indicat pe planul de mai sus cu litera D. Eră și mai probabil ca forțele lui Policrat să fi fost concentrate în cetatea principală decât în citadela mai mică Astipalea. Pe la punctul D puteau trupele să încerce o ieșire, s'o apuce pe valea care separă ambele dealuri, mascați fiind de stâncă Astipalea și să cadă peste Lacedemonieni acolo unde e astăzi satul Tigani. — Ἀρχίης este spinarea sau șira spinării și exprimă bine linia proiectată pe cer de un șir de dealuri sau de munți, așa că ἐπὶ τῆς βράχιοι exprimă bine poziția unui turn la punctul D pentru cineva care ar fi postat pe malul mării. Conchid dar din cele arătate aci că Lacedemonienii, după ce au debarcat la punctul numit azi Tigani, au atacat fortul Astipalea la punctul însemnat C pe harta din pagina precedentă, că apoi îndată Policrat, cu trupa regulată indigenă retransată în cetățuia Astipalea (προάστειον), operând o ieșire, i-a atacat și i-a respins; în intervalul acesta, trupele mercenare și mulți cetățeni armați, ieșind din oraș pe o poartă la nord (marcată D în plan), ar fi atacat pe Lacedemonieni, cari apoi raliându-se și reluând ofensiva, i-ar fi fugărit și ucis.

³ ἐπίκουροι. Vezi mai sus nota 3, pag. 97.

⁴ ἐγένοντο. Câteva manuscrise și Gaisford au ὁμοιοὶ ἐγένοντο, literal ar fi fost egali cu, sau ar fi semănat cu.

⁵ συνέσπεσόντες. Două manuscrise au συμπεσόντες.

⁶ ἄλλῳ Ἀρχίῳ τῷ Σαμίου τοῦ Ἀρχίω. Dela Archias acesta, nepotul aceluia care fusese ucis la Samos, a cules de sigur Erodot narațiunea relativă la solia samiană pe lângă Lacedemonieni și la disprețul Lacedemonienilor pentru lipsa de laconism al solilor samieni. Versiunea acestui incident,

Πιτάνη¹ συνεγενομένη, (δήμου² γὰρ
τούτου ἦν),³ ὃς ξεινῶν πάντων μά-
λιστα ἐτίμα τε⁴ Σαμίους, καὶ οἱ
τῷ πατρὶ ἔφη Σάμιον τοῦνομα⁵ τε-
θῆναι, ὅτι οἱ ὁ πατὴρ Ἀρχίας ἐν
Σάμῳ ἀριστεύσας ἐτελεύτησε τιμᾶν
δὲ Σαμίους ἔφη, διότι ταφήναι⁶ οἱ

nit (odată) pe cel de a treia
descendență dela Archias, fiu
al lui Samios fiul lui Archias,
la Pitane — căci aparțineă a-
celeia suburbii, — acesta veneră
pe Samieni mai mult decât pe
oricari alți străini, și el mi-a
spus că s'a dat numele Sa-
mios tatălui său pentrucă Ar-
chias, tatăl acestuia (din urmă),
murise în mod glorios la Sa-
mos; el mi-a mai spus că ve-

așă cum ne-o prezintă Erodot mai sus la Cap. 46, poartă indicii a unei ver-
siuni lacedemoniane și nu e de fel probabil ca ea să fi ieșit din gura unui
Samiot. Acum, ceea ce caracteriză cu osebire narațiunea atacului orașului Sa-
mos de către Lacedemonieni și descrierea luptelor de sub zidurile aceluia oraș,
este precizia cu care Erodot ne dă amănunte asupra topografiei locale. S'a
crezut de mulți că amănuntele acestea le-ar fi căpătat Erodot dela Archias
acesta, dar e mai natural să presupunem că nu le-a căpătat dela nimeni și că
ele sunt rezultatul cunoștinței lui personale cu localitatea, căci știm că Erodot
a locuit mult timp la Samos, așă că trebuie să fi cunoscut perfect de bine loca-
litatea. Archias, (afară numai dacă un interes pentru locul unde moșul lui
pierise ca un erou, l-ar fi îndemnat să viziteze Samos) nu avea cum să cu-
noască exact topografia locală, căci moșul său a fost ucis acolo, deci nu a
putut să se reîntoarcă la Sparta ca să dea detalieri topografice familiei lui;
nu e nici admisibil ca eroul Archias să fi luat pe soția lui cu el la Samos și
ca ea să fi dat apoi aceste detalieri fiului ei Samios, care pare, fie zis în trea-
cât, că a fost un fiu postum. E dar mult mai natural ca Erodot să fi dat el
singur amănuntele acestea și să le fi țesut apoi în narațiunea principală lace-
demoniană.

¹ Πιτάνη. Pitane, a căreia poziție exactă nu s'a putut încă stabili, formă
una din cele patru *demuri* sau suburbii ale Spartei, cealaltă trei fiind Mesoa,
Cinosura și Limnæ (vezi Pausanias III, Cap. 16, § 6). În toate cazurile Heyse
(Quæst. Herodot. I, pag. 89) comite o gravă eroare când spune că e vorba aci
de Pitane din Eolia.

² δήμου. Unii autori, ca Tucidid, califică Pitane de κώμη, alții de φολή.
De aci reiese clar că Archias eră un cetățean din Sparta și nu un provincial
din Laconia, adică nu eră ceea ce se numia acolo un περίοικος.

³ τούτου ἦν. Câteva manuscrise au τούτου τοῦ ἦν.

⁴ ἐτίμα τε. Găsim în unele manuscrise ἐτιμάτο.

⁵ τοῦνομα. Ediția Dindorf are τὸ ὄνομα.

⁶ ταφήναι. Nu e fundată presupunerea că Erodot ar fi scris ταφήναι
sau θωθήναι, cum e cazul la finele Cap. 81 din Cartea II (vezi vol. II, pag.
209, nota 2). Aci însă nu e așă pentrucă toate manuscrisele au ταφήναι, și e
dar probabil că așă a și scris Erodot, deși de preferință el se servă de forma
ταυθήναι. E posibil ca el să se fi servit în cazul de față chiar de forma dorică
ταφήναι de care trebuie să se fi servit Archias când i-a dat această explicație.
Întru cât privește structura gramaticală a frazei acesteia, avem destule exem-
ple unde autorul nostru se servă de infinitive în construcții oblice după par-
ticule timporale, condiționale sau cauzale, cum sunt διότι, δή, ὡς, ἐπειδὴ, ἦν
s.c.l., (vezi mai sus Cap. 24 și 35; Cartea I, Cap. 129 și Cartea II, Cap. 121 și
alte pasajii analoge).

τὸν πάππον δημοσίῃ ὑπὸ Σάμιων.¹

56. Λακεδαιμόνιοι δὲ, ὡς σφί τεσσαράκοντα ἐγεγόνεσαν ἡμέραι πολιορκέουσι Σάμον,² ἐς τὸ πρόσω τε οὐδὲν προσέκοπτετο³ τῶν πρηγμάτων, ἀπαλλάσσοντο ἐς Πελοπόννησον. Ὡς δὲ ὁ ματαιότερος λόγος ὤρηται,⁴ λέγεται⁵ Πολυκρά-

neră pe Samieni pentru că moșul său fusese immormântat de Samieni cu cheltueală publică.

56. Lacedemonienii, deoarece se împliniau patruzeci de zile de când asediau Samos, și (deoarece) operațiile nu progresau de fel, se întoarseră înapoi în Pelopones. S'a răspândit șvonul, care însă e fals,

¹ Σάμιων. Unele manuscrise de mână a doua adaogă aci cuvântul εὖ care e absolut insolit după ταφήναι δημοσίῃ: e clar că dacă Archias a fost onorat cu funeralii publice, trebuie să fi fost immormântat cu pompă.

² ὡς σφί τεσσαράκοντα ἐγεγόνεσαν ἡμέραι πολιορκέουσι Σάμον. Construcția aceasta cu verbul γίγνομαι și ὡς urmat de dativul participiului o mai găsim la Cartea II, Cap. 2: Ὡς γὰρ διέτης χρόνος ἐγεγόνεσεν ταῦτα τῷ ποιμένι πρήσσοντι. (Vezi vol. II, pag. 5, nota 4). La Cap. 41 din Cartea IX avem un alt exemplu: ὡς δὲ ἐνδεκάτη ἐγεγόνεσεν ἡμέρη ἀντικατημένοισι ἐν Πλαταιῶσι.

³ προσέκοπτετο. Vezi vol. I, pag. 355, nota 9).

⁴ Ὡς δὲ ὁ ματαιότερος λόγος ὤρηται. Schweighäuser traduce: »Fertur autem fama, temere quidem sparsa, și Bähr: »ut vero falsus fertur rumor. — E probabil ca legenda care urmează să fi fost, cum spune Erodot, neintemeiată, pentru că Spartanii nu cunoșteau moneda de aur la epoca aceea, și nu se serviau decât de piese foarte grele având puțină valoare, fie de aramă, fie de fier; nici măcar moneda de argint nu eră cunoscută de Spartanii la epoca despre care e vorbă aci. Cu toate acestea, istoria pe care o relatează Erodot își are însemnătatea pentru că e evident că își are originea în cunoscuta venalitate a Spartanilor. Cu toate moravurile lor severe, venalitatea Spartanilor eră un fapt de notorietate publică în Grecia și e interesant să reproducem aci unele probe citate de Rawlinson. Ca să începem cu mărturia lui Erodot, avem mai jos la Cap. 148 încercarea lui Meandriu de a corupe pe Cleomen; la Cartea V, Cap. 51 cazul aceluiași Cleomen și la Cartea VI, Cap. 72 cazul lui Leotichide. Trecând la mărturia lui Tucidid, urmează Rawlinson, faptul e și mai patent; astfel la Cap. 16 din Cartea V ni se spune că Plistoanax fu exilat pentru că luase mită dela Pericles; la Cap. 131 din Cartea I vedem cum Pausanias eră convins că va reuși să corupă cu bani pe judecătorii din Sparta ca să obție achitarea lui; tot Tucidid, la Cap. 45 din Cartea VIII ne spune că toți oșterii din armata lacedemoniană au fost mituiți de Tisafarne, și că singurul care a știut să reziste a fost Hermocrate, care, el, eră siracuzan. Ca să mai cităm alți autori, găsim în Plutarch (*Lisandru*, § 16) istoria lui Gilip, acuzat de dilapidare de bani; în fine, Aristotele (*Polit.*, II, 6) ne spune că pe timpul lui unii din Efori din Lacedemona erau în stare să distrugă orașul pentru o sumă de bani. Mai sunt destule alte pasajii din scrierile autorilor elini în cari se poate constată sgârzenia, lăcomia și venalitatea Spartanilor. Vezi Platon (*Alc.* I, p. 122), Aristofan (*Pax*, vers 600—625 și alții). — Pentru ματαιότερος vezi vol. II, pag. 302, nota 6.

⁵ λέγεται. Mulți comentatori critici, între alții Wesseling, au ridicat obiecțiunea în contra acestui verb că ar fi superfluu după λόγος ὤρηται; până la un punct observația aceasta e justă și e posibil ca λέγεται să se fi strecurat în text dintr'o notă marginală explicativă a locuțiunii λόγος ὤρηται care literal însemnează, s'a repezit vorba, cum avem la Cap. 189 din Cartea VII φάτις ὤρηται.

τὰ ἐπιχώριον νόμισμα¹ κόψαντα
πολλὸν μολίβδου, καταχρυσώσαν-
τα² δοῦναι σφι, τοὺς δὲ δεξα-
μένους οὕτω δὴ ἀπαλλάσσεσθαι.
Ταύτην πρώτην³ στρατιήν ἐς τὴν
Ἀσίην Λακεδαιμόνιοι Δωριεῖς⁴
ἐποίησαντο.

57. Οἱ δ' ἐπὶ τὸν Πολυκράτην
στρατευσάμενοι Σαμίων, ἐπεὶ οἱ
Λακεδαιμόνιοι αὐτοὺς ἀπολείπειν
ἔμελλον, καὶ αὐτοὶ ἀπέπλεον ἐς
Σίφνον⁵ χρημάτων γὰρ ἐδέοντο·
τὰ δὲ τῶν Σιφνίων πρήγματα ἤκ-
μαζε τοῦτον τὸν χρόνον καὶ νη-
σιωτῶν μάλιστα ἐπλούτεον, ἅτε
ἐόντων αὐτοῖσι ἐν τῇ γῆσιν χρυ-

cum că Policrat ar fi bătut o
cantitate mare de monedă de
plumb cu tipul local, pe care,
poleind-o peste tot, ar fi o-
ferit-o Spartanilor cari ar fi
acceptat-o și cari numai așa
ar fi plecat. Aceasta e prima
expediție militară întreprinsă
de Lacedemonieni dorienii în
Asia.

57. Samienii aceia cari au
luptat în contra lui Policrat,
când (au văzut că) Lacedemo-
nienii erau gata să-i părăsească,
au plecat și ei la Sifnos; căci
erau fără bani: și la epoca a-
ceasta afacerile Sifnienilor erau
în culmea (prosperității lor);
ei erau cei mai avuți dintre

¹ ἐπιχώριον νόμισμα. Monedă locală, adică cu tipul local. Acest tip
eră în genere un cap de leu văzut de față, iar pe revers partea dinainte a unui
bou, amintind forma insulei Samos. Alteori păunul, emblema Junonii, figură pe
revers.

² καταχρυσώσαντα. Falsificarea monetei se practică la Elini din epoca
cea mai înăpoeiată și eră pedepsită foarte sever de legile lui Solon, uneori
chiar cu moarte.

³ πρώτην. În loc de πρώτην unele manuscrise au τὴν, varianta respinsă
de toate edițiile cele bune.

⁴ Λακεδαιμόνιοι Δωριεῖς. Această expresie a părut curioasă multor
comentatori, nu cred însă, cum fac unii, că unul sau celălalt din aceste nume
proprii să se fi strecurat în text dintr'o notă marginală explicativă, și sunt mai
mult de părere că Erodot a dat intenționat aci calificativul de Dorienii Lacede-
monienilor, ca să arate că ei nu mai erau Acheo-Minieni ca în timpul lui Me-
nelaus și al războiului cu Troia, dar că se dorianizaseră. Tot în aceeaș ordine
de idei e și pasajul din Pausanias (VII, Cap. 6, § 3) unde acest autor spune
că Acheenii, mândri de Menelaus și de isprăvile soldaților lui la Troia, reven-
dică pe Lacedemonieni ca fiind de ai lor «Λακεδαιμόνιους Δωριεῖς ἀνηξίου
σφισιν ἡγήσθαι». Prima expediție militară a Lacedemonienilor în Asia a avut
loc cu ocazia războiului troian; aceasta însă eră prima expediție în Asia de
când ei se dorianizaseră.

⁵ Σίφνον. Insula aceasta, situată la apus de Paros, pe gradul 37° N. de
latitudine, e foarte bogată în marmoră și în metaluri și Tournefort (*Voyage
du Levant*, vol. I, pag. 174), vorbește despre plumbul care se extrăgea
de acolo, iar Rossi a găsit urme de aramă. Totuș minele de aur și de argint,
despre cari se vorbește mai jos, nu mai există astăzi: acelea nu mai existau
nici chiar în timpul lui Pausanias, și aceasta, pretinde acel autor, pentrucă nu
mai plătia Sifnienii contribuția ce trebuia s'o trimită la Delphi. Bochart deri-
vă numele *Sifnos* dela un cuvânt fenician însemnând a *strânge* sau a as-
cunde o comoară, și crede că el indică bogățiile miniere ce le ascundea in-
sula; de aci conchide că primi locuitori ai acestei insule ar fi fost coloni fe-
nicieni.

•Φράσασθαι¹ ξύλινόν τε λόχον² κήρυ-
[κά τ' ἐρωθρόν.]

•Dintre voi: fugiți de lemnărie și de
[solul roșu].•

Τοῖσι δὲ Σιφνίοισι τότε ἦν³ ἡ ἀ-
γορῆ καὶ τὸ πρυτανεῖον Παρίῳ
λίθῳ ἡσκημένα.⁴

La epoca aceea, piața publică
și pritanetul Sifnienilor erau
decorate cu marmoră de Paros.

58. Τοῦτον τὸν χρησμόν οὐκ
οἰοί τε ἦσαν γνῶναι, οὔτε τότε
ἰθὺς⁵ οὔτε τῶν Σαμίων ἀπιγμέ-
νων. Ἐπεὶ τε γὰρ τάχιστα πρὸς
τὴν Σίφνον προσίσχον⁶ οἱ Σάμιοι,
ἔπεμπον τῶν νεῶν μίαν, πρέσβεας⁷
ἄγουσαν ἐς τὴν πόλιν. Τὸ δὲ πα-
λαιὸν ἄπασαι αἱ νῆες⁸ ἦσαν μιλ-

58. (Sifnienii) nu au fost ca-
pabili să înțeleagă oracolul a-
cesta, nici atunci imediat, nici
când au sosit Samienii. Căci
Samienii, îndată ce s'au apro-
piat de Sifnos, au pornit îna-
inte una din navele lor ca să
ducă o misiune în oraș. La

¹ φράσασθαι. Trei manuscrise au φράσασθαι. E probabil însă că φρά-
ζεσθαι a fost versiunea originală, pentrucă acel verb figurează foarte des în
formule oraculare unde eră echivalent de multe ori cu φυλάξασθαι cu care îl
găsim chiar combinat în Plutarch (*Agesilaus*, Cap. 3, § 30) și care înseamnă a
se păzi de. Erodot îl întrebuițează iar mai jos la Cap. următor unde el ex-
plică sensul oracolului acestuia.

² ξύλινον τε λόχον. Prin ξύλινον λόχον aci se înțeleg navele. Găsim
aceeaș aplicare a acestui cuvânt în tragedia *Troianele* a lui Euripid, vers 534.
Se poate compara expresia aceasta cu ξύλινον τειχος întrebuintată tot de
acest oracol pentru a indica navele Atenienilor. (Vezi Erodot, Cartea VII, Cap.
143 și Plutarch, *Vieța lui Temistocle*, § 10). — Se înțelege că în traducerea
acestui oracol a trebuit să mă depărtez întru câtvâ de text pentru a-i con-
servă caracterul ritmic și mistic; o traducere textuală ar sună astfel: •Dar
când în Sifnos edificiile publice ar deveni albe, când agora va fi cu sprân-
cene albe, atunci va trebui un om deștept ca să prevină în contra unei osti
de lemn și în contra solului roșu.

³ τότε ἦν. Bazate pe autoritatea unui singur manuscris și pe textul lui
Schweighäuser, multe ediții intervertesc ordinea acestor cuvinate.

⁴ Παρίῳ λίθῳ ἡσκημένα. E chestie despre marmora de Paros și aci
avem prima mențiune cunoscută despre întrebuintarea acestui material în de-
corarea unor edificii publice. Puțin timp după aceasta, Alcmeonizii, luând
asupra lor însărcinarea de a reedifică templul lui Apolon la Delfi, i-au con-
struit fațada cu marmoră adusă din Paros. (Vezi mai jos Cartea V, Cap. 62).
Insula Paros se află la o mică distanță de Sifnos (32 kilometri), așa că nu e
de mirare să se fi întrebuintat această marmoră prețioasă întâiu acolo. Apoi
marmora de Paros deveni una din cele mai căutate și rivaliză cu cea extrasă
din coasta muntelui Pentelic și cu alte marmore prețioase. — În general Elinii
pictau, sau mai bine zis spoiau marmora după ce o lucrau și urmele acestei
operații se pot vedea și astăzi pe Parthenon și pe alte edificii mari. Se vede
că atacul Samienilor la Sifnos a avut loc înainte ca Sifnienii să fi avut tim-
pul să văpsească aceste monumente. — Pentru participiul ἡσκημένα vezi nota
4, pag. 348, vol. II.

⁵ ἰθὺς. Luat ca adverb echivalând cu ἰθίως.

⁶ προσίσχον. În ediția lui Creutzer προσίσχον care poate e mai corect,
dar care nu e forma adoptată de cele mai bune manuscrise. (Vezi și vol. 4,
pag. 54, nota 2).

⁷ πρέσβεας. În sens de trimiși în misiune. Titlul modern grecesc al
unui șef de misiune diplomatică este πρέσβος.

⁸ νῆες. Unele ediții. între cari aceea a lui Long și Maclean, și unele
manuscrise au νῆες.

τηλιφέςες¹ καὶ ἦν τοῦτο τὸ ἢ Πυθίη προηγόρευε τοῖσι Σιφνίοισι, φυλάεσθαι τὸν ξύλινον λόγον κελούσῃ καὶ κήρυκα ἐρηθρόν. Ἀπικόμενοι ὦν² οἱ ἄγγελοι ἐδέοντο τῶν Σιφνίων δέκα τάλαντά σφι χρήσαι· οὐ φασκόντων δὲ χρήσειν τῶν Σιφνίων αὐτοῖσι οἱ Σάμιοι τοὺς χώρους αὐτῶν ἐπόρθεον.³ Πυθόμενοι δ' ἰθὺς⁴ ἤκον οἱ Σίφνιοι βοθηόντες, καὶ συμβαλόντες αὐτοῖσι ἐσωθήσαν, καὶ αὐτῶν πολλοὶ ἀπεκλήθησαν τοῦ ἄστεος ὑπὸ τῶν Σαμίων. Καὶ αὐτοὺς μετὰ ταῦτα ἑκατὸν τάλαντα ἔπρηξαν.⁵

59. Παρὰ δὲ Ἐρμιονέων⁶ νῆσον ἀντι· χρημάτων παρέλαβον Ὑδρέην⁷

epoca aceea toate navele erau vâpsite roșu cu miniu; și aceasta a înțeles Pithia când a prevenit pe Sifnieni să se fe-rească de lemne-oaste și de so-lul roșu. Solii, când sosiră, ru-gară pe Sifnieni să-i împrumute cu zece talanți; Sifnienii refu-zând să acorde această cerere, Samienii începură să prade câmpiile lor. Văzând Sifnienii aceasta, imediat săriră în ajutor și încăierându-se (cu Samienii), suferiră o înfrângere și mulți din ei avură interceptată de Samieni orice cale de reîntoar-cere în oraș. Și atunci (Samie-nii) reclamară dela Sifnieni o sută de talanți.

59. În schimbul acestor bani (Samienii) cumpărară dela Er-

¹ μιληλιφέςες. Vâpsite cu miniu sau cu roșu. Omer, aproape în mod constant, vorbește despre navele antice ca fiind negre, (νῆες μέλαιναι). Nu trebuie pentru aceasta să conchidem că există o contradicție între ceea ce spune Omer despre colorarea navelor și pasajul acesta. Chiar Omer, cu toate că califică corăbiile de negre, spune în două pasajii din *Odissea* (Cant. XI, vers 124 și Cant. XXIII, vers 272) că erau «φοινικοπάρχοι» cu obrazii roșii, și în alte două pasajii (*Iliada*, Cant II, vers 637 și *Odissea*, Cant. IX, vers 125) că erau «μιλοπάρχοι» cu obrazii de colorarea miniului. De aci trebuie să deducem că în genere carena era neagră, probabil cătrănită, dar că pe deasupra liniei de plutire laturile, pe cari le numim Omer obrazii, erau vâpsite roșu cu miniu.— Unele texte manuscrise, între cari cel sanerostian, au μιληλιφέςες în loc de μιληλιφέςες.

² ὦν. Unele manuscrise au δ' ὦν respins de Schweighäuser și de Gaisford și totuși reținut în textul lui Creutzer.

³ ἐπόρθεον. Imperfectul indică o acțiune necompletă, începută adică și urmată înainte fără raport la terminarea ei: aci dar au început să jefuească.

⁴ ἰθὺς. Vezi mai sus nota 5, pag. precedentă.

⁵ ἔπρηξαν. Trebuie să subînțelegem ca subiect οἱ Σάμιοι.— Verbul acesta, care însemnează a lua sau a căpăta, implică nu tocmai bună voie din partea donatorului; nu indică tocmai răpire cu violență dar siluire prin insistență; îl mai găsim întrebuintat de Erodot la Cap. 106 din Cartea I și la Cap. 126 din Cartea II.

⁶ Ἐρμιονέων. Ermione era un oraș pe coasta despre sud a promontoriului Argolidei: era dar situat în dreptul insulei Idra: numele modern este «Castrî».

⁷ Ὑδρέην. Unele manuscrise au Ὑδρέαν, altele, cu totul greșite, au Θορίην și Θορίαν.—Insula aceasta își conservă și astăzi numele aproape intact,

τὴν ἐπὶ Πελοποννήσῳ, καὶ αὐτὴν Τροϊζηνίαισι¹ παρακατέθεντο αὐτοὶ δὲ Κυδωνίην τὴν ἐν Κρήτῃ ἔκτισαν,² οὐκ ἐπὶ τοῦτο³ πλέοντες⁴, ἀλλὰ Ζακυνθίους ἐξελθόντες ἐκ τῆς νήσου. Ἔμειναν δ' ἐν ταύτῃ καὶ εὐδαίμονησαν ἐπ' ἔτεα πέντε,⁵ ὥστε τὰ ἱρὰ τὰ ἐν Κυδωνίῃ εἶοντα νῦν οὗτοί εἰσι οἱ ποιήσαντες καὶ τὸν τῆς Δικτόνης νηόν.⁶ Ἐκτοῦ δὲ ἔτεσι Λιγυηται

mionieni (insula) Idrea care e aproape de Pelopones, și o încredințară Trezenienilor; tot ei fundară Cidonia din Creta, dar nu s'au dus (acolo) pentru acest (scop), dar ca să gonească pe Zacintieni din insulă. Rămaseră însă acolo și prosperară într'atâta timp de cinci ani încât incintele sacre cari se găsesc astăzi la Cido-

adică Idra: ea are o formă lunguiată, având 19 kilometri lungime pe trei sau patru lățime și se întinde dela sud-vest la nord-est; e stearpă și stâncoasă, așa că locuitorii ei se ocupă mai mult cu pescăria și cu transporturi pe mare și de aceea produce cei mai buni și mai îndrăzneți marinari din Grecia, marinari cari au adus servicii însemnate patriei lor în timpul războiului independenței. În vechime Idra a jucat un rol neînsemnat și de-abia dacă Pausanias face mențiune de ea; tot așa și cu Pliniu și Stefan diu Bizanța. În timpii mai aproape de noi Idra a fost mai în evidență; marinarii idrioți au adus mari foloase Venetienilor în evul de mijloc și au contribuit mult ca să depărteze din Archipel toate pavilioanele cari făceau concurență puterii venetiene; tot odată Idrioții exercitau; cu concursul Venetienilor pe aceste mări, un sistem de piraterie de care profită acea puternică republică. În timpul războiului independenței eline, cum am zis mai sus, Idrioții au jucat pe mare rolul principal, căci principalii eroi ai acestei răscoale cari s'au luptat pe mare în contra Turcilor, cum au fost Miaulis, Cunduriotis, Tombazis, Buduris, Criezis și alții, erau Idrioții.

¹ Τροϊζηνίαισι. Trezena eră tot în Argolida, dar la nord de Ermione, ca la trei kilometri de coastă, având în fața ei și spre nord peninsula vulcanică Methana și la răsărit insula Calauria, astăzi Poros. Deși amândouă orașele Trezena și Ermione erau în Argolida, totuși formau două state distincte unul de altul. În Cartea VIII a lui Erodot, la Cap. 1, ni se spune că Trezena figură ca făcând parte din liga elină la Artemisium; la Cap. 43 din aceeași Carte vedem iar că Trezena a trimis cinci nave la Salamina și Ermione trei. La anul 436 înaintea lui Hristos găsim pe Trezenieni și pe Ermionieni aliați cu Corintienii în războiul în contra Corcirei (Thucidid I, 27). Ruinele Trezenei se pot vizita ușor dela Poros trecând cu luntrea canalul strimt care separă acea insulă de coasta Argolidei și apoi mergând călare trei sferturi de oră la satul modern Damala.

² αὐτοὶ δὲ Κυδωνίην τὴν ἐν Κρήτῃ ἔκτισαν. Vezi mai sus pag. 106, nota 2.

³ ἐπὶ τοῦτο. Schweighäuser și Gaisford au ἐπὶ τοῦτω; văd însă că Creutzer și mai toate edițiile moderne mai bune au τοῦτο care mi se pare mai corect.

⁴ πλέοντες. πλώοντες în unele ediții.

⁵ ἐπ' ἔτεα πέντε. Vezi vol. I, pag. 295, nota 1.

⁶ ὥστε τὰ ἱρὰ τὰ ἐν Κυδωνίῃ εἶοντα νῦν οὗτοί εἰσι οἱ ποιήσαντες καὶ τὸν τῆς Δικτόνης νηόν. Zeiteatea Dictina, al cărui nume e scris de multe ori cu doi ν, Δικτόννη, e curat de origine cretană, așa că nu e admisibil ca Samienii să fi venit în Creta și să fi consacrat acolo un templu unei divinități locale și străine pentru ei. Mă mir cum Erodot a putut să spună așa ceva și de aceea Blakesley e de părere că clauza originală se termină la cuvântul πέντε și că fraza începând cu ὥστε și sfârșind cu νηόν este

αὐτοὺς ναυμαχίῃ νικήσαντες¹ ἡγ-
 δραποδίσαντο μετὰ Κρητῶν· καὶ
 τῶν νεῶν καπρίους ἐχουσέων τὰς
 πῶρας² ἡρωτηρίασαν καὶ ἀνέθε-
 σαν ἐς τὸ ἶδρον τῆς Ἀθηναίης ἐν

nia, precum și templul Dicti-
 nei, se datoresc lor. În anul al
 șaselea însă Egeinții învinseseră
 pe Samieni într'o luptă navală
 și îi robiră cu ajutorul Creta-

o intercalare postumă; pentru acest motiv el pune un punct și virgulă după πέντε și închide între paranteze cuvintele ὡστε și până la νηόν. Revenind acum la zeița Dictina, ea eră, cum am mai spus, o zeităte veche locală din Creta, cunoscută acolo și sub numele de Britomartis; Elinii o considerau ca corespunzând cu Artemis a lor. (Vezi Calimach. *Imn către Artemis*, vers 190; Diodor din Sicilia V, 76; Pausanias II, 30; Sol: Polihist: XI, § 21). Numele Dictina derivă dela δίκτος, o plasă, și e în legătură cu plasa ca mijloc de a prinde vânat, sau cu plasa pescarului, căci divinitatea aceasta mai eră și patrona pescarilor. Numele Britomartis, după spusele lui Solinus în pasajul sus citat (XI, § 21), ar însemnă în dialectul local *dulcis virgo* (fecioara dulce). Relația între zeițata Dictina și Joele cretan, care e prototipul Joelui (Ζεύς) elenic, e greu de stabilit. Știm din mitologia elină că Joe s'ar fi născut în Creta și chiar, după unele tradiții, pe muntele Ida, iar după altele în peștera Dicte, de unde i-ar fi venit și numele *Dictæus* care i se dă uneori și care e câte odată considerat ca sinonim cu Cretan. Există prin urmare o curioasă analogie între numele zeiței cretane și acela de *Dicteu* în sens de Cretan. Tradiția cretană pretinde că Britomartis, sau Dictina, ar fi fugit de urmărirea lui Jupiter pe un promontoriu care separă golfulurile de Cisamos și de Cidonia, și că de acolo s'ar fi aruncat în mare reapărând apoi în insula Egina unde, sub numele de Afaia, (cea nevăzută sau *dispărută*), ar fi devenit un obiect de adorație și unde un templu s'ar fi dedicat ei pe chiar locul unde și-a făcut reapariția. Acest templu este celebrul templu din Egina ale căruia sculpturi de pe fronton se află în muzeul din München. El a fost considerat până acum 15 ani ca un templu al Atenei sau al lui Joe Paneleniu; numele adevăratei zeițati în onoarea căreia el a fost ridicat, adică Afaia, s'a descoperit de Dr. Furtwängler. — Templul zeiței Dictina, după Strabon, nu eră pe teritoriul Cidonienilor, ci pe acela al vecinilor lor Poliranienii.

¹ Αἰγινήται αὐτοὺς ναυμαχίῃ νικήσαντες. Strabon (VIII, 6) afirmă că Egeinții au trimis o colonie la Cidonia. După Müller (*Aeginet*, pag. 113), această expediție ar fi avut loc în anul al doilea al Olimpiadei a 65-a, adică la anul 519 înainte de era noastră și ea ar fi prima întreprinsă de Egeinți despre care avem cunoștință în istorie. — Adevărul este că Cidonia a fost fundată, nu de Samieni, ci de Egeinți, și e probabil că din acest contact al Egeinților cu insula Creta a rezultat transportul la Egina al cultului zeiței Afaia, care, cum am zis mai sus în nota precedentă, e una și aceeași cu Britomartis și Dictina.—Cidonia nu eră situată chiar pe malul mării, dar la o distanță în interior de 4 kilometri, ca precauțiune în contra piraților cari înfestau acele locuri. Samienii expulsați de Policrat sunt aceia despre cari e vorba aci: ei au venit ca pirați și au ocupat coasta lângă Cidonia; atunci, cum eră și natural, Cidonienii, văzându-se amenințați, au făcut apel la muma lor patrie, adică la Egeinți, cari echipând imediat o flotă, au procedat la Cidonia de unde au alungat și robit pe Samienii aceștia. Cred că acesta este adevărul istoric al evenimentelor despre cari tratează aci autorul nostru.

² τῶν νεῶν καπρίους ἐχουσέων τὰς πῶρας. κάπριος înseamnă un mistreț și găsim cuvântul acesta în Omer, *Iliada* XI, vers 293, πῶς κάπριος; și în alte locuri din acel poem, ca de exemplu la Cant. XI, vers 414; Cant. XII, vers 42; Cant. XVII, vers 282; asemeni în Apoloniu Rhodiu (II, 820) unde avem ζῶον κάπριον. — Samienii adoptaseră ab antiquo capul de mistreț ca o emblemă care serviă de ornament și de caracter distinctiv pe prorele navelor lor; în sprâjnul acestui fapt avem afirmația mai multor autori, între cari putem cită pe Didimus și pe Hesichius. Iată ce spune Hesichius

Αιγίνη.¹ Ταῦτα δὲ ἐποίησαν ἔγκοτον ἔχοντες² Σαμίῃσι Αἰγινήται· πρότεροι γὰρ Σάμιοι, ἐπ' Ἀμφι-

nilor; și tăiară prorele navelor lor cari imitau un cap de porc mistreț și le oferiră templului

citând pe Didimos: »Δίδιμος δὲ τὰς Σαμαίνας ἰδιαιτέρην παρὰ τὰς ἄλλας ναῦς ἐτὴν κατασκευὴν ἔχειν ἐδρότεροι μὲν γὰρ εἰσι τὰς γαστέρας, τοὺς δὲ ἐμβόλους ὑποαίμωνται, ὡς δοκεῖν βόγγεσιν ὄνιν ὁμοίως κατασκευάσθαι, οἷον ὀσπρώρους εἶναι· διὸ καὶ ἐπὶ ταύτης λέγεται· ναὺς δὲ τις ὠκινόπορος Σαμία, δὲς εἶδος ἔχουσα. Din acest pasaj vedem că navele samiene, nu numai că purtau pe proră semnul distinctiv al capului de mistreț, dar erau altfel construite decât vasele din alte localități, fiind ceva mai largi (ἐδρότεροι μὲν γὰρ εἰσι τὰς γαστέρας). — Monetele samiene au multe din ele o proră de navă pe revers, proră care afectează uneori forma unui cap de mistreț. (Vezi Pinder, *Numism.* I, pag. 29, Tab. II, No. 5). Acestor nave li se dădea numele de *Samaia* și Fotiu în *Lexicon* (pag. 498) asupra cuvântului Σάμαιναι zice: »Σάμαιναι, πλοῖα Σάμια ὄνιν ἐμφερεῖς τὰς πρώτας ἔχοντα.

¹ ἐς τὸ ἱερόν τῆς Ἀθηναίης ἐν Αἰγίνῃ. Până la descoperirile făcute în zilele noastre de Doctorul Furtwängler și de Thiersch fiul, cu ocazia unor săpături recente făcute la templul din Egina, s'a crezut în genere că acel templu era dedicat Atenei Polias și Bähr eră convins că aci e vorba de templul cel bine cunoscut ale cărui coloane dorice de tuf stau încă în picioare pe un deal aproape de coasta de sud-est a insulei și al căruia fronton de marmură, restaurat de Thorwaldsen, face astăzi gloria Gliptotecei din München. S'a dovedit însă acum în urmă că acest templu, pe care alții iar îl credeau al lui Zeus Panhellenius, eră dedicat zeiței nevăzute și misterioase numite Afaia; prin urmare trebuie, sau să căutăm templul Minervei despre care se vorbește aci în alt loc din Egina, sau să admitem că Erodot a înțeles aci templul Afaiei pe care îl numește din eroare al Atenei. De fapt în toată insula nu s'a găsit până astăzi nici o urmă de templu dedicat Atenei. Din autorii antici avem cunoștință numai de existența următoarelor templuri în insula aceasta: Pindar vorbește despre templul Afaiei, care s'a constatat astăzi că este cel vestit și ale cărui ruine sunt în deobște cunoscute. Pausanias menționează un templu al lui Apolon, altul al Artemidei, altul al lui Bacchus, altul al lui Esculap (menționat și de Aristofan), altul al Afroditiei; o coloană care aparțineă acestui din urmă templu rămâne și astăzi în picioare la marginea despre apus a orașului modern Egina care ocupă situl anticeii capitale, dar această coloană e foarte trunchiată; unul al Ecatei, unul al lui Eacus, unul al Cererei Thesmofores și în fine unul al lui Joe Panhellenius. Despre un templu al Atenei nu vorbește decât Erodot. Părerea mea e că Erodot a confundat pe Atena cu Afaia și că templul despre care e vorba în textul acesta nu este altul decât cel mare al Afaiei. Când ne gândim că cultul Atenei e asociat cu acela al șarpelui, cult foarte răspândit în Creta, și că Afaia eră o divinitate cretană, se poate prea bine ca șarpele să fi fost consacrat și acestei zeități, cum eră consacrat și Minervei Atena, și să se fi născut de aci un fel de legătură între Minerva și Afaia. Așa fiind se poate ca astfel templul cel mare din Egina să fi ajuns a fi considerat de unii ca un templu al Minervei. Este iar posibil ca templul acesta, la o epocă foarte înapoiată, să fi fost dedicat Afaiei și ca apoi cu timpul să fi conținut și o statuă a Atenei, mai ales că Afaia, ca zeița abstractă și invizibilă, cum o și arată numele ei, nu putea fi reprezentată în forma concretă a unei statue. Concluzia mea este că acesta trebuie să fi fost templul în care Eginetii au atârnat trofeele luate dela vasele samiene.

² ἔγκοτον ἔχοντες. Întâlnim expresia aceasta în Erodot la Cartea VI, Cap. 73 și 133; la Cartea VIII, Cap. 29 și la Cartea IX, Cap. 109. La Cap. 27 din Cartea VIII avem ἐνέχοντες αἰεὶ χόλον. În *Iliada* lui Omer (I, vers 82) găsim κῆτον ἔχον; în fine, în *Choeforele* lui Eschil, vers 387 și vers 1040, precum și în tragedia aceluiaș poet dramatic intitulată *Cei șapte în contra Tebei*, vers 804, avem adjectivul ἔγκοτος, supărat sau mâniat. — Stefanus propune

κράτεος βασιλεύοντος ἐν Σάμῳ,¹
στρατευσάμενοι ἐπ' Ἀίγιον, με-
γάλα κατὰ ἐποίησαν Αἰγινήτας
καὶ ἔπαθον ὑπ' ἐξείνων. Ἢ μὲν
αἰτίη αὐτῆ.²

60. Ἐμύκωνα δὲ περὶ Σαμίῳν
μᾶλλον, ὅτι σφί τρία ἔστι μέγιστα
ἁπάντων Ἑλλήνων ἐξερρασμένα.³

Atenei din Egina. Acestea le făcură Eginetii fiindcă aveau cu Samienii o socoteală de răfuit; căci Samienii cei dintâi, pe timpul când Amficrat domniă la Samos, îndreptaseră o expediție în contra Eginetilor și pricinuiseră multă stricăciune locuitorilor, și suferiseră și ei de pe urma lor. Aceasta fu cauza (ostilității Eginetilor).

60. M'am întins ceva mai mult asupra Samienilor pentru că ei au săvârșit trei lucrări

redacția în λότος ἔχοντες sub motiv că ἔχοντες e adjectiv iar nu substantiv și că substantivul λότος ar fi mai gramatical. În fața unanimității manuscriselor însă trebuie să măntinem pe ἔχοντες și să-l tratăm ca un substantiv sinonim cu λότος.

¹ ἐπ' Ἀμφικράτεος βασιλεύοντος ἐν Σάμῳ. Amficrat, căruia Erodot îi dă titlul de rege, fu ultimul domnitor al insulei Samos aparținând dinastiei lui Leogoras, dinastie care ocupă tronul insulei timp de aproape trei secoli. Anul 680 înainte de era creștină este aproximativ data suirii pe tron al lui Amficrat. În timpul domniei lui, Samienii se aflau în prada unei fierberii interne tinzând la resturnarea tiraniei și la înlocuirea ei printr'un sistem oligarhic. Nu știm cât timp a durat această luptă între partizanii despotismului absolut și partizanii unui sistem mai liberal, cunoaștem însă rezultatul final; Amficrat fu detronat și insula cărmuită de magistrați denumiți *geomori*. Revoluția aceasta nu se potoli fără luptă și vărsare de sânge, și știm din scrierile lui Ateneu că sclavii se răsulară cu prilejul acesta în contra stăpânilor lor, cari, pentru a-i împacă, le cedară vasele lor (Atheneu VI, pag. 267). Administrația oligarhică însă nu îndulci soarta Samienilor, căci ea deveni după puțin timp și mai tiranică decât regimul în contra căruia ei se revoltaseră și evenimente externe, în detaliurile cărora nu e aci locul să intrăm, înlesniră o reacțiune internă la Samos în contra geomorilor cari fură măcelăriți. Profitând de această stare de lucruri, Policrat se făcù atunci stăpân peste insulă. Așa dar, presupuind că atacul Samienilor în contra Eginetilor, despre care se tratează aci, ar fi avut loc în timpul când Amficrat nu eră încă paralizat în acțiunea lui de dificultățile interne în contra cărora a avut a luptă, adică pe la anul 675, aceasta ar însemnă că nu trecuseră mulți ani dela această expediție în contra Eginetilor și până la revanșa ce și-au luat-o Eginetii când au alungat pe Samieni din Cidonía. Panofca (*Samiorum res*, § 26) pune expediția lui Amficrat în contra Eginetilor în anul întâiu al Olimpiadei a XXV-a, adică în anul 680 înainte de Hristos.

² Ἢ μὲν αἰτίη αὐτῆ. Strabon (VIII, 545) spune că Eginetii fură colonizatorii Cidoniei, așa că rivalitatea cu Samienii poate să fi fost cauzată de un conflict de interese comerciale.

³ ὅτι σφί τρία ἔστι μέγιστα ἁπάντων Ἑλλήνων ἐξερρασμένα. Aristotele (*Polit.* V, 11), atribue aceste lucrări lui Policrat și le numește ἔργα Πολυκράτειας. Între aceste lucrări el cuprinde și vestitul templu al Junonei numit *Heræum*, dar nu încapă îndoială că acela datează dela o epocă anterioară lui Policrat. (Vezi Thiersch, *Epochen*, pag. 184, 185). — Ero-

οὐρεός τε ὄψηλοῦ¹ ἔς πεντήκοντα
καὶ ἑκατὸν ὄρυγιās,² τούτου³
ὄρυγμα,⁴ κάτωθεν ἀρξάμενον,⁵ ἀμ-
φίστομον.⁶ Τὸ μὲν μήκος τοῦ
ὄρυγματος ἑπτὰ στάδιοι εἰσι,⁷ τὸ
δὲ ὕψος καὶ εὖρος ὀκτὼ ἑκάτερον⁸
πόδες. Διὰ παντὸς δὲ αὐτοῦ ἄλλο
ὄρυγμα εἰκοσίπηγχο βάθος ὀφώρυκ-
ται,⁹ τρίπουν δὲ τὸ εὖρος, δι?

cari sunt cele mai mari din
toate câte au fost executate de
Elini; subt un munte care are
o înălțime de o sută cincizeci
de brase e un tunel săpat de jos,
cu două capete. Lungimea tun-
nelului este de șapte stadii
și atât înălțimea cât și lățimea
(lui) sunt de câte opt picioare.

dot motivează aci lungă digresiune pe care a făcut-o întrerupând firul principal al narațiunii lui la Cap. 39 pentru a nu-l relua decât la Cap. 61. În această digresiune el se ocupă de insula Samos și de istoria lui Policrat. Sigur că Erodote, găsiind ocazia de a vorbi de Samos, s'a întins cu plăcere asupra ei, pentru că Samos îl interesă cu osebire, mai ales că el a petrecut câțva timp în acea insulă. (Vezi biografia dela începutul acestei lucrări, vol. I, pag. XV). De asemenea digresiuni avem exemple destule în scrierile lui Erodote și ca să nu cităm decât un singur exemplu, avem istoria lui Arion care începe la Cap. 23 din Cartea I întrerupând firul principal al narațiunii. (Vezi vol. I, pag. 35, nota 2).

¹ οὐρεός τε ὄψηλοῦ. Muntele acesta se ridică la nord-vest de vechea capitală a insulei, în fața satului modern Megali Chora. El se numește acum Castro și nu trebuie confundat cu muntele Ampelos care vine în față. (Vezi planul anexat la nota 4, pag. 128 de mai sus). Înălțimea acestui munte este de 248 metri, ceace e cu 28 metri mai jos decât înălțimea indicată aci de Erodote.

² πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν ὄρυγιās. La nota 3, pag. 409 din vol. II am arătat că brasa (ὄρυγιās), care reprezintă distanța ce o cuprind ambele brațe întinse, e de patru coți; cotul fiind de 0.664 metri, 150 de orgie ar corespunde cu 398.4 metri.

³ τούτου se raportă la οὐρεός. Mai avem o astfel de repetiție în Cartea aceasta la Cap. 14 (vezi nota 3, pag. 31).

⁴ ὄρυγμα. Se înțelege un tunel. Izvorul de apă pentru care a fost săpat tunelul acesta există și astăzi și se numește fântâna Sf. Ion. Apa eră condusă prin tunel subt munte și curgea la vale spre orașul pe care îl îndestulă. — În două manuscrise avem articolul τὸ precedând substantivul ὄρυγμα.

⁵ ἀρξάμενον. Verbul acesta e întrebuintat în acelaș sens la Cap. 17 și 33 din Cartea II și la Cap. 91 din Cartea aceasta.

⁶ ἀμφίστομον. Cu două guri sau deschizături: având adică, cum are orice tunel, două deschizături, una mai sus pentru intrarea și alta mai jos pentru ieșirea apei din munte. Gura inferioară a tunelului s'a găsit de un excavator francez, D-l Guérin, puțin la N.-V. de Tigani, dar a trebuit destupată; gura de sus nu s'a găsit încă, dar nu mă îndoesc că lucrările de excavație întreprinse la Samos de institutul imperial german din Atena o vor da și pe aceea cu timpul la lumină.

⁷ ἑπτὰ στάδιοι εἰσι. La Cap. 93 din Cartea I avem εἰς ἑπτὰ στάδιοι εἰς καὶ δύο πλῆθρα.

⁸ ἑκάτερον se raportă la ambele dimensiі ὕψος și εὖρος.

⁹ ὀφώρυκται. Acest verb, subt forma ὄρυγμα, apare și la Cap. 185 din Cartea I. — Din descrierea de față înțeleg că tunelul a fost săpat pentru a face să treacă prin el canalul sau albia în care trebuia să curgă apa captată dela izvorul menționat mai jos; odată apa ieșită din tunel, ea eră condusă de un acheduc în oraș. Iată cum explică Thiersch cuvintele lui Erodote: »Der »Durchstich (ὄρυγμα) eines 150 Klaftern hohen Berges sieben Stadien lang »und damit verbunden eine Wasserleitung, zwanzig Ellen tief und drei Schuhe »breit«. Curtius, într'un articol în Archaeologische Zeitung, 1847, e și mai

οὐ τὸ ὕδωρ ὀχευεσόμενον¹ διὰ
 σωλήνων παραγίνεται ἐς τὴν πό-
 λιν, ἀγόμενον ἀπὸ μεγάλης πη-
 γῆς.² Ἀρχιτέκτων δὲ τοῦ ὀρύγ-
 ματος τούτου ἐγένετο Μεγαρεὺς
 Εὐπαλίνος Ναυστρόφου. Τοῦτο μὲν
 δὴ ἐν τῶν τριῶν ἐστί· δευτέρον
 δὲ περὶ λιμένα γῶμα ἐν θα-
 λάσσῃ,³ βάθος κατὰ εἰκοσι ὀρ-
 γυεῖων,⁴ μήκος δὲ τοῦ γῶματος
 μέζον δύο σταδίων. Τρίτον δὲ σφι
 ἐξέργασται νηὸς μέγιστος πάντων
 νηῶν τῶν ἡμεῖς ἴδμεν⁵ τοῦ ἀρχι-
 τέκτων πρώτος ἐγένετο Ποῖκος

Pe tot parcursul acestui (tunel)
 s'a practicat o altă săpătură de
 o adâncime de douăzeci de
 coți și de o lățime de trei pi-
 cioare, prin care apa fiind con-
 dusă e (apoi) distribuită prin
 țevi în oraș, adusă fiind dela
 un izvor abundent. Construc-
 torul acestui tunel fu Eupa-
 linus din Megara, fiul lui Nav-
 strofos. Aceasta dar este una
 din cele trei (lucrări); a doua
 (lucrare) este un mol (con-
 struit) în mare (și) încunjurând

explicit. El zice: »Das Ausserordentliche war, das Eupalinos erst einen sieben
 »Stadien langen Durchstich mit genau berechnetem Gefäll machte, acht Fuss
 »breit und acht Fuss hoch, und dann in den Boden dieses Stollen einen drei
 »Fuss breiten Canal eingrub von zwanzig Ellen Tiefe. Der erste Gang diene
 »also nur dazu, um dem Wasserlaufe Luft zu schaffen und ihn an jeder Stelle
 »beaufsichtigen zu können. Von seiner untern Mündung kam das Bergwasser auf
 »einem gemauerten Aquäducte nach der Stadt Samos. Așă dar apa curgeă
 liberă în tunelul acesta spre a puteă aveă aer și spre a puteă fi inspectată,
 nu curgeă închisă ca într'un tub sau o țevă; tunelul eră dar un ὀρυγμα mai
 lat, având un diametru de 8 picioare, în care eră săpat un canal de 3 pi-
 cioare lățime (ἄλλο ὀρυγμα) în care curgeă apa până ieșă de sub munte.

¹ τὸ ὕδωρ ὀχευεσόμενον. Vezi vol. II, pag. 255, nota 2.

² ἀπὸ μεγάλης πηγῆς. Pliniu vorbește despre acest izvor și îl numește
 Gigarthon sau Leucothea (H. N. V, 31, 37); el e probabil acelaș care
 astăzi se numește fântâna Sf. Ion, despre care am vorbit mai sus la nota 4,
 pagina precedentă.

³ περὶ λιμένα γῶμα ἐν θαλάσσῃ. Aceasta este ceace se numește
 un dig spre larg de mare, sau un mol: e un zid de apărare în contra furiei
 valurilor. Thiersch explică acest pasaj astfel: »Ein Damm im Meere zum
 »Schutze des Hafens«. Portul unde fu construit acest mol se află la sud-
 est de orașul Samos și se numește astăzi Tigani, sat mic pe malul mării, ale
 căruia căsuțe sunt construite cu pietrele luate dela resturile anticei splendori
 ale orașului Samos și ale portului său. Temeliile acestui mol se văd încă în
 fundul mării când ea e liniștită.

⁴ βάθος κατὰ εἰκοσι ὀργυεῖων. Adâncimea mării astăzi în portul
 Tigani este de-abia 10 brase, adică jumătatea adâncimii indicate aci. Ori a
 exagerat Erodot adâncimea molului, ori că marea s'a retras de atunci încoace.
 E curios că autorul nostru, care menționează numele inginerului care a con-
 struit tunelul, nu pomeneste pe acela al constructorului acestui mol.

⁵ νηὸς μέγιστος πάντων νηῶν τῶν ἡμεῖς ἴδμεν. E vorba des-
 pre celebrul templu al Junonei, zis *Heraum*, sau templu al Herei. Erodot,
 prin cuvintele τῶν ἡμεῖς ἴδμεν, face de sigur abstracție de templele egiptene
 pe cari le-a vizitat și din cari multe erau mai mari decăt templul cel
 vestit al Junonei din Samos; cred că autorul nostru a înțeles că acest templu
 eră mai mare ca toate templurile elenice pe cari le-a vizitat, mai ales că în
 acest capitol e vorba numai de lucrări săvârșite de rassa elenică: »ἀπάντων
 Ἑλληνῶν ἐξεργασμένα«. Din cauza aceasta unii comentatori, între cari Mehler,
 propun suprimarea cuvintelor τῶν ἡμεῖς ἴδμεν ca fiind apocrife; explicația însă

Φίλεω ἐπιχώριος. ¹ Τούτων εἶνεκεν
μᾶλλον τι περὶ Σαμίων ἐμύχονα.

portul, având o adâncime ca de douăzeci de brase și lungimea lui e de aproape două stadii. Cea de a treia este un templu, cel mai mare din toate templele câte le-am văzut; primul arhitect al acestui templu fu (un indigen) din localitate, Rhecus, fiul lui Fileu. Din cauza acestor (lucrări) m'am

pe care am dat-o, precum și faptul că ele figurează în toate manuscrisele, constituie, cred, motive suficiente pentru menținerea lor. Făcând abstracție de templele egiptene, cel din Samos, cu singura excepție a templului Dianei din Efes, astfel cum fu construit posterior epocii lui Erodot, eră cel mai mare din toate templele eline de pe coasta Asiei, din Grecia propriu zisă și din sudul Italiei. Templul lui Ioe Olimpic din Atena și templele celelalte de la Agrigent și de la Selinunt în Sicilia au fost, ce e drept, ceva mai lungi ca templul Junonei din Samos, dar suprafața pătrată pe care o ocupau eră mai mică, așa că e strict adevărat că templu cel din Samos, la epoca lui Erodot, eră cel mai mare templu elenic în ființă. Deși acest templu a fost cu desăvârșire distrus și nu a mai rămas în picioare astăzi decât o singură coloană, și aceea încă foarte maltrată de cutremure și de lovituri de tun, totuși planul templului e bine cunoscut. Lungimea lui eră de 346 de picioare și lățimea de 189. Ambele frontoane erau decastile și aveau trei rânduri de coloane, iar laturile aveau două rânduri de câte 21 de coloane; în total erau dar 136 de coloane; stilul eră ionic pur. Tradițiile vechi atribuiau templului primitiv o origine divină. Menodot, citat de Ateneu (XIV), spune că acela a fost ridicat de Caricus și de Nimfe; Pausanias (VII, 4) de altă parte zice că fu zidit de Argonauți; el fu după aceea reconstruit de Rhecus, apoi ars și distrus de Persi și în fine reedificat cu mare splendoare. Templul se învârti atâtea după aceea și conținu atâtea obiecte scumpe, încât deșteptă cupiditatea Romanilor și fu jefuit întâiu de Verres și apoi de Antoniu în profitul Cleopatrei. El nu se află în chiar orașul Samos, dar se ridică maiestros pe malul mării la o distanță de 4 kilometri la apus de oraș, lângă gura pârâului Imbrasos, numit astăzi Dafne. Din fragmentele de marmoră provenind de la templu acesta s'au construit casele din satele moderne Tigani și Chora și ziduri mici separând viile și ogrăzile locuitorilor. Astfel s'a găsit de tatăl meu într'o ogradă o splendidă mână dreaptă de femeie de dimensiie colosală sculptată din marmora cea mai pură; degetele din nefericire lipsese de la două încheietură și o posed astăzi în colecția mea. Stilul arhaic al acestui fragment de sculptură, dimensiunea lui, puritatea marmorei și poziția degetelor, cari sunt închise pe jumătate ca cum ar fi ținut un sceptru sau un toiag ca acela cu care e reprezentată des Junona, mă fac să presupun că acest fragment poate să fi aparținut unei statui principale a zeițăii care ar fi stat în sanctuarul templului restaurat. Mărimea acestui fragment este ca de două ori și jumătate mărimea naturală. Statuea originală din sanctuarul templului primitiv a fost un *xoanon* foarte rud și primitiv, fără brațe, și se află astăzi în muzeul Luvrului din Paris. — În traducerea lui Giguet a acestui pasaj găsim o eroare extraordinară: *νηός* și *νηών* e tradus prin navă și se zice *le plus grand navire que nous ayons jamais vu*.

¹ τοῦ ἀρχιτέκτων πρῶτος ἐγένετο Ποικος Φίλεω ἐπιχώριος. Numele lui Fileas, sub forma Φιλέας, se găsește în dicționarul lui Suidas și el figurează între meșterii samieni. Fiul său, Rhecus, fu un arhitect și un

61. Καμβόση δὲ τῷ Κύρου,¹ χρονίζοντι περὶ Αἴγυπτον καὶ παρραφρονήσαντι, ἐπανιστάται² ἄνδρες μάγοι δύο ἀδελφοί,³ τῶν τὸν ἕτερον καταλελοίπεε τῶν οἰκίων μελεδωνῶν⁴ ὁ Καμβόσης. Οὗτος δὴ ὢν οἱ ἐπανέστη, μαθὼν τε τὸν Σμέρδιος θάνατον, ὡς κρύπτοιο γενόμενος, καὶ ὡς ὀλίγοι⁵ ἦσαν οἱ ἐπιστάμενοι αὐτὸν⁶ Περ-

întins cevà mai mult asupra Samienilor.

61. Pe când Cambise, fiul lui Ciru zăbovia prin Egipt cu mințile pierdute, doi magi, frați (între ei), se răsulară în contra lui, pe unul din aceștia Cambise îl lăsase (în Persia) ca supraveghietor al casei regale. Acesta (din urmă) dar fu acela care se răsculă în contra lui (Cambise) atunci când atla

artisan mult mai celebru ca tatăl său. Pausanias (VIII, 14, § 15) și Pliniu (*Hist. Nat.* XXXV, 12, § 43) ne spun că Rhecus, lucrând în tovărășie cu Theodor, tot din Samos, ar fi descoperit arta de a turna statui de bronz. Tot Pliniu ne mai spune (*Hist. Nat.* XXXVI, 13) că Rhecus, în tovărășie cu Theodor și cu Smilis, ar fi construit marea labirint din Lemnos. Pausanias vorbește (X, 38, § 3) despre o frumoasă statuă a Noptii, operă a lui Rhecus. Se vede dar că Rhecus a fost tot odată sculptor, și turnător de metali, și arhitect. La epoca în care trăia el, arhitectura făcea parte esențială din profesiunea sculptorului și a artistului în genere: artele nu se specializaseră ca astăzi și de aceea arta sculpturii și aceea a turnătoriei erau strâns legate cu arta de a construi. Iată pentru ce vedem că cuvântul ἀρχιτέκτων se aplică în acest pasaj atât inginerului cât și constructorului și că Eupalinus, inginerul care a săpat conductul de apă dela Samos, este desemnat ca ἀρχιτέκτων, înțocmai cum e calificat și Rhecus, arhitectul care a construit templul cel mare al Junonei. Epoca la care a trăit Rhecus nu s'a putut stabili cu precizie, dar e probabil că finele secolului al 8-lea reprezintă data aproximativă. Atunci fu început templul care nu s'a completat decât mai târziu de către Policrat. Unii susțin că Rhecus a trăit pe la anul 620 înainte de Hristos, dar aceasta e prea târziu și apropie prea mult pe Rhecus de epoca lui Policrat.

¹ Καμβόση δὲ τῷ Κύρου. Erodot menționează pe Cambise aci dând și numele tatălui său pentrucă întrerupsese fiul principal al narațiunii lui ca să intercaleze cele 23 de capitole cari precedă pe acesta; acum el iea din nou firul istoriei și reintroduce, ca să zic așa, pe Cambise cetitorului.

² ἐπανιστάται pentru ἐπανίσταται. Vezi vol. II, pag. 293, nota 4.

³ ἄνδρες μάγοι δύο ἀδελφοί. Inscripția dela Behistun precum și Ctesias (*Excerpta Pers.*, § 10) nu menționează decât un singur mag. Nu trebuie pentru aceasta să nu dăm crezământ afirmării acesteia a lui Erodot; aceasta cu atât mai mult, cu cât Dionisie din Milet, care a scris înaintea lui Erodot, pare, după cercetările unui scholiast, a fi pomenit despre doi frați magi implicați în revolta aceasta și e posibil ca Erodot să fi cules informația lui din scrierile acelui autor.

⁴ μελεδωνῶν. Echivalent cu ἐπίτροπον. De fapt, la Cap. 63 și 65 Erodot numește pe acest prepus la oficiul de supraveghetor al casei, ἐπίτροπος.

⁵ ὀλίγοι. După cuvântul acesta unele ediții adaugă particula τε.

⁶ αὐτὸν. Marca majoritate din manuscrise au αὐτὸν. Un manuscris însă, cu care se conformează Blakesley, are αὐτὸν acordându-se cu Περσέων. În adevăr αὐτὸν e slab ca obiect după ἐπιστάμενοι acordându-se cu θάνατον Σμέρδιος, pe când αὐτὸν, aplicat Perșilor, ar indica o parte mai importantă a nației persane, un fel de aristocrație persană ca opusă masei, οἱ πολλοί. Dacă αὐτὸν nu eră susținut de aproape unanimitatea manuscriselor și dacă nu figura în textele lui Gaisford și al lui Creutzer, mărturisesc că aș fi preferat cu mult pe αὐτὸν.

σείων, οἱ δὲ πολλοὶ περιέοντα μιν εἰδείσαν.¹ Πρὸς ταῦτα² βουλευσας τάδε³ ἐπεχείρησε τοῖσι βασιλῆῃσι.⁴ Ἦν οἱ ἀδελφεὸς, τὸν εἰπὰ οἱ συναπαναστήναι, οἰκῶς μάλιστα τὸ εἶδος Σμέρδι τῷ Κόρου,⁵ τὸν ὁ Καμβύσης, ἔοντα ἑωυτοῦ ἀδελφὸν, ἀπέκτεινε.⁶ ἦν τε δὴ ὁμοίος εἶδος τῷ Σμέρδι, καὶ δὴ καὶ οὄνομα τῷτὸ εἶχε Σμέρδιν.⁷ Τοῦτον τὸν ἄνδρα ἀναγνώσας⁸ ὁ μάχος Πατιζέιθης⁹ ὡς οἱ

(acesta) despre moartea lui Smerdis, și despre modul cum (această moarte) eră ținută secret, și cum numai puțini dintre Persani știau despre ea, pe când masa poporului eră convinsă că el (tot) trăiă. Așă fiind, el, făcându-și planul, îndreptă asalturile lui asupra puterii suverane. El aveă un frate carele, precum am spus (mai sus), se răsculase odată cu el,

¹ εἰδείσαν. Aveau certitudinea, deci echivalent cu ἐπισταθαι. În textul lui Creutzer găsesce εἰδείσαν, dar trebuie să fie o eroare tipografică, deoarece verbul este εἰδήμι, στίυ.

² ταῦτα se referă la faptele despre cari s'a vorbit acum, adică la moartea lui Smerdis și la ascunderea ei de popor.

³ τάδε se referă la cele ce urmează, adică la planul de a pune mâna pe putere.

⁴ ἐπεχείρησε τοῖσι βασιλῆῃσι. S'au dat diferite înțelesuri cuvântului βασιλῆῃσι. Le Capitolele 30 și 178 din Cartea I τὰ βασιλῆῃα însemnează palatul sau reședința regală, și de aceea câțiva traduc a pus mâna pe reședința regală, lucru care ar fi fost lesne pentru magul, mai ales că Cambise îl lăsase ca supraveghetor peste casa regală. Cred că Erodot nu a înțeles aci numai casa, dar și atributele regale și că se subînțelege πρῆγμασι, așă că sensul literal ar fi cele privitoare la regalitate. Aceasta e cu atât mai probabil, cu cât mai jos la Cap. 65, autorul pune în gura lui Cambise cuvintele: οἱ δὲ ἄνδρες ἄνδρες κρατέουσι τῶν βασιλῆῃων.

⁵ οἰκῶς μάλιστα τὸ εἶδος Σμέρδι τῷ Κόρου. Ctesias (*Excerpta Persica*, § 10) vorbește și el de asemănarea dintre Smerdis și magul despre care e vorbă aci. Totuș nu cred ca ea să fi fost așă extraordinară, pentrucă nici o mențiune nu se face despre ea, nici despre identitatea numelor, în inscripția dela Behistun. Afară de aceasta, dacă asemănarea ar fi fost așă mare, nu ar fi fost necesitate de ascunderea despre care e vorbă mai jos la Cap. 68.

⁶ τὸν ὁ Καμβύσης, ἔοντα ἑωυτοῦ ἀδελφὸν, ἀπέκτεινε. Vezi mai sus Cap. 30.

⁷ καὶ δὴ καὶ οὄνομα τῷτὸ εἶχε Σμέρδιν. Erodot aci comite incontestabil o eroare, căci numele acestui mag se află consemnat în inscripția dela Behistun și nu eră de fel Smerdis ci Gaumatā. (Vezi inscripția dela Behistun, coloana I-a, paragraf 11 și următoarele). Ctesias îl numește *Spendadate*: aceasta însă e numai un titlu, și nici cum un nume și însemnează în limba zendică *dat Celui Sfânt*; forma zendică este *Spentadata*, titlu care se dedeă des preoților. Aci putem notă analogia care există între limbile vechi ariane și limbile europene cum sunt cea latină și derivatele ei; astfel *Spentadata*, dat Celui Sfânt, nu e decât forma ariană sau indo-europeană a expresiunii *Sanctidatus*. Tot așă numele lui Mitridat nu e decât *Mithridata*, dat sau consacrat zeului Mitra.

⁸ ἀναγνώσας. Bähr traduce »cum persuasisset«.

⁹ Πατιζέιθης, Dionisie din Milet, care a scris înaintea lui Erodot, numește pe magul acesta Πανζούθης; Blakesley crede că Erodot ar fi scris poate Παντζέιθης și că litera ν ar fi fost apoi suprimată, pentrucă de multe ori ea

αὐτὸς πάντα διαπρήξει, εἰς ἄγων
 ἐς τὸν βασιλῆτον ὀρόνον.¹ Ποιήσας
 δὲ τοῦτο, κήρυκας τῆ τε ἄλλῃ
 διέπεμπε² καὶ δὴ καὶ ἐς Αἴγυπ-

și carele semănă mult la față
 cu Smerdis, fiul lui Ciru, pe
 carele Cambise, care eră frate
 cu el, îl ucisese. Dar nu nu-
 mai că (acest mag) semănă la
 față cu Smerdis, dar purtă și
 acelaș nume de Smerdis. Pe
 omul acesta îl înștiință magul
 Patizeites că el singur va pune
 toate la cale, și l-a luat și l-a
 așezat pe tronul regal. După
 ce făcū el aceasta, trimise soli

nu se pronunță la Persi și ne dă ca exemplu numele de Vidafrana care co-
 respunde cu Intafernes.

¹ εἰς ἄγων ἐς τὸν βασιλῆτον ὀρόνον. Inscriptia dela Behistun
 spune că nu s'a opus la început nici o rezistență în contra luării în stăpânire a
 puterii regale de către falsul Smerdis. Iată cum sună în traducere textul ace-
 stei inscripții în pasajul relativ la acest episod, la col. 1, paragraf 11: »După
 aceea s'a arătat un om, un mag, cu numele Gomates. — El a venit dela Pi-
 siacada, dela muntele numit Aracadre. — În a 14-a zi a lunii Viașama venit-a
 dânsul. — Așa minți el poporului (zicând): — Eu sunt Bardes (sinonim cu
 »Smerdis) fiul lui Ciru, fratele lui Cambise«. — Atunci întregul popor s'a răs-
 culat. — Dela Cambise au trecut în partea lui și Media și Persia precum și
 celelalte provincii. — Și s'a făcut stăpân pe împărăție. — În a 9-a zi a lunii
 »Garmapada pus-a el mâna pe putere. — După aceea Cambise, sinucizân-
 du-se, muri. Mai departe, la paragraful 13, găsim următoarele: »Darju regele
 »zice,« (aceasta este formula cu care încep toate paragrafele inscripției acesteia
Thatiya Darayavuz Khshâyathiya). — »Nu s'a arătat nici un bărbat, fie acela
 »Persan, fie acela Med, nici chiar vreunul din familia noastră care să smulgă
 »magului Gomates coroana. — Toți s'au temut de el. — Ucis-a el pe mulți din-
 »tre aceia cari au cunoscut pe Bardes: Ucis-a el zicând: »Ca nu cumvâ să
 »mă cunoască că nu sunt eu Bardes, fiul lui Ciru«. — Nimeni nu a cutezat să
 »zică un cuvânt privitor la Gomates magul până ce venit-am eu. — Atunci ru-
 »gatu-m'am lui Ormuzd s.e.l.... Ctesias povestește istoria aceasta altfel.
 În scrierea lui *apud Photium* el spune că magul Sfendadate, carele fusese mal-
 tratat de Tanioxarches (adică Smerdis), ar fi fugit la Cambise și i-ar fi spus că
 fratele lui medită să se revolte. Cambise ar fi chemat atunci pe Tanioxarches
 carele ar fi refuzat să vie, cecece a confirmat pe Cambise în bănuelile lui.
 Atunci Anutis, mama celor doi frați, suspectund starea adevărată de lucruri, ar fi
 încercat să calmeze temerile lui Cambise. Cambise atunci s'ar fi prefăcut că
 nu mai are nici bănueli nici ură în contra fratelui său, dar totuș s'ar fi decis
 să-lucidă. Chemând dar din nou pe Smerdis (Sfendadate) acesta de rândul
 acesta ar fi răspuns la chemare și după ce l-ar fi primit în mod amical Cam-
 bise, acesta din urmă l-ar fi ucis. Atunci Cambise, ca să scape de muștrările mamei
 lui, ar fi recurs la un stratagem: pretinse că ucisese pe Tanioxarches pe care
 l-ar fi substituit fratelui său. Mama lui Cambise, aflând că a fost înșelată, după
 ce blestemă pe fiul ei, s'ar fi otrăvit. Cambise atunci, persecutat de vedenii
 și de remușcări, ar fi murit după o domnie de 18 ani. Tanioxarches dar, după
 versiunea lui Ctesias, nu ar fi domnit personificând pe Smerdis. Versiunea aceasta
 însă e probabil falsă și nu putem pune crezământ într'insa, cum nu putem pune
 crezământ în multe din spusele acestui autor. — În cecece privește identita-
 tea numelui Bardes cu acela de Smerdis, vezi mai sus nota 2, pag. 72.

² τῆ τε ἄλλῃ διέπεμπε. Unele ediții au διέπεμπε τῆ τε ἄλλῃ.

τον, προερέοντα¹ τῷ στρατῷ, ὡς
Σμέρδιος τοῦ Κύρου ἀκούστῆα εἶη
τοῦ λοιποῦ, ἀλλ' οὐ Καμβύσεω.

62. Οἱ τε δὴ ὧν ἄλλοι κήρυ-
κας προηγόρευον ταῦτα, καὶ δὴ
καὶ ὁ ἐπ' Αἴγυπτον ταχθεὶς, (ἔν-
ρισκε γὰρ Καμβύσεα καὶ τὸν στρα-
τὸν ἔόντα τῆς Συρίας ἐν Ἀγβα-
τάνοισι,)² προηγόρευε στὰς ἐς μέ-
σον³ τὰ ἐντεταλμένα ἐκ τοῦ μά-
γου. Καμβύσης δὲ ἀκούσας ταῦ-
τα ἐκ τοῦ κήρυκος, καὶ ἐλπίσας
μὴ λέγειν ἀληθῆα αὐτός τε προ-
δεδόσθαι ἐκ Πηριέσπερος, (πεμ-
θέντα γὰρ αὐτὸν ὡς ἀποκτενέοντα

în toate țerile precum și în
Egipt ca să proclame ostirilor
că de aci înainte ele trebuiau
să asculte de Smerdis, fiul lui
Ciru, iar nu de Cambise.

62. Toți solii proclamară a-
cestea, iar acela dintre ei carele
fusese orânduit (să se ducă) în
Egipt, — aflând că Cambise și
cu armata (lui) erau la Agba-
tana din Siria, — stătù în mij-
locul (oastei) și proclamă cele
decretate de magul (Patizeites).
Cambise, auzind acestea din
gura solului și convins că spu-
neà adevărul și că el fusese
trădat de Prexaspe, — adică că
trimis fiind (de el) ca să ucidă

¹ προερέοντα. Acest verb, ca și προαγορεύειν, însemnează a proclama sau a publica.

² τῆς Συρίας ἐν Ἀγβατάνοισι. Erodot este singurul autor clasic elin care menționează o Agbatana, sau o Ecbatana, în Siria. În toate cazurile acest oraș nu trebuie confundat cu celebra Ecbatana, numită de Erodot tot Agbatana, capitala Mediei. (Vezi Cartea I, Cap. 90). — E foarte îndoios chiar dacă a existat vreodată în Siria un oraș cu numele acesta, deși Pliniu (*Hist. Nat.* V, 19), vorbind despre orașul Carmel în Siria, spune că pe vremuri acela se mai numia și Ecbatana. Nu e imposibil să fie vorba aci de un oraș în Siria care se numia *Betana*, oraș menționat de istoricul Iosif (*Ant. Jud.* II, 9) și identic cu *Bazan* al Iudeilor. În cazul acesta e lesne de înțeles cum numele aceluși oraș, precedat de articolul *ac* sau *ag*, care poate să fi înlocuit articolul original arabic *al*, a devenit *Ag-batana*, ceea ce ne apropie mult de *Agbatana* din textul nostru. Numele arabic al districtului în care se află ruinele Betaniei este și astăzi *El-Bataniyeh* și capitala acestui district a fost odată reședința regelui Og (*Numeri*, Cap. XXI, vers 33); ea eră situată la Nord-Est de lacul Genezareu sau Tiberiada. Părerea lui Blakesley că Agbatana siriană ar fi identică cu Hamath, bazată pe o afirmare a lui Stefan din Bizanț că orașul Hamath se mai numia și Epifania, e cam riscată, mai întâiu pentru că nu e probabil ca numele Agbatana să fie o corupție al numelui Epifania, și apoi pentru că numele Epifania s'a putut da nu numai orașului Hamath, dar și altor orașe unde se dedeau spectacole și serbări. Alții pretind că există o Betanie lângă Cesarea, la poalele muntelui Carmel; dacă e așa, atunci nu e imposibil ca să fie aceea Agbatana din textul nostru, căci e puțin probabil ca în expediția aceasta Cambise să se fi depărtat mult de coasta mării. E dar probabil vorba de una din aceste două Betanee, adică de cea de lângă muntele Carmel sau de aceea de lângă lacul Tiberias, dar în nici un caz nu poate fi vorba de Ecbatana mai cunoscută din Media, al cărui nume are cu totul o altă origine. (Vezi vol. I, nota 2, pag. 179).

³ ἐς μέσον. Se subînțelege πάντων, în fața tutulor. Avem expresia aceasta și la Cap. 80, 83, 130, 140 și 142 din Cartea aceasta, asemeni și la Cap. 97 din Cartea IV unde vezi vol. IV, pag. 135, nota 1.

Σμέρδιν¹ οὐ ποιήσαι ταῦτα), βλέ-
 φας ἐς τὸν Πηρήσασπα εἶπε· »Πη-
 »ξασπας, οὐτω μοι διεπρήξαι τό
 »τοι προσέθηκα πρήγμα;« Ὁ δὲ
 εἶπε· »Ὁ δέσποτα, οὐκ ἔστι ταῦτα
 »ἀληθέα ὄκως² κατέ σοι Σμέρδης
 »ἀδελφεός. ὁ σὸς ἐπανέστηκε, οὐδὲ
 »ὄκως τι ἐξ ἐκείνου τοῦ ἀνδρός
 »νεϊκός τοι ἔσται ἢ μέγα ἢ σμι-
 »κρόν.³ ἐγὼ γὰρ αὐτὸς ποιήσας
 »τά σὺ με ἐκέλευες, ἔθαψά μιν
 »χερσὶ τῆσι ἐμῶν τοῦ.⁴ Εἰ μὲν
 »νον οἱ τεθνεώτες ἀνεστήασι,⁵
 »προσδέξο τοι καὶ Ἀστιάγας τὸν
 »Μῆδον ἐπανατήσασθαι.⁶ εἰ δ' ἔστι

pe Smerdis, (acesta) nu o fă-
 cuse,— se uită în ochii lui
 Prexaspe și îi zise: »Prexaspe,
 »așa ai executat tu însărcina-
 »rea pe care ți-am dat-o?«
 Acesta a răspuns: »O stăpâne,
 »nu este de fel lucru adevă-
 »rat că Smerdis, fratele vostru,
 »s'ar fi răsvrătit în contra voas-
 »tră, și nu e cu putință să
 »(mai) aveți cu bărbatul acela
 »vreo neînțelegere de orice
 »natură; căci eu, eu în per-
 »soană, după ce am făcut ace-
 »lea ce mi-ați ordonat, l-am

¹ πεμφθέντα γὰρ αὐτὸν ὡς ἀποκτενέοντα Σμέρδιν. Vezi mai sus Cap. 30.

² ὄκως. Aci precum și mai jos este echivalent cu ὡς.

³ ἢ μέγα ἢ σμικρόν. Expresie idiomatică de care se serviau des oratorii atenieni în loc de *nici un fel de*. O mai găsim la Cap. 116 din Cartea V.— În traducerea acestei clauze m'am depărtat întru câtva de text pentru a o prezenta sub o formă mai clară: traducerea textuală ar fi: »O stăpâne, acestea nu sunt adevărate că Smerdis, fratele vostru, s'ar fi răsculat în contra voastră, nici că va fi pentru voi ceartă cu omul acesta, fie aceea mare, fie aceea mică«.

⁴ ἔθαψά μιν χερσὶ τῆσι ἐμῶν τοῦ. Aceasta ar fi posibil numai dacă s'ar admite prima versiune a morții lui Smerdis dată de Erodot mai sus la Cap. 30.— Erodot pune aceste cuvinte în gura lui Prexaspe ca și când acela ar fi fost Elin, căci Elinii considerau îngroparea cadavrului ca prima datorie către sufletul mortului; din contra, s'a văzut la Cap. 140 din Cartea I, că Persii nu înmormântau cadavrele lor decât după ce le dedeau în prada animalelor. (Vezi vol. I, pag. 249, nota 1).

⁵ Εἰ μὲν νον οἱ τεθνεώτες ἀνεστήασι. Se înțelege că e vorba de umbra sau de manele mortului, (*revenant*, cum zic Francezii), căci Persii nu puneau în îndoială învierea în sine a morților.— În loc de ἀνεστήασι unii au propus ἀνεστάσι, care e mai regulat, alții preferă forma pasivă ἀνεστέτασι; forma iugă ἀνεστήασι e aceea care figurează în manuscrise și e, afară de aceasta, confirmată prin alte pasaje din seriile lui Erodot, între cari putem cită καταστάσι: la începutul Cap. 196 din Cartea I, unde vezi nota 2, pag. 374, vol. I.

⁶ Ἀστιάγας τὸν Μῆδον ἐπαναστήσασθαι. E semnificativă sub două puncte de vedere mențiunea aci a unei reaparițiuni active a lui Astiage, regelui Mediei. Mai întâiu, mențiunea lui Astiage mort, în legătură cu reaparițiunea lui Smerdis, asasinat din ordinul lui Cambise, pare a sugera un fel de apropiere între aceste două morți și un fel de bănuială că și moartea lui Astiage ar fi fost suspectă. Totuș versiunea ce ne-o prezintă Erodot despre sfârșitul lui Astiage la Cap. 130 din Cartea I nu indică o moarte violentă; din contra, el ne spune că Ciru a deținut pe Astiage prizonier pe lângă el până la moartea lui fără să-i facă nici un rău. Mai circula însă o altă versiune al căreia ecou se face Ctesias (*Ap. Photium*, § 36) cum că Ciru ar fi trimis pe un eunuc anume Patezacas ca să aducă pe Astiage dela Barcanieni pentru a vedeă pe fiica lui, Amitis, și că acela, urmând sfaturile lui Oebaras, l-ar fi lăsat în pustietate să moară de foame. Capul lui ar fi rămas acolo neatins și

»ὡσπερ πρὸ τοῦ, οὐ μὴ τί τοι
 »ἔκ γε ἐκείνου νεώτερον ἀναβλασ-
 »τήσει.¹ Νῦν ὧν μοι δοκᾷ, με-
 »ταδιώξαντας τὸν κήρυκα ἐξετάζειν
 »εἰρωτεύοντας παρ' ὅτεν ἦμων προ-
 »αγορεύει ἡμῖν Σμέρδιος βασιλεύς
 »ἀκούειν».

»îngropat chiar cu mâinile mele.
 »Acum, dacă reinviează (astfel)
 »morții, așteptați-vă să se răs-
 »coale și Astiage, regele Mezi-
 »lor; dacă însă lucrurile se pe-
 »trec (în lume) ca până acum,
 »nu poate să (mai) iasă ni-
 »mic rău pentru voi din (vre-
 »un act) emanând dela dânsul.
 »Și acum părerea mea este să
 »urmărim pe solul (acesta), să-l
 »examinăm și să-l întrebăm din
 »ordinul cui ne îndeamnă în
 »public să ascultăm de regele
 »Smerdis».

63. Ταῦτα εἶπαντος Πρηξάσ-
 »πεος, (ἦρσε γὰρ Καμβύση,) αὐ-
 »τίκα μεταδιώκτος γενόμενος ὁ κή-
 »ρυξ ἦκε. Ἀπιγμένον δέ μιν εἶρετό
 »ὁ Πρηξάσπης τάδε: Ὁνθρωπε.²
 »φῆς γὰρ ἦκειν παρὰ Σμέρδιος τοῦ
 »Κόρου ἄγγελος: νῦν ὧν, εἶπας
 »τὴν ἀληθῆτην,³ ἄπιθι χαίρων.⁴

63. După ce Prexaspē rosti
 cuvintele acestea, — căci plăcu
 lui Cambise, — îndată fu ur-
 mărit solul și readus. Sosind
 acesta, Prexaspē îl interogă
 precum urmează: »Măi omule,
 »tu pretinzi că ai venit trimis
 »ca din partea lui Smerdis,

păzit de lei, apoi readus în Persia unde i s'ar fi făcut o pompă mare. Există
 dar o versiune că moartea lui Astiage ar fi fost suspectă ca și aceea a lui
 Smerdis, și poate că această coincidență a motivat mențiunea aceasta de către
 Prexaspē a numelui lui Astiage. Apoi e foarte semnificativă iar mențiunea
 numelui lui Astiage cu această ocazie, pentru că odată cu Astiage a pierit inde-
 pendența medică, și nu e imposibil ca tocmai în momentul când se răsculau
 magii cu falsul Smerdis în capul lor în contra lui Cambise, să fi avut loc
 o mișcare analogă din partea Mezilor în contra supremației persane. Dacă e
 astfel, atunci pomenirea numelui lui Astiage se explică.

¹ οὐ μὴ τί τοι: ἔκ γε ἐκείνου νεώτερον ἀναβλαστήσει. Fraza
 e eliptică, căci cu τί νεώτερον se subînțelege κακόν sau un alt adjectiv indi-
 când ceva rău sau periculos. Unele manuscrise, cum e cel din Florența, inter-
 calează chiar cuvântul κακόν după νεώτερον; aceasta nu e de fel necesar și nu
 are sancțiunea textelor celor mai bune, mai ales că autorul nostru, la Cap.
 210 din Cartea I, se servă de expresia νεώτερα βουλεύειν pentru a indica me-
 ditarea unui complot, adică răsturnarea unei stări de lucruri existente pentru
 a aduce o stare nouă de lucruri, ceea ce ar fi în dauna aceluia în contra căruia
 se urzește. — Verbul ἀναβλαστάνειν se aplică unei plante care dă lăstar și crește;
 cuvântul nostru lăstar nu e decât o formă coruptă a cuvântului βλαστόν.

² Ὁνθρωπε. Pentru Ὁ ἄνθρωπε. Aceasta e o interpelare idiomatică și
 familiară care conține și o doză de dispreț și corespunde cu expresia noastră
 Măi omule cu care am și tradus-o.

³ ἀληθῆτην. În textul lui Creutzer avem forma ἀληθείην.

⁴ ἄπιθι χαίρων. Vezi mai sus Capitolele 29 și 36 precum și nota 1,
 pag. 71.

»Κότερα αὐτός τοι Σμέρδις φαι-
 »νόμενος ἐς ὄψιν ἐνετέλλετο ταῦτα,
 »ἢ τῶν τις ἐκείνου ὀηρητέων;«
 Ὁ δὲ εἶπε· »Ἐγὼ, Σμέρδιν μὲν
 »τὸν Κόρου, ἐξ ὅτου¹ βασιλεὺς
 »Καμβύσης ἤλασε ἐς Αἴγυπτον,
 »οὗ κω ὄπωπα.² ὁ δὲ μοι μάχος,
 »τὸν Καμβύσης ἐπίτροπον τῶν οἰ-
 »κίων ἀπέδεξε, οὗτος ταῦτα ἐνε-
 »τείλατο, φὰς Σμέρδιν τὸν Κόρου
 »εἶναι τὸν ταῦτα ἐπιθέμενον εἶπαι
 »πρὸς ὑμέας.« Ὁ μὲν δὴ σφι ἔλεγε
 οὐδὲν ἐπιχατεφουσμένος. Καμβύ-
 »σης δὲ εἶπε· »Πρήξασπες, σὺ μὲν,
 »οἷα ἀνὴρ ἀγαθός, ποιήσας τὸ
 »κελευόμενον αἰτίην ἐκπέφυγας·
 »ἔμοι δὲ τίς ἂν εἴη Περσέων ὁ
 »ἐπαναστατῆς, ἐπιβατέων τοῦ Σμέρ-
 »δίου οὐνόματος;«³ Ὁ δὲ εἶπε·
 »Ἐγὼ μοι δοκέω συνιέναι τὸ γε-
 »γονός τοῦτο, ὦ βασιλεῦ. Οἱ μά-
 »χοι εἰσί τοι οἱ ἐπαναστατῆται, τόν
 »τε ἔλιπες μελεθώνων τῶν οἰκίων,

»fiul lui Ciru; acuma spune a-
 »devărul și pleacă sănătos. Care
 »din două? s'a înfățișat Smer-
 »dis în persoană și ți-a dat
 »ordinele acestea, ori a fost
 »unul din slujbașii lui?« Acesta
 a răspuns: »Eu, despre mine,
 »n'am dat cu ochii de Smerdis,
 »fiul lui Ciru, de când a por-
 »nit regele Cambise în Egipt;
 »magul pe carele Cambise l-a
 »orânduit ca supraveghetor pes-
 »te casa lui, acela mi-a dat or-
 »dinul acesta și mi-a spus că
 »Smerdis, fiul lui Ciru, eră a-
 »cela carele (imi) poruncia să
 »vi-l fac cunoscut«. Răspun-
 zând astfel, soțul nu vorbiă
 decât adevărul curat. Atunci
 Cambise zise: »Prexaspe, tu,
 »ca un bărbat de treabă, exe-
 »cutând ordinul ce ți s'a dat,
 »ai scăpat de orice vină; dar
 »cine să fie oare acela dintre
 »Perși carele s'a răsculat în
 »contra mea, însușindu-și nu-
 »mele lui Smerdis? Prexaspe
 răspunse: »Mie, o rege, imi
 »pare că am înțeles în ce fel
 »s'au petrecut lucrurile. Acei

¹ ἐξ ὅτου. Uzul constant al lui Erodot este de a scrie ὅτου în loc de ὄτου; am avut chiar câteva rânduri mai sus, la finele capitolului precedent, παρ' ὄτου. Bazat pe aceasta, textul lui Creutzer are și aci ἐξ ὄτου și e urmat de câteva alte ediții bune moderne. Nici un singur manuscris însă nu autoriză aci pe ὄτου; toate, cu o singură excepție, au ἐξ ὄτου, iar singura aceea excepție este manuscrisul sancroftian care are ἐξ ὄσου.

² Σμέρδιν μὲν τὸν Κόρου, ἐξ ὅτου βασιλεὺς Καμβύσης ἤλασε ἐς Αἴγυπτον, οὗ κω ὄπωπα. Aci avem un ecou al versiunii persane relativ la asasinatul lui Bardes, consemnată pe inscripția dela Behistun, conform căreia el ar fi avut loc înaintea expediției lui Cambise în Egipt. (Vezi mai sus nota 2, pag. 72). Pentru ὄπωπα, dela ὄραω, vezi vol. I, pag. 113, nota 2.

³ ἐπιβατέων τοῦ Σμέρδίου οὐνόματος. »Usurpans nomen Smerdis« traduce Bähr. Avem verbul acesta întrebuintat în acelaș sens mai jos la Cap. 67 și în Cartea IX la Cap. 94.

»Πατιζειθης, και ὁ τούτου ἀδελ-
»φός Σμέρδης.»

64. Ἐνθαῦτα ἀκούσαντα Καμ-
βύσεα τὸ Σμέρδης οὖνομα ἔτοφε
ἢ ἀληθῆτη τῶν τε λόγων¹ και
τοῦ ἐνοπιῖου, ὅς ἐδόκει² ἐν τῷ
ὑπνῷ ἀπαγγεῖλαι τινά οἱ, ὡς Σμέρ-
δης ἰζόμενος ἐς τὸν βασιλῆϊον θρό-
νον φάσειε τῇ κεφαλῇ τοῦ οὐρα-
νοῦ. Μαθὼν δὲ ὡς μάτην ἀπολω-
λεκῶς εἶη τὸν ἀδελφεὸν, ἀπέκλαιε
Σμέρδιν. Ἀποκλαύσας δὲ και πε-
ριημεκτήςσας³ τῇ ἀπάσῃ συμφορῇ
ἀναθρώσκει ἐπὶ τὸν ἵππον,⁴ ἐν
νόφ⁵ ἔχων τὴν ταχίστην ἐς Σούσα
στρατεύεσθαι ἐπὶ τὸν μάχον. Και
οἱ ἀναθρώσκοντι ἐπὶ τὸν ἵππον,
τοῦ κουλεοῦ τοῦ ξίφεος ὁ μύκης
ἀποπίπτει⁶ γυμνωθῆν δὲ τὸ ξίφος

»cari s'au răsculat în contra
»voastră sunt magii, Patizeites,
»pe carele l-ați lăsat suprave-
»ghiitor al casei regale, și
»Smerdis, fratele acestuia.»

64. Îndată ce Cambise auzi
numele lui Smerdis, fu impres-
sionat de veracitatea cuvinte-
lor (lui Prexaspe) și a visului
(ce-l avusese când) i s'a părut
în somn că cineva îi raportă
că Smerdis ședeà pe tronul reg-
gal și că atingeà cerul cu ca-
pul (lui). Înțelegând acum (el)
că în van ucisese pe fratele
(său), se puse să plângă pe
Smerdis. După ce (il) plânse
și gemu greu (din cauza) în-
tregii (acestei) nenorociri, sări
pe cal în scop de a se repezi
cât mai neîntârziat la Susa cu
armata asupra magului. Și în

¹ τῶν τε λόγων. Aceasta se referă la cuvintele ce le rostise acum Prexaspe și Blakesley face eroare când, în rezumatul marginal al capitolului, le referă la un oracol anterior. Despre un asemenea oracol nu se face mențiune nicăiri, căci la Cap. XXX de mai sus e vorbă numai de visul lui Cambise; λόγων se poate iar aplică la cuvintele pe cari i s'a părut lui Cambise că le-ar fi auzit în visul lui și anunțându-l că Smerdis se așezase pe tronul regal s.c.l., dar aceasta îmi pare puțin probabil și cred mai mult că autorul se referă la cuvintele lui Prexaspe.

² ὅς ἐδόκει începe o frază explicativă a cuvântului ἐνοπιῖου. Literal: al visului, el care și-a închisuit în somn că s.c.l.

³ περιημεκτήςσας. Vezi vol. I, pag. 66, nota 1.

⁴ ἀναθρώσκει ἐπὶ τὸν ἵππον. Intocmai expresia noastră a sări pe cal pentru a indică o încălecare repede. Expresia aceasta mai e întrebuintă de Erodot la Cap. 18 din Cartea VII, de Omer în *Iliada*, Canto XIII, vers 140, și de Apolloniu Rodiu, III, 957 și IV, 42.

⁵ ἐν νόφ. Astfel scriu edițiile cele mai bune, altele au ἐν νῶ. Vezi vol. IV, pag. 172, nota 7, precum și Cartea I, Cap. 10.

⁶ οἱ ἀναθρώσκοντι ἐπὶ τὸν ἵππον, τοῦ κουλεοῦ τοῦ ξίφεος ὁ μύκης ἀποπίπτει. La Cap. 61 din Cartea VII, autorul nostru, descriind echipamentul persan, spune că purtau o spadă atârnată de coapsa dreaptă. Aceasta se acordă perfect cu ceace ne arată sculpturile. Spada eră scurtă și lată, iar teaca, atât în partea inferioară care protejă vârful ascuțit al armei, cât și la gura prin care se introducea arma în ea, eră căptușită cu metal; extremitatea inferioară se termină cu un nasture ornat de metal. Se înțelege că rupându-se acest nasture, sau această extremitate inferioară a tecii, vârful ascuțit al spadei rămânea expus; în așa caz e lesne de priceput cum putea să

παίει τὸν μῆρόν· τρωματισθεὶς δὲ κατὰ τοῦτο τῆ¹ αὐτὸς πρότερον τὸν τῶν Αἰγυπτίων θεόν Ἄπιον² ἐπλήξε, ὡς οἱ καιρίῃ³ ἔδοξε τετύφθαι, εἶρετο ὁ Καμβύσης ὅ τι τῆ πόλι οὐνομα εἴη; Οἱ δὲ εἶπαν ὅτι Ἀγβάτανα. Τῷ δὲ ἔτι πρότερον ἐκέχρηστο⁴ ἐκ Βουτοῦς πόλιος,⁵ ἐν Ἀγβατάνοισι τελευτήσασιν τὸν βίον. Ὁ μὲν δὴ ἐν τοῖσι Μηδικοῖσι Ἀγβατάνοισι ἐδόκει τελευτήσασιν γηραιὸς, ἐν τοῖσι οἱ ἦν πάντα τὰ πρήγματα,⁶ τὸ δὲ χρηστῆριον τοῖσι ἐν Συρίῃ Ἀγβατά-

momentul când el săria pe cal vârful dela extremitatea tecii spadei (lui) pică din (loc); spada rămânând goală îl tăia la coapsă; fiind rănit tocmai în acelaș loc unde (cu câtva timp) înainte lovise pe Apis zeul Egiptenilor, Cambise înțelese că eră rănit de moarte și întrebă care eră numele orașului (unde se aflau). Cei de lângă el răspuseră, Agbatana. Acum, i se prezisese cu câtva timp înainte din orașul Buto, că el aveă să-și sfârșească zilele în Agbatana. Cambise înțelese atunci că aveă să sfârșească

rănească grav pe cinevă în mișcarea ce ar face ca să sară pe cal. Tocmai această protecție a vârfului spadei e ceea ce se înțelege prin ὁ μόχης.—De altă parte μόχης nu e decât forma ionică pentru μόχης pe care ne-o dau trei manuscrise și pe care îl traduce Bähr prin *vagina*, teacă. Winckelman explică μόχης prin *vagina extrema et capuli summa pars*.

¹ κατὰ τοῦτο τῆ. *Precis in locul unde.* Avem la Cap. 86 mai jos κατὰ τοῦτο... ἴνα, și iar mai departe, la finele capitoului 125, ἐς τοῦτο... τῆ.

² Ἄπιον. Pentru diferența de accentuare a acestui nume propriu vezi mai sus nota 1, pag. 66.

³ καιρίῃ. Trebuie subînțeles πληγῆ, cu o plagă mortală. Toate manuscrisele fără excepție ne dau aci dativul acestui adjectiv; altminteri însă se întrebuințează acuzativul cu verbul τύπτω și e posibil ca autorul nostru să fi comis aci o eroare de sintaxă: Creutzer își ica răspunderea, corectează textul și, fără a țineă seamă de textele manuscrise, dă καιρίῃν în loc de καιρίῃ. Verbul τυγχάνω cere genitivul, așa, de exemplu, avem în tragedia Agamemnon a lui Eschil, la vers 1293, pasajul unde Casandra zice «καίριος πληγῆς τυχεῖν».—Moartea lui Cambise, astfel cum ne-o relatează Erodot, este de sigur versiunea pe care el a cules-o din gura preoților egipteni cari au văzut în rana aceasta o manifestare a răsunării zeului lor Apis rănit la coapsă de Cambise și insultat de el. (Vezi mai sus Cap. 29). Versiunea lui Ctesias, (*Excerpta Persica*, § 12) diferă întru câtva de aceea a lui Erodot. Acel autor, foarte suspectat sub punctul de vedere al veracității, pretinde că Cambise s'ar fi rănit accidental la coapsă pe când tăia cu spada lui o vergeă și o neteziă, și că după 11 zile ar fi murit din cauza inflamației produse de această rană. Inscripția dela Behistun pe de altă parte spune curat că Cambise s'a sinucis (*sinucizându-se, muri*), după ce întregul imperiu se revoltă în contra lui. (Coloana I, § 11).

⁴ ἐκέχρηστο. Pentru forma cu sau fără σ subț care se prezentă acest verb în Erodot vezi nota 5 dela pag. 398, vol. II.

⁵ ἐκ Βουτοῦς πόλιος. Am descris orașul acesta în vol. II, la pag. 160, nota 2.

⁶ ἐν τοῖσι οἱ ἦν πάντα τὰ πρήγματα. La Cap. 122 din Cartea I avem ἦν τὲ οἱ ἐν τῷ λόφῳ.

νοισι ἔλεγες¹ ἄρα.² Καὶ δὴ ὡς τότε ἐπειρόμενος³ ἐθύετο τῆς πόλιος τὸ οὄνομα,⁴ ὑπὸ τῆς συμφορῆς τῆς τε ἐκ τοῦ μάγου ἐκπεπληγμένος καὶ τοῦ τρώματος ἐσωφρόνησε.⁵ συλλαβῶν δὲ τὸ θεοπρόπιον εἶπε· »Ἐνθαυτα Καμβύοσσα τὸν Κόβρον ἐστὶ πεπρωμένον »τελευτάν«.

bătrân în Agbatana din Media unde se aflau avuțiile lui, oracolul însă vorbise în realitate de Agbatana din Siria. Dar îndată ce, după întrebarea lui, află numele orașului, supărarea ce i-au pricinuit-o magul și rana (lui) l-au cumințit; înțelegând (adevăratul sens) al oracolului, zise: »Aci e decretat că va muri Cambise, fiul »lui Ciru«.

¹ τὸ δὲ χρηστήριον τοῖσι ἐν Συρίῃ Ἀγβατάνοισι ἔλεγες. Acest incident amintește intru câtva unul pe care tradiția engleză îl leagă de numele regelui Angliei Enric al IV-lea. După tradiția aceea s'ar fi prorocit aceluși rege că trebuia să moară în Ierusalim. Enric al IV-lea a înțeles priu această cetatea sacră din Iudea; el a murit însă la Westminster, în apartamentul care purta atunci, cum poartă și astăzi, numele de *Jerusalem chamber*. În tragedia sa *Enric al IV-lea*, partea II, actul al IV-lea, Shakespeare face la sfârșit aluzie la această profecție.

² ἔλεγες ἄρα. Așa și mai jos la Capitolul următor οὐκ ἦν ἄρα. La Cartea IV, Cap. 64 avem ἦν ἄρα unde vezi vol. IV, pag. 85, nota 5.

³ ἐπειρόμενος. În unele texte ἐπαίρομενος, respins de Dindorf, de Bredoviu și de Creutzer.

⁴ τῆς πόλιος τὸ οὄνομα. La cazul analog pe care l-am comparat la finele notei I de mai sus cu temerea superstițioasă a lui Cambise în această istorisire a morții lui, putem adăoga un alt exemplu tras iar din tragedia *Enric IV*, a lui Shakespeare, partea II, act. IV, scena 1, unde se pune pe scenă spaima ducelui de Suffolk când află numele lui Walter Whitmore care trebuia să-lucidă:

Whitmore »My name is Walter Whitmore.

How now? Why startest thou? What, doth death affright?

Suffolk. Thy name affrights me, in whose sound is death.

A cunning man did calculate my birth

And told me that by water I should die«.

Mai putem în fine adăoga alte două exemple citate de Bähr, cari pot fi comparate cu cele relatate aci de Erodot despre Cambise. Primul caz este acela al lui Roberto Guiscardo, ducele Apuliei, căruia i se prorocise, ca și regelui Enric al IV-lea al Angliei, că trebuia să moară la Ierusalim. El se îmbolnăvi la Zante pe când mergea în Palestina și poposi într'un sat din acea insulă al căruia nume s'a întâmplat să fie tot Ierusalim. Când a aflat care era numele acestui sat, boala lui s'a agravat așa încât după puține zile a și murit acolo. Al doilea caz este relatat de Räumler (*Geschichte der Hohenstaufen*, VIII, 5, vol. IV, pag. 439). El spune că principele italian Ezellino, sosind într'un loc căruia îi zicea Cassano, fu grav rănit, prins de inamic și aruncat în fiare. Întrebând cum se numia locul, a aflat că se numia Cassano; »atunci«, zise el, »aci am să mor fiindcă mi s'a prevestit că eram destinată să mor la »Bassano și acest nume e aproape același cu Cassano«. E cert că autosugestiunea joacă un rol important și chiar deciziv în multe cazuri de felul acesta.

⁵ ἐσωφρόνησε. După Erodot Cambise a fost atins de nebunie chiar din momentul în care a insultat și rănit pe zeul Apis (vezi mai sus Cap. 30) și

65. Τότε μὲν τοσαῦτα ἡμέρησι
 δὲ ὕστερον ὡς εἴκοσι¹ μεταπεμφ-
 μενος Περσέων τῶν παρόντων
 τοὺς λογιμωτάτους, ἔλεγέ σφι τά-
 δε· »ὦ Πέρσαι, καταλελάβηκέ²
 »με τὸ πάντων μάλιστα ἔκρυπτον
 »πρηγμάτων, τοῦτο ἐς ὑμέας ἐκ-
 »φῆναι.³ Ἐγὼ γάρ, ἐὼν ἐν Αἴ-
 »γύπτῳ, εἶδον ὄψιν ἐν τῷ ὕπνῳ,
 »τὴν μηδαμὰ ὄφελον ἰδεῖν.⁴ Ἐδό-
 »κεον δὲ μοι ἄγγελον ἐλθόντα ἐξ
 »οἴκου⁵ ἀγγέλλειν, ὡς Σμέρδις
 »ἰζόμενος ἐς τὸν βασιλῆιον θρόνον
 »ψάσσειε τῇ κεφαλῇ τοῦ οὐρανοῦ.⁶
 »Δείσας δὲ μὴ ἀπαρθεῖω τὴν ἀρ-
 »χὴν⁷ πρὸς τοῦ ἀδελφοῦ, ἐποίησα
 »ταχύτερα ἢ σοφώτερα⁸ ἐν τῇ
 »γάρ ἀνθρωπότητῃ φύσι⁹ οὐκ ἐνῆν
 »ἄρα τὸ μέλλον γίνεσθαι ἀποτρέ-

65. Atâta (zise el) atunci;
 dar ca douăzeci de zile după
 (aceasta) trimise după frunțașii
 Perșilor cari se aflau acolo, și
 le vorbi astfel: »O Perșilor,
 »eu sunt (acum) silit să vă di-
 »vulg. pe acela din actele mele
 »pe care mai cu osebite îl păs-
 »tram secret. Pe când eram în
 »Egipt, am avut în somn o ve-
 »denie pe care ar fi fost mai
 »bine dacă nu o aveam. Mi s'a
 »părut că a venit un trimis de
 »acasă care m'a vestit că Smer-
 »dis ședeà pe tronul regal și
 »că atingeà cerul cu capul. Te-
 »mându-mă atunci ca nu cumvã
 »sã fiu desbrăcat de putere de
 »cãtre fratele (meu), am proce-

prin acest verb autorul înțelege că înainte de a muri rațiunea i-a revenit și că astfel a putut să-și dea seamă de situația disperată în care se află.

¹ ὡς εἴκοσι. Manuscrisul sancroftian din biblioteca colegiului Emmanuel la Cambridge, precum și cel wesselingian din Viena, suprimă pe ὡς, fixând astfel exact moartea lui Cambise la 20 zile după ce a fost rănit. Ctesias zice că a murit unsprezece zile după căpătarea ranei, dar tot ce afirmă Ctesias e supus la cautiune.

² καταλελάβηκε. Pentru sensul acestui verb vezi mai sus nota 1, p. 105.

³ ἐκφῆναι. Creutzer scrie ἐκφῆναι, fără i subscris.

⁴ τὴν μηδαμὰ ὄφελον ἰδεῖν. Textual *pe care de fel nu mi-a folosit s'o văd*, în alte cuvinte *pe care regret că am văzut-o*, sau, *mai bine nu o vedeam*. Găsim verbul acesta tot în sensul acesta la Cap. 111 din Cartea I. Tragedia *Medea* a lui Euripide începe cu cuvintele »Εἶδ' ὄψιν Ἄργους μὴ διαπτάσθαι σκάρα». — Unele ediții scriu ὄφελον.

⁵ ἐξ οἴκου. De acasă și nu dela palatul regal. Mesagerul în chestiune venià din Persia unde erà leagănul casei lui Ciru și a dinastiei Achemenide; el nu venià din capitala lui Cambise, adică dela Egbatana din Media. Nu trebuie să uităm că în timpul domniei lui Cambise scaunul imperiului persan nu se află în Persia, așa că singularul ἐξ οἴκου e foarte la locul lui. Cambise vorbește de casa lui proprie și aceasta se potrivește bine cu expresia ἐκ Περσέων de care se servă autorul nostru mai sus la Cap. 30, unde e vorbă iar de această vedenie.

⁶ ἰζόμενος ἐς τὸν βασιλῆιον θρόνον ψάσσειε τῇ κεφαλῇ τοῦ οὐρανοῦ. Vezi mai sus Capitolele 30 și 64.

⁷ Δείσας δὲ μὴ ἀπαρθεῖω τὴν ἀρχὴν. Mai jos la Cap. 126 avem »ἀπαρτημένους τὴν ἀρχήν».

⁸ ταχύτερα ἢ σοφώτερα. Expresie cu totul idiomatice pe care o întâlnim iar la Cap. 194 din Cartea VII.

⁹ φύσι. Unele ediții au φύσι: precum au mai jos ὄψι: în loc de ὄψι. Tot așa am scris ὄψι și la Cap. 141 din Cartea II.

»πειν¹ ἐγὼ δὲ ὁ μάταιος² Πρη-
 »ξάσπεα ἀποπέμπω ἐς Σούσα
 »ἀποκτενέοντα. Σμέρδιν. Ἐξέργα-
 »σθέντος δὲ κακοῦ τοσοῦτου ἀδελῶς
 »δοικαιτώμην, οὐδαμὰ ἐπιλεξάμενος,³
 »μὴ κοτὲ τίς μοι, Σμέρδιος ὅπα-
 »ραιρημένον, ἄλλος ἐπαναστραίη
 »ἀνθρώπων. Παντός δὲ τοῦ μέλ-
 »λοντος ἔσσεσθαι ἀμαρτῶν, ἀδελ-
 »φροκτόνος⁴ τε, οὐδὲν δέον,⁵ γέ-
 »γονα, καὶ τῆς βασιλείης οὐδὲν
 »ἔσσοι⁶ ἐστέρημαι. Σμέρδιος γάρ
 »δὴ ἦν ὁ μάχος, τὸν μοι ὁ δαι-
 »μων προέφαινε⁷ ἐν τῇ ὄψι ἐπ-
 »αναστήσεσθαι. Τὸ μὲν δὴ ἔργον
 »ἐξέρρασταί μοι, καὶ Σμέρδιν τὸν

»dat cu mai mare pripă decât
 »înțelepciune; căci, din neferi-
 »cîre, nu stă în puterea omu-
 »lui să ocolească destinul; ne-
 »socotitul (ce sunt), am trimis
 »pe Prexaspe la Susa ca să
 »ucidă pe Smerdis. Săvârșin-
 »du-se acest act fatal, trăiam
 »în liniște fără teamă că s'ar
 »putea, odată Smerdis înlătu-
 »rat, ca vreun altul să se răs-
 »vrătească vreodată în contra
 »mea. M'am înșelat asupra con-
 »secințelor, am devenit fratricid
 »fără necesitate și nu am fost
 »mai puțin alungat de pe tron.

¹ ἐν τῇ γὰρ ἀνθρωπίνῃ φύσει οὐκ ἐν ἦν ἄρα τὸ μέλλον γί-
 νεσθαι. ἀποτρέπειν. E puțin probabil să fi rostit Cambise aceste cuvinte,
 căci ele enunță o doctrină fatalistă, esențial elenică și contrarie credinței Per-
 șilor. E probabil că Erodot a pus aci în gura lui Cambise o convingere a lui
 proprie, pe care o enunță des în scrierile lui, (Vezi nota 3, pag. 160, vol. I.—
 În loc de ἀποτρέπειν unele ediții au ἀποτρέπειν. (Vezi nota asupra cuvântului
 παρατρέπουσι dela Cap. 2 din Cartea III). Traducerea textuală a frazei acesteia
 ar fi căci nu stă în firea umană să împedice viitorul de a se îndeplini. ἄρα dă
 frazei o putere deosebită, accentuând faptul enunțat, și e greu de tradus:
 am încercat să dau această forță frazei traducând pe ἄρα prin din nefericire
 și dându-i o formă mai liberă și mai inteligibilă decât ar rezulta dintr'o tra-
 ducere strict textuală.

² μάταιος. Un om care judecă fals, așa dar un nesocotit. Avem acest
 adjectiv în sensul acesta la Cartea II, Cap. 118, unde vezi vol. II, pag. 302,
 nota 6; la Cap. 56 din Cartea aceasta și în alte locuri.

³ ἐπιλεξάμενος. Verbul ἐπιλέγεσθαι înseamnă a medita, a fi pe gân-
 duri (vezi vol. I, pag. 136, nota 2), întocmai ca expresia noastră a se pune
 pe gânduri el implică un grad oarecare de temere sau de aprehensiune și
 uneori ajunge a fi sinonim cu φοβεῖσθαι, ca aci și în Cartea VII la Capitolele
 47, 49, 52 și 236.

⁴ ἀδελφροκτόνος. Pollux (III, 25) citează acest epitet pe care, zice
 Erodot, că și l-ar fi dat Cambise.

⁵ οὐδὲν δέον. Schweighäuser dă un înțeles greșit acestor cuvinte inter-
 pretându-le prin praeter jus et fas, adică pe nedrept. Sensul adevărat este
 în van, adică fără rezultat. Cambise nu eră om să regrete ceace făcuse pen-
 tru motivul că eră un act criminal și nedrept: tot ce regretă eră că crima
 fusese comisă de geaba. Probă că așa este sensul frazei e că la Capitolul pre-
 cedent, vorbind de uciderea lui Smerdis, autorul nostru spune că Cambise μα-
 θὼν δὲ ὡς μάτην ἀποκλιεῖσθαι εἰς τὸν ἀδελφόν, ἀπίκλαιε Σμέρδιν: μάτην în
 acel pasaj explică bine pe οὐδὲν δέον din pasajul de față.

⁶ ἔσσοι. În textul lui Blakesley, ἔσσοι.

⁷ τὸν μοι ὁ δαίμων προέφαινε. La Cap. 210 din Cartea I avem
 ὁ δαίμων προέφαινε ὡς s.c.l: Asemeni vezi Cap. 37, Cartea VII. Răspunsul
 unui oracol eră adeseori desemnat prin cuvântul πρόφαινον. (Vezi Cap. 63 din
 Cartea V și Cap. 93 din Cartea IX). De acolo derivă și cuvântul profetie.

»Κόρου μηκέτι ὄμιν ἐόντα λογι-
 »ξεσθε· οἱ δὲ ὄμιν¹ μάγοι κρατέ-
 »ουσι τῶν βασιληῶν, τόν τε ἔλι-
 »πον ἐπίτροπον τῶν οἰκίων, καὶ ὁ
 »ἐκείνου ἀδελφεὸς Σμέρδης. Τὸν
 »μὲν νυν μάλιστα χρῆν, ἐμεῦ αἰ-
 »σχρὰ πρὸς τῶν μάγων πεπονθό-
 »τος,² τιμωρέειν ἔμοι, οὗτος μὲν³
 »ἀνοσίφ μῶρον τετελεύτηκε ὑπὸ⁴
 »τῶν ἑωυτοῦ οἰκηϊωτάτων.⁵ Τούτου
 »δὲ μηκέτι ἐόντος, δεύτερα τῶν
 »λοιπῶν,⁶ ὄμιν, ὃ Πέρσαι, γίνεται
 »μει ἀναγκαϊότατον ἐντέλλεσθαι τὰ
 »θέλω μοι γενέσθαι τελευτῶν τὸν
 »βίον. Καὶ δὴ ὄμιν τάδε ἐπισκή-
 »πτω, θεοὺς τοὺς βασιληῶν ἐπι-
 »καλέων,⁷ καὶ πάσιν ὄμιν καὶ μά-

»Căci Smerdis magul e acela
 »despre carele a proorocit di-
 »vinitatea prin vedenia (din
 »somm), că aveà să se răscoale
 »în contra mea. Dar fapitul a
 »fost săvârșit de mine și să
 »considerați pe Smerdis, fiul
 »lui Ciru, ca ne mai fiind între
 »voi; acum voi aveți magi cari
 »dețin puterea regală, pe acela
 »pe care l-am lăsat ca supra-
 »vegheitor al palatului, precum
 »și pe Smerdis, fratele acestuia.
 »Acela carele mai ales dintre
 »toți, acum când am suferit un
 »neajuns ce mi l-au făcut ma-
 »gii, trebuia să mă răsbune,

¹ ὄμιν. Acest dativ este foarte emfatic și accentuează faptul că interesele Perșilor de sânge pur erau jicnite prin trecerea succesiunii tronului în mâna castei magilor. E ca și cum ar fi zis Cambise: *Ați pățit-o, puterea regală e în mâna magilor.*

² ἐμεῦ αἰσχρὰ πρὸς τῶν μάγων πεπονθότος. Acest genitiv, după părerea lui Creutzer, e iar emfatic și dă o putere mai mare frazei decât ar fi dat dativul ἔμοι... πεπονθότι. (Vezi gramatica elivă a lui Kühner, § 681).

³ μὲν. La Cap. 75 mai jos avem iar un exemplu unde μὲν urmează un alt μὲν în loc de δὲ. E o repetire pe care am tradus-o prin *zic*.

⁴ τετελεύτηκε ὑπὸ. Pentru verbul acesta urmat de prepoziția ὑπὸ, vezi gramatica elivă a lui Kühner, § 392.

⁵ οἰκηϊωτάτων. În textul lui Gaisford οἰκηϊοτάτων și în manuscrisul sancroftian οἰκιοτάτων.

⁶ τῶν λοιπῶν. Larcher dă acestor cuvinte sensul de *in fine*, întocmai ca expresia λοιπῶν de care abuzează mult Grecii moderni. Mi se pare însă că la epoca la care scria Erodot această locuțiune nu putea avea acest sens. Mai sunt două păreri, una, pe care o susține Bähr, că τῶν λοιπῶν se referă la superlativul ἀναγκαϊότατον, sensul fiind: «atunci, fiind Smerdis mort, în rândul al doilea din câte mai rămân de spus, iată acelea ce le cred eu de mai mare importanță și acelea sunt dorințele mele când voiu fi mort». Aceasta e și interpretarea dată de Schweighäuser. Prefer părerea lui Lhardy care înțelege prin τῶν λοιπῶν restul Perșilor, abstracție făcută de Smerdis; idea autorului este, cred, că dacă Smerdis ar fi fost încă în viață, Cambise i-ar fi comunicat lui ultimele lui dorințe; acela însă fiind asasinat, nu-i mai rămânea lui Cambise decât să spue Perșilor celorlalți cari erau aceste ultime dorințe ale lui.

⁷ θεοὺς τοὺς βασιληῶν ἐπικαλέων. În inscripția dela Behistun aproape la fiecare paragraf Dariu repetă că a fost ajutat de Ormuzd (Auramazdă); numai într'un singur paragraf (cel de-al 13-lea din coloana 4-a se zice: «Ormuzd mi-a dat ajutor odată cu ceilalți zei cari sunt». Bähr crede că zeii pe cari îi invoacă Cambise aici ca zei regali ai dinastiei Achemenizilor și despre cari e vorbă în Istiea (V, 106) nu sunt decât aceia pe cari Ciru murind i-a invocat sub denumirea de *zei ai părinților mei* (θεοὺς πατρώους). Vezi

»λίστα Ἀγαμέμνιδέων τοῖσι παρ-
 »εοῦσι, μὴ περιῦδειν τὴν ἡγεμο-
 »νίην αὐτίς ἐς Μῆδους περιελθοῦ-
 »σαν.¹ ἄλλ', εἴτε δόλφ ἔχουσι αὐ-
 »τὴν κτησάμενοι, δόλφ ἀπαρθεῖται²
 »ὑπὸ ὕμνων εἴτε καὶ σθένηι τρω
 »κατεργασάμενοι. σθένηι³ κατὰ τὸ

»acela, zic, a fost ucis prin-
 »tr'un destin fatal chiar de că-
 »tre cei mai aproape de el.
 »Acum (insă) că acela nu mai
 »este, nu-mi mai rămâne în al
 »doilea rând nimic care mi se
 »impune mai mult decât să vă

Xenofon, *Ciropedia* VII, 7, 17. Nu cred însă cu Bähr că acești zei puteau fi Jupiter, pe care îl califică Ciru de πατρώων (*Cirop.* I, 6, § 1) și Vesta, pe care o califică de πατρώα (*Cirop.* VII, 4, § 1), pentrucă prin Vesta s'ar înțelege cultul focului, și acel cult, care a fost importat de Magi din Sicilia, deși se altoise bine în masele de jos pe credința veche ariană care era dualistică, tot nu prinsese bine rădăcină în familia regală Achemenidă, a cărei credință era cea pur dualistică veche. Probabil că zeii aceștia despre cari e vorbă aci sunt mai mult genii familiale decât divinități propriu zise.

¹ μὴ περιῦδειν τὴν ἡγεμονίην αὐτίς ἐς Μῆδους περιελθοῦσαν. Acest mod de a privi revolta lui Smerdis magul în contra dinastiei achemenide ca un triumf al Mezilor asupra Perșilor este și acela spre care inclină Heeren (*Națiunile asiatice*, vol. I, pag. 346), precum și istoricul englez Grote (*Istoria Greciei*, vol. IV, pag. 298—502). Că nu astfel o priviau chiar Perșii o arată clar inscripția dela Behistun când spune că Gomates (Smerdis magul) era originar din Pisiacada (oraș situat în Persia și nici cum în Media), că cauza lui a fost îmbrățișată mai întâiu de Perși, și unde Darius își exprimă mirarea cum de nu s'a împotrivit lui Gomates nici un persan, nici un med și nici un membru al familiei lui (Coloana I, § 13, al. 2). Și în adevăr, judecând după inscripția dela Behistun, această revoltă a falsului Smerdis, pe când Cambise zăbovia în Egipt și în Siria, a fost o revoltă, nu politică, ci religioasă. Religia magilor era de origine scitică și fu introdusă de Sciți în Media; de acolo trecu în Persia unde a prins bine numai în păturile poporului de jos altoindu-se pe trunchiul vechei credințe ariane dualistice propoveduite de Zoroastru. Magismul însă întâmpină rezistență în tendințele mai conservatoare și mai seculare ale nobilei și ale dinastiei achemenide care nu admitea sistem teocratic și regi preoți. Iată de ce îndată ce nobilii Perși se convinseseră că falsul Smerdis nu era Smerdis fiul lui Ciru, ci un preot, ei îl părăsiră. Trebuie dar să considerăm revolta lui Smerdis magul ca o cursă întinsă de magi poporului pentru a servi în realitate interesele religioase ale castei lor. Magii au știut să profite de starea de nemulțumire cauzată în Persia de prelungita absență a regelui în Egipt, sau, ca să cităm cuvintele chiar ale faimoasei inscripții dela Behistun: »Când Cambise plecă în Egipt, statul deveni rău, anarhia și intriga se lătiră peste tot». Asasinatul lui Smerdis și faptul asemănării lui Gomates magul cu Smerdis sau Bardes au dat o ocazie cât se poate de bună magilor ca să substituie pe agentul lor fiului lui Ciru și ca să împingă pe Perșii nemulțumiți să le servească scopurile așezând pe tron pe unul dintre ai lor cu gândul că au așezat acolo pe fiul marelui lor rege, întemcietorul imperiului lor. Îndată însă ce Perșii, cum am spus, au văzut și s'au convins că Smerdis cel adevărat fusese asasinat și că acela pe care îl puseseră pe tron nu era decât un mag deghizat, l-au părăsit ca să pue în locul lui pe Darius care făcea parte din familia lor regală. — Pentru verbul περιέω, îl avem în Cartea I la Cap. 7, 96, 120, 187 și 210 și vezi vol. I, pag. 213, nota 6.

² ἀπαρθεῖται. Aceasta e forma verbului pe care am menținut-o la Cap. 70 din Cartea I și mai jos în Cartea aceasta la Cap. 126. Multe ediții au ἀπαρθεῖται și trei manuscrise ἀπαρθεῖται.

³ σθένηι. Mehler propune suprimarea acestui cuvânt. El în adevăr ar putea lipsi fără prejudiciu sensului, dar stilul ar pierde pentrucă repetarea lui corespunde cu repetarea lui δόλφ în clauza precedentă: afară de aceasta

»καρτερόν¹ ἀνασώσασθαι. Καὶ ταῦ-
 »τα μὲν ποιεῖσι ὑμῖν γῆ τε καρ-
 »πὸν ἐκφέρει, καὶ γυναικίς τε καὶ
 »ποίμνια τίκτοισιν, ἑοῦσι ἐς τὸν
 »ἅπαντα χρόνον ἐλευθέροισι.² μὴ
 »ἀνασώσασμένοισι· δὲ τὴν ἀρχὴν,
 »μηδ' ἐπιχειρήσασι ἀνασώζειν,³ τὰ
 »ἐναντία τούτοις ἀρέωμαι⁴ ὑμῖν
 »γενέσθαι· καὶ πρὸς ἔτι τούτοις,⁵

»spun, vouă, o Perșilor, ce do-
 »resc eu să se facă când voi
 »încetă din vieață. Vă conjur
 »pe toți, și mai cu osebite pe
 »aceia din Achemenizi cari sun-
 »teți aci prezenți, făcând apel
 »la zeii casei noastre regale,
 »ca să nu îngăduiți ca puterea
 »regală să treacă din nou în

toate manuscrisele îl au, ceeace probează mai mult decât orice că a figurat în textul original al lui Erodot.

¹ κατὰ τὸ καρτερόν. Locuțiunea aceasta există în Cartea I la Cap. 76 și 212 unde vezi vol. I, pag. 407, nota 3. Ctesias se servă de o expresie analogă »κατὰ κράτος« (*Excerpta Persica*, § 7). La Cap. 201 din Cartea IV avem κατὰ μὲν τὸ ἰσχυρόν. (Vezi vol. IV, pag. 300, nota 1), asemeni și la Cartea V. Cap. 62).

² γῆ τε καρπὸν ἐκφέρει, καὶ γυναικίς τε καὶ ποίμνια τίκτοισιν, ἑοῦσι ἐς τὸν ἅπαντα χρόνον ἐλευθέροισι. Această urare, ca și blestemul corespunzător, este curat elenică și nu persică, așa că e mai mult ca probabil că Erodot pune aci în gura lui Cambise cuvinte cari sunt mai mult ale lui proprii decât ale acestui rege muribund, și autorul nostru, al cărui spirit poetic și plin de ideal străbate adeseori prin țesătura stearpă și prozaică a narațiunii istorice, s'a inspirat, când a scris aceste cuvinte, dintr'un pasaj din tragedia *Oedip rege* a poetului său favorit Sofocle, linia 263:

»εὐχομαι θεοῦς
 »μηδ' ἀροτὸν αὐτοῖς γῆς ἀνίεσθαι τίνα,
 »μηδ' ὄν γυναικῶν παῖδας· κ.τ.λ.

În loc de ποίμνια ediția lui Creutzer și a lui Bähr au ποιμναί care figurează numai într'un singur manuscris vechiu și anume în cel din biblioteca Medici la Florența. E adevărat că la Cap. 126 din Cartea I avem autoritatea unanimă a tuturor manuscriselor în favoarea formei feminine τὰς ποιμνας, dar nu pentru aceasta trebuie să respingem forma neutră τὰ ποίμνια care există și ea și de care s'a servit probabil Erodot în pasajul de față, deoarece toate manuscrisele celebre îl au cu o singură excepție. La Cap 139 din Cartea VI avem iar forma feminină.— Întru cât privește cuprinderea femeilor și a vitelor în una și aceeași categorie, aceasta e un caracteristic al epocii primitive când femeia era considerată ca o avere a bărbatului și pusă pe aceeași treaptă cu vitele lui. Putem compara această frază cu textul celei de a 10-a poruncă din Biblie: »Nu vei răvni pe soția vecinului tău, nici pe boul lui, nici pe asinul lui, nici nimic care e al lui«.

³ ἀνασώζειν. Câțiva comentatori, între cari Cobet, consideră acest cuvânt ca suspect și bănuind că ar fi fost intercalat în text de o mână străină, propun ștergerea lui. El trebuie însă menținut, nu numai fiindcă figurează în toate manuscrisele, dar și pentru că, departe de a fi superfluu, dă mai mare putere clauzei.

⁴ ἀρέωμαι. Toate manuscrisele scriu astfel, afară de cel florentin unde găsim ἀρέωμαι. Forma adoptată de Lhardy ἀρώμαι nu e bazată pe nici o autoritate.

⁵ τούτοις. Tot Cobet crede că acest τούτοις e eronat și că provine dintr'o confuzie cu τούτοις din clauza precedentă și că aci ar trebui să se ce-tească πρὸς τι τοιοῦτο τέλος s.c.l. Această părere însă e greșită, cred, pentru că formula πρὸς ἔτι τούτοις există și în alte pasaje din Erodot, ca de exemplu în Cartea VII la Cap. 197 și în Cartea IX la Cap. 110.

»τὸ τέλος Περσέων ἐκάστω ἐπιγε-
»νέσθαι οἷον ἔμοι ἐπιγέγονε. Ἄμα
»τε εἶπας ταῦτα¹ ὁ Καμβόσης ἀπέ-
»κλαιε πάσαν τὴν ἑωυτοῦ πρῆξιν.

»mâna Mezilor; dacă prin vi-
»clenie au stabilit-o, (tot) prin
»violenie trebuie ca voi să le-o
»smulgeți; dacă iar o conservă
»prin forță, la forță opuneți și
»voi forță ca s'o salvați. Dacă
»voi veți face aceasta, să (vă)
»producă pământul rod (bun),
»femeile și turmele (voastre)
»să nască și să fiți în veci li-
»beri! Dacă însă nu salvați
»stăpânirea, și nu faceți o
»sfortare s'o salvați, vă bles-
»tem ca să vi se întâmple con-
»trariul acestora; și afară de
»aceasta, fie sfârșitul fiecărui
»Persan așa cum a fost al
»meu! Pe când roștia încă
(cuvintele) acestea, Cambise de-
plângea întreaga lui nenoro-
cure.

66. Πέρσαι δ' ὡς τὸν βασιλέα
εἶδον ἀνακλαύσαντα, πόντες τὰ τε
ἐσθῆτος ἐχόμενα εἶχον, ταῦτα κατ-
ηρείκοντο,² καὶ οἰμωγῇ ἀρθρόνῳ
διεχρέοντο.³ Μετὰ δὲ ταῦτα, ὡς

66. Persii, când văzură pe
regele (lor) plângând, rupseră
toți vestmintele lor și se bo-
ciră până nu mai putură. După
aceasta, descompunându-se osul

¹ Ἄμα τε εἶπας ταῦτα. Avem această locuțiune care exprimă sin-
cronism la Cap. 112 din Cartea I și la Cap. 67 din Cartea IV.

² πάντες τὰ τε ἐσθῆτος ἐχόμενα εἶχον, ταῦτα κατῆρεί-
κοντο. Sfășierea hainelor eră manifestăția cea mai adâncă a durerii și a
doliului la popoarele antice, mai ales la cele asiatice. Găsim exemple destule
în Biblie. Moartea unui suveran, fiind privită ca o calamitate națională, eră
jeluită și ea prin ruperea vestmintelor. (Vezi Cartea VIII, Cap. 99; Xenofon,
Citropedia, III, 1, 13; III, 3, 67; V, 1, 6, s.c.l.). — κατῆρείκοντο e echivalent cu
κατεσχίζοντο. (Vezi Hesichiu, II, pag. 202). — Cât pentru τὰ τε ἐσθῆτος ἐχόμενα,
aceasta e un elenism însemnând privitor la vestmintele lor. Să comparăm cu
τὰ γε τῶν ὄνσιράτων ἐχόμενα de la Cap. 120, Cartea I, unde vezi nota 2, pag.
213, vol. I, și cu τὰ εἶχον αἰτίων ἐχόμενα de la Cap. 25 mai sus, unde vezi
nota 7, pag. 60. — Eschil, în tragedia *Persii*, pune pe scenă pe nobilii Persani
simpatizând cu dureră suveranului lor prin boceli, smulgere a părului din
cap, și sfășierea vestmintelor lor:

»πέπλον δ' ἔρειπε κοιλίαν ἀκμῆ χροοῖνε. (*Persae*: vers 1060).

³ διεχρέοντο. Astfel stă scris în manuscrisul sancroftian din biblio-
teca colegiului Emmanuel la Cambridge precum și în manuscrisul din Viena.

ἐσφακέλισέ τε τὸ ὄστέον¹ καὶ ὁ
μηρὸς τάχιστα ἐσάπη, ἀπήγειε²
Καμβύσσα τὸν Κύρου, βασιλεύ-
σαντα μὲν τὰ πάντα ἑπτὰ ἔτεα
καὶ μῆνας πέντε,³ ἀπαῖδα δὲ τὸ
παράπαν ἔοντα ἔρσενος καὶ θήλειος
γόνου. Περσέων δὲ τοῖσι παρῶσι
ἀπιστιῇ πολλῇ ὑπεκέχυτο,⁴ τοῦς
μάχους ἔχειν τὰ πρήγματα· ἀλλ'
ἤπιστάτο⁵ ἐπὶ διαβολῇ εἰπεῖν

(rănitului) și cangrenând re-
pede coapsa, se sfârși cu Cam-
bise, fiul lui Ciru, după ce
domnise peste tot șapte ani și
cinci luni, fără să lase defel
copii (după el), nici băieți, nici
fete. Persii cari erau împreju-
rul lui nu crezură de loc că
magii puseseră mâna pe situa-
ție; ei erau convinși că din

Celelalte manuscrise și câteva ediții, între cari aceea a lui Long și Maclean, au ștegiat. Tot ștegiat am scris la Cap. 57 de mai sus unde iarăși ediția lui Blakesley are ștegiat. Nu văd care ar fi necesitatea unui augment aci. — Traducerea textuală a cuvintelor καὶ ὀμωγῇ ἀφρόνῳ șteγιότο ar fi: și s'au uzat cu bocituri multe.

¹ ἐσφακέλισέ τε τὸ ὄστέον. Erodote se servă de verbul σφακίλιζειν la Cap. 136 din Cartea VI și acel pasaj e aproape identic cu acesta: «Μιλτιάδης μὲν μετὰ ταῦτα, σφακίλιζαντός τε τοῦ μηροῦ καὶ σαπέντος, τελευτᾷ; la Cap. 28 din Cartea IV îl găsim întrebuițat cu prepoziția ἀπὸ și acolo sensul este a degeră. Sensul primitiv al acestui verb este a se descumpune, așa că e sinonim cu a cangrenă, când e vorba de o rană cum e în cazul de față.

² ἀπήγειε. Schweighäuser propune suplinirea cuvintelor ἡ νοῦτος, sau τὸ κακόν. Nu e însă necesară această suplinire, mai ales că la Cap. 27 din Cartea VI avem «τοῦς δὲ οὕτω τε καὶ ἐννεήγοντα αὐτῶν λοιμὸς ὀπολαβῶν ἀπήγειε» unde ἀπήγειε are un înțeles finit. La Cap. 17 din Cartea VII vedem acest verb însoțit de un infinitiv, σονήγειε ἀποθανεῖν, și e posibil că și aicea se subînțelege ἀποθανεῖν; dar aceasta nu constituie un motiv pentru ca să facem amplificări într'un text asupra căruia toate manuscrisele sunt de acord.

³ Καμβύσσα τὸν Κύρου, βασιλεύσαντα μὲν τὰ πάντα ἑπτὰ ἔτεα καὶ μῆνας πέντε. Din canonul lui Ptolemeu reiese faptul că domniile lui Cambise și ale falsului Smerdis la un loc au ocupat 8 ani, din cari vedem aci că mai mult de 7 au fost ocupate de domnia lui Cambise, pentrucă acel canon spune că 8 ani au intervenit între moartea lui Ciru și suirea lui Dariu Istaspe pe tronul Persiei, ceea ce nu lasă nici un an pentru domnia magului. În acel canon al lui Ptolemeu nici că se face mențiune despre domnia falsului Smerdis, lucru care se explică prin faptul că acolo nu se pomeneste nici o domnie care a durat mai puțin de un an. Manethon acordă și el 8 ani de durată domniei lui Cambise, așa că aceasta trebuie să fie cifra ade-vărată. Suma de 19 ani acordată acestei domnii de Clement din Alexandria e greșită, cum e și aceea de 18 dată de Ctesias; acest din urmă autor însă a fost poate rău copiat de scriitorul manuscrisului *Excerpta Persica*, care a scris poate IH în loc de X. După calculele făcute de cei mai buni cronologi, moartea lui Cambise a avut loc la anul 521 înainte de era noastră, ceea ce însemnează, după cronologia elină, în anul al 4-lea al Olimpiadei LXIV. — Inscripția dela Behistun spune că Cambise s'a sinucis de necaz că Magii se făcuseră stăpâni pe putere și Strabon pare a urmă această tradiție când spune la finele § 3 din Cap. XV «διαδεξάμενος δὲ τοῦτον (adică τὸν Κύρου) Καμβύσης διὸς ὅπῃ τῶν μάγων κατελύθη». (Vezi mai sus nota 879, pag.).

⁴ ἀπιστιῇ πολλῇ ὑπεκέχυτο. Vezi vol. II, pag. 416, nota 4 unde se va vedea că expresia aceasta presupune lipsă de bună credință din partea subiectului: în alte cuvinte, în cazul de față, că Persii credeau că Cambise i-ar fi indus cu știre în eroare și că de aceea ei nu mai aveau încredere în vorbele lui.

⁵ ἤπιστάτο. Pentru forma acestui verb vezi vol. II, pag. 446, nota 3.

Καμβύσεα τὰ εἶπε περὶ τοῦ Σμέρ-
 διοῦ θανάτου, ἵνα οἱ ἐκπολεμωθῇ
 πᾶν τὸ Περσικόν.¹ Ὀδοὶ μὲν γοῦν
 ἠπιστάτο Σμέρδιον τὸν Κύρου βα-
 σιλέα ἀνεστεῶτα.² δεινῶς γὰρ καὶ
 ὁ Πηρξιάσπης ἔξαρκος ἦν μὴ μὲν³
 ἀποκτεῖναι Σμέρδιον, οὐ γὰρ ἦν οἱ
 ἀσφαλές, Καμβύσεω τετελευτηκό-
 τος, φάναι τὸν Κύρου υἱόν⁴ ἀπο-
 λωκεῖναι αὐτοχειρίῃ.

ciudă spusese Cambise tot ce
 spusese cu privire la moartea
 lui Smerdis pentru a îndispune
 toată suflarea persană în con-
 tra acestuia. Ei mai erau con-
 vinși că acela carele se pre-
 zentă ca rege eră Smerdis, fiul
 lui Ciru; căci Prexaspē pro-
 testă cu energie că ucisese pe
 Smerdis; pentrucă ar fi fost
 riscat din partea lui, Cambise
 odată mort, să spuie că ucisese
 pe fiul lui Ciru cu propria lui
 mână.

67. Ὁ δὲ⁵ δὴ μάχος, τελευτή-

67. Pe de altă parte magul,

¹ ἵνα οἱ ἐκπολεμωθῇ πᾶν τὸ Περσικόν. Bähr traduce latinește:
 »ut sic omne illi nomen Persicum redderetur hostile«. — οἱ se referă la Smer-
 dis. — Verbal ἐκπολεμῆν, a fi ostil, a combate, figurează încă la Cap. 120 din
 Cartea IV și la Cap. 73 din Cartea V. — Ideea autorului este că Persii, neîn-
 crezători în cele ce le auziseră acum din gura lui Cambise și pornind dela
 idea că Smerdis magul care se urcase pe tron eră, nu un impostor, ci adevă-
 tul Smerdis, fiul lui Ciru, au bănuit că Cambise născocise istoria substituți-
 nii pentru a-i îndispune în contra aceluia care, după convingerea lor, eră au-
 tenticul Smerdis.

² ἀνεστεῶτα. Cu toată unanimitatea manuscriselor vechi în ceence pri-
 vește acest cuvânt, Valckenaer propune ἐνεστεῶτα, citând în favoarea opiniei lui
 întrebuintarea verbului ἐνέστημι și nu ἀνέστημι la Cap. 120 din Cartea I și mai
 jos la Cap. următor din Cartea aceasta, cu sensul de *a fi așezat pe tron*. Eu cred
 însă că cu toate aceste argumente serioase nu e vorbă aci de faptul în sine al
 uzurpării tronului, ci de prezența lui Smerdis, și, în afară de autoritatea incon-
 testabilă a manuscriselor, mai putem invoca în favoarea lui ἀνεστεῶτα urmă-
 toarele două pasaje din Cap. 62 de mai sus: ὁὕτως κατὰ σοῦ Σμέρδης ἀδελφεὸς
 ὁ σὸς ἐπανέστηκε· urmat îndată de οἱ μὲν γοῦν οἱ τεθνεῶτες ἀνεστάσι. Iată
 pentru ce găsece greșită traducerea lui Rawlinson »they were convinced that
 it was Smerdis the son of Cyrus who had rebelled and now sate on the
 throne«. Aceeaș observație se aplică și la traducerea lui Giguet: »ils suppo-
 sèrent donc que le roi établi était Smerdis«. Aceste două traduceri nu sunt
 admisibile decât dacă, în contra autorității manuscriselor, am admite ἐνεστεῶτα
 în loc de ἀνεστεῶτα.

³ μὴ μὲν. Manuscrisele din Cambridge și din Viena, zise respectiv san-
 croftiane și wesselingiane, au μὴ μιν. Celelalte au μὴ μὲν. (Vezi vol. I, pag.
 376, nota 10).

⁴ τὸν Κύρου υἱόν. În ochii Persilor nu uciderea lui Smerdis eră o
 crimă așa de mare pe cât eră faptul că se ucisese un fiu al lui Ciru. Aceasta
 arată ce mare venerație aveau Persii pentru memoria lui Ciru, cel mai mare
 rege al lor și fondatorul imperiului lor și al dinastiei Achemenizilor. — Am
 tradus fraza în forma pozitivă în loc de negativă, cum e în text, pentru a-i da
 o întorsătură mai conformă cu geniul limbii noastre: literal tradusă ar fi »căci
 nu eră sigur pentru el să spuie că ucisese cu mâna lui pe fiul lui Ciru«.

⁵ δὲ. Cu toate că două manuscrise, precum și foarte multe ediții, între
 cari a lui Schweighäuser, a lui Gaisford și a lui Blakesley, au μὲν, totuș prefer

σαντος Καμβόσσω, ἀδεῶς ἐβασίλευσε, ἐπιβατεῶν τοῦ ὁμωνόμου Σμέρδιος¹ τοῦ Κύρου, μῆνας ἑπτὰ τοὺς ἐπιλοίπους Καμβόσση ἐς τὰ ὀκτῶ ἔτεα τῆς πληρώσεως.² Ἐν τοῖσι ἀπεδέξατο ἐς τοὺς ὑπάρχουσ πάντας εὐεργεσίας μεγάλας, ὥστε ἀποθανόντος αὐτοῦ πόθον ἔχειν πάντας τοὺς ἐν τῇ Ἀσίῃ, πάρεξ αὐτῶν Περσέων. Διαπέμψας γὰρ ὁ μᾶχος ἐς πᾶν ἔθνος τῶν ἡρῆε, προεῖπε ἀτελεῖν³ εἶναι στρατηγῆς καὶ φόρου⁴ ἐπ' ἔτεα τρία. Προεῖπε

după moartea lui Cambise, domnii nesupărat, însușindu-și numele omonimului (său) Smerdis, fiului lui Ciru, timp de șapte luni cari lipsiau lui Cambise pentru a completa cei opt ani (de domnie). În aceste (șapte luni) el făcù mari binefaceri la toți supușii lui, așa că la moartea lui o mare jale cuprinse pe toți cei din Asia, cu excepția chiar a Persilor. Căci magul trimise la toate națiile supuse (sceptrelui) lui ca să proclame că erau scutite de armată și (de plată) de tribut timp de trei ani. El făcù a-

pe de care figurează în ediția lui Creutzer și în majoritatea manuscriselor, pentru că e mai corect și corespunde cu ὅμοι μὲν νον din capitolul precedent.

¹ ἐπιβατεῶν τοῦ ὁμωνόμου Σμέρδιος. Mai sus la Cap. 63 avem ἐπιβατεῶν τοῦ Σμέρδιος ὀνόματος. (Vezi nota 3, pag. 150). Acela e un mod mai corect de a se exprima.

² μῆνας ἑπτὰ τοὺς ἐπιλοίπους Καμβόσση ἐς τὰ ὀκτῶ ἔτεα τῆς πληρώσεως. Sensul e clar că domnia lui Smerdis magul de 7 luni, adăogați celor 7 ani și 5 luni ai domniei lui Cambise dau un total de 8 ani dela suirea pe tron a lui Cambise și până la uciderea falsului Smerdis. Așa dar Eusebius (*Chron. Can. II*, pag. 335) greșește când spune că Smerdis a domnit 7 luni după 8 ani de domnie ai lui Cambise. Acest din urmă autor pare a fi înțeles rău pe Manethon care într'aceasta e de acord cu autorul nostru. Tot astfel și inscripția dela Behistun confirmă cele spuse aci. Din acea inscripție rezultă că rebeliunea magului a avut loc în ziua a 9-a a lunii Garmapada, luna căldurii, cum o indică și numele, corespunzând cu luna noastră Iulie, (*Col. I*, § 11), apoi mai departe (§ 13) spune că Gomates (falsul Smerdis) fu ucis în a 10-a zi a lunii Bâgayâdis, corespunzând cu luna Martie. — În ediția lui Blakesley cuvintele τῆς πληρώσεως sunt închise între paranteze, ca și cum ar există o bănuială asupra autenticității lor, dar nu știu pe ce e bazată această bănuială.

³ ἀτελεῖν. Ca la Cap. 54 din Cartea I unde am avut acest cuvânt, am scris ἀτελεῖν și nu ἀτελεῖν cum figurează în ediția lui Long și Maclean: într'aceasta m'am conformat cu textul lui Creutzer și al lui Gaisford.

⁴ φόρου. Tributul ce se percepea dela naționalitățile supuse: vezi și mai jos la Cap. 89. Din aceasta pare a rezultă că Smerdis magul a scutit de serviciu militar și de tribut numai pe vasalii lui, iar Persilor propriu zisi nu le-a făcut nici o favoare; din contra, întreaga sarcină a cheltuelilor trebuia să cadă pe aceștia, și aceasta explică poate de ce, cum spune autorul în fraza care precede, Smerdis nu a fost regretat în Persia propriu zisă. Inscriptia dela Behistun (*Col. I*, § 13) spune că Smerdis magul a fost un om crud și că a ucis mulți Persi; dar să nu uităm că acolo vorbește Dariu, inamicul personal al lui Smerdis magul; apoi magul a putut fi crud cu Persii și tot odată binevoitor față de celelalte nații supuse jugului persan.

μὲν δὴ ταῦτα αὐτίκα ἐνιστάμενος¹
ἐς τὴν ἀρχήν.

68. Ὀγδόῳ δὲ μηνί ἐγένετο κα-
τάδηλος τρόπος τοιῶδες. Ὀτάνης
τῆν Φαρνάσπεω μὲν παῖς,² γένεῖ
δὲ καὶ χρήμασι ὁμοίος τῷ πρώτῳ
Περσέων.³ Οὗτος ὁ Ὀτάνης πρῶ-
τος ὑπόπτειος⁴ τὸν μάγον, ὡς
οὐκ εἶη⁵ ὁ Κύβρου Σμέρδης, ἀλλ'
ὄσπερ⁶ τῆν, τῆδε συμβαλλόμενος,

ceastă proclamație îndată ce
luă puterea în mână.

68. În a opta lună însă (im-
postura) fu descoperită în chi-
pul următor. Otanes, fiul lui
Farnaspe, eră, prin nașterea și
prin averea sa, egal cu cei
mai de frunte dintre Perși.
Acest Otanes fu primul carele
bănuî că magul nu eră Smer-

¹ ἐνιστάμενος. Sinonim cu ἀνιστάμενος și tradus de Bähr „ingressus imperium“. La Cap. 120 din Cartea I avem ἐνεστῶτος βασιλεὺς și la Cap. 147 din Cartea II αὐτίκα ἐνισταμένοις. În fine la Cap. 59 din Cartea VI, iar vedem acest verb întrebuițat.

² Ὀτάνης τῆν Φαρνάσπεω μὲν παῖς. În inscripția dela Behistun (Coloana IV, § 18, al. 5) acest Otanes este numit Utána; dar se spune că tatăl său se chemă Thukhra (Socres). Erodot aci însă îl face fiu al lui Farnaspe care eră tot odată și tatăl Casandanei, soția favorită a lui Ciru, așa că, după Erodot, acest Otanes ar fi fost fratele Casandanei și, prin urmare, unchiul lui Cambise și al lui Smerdis. Această părere a lui Erodot probabil că eră greșită, căci inscripția dela Behistun e un document autentic; trebuie deci să credem că Otanes eră fiu al lui Socres; e, totuș, posibil ca el să fi fost un descendent al lui Farnace, regele Capadociei, care a avut de soție pe Atosa, sora primului Cambise, și care eră, prin urmare, un strămoș al lui Ciru. Această presupunere e bazată pe următoarea genealogie pe care ne-o dă Diodor din Sicilia:

Farnace, regele Capadociei căsătorit cu Atosa, sora lui Cambise I

Galus

Smerdis

Artamnes

Anafas (Otanes).

Nu există dubiu că Anafas acesta e unul și acelaș cu Otanes al lui Erodot și cu Onafas al lui Ctesias, carele, ca Otanes din textul nostru, e pus de Ctesias în capul listei conspiratorilor în contra falsului Smerdis. Din cuprinsul Cap. 62 din Cartea VII a lui Erodot pare a rezultă că Anafas sau Onafas eră un nume curent în familia lui Otanes, de unde s'ar puteă face lesne confuzie.

³ ὁμοίος τῷ πρώτῳ Περσέων. Că Otanes acesta făcea parte din înalta nobilime a Persilor e indicat și mai jos la Cap. 84 prin faptul prerogativelor speciale de cari el se bucură.—În loc de ὁμοίος unele ediții au ὁμοίως.

⁴ ὑπόπτειος. Manuscrisul florentin scrie cu augment ὑπόπτειος. (Vezi mai sus la Cap. 44 din Cartea III, nota 5, pag. 107).

⁵ οὐκ εἶη. Avem aci o construcție cu acuzativul după un verb exprimând rezultatul unui raționament; găsim iar mai departe un alt exemplu de asemenea construcție la Cap. 80: Ἐμοὶ δοκεῖ ἐνα μὲν ἡμῶν μοναρχοῦν s.c.l. și tot la acel capitol, imediat după aceste cuvinte: Εἶδετε μὲν γὰρ τὴν Καμβόστω ἕβριν s.c.l. (Vezi și gramatica elină a lui Kühner, § 857).

⁶ ὄσπερ. Manuscrisul sancroftian singur ne dă ὄσπερ.

ὅτι τὸ οὐκ εἰσφοίτα ἐκ τῆς ἀκρο-
πόλιος,¹ καὶ ὅτι οὐκ ἐκάλει ἐς
ὄψιν ἑωρτῆ οὐδένα τῶν λογίμων
Πέρσων. Ἰποπτεῦσας δὲ μιν,
ἔποιεε τάδε. Ἔσχε αὐτοῦ ὁ Καμ-
βύσης θυγατέρα, τῆ οὐνομα ἦν
Φαίδιμη.² τὴν αὐτὴν δὴ ταύτην
εἶχε τότε ὁ μάγος, καὶ ταύτην τε
συνοίκεε³ καὶ τῆσι ἄλλοισι πάσῃσι
τῆσι τοῦ Καμβύσεω γυναιξί. Πέμ-
πῶν δὲ ὧν ὁ Ὀτάνης παρὰ ταύ-

dis fiul lui Ciru, dar (că eră)
acela ce și eră, ajungând la
convingerea aceasta din faptul
că nu părăsiă (niciodată) ce-
tățuia și că nu chemă în pre-
zența lui pe nici unul din Per-
șii mai de seamă. Îndată ce
concepû aceste bănueli facû
precum urmează. Pe fiica ace-
stuia, anume Fedime, o avusese
Cambise (de soție); pe chiar

¹ τῆς ἀκροπόλιος. Faptele relatate aci se petrec la Susa, adică în capitala Persiei și în orașul de obârșie al regilor Achemenizi, deci e vorbă de acropola sau de citadela Susiei care conține și un palat regal, palat fortificat cum eră și citadela, și unde regii Achemenizi se retrăgeau vara. Acest palat nu trebuie confundat cu reședința regală din orașul Susa propria zis; el eră situat la aer mai curat, pe culmea acestei acropole care eră o ridicătură de pământ ca de 60 metri înălțime și la o distanță de 2 sau 3 kilometri de oraș. Că regii Persiei se duceau vara în acest palat de pe acropolă sau cetate, unde eră instalat și haremul lor, reiese clar din cartea Ester a Bibliei (Cap. I, vers 2, și Cap. II, vers 3) și din diferite pasajii din cărțile proorocilor. Această cetățuie, ale cărei ruine se văd și astăzi, se numia de Elini *Memnonion* și palatul regal *Momnonia*: τὰ βασιλῆα τὰ Μερνόνια, ἣ δὲ ἀκρόπολις ἐκαλεῖτο Μερνόνιον (Strabon XV). Rawlinson descrie această acropolă sau citadela dela Susa astfel: »Când m'am apropiat de ruinele acestea, fui izbit de înălțimea »extraordinară a acestei ridicături care pare a fi constituit cetățuia orașului. »Calculând în mod aproximativ cu sextantul am găsit, că înălțimea platformei »inferioare eră între 80 și 90 de picioare și că marea ridicătură aveă 165 de »picioare. Platforma, care e pătrată, o estimez la 2 1/2 mile (4 kilometri) cir- »cuit și ridicătura, pe care am măsurat-o cu pasul, aveă 1100 yards în jurul »bazei și 850 yards la creastă. Povârnișul e foarte repede, așa de repede »chiar, încât suitul nu e posibil decât pe două poteci. (Călătoria dela Zo- »hab la Khuzistan). Această citadelă dela Susa eră bine întărită (vezi Polibiu V, 48, § 14) și în interiorul ei se află, cum am mai spus, și palatul de vară al regilor Achemenizi. Am văzut mai sus la nota 2, pag. 162 că revolta care a pus pe Gomates (falsul Smerdis) pe tronul Persiei a avut loc în luna Iulie și putem presupune că odată pe tron uzurpatorul și-a luat pe citadelă reședința de vară; apoi, probabil că odată cu începerea toamnei, în loc să se coboare în oraș la reședința de iarnă, a rămas acolo sus în cetățuie pentru mai mare siguranță, precauțiune care a deșteptat bănuelile despre cari se vorbește în text.

² τῆ οὐνομα ἦν Φαίδιμη. Unele manuscrite au Φαίδιμη și altele Φαιδιμη. Numele acesta are o formă așa de elenică, încât Blakesley e de opinie că e o traducere în limba elină a sensului ce îl aveă numele acestei femei în limba egipteană. În cazul acela numele egiptean trebuie să fi însemnat strălucită sau ilustră, dela rădăcina ζάος de unde φαίδιμος (ilustru). Blakesley credo că e posibil să fie o corupțiune dela un cuvânt asiatic; eu totuș difer de această părere și cred că ideea lui Hammer că Φαίδιμη ar fi poate o corupție elenică a numelui oriental *Fatmah* merită toată considerarea.

³ καὶ ταύτην τε συνοίκεε. Blakesley zice că aceasta eră o proclamare oficială că Cambise eră mort. (Vezi sfatul dat de Ahitofel lui Avisalom în Biblie II, Samuil, Cap. XVI, vers 20). După actul acesta orice reconciliare eră imposibilă. Astfel Atosa fu succesiv soția lui Cambise, a falsului Smerdis și a lui Darius. (Vezi mai jos Cap. 88).

την τήν θυγατέρα¹ ἐπυθάνετο
 παρ' ὄτεω ἀνθρώπων κοιμῶτο, εἴ
 τε μετὰ Σμέρδιος τοῦ Κύρου, εἴ
 τε² μετὰ ἄλλου τού. Ἢ δέ οἱ ἀν-
 τέπεμπε φραμένη οὐ γινώσκειν οὔτε
 γάρ τὸν Κύρου Σμέρδιν ἰδέσθαι
 οὐδαμὰ, οὔτε ὅστις εἶη ὁ συνοικί-
 κων αὐτῆ³ εἰδέναι. Ἐπεμπε δεύ-
 τερα ὁ Ὀτάνης λέγων· »Εἰ μὴ
 »αὐτῆ Σμέρδιν τὸν Κύρου γινώ-
 »σκεῖς, οὐ δὲ παρὰ Ἀτόσσης⁴ πύ-
 »θου ὄτεω τοῦτῃ⁵ συνοικίει αὐτῆ
 »τε ἐκείνη καὶ σύ πάντως γάρ ὀψί-
 »κου τὸν γε ἑωυτῆς ἀδελφεόν⁶ γι-
 »νώσκει.« Ἀντιπέμπει πρὸς ταῦτα
 ἡ θυγάτηρ· »Οὔτε Ἀτόσση θύνα-
 »μαι ἐς λόγους ἐλθεῖν, οὔτε ἄλλην
 »οὐδερμίαν ἰδέσθαι τῶν συγκατημέ-
 »νων γυναικῶν.⁷ ἐπεὶ τε γὰρ τα-

femeia aceasta o avea acum
 magul (de soție) și trăia cu
 dânsa (cum trăia) și cu toate
 cealalte neveste ale lui Cam-
 bise. Fiicei acesteia trimise
 dar Otanes (vorbă) ca s'o în-
 trebe cu ce bărbat dormia
 ea, dacă (eră) cu Smerdis, fiul
 lui Ciru, sau cu un altul oare-
 care. Ea îi trimise răspuns ina-
 poi că nu știa; că nici că a vă-
 zut vreodată pe Smerdis al
 lui Ciru, nici că știa cine eră
 acela cu carele trăia. Otanes
 trimise a doua oară zicând:
 »Dacă tu singură nu cunoști
 »pe Smerdis al lui Ciru, infor-
 »mează-te pe lângă Atosa cine
 »e acela cu care, împreună cu
 »tine, trăește și dânsa; căci

¹ παρὰ ταύτην τήν θυγατέρα. Unele ediții au παρ' αὐτὴν τήν θυ-
 γατέρα.

² εἴ τε. Atât aci cât și în rândul viitor, ediția lui Blakesley scrie într'un
 singur cuvânt εἴτε.

³ ὅστις εἶη ὁ συνοικίων αὐτῆ. Literal: cine oare ar fi acela ca-
 rele trăia cu dânsa. Intervertirea pe care am făcut-o dă o formă mai româ-
 nească frazei.

⁴ Ἀτόσσης. Această femeie fu tot odată și sora și soția lui Cambise,
 apoi trecu la Smerdis magul și în fine deveni soția lui Dariu Istaspe. (Vezi
 mai sus Cap. 33 și mai jos Cap. 88). Numele în limba Perșilor este *Ates*.

⁵ τοῦτῃ. Omis în manuscrisele din Cambridge și din Viena.

⁶ τὸν γε ἑωυτῆς ἀδελφεόν. Blakesley observă cu mare dreptate că
 dacă Smerdis n'ar fi fost frate bun cu Atosa, această intimitate n'ar fi con-
 stituit o garanție așa sigură, dar fiind frate de tată și de mamă cu Atosa, iar
 Atosa și Smerdis fiind nepoată și nepot al lui Otanes (vezi mai sus nota 2,
 pag. 163), eră natural ca Otanes să pună pe fata lui să ia informații dela vara
 ei primară.

⁷ συγκατημένων γυναικῶν. »Femeile cari locuiesc cu mine împreună». Femeile în Persia locuiau împreună în apartament aparte de bărbat, întocmai cum la Mahometanii de școala veche ele locuiesc și astăzi în harem, bărbatul trimetea după ele când voia să le vadă. (Vezi Cartea *Ester* din Biblie Cap. II, vers 13). Acest obicei există în timpuri primitive la toate popoarele mai civilizate unde mai există poligamia, ca, de pildă, la Asirieni, la Babilonieni, la Lidieni s.c.l.; el există odată și la Greci. (Vezi *Odisea* VII, vers 305). — În loc de συγκατημένων Bredoviu propune συγκατημένων, iar Naber preferă συγκατακοιμῶμενον sau συκοιμῶμενον; nu văd însă nici o necesitate pentru schimbarea aceasta arbitrară, deoarece αἱ συγκατημέναι γυναῖκες e o locuțiune admisă pentru a indica femei cari locuiesc împreună într'un gineceu sau harem.

»χιστα οὗτος ὄνθρωπος,¹ ὅστις
 »νοτέ ἐστι, παρέλαβε τὴν βασι-
 »ληίην, διέσπειρε ἡμέας, ἄλλην
 »ἄλλη τάξας.²

69. Ἀκούοντι δὲ ταῦτα τῷ Ὀτά-
 νῃ μᾶλλον κατεφρίνεται τὸ πρῆγμα.
 Τρίτην δὲ ἀγγελίην ἐσπέμπει παρ'
 αὐτῆν,³ λέγουσαν ταῦτα: »Ὁ θύ-
 »γατερ, θεὶ σε, γεγονοῖαν εὖ, κίν-
 »δονον ἀναλαβέσθαι⁴ τὸν ἄν ὁ
 »πατήρ ὑποδόνειν⁵ κελούη. Εἰ⁶
 »γὰρ δὴ μὴ ἐστι ὁ Κύριον Σμέρ-
 »δις, ἀλλὰ τὸν καταδοκέω ἐγώ,
 »οὔ τοι⁷ μιν, σοὶ τε συγκοιμώμε-
 »νον καὶ τὸ Περσέων κράτος ἔχοντα,
 »θεὶ χαίροντα⁸ ἀπαλλάσσειν, ἀλλὰ
 »δοῦναι δίκην. Νῦν ὧν ποιήσων
 »τάδε: ἐπεάν σοι συνεδόη, καὶ μά-

»nainte de toate ea trebuie
 »să-și cunoască fratele«. La a-
 cesteia fiica trimise înapoi ră-
 spuns: »Nu pot nici să intru
 »în vorbă cu Atosa, nici să dau
 »cu ochii de vreuna din celelalte
 »femei cari locuiesc cu mine (în
 »palat); căci omul acesta, ori-
 »cine o fi el, îndată ce a luat
 »tronul în stăpânire, ne-a se-
 »parat, dând fiecăreia (un apar-
 »tament) deosebit«.

69. Când auzi Otanes ace-
 stea, chestiunea se lămurî și mai
 bine (pentru el). Atunci el tri-
 mise un al treilea mesaj Fedi-
 mei, zicând astfel: »O fiica
 »(mea), fiindcă ești de rassă no-
 »bilă, ești datoare să primești
 »risicul la care tatăl tău te in-
 »vită să te expui. Dacă (omul
 »acesta) nu este Smerdis al lui
 »Ciru, ci acela pe care bănuiesc
 »eu (că este), fiindcă a dormit
 »cu tine și că a pus stăpânire
 »pe tronul Persiei, nu trebuie

¹ ὄνθρωπος. Pentru ὁ ἄνθρωπος care se și găsește în unele ediții vechi.

² διέσπειρε ἡμέας, ἄλλην ἄλλη τάξας. Literal, ne-a desemnat (cum se răspândește grâul când se seamănă) așezând pe fiecare în altă loca-
 litate.

³ αὐτῆν. Adică Φαιδίμην.

⁴ ἀναλαβέσθαι. Propunerea lui Cobet de a se ceti ἀναβαλέσθαι: în loc de ἀναλαβέσθαι e combătută de Bähr și de alții pentru motivul puternic că nu e vorbă de a riscă un pericol, ci de a se expune de bună voie la un pericol. Nuanța e subtilă, dar nu e mai puțin adevărat că există. La Cap. 88 din Cartea VI și la Cap. 8 din Cartea IX, autorul nostru se servă de verbul ἀναβαλέσθαι, dar acolo nu e vorbă de a se pune singur în pericol din propria sa inițiativă, ci de a înfruntă un pericol iminent.

⁵ ὑποδόνειν. În ediția lui Blakesley ὑποδόνειν. Sensul este același.

⁶ Εἰ. Cele mai multe manuscrise au Ἦν. Astfel am avut mai sus la Cap. 15 din Cartea aceasta. (Vezi nota 6, pag. 86).

⁷ οὔ τοι. Nu οὔτοι cum e scris într'un singur cuvânt în textul lui Blakesley și încă mai puțin οὔτι. οὔτοι: ar însemnă nu deci și nu prea și-ar avea locul când figurează asemeni în fraza care expune cauza (εἰ γὰρ δὴ s.c.l.); οὔ τοι: însemnează nu în adevăr și e un nu enfatic.

⁸ χαίροντα. Vezi mai sus la Cap. 29, nota 1, pag. 71.

»θης αὐτὸν κατυπνωμένον, ἄφα-
 »σον¹ αὐτοῦ τὰ ὄτα. Καὶ ἦν μὲν
 »φραίνηται ἔχων ὄτα, νόμιζε σεωυ-
 »τῆν Σμέρδι τῷ Κύρου συνοικεῖν
 »ἦν δὲ μὴ ἔχων,² σὺ δὲ³ τῷ
 »μάγῳ Σμέρδι.« Ἀντιπέμπει πρὸς
 ταῦτα ἡ Φραϊδίμη, φραμένη κινδου-
 νεύσειν⁴ μεγάλως, ἦν ποιῆ⁵ ταῦτα.
 Εἶ⁶ γὰρ δὴ μὴ τογγάνει⁷ τὰ ὄτα
 ἔχων, ἐπιλαμπτος δὲ ἀφάσσοσα
 ἔσται,⁸ εὐ εἰδέναι ὡς ἀϊστῶσι.⁹
 μιν ὄμως μέντοι ποιήσειν ταῦτα.
 Ἢ μὲν δὴ ὑπεδέξατο ταῦτα τῷ
 πατρὶ κατεργάσασθαι. Τοῦ δὲ μάγου
 τούτου τοῦ Σμέρδιος Κύρος ὁ Καμ-
 βύσειω ἄρχων τὰ ὄτα ἀπέταμε¹⁰
 ἐπ' αἰτίῃ δὴ τιμὴν οὐ σικκρῆ. Ἢ ὄν

»lăsat în pace să se bucure,
 »dar trebuie să-și iea pedeapsa
 »legitimă. Acum dar să faci
 »așa: când se va culcă cu tine
 »și vei observă că doarme a-
 »dănc, pipăi urechile. Dacă îl
 »dovedești că are urechi, poți
 »să conchizi că trăești cu Smer-
 »dis al lui Ciru; dacă însă nu
 »are, (să știi că) tu trăești cu
 »Smerdis magul«. Fedime îi
 trimise atunci răspuns înapoi
 zicând că s'ar expune la un pe-
 ricol foarte mare, dacă ar face
 aceasta. Că dacă s'ar întâmplă
 (ca el) să nu aibă urechi și ar
 simți-o că îl pipăe, ea știa bine

¹ ἄφασσον. Wesseling scrie cu doi σ ἄφασσον. Aceasta însă nu este corect, deoarece imperativul verbelor în ασω leapădă un σ, ca, de ex., προστάσσω imperativ πρόστασον. Manuscriptele au un singur σ, dar Blakesley, urmând pe Wesseling și pe Gaisford, scrie ἄφασσον.

² ἔχων. Unii critică utilitatea acestui participiu; dar fără drept cuvânt; afară de aceasta suprimarea lui nu este autorizată de nici un manuscris.

³ δὲ. E de notat acest al doilea δὲ într'această clauză. Motivul e că și ἦν δὲ μὴ ἔχων și σὺ δὲ τῷ μάγῳ Σμέρδι formează o apodosis după ἦν μὲν φραίνηται ἔχων.

⁴ κινδονεύσειν. Două manuscrise, cel din biblioteca colegiului Emmanuel la Cambridge și cel din Viena au κινδονεύειν.

⁵ ποιῆ. Manuscrisul din Paris are ποιήσῃ pe care îl adoptă și ediția lui Dindorf; iar Bredoviu propune ποιήη.

⁶ Εἶ. Trei manuscrise au ἦν care e mai puțin corect din cauza lui ἔσται care urmează: deci dacă mântinim pe εἶ, trebuie să urmăm cu τογγάνει, dacă scriem ἦν, atunci trebuie în locul indicativului prezent să scriem subjunctivul τογγάνη cun stă scris în textul lui Blakesley.

⁷ τογγάνει. Vezi nota precedentă. Steger care nu e mulțumit cu sintaxa acestei clauze o reconstruiește astfel: Ἦν γὰρ δὴ μὴ τογγάνη τὰ ὄτα ἔχων, ἐπιλαμπτος δὲ (sc. γένηται) ἀφάσσοσα ἔσσει, εὐ εἰδέναι ὡς ἀϊστῶσι μιν.

⁸ ἐπιλαμπτος δὲ ἀφάσσοσα ἔσσει. Bähr traduce «si deprehensa foret illum tangens». — ἐπιλαμπτος este forma ionică pentru ἐπιληπτος. Mai jos la Cap. 127 avem καταλαμπτος și la Cap. 13 din Cartea IV φοιβόλαμπτος. Aci ἐπιλαμπτος e sinonim cu καταφανής.

⁹ ἀϊστῶσι. Intrebuițat iar mai jos la Cap. 127 în sens de a ucide. Vezi și Omer (*Odisea* X, vers 259 și XX vers 79).

¹⁰ τὰ ὄτα ἀπέταμε. Retezarea urechilor precum și alte mutilări ca aceea a nasului, a mânilor, etc. erau pedepse curente la Perși și aveau un caracter infamant. Vezi mai jos la Cap. 154, *Istoria lui Zopir*, unde reiese clar că tăierea nasului și a urechilor eră o pedeapsă și o rușine, ca o dovadă însă mai autentică decât toate avem inscripția dela Behistun unde ni se spune la Col. II, § 13, linia 4, că Dariu a tăiat nasul și urechile rebelului Fraorte. — Câteva ediții în loc de ἀπέταμε au ἀπέτεμε.

δὴ Φαιδίμη αὐτῆ, ἡ τοῦ Ὀτάνεω θυγάτηρ, ¹ πάντα ἐπιτελέουσα τὰ ὑπεδέξατο τῷ πατρὶ, ἐπαί τε αὐτῆς μέρος ἐγένετο τῆς ἀπίστιος ² παρὰ τὸν μάγον (ἐν περιτροπῇ γὰρ δὴ αἱ γυναῖκες φοιτέουσι τοῖσι Πέρσῃσι) ³ ἔλθοῦσα παρ' αὐτὸν εὐδὲ ⁴ ὑπνωμένου δὲ καρτερώς τοῦ μάγου, ἤφρασε ⁵ τὰ ὄτα. Μαθοῦσα δὲ οὐ χαλεπῶς ἀλλ' εὐπετέως ⁶ οὐκ ἔχοντα τὸν ἄνδρα ὄτα, ὡς ἡμέρη τάχιστα ἐγεγόνεε, πέμψασα ἐσήμηγε τῷ πατρὶ τὰ γενόμενα.

că o va ucide; dar că totuș va face aceasta. Astfel dar promise Fedime tatălui ei că va săvârși aceasta. Acuma, Cîru, fiul lui Cambise, pe cînd domnià, tãiașe urechile acestui mag Smerdis pentru o învinuire oarecare destul de gravã. Așã dar aceastã Fedime, fiica lui Otanes, ca sã îndeplineascã toate cãte le promisese tatãlui ei, cãnd îi veni rãndul sã aibã acces la mag. — cãci la Perși femeile au relații cu bãrbatul lor cãnd le vine rãndul —, intrã și se culcã cu el; cãnd adormi magul profund, ea îl pipãi la urechi. Nu îi fu greu ca sã descopere cã omul nu aveã urechi, și imediat ce se luminã

¹ ἡ τοῦ Ὀτάνεω θυγάτηρ. Cuvintele acestea par de prisos, deoarece știm dejã din Capitolul precedent a cui fiicã erã Otanes și de atunci Erodot a mai menționat-o fãrã sã-i aplice epitetul ei patronimic; de aceea, Valckenaer crede cã ele nu sunt autentice și propune chiar suprimarea lor. Unanimitatea manuscriselor însã militteazã în favoarea reținerii lor. Eu cred cã cuvintele sunt autentice, mai ales cã avem un caz paralel în aceste capitole unde Erodot, vorbind de Smerdis, îi zice uneori ὁ Κόρου Σμερδῖς și alteori numai Σμερδῖς.

² ἐπαί τε αὐτῆς μέρος ἐγένετο τῆς ἀπίστιος. Bähr traduce „quum ordo veniret puellae ut accederet“. Manuscrisul lui Sancroft singur are αὐτῆ în loc de αὐτῆς și atunci trebuie tradus cãnd pentra dãnsa i-a venit rãndul sã aibã acces, s.c.l.

³ ἐν περιτροπῇ γὰρ δὴ αἱ γυναῖκες φοιτέουσι τοῖσι Πέρσῃσι. Și astfel, în adevãr, erã obiceiul la Perși, precum se dovedește din sfintele scripturi la Cartea lui Esther, Cap. II, vers 12: și atunci veniã rãndul de intrare la regele Ahasver a feciãrei fecioare; și mai departe la vers 14: seara intrã și dimineața se înturnã în a doua casã a femeilor care erã sub paza lui Saaszgãz, eunucul regelui, care pãziã concubinele, și nu mai intrã la rege decãt numai dacã regele aveã plãcere de ea și dacã o chemã anume. Și venindu-i Esteri, fetei lui Abihael, rãndul sã intre la rege, s.c.l. — Verbul φοιτέουσι e luat aci în acelaș sens în care îl întrebuițeazã Erodot la Cap. 111 din Cartea II. (Vezi vol. II, pag. 287, nota 1). Locuțiunea ἐν περιτροπῇ o avem la Cap. 168 din Cartea II.

⁴ εὐδὲ. Unele ediții, între cari aceea a lui Blakesley, au ἡδὲ.

⁵ ἤφρασε. Un manuscris la Florența are ἤφρασε, adoptat și de Creutzer.

⁶ οὐ χαλεπῶς ἀλλ' εὐπετέως. Literal: nu greu dar cu înlesnire; de asemenea pleonasm am avut alt exemplu la Cap. 43 din Cartea II unde gãsım οὐκ ἤκιστα ἀλλὰ μάλιστα. — Am tradus aci, ca și cum nu am fi avut în text decãt un singur adverb.

70. Ὁ δὲ Ὀτάνης παραλάβων¹ Ἀσπαθίνην² καὶ Γωβρίην,³ Περσέων τε πρώτους ἕοντας καὶ ἕωντῶ ἐπιτηδεωτάτους ἐς πίστιν,⁴ ἀπηγγέσατο πᾶν τὸ πρήγμα· οἱ δὲ καὶ αὐτοὶ ἄρα ὑπόπτερον οὕτω τοῦτο ἔχειν, ἀνευείκαντος⁵ δὲ τοῦ Ὀτάνεω⁶ τοὺς λόγους ἐδέξαντο· καὶ ἔδοξέ σφι ἕκαστον ἄνδρα Περσέων προσεταιρίσασθαι τοῦτον τῷ πιστεύει· μάλιστα Ὀτάνης μὲν γὰρ εἰσάγεται Ἰνταφέρνεα,⁸

de ziuă trimise să anunțe tatălui ei despre întâmplare.

70. Atunci Otanes se asociază cu Aspatines și cu Gobrias, cari erau printre fruntașii Persilor, și pe cari îi consideră ca vrednici de încredere, și le spuse toată împrejurarea; și aceștia bănuiau, în adevăr, că lucrul eră așa, și când își făcū Otanes expunerea, ei căzură de acord cu el; apoi deciseră ca fiecare din ei să-și asocieze pe acela din-

¹ παραλάβων. Verb des întrebuințat pentru a exprima actul de a primi sau de a asocia pe cineva într'un proiect sau într'o întreprindere oarecare. Vezi Cartea VI, Cap. 80, Cartea VII, Cap. 106, 168 și 169; vezi și Xenofon (*Ciropedia*, Cartea I, 4 și 15).

² Ἀσπαθίνην. Manuscrisele din Cambridge și din Viena cari au o așa marcată analogie între ele, au aci Ἀσπαθόνην. Acesta este singurul conspirator în contra lui Smerdis magul al căruia nume nu figurează în inscripția dela Behistun. Ceilalți cinci sunt exacti și în local acestuia acea inscripție la Coloana 4, § 18, figurează unul Ardomanes (Ardamaniș), fiul lui Bazuces (Vahuha). Totuș, pe inscripția dela Nakș-i-Rustan, unde se află mormântul lui Dariu, se face mențiune de unul Aqpacanā calificat de purtător al tolbei lui Dariu, aceeăș inscripție menționează și pe Gobrias ca purtător al arcului lui Dariu.

³ Γωβρίην. Forma persană a numelui acestuia, astfel cum se poate celi pe inscripția dela Behistun, este Gāubaruva și acolo e calificat de „fiu al lui Mardonius (Marduniya). Am arătat în nota precedentă că Gobrias figurează și pe inscripția dela Nakș-i-Rustan ca purtător de tolbă al lui Dariu, funcțiune care trebuia să fie ocupată de un bărbat de frunte. Pentru mențiunea lui Gobrias pe inscripția dela Behistun vezi Coloana IV, § 18, linia 5. Numele Gobrias figurează iar la Coloana V, § 4, linia 6, dar cred că acolo e vorbă de un alt Gobrias.

⁴ ἐπιτηδεωτάτους ἐς πίστιν. Avem la Cap. 115 din Cartea I ἐς τοῦτο ἐπιτηδεωτάτους, apt pentru aceasta.

⁵ ἀνευείκαντος. Acest verb e întrebuințat de Sofocle tot în acest sens în tragedia *Antigona*, vers 258; asemenea și de Euripid în tragedia *Fenicienile*, vers 1721.

⁶ τοῦ Ὀτάνεω. Unele manuscrise au forma Ὀτάνεος a genitivului, asemenea și mai jos la Cap. 71.

⁷ πιστεύει. Varianta πιστεύοι: nu trebuie primită.

⁸ Ἰνταφέρνεα. Aceasta este forma naturală ce ar lua-o în limba elină numele acesta care în limba persană este Vedafrana, cum și figurează pe inscripția dela Behistun. Erodot dar e mai exact decât Ctesias care îl numește Artafarnes (*Excerpta Pers.* § 14) și decât Eschil care în tragedia *Persii*, vers 782 îl numește Artafrenes. E curios de observat aci că inscripția dela Behistun (Col. IV, § 18, l. 4) pune pe acest conspirator în capul listei, ca și cum după Dariu el ar fi personagiul principal. Eschil în pasajul din *Persii* la care mă refer mai sus, spune că el fu carele ucise pe falsul Smerdis.

ἄτον δὲ σὺν δόλῳ

Ἰνταφέρνεος ἔκτεινεν ἐσθλός ἐν δόμοις
ἔδῳ ἀνδράσιν φιλοισιν οἷς τὸν ἦν χροῖος.

Γωβρήης δὲ Μεγάβουζον, ¹ Ἀσπαθίνης δὲ Ὑδάρινα. ² Γεγονότων δὲ τούτων ἕξ, παραγίνεται ἐς τὰ Σούσα ³ Δαρσιός ὁ Ὑστάσπεος ἐκ Περσέων ἤκων ⁴ τούτων γὰρ δὴ ἦν οἱ ὁ

tre Perși, în care ar avea mai mare încredere. Atunci Otanes introduse pe Intafernes, Gobrias pe Megabiz și Aspatines pe Idarnes. Făcându-se ei (ast-

tatăl lui Intafernes, ne spune inscripția dela Behistun se numia Veispares (Vayaspāra).

¹ Μεγάβουζον. Un manuscris are Μεγάβαζον. Numele astfel cum e scris pe inscripția dela Behistun este Bagabukhsa; transformarea e lesne dacă schimbăm M în B, cum din Bardes se face Mardes sau Smerdis, — Inscripția sus menționată îl face fiu al lui Dadoes (Daduhya).

² Ὑδάρινα. Inscripția dela Behistun îl numește Vidarna și spune că eră fiul lui Megabignes (Bagabigna). Ctesias îl numește Idernes și Plutarch Idarnes. Pe coloana 2-a a inscripției dela Behistun § 6, liniile 4—11 se spune că Darius i-a încredințat comanda unei expediții în contra Mezilor revoltați și că, intrând el în Media, a reperțat asupra lor o victorie mare într'un loc al cărui nume pare a fi Marus. Din Erodot (vezi Cartea VII, Cap. 135) aflăm că Xerxes i-a încredințat paza coastei asiatice și că un fiu al lui, purtând tot numele de Idarnes, a căpătat comanda unei armate de 10,000 de oameni ai lui Xerxes supranumiți *memuritorii* (VII, 66). Din Strabon (XI, pag. 771) aflăm că descendenții lui Idarnes au devenit regi ai Armeniei și au domnit acolo din timpul lui Darius și până în zilele lui Antioch cel Mare.

³ ἐς τὰ Σούσα. Susa, în limba arabică *Sus*, în cea persană *Șuș*, iar în cea ebraică *Șușan*, fu capitala regilor Achemenizi cu începere dela Ciru, fondatorul ei. Numele derivă dela cuvântul *Sus* și însemnă în limba persană floarea crinului, floare care crește în mare abundență în localitate. Stefan din Bizanțiu zice despre Susa: «Σούσα πόλις ἐπίσημος Περσική, Μέμνονος κτίσμα (aci autorul se înșeală, căci Artaxerxe Memnon nu a fundat, ci numai a mărit și înfrumusețat capitala lui Ciru). «κτίσθηται δὲ ἀπὸ τῶν κρίνων, ἃ πολλὰ ἐν τῇ γῆνι περὶκεῖ ἐκείνη, Σούσαν τε ἀπὸ καλοῦσιν οἱ βάρβαροι». — Orașul acesta eră situat la 400 de kilometri la S.E. spre E. de Babilona și la 100 kilometri de fluviul Tigru, adică de frontiera Babiloniei, pe râul Karon. Astăzi se văd încă multe resturi în mijlocul unei câmpii întinse, băltoase și infestate de fiare sălbatice. Sunt și multe tumuli sau ridicături de pământ în localitate, dar acestea nu au fost încă serios excavate și sunt sigur că dacă s'ar face acolo săpături serioase, s'ar da la lumină multe resturi interesante pentru istoria Perșilor și mai ales a Regilor Achemenizi. Una din aceste ridicături întrece cu mult pe toate celelalte și ca dimensie și ca înălțime și poartă numele de *Kala-i-Șuș*, adică citadela Susei.

⁴ Δαρσιός ὁ Ὑστάσπεος ἐκ Περσέων ἤκων. Acest pasaj nu e lesne de explicat. Erodot crede și urmează o versiune conform căreia Smerdis magul s'ar fi gășind la Sardes în momentul când a fost asasinat de conspiratori. Susa fiind situată în Persia, cum dar poate să spună autorul că Darius, când a sosit la Susa, *veniă din Persia*. Singura explicație este că cuvintele ἐκ Περσέων pot fi luate aci în sensul cel mai restrâns pentru provincia Persiei propriu zisă, numită *Pars* sau *Farsistan* și dela care restul Persiei cuprinzând Susiana și-a luat apoi numele. Această provincie, la răsărit de Susiana, avea ca oraș principal Persepolis și cuivă venind din Persepolis, sau din provincia Persiei la Susa, i s'ar putea zice că vine din Persia în acelaș sens în care s'ar fi zis sunt acum câțiva ani de cineva care ar merge la Iași din București că vine din România, nume care odată se aplică mai mult părții noastre dincoace de Milcov. Așă îmi explic eu numai această frază. Blakesley o explică zicând că Erodot a uitat pentru moment că pune scena asasinatului lui Smerdis la Sardes; e adevărat că inscripția dela Behistun spune că Smerdis a fost ucis în *fortul Sittakhtotes în provincia Nisea din Media* (Col. I, § 13, linia 10). În acest caz Darius ar plecă din Persia ca să atace pe Smerdis. Explicația

πατήρ ὕπαρχος.¹ Ἐπεὶ ὄν οὗτος²
ἀπίκετο, τοῖσι ἐξ τῶν Περσέων
ἔδοξε καὶ Δαρσίον προσεταιρίσα-
σθαι.³

71. Συνελθόντες δὲ οὗτοι, ἔόντες
ἐπτά, ἐδίδοσαν οἷσι πίστις καὶ
λόγους.⁴ Ἐπεὶ τε δὲ ἐς Δαρσίον

fel) șase la număr, sosi la Susa
Darius (fiul) lui Istaspe carele
veniã din Persia: căci în păr-
țile acelea erã tatãl său satrap.
Când sosi Darius, cei șase Per-
sani crezurã de cuviință sã-l a-
socieze și pe el (la sfatul lor).

71. Aceștia dar, șapte la nu-
măr, se adunarã împreună, își
jurarã mutual credință și deli-

aceasta e însă puțin satisfăcătoare, căci Erodot nu poate uita că a menționat orașul Susa chiar în această frază și nu poate să se exprime cum se exprimă, decât fiindcă consideră Susiana ca o provincie distinctă de Persia propriu zisă.— Chestiunea de a stabili în mod precis dacă Smerdis magul a fost asasinat la Susa sau în alt loc e foarte grea; și asupra acestui detaliu diferă părerile. Incontestabil că autoritatea inscripției dela Behistun e foarte mare, dar îmi pare mai natural ca Magul să-și fi ales reședința la Susa în capitala Achemenizilor, deoarece voia să treacă drept Smerdis, fiul lui Ciru, așa că și versiunea lui Erodot este și ea posibilă. Sa sperăm că descoperirile ce se vor face la Susa vor arunca ceva lumină asupra acestei chestiuni rămase obscură și asupra căreia nu ne putem pronunța astăzi.

¹ τοῦτων γὰρ δὴ ἦν οἱ ὁ πατήρ ὕπαρχος, τοῦτων, adică Περσέων. Prin ὕπαρχος se înțelege guvernator sau satrap ca mai jos la Cap. 166 din Cartea IV. Satrapia Persiei propriu zisă pare a fi fost timp de mai multe generații un apanaganu al familiei Achemenizilor, așa că dela Achemeres ei erau un fel de suverani la Parsagada. Iată de ce la începutul inscripției dela Behistun, după ce Darius își numără neamurile (Col. I, § 1), spune la § 4 *Opt din neamul meu au domnit înaintea mea. Eu sunt al noulea.* Acum știm că Darius a fost primul din ramura lui care a domnit și de sigur că Darius socotește satrapia Persică ca o domnie, și, în adevăr, de fapt așa erã. Persii din Persia proprie erau mai mult guvernați de Istaspe decât de Ciru, sau de Cambise, cari făceau expediții depărtate și chiar decât de Smerdis Magul care nu îndrăznia să iasă din cetățuia lui.— E de observat că Darius a devenit rege al Persilor pe când tatăl său Istaspe trăia și erã guvernator al satrapiei Persiei. Aceasta se confirmă și de inscripția dela Behistun, unde vedem la Coloana II, § 16 că Darius l-a însărcinat cu pedepsirea Persilor răsvrățiți. Acolo însă s'ar părea că Istaspe fusese transferat ca satrap în Partia. Textul glăsuiește astfel: »Partia și Ircania s'au răsculat în contra mea.— Ele s'au declarat pentru »Fraorte.—Istaspe, tatăl meu . . . (indescifrabil dar pare a fi) se află în Partia și s'a răsculat poporul și l-a părăsit . . . — Și atunci Istaspe cu câteva trupe »a mers în contra lor.—Intr'un loc numit Ispahoste, oraș din Partia, s'a făcut »bătălie.—Ormuzd mi-a dat ajutor, prin mila lui Ormuzd Istaspe a învins cumplit această oaste rebelă s.c.l.c.

² οὗτος. În unele ediții vechi găsim ἀτός.

³ τοῖσι ἐξ τῶν Περσέων ἔδοξε καὶ Δαρσίον προσεταιρίσασθαι. Darius pe inscripția dela Behistun spune, la Col. I, § 13, liniile 6 și 7 *că nimeni nu a cutezat să se lege de Gomates Magul (Smerdis magul) până la sosirea lui.* Cred că versiunea lui Erodot e cea mai probabilă pentrucă e natural ca Darius într'o inscripție concepută de el să exagereze meritele lui proprii. Cred dar că inițiativa acestei conspirații a fost luată, cum zice aci autorul nostru, de cei 6 Persani și că Darius s'a asociat pe urmă.

⁴ ἐδίδοσαν οἷσι: πίστις καὶ λόγους. Explicația dată de Bähr acestei fraze mi se pare cea mai bună; el zice: »fide data invicem sermones contulerunt (sc. deliberarunt) quid faciendum esset, adică, după ce și-au jurat re-

ἀπίκτετο γνώμην ἀποφαίνεσθαι, ἔλεγέ
 σφι· τάδε· »Εγὼ τὰτα ἐδόκουν μὲν
 »αὐτὸς μόνος ἐπίστασθαι, ὅτι τε
 ὁ μάγος εἶη ὁ βασιλεύων καὶ Σμέρ-
 »ρδης ὁ Κόρου τετελεύτηκας¹· καὶ
 »αὐτοῦ τοῦτου εἴνεκον² ἤγω σπουδῆ,
 »ὡς συστήσων ἐπὶ τῷ μάγῳ θάνα-
 »τον.³ »Ἐπεὶ τε δὲ συνήνεκε ὥστε⁴
 »καὶ ὑμέας εἰδέναι καὶ μὴ μόνον
 »ἐμέ, ποιέειν αὐτίκα μοι δοκέει
 »καὶ μὴ ὑπερβάλλεσθαι· οὐ γὰρ
 »ἄμεινον.«⁵ Εἶπε πρὸς τὰτα ὁ
 »Οτάνης· »ὦ παῖ Ὑστάσπεος, εἰς
 »τε πατρὸς ἀγαθοῦ καὶ ἐκφαίνειν
 »ἔοικας σεωυτὸν ἐόντα τοῦ πατρὸς
 »οὐδὲν ἦσσω.⁶ Τὴν μέντοι ἐπιγεί-

berară (între dânșii). Când îi
 veni lui Darius rîndul să-și ex-
 pună părerea, el le zise: »Eu
 »credeam că sunt singurul ca-
 »rele știă că magul este acela
 »carele domnește și că Smer-
 »dis al lui Ciru e mort; și
 »am venit în grabă aci în-
 »tr'adins ca să hotărîm îm-
 »preună moartea magului. Dar,
 »de vreme ce se întîmplă că
 »și voi știți (lucrul), dar nu eu
 »numai, eu sunt de părere că
 »trebuie să ne punem pe lucru
 »imediat și să nu amănăm; a-
 »ceasta nu ar fi spre binele

ciproc credință, au discutat între dânșii asupra modului de a procedă. Acesta cred că este adevăratul înțeles al lui λόγος. Iată și motivul pentru care nu pot admite intervertirea ce o face manuscrisul sancroftian care zice ἐδιδουσαν σφίσι λόγους καὶ πίστις; conjurații întăiu își jură toți credință sau fidelitate între indivizi. (Vezi nota 3 dela pag. 17). — Locuțiunea διδόναι λόγους se găsește și la Cap. 97 din Cartea I. (Vezi vol. I, pag. 177, nota 4).

¹ Εγὼ τὰτα ἐδόκουν μὲν αὐτὸς μόνος ἐπίστασθαι ὅτι τε ὁ μάγος εἶη ὁ βασιλεύων καὶ Σμέρδης ὁ Κόρου τετελεύτηκας. Nimic în Erodot nu ne explică de unde aveă Darius credința aceasta și cum de eră în posesia secretului asasinatului lui Smerdis. Asupra acestui punct obscur asemenea nu aruncă nici un alt autor vreo lumină. Până chiar inscripția dela Behistun nu spune nimic. Eu nu cred că trebuie să deducem a priori că Darius ar fi fost implicat în asasinatul adevăratului Smerdis; cel mult el a avut o bănuială, cum a avut Otanes, și nu a îndrăznit să o manifeste în public pentrucă magul aveă mulți partizani și Perșii nu credeau în asasinatul din ordinul lui Cambise al propriului lui frate. În toate cazurile punctul complicității lui Darius în asasinatul lui Smerdis rămâne un punct încă obscur în istoria Persiei.

² αὐτοῦ τοῦτου εἴνεκον. Literal, *chiar pentru acest lucru*, sau cum traduce Bähr, »ob id ipsum«. Avem expresia aceasta la Cap. 3 din Cartea II și o mai găsim în Tucidid la Cap. 139 din Cartea I și la Cap. 67 din Cartea VIII; în fine și în Pausanias (I, 23, § 6).

³ ὡς συστήσων ἐπὶ τῷ μάγῳ θάνατον. Verbul συνίσταται, pe care îl vedem întrebuițat iar mai jos la Cap. 84, indică actul de a îndemna la un fapt asociându-și tovarășii. (Vezi la Cartea VI, Cap. 74).

⁴ συνήνεκε ὥστε. Avem aceleași cuvinte la Cap. 74 din Cartea I.

⁵ οὐ γὰρ ἄμεινον. Vezi vol. I, pag. 348, nota 3. Tot așa la Cap. 86 din Cartea VI avem κέρδιον.

⁶ εἰς τε πατρὸς ἀγαθοῦ καὶ ἐκφαίνειν ἔοικας σεωυτὸν ἐόντα τοῦ πατρὸς οὐδὲν ἦσσω. Deși simțimântul acesta e natural tuturor popoarelor, eră esențial elenic și s'a dedus de aci că întreaga desbaterie care urmează între conjurați cu argumentația ei sofistică și caracteristică a școalelor de filozofie din Grecia în timpul lui Erodot este versiunea, ca să zic așa, naționalizată elenică a desbaterii între acești oameni. Să comparăm fraza aceasta din text cu locuțiunea lui Platon »αὐτοὶ τε ἀγαθοὶ καὶ ἐς ἀγαθῶν«. — În loc de ἦσσω Creutzer are ἔσσω care e forma atică.

»ρησίν ταύτην μὴ οὕτω συντάχουε
 »ἄβούλωσ, ἀλλ' ἐπὶ τὸ σωφρονέ-
 »στερον αὐτὴν λάμβανε.¹ δεῖ γάρ
 »πλεονας γανομένους οὕτω ἐπιχει-
 »ρῆειν«. Λέγει πρὸς ταῦτα Δαρειός.
 »Ἄνδρες οἱ παρόντες, τρόπῳ τῷ
 »εἰρημένῳ ἐξ' Ὀτάνεω.² εἰ γρήστεσθε,
 »ἐπίστασθε ὅτι ἀπολέσθε κάκιστα.³
 »ἔξοίσει.⁴ γάρ τις. πρὸς τὸν μάχον,
 »ὀδῆν περιβαλλόμενος ἑωυτῷ κέρ-
 »δεα. Μάλιστα μὲν γοῦν ὠφείλετε.⁵
 »ἐπ' ὁμέων αὐτῶν βαλλόμενοι.⁶
 »ποιέειν ταῦτα· ἐπεὶ τε θεὸς ὑμῖν
 »ἀναφέρειν ἐς πλεονας ἐδόκεε καὶ
 »ἡμεῖς ὑπερέθεσθε,⁷ ἢ ποιέωμεν σή-
 »μερον, ἢ ἴσθε ὑμῖν ὅτι.⁸ ἢ γοῦν
 »ὑπερέσθη ἢ γοῦν ἡμέρη, ὡς οὐκ

»(nostru)«. La acestea Otanes
 răspunse: »O fiu, al lui Ista-
 »spes, ești dintr'un părinte va-
 »loros și pari a voi să nu te
 »arăți inferior părintelui tău.
 »Afacerea aceasta nu o grăbi
 »așa în mod nesocotit; dar în-
 »jghiab'o cu mai multă prū-
 »dență; trebuie să fim mai mulți
 »la număr și apoi să procedăm«. La acestea Dariu răspunse:
 »O voi cari sunteți de față,
 »dacă adoptați sistemul pro-
 »pus de Otanes, să știți că
 »veți pieri în mod mizerabil;
 »căci se va găsi unul care o
 »să divulge magului (planurile
 »noastre) pentru a-și asigura
 »un profit personal. Ar fi fost
 »mult mai bine dacă ați fi să-
 »vârșit faptul acesta după ce
 »v'ați fi consultat numai între
 »voi; deoarece însă voi ați cre-
 »zut de cuviință să vă adresați

¹ μὴ οὕτω συντάχουε ἄβούλωσ, ἀλλ' ἐπὶ τὸ σωφρονέστερον αὐτὴν λάμβανε. În Tucidid (I, 31) găsim ἄβουλιᾶ juxtapusă la σωφροσύνη.

² Ὀτάνεω. Vezi mai sus nota 6, pag. 169.

³ ἀπολέσθε κάκιστα. Vezi Cartea I, Cap. 112. În Aristofan ὁ κάκιστ' ἀπολούμενος.

⁴ ἔξοίσει dela ἐκφέρω, care verb, întocmai, că și corespondentul său latinul efferre, indică actual de a destăinui un secret. Sensul este identic cu acela al verbului ἐξαγορεύω.

⁵ ὠφείλετε. Unele ediții scriu fără augment ὀφείλετε.

⁶ ἐπ' ὁμέων αὐτῶν βαλλόμενοι. Două manuscrise au βαλλόμενοι; și se găsește și βουόμενοι în câteva ediții vechi. Grenoviu explică locuțiunea ἐπ' ἑωυτοῦ βάλλεσθαι prin »ne se ipsium aliquid recipere« dar interpretarea »secum deliberare, aliis, scilicet, non admissis« e mai exactă.— Pentru expresia ἐπ' ὁμέων αὐτῶν vezi finele notei 7, pag. 256, vol. I. Autorul înțelege prin aceasta că ar fi fost mai bine dacă cei trei conspiratori cari au luat inițiativa complotului, adică Otanes, Aspatines și Gobrias, s'ar fi consultat între ei numai, fără a-și mai asocia alți patru, și ar fi urmărit și executat repede planul lor, așa că ὁμέων αὐτῶν se adresează în specie de Dariu lui Otanes, lui Aspatines și lui Gobrias.

⁷ ὑπερέθεσθε. Verbul ὑπερέθεσθαι cu dativul însemnează a supune un lucru cuivā. (Vezi vol. I, pag. 15, nota 2).

⁸ ἴσθε ὑμῖν ὅτι. Pentru acest ὅτι urmat mai departe de ὡς unde ne-am fi așteptat la καὶ ὅτι vezi gramatica elină a lui Kühner, § 771.

»ἄλλος φθὰς ἐμεῦ κατήγορος ἔσται, ἀλλὰ σφεα αὐτὸς ἐγὼ κατερῶο πρὸς τὸν μάγον».

72. Λέγει πρὸς ταῦτα Ὀτάνης, ἐπειδὴ ὄρα σπερχόμενον Δαρειὸν »Ἐπεὶ τε ἡμέας συνταχόνειν ἀναγκάζεις καὶ ὑπερβάλλεσθαι οὐκ ἔας, ἴθι ἐξηγήσο¹ αὐτὸς ὅτεω τρόπῳ πάρεμεν ἐς τὰ βασιλῆια, καὶ ἐπιχειρήσομεν αὐτοῖσι.² Φυλακὰς γὰρ δὴ διςτεώσας οἰδάς σου³ καὶ αὐτὸς, εἰ μὴ ἰδὼν ἀλλ'⁴ ἀκούσας· ἄς⁵ τέω τρόπῳ περήσομεν;⁶ Ἄμειβεται Δαρειὸς τοῖσδε· Ὀτάνη, ἡ πολλὰ ἐστὶ τὰ λόγῳ μὲν οὐκ οἶά τε δηλώσαι, ἔργῳ δέ· ἄλλα δ' ἐστὶ τὰ λόγῳ μὲν οἶά τε, ἔργον δὲ οὐδὲν ἀπ' αὐτῶν λαμπρὸν γίνεται. Ὑμεῖς δὲ ἴστε φυλακὰς τὰς κατεστῶσας εἰούσας οὐδὲν χαλεπὰς παρελθεῖν. Τοῦτο μὲν γάρ, ἡμέων ἐόντων τοιῶνδε,⁷ οὐδέεις ὅστις οὐ παρήσει, τὰ μὲν σου καταιδέομενος ἡμέας, τὰ δὲ σου καὶ δαιμαίνων. Τοῦτο δέ, ἔγω

«la mai mulți și m'ați inițiat și pe mine, să știți voi aceasta, că nimeni nu-mi va lua înainte ca să acuze, dar eu singur vă voi denunța magului».

72. Otanes atunci, văzând pe Darius așa de grăbit, (ii) zise: »Deoarece ne silești să ne grăbim și nu admiți nici o întăriere, vino de ne explică singur în ce mod să pătrundem în palat și să punem mâna pe ei. Știi că paznici sunt postati peste tot, dacă nu i-ai văzut (cu ochii), de sigur ai auzit de ei. Cum, te rog, vom străbate noi printr'înșii?« Darius răspunse astfel: »Otanes, sunt multe lucruri cari nu se spun bine, dar din cari rezultă ceva; și mai sunt altele cari la vorbă par frumoase, dar din cari la urmă nu rezultă nici un act mare. Voi să știți că se poate străbate fără greutate prin garda postată (acolo). Și aceasta pentrucă, în situația

¹ ἐξηγήσο. Ediția Dindorf are ἐξηγήσο pentru care în realitate și este ἐξηγήσο; altminteri s'ar accentua ἐξήγησο. Avem la Cap. 90 din Cartea I un caz analog cu αἰτέο care e pentru αἰτέσο și altul mai sus în Cartea aceasta la Cap. 42 ἀκίσο în loc de ἀκίσο. (Vezi vol I, pag. 158, nota 3).

² ἀδοῖοι. Nu se referă la nimic exprimat înainte, ci la aceia pe cari îi sugeră înainte cele cari precedă, adică la falsul Smerdis și la partizanii lui.

³ οἰδάς σου. Manuscrisul florentin și cel din Paris au οἰδά σου.

⁴ ἀλλ' după εἰ μὴ e mai tare ca un simplu dar, însemnează de sigur.

⁵ ἄς. Stein și unele ediții au τὰς. Vezi mai sus nota 5, pag. 43 asupra lui ψ în loc de τῶ. Toate manuscrisele au ἄς.

⁶ περήσομεν. Unele ediții și chiar manuscrise au περήσομεν care e forma ionică pentru περήσομεν, întocmai cum πείρατα e forma ionică pentru πέρατα.

⁷ ἐόντων τοιῶνδε. Literal: fiind cum suntem, adică nobili prin naștere cari au acces la curte. — În loc de τοιῶνδε unele ediții au τοῖων. E de preferit τοιῶνδε care are pentru el autoritatea manuscriselor lui Sancroft și al lui Wesseling, mai ales că la Cap. 62 din Cartea VIII toate manuscrisele fără excepție au τοιῶνδε.

»αὐτὸς σκῆψιν εὐπρεπεστάτην τῇ
 »πάρειμεν, φὰς ἄρτι τε ἤξειν ἐκ
 »Περσέων καὶ βούλεσθαι τι ἔπος
 »παρὰ τοῦ πατρὸς σημεῖναι τῷ
 »βασιλεῖ. Ἐνθα γάρ τι δεῖ ψεύδος
 »λέγεσθαι, λεγέσθω.¹ Τῷ γάρ αὐ-
 »τοῦ γλιχόμεθα,² ὃς τε ψευδόμενοι
 »καὶ οἱ τῇ ἀληθείᾳ³ διαχρῶμενοι.
 »Οἱ μὲν γε ψεύδονται τότε, ἐπειὴν
 »τι μέλλωσι τοῖσι ψεύδεσι πείσαν-
 »τες κερδήσεσθαι· οἱ δ' ἀληθίζον-
 »ται, ἵνα τι τῇ ἀληθείᾳ ἐπισπά-
 »σωνται· κέρδος, καὶ τι μᾶλλον
 »σφισι;⁴ ἐπιτρέπηται. Οὕτω οὐ ταύ-
 »τὰ ἀσκέοντες, τῶντοῦ περιεχό-
 »μεθα.⁵ Εἰ δὲ μηδὲν κερδήσεσθαι
 »μέλλοιεν, ὁμοίως ἂν ὅ τε ἀληθι-
 »ζόμενος ψευδῆς εἴη, καὶ ὁ ψευδό-
 »μενος ἀληθής. Ὅς ἂν μὲν νῦν
 »τῶν πολουρῶν ἐκὼν παρηῆ,⁶ αὐ-
 »τῷ οἱ ἄμεινον⁷ ἐς χρόνον⁸ ἔσται.
 »ὅς δ' ἂν ἀντιβαίνειν πειράται,

»pe care o avem, nu e nici u-
 »nul care nu ne-ar lăsa să tre-
 »cem, parte dintr'un simțimânt
 »de deferință, parte de frică.
 »Afară de aceasta, eu am un
 »meșteșug excelent pentru a
 »răsbî, voiu spune că am sosit
 »chiar acum din (provincia) Per-
 »siei și că am o comunicare de
 »făcut regelui din partea tată-
 »lui (meu). Unde trebuie spusă
 »o minciună, să se spue. Căci
 »urmărim (toți) unul și acelaș
 »scop, și aceia cari mint, și a-
 »ceia cari obicinuesc adevărul.
 »Cei dintâi mint atunci când
 »au să căștige ceva prin ade-
 »meneală cu minciuni; ceilalți,
 »de altă parte, spun adevărul
 »pentru ca să tragă folos din
 »veracitatea (lor) și ca să li se
 »încredințeze lucruri mai im-
 »portante. Astfel, deși sistemele
 »de a procedă diferă, avem în

¹ Ἐνθα γάρ τι δεῖ ψεύδος λέγεσθαι, λεγέσθω. E foarte puțin probabil ca Darius să fi enunțat acest principiu, mai ales că Erodot singur spune că Persii considerau minciuna ca cea mai mare rușine: »Αἰσχιστον δὲ αὐτοῖσι (i. e. Πέρσῃσι) το ψεύδεσθαι» (Cap. 138 din Cartea I). Chestiunea dacă minciuna în anume cazuri nu eră justificată formă obiectul unor vii discuții printre sofistii și retorii Greci. (Vezi Platon, *Polit.* II, 21 și III, 3) și de sigur că Erodot a asistat la destule debateri interesante asupra acestui punct delicat de filozofie morală; și, ceeace urmează, nu e decât un rezumat al argumentelor pe cari le-a auzit autorul nostru la sofistii și pe cari le pune în gura lui Darius cu idea că ele pot să-l fi servit în ocazia de față. Afară de aceasta e puțin probabil ca în așa moment Darius să fi făcut tovarășilor lui un curs de morală.

² γλιχόμεθα. Am avut verbul acesta la Cap. 102 din Cartea II. (Vezi vol. II, pag. 264, nota 2).

³ ἀληθείᾳ. În textul lui Creutzer avem ἀληθείᾳ; tot așa și câteva rânduiri mai jos, unde avem iar acest cuvânt.

⁴ σφισι. În textul lui Long și Macleanε σφι. Asemenea la Cap. 57 din Cartea I.

⁵ τῶντοῦ περιεχόμεθα. Pentru sensul verbului περιεχομα: cu genitivul vezi mai sus nota 744.

⁶ παρηῆ. Vezi vol. IV, pag. 281, nota 5.

⁷ οἱ ἄμεινον. Vezi la capitolul precedent nota 994.

⁸ ἐς χρόνον. În viitor, avem această locuțiune la Cartea VII, Cap. 29 și iar la Cartea IX, Cap. 89.

»διαδεικνύσθω.¹ ἔγθαυτα ἐὼν πολέ-
 »μιος· καὶ ἔπειτα ὠσόμενοι ἔσω²
 »ἔργον ἐχόμεθα.«³

73. Λέγει Γωβρύης μετὰ ταῦτα·
 » Ἄνδρες φίλοι, ἡμῖν κότε⁴ κάλ-
 »λιον παρέξει⁵ ἀνασώσασθαι τὴν
 »ἀρχὴν, ἢ, εἴ γε μὴ οἰοί τε ἐσό-
 »μεθα αὐτὴν ἀναλαβέειν, ἀποθα-
 »νέειν;⁶ Ὅτε γε⁷ ἀρχόμεθα μὲν,⁸
 »ἐόντες Πέρσαι, ὑπὸ Μήδου ἀν-

»vedere-acelaș scop. Dacă nu
 »ar fi câștig în perspectivă,
 »acela care spune adevărul ar
 »putea tot așa de bine să mință,
 »și acela care minte, să spună
 »adevărul. Aceluia dintre sen-
 »tinelele dela poartă care ne
 »va lăsa de buna lui voie să
 »treceam, o să-i fie mai târziu
 »spre folos; acela însă care se
 »va împotrivi, va fi considerat
 »ca un inamic; și apoi împin-
 »gând înainte până în interio-
 »rul (palatului), ne vom pune
 »pe lucru «.

73. După aceasta Gobrias zise:
 »Amicii mei, când oare se va
 »mai ivi pentru noi o ocazie
 »mai nemerită de a recupera
 »puterea sau de a muri dacă
 »nu suntem în stare să punem
 »mâna pe ea? (Gândiți-vă) că

¹ διαδεικνύσθω. Dindorf scrie δεικνύσθω. Construcția aceasta cu parti-
 cipul unde ne-am fi așteptat la un infinitiv se mai găsește la Cap. 119 din
 Cartea II.

² ἔσω, pentru εἶσω, interior sau în lăuntrul palatului. (Vezi și vol. I, pag.
 206, nota 1).

³ ἔργον ἐχόμεθα. Locuțiunea aceasta pentru a se pune pe lucru o mai
 avem la Cap. 121 din Cartea II. (Vezi vol. II, pag. 313, nota 2).

⁴ ἡμῖν κότε. Unele ediții tratând pe κότε ca o simplă particulă lasă a
 fi absorbit accentul de cuvântul precedent și scriu ἡμῖν κότε.

⁵ παρέξει. Aci verbul παρέχειν e luat în sens impersonal. De asemenea
 uz al unui verb în sens impersonal avem exemple mai jos în Cartea aceasta
 la Cap. 142, la Cap. 14 din Cartea IV, la Cartea V, Cap. 49 și la Cartea VIII,
 Cap. 8.

⁶ ἀναλαβέειν, ἀποθανέειν. Aceasta e forma ionică întrebuințată în
 textul sancroftian. Creutzer și câteva ediții preferă forma atică contractată
 ἀναλαβεῖν, ἀποθανεῖν.

⁷ Ὅτε γε. Se găsește ὅτε γάρ în unele ediții.

⁸ μὲν. Cu acest μὲν corespunde τε dela începutul clauzei următoare, de
 aceea, varianta ὅτε γάρ e greșită, γάρ ne cerând apodosis. Construcția este ὅτε
 γε ἀρχόμεθα μὲν (protasis) ... ὅσοι τε (apodosis) ... E ca și cum oratorul ar
 fi zis: »voiui să vă atrag atenția asupra a două lucruri: pe de o parte, că sun-
 »tem cărmuiți de un Med, de unul care aparține sectei magilor și care a fost
 »condamnat la rețezirea urechilor pentru crimă, și, pe de altă parte, că regele
 »Cambise în ultimele lui momente ne-a rugat să recucerim puterea pe care a
 »uzurpat-o acest rege «.

»δρὸς μάγου,¹ καὶ τούτου ὅτα
 »οὐκ ἔχοντος.² Ὅσοι τε ὑμέων
 »Καμβύσῃ νοσέοντι παρεγέγοντο,
 »πάντως ἴου μέμνησθε τὰ ἐπέ-
 »σκηψε³ Πέρσῃσι τελευτῶν τὸν
 »βίον, μὴ πειρωμένοιαι ἀναγκά-
 »σθαι τὴν ἀρχὴν τὰ τότε οὐκ ἐνε-
 »δεκόμεθα, ἀλλ' ἐπὶ διαβολῇ ἐδο-
 »κόμεν εἰπεῖν Καμβόσῃ.⁴ Νῦν ὧν
 »τίθεμαι ψῆφον⁵ πείθεσθαι Δαρσίῳ,
 »καὶ μὴ διαλύεσθαι ἐκ τοῦ σπλ-
 »λόγου τοῦδε⁶ ἀλλ' ἢ ἰόντας⁷ ἐπὶ

»noi, cari suntem Persani, sun-
 »tem cărmuiți de un Med, (de
 »un) mag, căruia încă i s'au re-
 »tezat urechile! »Aceia dintre
 »voi cari vă aflați lângă Cam-
 »bise în timpul boalei lui, vă
 »aduceți de sigur aminte im-
 »precațiile pe cari, în ulti-
 »mele lui momente, le-a pro-
 »nunțat în contra acelora dintre
 »Perși cari nu ar încercă să re-
 »capete stăpânirea: în (cuvin-
 »tele) acestea nu am pus noi
 »atunci crezământ pentru că so-
 »cotiam că Cambise le rostise
 »din pizmă. Și acuma eu votez

¹ ἀρχόμεθα μέν, ἰόντες Πέρσαι, ὑπὸ Μήδου ἀνδρὸς μάγου. Asupra acestei chestiuni a relației între Smerdis magul și Medii vezi mai sus la Cap. 65, nota 1, pag. 157. — Un fapt aci reiese din discuția aceasta ținută de conjurați și aceea este că Persii și în special nobilimea consideră că uzurparea de către Smerdis cel fals eră o uzurpare dela un drept care eră al lor și că a alungă pe Smerdis și a pune pe tron pe unul din ai lor eră a recu-peră un drept. Aceasta este și sensul expresiilor ἀναστᾶσθαι τὴν ἀρχὴν și ἀνακτάσθαι τὴν ἀρχὴν pe cari le întâlnim în acest capitol. Aceasta e și în perfect acord cu expresia întrebuintată în inscripția dela Behistun la Col. I, § 14, unde zice Dariu »Imperiul care fusese răpit dela neamurile mele, l-am recuperat«.

² ὅτα οὐκ ἔχοντος. În alte cuvinte, însemnat cu pecetea infamiei.

³ τὰ ἐπέσκηψε. Se referă la cuvintele întrebuintate de Cambise mai sus la Cap. 65: »οὐκ ἔχοντος ἰόντας ἐπιπέσκηψε«. — Verbul ἐπιπέσκηψε atăt aci, cât și în pasajul sus citat implică afară de faptul de a rugă sau de a conjură și acela al unei sancțiuni care ar fi legată de neobservarea injoncțiunii, sancțiune pe care o și exprimă Cambise în vorbe în pasajul sus citat când spune Persilor că dacă nu vor cercă să restabilească dinastia națională în Persia, femeile lor și vitele lor să rămână sterpe. Aci unde sancțiunea nu e exprimată, nu e de ajuns să traduc verbul acesta prin a conjura, cum am făcut la Cap. 65, dar să indic mai ales sancțiunea sau blestemul.

⁴ ἀλλ' ἐπὶ διαβολῇ ἐδοκόμεν εἰπεῖν Καμβόσῃ. Vezi mai sus Cap. 66: »ἀλλ' ἠπιστάτο ἐπὶ διαβολῇ εἰπεῖν Καμβόσῃ«.

⁵ τίθεμαι ψῆφον. Tucidid (I, 20 și 40) zice »ψῆφον προστίθεσθαι« a-și da votul cum se făcē la Elini după o deliberare. Faptul că Erodote întrebuintează o asemenea expresie aci e oarecum o indicație că narațiunea aceasta a ajuns la cunoștința lui Erodote pe o cale elenică. Pentru asemenea urme de influență elenică în versiuni istorice relative la popoare străine vezi mai sus la Cap. 36, nota 7, pag. 86.

⁶ τοῦδε. Acest cuvânt e omis în textul lui Blakesley.

⁷ ἢ ἰόντας. Aci există mai multe variante în text. Cele mai multe manuscrise și ediții vechi au ἢ ἰόντας ἢ, unde cuvântul ἢ ἰόντας nu are nici un sens. Schweighäuser propune ἢ ἰόντας. ἢ ἢ, e însă mult mai bine și e adoptat de Gaisford și de Creutzer cu sensul, afară numai pentru a; Blakesley omite cu totul pe ἢ.

»τὸν μάγον ἰθὺς«. Ταῦτα εἶπε
Γωβρότης· καὶ πάντες ταῦτα αἶνον.

74. Ἐν ᾧ δὲ οὗτοι ταῦτα ἐβου-
λεύοντο, ἐγένετο κατὰ συντυχίην
τάδε. Τοῖσι μάγοισι ἔδοξε βουλευο-
μένοισι Πρηξάσπεα φίλον προσθέ-
σθαι, ὅτι τε ἐπεπόνθηε πρὸς Καμ-
βύσῳ ἀνάρσια, ὃς οἱ τὸν παῖδα
τοξεύσας ἀπολωλέκεε,¹ καὶ διότι
μοῦνος ἤπιστατο τὸν Σμέρδιος τοῦ
Κύρου θάνατον² αὐτοχειρήν μιν
ἀπολέσας· πρὸς δ' ἔτι, ἔοντα ἐν
αἶνῃ μεγίστη τὸν Πρηξάσπεα ἐν
Πέρσῃσι.³ Τούτων δὴ μιν εἴνεκεν
καλέσαντες φίλον προσεκτέωντο,
πίστι τε λαβόντες καὶ ὀρκίοισι,⁴

»să ascultăm de Dariu și să
»nu ne despărțim dela această
»consfătuire, decât pentru a
»merge imediat să tăbărim asu-
»pra magului«. Aceste (cuvinte)
le rostî Gobrias, și toți le a-
probară.

74. Pe cînd acești (bărbați)
se consfătuiau asupra acestor
(lucruri), din întîmplare se pe-
treceau următoarele (evenimen-
te). Magii, consultându-se între
ei, au găsit cu cale să-l aibă
de prieten pe Prexaspe, fiindcă
suferise cruzimi din partea lui
Cambise care îi ucise pe fiul, tră-
gînd într'ânsul cu săgeata, și
fiindcă eră singurul carele știă
de moartea lui Smerdis, fiul
lui Ciru, deoarece îl ucisese cu
propria lui mînă; și, afară de

¹ ὃς οἱ τὸν παῖδα τοξεύσας ἀπολωλέκεε. Această anecdotă ca-
racteristică a cruzimii lui Cambise e relatată mai sus la Cap. 35. — Blakesley
pune aceste cuvinte între paranteze, dar nu vîd de fel necesitatea de a le izola
de textul propriu zis: clauza nu e parentetică dar explicativă.

² διότι μοῦνος ἤπιστατο τὸν Σμέρδιος τοῦ Κύρου θάνατον.
Nu explică Erodot cum credeau magii că Prexaspe eră singurul care eră în
secretul asasinării lui Smerdis. S'a văzut cum Dariu și el credea că eră sin-
gurul care știă de acest omor. Otanes asemenea crede că numai el știă. Eu cred
că o știau mulți, dar fiecare se temea de a comunica aceasta de frica urgiei
magilor, așa că fiecare care bănuia sau știă acest lucru nu avea un indiciu că
o știă și altul și credea că el eră singur să știe adevărul.

³ πρὸς δ' ἔτι, ἔοντα ἐν αἶνῃ μεγίστη τὸν Πρηξάσπεα ἐν Πέρ-
σῃσι. E de observat aci schimbarea subită dela o construcție cu forma directă,
adică cu subjectul în nominativ și cu verbe finite la forma indirectă cu
acuzative și participii. Astfel, la începutul clauzei am avut verbele finite
ἐπεπόνθηε și ἤπιστατο cu subiectele οὗτος (subînțelese înaintea lui ἐπεπόνθηε și
μοῦνος (exprimat înaintea lui ἤπιστατο), și de odată găsim aci τὸν Πρηξάσπεα
și ἔοντα. Această schimbare de construcție explică și chiar necesitează repetiția
lui Πρηξάσπεα. O asemenea schimbare dela o construcție cu verbul finit la una
cu verbul infinitiv o mai găsim la capitolul următor καὶ δὴ εἰλεγε, τὸν μὲν
Κύρου Σμέρδιν ὡς αὐτὸς ὑπὸ Καμβύσῳ ἀναγκασόμενος ἀποκτείνεε, τοὺς μάγους
δὲ βοσικεύεε, dar mai sunt o sumă de asemenea exemple în scrierile auto-
rului nostru. — Locuțiunea ἐν αἶνῃ μεγίστη εἶναι pe care Bähr o traduce
»maximo in honore esse« mai e întrebuițată de Erodot la Cap. 112 din Car-
tea VIII: sensul literal este a fi în mare laudă, adică foarte laudat, ceea ce
mai pe românește e a avea mare trecere.

⁴ πίστι τε λαβόντες καὶ ὀρκίοισι. Lu. Cap. 106 din Cartea IX

ἡ μὲν¹ ἔξειν παρ' ἑαυτῷ, μηδ' ἔξοίσειν² μηδενὶ ἀνθρώπων τὴν ἀπὸ σφέων ἀπάτην ἐς Πέρσας γενοῦσαν. ὑπισχνούμενοι τὰ πάντα οἱ μυρία δώσειν.³ Ὑποδεχομένου⁴ δὲ τοῦ Πρηνήσαππος⁵ ποιήσιν ταῦτα, ὡς ἀνέπεισάν μιν οἱ μάγοι, δεύτερα προσέφερον,⁶ αὐτοὶ μὲν φάμενοι Πέρσας πάντας συγκαλέσειν ὑπὸ τὸ βασιλῆϊον τεῖχος, ἐκείνων⁷ δ' ἐκέλευον ἀναβάντα ἐπὶ πύργον ἀγορεύσαι,⁸ ὡς ὑπὸ τοῦ Κόρου Σμέρδιος ἄρχονται καὶ ὑπ' οὐδενὸς ἄλλου. Ταῦτα δὲ οὕτω ἐνετέλλοντο, ὡς πιστοτάτου δῆθεν⁹ ἔοντος αὐτοῦ ἐν Πέρσῃσι, καὶ πολλὰκις ἀποδεξαμένου γνώμη¹⁰ ὡς περιεῖη ὁ

aceasta, fiindcă printre Perși Prexaspē avea foarte mare trezorerie. În vederea acestor motive ei (il) chemară și căpătară amiciția lui legându-l prin credință și prin jurăminte că va păstră secretul și că nu va divulga nimenui fraudă cu care ei înșelau pe Perși, făgăduindu-i că îl vor îndestula cu de toate. Prexaspē consimți la acestea, iar magii, după ce îl convinseseră, îi mai făcură o altă propunere și anume ca ei să convoace pe toți Perșii sub zidul (care înconjoară) palatul, și l-au îndemnat ca el să se sue (apoi) pe un turn și să declare în pu-

avem πίστι καταλαμβάνοντες καὶ ὀρκίοισι. Manuscrisul florentin are acuzativul πίστις legând dativul ὀρκίοισι: cu προσεκτέωντο care e o ipoteză puțin admisibilă.

¹ ἡ μὲν. Întâlnim ἡ μὴν în unele ediții.

² ἔξοίσειν. Vezi mai sus nota 999, pag.

³ τὰ πάντα οἱ μυρία δώσειν. Literal *din toate îi vor da zece mii*. În alte cuvinte îi vor dăruî din toate câte îi trebuie o cantitate mare. Asemenea expresii iperbolicе găsim la Cartea I, Cap. 50 »ὄυσιν πάντα τινὰ ἀβτῶν τοῦτ' ὃ τι ἔχοι ἕκαστος«, și la Cap. 88 din Cartea IV »ἐδωρίσατο πᾶσι δέκα; asemenea vezi și Cartea IX, Cap. 81 unde cetim: »Πρωσανίη δὲ πάντα δέκα ἔξαιρέθη τε καὶ ἐδόθη, γυναῖκες, ἵπποι, τάλαντα, κάμηλοι, ὡς δὲ αὐτῶς καὶ τὰ ἄλλα χρήματα«. Probabil că de acest fel erau darurile cari se promiteau de magi lui Prexaspē.

⁴ Ὑποδεχομένου. Varianta ὀποδομένου pe care o întâlnim în unele manuscrise nu e justificată, pentrucă Erodot întrebuintează verbul ὀποδέχασθαι în sens de a acceptă sau de a se învoi cinevă ca să facă un lucru și avem exemple la Cartea I, Cap. 24; la Cartea II, 121, mai jos la Cap. 138 din Cartea aceasta și în alte locuri.

⁵ Πρηνήσαππος. Unele manuscrise au Πρηνήσαππο. Am reținut însă genitivul care figurează la Cap. 63 și 62 precum și mai jos la Cap. 75 și 78.

⁶ δεύτερα προσέφερον. Cele mai multe manuscrise au συγκαλέσειν. În orice caz este un viitor infinitiv și forma cea mai naturală este cea adoptată de noi și care figurează în textul lui Creutzer și în toate edițiile cele mai bune.

⁷ ἐκείνων. În textul lui Blakesley κείνων.

⁸ ἀγορεύσαι. E verbul consacrat pentru a indică vorbirea în public la Ellini, așa că și aci avem un indiciu că această narațiune a fost culeasă de Erodot din sorginte elenică.

⁹ δῆθεν. Acest cuvânt conține o mică doză de ironie. (Vezi vol. I, pag. 92, nota 2).

¹⁰ ἀποδεξαμένου γνώμη. Pentru sensul acestei locuțiuni vezi vol. I, pag. 302, nota 6.

Κύρου Σμέρδης, καὶ ἐξαρνησαμένου
τὸν νόμον αὐτοῦ.

75. Φαμένον δὲ καὶ ταῦτα ἐτοι-
μου εἶναι ποιῆειν τοῦ Περξάσπεος,¹
συγκλέσαντας Πέρσας οἱ μάγοι,
ἀναβίβασαν αὐτὸν ἐπὶ πύργον καὶ
ἀγορεύειν ἐκέλευον. Ὁ δὲ τῶν
μέντοι² ἐκείνοι προσεδέοντο αὐτοῦ,
τούτων μὲν ἐκὼν ἐπελήθετο.³ ἀρ-
ξάμενος δὲ ἀπὸ Ἀχαμένεος ἐγε-
νεηλόγησε τὴν πατριὴν⁴ τὴν Κύ-

blic că sunt cărmuiți de Smerdis, fiul lui Ciru și de nimeni altul. Acest (demers) îl cerură (magii dela Prexaspe) pentrucă, adică Perșii aveau mare încredere în el și pentrucă el își exprimasă în nenumărate rânduri convingerea că Smerdis, fiul lui Ciru, eră în viață, și tăgăduise asasinarea acestuia.

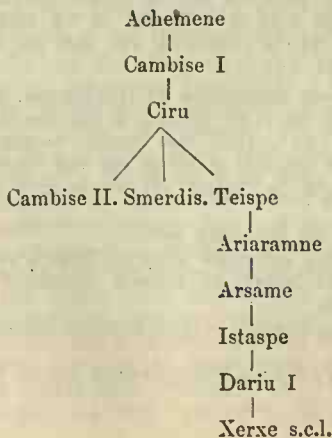
75. Răspunzând Prexaspe că eră gata să facă și aceasta, magii convocară pe Persani și apoi îl suiră pe el într'un turn și îl somară să-și facă declarația. Acesta cu știință nu ținū nici o seamă de cele ce magii ceruseră dela el; începând cu Achemene trase genealogia casei lui

¹ Περξάσπεος. Pentru forma acestui genitiv vezi mai sus nota 5, pag. 179. E curios că textul lui Long și Maclean care mai sus întrebuințează forma Περξάσπεος la capitolul precedent: «Ἰποδοχομένου δὲ τοῦ Περξάσπεος», aci are Περξάσπεω.

² μέντοι. Bekker și Lhardy preferă pe μὲν δὴ.

³ τούτων μὲν ἐκὼν ἐπελήθετο. La Cap. 43 din Cartea IV avem τοῦ ἐπιστάμιος τὸ ὄνομα ἐκὼν ἐπιλήθημα.

⁴ τὴν πατριήν. În sens de neam sau familie. — Prexaspe, făcând genealogia casei Achemenizilor, fondatorul dinastiei din care a făcut parte Ciru, întemeietorul imperiului celui mare persan, nu făcēă printr'aceasta decăt să stabilească drepturile lui Dariu Istaspe la succesiune, căci iată linia de descendență dela Achimenes, astfel cum o stabilește însuș Xerxes. (Vezi Cartea VII, Cap. 11).



ρου μετά δέ, ὡς ἐς τοῦτον κατέβη, τελευταίων ἔλεγε ὅσα ἀγαθὰ Κύρος Πέρσας πεποιήκοι.¹ διεξελθὼν δὲ ταῦτα, ἐξέφαινε τὴν ἀληθειάν, φάμενος πρότερον μὲν κρύπτειν· οὐ γάρ οἱ εἶναι ἀσφαλὲς λέγειν τὰ γινόμενα· ἐν δὲ τῷ παρεόντι ἀναγκαίην μιν καταλαμβάνειν² φαίνειν. Καὶ δὴ ἔλεγε τὸν μὲν Κύρου Σμέρδιν ὡς αὐτὸς ὑπὸ Καμβύσῳ ἀναγκαζόμενος ἀποκτείνεις, τοὺς μάγους δὲ βασιλεύειν. Πέρσῃσι δὲ πολλὰ ἐπαρησάμενος, εἰ μὴ ἀνακτησαίαιτο ὀπίσω τὴν ἀρχὴν καὶ τοὺς μάγους τισαίαιτο,³ ἀπήκε ἑωυτὸν ἐπὶ κεφαλὴν φέρεσθαι ἀπὸ τοῦ πύργου κάτω.⁴ Πρηξάσπης μὲν νυν, ἔων τὸν πάντα χρόνον ἀνὴρ δόκιμος, οὕτω ἐτελεύτησε.⁵

Ciru; după aceea, când sosi la acesta, terminând, aminti toate serviciile pe cari le adusesese Ciru Persilor; după ce le enumeră pe acestea, destăinuie adevărul zicând că până atunci îl ascunsese; (că îl ascunsese) pentrucă nu se simția în siguranță dacă spunea cele ce s'au petrecut; acum însă necesitatea îi impunea să divulge (tot). Și atunci spuse cum el, silit de Cambise, ucisesse pe Smerdis fiul lui Ciru, și că (acum) domniau magii. Apoi după ce pronunță multe blestemuri în contra Persilor, dacă nu ar cucerii puterea înapoi și nu și-ar răsbună pe magi, s'a asvârlit peste cap jos de pe turn. Astfel dar pieri Prexaspe carele toată vieța lui a fost un bărbat stimat.

Despre genealogia aceasta există controverse în cari nu este locul să intrăm aci, dar cari se vor discuta la timp când se tratează de ea în text, controverse provocate din faptul deosebirii în oarecari detalieri între genealogia din pasajul sus citat din Cartea VII, Cap. 11 și inscripția dela Behistun. E suficient să spunem că cu toate divergențele ce s'au găsit, un fapt e constant, și anume: că Dariu Istaspe eră un descendent direct al lui Ciru. De aceea, când Prexaspe a făcut genealogia Achemenizilor, aceasta nu prea putea fi pe placul magilor, cu toate că pretindeau că Smerdis al lor eră Smerdis cel adevărat. Ei ar fi preferit să se lase la o parte elogiile aduse acestei dinastii și istoria ei.

¹ πεποιήκοι. Unele manuscrise au πεποιήκει care nu ar fi natural după ὡς.

² καταλαμβάνειν. Verbul acesta e luat în acest sens de a luă posesiune pentru a împinge pe cineva la o acțiune la Cap. 66 din Cartea II ἔβητα πρήγματα καταλαμβάνει τοὺς αἰελοῦρους care literal tradus ar fi o influență divină ica posesiune de pisici. Aci Prexaspe e împins de forța lucrurilor să destăinuească adevărul.

³ εἰ μὴ ἀνακτησαίαιτο ὀπίσω τὴν ἀρχὴν καὶ τοὺς μάγους τισαίαιτο. În loc de ἀνακτησαίαιτο și de τισαίαιτο. Cobet propune viitorul ἀνακτησοίαιτο și τισοίαιτο. Deși ar fi admisibil aceasta, totuș manuscrisele nu autoriză această schimbare.

⁴ ἀπήκε ἑωυτὸν ἐπὶ κεφαλὴν φέρεσθαι ἀπὸ τοῦ πύργου κάτω. Literal: se aruncă azi încât să pice pe cap de pe turn jos. Avem o frază similară ca construcție în Pausanias (I, 30, § 1) καὶ δὴ καὶ φέρων ἑαυτὸν ἀπήκε.

⁵ Πρηξάσπης μὲν νυν, ἔων τὸν πάντα χρόνον ἀνὴρ δόκιμος, οὕτω ἐτελεύτησε. Ctesias spune altfel despre acest episod. Cu toate că

76. Οἱ δὲ δὴ ἐπὶ τῶν Περσέων, ὡς ἐβουλεύσαντο αὐτίκα ἐπιχειρήσειν τοῖσι μάγοισι καὶ μὴ ὑπερβάλλεσθαι, ἤϊσαν ἐδξάμενοι τοῖσι θεοῖσι,¹ τῶν περὶ Πηργάσπεα πηγθέντων εἰδότες οὐδέν. Ἐν τε δὴ τῇ ὁδῷ μέσῃ στείχοντες ἐγίνοντο, καὶ² τὰ περὶ Πηργάσπεα γεγονότα ἐπυθάνοντο. Ἐνθαῦτα ἐκστάντες τῆς ὁδοῦ ἐπίδοσαν αὐτίς σφίσι λόγους,³ οἱ μὲν ἄμφι τὸν Ὀτάνην⁴ πάγῃ κλεβόντες ὑπερβάλλεσθαι,⁵ μῆδὲ οἰδεόντων⁶ τῶν πηγμάτων

76. Acuma, cei șapte Persani îndată ce luară hotărîrea de a ataca pe magi imediat, fără a amâna (nimic), au pornit adresând o rugăciune către zei, fără a ști nimic din cele ce le făcuse Prexaspe. Făcuseră drumul jumătate când aflară cele petrecute cu Prexaspe. Ei s'au pus atunci la o parte din drum și au ținut din nou consiliu; cei alături de Otanes opinând cu orice preț pentru amânare

versiunea lui nu inspiră mare încredere, totuș e interesant s'o comparăm cu aceea a lui Erodot. Întâiul erou al versiunii lui nu e Prexaspe, ci un eunuc numit Ixabate carele deși nu fusese omoritorul lui Smerdis, dar totuș fiind o persoană de încredere a lui Cambise știa că Smerdis fusese asasinat prin ordinul lui. După ce acest Ixabate și-a făcut declarația în public, el nu s'a aruncat dintr'un turn, cum spune Erodot că s'a sinucis Prexaspe, dar a căutat refugiu într'un templu de unde a fost smuls din ordinul magilor și tăiat.

¹ τοῖσι θεοῖσι. Nu trebuie trecut cu vederea neobservat acest plural care se explică prin unul sau altul din aceste ipoteze: sau pluralul e consecvența spiritului elenic care se trădează la fiecare pas în această narațiune, sau că autorul face aluzie la zeii regali ai casei Achemenizilor, despre cari e vorbă la Cap. 65. (Vezi mai sus nota 7, pag. 156). Am văzut că Persanii nu credeau decât în genul binelui (Ormuzd) și în genul răului (Ahriman). Pe inscripția dela Behistun Dariu spune că a chemat în ajutorul lui numai pe Ormuzd care planează chiar peste personagiile reprezentate pe această sculptură, și că grație concursului pe care i l-a dat acest geniu al binelui a putut izbuti în toate întreprinderile și luptele pe cari le immortalizează această inscripție celebră.

² Ἐν τε δὴ τῇ ὁδῷ μέσῃ στείχοντες ἐγίνοντο, καὶ. τε urmat astfel de καὶ are un sens pur temporal. (Vezi gramatica elină a lui Kühner, § 721). Pentru locuțiunea στείχοντες ἐγίνοντο, vezi aceeaș lucrare § 416.

³ ἐπίδοσαν αὐτίς σφίσι λόγους. Bühn traduce «iterum secum deliberant». Vezi și Cartea I, Cap. 97 și Cartea VIII, Cap. 9. — Unele ediții au αὐτοῖσι în loc de αὐτίς. — Creutzer accentuează αὐτίς σφίσι.

⁴ οἱ μὲν ἄμφι τὸν Ὀτάνην. Prin acei cari erau împrejurul lui Otanes nu trebuie să înțelegem partizanii lui Otanes în sensul că Otanes ar fi avut partizanii lui și Dariu pe ai săi. Se înțelege numai aceia cari au susținut în prima discuție amânarea propusă de Otanes și cari au susținut și acum. Aceeaș observație se aplică la οἱ δὲ ἄμφι τὸν Δαρεῖον cari, asemenea, indică pe aceia cari fuseseră pentru acțiunea imediată propusă de Dariu.

⁵ ὑπερβάλλεσθαι. În manuscrisul Medicean ὑπερβάλλεσθαι, în cel florentin ὑπερβαλλέσθαι, Dietsch și Blakesley au ὑπερβαλέσθαι. Blakesley are aci ὑπερβαλέσθαι, cu toate că mai sus la începutul capitolului precum și la finele acestei clauze are ὑπερβάλλεσθαι. Valckenær explică sensul acestui verb prin fraza «opportunitatem differe rei gerendæ».

⁶ οἰδεόντων dela verbul οἰδέειν a ridică în sus prin umflătură sau a inflama și se aplică în general inflamațiunii produse de o rană sau de o leziune. În latinește verbul «tumeo» corespunde cu οἰδέειν și se aplică asemenea prin metaforă unei stări de surecitate; astfel Cicerone (*ad Atticum* XIV, 4) se servă de expresia «tument negotia».

ἐπιτίθεσθαι, οἱ δὲ ἀμφὶ τὸν Δαρσίον αὐτίκα τε ἰσναὶ καὶ τὰ δεδογμένα ποιέειν, μηδὲ ὑπερβάλλεσθαι. Ὁθιζομένων δ' αὐτῶν, ἐφάνη ἱρήκων ἑπτὰ ζεύγεα,¹ δύο αἰγυπίων ζεύγεα διώκοντά τε καὶ τίλλοντά τε καὶ ἀμύσσοντα. Ἰδόντες δὲ ταῦτα οἱ ἑπτὰ, τὴν τε Δαρσίον πάντες ἄνεον γνώμην καὶ ἔπειτα ἤϊσαν ἐπὶ τὰ βασιλῆα, τεθαρρηκότες² τοῖσι ὄρμισι.

77. Ἐπιστάσι δὲ ἐπὶ τὰς πύλας ἔγινετο οἶόν τι Δαρσίῳ ἢ γνώμῃ ἔφερε³ καταιδέομενοι γὰρ οἱ φύλακοι ἄνδρας τοὺς Περσέων πρώτους, καὶ οὐδὲν τοιοῦτον ὑποπτέοντες ἐξ αὐτῶν ἔσσεσθαι, παρίεσαν θείῃ πομπῇ χρωμένους⁴ οὐδ'

și pentru a nu se întreprinde (nimic) în starea de fierbere a lucrurilor, cei alături de Dariu pe de altă parte (fiind de părere) să se procedă imediat înainte și să se făptuească cele ce se hotărâseră, fără a se amâna. Pe când ei discutau, apărură șapte perechi de ereți cari goniau două perechi de vulturi smulgându-i și rupându-i. Când cei șapte văzură acestea, aprobară cu toții părerea lui Dariu și apoi, îmbărbătați de auguriu, porniră asupra reședinței regale.

77. Când ajunseră la intrare, se întâmplă întocmai precum prevăzuse Dariu: căci sentințele având respect pentru niște bărbați fruntași între Perși, și nebănuind că aveau să facă așa un lucru, conjurații trecură ca

¹ ἐφάνη ἱρήκων ἑπτὰ ζεύγεα. Erodot e totdeauna încântat, când într'o narațiune este amestecat un element în care se poate întrevădea un amestec al divinității sau o povestire divină. — Unele ediții scriu ἱρήκων în loc de ἱρήκων. Semnificarea pe care au dat-o conjurații acestui augur eră că au văzut în cele șapte perechi de ereți pe cei șapte conjurați și în cele două perechi de vulturi pe cei doi magi cari dețineau puterea suverană, adică pe Patizeites intendentul numit de Cambise asupra palatului său și pe fratele său Smerdis magul care personifică pe Smerdis, fiul lui Ciru. (Vezi mai sus Cap. 61). Cele șapte perechi de ereți dar atacând și rupând pe cele două perechi de vulturi indicau atacul celor șapte conjurați în contra celor doi frați magi. — Avem în istorie și în literatura antică nenumărate exemple de augurii trase din sborul pasărilor. Ca să cităm numai câteva, este exemplul acvilelor văzute de Romulus și de Remus, unul postat pe Palatin, celălalt pe Aventin (T. Liviu I, 7); auguriul tras de Perși consemnat în tragedia *Perșii* lui Eschil, vers 210 și următoare; vezi și augurul celor două acvile din primul chor al tragediei *Agamemnon* al aceluiași poet.

² τεθαρρηκότες. Există ediții cu τεθαρρηκότες.

³ οἶόν τι Δαρσίῳ ἢ γνώμῃ ἔφερε. Literal *asă cum a arătat lui Dariu mintea lui*. Avem alte exemple de elinismul acesta la Cap. 118 din Cartea V; la Cap. 110 din Cartea VI și la Cap. 110 din Cartea VIII.

⁴ θείῃ πομπῇ χρωμένους. Expresia idiomatice pentru a indica săvârșirea unui lucru cu cea mai mare înlesnire și fără a întâmpina nici o împotrivire. Ideea este întreprinderea unui lucru prin impulsivitate sau misiune divină, sens în care e și întrebuintată expresia aceasta la Cap. 62 din Cartea I, și la Cap. 152 din Cartea IV. Vezi și *Agamemnon* al lui Eschil, vers 757.

ἐπειρώτα οὐδαίς. Ἐπεὶ τε δὲ¹ παρῆλθον ἐς τὴν ἀδλῆν, ἐνέκυρσαν τοῖσι τὰς ἀγγελίας ἐσφέρουσι² εὐνούχοισι, οἳ σφραγίστορες οὗτοι θέλοντες ἤκοισεν καὶ ἅμα ἱστορέοντες τούτους τοῖσι πυλουργοῖσι ἤπειλεον,³ ὅτι σφραγίστην ἔσχον τε βουλομένους τοὺς ἐπτά ἐς τὸ πρόσω παρῆναι. Οἱ δὲ διακλευσάμενοι καὶ σπασάμενοι⁴ τὰ ἐγχειρίδια, τούτους μὲν τοὺς ἔσχοντας αὐτοῦ τάδε συγκεντέρουσι, αὐτοὶ δὲ ἦισαν ὁρόμῳ ἐς τὸν ἀνδρῶνα.

78. Οἱ δὲ μάγοι ἔτοχον ἀμφοτέροι⁵ τηρικῶτα εὐνότες τε ἔσω, καὶ τὰ ἀπὸ Πρηξάσπεος γενόμενα ἐν βουλῇ ἔχοντες. Ἐπεὶ ὧν εἶδον τοὺς εὐνούχους τεθορυβημένους τε καὶ βοῶντας, ἀνά τε ἔδραμον⁶ πάλιν ἀμφοτέροι, καὶ, ὡς ἔμαθον τὸ ποιούμενον, πρὸς ἀλλήν ἐτράποντο.⁷ Ὁ μὲν δὲ αὐτῶν φθάνει τὰ τόξα⁸

cum ar fi fost trimiși de sus; nimeni nu le-a pus vreo întrebare. Când ajunseră însă în curte, întâlniră pe eunucii aceia cari sunt însărcinați cu ducerea ordinelor, aceștia îi întrebă ce căutau de veniau (acolo); și pe când făceau ei aceste întrebări, ocărau tot odată în mod amenințător pe păzitorii dela poartă, fiindcă lăsaseră pe conjurați să treacă și se opuseră celor șapte cari procedau să treacă înainte. Aceștia (din urmă atunci) se chemară unul pe altul și trăgând cuțitele lor, străpunseră pe loc cu toții pe acești (eunuci) cari li se opuneau, și apoi îi împinseră înainte spre apartamentul bărbatilor.

78. Din întâmplare, ambii magi în momentul acela se aflau în casă și se consultau relativ la cele ce le făcuse Prexaspe. Când văzură pe eunucii turburați și auziră țipetele lor, ieșiră amândoi (într'ajutor), și, îndată ce aflară cece se petrecuse, alergară la arme. Unul

¹ Ἐπεὶ τε δὲ. După aceste cuvinte unele manuscrise au conjuncția καί, dar edițiile cele mai autorizate îl suprimă pe baza manuscrisului Florentin și a altor câteva.

² τοῖσι τὰς ἀγγελίας ἐσφέρουσι. Vezi vol. I, pag. 293, nota 1.

³ ἤπειλεον. Ediția Long și Maclean și încă altele au ἀπειλεον.

⁴ σπασάμενοι. Pentru modul mediu al acestui verb vezi mai sus nota 4, pag. 70, la Cap. 29, unde avem σπασάμενος τὸ ἐγχειρίδιον.

⁵ Οἱ δὲ μάγοι ἔτοχον ἀμφοτέροι. Adică ambii frați magi Patizeites și falsul Smerdis menționați la Cap. 63 de mai sus.

⁶ ἀνά τε ἔδραμον. Tot astfel și la Cap. 318 din Cartea VIII.

⁷ πρὸς ἀλλήν ἐτράποντο. Aceeasă expresie se repetă la Cap. 85 din Cartea IV și am avut-o la Cartea II, Cap. 45, unde vezi vol. II, pag. 128, nota 8. — Sensul literal este: se întoarseră ca să opună forță.

⁸ τὰ τόξα. Se întrebuintează pluralul pentrucă se înțelege tot echipamentul arcului cu muniția de săgeți cu tot.

κατελόμενος, ὁ δὲ πρὸς τὴν αἰχμηγὴν ἐτρέπετο· ἐνθαῦτα δὲ συνέμισγον ἀλλήλοισι. Τῷ μὲν δὴ τὰ τόξα ἀναλαμβάνοντι αὐτῶν, ἐόντων τε ἀγχοῦ τῶν πολεμίων καὶ προσκειμένων, ἣν χρηστὰ οὐδέν. Ὁ δ' ἔτερος τῆ αἰχμῆ ἠμόνετο, καὶ τοῦτο μὲν Ἀσπαθίνην παίει ἐς τὸν μηρόν, τοῦτο δὲ Ἰνταφέρνεα ἐς τὸν ὀφθαλμόν· καὶ ἐστερήθη μὲν τοῦ ὀφθαλμοῦ¹ ἐκ τοῦ τρώματος ὁ Ἰνταφέρνης, οὐ μέντοι ἀπέθανέ γε. Τῶν μὲν δὴ μάγων οὔτερος τραυματίζει τούτους· ὁ δὲ ἔτερος, ἐπεὶ τὰ οἱ τὰ τόξα οὐδὲν χρηστὰ ἐγένετο, ἣν γὰρ δὴ θάλαμος ἐσέχων ἐς τὸν ἀνδρῶνα, ἐς τοῦτον καταφύγει, θέλων αὐτοῦ προσθεῖναι τὰς θύρας.² Καὶ οἱ συνεσπίπτουσι τῶν ἐπὶ τὰ δύο, Δαρειός τε καὶ Γωβρόης.³ Συμπλακέντος δὲ Γωβρόεω τῷ μάγῳ, ὁ Δαρειός ἐπεστεῶς ἠπόρει, οἷα ἐν σκότει⁴ προμηθεόμενος μὴ

din ei apucă să iea arcul (în mână), iar celălalt luă sulita; atunci se încăerară între ei. Pentru acela din ei carele a pus mâna pe arc, adversarii fiind prea aproape și alături (de coatele lui, această armă) nu a fost de nici un folos. Celălalt însă s'a apărat cu sulita și a rănit pe Aspatine la coapsă și la ochiu; în urma ranei acesteia Intaferme pierdù ochiul, dar totuș nu murì. Unul dar din magi răni pe aceștia; celălalt însă, când (a văzut) că arcul nu-i eră de nici un folos, deoarece se află o cameră de culcat comunicând cu apartamentul bărbaților, se refugiă în această cameră cu intenția de a închide ușile. Dar doi din cei șapte, Dariu și cu Gobrias, năpustiră (acolo) împreună cu el. Gobrias apucând

¹ ἐστερήθη μὲν τοῦ ὀφθαλμοῦ. Literal, *fu lipsit de ochiul lui.*

² θέλων αὐτοῦ προσθεῖναι τὰς θύρας. αὐτοῦ se referă la θάλαμον. Literal să i (adică odăii de culcat) opue ușile, în alte cuvinte să interpuie ușile între acest iatac și apartamentul sau salonul bărbaților. Tot așa Omer în *Piada* (Cartea XIV, vers 160) se exprimă când zice «ἐπιθεῖναι τὰς θύρας».

³ οἱ συνεσπίπτουσι τῶν ἐπὶ τὰ δύο, Δαρειός τε καὶ Γωβρόης. Despre această ispravă a lui Gobrias că ar fi ucis pe Smerdis magul împreună cu Dariu vorbesc și mulți alți scriitori după Erodot, ca Justin (I, 9); Valerius Maximus (III, 2); Aristides (I, pag. 502 și II, pag. 236), Narațiunea lui Ctesias (*Excerpta pers.*, § 15) diferă de acesta și spune că câte șapte au tăbărit pe magi și i-au ucis; în fine, Eschil (*Persae*, vers 782) atribuie această ispravă lui Artafrene, prin care înțelege pe acela care e numit Intaferne de Erodot și în inscripția dela Behistun. (Vezi mai sus nota 8, pag. 169).

⁴ ἐν σκότει. Să nu deducem de aci că scena aceasta s'a întâmplat noaptea. Întunecimea de care e vorbă proveniă pur și simplu din dispoziția încăperilor în casele și în palatele persane. Întocmai ca la Asirieni, într'o casă persană odăile erau dispuse în jurul unei sale mari pătrate în parte acoperite, restul fiind sub cerul liber. Această jumătate galerie rectangulară, jumătate grădină sau curte interioară nu eră altcevă decât *atrium* din casele romane din cari s'au conservat la Pompeii câteva exemple frumoase și serviă de sală comună, se mânca uncori în galerie sau în grădină când timpul eră frumos și se primiau oaspeți. La spatele galeriei acesteia pătrate, adică din partea zidului, erau dispuse odăi cari serviă de odăi de culcat în genere și cari aveau fiecare ușă dând acces în galerie adică în curtea centrală. Singura lumină care

πλήξη τὸν Γωβρόην. Ὅρέων δὲ μιν ἄργὸν ἐπεστεῶτα ὁ Γωβρόης, εἶπετο ὃ τι οὐ χράται¹ τῇ χειρί; ² ὁ δὲ εἶπε: »Προμηθεόμενος σέο, μὴ πλήξω.« Γωβρόης δὲ ἀμείβετο. »Ἦθει καὶ δι' ἀμφοτέρων τὸ ξίφος.« Δαρτεῖος δὲ παιθόμενος, ὥσπερ τε τὸ ἐγχειρίδιον καὶ ἔτυχέ κως τοῦ μάγου.³

79. Ἀποκτείναντες δὲ τοὺς μάγους καὶ ἀποταμόντες αὐτῶν τὰς κεφαλὰς, τοὺς μὲν τρωματίας ἑσσυτῶν αὐτοῦ λείπουνσι, καὶ ἀδυνασίης εἴνεκον καὶ φυλακῆς τῆς ἀκροπόλιος⁴ οἱ δὲ πάντες αὐτῶν⁵

pe mag de corp, Dariu, care stea deasupra lor, sta nedumerit pentru că se temeă, din cauza întunerecului, ca nu cumvâ să rănească pe Gobrias. Văzându-l Gobrias că stă (acolo) inactiv, l-a întrebat că de ce nu se servă de mânilor lui? El răspunse: »Pentru că îți port grijă, ca nu cumvâ să (te) rănesc». Gobrias atunci (ii) zise: »Infige-ți spada chiar în amândoi!» Dariu ascultă, dete o lovitură cu cuțitul (lui) și nimeri numai pe mag.

79. După ce uciseră pe magi și tăiară capetele lor, (conjurații) lăsară acolo pe cei (doi) dintre ei cari erau răniți, atât din cauza slăbiciunii lor cât și pentru paza cetății; atunci cei

pătrundeă în aceste odăi pătrundeă numai prin ușă căci ferestre nu erau, așa că ele erau în întunec când se închideă ușa aceea. Trebuie dar să ne închiuim acest ἀνδρῶν ca un atrium mare și pe magul ca fugind din acest atrium și deschizând o ușă care ducea în iatacul acesta, ca să se închidă în lăuntru. Năpustind ceilalți după el, mai ales dacă s'ar fi închis ușa, ei s'ar fi aflat în σκότει; în orice caz, chiar cu ușa deschisă ar avea puțină lumină.

¹ χράται. În câteva ediții χρεται.

² χειρί. Ediția lui Blakesley și altele câteva au χερί.

³ καὶ ἔτυχέ κως τοῦ μάγου. Rawlinson în nota lui asupra acestui pasaj observă că versiunea pe care ne-o dă Ctesias (*Excerpt. Pers.*, § 14) despre moartea magului diferă cu totul de versiunea lui Erodot. El ne relatează că cei șapte conjurați intrară în palat grație complicității lui Bagapate care avea cheile. Când ei intrară, găsiră pe magul culcat cu o femeie babiloniană, una din concubinele lui. Când îi văzû intrând, magul negăsind sub mână nici o armă, pentru că Bagapate le ascunsese pe toate, rupse un scaun de aur și luând un picior în mână se apără cu el, dar în fine căzû sub loviturile de pumnal ale tuturor conjuraților. Pe de altă parte inscripția dela Behistun, deși nu ne dă nici un detaliu, totuși diferă și de Erodot și de Ctesias întrucât acești doi autori spun că omorul a avut loc la Susa în palatul regal, iar inscripția spune că Smerdis magul (Gomate) fu ucis în fortul Sictahote, în partea Mediei numită Nisea (Coloana I, part. 13, alin. 10). E probabil, zice Rawlinson, că el s'a refugiat acolo când s'a simțit că eră în pericol. Inscripția dela Behistun spune în nu mai puțin decât trei locuri în gura lui Dariu că el a ucis pe mag, ajutor de ceilalți conjurați; aceasta însă se poate explica lesne prin faptul că Dariu vorbește singur în inscripție și eră natural să se fâlească în mod exagerat de această ispravă. Eu cred că versiunea detaliurilor, date de Erodot e cea mai aproape de adevăr.

⁴ τῆς ἀκροπόλιος. Vezi mai sus nota 1, pag. 164.

⁵ οἱ δὲ πάντες αὐτῶν. Scăzându-se din șapte cei doi răniți Aspatine și Intaferne.

ἔχοντες τῶν μάγων τὰς κεφαλὰς ἔθειον ἔξω, βοῆ τε καὶ πατάγῳ χρωόμενοι¹ καὶ Πέρσαις τοὺς ἄλλους ἐπεκαλέοντο, ἐξηγεόμενοί τε τὸ πρῆγμα καὶ δεικνύοντες τὰς κεφαλὰς καὶ ἄμψυκταινον πάντα τινὰ τῶν μάγων τὸν ἐν ποσὶ γινόμενον.² Οἱ δὲ Πέρσαι, μαθόντες τό τε γηγονὸς ἐκ τῶν ἑπτὰ καὶ τῶν μάγων τὴν ἀπάτην, ἐδικαίουν καὶ αὐτοὶ ἕτερα τοιαῦτα³ ποιεῖν σπασάμενοι δὲ τὰ ἐγχειρίδια,⁴ ἔκτεινον ὄκου τινὰ μάγον εὐρισκον. εἰ δὲ μὴ νῦξ ἐπελθοῦσα ἔσχε, ἔλιπον ἂν οὐδένα μάγον. Ταύτην τὴν ἡμέρην θεραπεύουσι Πέρσαι κοινῇ μάλιστα τῶν ἡμερέων⁵ καὶ ἐν αὐτῇ ὀρτῆν μεγάλην ἀνάγουσι, ἣ κέκληται ὑπὸ Περσέων Μαγοφονία⁶ ἐν τῇ μά-

cinci din ei, luând cu ei capetele magilor, ieșiră (din palat) cu strigăte și mare sgomot; apoi chemară pe Persii ceilalți, punându-i în curentul celor petrecute și arătându-le capetele; și în acelaș timp uciseră pe toți magii, fără distincție, cari se găsiu în drumul lor. Persii, când aflară cele ce le făcuseră cei șapte precum și frauda magilor, se crezură îndreptățiți să facă tot așa; trăgând dar cuțitele (lor) uciseră pe toți magii, fără distincție, pe cari îi găsiră; dacă nu ar fi supravănit noapte, n'ar fi lăsat (viu) nici un mag. Persii sărbătorese aceeaș zi de comun acord mai

¹ βοῆ τε καὶ πατάγῳ χρωόμενοι. La Cap. 211 din Cartea VII avem βοῆ τε καὶ πατάγῳ ἐπήσανε. Persii erau gălăgioși, cum sunt în genere Orientalii și astăzi.

² ἐν ποσὶ γινόμενον. Pentru expresia idiomatică ἐν ποσὶ însemnând printre, adică circulând printre, am avut-o în Cartea II la Cap. 76 și 131. (Vezi vol. II, pag. 195, nota 1).

³ ἕτερα τοιαῦτα. Literal *altele de asemenea fel*, adică *tot așa*. Întâlnim această expresie în Cartea I la Cap. 120 (unde vezi vol. I, pag. 214, nota 3) și la Cap. 191; la Cap. 5 din Cartea II, în Cartea aceasta la Cap. 13 și 47 și în Cartea VII, Cap. 202. — Sensul aci este că Persii au urmat exemplul ce îl dăduse cei șapte conjurați; nu trebuie să înțelegem exemplul dat de magi.

⁴ σπασάμενοι δὲ τὰ ἐγχειρίδια. Vezi mai sus nota 4, pag. 70 și Cap. 77 nota 4, pag. 184.

⁵ Ταύτην τὴν ἡμέρην θεραπεύουσι Πέρσαι κοινῇ μάλιστα τῶν ἡμερέων. Blakesley într'o notă asupra acestui pasaj observă că versiunea pe care ne-o dă Erodot despre uzurparea de către magi a puterii regale poate să-și aibă originea în istorisirea de către comersanții ambulanzii veniți din Persia și cari ar fi asistat la aceste serbări și în modul lor de a aprecia evenimentele cari le-au dat naștere. E natural că din punctul de vedere al unor străini de felul acesta să treacă caracterul politic al revoltei în contra uzurpatorilor în al doilea plan făcând să reiasă mai mult isprăvile și aventurile principalilor actori. Inscripția dela Behistun prezentă celălalt punct de vedere, punct de vedere politic așa cum îl priviau Persii.

⁶ Μαγοφονία. Aceasta, se înțelege dela sine, e numai traducerea pe elinește a numelui persan dat acestei sărbători. Aci Erodot și cu Ctesias sunt de acord asupra celebrării acestei aniversări. Iată ce spune el la § 15 din *Excerpta Persica*: »Sărbătoarea Magofonia se celebrează (ἄγεται) de către Persi în ziua în care fu ucis magul Sfendadate». Rawlinson observă că e curios ca, după ce religia magilor s'a combinat cu religia primitivă dualistă a Persanilor, cum eră de sigur combinată în timpul când a scris Ctesias și când magii formau casta preoțească a națiunii persane, să se fi mântănit această serbare comemora-

γον οὐδένα ἔξεσσι φανῆναι ἐς τὸ φῶς, ἀλλὰ κατ' οἴκους ἐσωτοὺς οἱ μάγοι ἔχουσι:¹ τὴν ἡμέρην ταύτην.

80. Ἐπεὶ τε δὲ κατέστη ὁ θύρῳς καὶ ἐκτὸς πάντε ἡμερέων ἐγένετο,² ἐβουλεύοντο οἱ ἐπαναστάντες τοῖσι μάγοισι περὶ τῶν πρηγμάτων πάντων καὶ ἐλέχθησαν λόγοι ἄπιστοι μὲν ἐνίοισι: Ἑλλήνων, ἐλέχθησαν δ' ὧν.³ Ὀτάνης μὲν ἐκέλευε ἐς μέσον⁴ Πέρσης καταθῆναι τὰ πρηγματα, λέγων τάδε: «Ἐμοὶ δοκεῖ, ἕνα μὲν ἡμέων μούναρχον⁵ μηκέτι γενέσθαι: οὔτε γὰρ ἡδὲ οὔτε ἀγαθόν. Εἶδετε μὲν γὰρ τὴν Καμβύσειω ὕβριν ἐπ' ὄσον ἐπεξήλθε, μετεσχίκατε δὲ καὶ τῆς τοῦ μάγου ὕβριος. Κῶς δ' ἂν εἴη χρῆμα κατηρημένον μοναρχίῃ, τῇ ἔξεσσι ἀνευθύνῳ ποιέειν τὰ βούλεται;⁶ καὶ γὰρ ἂν τὸν

mult de oricare alta; și într'însa fac o serbare mare pe care Perșii o numesc »Magofonia«; când ea se prăznuște, nici un mag nu are voie să apară la lumină, dar toți stau ziua aceea în casele (lor).

80. După ce se potoli agitația și când se împliniră cincii zile, aceia cari se răsculareră în contra magilor se sfătuiră împreună asupra întregii situațiuni; cu ocazia aceasta s'au rostit cuvinte pe cari unii din Elini le neagă, dar nu e mai puțin adevărat că s'au rostit. Otanes propuse ca la Perși a-facerile publice să fie rezolvite fiind toți de față, și zise: »Pă-rerea mea e că unul singur »din noi nu trebuie să mai fie »monarh (suveran): nu e nici »plăcut, nici bine; voi știți până »unde a mers trufia lui Cam-bise, și ați fost cu toții victi-

tivă a măcelului magilor. Dacă însă ne aducem aminte că domnia lui Smerdis magul în Persia a fost nu numai triumful unei religii, dar dominația pentru un timp a preoților asupra militarimii, putem să ne explicăm mănținerea serbărilor. Eră ca un exemplu ce se dedea preoților de a nu depăși limita atribuțiilor lor și de a nu călca pe domeniul puterii civile.

¹ κατ' οἴκους ἐσωτοὺς οἱ μάγοι ἔχουσι. Expresia κατ' οἴκους pentru a sta în casă este întrebuintată asemenea la Cap. 39 din Cartea VI.

² καὶ ἐκτὸς πάντε ἡμερέων ἐγένετο. După trecerea a cincii zile libere. — Această accepțiune a cuvântului ἐκτὸς o mai găsim și la Cap. 133 din Cartea IV. — Trei manuscrise, între cari și acela din Florența, au ἐντὸς în loc de ἐκτὸς, ceace atunci ar însemna a cincea zi.

³ ἐλέχθησαν δ' ὧν. Aci δ' ὧν însemnează cu toate acestea, întocmai precum la Cap. 5 din Cartea IV avem λέγουσι δ' ὧν. Pausanias (I, 30, § 4) zice λέγουσι δ' ὧν și (II, 19) »λέγουσι δὲ ὁμως«.

⁴ ἐς μέσον. Am avut expresia aceasta la Cap. 62, tot în sensul de în fața tuturor, subînțelegându-se πάντων, asemenea o avem și la Cap. 97 din Cartea IV unde vezi vol. IV, pag. 135, nota 1.

⁵ μούναρχον. Câteva ediții vechi precum și foarte puține manuscrise de mică importanță au μούνον după μούναρχον, ceace pe elinește ar fi un pleonasm inutil.

⁶ Κῶς δ' ἂν εἴη χρῆμα κατηρημένον μοναρχίῃ, τῇ ἔξεσσι ἀνευθύνῳ ποιέειν τὰ βούλεται. Erodote pune în gura lui Otanes aci

ἄριστον ἀνδρῶν πάντων, σπάντα
 ἔς ταύτην τὴν ἀρχήν,¹ ἐκτὸς τῶν
 ἐθωθῶτων² νομιμάτων σήσεις. Ἐγ-
 γίνεσθαι μὲν γὰρ οἱ ὕβρις ὑπὸ τῶν
 παρῶτων ἀγαθῶν,³ φθόνος δὲ
 ἀρχήθεν ἐμφύεται ἀνθρώπων. Δύο
 ὁ⁴ ἔχων ταῦτα, ἔχει πάσαν κα-
 κότητα· τὰ μὲν γὰρ ὕβρι κεκορη-
 μένος⁵ ἔρῃσι πολλά καὶ ἀτάσθαλα,
 τὰ δὲ φθόνῳ. Καίτοι ἄνδρα γε
 τύραννον ἄφθονον ἔδει εἶναι, ἔ-
 χοντά γε πάντα τὰ ἀγαθὰ⁶ τὸ
 ὁ⁷ ὑπεραντίον τούτων ἔς τοὺς πο-

mele trufiei magului. Cum ar
 putea fi oare monarhia o in-
 stituție bine potrivită, când
 permite (cuivă) să facă tot ce
 vooște fără (nici o) răspun-
 dere? Căci cel mai bun dintre
 oameni, (odată) pus în această
 înaltă poziție, e apt să iasă
 din rânduiala normală. Avan-
 tajele ce le posedă cinevă
 produc în el trufia, iar invidia
 e dela început înăscută (în
 firea) omenească. Posedând (un

tocmai teoriile curente la Atena în epoca în care a fost el acolo când ideile de libertate luaseră un avânt mare. În *Antigona* lui Sofocle, vers 502 și următoare găsim ἄλλ' ἢ τυραννίς πολλά τ' ἄλλ' ἐδοκίμοισι, κάξιστιν αὐτῇ δρᾶν λέγειν ἢ ἄ βούλεται. În scrierile lui Salustiu (*Jugurtha*, 31) găsim fraza următoare care seamănă cu partea finală a frazei noastre: »Nam impune quae lubet facere, id est regem esse». Cuvântul ἀνεθόνος este acela de care se servă Dionisiu din Alicarnas ca să exprime iresponsabilitatea dictatorilor romani. (*Ant. Rom.* V, 70; VI, 38; VII, 56). În toate statele libere ale Greciei antice există principiul că magistrații nu puteau fi trași la răspundere pentru sentințele ce le pronunțau și erau calificați de ἀπεθόνος. Această nerăspundere a magistraților și a suveranilor s'a tradus în statele constituționale moderne prin iresponsabilitatea puterilor suverane, legislative și judecătorești. Aci se înțelege arbitrarul iresponsabil și necontrolat, adică despotismul în forma lui cea mai extremă. — Pentru diversele sensuri și întrebunțări ale cuvântului χρῆμα vezi mai sus nota 750,

¹ σπάντα ἔς ταύτην τὴν ἀρχήν. Bähr traduce »in hoc imperium collocatum. Am tradus *pus în această înaltă poziție* ca fiind mai aproape de original. Erodote se servă uneori de verbul ἰζεσθαι: cu ἔς cum avem aci verbul ἰστημι cu ἔς: de exemplu la Cap. 64 mai sus citim: ἰζόμενος ἔς τὸν βασιλῆϊον θρόνον.

² ἐθωθῶτων formă ionică pentru ἐθῶτων dela ἔθος, obiceiul, deci obiceiul sau normal.

³ Ἐγγίνεσθαι μὲν γὰρ οἱ ὕβρις ὑπὸ τῶν παρῶτων ἀγαθῶν. Sofocle în *Oedip regis* în antistrofa chorului care începe la versul 873 și următoarele are pasajul Ἔβρις φουτῶει τύραννον. De sigur că Erodote s'a inspirat aci de acel pasaj.

⁴ ἔχων. Cred eu Bähr că subiectul acestui verb este ὁ μόνναρχος subînțeles. Nu cred că e ἀνθρωπος pentru că aceasta ar fi prea general. Nu toți oamenii sunt și trufași și invidioși, dar e vorba de monarhii absolute, în inima cărora se naște trufia fiindcă sunt puternici și cari din fire sunt invidioși. Acesta cred că e sensul pe care l-a înțeles Erodote și de aceea am exprimat subiectul un monarh în traducere, în paranteză, ca subînțeles în textul elinesc. Fraza care urmează arată clar mi se pare că aci e vorba de categoria mai restrânsă de monarhi, decât de omenirea întreagă.

⁵ Ἔβρι κεκορημένος, plin de insolentă. De verbul acesta se servă mult poezii epici. Vezi Omer, *Iliada* XVIII, vers 287, *Odissea* VIII, vers 98; Exiod, *Lucrări și Zile* vers 591 s.c.l.

⁶ Καίτοι ἄνδρα γε τύραννον ἄφθονον ἔδει εἶναι, ἔχοντά γε πάντα τὰ ἀγαθὰ. Tradus de Bähr latinește: »Quamquam virum regia certe in potestate constitutum oportebat invidia carere. Avem înțeles: urmat de doi

»λιήτας πέφυκε.¹ Φθονέει γάρ
 »τοῖσι ἀρίστοισι περιεοῦσι τε καὶ
 »ζώουσι,² χαίρει δὲ τοῖσι κακί-
 »στοισι τῶν ἀσπῶν, διαβολὰς δὲ
 »ἄριστος ἐνδέκεσθαι. Ἀναρμοστό-
 »τατος δὲ πάντων³ ἦν τε γὰρ ἀ-
 »πὸν μετρίως θωμάζης, ἄχθεται
 »ὅτι οὐ κάρτα θεραπεύεται· ἦν τε
 »θεραπεύη τις κάρτα, ἄχθεται ἅτε
 »θωπί.⁴ Τὰ δὲ δὴ μέγιστα ἔρχο-
 »μαι ἐρέων⁵ νόματά τε κινεῖ⁶
 »πάτρια, καὶ βιάται γυναικας, κτεί-
 »νει τε ἀκρίτους. Πλήθος δὲ ἄρ-
 »χον⁷ πρῶτα μὲν οὐνομα πάντων
 »κάλλιστον ἔχει, ΙΣΟΝΟΜΙΗΝ.⁸

»monarh) astfel aceste două (vi-
 »ciuri), el devine cu desăvâr-
 »șire rău; atunci, plin de tru-
 »fie pe de o parte, de invidie pe
 »de alta, făptuește crime multe.
 »E lucru pozitiv că un rege ar
 »trebui să fie lipsit de invidie,
 »fiindcă se bucură de toate cele
 »bune; contrariul însă se în-
 »tâmplă (în purtarea lui) față
 »de cetățeni. Căci el invidiază
 »pe cei buni cari rezistă și tră-
 »desc, îi plac cei mai netrebnici
 »dintre cetățeni și ascultă cu
 »plăcere limbajul calomniei. (Un

re la Cap. 187 din Cartea I, și am arătat acolo (vol. I, p. 348, nota 2), că au o semnificare negativă; aci au un sens pozitiv foarte accentuat. — În loc de ἔδει unele ediții au ἔδει. Vezi mai sus nota 4, pag. 109, Cap. 45.

¹ πέφυκε. Luat în sens intransitiv.

² περιεοῦσι τε καὶ ζώουσι. Amândouă verbele au mai acelaș sens. Bähr traduce »quod superstites adhuc sunt ac vivunt«. E totuș o nuanță ζώουσι fiind consecvența lui περιεοῦσι care indică rezistența în contra a tot ce uzează și doboară. Nu e deci necesar să suprimăm pe τε καὶ ζώουσι, cum se propune de unii comentatori.

³ Ἀναρμοστότατος δὲ πάντων. Aceste pasaje sunt inspirate de Euripid. (Vezi *Medea*, vers 119 și următoare). În toate discursurile acestea politice pe cari Erodot le pune în gurile lui Otanes, a lui Megabiz și a lui Dariu el nu pretinde a le reproduce textual, ci numai spiritul lor; cât pentru modul de a exprima principiile pe cari fiecare le susține, autorul nostru și-a rezervat dreptul de a le prezenta în forma pe care o consideră el ca mai bună; de aceea, găsim fraze inspirate de poezii și de retorici cei mai celebri din timpurile acelea. — Cuvântul ἀναρμοστότατος însemnează nu necumpătat dar neglic, un om pe care nu se poate conta, nefiind călăuzit în acțiunile lui de nici un principiu cu care să fie consecinte.

⁴ ἄχθεται ἅτε θωπί. Cuvântul θωψ însemnează un lingșitor și se întrebuințează și ca adjectiv. — Unele ediții vechi au aci θωπειαν ἢ γοῦβμος, iar cele mai multe manuscrite au θωπειαν adică au ἄχθεται ἅτε θωπειαν. Versiunea cu θωπί adoptată de noi este aceea a manuscrisului sancroftian, a textului lui Gaisford precum și a edițiilor celor mai bune.

⁵ ἔρχομαι ἐρέων. La Cap. 5 din Cartea I am avut ἔρχομαι ἐρέων. (Vezi vol. I, pag. 10, nota 1). Traducerea literală ar fi *riu să spun*.

⁶ κινεῖ. Unele ediții au forma ionică κινεῖ. — Sensul este de a mută din loc, a luă de unde este, ceace aplicat unei legi indică desființarea sau a abrogă, nu a nesocoti cum traduce Rawlinson, căci »set oside« în limba engleză însemnează a nesocoti.

⁷ Πλήθος δὲ ἄρχον. Massa domnitoare, în alte cuvinte poporul suveran. — Expresia aceasta e inspirată de Euripid. (Vezi *Medea*, vers 119—131).

⁸ ΙΣΟΝΟΜΙΗΝ. Cuvântul acesta care e imposibil de tradus într'o limbă modernă altfel decât prin perifrază, cuprindeă întreaga definiție a idealului democratic la Elini și exprimă perfecta egalitate de drepturi și politice și civile. Deviza republicii franceze *liberté, égalité, fraternité* exprimă foarte bine idea

»δεύτερα δέ, τούτων τῶν ὁ μού-
 »ναρχος ποιέει· οὐδέν. Πάλῳ μὲν
 »ἀρχὰς ἄρχει,¹ ὑπεύθυνον δὲ ἀρ-
 »χὴν ἔχει, βουλευματα δὲ πάντα
 »ἔς τὸ κοινὸν ἀναφέρει.² Τίθεμαι
 »ὧν γνώμη, μετέντας ἡμέας μου-

»rege) e omul cel mai capricios;
 »dacă îi arăți o admirație po-
 »trivită, se mânie că nu i-ai
 »făcut destulă onoare; dacă iar
 »îi arată cineva o prea mare
 »admirație, se mânie că e lin-
 »gușire. Să vă spun acum par-
 »tea cea mai gravă: el desfin-
 »țează legile strămoșești, silu-
 »ește pe femei și ucide (oa-
 »meni) fără să fie ei judecați.
 »Suveranitatea poporului poartă
 »mai întâiu de toate cel mai
 »frumos nume, *isonomia*; apoi,
 »în al doilea rând, ea nu (co-
 »mite) nici unul din acele (a-
 »buzuri) pe cari le comite un
 »monarh (absolut). Ea distri-

cuprinsă în cuvântul *isonomia*. — Elinii puneau multă importanță într-o denu-
 mire și-i atribuiau proprietăți de sugestiune, așa că erau departe de idea ex-
 primată de Shakespeare în *Romco* și *Julietta* »What's in a name?« Blakesley
 zice că există multe exemple în literatura elină din epoca lui Erodot de rațio-
 namente greșite din cauză că sunt bazate pe confuzie între un lucru în sine
 și ceace numele lui uneori sugerează. La asemenea argumentări face Aristote-
 teles aluzie mai târziu când zice »εἶναι τῶν ἀδυνάτων τὸ μὴ εὐνομεῖσθαι τὴν
 ἀριστοκρατομένην πόλιν, ὁμοίως δὲ καὶ ἀριστοκρατεῖσθαι τὴν μὴ εὐνομουμένην.—
 Ideea exprimată aci de Erodot o găsim mai dezvoltată în pasajul următor din
 tragedia *Fenicenele* a lui Euripid citat de Blakesley în nota lui asupra ace-
 stui pasaj:

»εἰς ἄλλο καλλίον, τέκνον,
 »εἰσότητα τιμᾶν, ἢ φίλους ἀεὶ φίλοις
 »πόλεις τε πόλεις, συμμάχους τε συμμάχοις
 »ξουδεῖ· τὰ νόμιμον ἀνθρώποις ἔφυ.
 »καὶ γὰρ μέτρ' ἀνθρώποισι καὶ μέρη σταβμῶν
 »εἰσότης ἔταξε κἀριθμὸν διώρισ·
 »νοκτὸς τ' ἀφεγγὲς βλέφαρον ἡλίου τε φῶς
 »ἴσον βαδίζει τὸν ἐνιασίον κύκλον
 »καθόδτερον αὐτῶν φθάνον ἔχει νικώμενον.

Euripid (*Fenic*, vers 535—543).

¹ Πάλῳ μὲν ἀρχὰς ἄρχει. În statele democratice ale Greciei antice
 funcțiile publice înalte se căpătau prin alegere. Aristotele (*Politic*, IV, 7, § 3).
² βουλευματα δὲ πάντα ἔς τὸ κοινὸν ἀναφέρει. Tot așa în acele
 state liber constituite din Grecia, toate chestiunile se referă adunării populare.
 Aceasta eră mai ales cazul la Atena care eră modelul democrației eline. De
 aceea, Demostene spune »ὁ γὰρ δῆμος ὁ Ἀθηναίων κυριώτατος ὢν τῶν ἐν τῇ
 πόλει ἀπάντων καὶ ἐξὸν αὐτῷ ποιεῖν ὅτι ἀν βούληται«. Avem și pasajul următor
 din Republica lui Cicerone (I, 27) care spune acelaș lucru: »Athenienses qui-
 busdam temporibus sublato Areopago nihil nisi populi scitis agebant«.

»ναρχίην τὸ πλῆθος ἀέξειν¹ ἐν
 »γὰρ τῷ πολλῷ ἐνὶ τὰ πάντα.²
 Ὅτανης μὲν δὴ ταύτην τὴν γνώ-
 μην ἐσέφερε,

81. Μεγάβυζος δὲ ὀλιγαρχίην
 ἐκέλευε ἐπιτράπειν,³ λέγων τάδε·
 »Τὰ μὲν Ὅτανης εἶπε τυραννίδα
 »παύων,⁴ λελέχθω καὶ μοι ταῦτα.⁵
 »τὰ δ' ἐς τὸ πλῆθος ἄνωγε φέρειν
 »τὸ κράτος, γνώμης τῆς ἀριστερῆς
 »ἡμάρτηκε. Ὅμιλον γὰρ ἀχαρήϊον
 »οὐδὲν ἐστὶ ἀσυνετώτερον,⁶ οὐδὲ
 »ὑβριστότερον⁷ καὶ τοι τυράννον
 »ὑβριν φέροντας ἄνδρας ἐς δῆμον
 »ἀκολάστου⁸ ὑβριν πεσέειν⁹ ἐστὶ
 »οὐδαμῶς ἀνασχέτόν. Ὁ μὲν γάρ,
 »εἴ τι ποιέει, γινώσκων ποιέει, τῷ

»bue funcțiunile publice prin
 »sortii, (funcționarul) răspunde
 »de chipul cum administrează
 »și ea lasă comunității ca să
 »decidă asupra tuturor (chestiunilor). Eu propun dar ca noi
 »să desființăm monarhia și să
 »mărim (puterea) masselor; căci
 »în multe stau toate». Aceasta
 dar fu părerea emisă de Otanes.

81. Megabize sfătui apoi predarea (afacerilor statului în mâinile) unei oligarhii, zicând astfel: »Argumentele puse înainte
 »de Otanes în favoarea desființării puterii absolute au și a
 »mea deplină aprobare; pe de
 »altă parte a investi masa poporului cu puterea suverană
 »e o greșeală de judecată sănătoasă. Căci nimic nu e mai
 »prost și mai pizmaș decât mulțimea deșanțată; și ar fi, în a-

¹ ἀέξειν. Verbul acesta e des întrebuintat de Omer pentru a crește sau a hrăni și prin analogie a mări sau desvoltă, așa că aci idea este de a desvoltă poporul sau a-l ridică și a-i da un rol mai important.

² ἐν γὰρ τῷ πολλῷ ἐνὶ τὰ πάντα. Poate că Erodot a avut în minte preceptul lui Anaxagoras »ἐν παντί παντός μοῖρα ἐνεσσι πλὴν νόου».

³ ἐπιτράπειν. Se subînțelege πρήγματα. Sensul este a predă lucrurile sau situația, adică a face stăpân pe situație; în alte cuvinte aci a da oligarhiei situația. Avem verbul acesta întrebuintat în sensul de a predă în Cartea I la Cap. 64, în Cartea II la Cap. 120, în Cartea IV la Cap. 202, în Cartea VI la Cap. 26 și în Cartea VII la Cap. 52.

⁴ παύων. Participiu prezent indicând intenția sau tendința spre realizarea acțiunii pe care o exprimă verbul. (Vezi gramatica elină a lui Kühner, § 438).

⁵ λελέχθω καὶ μοι ταῦτα. Literal tradus ar fi *spuse fie și de mine acestea*, adică considerați că le-am spus și eu, deci le aprob și eu.

⁶ ἀσυνετώτερον. Ediția lui Long și Maclean precum și altele vechi au ἀξυνετώτερον. M'am ținut însă de forma pe care o are acest cuvânt la Cap. 185 din Cartea I, și la Cap. 57 din Cartea II.

⁷ ὑβριστότερον. Un manuscris, cel din Florența, are ὀβριστικώτερον.
⁸ δῆμον ἀκολάστου. Prin δῆμον aci Erodot nu înțelege poporul în bunul sens, dar masa ignorantă nedisciplinată și pasionată pe care o numește mai sus ὄμιλος și iar πλῆθος. La Cap. 156 din Cartea VII, Erodot zice δῆμος συνοίχημα ἀχαριώτατον.

⁹ πεσέειν. Ediția Creutzer are forma atică πεσειν.

»ὄτε οὐ γινώσκεις ἐνι.¹ κῶς γὰρ
 »ἂν γινώσκοι, ὅς οὐτ' ἐδιδάχθη,
 »οὔτε οἶδε καλὸν οὐδὲν, οὐδ' οἰ-
 »κήτιον;² ὠθέει τε ἐμπροσθὼν τὰ
 »πρήγματα ἄνευ νόου, χειμάρρῳ
 »ποταμῷ ἵκελος.³ Δῆμῳ μὲν νῦν,
 »οἱ Πέρσῃσι κακὸν νοέουσι, οὔτοι
 »χράσθων,⁴ ἡμεῖς δὲ ἀνδρῶν τῶν
 »ἀρίστων ἐπιλέξαντες ὁμιλίῃ τού-
 »τοις περιβέωμεν τὸ κράτος· ἐν
 »γὰρ δὴ τούτοις καὶ αὐτοὶ ἐνεσώ-
 »μεθα· ἀρίστων δὲ ἀνδρῶν οἰκός⁵
 »ἄριστα βουλευόμενα γίνεσθαι.» Με-

»devăr, un ce de nesuferit dacă
 »oamenii, pentru a scăpa de
 »aroganța unui tiran, ar cădea
 »victime ale aroganței masselor
 »nedisciplinate. Fiindcă tiranul,
 »când face un lucru, îl face cu
 »știre, masele însă sunt incon-
 »știente. Căci cum ar ști acela
 »care nu a învățat (nimic), și
 »care nu a văzut nimic bun
 »sau cum trebuie? El se preci-
 »pită cu furie și fără socoteală
 »asupra afacerilor (publice) ca
 »un torent în timp de iarnă.
 »Urez ca toți aceia cari vor
 »răul Perșilor să fie sub regi-
 »mul masselor. Noi însă, să a-
 »legem un consiliu (compus)
 »din bărbații cei mai de frunte

¹ τῷ δὲ οὐ γινώσκεις ἐνι. În tragedia *Suplicantele* lui Euripid, vers 417 și în alte pasaje din poezii și din autorii Greci și Romani găsim exprimată această idee a inconștienței masselor mai ales când pasiunile lor s'au deslănțuit. Natura omenească nu s'a schimbat, precum a probat-o revoluția franceză, care a arătat cât e de adevărată judecata lui Tacit »Nihil in vulgo modicum« (*Anal* I, 29).

² οἰκήτιον. S'a discutat destul asupra sensului acestui cuvânt. Cea mai bună interpretare e aceea a lui Corais care consideră că οἰκήτιον este sinonim cu πρίπον sau καθήκον, cum se cade sau cum se cuvine, casa sau familia fiind considerate ca cerul în care purtarea e mai bună. În toate cazurile nu cred că οἰκήτιον se referă aci la științele de stat indicând arta de a guvernă bine, cum opinează Dietsch.

³ ἵκελος. Manuscrisul florentin adoptă ortografia ἔικελος. M'am ținut de textul lui Creutzer și de majoritatea manuscriselor, cum am făcut și în alte locuri unde se prezintă cuvântul acesta. De pildă, la Cap. 61 din Cartea IV am scris προεικίλους, iar la Cap. 177 din aceeaș carte προεικίλος. Amândouă ortografiile sunt corecte. — Putem compara pasajul acesta despre tirania și inconștința masselor când au pus mâna pe putere cu următorul pasaj din Platon (*Alcibiad*, § 18): »Ὅ μὲν γὰρ δῆμος ἐστὶ ἐαυτὸ συνδεδόμενον ὁ δὲ ὄχλος διεσπασμένον πλῆθος· ὅθεν δὴ καὶ ἐν ταῖς πολιτείαις διαφέρειν λέγουσι τὴν ὀλιτοκρατίαν ἀπὸ τῆς δημοκρατίας· ἐστὶ γὰρ ἡ μὲν ἄτακτος καὶ παράνομος καὶ πενημελής, ἡ δὲ ὑπὸ τῶν νόμων τεταγμένη«. Platon în pasajul acesta distinge mult mai bine decât Erodot între sensul cuvintelor ὄχλος și δῆμος, căci Erodot zice δῆμος când înțelege ὄχλος.

⁴ οἱ Πέρσῃσι κακὸν νοέουσι, οὔτοι χράσθων. Aceasta seamănă cu exclamația lui Fabricius când intrerupse pe Cineas care îi expunea doctrinile lui Epicur și-i zise: »Pe Hercule, urez ca Piru și Sammiții să pună această doctrină în practică cât timp vor fi inamicii noștri!« (Vezi Plutarh, *Vieța lui Piru*, § 20)

⁵ οἰκός. Unele ediții scriu εἰκός.

γάβυζος μὲν δὴ ταύτην γνώμην ἐσέφερα.

82. Τρίτος δὲ Δαρσιός ἀπεδείκνυτο γνώμην,¹ λέγων· «ἐμοὶ δὲ, τὰ μὲν εἶπε Μεγάβυζος ἐς τὸ πλῆθος ἔχοντα,² δοκέει ὀρθῶς λέξαι, τὰ δ' ἐς ὀλιγαρχίην οὐκ ὀρθῶς. Τριῶν γὰρ προκειμένων, καὶ πάντων τῶν λέγω ἀρίστων ἐόντων, δῆμον τε ἀρίστου καὶ ὀλιγαρχίης καὶ μονάρχου, πολλῶ τούτο προέχειν λέγω. Ἄνδρὸς γὰρ ἐνὸς τοῦ ἀρίστου³ οὐδὲν ἄμεινον ἂν φανείη· γνώμη γὰρ τοιαύτη ὑπερέχουσα, ἐπιτροπέοι⁴ ἂν ἀμωμῆτως τοῦ πλῆθους· σιγητό τε ἂν βουλευόμενα ἐπὶ δυσμενέας ἄνδρας οὕτω μάλιστα. Ἐν δὲ ὀλιγαρχίᾳ, πολλοῖσι ἀρετὴν ἐπασκένουσι ἐς τὸ κοινόν, ἔχθρα ἴδια ἰσχυρὰ φιλέει ἐγγίνεσθαι.⁵ Αὐτὸς γὰρ ἕκαστος βουλευόμενος κορυφαῖος εἶναι γνώμησὶ τε νικῶν, ἐς ἔχθρα μεγάλα

»și pe aceștia să-i investim cu »pŭterea; între aceștia vom fi și »noi; și să înțelege că din bār- »bații cei mai buni vor naște »hotărriile cele mai bune«. Aceasta fu părerea pe care o emise Megabiz.

82. În al treilea rând Dariu își expuse părerea zicând: »În »cele ce le a spus Megabiz re- »lativ la (regimul) masselor, mi »se pare că a vorbit drept, re- »lativ însă la oligarhie, uu (a »vorbit) drept. Cei din aceste »trei (sisteme) cari s'au adus »înainte, chiar aplicate toate în »cele mai bune (condiții, adică) »democrație cum trebuie, oli- »garhie și monarhie, cu mult e »de preferat cel din urmă. Căci »nimic nu e mai bun ca un »bărbat așa cum trebuie: acesta »pune în practică (bunele) lui »principii și guvernează massele »în mod perfect; în acelaș timp »el e mai discret cu privire la »hotărriile (ce le ia) în contra »celor răi. Pe de altă parte, »subt (un regim) oligarhic, (când)

¹ ἀπεδείκνυτο γνώμην. Pentru expresia aceasta însemnând a-și expune părerea vezi vol. I, pag. 302, nota 6.

² τὰ μὲν εἶπε Μεγάβυζος ἐς τὸ πλῆθος ἔχοντα. Vezi mai sus nota 1, pag. 44.

³ Ἄνδρὸς γὰρ ἐνὸς τοῦ ἀρίστου. Unii cred această frază defectuoasă și o completează prin »Ἄρχοντος γὰρ ἐνὸς τοῦ ἀρίστου« sau »Ἄνδρὸς γὰρ ἐνὸς τοῦ ἀρίστου ἄρχοντος«. Nu văd necesitatea unui asemenea adaos, căci se pricepe dela sine că e vorbă de un bărbat în capul puterii.

⁴ ἐπιτροπέοι. Pentru uzul impropriu pe care îl face uneori Erodot de verbul acesta vezi mai sus nota 5, pag. 87.

⁵ Ἐν δὲ ὀλιγαρχίᾳ, πολλοῖσι ἀρετὴν ἐπασκένουσι ἐς τὸ κοινόν, ἔχθρα ἴδια ἰσχυρὰ φιλέει ἐγγίνεσθαι. Bähr traduce latinește: »In paucorum potestate, ubi plures virtutem ad res publicas tractandas afferunt eandemque exercent, inter hos inimicitiae private eaque validae existere solent«. Aceeaș reflecție o găsim și în Isocrat (*Panegiric*, § 79).

ἄλλήλοισι ἀπικνεύονται,¹ ἐξ ὧν στα-
 σιες ἐγγίνονται, ἐκ δὲ τῶν στασιῶν
 φόνος, ἐκ δὲ τοῦ φόνου ἀπέβη ἐς
 μοναρχίην² καὶ ἐν τούτῳ διέδεξε
 ὁσφ' ἐστὶ τοῦτο ἄριστον. Δήμον τε
 αὐτῶν ἄρχοντας, ἀδόνατα μὴ οὐδ' κακό-
 τητα ἐγγίνεσθαι κακότητος τοίνυν
 ἐγγινομένης ἐς τὰ κοινὰ ἔχθεα μὲν
 οὐκ ἐγγίνεται τοιοῖσι κακοῖσι, φι-
 λία δὲ ἰσχυραὶ οἱ γὰρ κακοῦν-
 τες τὰ κοινὰ συγκόψαντες ποιεῖσι.⁴
 Τοῦτο δὲ τοιοῦτο γίνεται, ἐς δὲ
 αὐτῶν⁵ προστάς τις τοῦ δήμου τοῦς
 τοιοῦτους πύση. Ἐκ δὲ αὐτῶν⁶
 θωμάζεται οὗτος δὴ ὑπὸ τοῦ
 δήμου, θωμαζόμενος δέ, ἀν' ὧν
 ἐβάνη μοναρχος ἐάν· καὶ ἐν
 τούτῳ δηλοὶ καὶ οὗτος ὡς ἡ μου-
 ναρχίη κράτιστον. Ἐνὶ δὲ ἔπει
 πάντα συλλαβόντα εἰπεῖν,⁷ κοθεν
 ἡμῖν ἢ ἐλευθερίῃ ἐγένετο; καὶ τοῦ
 ὀδόντος; Κότερα παρὰ δήμου, ἢ
 ὀλιγαρχίης, ἢ μοναρχου; Ἐχω
 τοίνυν γνώμην, ἡμέας ἐλευθερω-
 θέντας διὰ ἓνα ἄνδρα,⁸ τὸ τοι-

»mulți cultivă virtutea în inte-
 »resul comun, trebuie să se
 »nască uri puternice personale.
 »Fiecare în parte caută să fie
 »el conducătorul și să facă să
 »triumfe părerile lui, de aci a-
 »jung să se urască unii pe alții
 »și atunci rezultă răscoale, din
 »răscoale se nasc vărsări de
 »sânge și la vărsări de sânge
 »succede regimul monarhic; și
 »într'aceasta s'a dovedit că acest
 »(din urmă regim) e cu mult
 »cel mai bun. Iarăș, dacă stă-
 »pânește massa, e peste putință
 »să nu se ivească ticăloșii; și
 »când se ivesc (asemenea) tică-
 »loșii, în genere nu rezultă re-
 »simțiminte între cei ticăloși,
 »ci amicii străne; căci acei
 »cari comit ticăloșii le comit în
 »urma unei comune înțelegeri.
 »Astfel merge situația înainte
 »până ce se deșteaptă un apă-
 »rător oarecare al poporului

¹ ἀπικνεύονται. Verbul e la plural acordându-se cu pluralitatea implicată în cuvântul ἕκαστος. Avem construcții similare mai jos la Cap. 150 și 158.

² ἀπέβη. Se subînțelege τὰ πράγματα sau τὸ κράτος. Acelaș lucru se poate spune și despre verbul διέδεξε mai jos.

³ μὴ οὐδ'. Vezi gramatica elină a lui Kühner, § 718, 2.

⁴ συγκόψαντες ποιεῖσι. συγκόψαντες e tradus de Bähr »incumbentes et consentientes. Ideea este de a-și apropiia capetele și a le plecã unul către altul ca într'o adunare de oameni cari se consultã împreună. Tot așa avem la Cap. 145 din Cartea VII. — Bekker și cu Dindorf pe alte pasaje din Erodot ca la Cap. 39 din Cartea I, la (cap. 49 din Cartea II, la Cap. 16 din Cartea aceasta și altele unde e întrebuințat ποιεῖσι în modul acesta propun să mai adauge aci τὰ ποιεῖσι, dar nici un manuscris nu legitimează acest adaos.

⁵ ἐς δὲ αὐτῶν. Avem această expresie, urmată tot așa de subjunctiv la Cap. 93 din Cartea I.

⁶ Ἐκ δὲ αὐτῶν. Rezultând din aceste împrejurări. — Dindorf, Dietsch și Valckenar propun în loc de aceste cuvinte Ἐκ δὲ αὐτῶν εἰς însemnând după aceea; nici un manuscris însă nu legitimează această schimbare.

⁷ Ἐνὶ δὲ ἔπει πάντα συλλαβόντα εἰπεῖν. Aceaș expresie pentru a rezumã într'un cuvânt e întrebuințată de Erodot la Cartea VII, Cap. 16.

⁸ διὰ ἓνα ἄνδρα. Prin munca unui singur om. Așa avem la Cartea VI, Cap. 33 și la Cartea VII, Cap. 165.

»οὐτο¹ περιστέλλειν² χωρίς τε
 »τούτου, πατρίους νόμους μὴ λύειν
 »ἔχοντας εὖ· οὐ γὰρ ἄμεινον.«³

83. Γνώμαι μὲν δὴ τρεῖς αὐται
 προεκέατο· οἱ δὲ τέσσαρες τῶν
 ἑπτὰ ἀνδρῶν προσέθετο ταύτη.
 Ὡς δὲ ἐσώθη τῇ γνώμῃ ὁ Ὀτά-
 νης, Πέρσησι ἰσονομίην⁴ σπεύδων
 ποιῆσαι, ἔλθε εἰς μέσον⁵ αὐτοῖσι
 τάδε· Ἄνδρες στασιώται, δὴλα
 »γὰρ δὴ ὅτι δεῖ ἓνα γέ τινα ἡμέων
 »βασιλέα γενέσθαι, ἧτοί κλήρω γε

»care pune capăt acestor tică-
 »loși. Consecința este că acest
 »om este admirat de popor, și
 »fiind admirat, ajunge să fie
 »rege; și aci el probează iar
 »că monarhia e (sistemul) cel
 »mai bun. Dar, ca să mă rezum
 »într'un singur cuvânt, (vă în-
 »treb) de unde ne vine liber-
 »tatea? Care e regimul care
 »ne-a hărăzit-o? Dată e ea de
 »regimul democratic, sau de cel
 »oligarhic, ori (e dată) de cel
 »monarhic? Părerea mea este
 »că, deoarece am fost liberați
 »prin munca unui singur bār-
 »bat, să stăruim în sistemul mo-
 »narhic; afară de aceasta, să
 »nu desființăm legile noastre
 »strămoșești subț cari prospe-
 »răm: aceasta nu ar fi spre
 »bine«.

84. Acestea fură cele trei pā-
 reri propuse; patru din cei șapte
 se uniră cu părerea din urmă.
 Îndată ce fu respinsă propune-
 rea lui, Otanes, doritor să sta-
 bilească o democrație în Per-
 sia, luă (din nou) cuvântul în
 mijlocul lor și zise: »Camara-
 »zilor de răscoală, este lucru
 »evident că unul din noi are

¹ τὸ τοιοῦτο. Sistemul analog celui din urmă menționat, adică cel monarhic.

² περιστέλλειν. Vezi vol. I, pag. 178, nota 7.

³ οὐ γὰρ ἄμεινον. Aceste cuvinte conțin nuanța de amenințare ce am semnalat în ele pe inscripția reginei Nitocris dat de Erodot la Cap. 187 din Cartea I. (Vezi vol. I, pag. 346, nota 3).

⁴ ἰσονομίην. Egalitatea de drepturi și de regim pentru toți, în alte cuvinte democrația. Vezi mai sus la Cap. 80, nota 8, pag. 190.

⁵ εἰς μέσον. Vezi la Cap. 62 mai sus nota 3. pag. 147 și mai jos în capitolul acesta avem ἐκ τοῦ μέσου κατῆστο.

>λαχόντα,¹ ἢ ἐπιτρεψάντων² τῷ Περ-
 >σέων πλῆθει τὸν ἀν' ἐκείνο ἔλθεται, ἢ
 >ἄλλη τινὶ μηχανῇ³ ἐγὼ μὲν νῦν ὁμῖν
 >οὐκ ἐναγωνισόμεαι· οὐτε γὰρ ἄρχεῖν
 >οὐτε ἄρχεσθαι ἐθέλω. Ἐπὶ τούτῳ
 >ὁδῆ⁴ ὑπεξίσταμαι τῆς ἀρχῆς, ἐπ'
 >ὧς τε ὑπ' οὐδενὸς ὁμέων ἄρξομαι,
 >οὐτε αὐτὸς ἐγὼ, οὐτε οἱ ἀπ' ἐμεῦ
 >αἰεὶ γινόμενοι«. Τοῦτου εἰπαντος
 >ταῦτα, ὡς ἴσυνεγώρεον οἱ εἰς ἐπὶ
 >τούτοις,⁵ οὗτος μὲν δὴ σφι οὐκ
 >ἐνηγωνίζετο, ἀλλ' ἐκ τοῦ μέσου
 >κατήστο.⁶ Καὶ νῦν αὐτῆ ἡ οἰκίῃ
 >διτατεῖται· μούνη ἐλευθέρῃ ἐοῦσα
 >Περσέων,⁷ καὶ ἄρχεται τοσαῦτα

>să fie rege, ori desemnat de
 >soartă, ori referind obștei Per-
 >șilor alegerea aceluia care ar
 >conveni lor (ca să fie) stăpân
 >peste ei, ori prin alt mijloc
 >oarecare; eu, (pentru mine) nu
 >am să vă fac nici o împotri-
 >vire: nu am poftă nici să stă-
 >pânesc, nici să fiu stăpânit.
 >Cu o condiție însă renunț (eu)
 >la putere, cu aceea adică: să
 >nu fiu stăpânit de nici unul
 >din voi, nici eu, nici acei cari
 >se vor naște din mine în veci.
 Rostind Otanes cuvintele ace-

¹ κλήρω τε λαβόντα. Desemnat de soartă, se acordă cu ἔνα. Varianta λαχόντων, acordând cu ἡμέων și care figurează în unele ediții vechi nu are sprijinul manuscriselor.

² ἐπιτρεψάντων. Trebuie subînțeles ἡμέων.

³ ἢ ἄλλη τινὶ μηχανῇ. Lisis în orațiunea lui în contra lui Agorat, §. 95, întrebuintează o expresie analogă: μήτε τέγγη μήτε μηχανῇ μηδισμῆ.

⁴ Ἐπὶ τούτῳ δὲ. Ἐπὶ urmat de dativ în acelaș sens scopul ce îl are în locuțiunea ἐπ' ἐκτομῇ dela Cap. 48 de mai sus.

⁵ ἐπὶ τούτοις. Iar ἐπὶ urmat de dativ, aci însă în alt sens de *asupra acestora* care se repetă la condiția pusă de Otanes și care a fost acceptată de ceilalți șase tovarăși ai lui.

⁶ κατήστο. Vezi vol. I, pag. 68, nota 5 unde la Cartea I, Cap. 45, ca și aci toate manuscrisele au forma aceasta. Asemenea mai jos la Cap. 134 și la Cap. 56 din Cartea IX. — Locuțiunea ἐκ τοῦ μέσου κατήσθαι însemnează a se retrage din mijloc sau a fi neutru.

⁷ μούνη ἐλευθέρῃ ἐοῦσα Περσέων. Nu încapе nici o îndoială că afirmarea aceasta a lui Erodot relativ la situația excepțională și privilegiată pe care o ocupă în timpul lui familia lui Otanes în Persia, căci aceasta o mai probează afirmările lui Ctésias și poziția ce o ocupă numele lui pe inscripția dela Behistun, însă trebuie să atribuim această situație excepțională unei origini pe totul alta decât aceeaia ce-i asemnează autorul nostru, adică unei condiții puse de el camarazilor lui de revoltă în contra uzurpatorului mag. Lăsând la o parte faptul că toată narațiunea acestei discuții între conjurați după omorul lui Smerdis este o simplă ficțiune în care autorul nostru a voit să pună în gura acestor conjurați cuvinte și definiții de știință de stat curente în adunările Elinilor și aceasta pentru a face scrierea lui mai gustată de cetitorii lui Elini, e un ce netăgăduit că situația excepțională a familiei lui Otanes datează dela o epocă ceva anterioară uciderii lui Smerdis Magul. Adevărata sorginte a privilegiilor de cari se bucură familia lui Otanes trebuie căutată dar aiurea, și ele își găsesc explicația în faptele următoare: Întâiu existau vechi legături de rudenie cu casa Achemenizilor; am văzut mai sus, la Cap. 68, că el se coboră dela Farnaspe, regele Capadociei și dela Atosa, fiica lui Cambise I, strămoșul lui Cirus cel Mare; fiica lui Fedima (de sigur o formă a numelui Fatma), eră măritată cu Cambise al II-lea și deveni apoi soția lui Smerdis magul și a lui Dariu: Nici o familie nobilă în Persia nu se găsea în așa strănse legături cu ramura domnitoare achemenidă în Persia. Eră deci foarte

ὅσα αὐτῆ θέλει, νόμους· οὐκ ὑπερβαίνουσα τοὺς Περσῶν·

84. Οἱ δὲ λοιποὶ τῶν ἑπτὰ¹ ἐβουλεύοντο ὡς βασιλέα δικαιοτάτα στήσονται²· καὶ οἱ ἔδοξε, Ὀτάνη μὲν καὶ τοῖσοι ἀπὸ Ὀτάνω αἰεὶ γινόμενοι· ἦν ἐς ἄλλον τινὰ τῶν ἑπτὰ ἔλθῃ ἢ βασιλητῆ, ἐξαιρέτα δίδοσθαι ἐσθιῆτά τε Μηδικῆν³ ἔτεος ἑκάστου καὶ τὴν πᾶσαν δωρεῆν⁴ ἢ γίνετα ἐν Πέρσῃσι τιμωτάτη. Τοῦδε δὲ εἴνεκεν ἐβουλεύσαντο⁵ οἱ δίδοσθαι ταῦτα, ὅτι ἐβού-

stea și cei șase consimțind la condițiile acestea, el nu le (mai) făcū nici o împotrivire, dar se țiuū la o parte. Și până în ziua de astăzi familia aceasta e în ființă, singura liberă din câte sunt în Persia, e stăpânită nu mai atât cât permit ea, dar nu trece peste (limitele) legilor persane.

84. Aceia cari mai rămăseră din cei șapte se consultară (apoi) asupra modului celui mai echitabil de a numi un rege; și mai întâiu de toate decisera ca în cazul când unul din ei ar deveni rege să dea în fiecare an lui Otanes și acelor cari s'ar naște din el în veci o rochie medică ca distincție, precum și în acelaș timp din

natural ca să fi ocupat o situație independentă și privilegiată într'un stat autocratic ca Persia. Situația de frunte ce o ocupă familia lui Otanes și mai târziu în timpul domniei lui Xerxe e iar indicată prin faptul că Xerxe luă de soție pe Amestris, o strănepoată a lui Otanes. (Vezi Ctesias, *Excerpta Pers.*, Cap. 20). — În loc de ἐλευθέρη textul lui Creutzer are ἐλευθέρα.

¹ Οἱ δὲ λοιποὶ τῶν ἑπτὰ. Cei rămași din cei șapte, scoțându-se Otanes care s'a retras; deci cei șase rămași concurenți pentru tron.

² ὡς βασιλέα δικαιοτάτα στήσονται. Am avut la Cap. 97 din Cartea I, verbul ἱσθάναι pentru a instala un rege pe tron: ὅπερ στήσωμεν ἡμῶν ἀβτῶν βασιλέα.

³ ἐσθιῆτά τε Μηδικῆν. Despre costumul medic s'a vorbit de Erodote la Cap. 135 din Cartea I (vezi vol. I, pag. 242, nota 3, și tot la vol. I, pag. 119 la nota 1) am făcut două schițe arătând deosebirea între portul greoiu, strâmt și disgrățios al Perșilor și portul larg, moale, făcut din stofe fixe al Mezilor. Perșii mai nobili îmbrăcau costumul mai elegant medic și avem toate motivele de a crede că dreptul de a purta acest costum de distincție se conferă de rege odată cu haina întocmai cum se conferă încă de Sultani Turciei *kaftanul* care eră nu e mult timp un semn distinctiv al boieriei noastre. Așă eră la Perși cu rochia medică și Erodote la Cap. 116 din Cartea VII ne mai citează un caz unde un monarh al Perșilor prezintă o asemenea rochie ca semn distinctiv când Xerxe trimite ună Acontienilor drept mulțumire pentru concursul ce-l primise dela ei; asemenea avem cazul relatat de Xenofon (*Anabasis*, I, 2, § 27) unde Ciru conferă o asemenea distincție regelui Ciliciei.

⁴ τὴν πᾶσαν δωρεῆν. Vezi mai sus nota 3, pag. 179, asupra cuvintelor τὰ πάντα οἱ μύρια δῶσαν.

⁵ ἐβουλεύσαντο. Atât aci cât și câteva rânduri mai jos unde avem iar ἐβουλεύσαντο textul lui Sayce are ἐβούλευσαν care figurează și în unele manu-

λευσέ τε πρώτος τὸ πρήγμα καὶ
 συνέστησε αὐτούς. Ταῦτα μὲν δὴ
 Ὅτανη ἐξάιρετα, τάδε δὲ ἐς τὸ
 κοινὸν ἐβουλεύσαντο.¹ παριέναι ἐς
 τὰ βασιλῆα πάντα τὸν βουλόμενον
 τῶν ἐπτὰ ἄνευ ἐσαγγελέος, ἣν μὴ
 τυγχάνη εὐδῶν μετὰ γυναικὸς βα-
 σιλεύς.² γαμέειν δὲ μὴ ἐξεῖναι ἄλ-
 λοθεν τῷ βασιλείῃ ἢ ἐκ τῶν συνε-
 παναστάντων.³ Περὶ δὲ τῆς βασι-
 λῆτης ἐβουλεύσαντο τοιοῦνδε· ὅταν
 ἂν ὁ ἵππος ἡλίου ἐπανατέλλοντος
 πρώτος φθέγγεται ἐν τῷ προαστείῳ,

toate darurile cari sunt mai
 căutate de către Persani. Și ei
 luară hotărîrea de a da acestea
 lui Otanes pentrucă el fusese
 primul carele a consiliat lucrul
 și carele i a adus împreună.
 Aceste (privilegii) le (decretară)
 dar (ei) în deosebi pentru Ota-
 nes, pentru cercul lor însă ho-
 tărîră următoarele (privilegii):
 acela pentru oricare din cei
 șapte care ar pofti, de a se
 prezenta neanunțat în palat,
 afară numai dacă s'ar întâmplă
 ca regele să fie culcat cu (una
 din) femeile (lui); nu eră per-

scrise și texte vechi. Forma medie e mai corectă și indică consfătuire, pe când forma activă care urmează imediat este a da un consiliu. Otanes a consiliat revolta (activ), dar cei șapte s'au consultat (mediu) înainte de a decide ce răsplată trebuia să dea lui Otanes. — Plutarch ne spune că celor șapte conjurați cari au ucis pe falsul Smerdis li s'a mai acordat ca privilegiu dreptul de a purta tiara în partea din nainte a capului: τοῦμπροσθεν τῆς κεφαλῆς τὴν τιάραν φορεῖν· τοῦτο γάρ ἐποιήσαντο σύμβολον αὐροῦντες ἐπὶ τὴν πράξιν.

¹ ἐβουλεύσαντο. Deși mai sus (vezi nota precedentă) ediția lui Blakesley are forma medie, aci are forma activă și scrie ἐβούλευσαν.

² Παριέναι ἐς τὰ βασιλῆα πάντα τὸν βουλόμενον τῶν ἐπτὰ ἄνευ ἐσαγγελέος, ἣν μὴ τυγχάνη εὐδῶν μετὰ γυναικὸς βασιλεύς. În Lucian (*Le Syr.* dela § 25) găsim descris un privilegiu și mai intim exprimat aproape în aceiași termeni. Acolo se vorbește de un privilegiu regal acordat lui Cambabu și regele îi spune: ἀπίξαι δὲ παρ' ἡμέας ἄνευ ἐσαγγελέος οὐδέ τις ἀπέρξει σε ἡμετέρης ὄψεος, οὐδ' ἦν γυναικὶ ἐννάξωμαι.

³ γαμέειν δὲ μὴ ἐξεῖναι ἄλλοθεν τῷ βασιλείῃ ἢ ἐκ τῶν συνεπαναστάντων. Pe cât s'a putut constată, regii Persiei au observat timp de secolii întregi această regulă, în ceace privește, se înțelege, numai soțiile lor legitime, căci aveau, ca Sultanii otomani, multe sclave concubine în afară de soțiile lor legitime ai căror fii numai aveau dreptul la succesiune. Astfel Dariu I, în afară de soțiile lui legitime aparținând familiei lui proprie a Achemenizilor, a avut de soții pe Fedima, fiica lui Otanes și pe o fiică a lui Gobrias (vezi Cartea VII, Cap. 2). Xerxe luă de soție pe Amestris, fiica lui Onofas, unul din fiii lui Otanes (vezi Ctesias, *Excerpta persica*, § 20) s.c.l. În urmă a devenit un titlu de onoare pentru regii Capadociei de a trasa ascendența lor dela această aristocrație persană de șapte și dela neamul Achemenizilor. Ei pretindeau că se trag din Atosa, sora lui Cambise I, deci mătușa lui Ciru cel Mare, spuneau că Atosa se măritase cu Farnace, regele Capadociei și că din această căsătorie se născuse Galu, carele avu un fiu Smerdis, carele fu tatăl lui Artamnes; acest Artamnes avu de fiu pe Anafas, unul din cei șapte conjurați în contra falsului Smerdis și carele primi Capadocia în stăpânire fără plată de tribut. (Vezi Diodor din Sicilia, «apud Photium»). Tot așa pretenții de descendență aveau și Mitrîdat, regele Pontului, după spusele lui Polibiu și lui Apian. (Vezi nota 2 dela pag. 215 din vol. I).

αὐτῶν ἐπιβεβηκότων, τοῦτον ἔχειν τὴν βασιληΐην.¹

85. Δαρσίῳ δὲ ἦν ἱπποκόμος,² ἀνὴρ σοφός, τῷ ὄνομα ἦν Οἰβάρις. Πρὸς τοῦτον τὸν ἄνδρα, ἐπεὶ τὲ διελύθησαν, ἔλεξε Δαρσίος τάδε· »Οἰβάρις, ἡμῖν δέδοκται περὶ τῆς »βασιληΐης ποιῆσαι κατὰ τάδε· ὅτεν »ἂν ὁ ἵππος πρῶτος φθέγγεται ἅμα »τῷ ἡλίῳ ἀνιόντι, αὐτῶν ἐπαναβε- »βηκότων,³ τοῦτον ἔχειν τὴν βασι- »ληΐην. Νῦν ὦν, εἰ τινα ἔχεις

mis regelui să se căsătorească în alt cerc decât în acela al (celor șapte) conjurați. Întrucât însă privește desemnarea (persoanei) regelui, ei luară următoarea hotărîre: ca acela al căruia cal va nechezi cel dintâiu la răsăritul soarelui, când vor ieși ei în suburbie, să fie rege.

85. Darius avea un vizitiu, om deștept, al cărui nume era Oebares. Omului acestuia, după ce se despărțiră (cei șapte), Darius îi adresă cuvintele următoare: »Oebares, iată ce hotărîre am luat noi în privința »regalității: când vom încăleca, »acela (din noi) al căruia cal »va nechezi cel dintâiu, odată

¹ ὅτεν ἂν ὁ ἵππος ἡλίου ἐπανατέλλοντας πρῶτος φθέγγεται ἐν τῷ προασειῳ αὐτῶν ἐπιβεβηκότων, τοῦτον ἔχειν τὴν βασιληΐην. Inscripțiua dela Behistun nu pomeneste nimic despre aceasta și nu cred că e de mirare pentru că e un detaliu și apoi pentru că Darius, care vorbește în această inscripție nu ar avea de ce se fâli știind cum și în trebuințe fraudă ca să ajungă la scopul urmărit. Totuș nu poate încăpea în doxală că ceea ce spune Erodot aici e adevărat, mai ales că Ctesias, care nu își face niciodată scrupul de a contrazice pe Erodot când îl crede în defect, confirmă aci spusele din textul nostru și în *Excerpta Persica*, § 15, găsim următorul pasaj: »βασιλεύει δὲ τῶν ἑπτὰ ὁ Δαρσίος, τοῦ ἵππου, καθὰ συνέκτιστο ἀλλήλοισ, πρῶτου μηχανῆ τινὶ καὶ τέχνῃ, ἐπειδὴ ὁ ἡλίου πρὸς ἀνατολὰς ἐγένετο, χρομεϊσαντος. — Cât pentru observarea ca augur al calului vezi *Imnul* către Apolon al lui Omer vers 231 și Tacit (*Germ.*, 10, § 16), ne spune că nechezitul cailor albi serviă de augur atât poporului cât și preoților: »hinnitus ac »fremitus observant (equorum candidorum) nec ulli auspicio major fides, non »solum apud plebem, sed apud proceres, apud sacerdotes, etc. La Persani cailor albi erau considerați ca sacri și dedicați soarelui. (Vezi vol. I, pag. 253, nota 2), de aceea presupun că acești cai pe cari au încălecat cei șase pretendenți la tron, erau albi. Soarele răsăritor era un obiect de adorație la Perși și figurează și acum pe armele țerii și tinerii aceștia mergând la porțile cetății pe la ora când soarele se sculă îndepliniau probabil ceea ce considerau ei ca o datorie religioasă. — τοῦτον ἔχειν τὴν βασιληΐην, literal: *el să aibă (în posesiune) puterea regală.*

² ἱπποκόμος. Acest servitor era șeful grajdului, peste vizitiu ordinari cari erau ἱπποφόροι. La noi nu există cuvinte pentru a marca această distincție. Avem expresia turcească *sacz*, dar ea a pierit din limba noastră. Francezul are *ecuyer* și *cocher*.

³ αὐτῶν ἐπαναβεβηκότων. De preferință, pentru mai mare claritate am întrebuițat prima persoană plural în loc de a treia plural, cum e în textul elinesc.

σοφίην,¹ μηχανῶ ὡς ἂν ἡμεῖς σχώ-
 »μεν τούτο τὸ γέρας, καὶ μὴ ἄλ-
 »λος τις.« Ἀμείβεται Οἰβάρης
 τοιούτῳ: »Εἰ μὲν δὴ, ὦ δέσποτα, ἐν
 »τούτῳ τοί ἐσσι² ἢ βασιλέα εἶναι
 »ἢ μὴ, θάρσσε τούτου εἴνεκεν³
 »καὶ θυμὸν ἔχε ἀγαθόν, ὡς βασι-
 »λεὺς οὐδαίς ἄλλος πρὸ σεῦ ἔσται
 »τοιούτα ἔχω φάρμακα. Λέγει
 Δαρσίος: »Εἰ τοίνυν τι τοιούτον
 »ἔχεις σοφισμα, ὦρῃ μηχανάσθαι
 »καὶ μὴ ἀναβάλλεσθαι, ὡς τῆς
 »ἐπιδόσης ἡμέρης ὁ ἀγὼν ἡμῖν
 »ἔσσι.⁴ Ἀκούσας ταῦτα ὁ Οἰβά-
 ρης ποιεῖ τοιόνδε ὡς ἐγίνετο ἡ
 νόξ, τῶν θηλέων ἔππων μίαν, τὴν
 ὁ Δαρσίος ἔππος ἔστεργε μάλιστα,
 ταύτην⁵ ἀγαγὼν ἐς τὸ προάστειον
 κατέδησε, καὶ ἐπήγαγε τὸν Δαρσίου
 ἔππον· καὶ τὰ μὲν πολλὰ περιῆγε⁶
 ἀγχοῦ τῇ ἔππῳ,⁷ ἐγχρίπτων⁸ τῇ

»cu răsărirea soarelui, să fie
 »rege. Și acum, dacă ai ceva
 »deșteptăciune; potrivește așa
 »ca să căpătăm noi onoarea a-
 »ceasta, și nu un altul«. Oe-
 bares răspunse astfel: »O stă-
 »pâne, dacă depinde numai de
 »aceasta, să fii, ori să nu fii,
 »rege, fii cu curaj întrucât pri-
 »vește aceasta, și fii cu inima
 »voioasă, căci nu are să fie rege
 »nimeni altul decât tu; am eu
 »un farmec pentru așa ceva!«
 Dariu zise: »Dacă în adevăr ai
 »un meșteșug de felul acesta,
 »a sosit timpul ca să-l pui în
 »practică, și fără amânare, căci
 »concurența noastră va avea loc
 »măine«. Oebares, când auzi
 aceste (cuvinte), făcù precum
 urmează: îndată ce se făcù
 noapte, luă dintre iepe pe aceea
 pe care o preferă calul lui Dariu,
 o duse în suburbie și o pri-
 poni, apoi conduse (acolo) ca-

¹ σοφίην. În sens de iscusință sau deșteptăciune ca la Cap. 64 de mai sus.

² ἐν τούτῳ τοί ἐσσι e o locuțiune însemnând dacă numai într'aceasta constă, sau mai bine zis pe românește, dacă numai de acesta depinde. Găsim în autorul nostru, la Cap. 109 din Cartea VI o frază similară: »ἐν σοί νόν, »Καλλιμαχς, ἐσσι ἢ καταδουλώσαι: Ἀθήνας ἢ ἐλευθέρως ποιήσαντα μηχανόσυνα κλιπέσθαι. — Depinde acum de tine, Calimache s.c.l.

³ τούτου εἴνεκεν. Bähr traduce »quod ad hoc attinet«.

⁴ ἐσσι. Rău scris ἔσται în unele ediții.

⁵ ταύτην. Mai sus, la Cap. 63 și 75 avem exemple de pronume demonstrative, urmând după pronume: ὁ δὲ μοι μάγος... ὄστος... și ἑῶν μὲν τοι... τούτων...«

⁶ περιῆγε. Ediția lui Wesseling are ἐπήγαγε preferat și de Mathias și de Dietsch și care e mai corect. Nu putem însă să nesocotim autoritatea manuscriselor existente.

⁷ ἀγχοῦ τῇ ἔππῳ. Aceste cuvinte par lui Blakesley a se fi strecurat în text dintr'o notă explicativă a frazei următoare ἐγχρίπτων τῇ θηλέῃ și pentru motivul acesta le închide între paranteze în textul lui. Ele însă pot prea bine să fie și originale, cu atât mai mult că figurează în toate manuscrisele și nu ne lipsesc în Erodote exemple de asemenea repetiții surabundente. — ἀγχοῦ e echivalent cu ἐγγός. (Vezi vol. I, pag. 355, nota 2).

⁸ ἐγχρίπτων, scris și ἐγχρίπτων interpretat de Suidas προπελάζων.

θηλέη,¹ τέλος δὲ ἐπήκε ὀχεῦσαι
τῆν² ἵππον.

86. Ἄμ' ἡμέρη δὲ διαφωσκούση,³
οἱ εἴξ,⁴ κατὰ⁵ συνεθήκνυτο, παρή-
σαν ἐπὶ τῶν ἵππων· διεξελαυνόντων
δὲ κατὰ⁶ τὸ πρόατζαιον, ὡς κατὰ
τοῦτο τὸ χωρίον ἐγίνοντο, ἵνα⁷ τῆς
παρουχομένης νυκτός· κατεδέδετο ἡ
θηλεα ἵππος, ἐνθαῦτα ὁ Δαρεῖου
ἵππος· προσόραμῶν ἐχρημέτισε· ἅμα
δὲ τῷ ἵππῳ τοῦτο ποιήσαντι,⁸ ἀσ-
τραπή ἐξ αἰθρίης καὶ βροντῆ ἐγένε-
το.⁹ Ἐπιγενομένα δὲ ταῦτα τῷ
Δαρεῖῳ ἐτελέωσέ μιν,¹⁰ ὥσπερ ἐκ
συνθέτου τῶν γενομένων· οἱ δὲ κα-

lul lui Dariu. Apoi dete mai
multe ocoale împrejurul iepei
până ce se apropie de tot de
ea, și la urmă dete drumul (ar-
măsarului) la iapă.

86. Indată ce începu să crape
de ziuă, cei șase, precum con-
veniseră, se înfățișara călări pe
cai; trecând ei prin suburbie,
când au sosit exact la punctul
unde în noaptea precedentă iapa
fusese priponită, deodată, calul
lui Dariu se repezi înainte și
necheză; odată cu (nechezitul)
acesta, din chiar senin, fulgeră
și trăsni. Acest (concurș de)
circumstanțe decise în favoarea
lui Dariu, (eră) ca și cum lu-
crul ar fi fost combinat (de
sus); (aspiranții atunci) săriră

¹ θηλέη. În textul lui Aldus avem θήλει. Forma însă θηλέη este cea mai comună ionică și mai conformă cu limbajul lui Erodot.

² τῆν. E adevărat că manuscrisele în majoritate au τὴν, dar se înțelege că τῆν e mai logic, căci verbul ὀχέω sau ὀχέομαι în sensul cel are al copulațiunii unui animal este actul animalului bărbătesc, partea femeiască fiind obiectul pasiv. Așa de exemplu Platon (*Eutid.*, § 63) zice ὀχέωσθε τοὶ εἶδον... ἀβτὴν (adică τὸν κόνα) ὀχεύοντα τῆν κόνα. Ediția lui Blakesley și a lui Sayce au τὴν.

³ διαφωσκούση. Două manuscrise au διαφωσκούση care are acelaș sens.

⁴ οἱ εἴξ. După renunțarea condiționată a lui Otanes, din șapte aspiranți la domnie nu mai rămăseseră decât șase.

⁵ κατὰ. Formă coruptă pentru κατ' ἂ sau κατὰ τὰ. (Vezi vol. I, pag. 400, nota 3).

⁶ κατὰ în sens de prin ca în Cartea I, Cap. 30 κατὰ τοὺς ἠγασσοῦρους și la Cap. 77 din Cartea I κατὰ τὰς σωμαχίας.

⁷ κατὰ τοῦτο τὸ χωρίον ἐγίνοντο, ἵνα. În acelaș loc unde, întocmai ca mai sus la Cap. 64 κατὰ τοῦτο τῆ, (Vezi nota 1, pag. 152).

⁸ ἅμα δὲ τῷ ἵππῳ τοῦτο ποιήσαντι. Literal: odată cu calul făcând aceeași. Participiul e aci întrebuintat cum e la Cap. 34 din Cartea I în fraza μετὰ Σόλωνα οἰχόμενον· și la Cap. 51 din aceeaș Carte în fraza ὀπί τὸν νῆον κατακείμενα.

⁹ ἀστραπή ἐξ αἰθρίης καὶ βροντῆ ἐγένετο. Faptul acesta ar da un caracter supranatural indicațiunii nechezitului. Un fulger din chiar senin e un fenomen așa de extraordinar, încât nu puteă decât să inspire groază. Plin. (*Hist. nat.*, II, Cap. 51) spune despre un magistrat în Pompei care fu trăsniț din cer senin, fenomen care fu unul din semnele precursorii ale conjurațiunii lui Catilina. (Vezi și *Oda* 34, Cartea I a lui Orațiu; Virgil, *Georgica* I, 487, și *Euclida* VII, 141).

¹⁰ ἐτελέωσέ μιν. Verbul τελέωω, cu sensul de a desăvârși sau stabili în mod definitiv, așa ca să nu mai fie posibilitate de îndoială, e întrebuintat în

ταθορόντες ἀπὸ τῶν ἵππων προσε-
κόνεον τὸν Δαρσίον ὡς βασιλέα.¹

87. Οἱ μὲν δὴ φασὶ τὸν Οὐβάρα
ταῦτα μηχανήσασθαι,² οἱ δὲ τοι-
άδε (καὶ γὰρ ἐπ' ἀμφοτέρω λέγε-
ται ὑπὸ Περσέων)³ ὡς τῆς ἵππου
ταύτης τῶν ἄρθρων ἐπιψάσας τῇ
χειρὶ, γοι αὐτὴν κρύψας ἐν τῆσι
ἀναξορίσι⁴ ὡς δὲ ἄρα τῷ ἡλίῳ
ἀνιόντι ἀπίεσθαι μέλλειν τοὺς ἵπ-
πους,⁵ τὸν Οὐβάρα τοῦτον ἐξεί-
ρανα τὴν χεῖρα, πρὸς τοῦ Δα-
ρσίον ἵππου τοὺς μυκτῆρας προσ-

jos de pe caii (lor) și se închi-
nară lui Dariu ca rege.

87. Acesta fu, după cum spun
unii, artificicul întrebuițat de
Oebares, alții spun altfel, —
ambele versiuni sunt persane—;
(adică) că (acesta) ar fi atins
părțile genitale ale iepei ace-
steia! cu mâna, pe care (apoi)
a ascuns-o în nădragii (lui); că
apoi, odată cu răsărirea soare-
lui când s'au scos și adus caii,
Oebares acesta, scoțând mâna
lui, ar fi vârit-o subt nările ca-
lului lui Dariu; calul, cam a

epistola Sf. Pavel către Elini la versul 10 dela Cap. II; tot așa îl întrebuițază și autorul nostru la Cap. 120 și 160 din Cartea I și la Cap. 111 din Cartea V.

¹ προσεκόνεον τὸν Δαρσίον ὡς βασιλέα. Pentru προσεκόνεον vezi Cartea II, Cap. 80. — Textul aci diferă în manuscrise și în variile ediții vechi și moderne. Unele manuscrise au particula μιν inserată după προσεκόνεον, altele omit cuvintele ὡς βασιλέα; Blakesley bănuie că τὸν Δαρσίον ὡς βασιλέα s'ar fi strecurat în text și include aceste cuvinte între paranteze. — De fapt, după moartea lui Cambise al II-lea și asasinatul adevăratului Smerdis, ramura lui Istaspe eră aceea care veniă direct în linia de succesiune a familiei Achemenide, așa fiind succesorul legitim la tronul Persiei ar fi fost Istaspe, tatăl lui Dariu; vârsta însă înaintată a acestuia la epoca aceasta l-a împiedicat de a veni din Persia proprie unde eră guvernator, să iea parte la conspirația în contra falsului Smerdis, și atunci renunțând el la drepturile lui le-a cedat natural fiului său Dariu. Cred că nechezatul calului lui Dariu a jucat în realitate un rol secundar în recunoașterea lui Dariu ca rege și poate să fi fost un incident care a fost interpretat ca de bun augur pentru un fapt dejă implinit. Trebuie așa de puțin pentru crearea unei legende.

² Οἱ μὲν δὴ φασὶ τὸν Οὐβάρα ταῦτα μηχανήσασθαι. Polieniu (*Strateg.* VII, 10) ne dă și el o narațiune mai concisă a acestei fraude a lui Oebares. E curios că Nicolae Damasciu (*Fragm.*, 66), atribute succesele lui Ciru unui oarecare Oebares (în limba persană U-bara), nume pe care acest autor îl traduce în limba elină prin cuvântul ἀγαβάγγελος.

³ ἀμφοτέρω λέγεται ὑπὸ Περσέων. Nu trebuie să conchidem necesarmente de aci că Erodot a auzit aceste versiuni direct din gura Persilor; autorului nostru îi plăcea mult să lase pe cetitor să creadă că ar fi văzut localități unde nu a fost și ar fi auzit lucruri chiar dela sorgiute. (Vezi vol. I, pag. 174, nota 4, și pag. 247, nota 4). Erodot repetă ce a auzit dela Elini probabil cari au auzit dela Persani.

⁴ ἐν τῆσι ἀναξορίσι. Aceștia erau nădragii pe cari îi purtau Persii și cari erau de piele. (Vezi la Cartea I, Cap. 71, în desenul fig. 2 anexat la nota 1, pag. 119, vol. I).

⁵ ἀπίεσθαι μέλλειν τοὺς ἵππους. Când trebuia să se scoată caii, adică caii celor șase aspiranți la tron, din grajdurile lor pentru concursul ce trebuia să aibă loc, ἀπίεσθαι este expresia consacrată pentru scoaterea din grajd a unui cal și aducerea lui pe o arenă pentru curse sau altfel de concursuri ipice.

ενεγκαι τὸν δὲ αἰσθηόμενον φριμάσασθαι¹ τε καὶ χρεμίσαι.

88. Δαρειός τε δὴ ὁ Ὑστάσπεος βασιλεὺς ἀπεδέδεκτο² καὶ οἱ ἦσαν ἐν τῇ Ἀσίῃ³ πάντες κατήκοι, πλὴν Ἀραβίων, Κύρου τε καταστρεφάμενον καὶ ὕστερον αὐτὸς Καμβόσω.⁴ Ἀράβιοι δὲ οὐδαμὰ κατήκουσαν ἐπὶ δουλοσύνῃ Πέρσης,⁵ ἀλλὰ ἔτινοι ἐγένοντο παρέντες⁶ Καμβόσω ἐπ' Αἴγυπτον

simțit, a început să sufle și să nechezească.

88. Astfel fu rânduit Darius rege; și, în afară de Arabi, toți (locuitorii) din Asia au fost sub stăpânirea lui, deoarece fuseseră supuși (întâiu) de către Cirus și apoi iar de către Cambise. Arabii nu căzură niciodată sub stăpânirea Persilor, dar deveniră aliații lor acordând lui

¹ φριμάσασθαι. Se zice și de suflatul unui cerb mai mult, pe când suflatul prin nări particularul calului excitat se desemnează în genere prin verbul φροάττεσθαι.

² Δαρειός τε δὴ ὁ Ὑστάσπεος βασιλεὺς ἀπεδέδεκτο. La moartea lui Cirus Darius eră de 20 de ani (vezi Cartea I, Cap. 209); domniile a lui Cambise și a lui Smerdis magul ocupând 8 ani (vezi mai sus Cap. 67) aceasta ar face că Darius eră de 28 sau 29 de ani când s'a suit pe tronul Persiei la anul 521 înainte de era noastră.

³ Ἀσίῃ. Asia mică și partea acelu continent până la golful Persic.

⁴ Κύρου τε καταστρεφάμενον καὶ ὕστερον αὐτὸς Καμβόσω. Deși până aci autorul nostru nu menționează nici un războiu și nici o conchistă în Asia săvârșite de Cambise, totuși la Cap. 19 de mai sus vedem că Fenicienii și Ciprienii se supuseseră lui Cambise și e probabil că la această supunere face autorul nostru aluzie aci. E însă probabil că Cilicienii s'au supus dominațiunii persane tot în timpul domniei lui Cambise pentrucă știm că Cilicia eră un stat liber și independent în timpul lui Ciresu (vezi Cartea I, Cap. 28), apoi mai jos la Cap. 90 din Cartea aceasta, Cilicia apare ca o satrapie a lui Darius; deci conchidem că s'a supus în timpul lui Cambise și probabil că s'a supus fără luptă, căci nu vedem mențiune de expediție persană în Cilicia pe timpul acela. Cu toate cele spuse aci de Erodot nu e mai puțin adevărat că Darius când s'a urcat pe tron a găsit imperiul persan foarte desagregat grație probabil absenței prelungite a lui Cambise în pustiul african și anarhiei din timpul lui Smerdis magul. Darius a trebuit să reconstitue imperiul bucată cu bucată, precum ne-o și spune inscripția celebră găsită la Behistun.

⁵ Ἀράβιοι δὲ οὐδαμὰ κατήκουσαν ἐπὶ δουλοσύνῃ Πέρσης. Erodot e confirmat de Diodor din Sicilia (II, 1) și de alți autori în această afirmare. În adevăr, Arabia, țară în mare parte neproductivă și pietroasă, prin poziția ei geografică nu se oferă în calea popoarelor cuceritoare cari rând pe rând au întins imperiul lor asupra Asiei occidentale și centrale, cum au fost Babilonienii, Asirienii, Chetitiții, Mezii și Perșii. Nici Darius nici succesorii lui nu au avut vreodată ambiția de a cuceri Arabia și iar Alexandru cel Mare în expediția lui nu turbură liniștea acestui popor. În timpul lui August Romanii făcură o recunoaștere în Arabia și această expediție fu condusă de Aciliu Gallu, dar rezultatul fu numai de a convinge pe Romani că Arabia eră mai bine lăsată în pace (Strabon, XVI).

⁶ παρέντες, dela παρῆντι. Chiar în timpurile cele mai vechi și la popoare barbare faptul de a lăsa un inamic să treacă peste teritoriul unui stat ca să atace un al treilea eră considerat ca un act ostil din partea celui de al doilea față de cel de al treilea și statul lăsând libera trecere se consideră ca aliat (ἐπίνοος) cu agresorul sau în termeni de drept internațional modern eră considerat ca un beligerant iar nu un stat neutru. Așa, când în resboiul căruia datorim independența noastră când am încheiat convenția din 4¹⁶ Aprilie 1876

ἀεχόντων γὰρ Ἀραβίων οὐκ ἂν ἐσβάλοιεν Πέρσαι ἐς Αἴγυπτον. ¹ Γάμοις τε τοὺς πρώτους ἐγάμαε Πέρσῃσι ὁ Δαρσίος, ² Κύρου μὲν δύο θυγατέρας, Ἄτοσσαν ³ τε καὶ Ἀρτυστώνην. ⁴ τὴν μὲν Ἄτοσσαν προσυνοικήσασαν Καμβόσῃ τε τῷ ἀδελφῷ καὶ αὐτῆς τῷ μάγῳ τὴν δὲ Ἀρτυστώνην, παρθένον. Ἐτέρην δὲ Σμέρδιος τοῦ Κύρου θυγατέρα ἔγημα, τῇ ὄνομα ἦν Πάρμος. ⁵ Ἔσχε δὲ καὶ τὴν τοῦ Ὀτάνεω θυγατέρα, ἣ τὸν μάγον κατὰδηλον ἐποίησε. ⁶ Δυνάμιός τε πάντα οἱ

Cambise liberă trecere (pe la ei pentru a se năpusti) asupra Egiptului; fără voia Arabilor Perșii nu ar fi putut să pătrună în Egipt. Casatoriile de prim ordin pe cari le contractă Dariu cu femei din Persia fură cu doua fiice ale lui Ciru, Atosa și Artistone; Atosa fusese măritată înainte cu Cambise, fraatele ei, și cu magul (Smerdis); Aristone eră fecioară. (Dariu) mai luă de soție pe fata lui Smerdis, fiul lui Ciru, al că-

prin care se acordă Rusiei liberă trecere prin teritoriul nostru ca să atace pe Turci cu condiție ca integritatea actuală a teritoriului nostru să fie respectată aceasta eră dejă un act de alianță cu Rusia.

¹ ἀεχόντων γὰρ Ἀραβίων οὐκ ἂν ἐσβάλοιεν Πέρσαι ἐς Αἴγυπτον. Unele manuscrise au ἐσβάλλοιεν adoptat și de Blakesley care crede că fraza aceasta a figurat în text înaintea detaliilor din Cap. 9 de mai sus și că după ce a înșurat autorul acele detalii pentru că lucrarea nu a primit niciodată ultima lustruire generală.

² Γάμοις τε τοὺς πρώτους ἐγάμαε Πέρσῃσι ὁ Δαρσίος. Nu primele căsătorii pe cari le contractă Dariu între femei persane, nici primele căsătorii pe cari Dariu le contractă fură cu femei persane. Aceste două moduri de a traduce aceste cuvinte sunt cred greșite și nu cred că e vorbă de prime căsătorii, ci de căsătorii în adevăr valabile conform uzurilor adoptate de regii Persiei. Aceasta e cu atât mai adevărat cu cât femeile cele patru menționate în acest capitol al lui Erodot nu au fost în realitate primele soții persane ale lui Dariu și însuș autorul nostru (Cartea VII, Cap. 2) spune că înainte de a se sui pe tronul Persiei Dariu eră căsătorit cu o fică a lui Gobrias, apoi la Cap. 224 din aceeaș Carte că a avut de soție pe o proprie nepoată a lui adică pe Fratagune, fică fratelui său Artanes. E posibil să fi murit fică lui Gobrias înainte suirii lui Dariu pe tron, căci, după uzul persan, cum e și astăzi uzul la mahomedani, numa: patru soții erau considerate ca legitime și se menționează aci patru cari erau dar principalele și legitimele soții de prim ordin ale lui Dariu când s'a suie pe tron. Fratagune nu putea fi și ea decât o soție legitimă, fiind cum eră de sânge regal; e dar posibil că ori murise și ea când a devenit Dariu rege, ori că una din cele patru menționate aci a murit curând după suirea lui Dariu pe tron și că locul ei a fost ocupat de Fratagune. Din fică lui Gobrias Dariu avu trei fii, Artabare (VII, 21), Ariabigne (VII, 97) și Arsmene (Valekenauer).

³ Ἀτοσσαν. Aceasta fu fică lui Ciru și favorita soție a lui Dariu asupra căruia exercită cea mai mare influență; Erodot la Cap. 3 din Cartea VII zice despre dânsa ἢ Ἄτοσσα εἶχε τὸ πᾶν κράτος. Cu Atosa Dariu avu patru fii și anume Xerxe, Achemenes (VII, 97), Masiste (VII, 82) și Istaspe (VII, 64).

⁴ Ἀρτυστώνην. Cu această fică a lui Ciru Dariu avu doi fii, Arsame și Gobrias (VII, 69 și 72).

⁵ Πάρμος. Această a treia soție legitimă a lui Dariu avu cu el un fiu menționat la Cap. 78 din Cartea VII.

⁶ Ἔσχε δὲ καὶ τὴν τοῦ Ὀτάνεω, ἣ τὸν μάγον κατὰδηλον ἐποίησε. Aceasta eră Fadima despre care s'a vorbit mai sus la Cap. 68 și

ἐπιπλατο¹ Πρῶτον μὲν νῦν τύ-
πον ποιησάμενος λίθινον ἔσθησε²
ζῶον³ δὲ οἱ ἐνὴν ἀνὴρ ἰππεύς·
ἐπέγραψε δὲ γράμματα λέγοντα
τάδε⁴ ΔΑΡΕΙΟΣ Ὁ ὙΣΤΑ-
ΣΠΕΟΣ ΣΥΝ ΤΕ ΤΟΥ ἸΠΠΟΥ

ruia nume erà Parmis. Tot o-
dată a avut și pe fiica lui Ota-
nes, aceea care a dat pe ma-
gul în vileag. Toate fură cu-
prinse de puterea lui. Mai în-
tâiu de toate el făcù o figură

care fusese întâiu soția lui Cambise al II-lea și a trecut după moartea acestuia în haremul falsului Smerdis, așa că a fost pe rând soția legitimă a doi suve-
rani ai Persiei și acum Dariu erà al 3-lea. Nu cred să existe în istorie caz
analog cu acesta unde o femeie a fost consoarta a trei suverani dearândul. —
Influența cea mare pe care o avea Otanes proveniă de sigur din rudenia lui
cu sultanele principale; astfel el erà socrul a trei regi, apoi dacă Atosa și
Aristona erau fiice de ale Casandanei el erà unchiul acestor două sultane și
unchiu mare cu Parmis. (Vezi mai sus nota 2, pag. 163). Aceasta explică și
nemulțumirile provocate de exclusivismul membrilor familiei Achemenide cari
formau o clică în jurul regelui și poate că atitudinea ostilă luată de Oroetes
(vezi mai jos Cap. 127) a fost o manifestație a unor asemenea nemulțumiri. —
Iată dar cele patru sultane legitime pe cari le-a luat Dariu când s'a suit pe
tron. Acest număr de patru soții legitime este și numărul permis de religia
mahometană (vezi Hammer, *Istoria Osmanilor*, vol. I, pag. 565). Vedem că în
alegera nevestelor lui Dariu s'a ținut strict de pactul încheiat cu tovarășii lui
de revoltă în contra falsului Smerdis.

¹ ἐπιπλατο, Textul florentin și multe ediții moderne au ἐπιπλάτο.
Sensul este că Dariu readuse subț sceptrul lui toate părțile imperiului cari se
dezagregaseră. În alte cuvinte reconstituă imperiul așa cum erà în timpul
lui Ciru.

² Πρῶτον μὲν νῦν τύπον ποιησάμενος λίθινον ἔσθησε. În
modul cum se exprimă autorul nostru aci am putea crede că e vorba de o
statue pe care ar fi ridicat-o în picioare Dariu, căci verbul ἔσθησε e tocmai
termenul care în tehnologia elină exprimă ridicarea pe o bază a unei statui
sau a unui grup de sculptură și verbul ποιεῖν implică actul de a sculpta ca
la Cap. 31 din Cartea I εἰκόνας ποιησάμενος. De fapt e pozitiv că aceasta nu
putea fi o statue ci un simplu basorelief cum erau toate monumentele per-
sane din epoca aceea. După ce Dariu reintegră imperiul lui Ciru face multe
monumente comemorând aceste succese și toate sunt săpături în stâncă; între
acestea cea mai importantă săpătură este aceea găsită la Behistun pe drumul
dela Babilona la Egbatana și Sargon mai menționează una situată la Bitoili
tot în aceeaș vecinătate. Că Erodot nu a înțeles aci o statue, aceasta o indică
cuvântul ἐνὴν care vine imediat după aceasta. Pe nici o săpătură ce s'a găsit
a lui Dariu nu e el reprezentat călare cum se spune în textul de față.

³ ζῶον. Vezi vol. I, nota 2 de pe pag. 117 și nota 5, pag. 391.

⁴ ἐπέγραψε δὲ γράμματα λέγοντα τάδε. E lucru cert că Erodot
nu a fost niciodată în aceste localități și prin urmare nu a văzut nici săpătura
pe care o descrie și nu a cetit inscripția pe care ne-o transcrie aci; probabil
că nici informatorul lui nu a putut să o cetească deoarece el trebuie să fi fost
Elin, căci Erodot nu știa limba ariană a Persilor. Afară de aceasta inscripția
ca toate inscripțiile lui Dariu săpate în stânci erau puse în loc foarte sus și
de greu acces cum e săpătura dela Behistun. Trebuie dar să fim ceva rezervați
înainte de a admite exactitatea ei cum am arătat că e cazul și cu o altă in-
scripție săpată pe stâncă și despre care autorul nostru ne vorbește la Cap. 106
din Cartea II. Mulți comentatori, între cari Blakesley, cred că istoria lui Dariu
și a lui Oebares e o legendă care își are originea în interpretarea sensului
acestei sculpturi, interpretare de sigur eronată. Donaldson caută să explice în
chip ingenios de unde a provenit eroarea. El zice că provine dintr'o interpre-
tare greșită a inscripției cuneiforme; cuvintele pe cari Elinii le-au tradus prin

ΤΗ: ἸΑΡΕΤΗ: (τὸ ὄνομα λέγων)¹
 ΚΑΙ ΟΙΒΑΡΕΟΣ ΤΟΥ ἸΠΠΟ-
 ΚΟΜΟΥ ΕΚΤΗΣΑΤΟ ΤΗΝ ΠΕΡ-
 ΣΕΩΝ ΒΑΣΙΛΕΙΑΝ.

89. Ποιήσας δὲ ταῦτα ἐν Πέρ-
 σῃσι ἀρχὰς κατεστήσατο εἰκοσι,
 τὰς αὐτοὶ καλέουσι σατραπείας.²

de piatră; figura săpată eră un
 om călare; a pus și o inscrip-
 ție în cuprinderea următoare:
 DARIU, FIUL LUI ISTASPE,
 MULȚUMITĂ VIRTUȚII CA-
 LULUI (SĂU), — ȘI AL LUI OE-
 BARES, VIZITIULUI (SĂU),
 CĂPĂTĂ TRONUL PERSI-
 LOR.

89. După ce săvârși acestea
 în Persia, (Darius) înființă două-
 zeci de gubernii, pe cari ei le

substantivul ἰπποκόμος sunt un epitet al lui Ormuzd divinitatea persană care
 eră desemnată ca *călărețul*. Calul eră un animal consacrat Soarelui și puteă
 simboliză pe Ormuzd, așa că aci ar fi vorbă de divinitatea care pe toate in-
 scripțiile lui Darius figurează ca ajutorul lui și căruia pe inscripția dela Be-
 histun Darius atribuie toate succesele lui; cât pentru numele lui Oebares care
 figurează în inscripția aceasta, cum ne-o traduce Erodot, Donaldson crede că
 poate fi o traducere clină greșită a cuvântului persan *frabara* care însemnează
 a acordat. Inscripția astfel restabilită după ipoteza lui Donaldson ar spune
 astfel că Darius s'a suit pe tron grație ajutorului lui Ormuzd și ar fi cu totul
 în spiritul inscripției dela Behistun. Acestea toate sunt ipoteze cari nu se vor
 descurcă decât dacă vreo întâmplare norocoasă ar da această inscripție la lumină.

¹ τὸ ὄνομα λέγων. Se înțelege ἰππο. Adică că aci pe inscripție urină
 numele calului pe care nu și-l aduce aminte Erodot.

² ἀρχὰς κατεστήσατο εἰκοσι, τὰς αὐτοὶ καλέουσι σατραπείας.
 Spre completarea celor ce am arătat la nota 5, pag. 360, vol. I, vom adăugă
 că la Persi existau două diviziuni în imperiu, una pur etnică care constituia
 provincia (în limba persană *dahyava*), cealaltă, pur administrativă, satrapie
 (în limba persană *Ksatrapatra*). E adevărat că aceste diviziuni coincideau în
 cele mai multe cazuri, dar nu e mai puțin adevărat că există o deosebire.
 Listele autentice pe cari le posedăm privesc numai diviziile etnice în provincii
 (*dahyava*) și dela Darius posedăm trei asemenea liste, una la Behistun pe fai-
 moasa inscripție, una pe o inscripție găsită la Persepolis și cea de a treia pe
 mormântul lui Darius la Naç-i-Rustam. Pe inscripția dela Behistun lista cu-
 prinde 23 de provincii cari sunt: 1-a Persia propriu zisă, a 2-a Susiana, a 3-a
 Babilonia, a 4-a Asiria, a 5-a Arabia, a 6-a Egiptul, a 7-a Insulele, a 8-a Sa-
 parda, a 9-a Ionia, a 10-a Media, a 11-a Armenia, a 12-a Capadocia, a 13-a
 Partia, a 14-a Zarangia, a 15-a Aria, a 16-a Khorazmia, a 17-a Bactria, a 18-a
 Sogdiana, a 19-a Gaudaria (Caudahar), a 20-a Saccei, a 21-a Tatagidia, a 22-a
 Aracosia, a 23-a Maca. Lista dela Persepolis cuprinde și ea 23 de provincii,
 numărul dar a fost același ca pe lista de pe piatra dela Behistun, dar lista dife-
 ră puțin, iat-o: 1-a Susiana, a 2-a Media, a 3-a Babilonia, a 4-a Arabia, a 5-a
 Asiria, a 6-a Egiptul, a 7-a Armenia, a 8-a Capadocia, a 9-a Sarda, a 10-a
 Ionia, a 11-a Sagartia, a 12-a Partia, a 13-a Zarangia, a 14-a Aria, a 15-a Bac-
 tria, a 16-a Sogdiana, a 17-a Korasmia, a 18-a Tatagidia, a 19-a Aracosia, a
 20-a India, a 21-a Gaudaria, a 22-a Saccei, a 23-a Maca. Iată în fine și lista a
 treia de pe mormântul lui Darius la Naç-i-Rustam, ea cuprinde 29 de provincii:
 1-a Media, a 2-a Susiana, a 3-a Partia, a 4-a Aria, a 5-a Bactria, a 6-a Sog-
 diana, a 7-a Corasmia, a 8-a Zarangia, a 9-a Aracosia, a 10-a Satagidia, a 11-a
 Gaudaria, a 12-a India, a 13-a Sacii din Amirgia, a 14-a Sacii cu căciula ascu-

Καταστήσας δὲ τὰς ἀρχὰς καὶ ἄρχοντας ἐπιστήσας, ἐτάξατο¹ φόρους οἱ προσίεναι κατὰ ἔθνεα τε καὶ πρὸς τοῖσι ἔθνεσι τοὺς πλησιόχωρους προστάσων, καὶ ὑπερβαίνων τοὺς προσεχέας, τὰ ἐκαστέρω ἄλλοισι· ἄλλα ἔθνεα νέμων.² Ἀρ-

numese satrapii. După ce înființă (aceste) gubernii și desemnă pe gubernatori, stabili contribuția ce trebuia să i se plătească de fiecare naționalitate în parte, uneori indicând naționalităților pe vecinii lor,

țită, a 15-a Babilonia, a 16-a Asiria, a 17-a Arabia, a 18-a Egiptul, a 19-a Armenia, a 20-a Capadocia, a 21-a Sarparda, a 22-a Ionia cu (Cipru?), a 23-a Sacii de pe marea (Caspică?), a 24-a Scodria (Scitia), a 25-a Ionieni cu pene pe cap, a 26-a Futili (Budii?), a 27-a Cușitii (Etiopienii), a 28-a Matstii (Maxii?), a 29-a Carcienii (Cartaginesii?). De aci vedem că numărul provinciilor acestora în care eră împărțită Persia a variat chiar în decursul unei singure domnii, așa că cifra de 20 de satrapii dată aci de Erodot poate să fi fost exactă în timpul lui, mai ales că el vorbește de satrapii adică de circumscripții administrative și e lesne de imaginat cum două diviziuni etnice cum sunt acelea menționate mai sus puteau prea bine să fi format o singură satrapie, așa de exemplu Bactriana și Sogdiana puteau să fie administrate de un singur satrap. În Cartea proorocului Daniil (VI, 1), se vorbește de 120 de stăpânitori în Persia, iar în Cartea Esterei la început de tot și la vers 9 din Cap. VIII, e vorbă de 127 de provincii, pe când Iosif (*Ant. jud.* XI, 3, § 2, XI, 6, § 1 s.c.l.), vorbește de 360 de satrapii ca fiind înființate de Dariu. Cred că sau e vorbă de altfel de divizii decât de acelea despre cari e vorbă aci, sau că autorii au exagerat cifra fără a-și da seamă.

¹ ἐτάξατο. Intrebuintarea aci a vocii medie arată că tributul nu a fost impus dar că suma de plătit a fost fixată prin bună înțelegere. Am arătat această nuanță mai sus la nota 3, pag. 30, asupra cuvintelor φόρον τε ἐτάξατο dela Cap. 13. Dacă verbul ar fi fost activ și Erodot ar fi zis ἐτάξε φόρους, atunci ar însemnă că tributul ar fi fost impus ca dela cuceritor la cucerit. Avem un exemplu la Cap. 42 din Cartea VI, unde autorul nostru vorbind de Artabanus spune că «φόρους ἐτάξε ἑκάστοις τῶν ἰώνων». În cazul acela Ionienii își creaseră o situație care li puneă la discreția invingătorului.

² πρὸς τοῖσι ἔθνεσι τοὺς πλησιόχωρους προστάσων καὶ ὑπερβαίνων τοὺς προσεχέας τὰ ἐκαστέρω ἄλλοισι ἄλλα ἔθνεα νέμων. Această frază ca construcție e foarte încurcată și grea de tradus. Ea pare a fi scâpat din vedere autorului când a revizuit lucrarea lui, altfel de sigur că ar fi corectat-o și i-ar fi dat un înțeles. Așa cum este acuma e foarte greu de ghicit ce a voit să înțeleagă Erodot când a scris-o. Pare ca și cum aceste clauze participiale din text ar fi notații de ale autorului, ca un fel de adunare de material din care mai târziu trebuia să construească o frază care ar corespunde cu fraza ἐτάξατο φόρους οἱ προσίεναι κατὰ ἔθνεα. Autorul pare a fi avut aci intenția de a intra în oarecari desvoltări asupra sistemului administrativ al Persilor asupra căruia alunecă numai în treacăt la Cap. 134 din Cartea I. Se vede atunci că neavând îndestule cunoștințe asupra lui lasă fraza încurcată și nu-și urmărește idea înainte. — Explicația pe care o dă Bähr mi se pare cea mai posibilă; el traduce «praetergrediens gentes finitimas (sc. vicinas), și explică «ita ut non semper gentes vicinae (sc. contiguae) ad unam eandemque provinciam adscriptae fuerint, sed etiam aliae remotiores, aliis gentibus interjectis separatae et disjunctae». Eu am tradus mai în aceeași termeni vagi în cari se exprimă autorul, dar cred că idea e că satrapia nu eră totdeauna limitată de hotarele unei provincii, dar că de multe ori depășia acele limite pentru a cuprinde sub aceeași administrație popoare de același neam dar răspândite. Ar fi ca și cum în imperiul Otoman de astăzi ar fi un guvernator pentru România din Epir, din Macedonia și din Rumelia, altul pentru Bulgarii răspândiți, altul pentru Grecii răspândiți în acele provincii. De fapt, circumscrip-

χὰς δὲ καὶ φόρων πρόσδοον τῆν ἐπέτειον¹ κατὰ τὰδε διείλετο τοῖσι μὲν αὐτῶν ἀργύριον ἀπαγνέουσι εἴρητο Βαβυλωνίον σταθμὸν τάλαντον ἀπαγνέειν, τοῖσι δὲ χρυσίον ἀπαγνέουσι Εὐβοϊκόν.² Τὸ δὲ Βαβυλωνίον τάλαντον δόναται Εὐβοϊδας ἐβδομήκοντα μνέας.³ Ἐπὶ

trecând peste vecinii aceia și substituind acestora alte neamuri. Guberniile și tributele de plătit anual fură repartizate precum urmează: acelora din ei cari plăteau în argint le impuse talantul după etalonul babilonian și acelora cari plătau

țiile acestea variau după împrejurări, uneori mai multe satrapii erau unite sub un singur satrap; așa, de pildă, vedem mai jos la Cap. 127, că Oroete eră în acelaș timp satrap al Frigiei, al Lidiei și al Ioniei; Xenofon (*Anabasis* I, 9, § 7), ne arată că Ciru cel June a avut sub controlul și administrația lui Lidia, Frigia și Capadocia; alteori, de sigur, aveă loc contrariul. — În textul lui Blakesley cuvintele τὰ ἑκατέρω vin după ἄλλοις: ἄλλα în loc de înainte; dar aceasta nu clarifică întru nimic obscuritatea frazei.

¹ Ἀρχὰς δὲ καὶ πρόσδοον τῆν ἐπέτειον. Aci e vorbă de punctul de vedere al autorității centrale, adică al monarhului Persiei, regele regilor. Acești satrapi numiți direct de rege printre rudele lui sau persoanele în cari aveă absolută încredere și revocabili de el la orice moment, erau un fel de regi, aveau curtea lor organizată după modelul curții centrale, cu suita lor de eunuci și de subalterni, locuiau în palate numite palate regale (βασιλεία), vezi Xenofon (*Anabasis* I, 2, § 7), Helanicus (IV, 1, § 5) și alți autori. Tot ce se cereă dela ei e ca provincia să fie administrată așa ca să nu suscite greutăți imperiului, și ca satrapul să trimită în toți anii tezaurului imperial tributul sau contribuția fixată. Tot ce puteă stoarce satrapul în afară de această sumă dela administrația lui eră beneficiul său. În această privință sistemul pašalâcurilor din imperiul otoman are o mare asemănare cu vechiul sistem al satrapiiilor persane și probabil că Turcii s'au inspirat de acel sistem care natural deedeă ocazie la multe abuzuri și la mult arbitrar. — În loc de ἐπέτειον ediția lui Blakesley scrie ἐπέτειον. (Vezi vol. II, pag. 63, nota 7).

² τοῖσι μὲν αὐτῶν ἀργύριον ἀπαγνέουσι εἴρητο Βαβυλωνίον σταθμὸν ἀπαγνέειν, τοῖσι δὲ χρυσίον ἀπαγνέουσι Εὐβοϊκόν. Din cele ce preced ne-am fi așteptat aci, precum am arătat mai sus la nota 2 dela pag. 207, ca Erodot să ne facă aci o descriere amănunțită a sistemului administrativ și fiscal în Persia și totul se rezumă în acest mic amănunt de puțină importanță și interes; de aceea, cred că Erodot a căutat să scape prin tangentă răsândindu-se și crezând că nu ar fi bine să se risce asupra unui subiect despre care nu aveă suficientă cunoștință. — τάλαντον e greșit scris τάλαντος în unele ediții; — Εὐβοϊκόν în câteva manuscrise e scris Εὐβοϊκόν.

³ Τὸ δὲ Βαβυλωνίον τάλαντον δόναται Εὐβοϊδας ἐβδομήκοντα μνέας. Asupra acestui pasaj găsim în ediția lui Rawlinson o notă foarte interesantă a lui Wilkinson de care e bine a da seamă aci. El spune că unitățile de măsuri și greutăți au fost introduse în Grecia din Asia și cuvântul mina (μνᾶ) o indică fiind cuvânt semitic a căruia formă ebraică este מנא. Pasajul din text arată clar că etalonul cunoscut de Elini ca cel euboic eră asiatic. Tot așa și cu vechea scară de măsură atică care aveă cu cea euboică o mare analogie. În timpurile vechi în aceste părți ale lumii existau trei diferite scări de măsură cari între ele aveau proporțiile cifrelor 8, 7 și 6. Prima scară de măsură întrebuințată în Grecia a fost cea atică căreia îi mai zice și eginetă; a doua scară fu cea babiloniană și cea de a treia cea euboică. Dacă luăm cifra de 100 ca reprezentând unitatea de măsură atică, cifrele 87.5 și 75 ar reprezenta unitățile de măsuri babiloniane și euboice. Astfel dar, ceace spune Erodot că talantul babilonian e compus din 70 de mine în loc de 60 ca cel euboic, adică e în proporție cu cel euboic cum e 7 la 6, e exact

γάρ Κύρου ἄρχοντος, καὶ αὐτοὶ
 Καμβύσῳ, ἣν κατεστηκὸς οὐδὲν
 φόρου πέρα, ἀλλὰ δῶρα ἀγίνεον.¹
 Διὰ δὲ ταύτην τὴν ἐπίταξιν τοῦ
 φόρου καὶ παραπλήσια ταύτῃ ἄλλα,
 λέγουσι Πέρσαι ὡς Δαρειὸς μὲν ἦν
 κἀπῆλος,² Καμβύσης δὲ δεσπότης,
 Κύρος δὲ πατήρ· ὁ μὲν, ὅτι ἐκα-
 πῆλυε πάντα τὰ πρήγματα, ὁ δὲ,
 ὅτι χαλεπός³ τε ἦν καὶ ὀλιγωρός.⁴

in aur, (talantul) euboic. Ta-
 lantul babilonian e echivalent
 cu șaptezeci de mine euboice.
 In timpul domniei lui Ciru, și
 apoi (in timpul domniei) lui
 Cambise, nimic nu erà fixat re-
 lativ la (suma) tributului, dar
 (supușii) plăteau daruri. Din
 cauza acestei fixări a tributului
 și pentru alte motive pe lângă
 aceasta, Perșii spun că Dariu
 a fost negustor, Cambise tiran
 și Ciru părinte; cel dintâiu pen-
 trucă făcea negustorie cu toate,
 cel de al doilea fiindcă erà as-
 pru și semeț, și cel de al trei-

căci 85.5 e la 75 cum e 7 la 6. Tot astfel și Elian (*V. H.*, I, 22), spune că talantul babilonian conține 72 mine atice. Măsurile de greutate babiloniene descoperite de Layard (*Ninneh and Babylon*, pag. 206), confirmă aceste estimări; mina găsită de el cântărește în măsură metrică de astăzi 0.510 kilograme; comparată cu mina ateniană sau eginetă cea babiloniană erà ceva mai grea, căci cea atică cântăria numai 0.45 kgr. Așă fiind, talantul babilonian de argint ar valoră în monetă de a noastră 7,300 lei, iar cel euboic 6,260 lei, acesta din urmă cântărind 70 de mine, adică 32 kgr. — Pentru forma μνίας vezi vol. II, pag. 485, nota 1, asemenea și la Cap. 51 din Cartea I.

¹ Ἐπὶ γάρ Κυροῦ ἄρχοντος, καὶ αὐτοὶ Καμβύσῳ, ἣν κατεστηκὸς οὐδὲν φόρου πέρα, ἀλλὰ δῶρα ἀγίνεον. Sistemul de a cere daruri dela un popor supus e mult mai oneros decăt perceperea unui tribut fix anual și de sigur a fost una din cauzele cari au nemulțumit provinciile în timpul domniilor agitate a lui Ciru și a lui Cambise, și nu mă indoesc că aceste nemulțumiri au contribuit foarte mult la dezagregarea imperiului la finele domniei lui Cambise. Dariu, urcându-se pe tron, îndată ce a reintegrat imperiul a pus ordine în acest sistem de extensiune și a fixat suma exactă ce trebuia fiecare satrapie s'o plătească tezaurului imperial; aceasta, se înțelege, în afară de suma ce fiecare satrap putea s'o stoarcă dela administrații lui pentru propriul său profit. — In loc de κατεστηκὸς Bredoviu propune κατεστῶς.

² Δαρειὸς μὲν ἦν κἀπῆλος. Am văzut la vol. I, pag. 170, nota 2, care este sensul cuvântului κἀπῆλος uneori și aci e luat tot ca în pasajul din Cartea I, Cap. 94, asupra căruia figurează sus citata nota, numai că aci negustorimea comportă un caracter mai rafinat și implică cum că Dariu erà un bun gospodar, un om care se pricepea bine în afaceri. Pe lângă aceasta e implicată și o oarecare sgarcenie și sete de bani. La lâcomia de bani a lui Dariu Erodot face aluzie la Cap. 187 din Cartea I și Ieronim (Epistola 60 către Elijodor), vorbește de banii pe cari i-a strâns Dariu și de avuția lui.

³ χαλεπός. Strict sau sever, ca la Cap. 100 din Cartea I, de unde ajunge să aibă sensul de aspru ca aci,

⁴ ὀλιγωρός. Bähr explică: «qui nullius rei curam rationemve habet, durus ac superbus est».

ὁ δὲ, ὅτι ἤπιός τε καὶ ἀγαθὰ σφι πάντα¹ ἐμνηχανόσατο.

90. Ἀπὸ μὲν δὴ Ἴωνων,² καὶ Μαγνήτων τῶν ἐν τῇ Ἀσίῃ,³ καὶ Αἰολέων,⁴ καὶ Καρῶν,⁵ καὶ Λυκίων,⁶ καὶ Μιλυέων,⁷ καὶ Παμφύλων,⁸ (εἰς γὰρ ἦν οἱ τετρακλόμενος φόρος οὗτος,⁹) προσήϊε τετρακλόμενα τάλαντα ἀργυρίου.¹⁰ Ὁ μὲν δὴ πρῶτος οὗτος οἰνομὸς κατεστῆκε.¹¹

lea pentrucă eră blând și le-a hărăzit multe bune.

90. Dela Ionieni, dela Magnesienii cei din Asia, dela Eolieni, dela Carieni, dela Licieni, dela Milieni și dela Pamfilii, — căci pentru aceștia tributul eră fixat global, — (Darius) percepea patru sute de talanți de argint. Aceștia compuseră prima sa-

¹ πάντα. In locul acestui cuvânt manuscrisul din Florența are τὰ. Dietsch propune τὰ πάντα, dar πάντα e suficient. In tragedia *Persæ* a lui Eschil, poetul acesta pune în gura lui Darius următoarele cuvinte cu privire la Cir: «Κῆρος, εὐδαίμων ἀνὴρ, ἄρξας εἴηκε πᾶσιν εἰρήνην φίλοις». (*Persæ*, vers 774).

² Ἴωνων. Pe inscripțiile persane figurează în lista supușilor imperiului uneiri numele *Iuna* care fără îndoială indică pe Ionieni. Inscriptia dela Behistun, Col. I, § 6. linia 7-a, vorbește de *cei din insulă* și apoi după Sapardii de Iuna. Prin *cei din insulă* se înțelege probabil locuitorii insulelor din Marea Egee. Ionienii propriu ziși erau stabiliți pe coasta Asiei mici. (Vezi harta pe pag. 272 din vol. I.

³ Μαγνήτων τῶν ἐν τῇ Ἀσίῃ. Distincția aceasta o face Erodot pentru eroii Magnesieni în Europa, menționați de el la Cap. 132 din Cartea VII și cari erau stabiliți în Tesalia. Aceștia probabil că erau de aceeaș rassă ca și omonimii lor din Asia. Magnesienii din Asia erau și ei separați în două localități distincte și erau două orașe cari purtau numele de Magnesia; unul se află la poalele muntelui Sapil și celălalt mai la Sud, pe fluviul Aleandru și puțin mai în interior. (Vezi vol. I, pag. 288, nota 4). E: probabil vorbă de amândouă aceste comunități magnesiene cari sigur erau puse de Perși la contribuție.

⁴ Αἰολέων. Eolienii ocupau coasta Asiei mici dela strimtoarea Elespontului până la Smirna. (Vezi vol. I, pag. 251, nota 2).

⁵ Καρῶν. Vezi vol. I, pag. 305, nota 2.

⁶ Λυκίων. Vezi vol. I, pag. 311, nota 1.

⁷ Μιλυέων. Populația aceasta semitică eră considerată ca separată, deși locuia în Licia. (Vezi Eforus, *Fragmenta Hist. Gr.*, vol. I, pag. 258; vezi asemenea volumul nostru I, pag. 312, nota 2).

⁸ Παμφύλων. Vezi vol. I, pag. 44, nota 5.

⁹ εἰς γὰρ ἦν οἱ τετρακλόμενος φόρος οὗτος. Rennel crede că Darius a unificat astfel neamurile diverse stabilite dealungul coastei Asiei mici pentru ca forțele lor navale să fie mai bine organizate sub un singur conducător, dar cred această idee exagerată.

¹⁰ τετρακλόμενα τάλαντα ἀργυρίου. Aceasta reprezintă 2,920,000 de lei, adică aproape trei milioane. — E de observat că în enumerările naționalităților pe cari le face în acest capitol Erodot, nu se vorbește nici despre colonii doriene din Asia nici despre Pisidieni. Pentru Pisidieni se poate explica omisiunea prin faptul că la epoca aceea Pisidia nu se supusese încă Perșilor. Cât pentru Doriene cari erau supuși Perșilor, Blakesley e dispus să creadă că ei trebuie să fi adus un serviciu oarecare Perșilor în schimbul căruia au fost scutiți de tribut.

¹¹ Ὁ μὲν δὴ πρῶτος οὗτος οἰνομὸς κατεστῆκε. Această satrapie a coastei Asiei mici pe inscripțiile și pe listele oficiale persane nu figurează ca aci în prima linie, ci după altele. Erodot, de sigur, o pune în capul listei lui ca interesând mai direct pe cetitorii lui Elini și fiindcă eră satrapia cea mai apropiată de Grecia.

Ἄπο δὲ Μυσῶν, καὶ Λυδῶν,¹
καὶ Λασονίων,² καὶ Καβαλίων,³
καὶ Ὑγενέων,⁴ πεντακόσια τάλαντα⁵
νομῶς δεύτερος οὖτος.⁶
Ἄπο δὲ Ἑλλησποντίων τῶν ἐπὶ
δεξιὰ ἐσπλέοντι,⁷ καὶ Φρυγῶν,⁸
καὶ Θρηάκων τῶν ἐν τῇ Ἀσίῃ,⁹

trapie. Dela Misieni, dela Lidieni, dela Lasonieni, dela Cabalieni și dela Igenei (percepă) cinci sute de talanți; aceasta fu a doua satrapie. Dela Elespontinii cari vin la dreapta când intră cinevâ (în strămtoare),

¹ Μυσῶν, καὶ Λυδῶν. Vezi la pag. 43 din vol. I respectiv notele 6 și 5.

² Λασονίων. Manuscrisul florentin are Ἄλοσονίων în acord și cu alte câteva manuscrise de a doua mână. Acei cari nu pot să identifice exact poporul acesta greșeste când își închipue că sunt identici cu Alazonii despre cari e vorbă la Cap. 17 din Cartea IV, și cari eră un popor scitic locuind dincolo de limitele până la cari se întindea imperiul lui Dariu înspre Nord. Erodote mai vorbește de Lasonii aceștia la Cap. 77 din Cartea VII; acolo el îi identifică cu Cabalii și spune că erau, ca și Cabalii, Meonieni și un rest al populației indigene gonite de Lidieni când au ocupat teritoriul care poartă numele lor. Probabil că ei ocupau acum partea muntoasă dintre Lidia și Licia și care eră privită de multi ca făcând parte din Frigia.

³ Καβαλίων. Vezi nota precedentă. Aceștia ocupau, după părerea multor comentatori și geografi antichi, câmpia între Miliias și valea Xantului.

⁴ Ὑγενέων. Igeneii nu sunt menționați în nici un alt loc și de nici un alt autor, așa că, probabil, sau e numele greșit sau că s'a înșelat Erodote. Wesseling crede că e o eroare a autorului care a voit să vorbească poate de Obigeni, cari ocupau un teritoriu mic în Licaonia și sunt menționați de Pliniu (*H. N. V.*, 28). Două manuscrise importante, cel wesselingian și cel sancroftian din biblioteca colegiului Emmanuel la Cambridge au Ἀδενέων. în loc de Ὑγενέων. Valckenaer e mai radical și sprijinindu-se pe cele spuse de Erodote la Cap. 77 din Cartea VII, propune ca în loc de Λασονίων, καὶ Καβαλίων, καὶ Ὑγενέων să cetim: Λασονίων τῶν καὶ Καβαλίων καλεσμένων. Rawlinson emite și părerea că Erodote ar fi voit poate să scrie Ὑγενέων, un τ putându-se lesne transforma sau lua drept un Γ, și că dacă e așa, atunci ar fi poate vorbă de locutorii orașului Etena din Pisidia, menționat de Polibiul (*V.*, 73).

⁵ πεντακόσια τάλαντα. Adică 3,650,000 lei. Ca întindere teritorială această satrapie eră mai mică decât aceea de pe coastă și la prima vedere s'ar părea curios ca tributul cu care a fost impusă să fi fost mai oneros decât acela impus primei satrapii. Nu trebuie însă să uităm că din această satrapie făcea parte Lidia reputată ca foarte avută în aur și în argint și prin care curgea fluviul Pactol care căra fragmente de aur din coastele muntelui Tmohes. Avuția Lidienilor eră proverbială. Erodote ne spune la Cap. 94 din Cartea I, că ei fură primii cari bătură monedă și Aristegoras îi califică de πολυαρρρωτάτους. (Vezi Erodote Cartea V, Cap. 49).

⁶ νομῶς δεύτερος οὖτος. Autorii elini în general verifică aceste două satrapii subț un singur nume satrapie Daschillon.

⁷ Ἄπο δὲ Ἑλλησποντίων τῶν ἐπὶ δεξιὰ ἐσπλέοντι. Intrând în strămtorile Elespontului, se înțelege din marea Egee. Atunci coasta Asiei ar fi pe mâna dreaptă. — Asupra participiului dativ ἐσπλέοντι vezi gramatica elinească a lui Kühner, § 581; avem un alt exemplu la Cap. 51 din Cartea I, ἐπὶ δεξιὰ ἐστώντι.

⁸ Φρυγῶν. La Cap. 75 din Cartea VII, autorul nostru spune că acest popor locuia întâiu în Macedonia subț numele de Brigi. La o epocă pe care nu o spune Erodote, ei emigrară în Asia și din Brigi schimbă numele lor în Frigieni și că Armenii fură numai niște coloni de ai lor.

⁹ Θρηάκων τῶν ἐν τῇ Ἀσίῃ. Aceștia sunt Bitinienii după spusele lui Erodote la Cap. 75 din Cartea VII. Vezi și vol. I, pag. 44, nota 4. Înainté de a emigră în Asia și când locuiau în Tracia ei se numiau Strimoni.

καὶ Παφλαγόνων,¹ καὶ Μαρριανδονῶν,² καὶ Συρίων,³ ἐξήκοντα καὶ τριηκόσια τῆν τάλαντα φόρος· νομὸς τρίτος οὗτος. Ἀπὸ δὲ Κιλικίων⁴ ἔπποι τε λευκοὶ ἐξήκοντα καὶ τριηκόσιοι, ἐκάστης ἡμέρης εἰς γινόμενος,⁵ καὶ τάλαντα ἀργυρίου πεντακόσια·⁶ τούτων δὲ⁷ τεσσαρῶν μὲν⁸ καὶ ἑκατὸν ἐς τὴν φρουρούσαν ἔππον τὴν Κιλικίην χώραν ἀνασιμῶντο,⁹ τὰ δὲ τριηκόσια καὶ

dela Frigieni, dela Tracii cei din Asia, dela Paflagoni, dela Mariandini și dela Sirieni, tributul erà de trei sute șasezeci de talanți; aceasta fu a treia satrapie. Dela Cilicieni (percepeà) trei sute șasezeci de cai albi, unul adică pe fiecare zi, și cinci sute de talanți de argint; din (suma) aceasta una sută patruzeci (de talanți) erau cheltuiți cu (întreținerea) caveriei care păzià teritoriul Ciliciei, iar trei sute șasezeci se

¹ Παφλαγόνων. Vezi vol. I, pag. 44, nota 3.

² Μαρριανδονῶν. Vezi vol. I, pag. 44, nota 1. Aceștia locuiau coasta Pontelui Euxin între râul Gonguriu și Ereclé de astăzi și erau separați de șirul de munți ai Asiei mici de Bitinieni. Strabon (VII, 42), le atribue o origine tracică.

³ Συρίων. Prin apelațiunea aceasta autorul nostru înțelege pe Capadocieni. Aceasta reiese clar din Cap. 72, Cartea I, care începe cu cuvintele: Ὅθι δὲ Καππαδόκαι· ὁπὲ Ἑλλήνων Σύριοι ὀνομάζονται. Lista acestor satrapii pe care ne-o dă aci Erodót e o listă curat de sorginte elinească și nu persană cum o indică ordinea lor și denumirile, aceasta dar explică apelația de Sirieni aplicată Capadocienilor. Pentru chestia cine și ce erau Capadocienii acestia vezi nota 3, pag. 120, vol. I. Capadocia erà situată în centrul Asiei mici între fluviul Halis și Cilicia. După limitele ce-i erau asemnate de Perși erà mai mare și mergeà pânà la Pontul Euxin și pe inscripțiile cuneiforme numele figurează ca *Catpduce*.

⁴ Κιλικίων. Rennel observă că în timpul lui Erodót cecace se înțelegeà prin Cilicia erà un teritoriu mult mai mare decât acela care mai târziu purtà acest nume, căci atunci ea se întindeà pânà la malurile fluviului Eufrate. (Vezi Cap. 52, Cartea V), unde se spune că fluviul acesta curge între Cilicia și Armenia. Pe inscripțiile persane nu figurează numele Cilicia și probabil că erà cuprinsă în Capadocia.

⁵ ἐκάστης ἡμέρης εἰς γινόμενος. Pentru anul de 360 de zile vezi cele spuse de autorul nostru la Cartea I, Cap. 32 și la Cartea II, Cap. 4.

⁶ τάλαντα ἀργυρίου πεντακόσια. Această sumă a tributului plătit de Cilicieni tezaurului persan se repetă la Cap. 49 din Cartea I.

⁷ δὲ. Lipsește în două manuscrise și pe baza aceasta e respins de Schweighäuser și omis în textele lui Long și Maclean, iar Creutzer și Sayce îl reține.

⁸ μὲν. Lipsește asemenea în mai multe manuscrise între cari cel din Florența. Sayce îl omite asemenea, dar în cele mai bune ediții e reținut. Eu cred μὲν necesar pentru că corespunde cu δὲ de mai sus (prima parte a sumei, apoi a doua parte a sumei totale).

⁹ ἀνασιμῶντο. Pluralul ἀνασιμῶντο se găsește în câteva ediții. Sensul strict al verbului acesta este a fi întrebuințat și îl găsim în acest înțeles la Cap. 179 din Cartea I. — La Cap. 91 din Cartea VII nu se vorbește de caveria Ciliciană ca contingent al lui Xerxes, acolo vedem numai că au contribuit cu o sumă de vase de războiu.

ἐξήκοντα Δαρσίφ ἐφοίτα·¹ νομὸς τέταρτος οὗτος.

91. Ἀπὸ δὲ Ποσειδηῶτος πόλιος,² τὴν Ἀμφίλοχος ὁ Ἀμφιάρεω³ οἰκισε ἐπ' οὐροισι τοῖσι Κιλικίων τε καὶ Σύρων, ἀρξάμενον⁴ ἀπὸ ταύτης μέχρι Αἰγύπτου, πλὴν μοίρης τῆς Ἀραβίων,⁵ (ταῦτα γὰρ ἦν ἀτελέα⁶), πεντήκοντα καὶ τριηκόσια τάλαντα φόρος ἦν. Ἔστι δὲ ἐν τῷ νομῷ τούτῳ Φοινίκη τε πᾶσα καὶ Συρία ἢ Παλαιστίνη καλεομένη,⁷ καὶ Κύπρος·⁸ νομὸς πέμπτος οὗ-

incassau de către Dariu; aceasta (fu) a patra satrapie.

91. (Regiunea începând) dela orașul Posideion, pe care l-a întemeiat Amfilocus, fiul lui Amfiareu pe hotarele dintre Cilicia și Siria, începând de aci și până la (hotarele) Egiptului, exceptându-se porțiunea Arabiei, — căci aceea este exemptă, — suma tributului este de trei sute cincizeci de talanți. În satrapia aceasta se cuprinde

¹ ἐφοίτα. Verbul φοιτᾶν se aplică banilor vărsați în tezaurul regal. (Vezi Cartea V, Cap. 17).

² Ποσειδηῶτος πόλιος. Orașul acesta eră situat puțin la Nord de punctul unde Sebiecus zidi mai târziu orașul Saodicea și satul modern Bosit conservă încă urme de pe numele lui. E menționat de Strabon (XVI) și localitatea exportă mult vin mai ales în Egipt și în Siria. Posideium eră mai mult în Siria decât în Cilicia, fiindcă pasul sau defileul care despărția Cilicia de Siria eră ca la 80 kilometri la Nord de Saodicea, așa că expresia ἐπ' οὐροισι τοῖσι Κιλικίων τε καὶ Σύρων nu este tocmai exactă și Blakesley caută să explice această neexactitate zicând că pe timpul lui Erodot un călător care ar veni din Egipt (luând coasta Siriei se înțelege), îndată ce ar trece peste promontoriul pe care se află Posideium ar tăia golful de Isus îndreptându-se pe promontoriul Alegarsus, așa că Posideium ar fi ultimul punct pe care l-ar vedea în Siria înainte de a da de coasta Ciliciei și atunci ar fi oarecum explicabilă eroarea. Adevărul e că Erodot aveă idei foarte confuze asupra golfului Isus și asupra topografiei în genere a Asiei mici. (Vezi și vol. IV, pag. 50, nota 2).

³ Ἀμφίλοχος ὁ Ἀμφιάρεω. Despre acest poet vorbește Pausanias (II, 18 și 20 și V, 17). Strabon (XIV) spune că el fondă și Malus, alt oraș în Cilicia, lângă promontoriul Alegarsus la intrarea despre Apus a golfului Isus. El eră frate cu Alcmean și mama lui se numia Erifile, luă parte la expediția Epigonilor în contra Tebei și asasină pe mama lui în complicitate cu fratele său și apoi luă parte la războiul în contra Troiei. El fu ucis la Malus în Cilicia într'o luptă singulară cu Mopsus, care ca el eră un divinator și un poet.

⁴ ἀρξάμενον. Larcher compară această construcție participială cu participiile des întrebunțate de Erodot ca δέον, ἔξόν, παρόν, dar Blakesley obiectează că e un masculin și că construcția completă ar fi ὡς ἀρξάμενον ἀπὸ ταύτης μέχρι Αἰγύπτου εἶναι și că fraza întreagă e scrisă cu o negligență de stil fără pereche.

⁵ πλὴν μοίρης τῆς Ἀραβίων. E clar că regiunea despre care vorbește Erodot să vorbească aci este pustietatea dintre Gaza și Ienisis, pe care Erodot a străbătut-o în bună înțelegere cu șekul arab din localitate când s'a năpustit asupra Egiptului. (Vezi mai sus Cap. 5).

⁶ ταῦτα γὰρ ἦν ἀτελέα. Vezi mai sus nota 5, pag. 204.

⁷ Συρία ἢ Παλαιστίνη καλεομένη. Vezi mai sus nota 2, pag. 13.

⁸ Κύπρος. La finele Cap. 19 de mai sus Erodot ne spune că Ciprienii s'au supus lui Cambise și l-au ajutat în războiul cu Egiptul. (Vezi nota 1, pag. 49). — Despre această satrapie a Feniciei, a Palestinei și a Ciprului nu se face separat mențiune pe inscripțiile persane, afară numai dacă e corectă părerea lui Offert că numele *Putija* care figurează pe lista săpată pe monumentul sepulcral al lui Dariu s'ar fi raportând la Fenicieni.

τος. Ἄπ' Αἰγύπτου δὲ καὶ Λιβύων τῶν προσεγγίων Αἰγύπτῳ καὶ¹ Κορήνης τε καὶ Βάρκης,² (ἐς γὰρ τὸν Αἰγύπτιον νομὸν αὐταὶ ἐκεκοσμάτο³), ἑπτακόσια προσήϊε τάλαντα, πάρεξ τοῦ ἐκ τῆς Μοίριος λίμνης γινομένου ἀργυρίου, τὸ ἐγίνετο ἐκ τῶν ἰχθύων.⁴ Τοῦτου τε δὴ χωρὶς τοῦ ἀργυρίου⁵ καὶ τοῦ ἐπιμετρούμενου⁶ σίτου προσήϊε ἑπτακόσια τάλαντα· σίτου γὰρ δύο καὶ δέκα μυριάδας⁷ Περσέων τε τοῖσι ἐν τῷ Λευκῷ τείχεϊ τῷ ἐν

întreaga Fenicie, Siria aşà numită Palestina precum și Ciprul; aceasta (fu) a cincea satrapie. Din Egipt și din (părțile) Libiei cari se învecinase cu Egiptul, dela Cirene și din Barca, — căci acestea erau dispuse în satrapia Egiptului, — el percepea șapte sute de talanți, în afară de banii cari proveniau din (venitul) peștelui lacului Moeris. În afară de banii aceștia dar, și încă în afară de

¹ καὶ. Conjuncțiunea aceasta lipsește în câteva ediții.

² Κορήνης τε καὶ Βάρκης. Deși locuitorii provinciei Cirenaice erau Libieni, Erodot face o distincție și menționează deosebit Cirene și Barca pentru că voește probabil să vorbească de orașele Cirene și Barca cari erau locuite de coloni Elini. — Pe inscripțiile persane provincia Cirenaica e nealienată separat și desemnată sub numele de *Mudraia*. (Vezi inscripția dela Behistun, col. I, § 6). Cirenienii și Barcii sunt menționați împreună mai sus la Cap. 13, notele 6 și 7, pag. 30.

³ ἐκεκοσμάτο. Verbul acesta care însemnează a dispune sau a orându-i e întrebuițat de Erodot la Cap. 100 din Cartea I.

⁴ τοῦ ἐκ τῆς Μοίριος λίμνης γινομένου ἀργυρίου, τὸ ἐγίνετο ἐκ τῶν ἰχθύων. La Cap. 149 din Cartea II, autorul nostru ne spune că timp de șase luni în fiecare an, când apele lacului Moeris se retrag, tezaurul regal egiptean luă un venit de un talant de argint pe zi, venit care după spusele lui Diodor din Sicilia (I, 52), eră un apanagiu al reginei pentru toaleta ei. (Vezi vol. II, pag. 410, nota 5). Astfel dar tezaurul regal persian după cucerirea Egiptului nu a făcut decât să intre în drepturile ce le posedă tezaurul regal egiptean.

⁵ Τοῦτου τε δὴ χωρὶς τοῦ ἀργυρίου. În afară de aceasta sumă de argint, adică de suma de bani provenind dela pescuitul lacului Moeris. Bähr explică astfel fraza întregă care ca stil e foarte negleasă: »Præter hauc igitur argenti summam (quæ scilicet e piscium proventu in laco Moeridis redit) et præter frumentum quod militibus dimetiebatur, ex hac satrapia septingenta talanta, ut dixi, redierunt.

⁶ ἐπιμετρούμενο. Unele ediții au μετρούμενο.

⁷ σίτου γὰρ δύο καὶ δέκα μυριάδας. Aceste cuvinte prezentă o sumă de variante în diferitele manuscrise și în diferitele ediții cari există și încape puțină îndoială că textul original a fost scris cu neglijență sau că s'au strecurat cuvinte cari erau mai mult note explicative. Eu cred că clauza aceasta întregă până la ἑπτακόσιοι: și cu cele două cari au precedat, începând dar dela Ἄπ' Αἰγύπτου δὲ καὶ Λιβύων τῶν προσεγγίων Αἰγύπτῳ s.e.l. și până la cuvântul ἑπτακόσιοι: formă o singură clauză lungă care apoi a fost despărțită în trei fără a fi încă în seamă regulele sintaxei. Astfel cuvântul σίτου, repetat inutil, e omis în unele manuscrise figurând numai în textul aldin și în manuscrisele sancroftiane și wesselingiane, și înlocuit cu πρός care nu are nici o rațiune de a fi; δύο καὶ δέκα μυριάδας pare a fi fost intercalat în cifre pentru că manuscrisele diferă mult în transcrierea lor: unele scriu δύοκαίδεκα, altele δύοδεκα. În fine μυριάδας e scris greșit în toate manuscrisele μυριάσι: pentru că e un acuzativ, obiect al verbului καταμετρέουσι: și nici cum nu se poate acorda cu Περ

Μέμφοι¹ κατοικημένοιι καταμε-
 τρέουσι και τοῖσι τούτων ἐπικου-
 ροῖσι· νομὸς ἔκτος οὗτος. Σαττα-
 γόδοι² δὲ και Γανδάριοι,³ και
 Δαδῖκαι⁴ τε και Ἀπαρόται,⁵ ἐξ

grâul măsurat (satrapia aceasta)
 vârsă șapte sute de talanți; căci
 ea trebuia să mai predea o sută
 douăzeci de măsuri de grâu cân-
 tărit Persilor cari locuiesc în

είων τοῖσι κατοικημένοιι; eroarea e așa de vădită, încât toate edițiile cele bune fac această rectificare propusă și susținută de Schweighäuser. În loc de κύου Schäfer propune a se ceti πυρός; e însă mai bine a subînțelege μεδύμνος după δύο και ἑκα μυριάδας. Încă odată, repet, pasajul întreg e așa plin de greșeli, încât trebuie să-l primim astfel cum ni-l prezintă edițiile cele mai autorizate, mai ales că sensul e evident și nu prezintă materie de controversă.

¹ ἐν τῷ Ἀσσοῦ τείχεϊ τῷ ἐν Μέμφοι. Tucidid (I, 27) spune că o treime din orașul Memfis era numită Ἀσσοῦν τείχος și probabil că partea aceasta era cartierul citadelei care a fost încunjurat de un zid alb de piatră. La această citadelă se referă autorul nostru mai sus la Cap. 13. (Vezi nota 8, pag. 29). Această incintă avea un caracter oarecum sacru și era dedicată lui Osiris, căci în imnul către Osiris săpat pe o stelă în caractere ieroglifice și conservată în muzeul din Paris, Osiris este salutat ca *Cel sfânt al zidului alb*. Acest imn e tradus în limba franceză de Chabat și publicat în «Revue Archéologique» din anul 1857 la pag. 69. — Satrapia aceasta a Egiptului și a Libiei era grevată cu un tribut foarte oneros, căci 700 de talanți de argint reprezintă 5,100,000 lei, venitul pescuitului lacului Moeris reprezintă iar un talant pe zi timp de 6 luni, ceea ce face alți 182 talanți, adică 1,328,600 lei, în fine 120,000 măsuri de grâu ar mai reprezintă încă vreo 700 talanți, ceea ce ne dă o sumă considerabilă de peste unsprezece și jumătate milioane lei pe an. Trebuie însă să ținem minte că Egiptul era provincia cea mai populată a imperiului și cea mai mănoasă ca productivitate a solului. Diodor din Sicilia ne spune (I, 31), că Egiptul avea 300,000 de locuitori, în cazul acela tributul ar reprezintă 21 lei 50 bani de cap de om. Proporția aceasta s-ar reduce la vreo 18 lei de cap de om, dacă închidem Libia cu Cirene și Barca în această satrapie.

² Σατταγόδοι. După ce Erodot a făcut enumerarea provinciilor și a popoarelor din extremitățile apasene ale imperiului Persilor, trece la extremul Orient mărginaș cu India: Satagidii aceștia nu sunt menționați de nici un alt autor, dar nu încape îndoială că ei sunt identici cu poporul numit Thataguș și Sataguș pe inscripțiile persane și protomedice ale lui Darius. (Vezi inscripția dela Behistun, col. I, § 6, al. 4; inscripția dela Persepolis 4, linia 17 și aceea de pe mormântul lui Darius la Naç-i-Rustam). Poziția geografică pe care o ocupă acest popor nu este exact cunoscută, dar aproximativ se poate spune că ocupau o mică parte din regiunea muntoasă din Nordul Baluchistanului, între Candahar și fluviul Indus. Erau probabil de rasă afghană.

³ Γανδάριοι. Numele indian este Gandhâra, de unde își derivă numele Candaharul modern. În inscripțiile protomedice și babiloniane se dă numele Parapanesos acestei provincii, nume prin care Elinii au desemnat mai târziu munții Indu-Kușului. Orașul principal era Kabura, Cabulul de astăzi. Acești Gandari erau de origine indiană și au ocupat partea orientală a Afghanistanului; ei, apoi, cam prin secolul al 5-lea sau al 6-lea al erei noastre, au emigrat spre Sudvest dela Cabul la Candahar care a devenit capitala lor cea nouă. La Cap. 66 din Cartea VII, Erodot menționează pe Ganderi și pe Dadici ca formând trupe ușoare ale armatei lui Xerxe odată cu Bactriani, Sogdianii și Corasmii.

⁴ Δαδῖκαι. Larcher pune acest popor la Răsărit de Bactriani și la Apus de Gandari, în alte cuvinte în munții Indu-Kușului. De acolo ei ar fi emigrat mai târziu pe coastele despre Sud ale mării Caspice. Von Kammer (*Annual Vienne*, vol. LIII, pag. 25), vede în acești Dadici pe Tatchik cari au locuit Bokhara și cari după el ar fi fost pregenitorii Germanilor.

⁵ Ἀπαρόται. Nimic cert nu se știe despre acest popor. Opinia în ge-

τῶντὸ τεταγμένοι, ἑβδομήκοντα καὶ ἑκάτῳ τάλαντα προσέφερον νομῶς¹ οὗτος ἑβδομος. Ἀπὸ Σούσων δὲ καὶ τῆς ἄλλης Κισσιῶν² γῶρης, τριηκόσια νομῶς ὄγδοος οὗτος.

Zidul Alb din Memfis și auxiliariilor lor; aceasta (fu) a șasea satrapie. Satagizii și cu Gandarii, și Dadicii și cu Apariții, toți la un loc, aduceau o sută șaptezeci de talanți; aceasta (fu) a șaptea satrapie. Dela Susa și din restul regiunii Cisienilor (percepea) trei sute (de talanți); aceasta (fu) a opta satrapie.

92. Ἀπὸ Βαβυλωνος δὲ καὶ τῆς λοιπῆς Ἀσσυρίης³ χίλια οἱ προσήτε τάλαντα ἀργυρίου⁴ καὶ παιδες ἑκτομῖαι πεντακόσιοι νομῶς εἴνα-

92. Din Babilona și din restul Asiriei i se aduceau o mie de talanți de argint și cinci sute de băieți scopiți; aceasta

neral admisă e că ei sunt identici cu Pariatii lui Ptolemeu cari ar fi locuit tot în regiunea muntoasă a Paropanesului (Indu-Kuş). Vezi Ptolemeu, VI, 17, 18 și 20. Alții văd în ei pe Afridii de astăzi, dar acestea toate sunt simple presupuneri. Nici un alt autor nu menționează pe Apariți.

¹ νομῶς. Unele manuscrise, fără nici un motiv plauzibil au dè după acest cuvânt.

² Κισσιῶν. Acest popor, care pe inscripțiile cuneiforme e numit Kassi: Sirienii le ziceau Kûşan. Ei locuiau la Nord de Susiana în munții cari separă Media proprie de Susiana. Cu vreo 2000 de ani înaintea erei noastre Cisiu aceștia sub conducerea șefului lor Kamuraga scoborîră în câmpia Babilonului, cuceriră Babilonia și stabiliră acolo o dinastie puternică care domni mai mulți secoli unind Media cu Babilonia și Siria. Astfel fu începutul marelui imperiu al Asiriei.

³ Ἀπὸ Βαβυλωνος δὲ καὶ τῆς λοιπῆς Ἀσσυρίης. Erodot, la Cap. 192 din Cartea I, amestecă iar la un loc Babilona cu Asiria și aceasta provine din lipsa de cunoștință a istoriei acestor popoare cari și-au disputat dominația acestei părți a Asiei timp de secol, până ce Mezii și Persii i-au desființat. — Pe cele trei inscripții pe cari le cunoaștem și cari conțin lista provinciilor imperiului lui Dariu, Babilonia și Asiria figurează deosebit, Babilonia sub denumirea de *Bābiru* și Asiria sub aceea de *Athurā*, poate însă că sub punctul de vedere fiscal erau contopite într'o singură circumscripție.

⁴ χίλια οἱ προσήτε τάλαντα ἀργυρίου. Blakesley spune că comparând această cifră cu aceea pe care autorul nostru la Cap. 192 din Cartea I, ne-o dă ca valoare ce o încasă pe propria lui socoteală Tretantecme, fiul lui Artabaze, satrapul Babiloniei, ea pare așa de disproportionat de mică încât el crede că e o eroare în text și că în loc de χίλια ar trebui să cetim τρισχίλια. În adevăr, tributul anual vărsat de Babilonia în fiscul imperial persan reprezintă în bani de ai noștri 73,000,000 lei; de altă parte, artabasa plină de argint pe care o încasă Tretantecme pe zi (presupunind că artabasa după calculele ce s'au făcut echivală cu 32 1/2 litre sau 2 1/2 banițe vechi), reprezintă o valoare de 1,875,000 lei pe zi, adică pe an cifra colosală și absurdă de 684,375,000 lei. Deducând de aci cei 73,000,000 lei pe cari satrapul trebuia să-i verse în tezaurul imperial, tot îi rămâneă satrapului un beneficiu net de o jumătate de miliard pe an. Aceste cifre sunt absurde și nu că cuvântul χίλια trebuie schimbat, cum propune Blakesley în τρισχίλια; dar lăsat cum e, fiindcă e lucru imposibil de a stabili o proporție rațională sau sume având măcar aparență de realitate

τος οὗτος. Ἄπὸ δὲ Ἀγβατάνων¹
καὶ τῆς λοιπῆς Μηδικῆς,² καὶ
Παρικανίων,³ καὶ Ὀρθοκορρυβαν-
τίων,⁴ πεντήκοντά τε καὶ τετρακό-
σια τάλαντα νομὸς δέκατος οὗτος.⁵
Κάσπιοι⁶ δὲ καὶ Πασίαι⁷ καὶ Παν-

(fu) a noua satrapie. Dela Ag-
batana și din restul Mediei,
dela Paricani și dela Ortocori-
banți (el percepea) patru sute
cincizeci de talanți; aceasta (fu)
a zecea satrapie. Caspii și cu

cu elementele ce ni le dă aci Erodot. Eu cred că chiar cifra de *γίλια τάλαντα ἄρρηθρον* ca suma vărsată în tezaurul regal în fiecare an de guberniile Babilonului și al Asiriei e exagerată. Se înțelege ca și artabasa plină de argint ce o primia satrapul zilnic și despre care se vorbește la Cap. 192 din Cartea I e și o mare absurditate. (Vezi vol. I, pag. 362, nota 2).

¹ Ἀγβατάνων. Pentru descrierea orașului Eebatana sau Agbatana, capitala Mediei și situată în partea de Nordvest a acestei provincii, vezi nota 2 dela pag. 179, vol. I, precum și planul ruinelor acestui oraș.

² Μηδικῆς. Prin apelația aceasta Erodot înțelege regiunea care e cunoscută în general sub numele roman de Magna Media și care astăzi se numește Irak. Pe inscripția dela Behistun numele Mediei lipsește în lista provinciilor supuse lui Darius, în celelalte două liste dorece, adică în aceea dela Persepolis și în aceea de pe mormântul lui Darius la Naç-i-Rustam numele *Mede* reprezintă Media.

³ Παρικανίων. Această națiune e poate aceeaș pe care o numește Paretareni Erodot la Cap. 101 din Cartea I. Ei par a fi locuit pe malul sud al Mării Caspice. În toate cazurile nu pot fi unul și acelaș popor cu Paricianii menționați mai jos la Cap. 94, aceia fiind puși alături cu Etiopii din Asia și cari erau probabil un trib nomad. La Cap. 86 din Cartea VII, Paricianii sunt menționați în catalogul armatei lui Xerxes căreia au dat un contingent de cavalerie și unul de infanterie. Smith în *Classical Atlas* al lui emite idea că acești Paricani ar fi Barcanii (forma persică pentru Hircanii) cari erau limitrofi cu Medii. Aceasta cred că e părerea cea mai bine fundată din toate. În toate cazurile Vidal Lablache greșește puindu-i în harta lui la Norddest Beluchistanului modern și aproape de fluviul Indus. Ecateu menționează un oraș persian cu numele Paricane, dar unde eră acest oraș e imposibil să determinăm încă.

⁴ Ὀρθοκορρυβαντίων. Acest nume pare a fi elenic și însemnând *cu căciulele ridicate în sus*. E curios că pe inscripția dela Naç-i-Rustam Sacii (Sciții) sunt numiți *Saka Tigrakhauda* ceeace în limba persană însemnează »Sciții cu căciulele ridicate în sus, adică țiguiate«, și e posibil ca acest popor să fi fost desemnat de Persi prin acelaș epitet pe care Erodot l-a primit tradus în limba elenică de informatorul lui și a luat epitetul drept nume etnic. Aceasta e cu atât mai probabil cu cât nici un alt autor afară de Erodot nu face mențiune de Ortocoribanți. Opinia în general admisă e că adjectivul persan corespunzând cu desemnarea de *cu căciuli țiguiate* se aplică Paricanilor. Sayce crede chiar că textul original ar fi fost »Παρικανίων οἱ καὶ Ὀρθοκορρυβάντιοι«.

⁵ νομὸς δέκατος οὗτος. Satrapia aceasta situată între Marea Caspică și Golful Persic eră considerată ca cea mai productivă și ca cea mai importantă a imperiului.

⁶ Κάσπιοι. Poporul acesta pare a fi locuit șesurile între gurile fluviurilor Araxe și Ciru pe malul sud-est al Mării Caspice, la Sud de Baku de astăzi. Singura urmă ce au lăsat-o este numele Mării Caspice. Ei sunt menționați la Cap. 67 din Cartea VII, ca dând un contingent armatei lui Xerxes.

⁷ Πασίαι. Pausicii par a fi identici cu Pasicii sau Pesianii menționați de Strabon (XI) și cu Pasicii menționați de Pliniu (*H. N.* VI, 17). Ptolemeu iar vorbește despre niște Aspasiaci cari ar fi locuit pe malul oriental al Mării Caspice și ar fi fost vecini cu Chorasmii. Pliniu în pasajul sus citat spune că erau un popor scitic. Ceeace rezultă din aceasta este că eră unul din triburile

πίμαθοί¹ τε καὶ Δαρσίται,² ἐς τὼντὸ
 συμφέροντες,³ διηκόσια τάλαντα
 ἀπαγγίνοιον νομὸς ἐνδέκατος οὗτος.
² Ἀπὸ Βακτριανῶν⁴ δὲ μέχρι Αἰ-
 γλῶν,⁵ ἐξήκοντα καὶ τριηκόσια τάλ-
 λαντα φόρος ἦν νομὸς δωδέκατος
 οὗτος.

93. Ἀπὸ Πακτωϊκῆς⁶ δὲ καὶ Ἀρ-

Pausicii, Pantimații și cu Da-
 riții, cari toți erau cuprinși în
 aceeaș (circumscripție), aduceau
 două sute de talanți; aceasta
 (fu) a unsprezecea satrapie. Dela
 Bactriani și până la Egli, (suma)
 tributului se urcă la trei sute
 șasezeci de talanți; aceasta (fu)
 a douăsprezecea satrapie.

93. Din Pactia și din Arme-

numeroase cari duceau o viciață mai mult sau mai puțin nomadă pe malurile
 orientale ale Mării Caspice prin pustiurile locuite acum de Turcomani. — În
 manuscrisul sancroftian dela Cambridge există aci o variantă: în loc de Πα-
 οίκαι avem Παοοὶ καὶ și Dietsch și Dindorf primesc această versiune ca cea
 bună și cetesc Παοοὶ καὶ Παντίμαθοί τε s.c.l. Nu cred însă că pe singura au-
 toritate a unui manuscris să putem face o așa schimbare; nici o ediție bună
 nu face această schimbare.

¹ Παντίμαθοι. Despre poporul acesta nu se știe absolut nimic și e men-
 tionat numai de Erodot. S'a sugerat idea că numele ar fi o corupție pentru
 Πάρθα-Μήδοι.

² Δαρσίται. Rennel spune că aceștia sunt Daii cari locuiau colțul sud-est
 al Mării Caspice, dar e o simplă presupunere fără temeiul serios. Altfel nu se
 știe nimic despre ei.

³ ἐς τὼντὸ συμφέροντες. Trebuie suplinit aci τὸν φόρον, așa că tra-
 ducerea textuală ar fi aducând la un loc tributul, sau, cărsându-l într'o cassă
 comună.

⁴ Βακτριανῶν. Manuscrisele din Biblioteca Colegiului Emmanuel din
 Cambridge și cel din Viena care coincidă așa de mult între ele au Ἀπὸ
 δὲ Βάκτρων. La Cap. 66 din Cartea VII, Erodot se servă, e adevărat, de forma
 Βάκτροι, dar aceasta nu e un motiv ca el să nu se fi servit aci cu forma Βακ-
 τριανοί, mai ales că această din urmă formă este cea mai răspândită între
 autorii elini. Eratosthene vorbind de Βακτριανοί spune că fluviul Oxus îi des-
 părțiā de Sogdiani cari la rândul lor erau despărțiți de Sacii prin fluviul Iaxarte,
 adică locuiau malul despre Răsărit al lacului Aral de astăzi. Pe acolo sunt pus-
 tiuri, așa că acest popor eră și el nomadic.

⁵ Αἰγλῶν. Cele două manuscrise menționate în nota precedentă au Αἰγ-
 δων în loc de Αἰγλῶν, dar e o variantă care nu e acceptată de nici o ediție
 modernă mai de seamă și e probabil o eroare provenind din originea comună
 care a dat naștere acestor manuscrise. Eglii aceștia sunt, se crede de cei mai
 autorizați comentatori, identici cu Augabii lui Ptolemeu cari locuiau pe fluviul
 Iaxarte. Müller crede că Egeii din Cronica Pascalică (pag. 321), e o eroare
 pentru Eglii și în cazul acesta ei ocupau Alexandria ἢ ἐσχάτη, extrema întă-
 rire persană pe Iaxarte, în locul zis astăzi Sogd. Erau în toate cazurile limi-
 trofi cu Bactrii și ei amândoi ocupau locurile cunoscute mai târziu de Romani
 ca Bactriana și Sogdiana.

⁶ Πακτωϊκῆς. Manuscrisele cele două despre cari a fost vorbă la notele
 precedente au Πακτωϊκῆς. Regiunea aceasta nu poate să fie aceeaș despre care
 e vorbă mai jos la Cap. 102 și la Cap. 44 dia Cartea IV, și care corespunde
 la regiunea între Cabul și partea de sus a fluviului Indus, pe când Pactiica
 aceasta e evident că e departe spre Sudvest și vecină cu Armenia. Eu cred
 că Erodot a greșit numele. Pactii nu sunt menționați pe nici o inscripție cu-
 neiformă persană. Nu e imposibil ca să fie vorbă de localitățile vecine cu Ar-
 menia, în care astăzi locuiesc Curzii.

μενίων,¹ και τῶν προσεχέων μέχρι τοῦ πόντου τοῦ Εὐξείνου, τετρακόσια τάλαντα νομῶς τρίτος και ὄκτατος οὗτος. Ἀπὸ δὲ Σαγαρτίων,² και Σαραγγέων,³ και Θαμαναίων,⁴ και Οὐτίων,⁵ και Μόκων,⁶ και τῶν ἐν τῆσι νήσοισι οἰκούντων τῶν ἐν τῇ Ἐροθρῇ θαλάσσει,⁷ ἐν τῆσι τοῖς

nia și dela aceia cari se învecinau cu aceștia până la Pontul Euxin (percepeà) patru sute de talanți; aceasta (fu) a treisprezecea satrapie. Dela Sagartî, dela Sarangei, dela Tamanei, dela Utii, dela Micei și dela aceia cari locuiesc în insulele

¹ Ἀρμενίων. Despre acest popor și despre țara pe care o locuiau nu există nici un dubiu, căci numele lor și al țerii lor subsistă și astăzi. Pe toate trele inscripțiile persane cari ne dau lista provinciilor supuse imperiului lui Dariu Armenia figurează sub numele de Armina.

² Σαγαρτίων. Sagartîi sunt menționați la finele Cap. 125 din Cartea I unde vezi vol. I, pag. 223, nota 1 și harta anexată la acea notă. Eră un trib persan nomadic, parte din ei se aflau pe malul golfului Persic și alt trib cu același nume la Sudest de Media proprie. Numele persan eră *Asagarta*. Aci e vorba de aceia de pe golful Persic lângă gurile Tigrului și ale Eufratului.

³ Σαραγγέων. Menționați de Erodot iar mai jos la Cap. 117. Acest popor de rasă persană al cărui nume însemnează locuitorii din bălțile dela *Zaraiia*, forma zendică pentru persanul Daraya (baltă), locuiau în mlaștinile la Sudest de Candahar lângă lacul Seistan. Ei mai erau cunoscuți sub numele de Drangi (litera d din Persia occidentală fiind des schimbată în z în dialectul Persiei orientale). Poeții persani cei antici și legende vechi au privat regiunea aceasta ca sediul eroilor și al zeilor lor, deci eră de ei considerată ca leagănul rasei ariane.

⁴ Θαμαναίων. Autorul nostru se referă iar la acest popor mai jos la Cap. 117, dar nici un alt scriitor nu-i menționează, așa că e foarte greu să determinăm cine sunt și în ce parte de loc locuiau. S'a presupus de unii că *κόμη Θαμανῶν* menționați de Agatias (IV, 29) ca locuind în Curdistanul modern poate să fie același neam cu acești Tamanci sau Tamani; alții cred că sunt Taimanii de astăzi cari locuiesc lângă Herat; Valkenaer în nota lui asupra pasajului din Cap. 117, unde sunt menționați Thamanii, propune a se ceti *Καρμανίων* în loc de *Θαμαναίων*, aceasta e însă pură conjectură. Mă întreb dacă numele de Otomani sau Osmani nu ar fi oare legat etimologiceste cu acest nume de Tamani, căci tot din părțile Turkestanului și din vecinătatea fluviului Oxus au venit și strămoșii Turcilor.

⁵ Οὐτίων. Menționați la Cap. 68 din Cartea VII, ca formând parte din contingentul armatei lui Xerxes. Ei par a fi fost identici cu Unii lui Strabon (XI) cari erau un trib rășboinic persan locuind la Nord de Persia proprie. Numele persan eră *Iuti* și pe inscripția dela Behistan (coloana III, § 5) cetim că acest popor se revoltase și că Dariu i-a subjugat din nou.

⁶ Μόκων. În afară de Erodot numai Stefan din Bizanțiu menționează pe Miciani sau Meciani, ca și pe Utii; autorul nostru, la Cap. 68 din Cartea VII, spune că ei figurau în contingentul armatei lui Xerxes. Pe inscripțiile persane ei figurează sub numele de *Maka* și poate că numele *Mekrân* deli astăzi unei regiuni situate pe marginea mării, la Sud de platoul iranic sau persan este o urmă rămasă din timpul existenței în aceste locuri a acestui popor.

⁷ τῶν ἐν τῆσι νήσοισι οἰκούντων τῶν ἐν τῇ Ἐροθρῇ θαλάσσει. Insulele despre cari e vorba sunt acelea cari sunt situate în golful Persic și cari sunt menționate iar de Erodot la Cap. 80 din Cartea VII. Fenicienii, și apoi în timpuri mai aproape de ale noastre, Venețienii au posedat insulele acestea din cari au făcut întreprizite importante pentru comerțul produselor venind din Indii și din extremul Orient. — Pentru verbul οἰκούντων vezi vol. II, pag. 451, nota 1.

ἀνασπάστους¹ καλεομένους κατοικίζει βασιλεὺς, ἀπὸ τούτου πάντων ἑξακόσια τάλαντα ἐγγίετο φόρος νομὸς τέταρτος καὶ δέκατος οὗτος. Σάκαι² δὲ καὶ Κάσπιοι³ πεντήκοντα καὶ διηκόσια ἀγίνεον⁴ τάλαντα νομὸς πέμπτος καὶ δέκατος οὗτος.⁵ Πάρθοι⁶ δὲ καὶ Χοράσμοι,⁷ καὶ Σόγδοι⁸ τε καὶ

din marea Eritreei în cari regele așează pe deportați, dela toți aceștia se percepea un tribut de șase sute de talanți; aceasta (fu) a patrusprezecea satrapie. Sacii și cu Caspii aduceau două sute cincizeci de talanți; aceasta (fu) a cincisprezecea satrapie. Parții și Cho-

¹ ἀνασπάστους. 'Ανάσπατοι sunt aceia cari sunt luați din patria lor și deportați aiurea, fie pentru că au fost robiți în război, fie pentru crime comise, fie pentru motive de ordine politică; vezi Cartea IV, Cap. 204; Cartea VI, Cap. 9, 12, 32; Cartea VII, Cap. 80; pentru alți autori unde întâlnim expresia aceasta vezi Ctesias (*Excerpta Persica*, § 9 și 40); Demosten (*a 4-a Filipică*, § 32) și alții. Acest obicei de a deporta era comun la Asiatcii și avem exemple destule în cari Ebreii au fost deportați din țara lor de către diferiții monarhi Asirieni și Perși cari i-au învins.

² Σάκαι. Prin acest nume se înțelege poporul, sau mai bine zis, popoarele, denumit în mod vag prin apelațiunea de Sciți. Erodod însuș admite la Cap. 64 din Cartea VII, că numele Sacii e dat de Persani tuturor Sciților. Ceeace înțelegeau Elinii prin Σάκαι: și Perșii prin Saka nu era un popor omogen și Sciții nomazi de rasă mongolo-tartarică din stepele de lângă Marea Caspică nu aveau nimic comun cu cei din Europa, deși și Perșii îi desemnau prin acelaș nume și linii tot așa: Cum spune D-rul Macau în lucrarea lui asupra Cărților IV, V și VI din Erodod la vol. II, pag. 11, *Erau Sciți și Sciți*. Pentru mai amănunțite detalii asupra Sciților aș referi pe cetitor la Cap. din lucrarea lui Macau intitulat *Sciții lui Erodod*, (vol. II, pag. 1—14). E destul pentru noi să spunem că Sciții aceștia sunt cei din Asia cari erau Tartari și Jefuitori. Cum au fost reduși aceștia să plătească un tribut regulat fiscului imperial al Perșilor e greu de înțeles.

³ Κάσπιοι. Despre poporul acesta nu se știe nimic precis și Blakesley crede că numele era numai local. Șirul munților Caucaș erau denumiți, după spusele lui Strabon, munții Caspii și ar fi luat numele dela Caspii. Deși la epoca lui nu există popor cu numele acesta. Că munții se numiau Caspii în localitate nu poate fi îndocală și marea Caspie a luat probabil numele ei din cauza proximității ei cu munții aceștia, și cât pentru denumirea etnică Caspii probabil că prin ea se înțeleg muntenii locuind în acei munți.

⁴ ἀγίνεον. Cobet propune ἀπαγίνεον fiindcă am avut astfel mai sus la Cap. 89 și 92, și avem mai jos la Cap. 94. Aceasta însă nu e un motiv destul de puternic pentru ca să nesocotim autoritatea manuscriselor.

⁵ νομὸς πέμπτος καὶ δέκατος οὗτος. Malte-Brun observă că până aci am avut satrapiile cari făceau parte din vechiul imperiu și de aci înainte din interiorul Asiei acelea cari fură adăugate de Ciru, dar anexate complet numai sub Dariu și succesorii lui.

⁶ Πάρθοι. Din cele ce le spune autorul nostru mai jos la Cap. 117, ar rezultă că la epoca lui acest popor locuia prin munții între Kircasia (coasta despre Sud a mării Caspice și pustiile Chorasmiiilor, adică stepele Iranului modern.

⁷ Χοράσμοι. Menționați iar la Cap. 66 din Cartea VII. Forma numelui acestui popor așa cum figurează el pe inscripțiile persane este *Huvárázmi* și în limba modernă Kvarizm, iar forma cunoscută de noi este Khorason pe hotarele Persiei despre Afganistan.

⁸ Σόγδοι. Sogdii, numiți și Sogdieni locuiau Sogdiana veche, astăzi Sogdia a cărei capitală este Samarcaud între fluviile Oxus și Iaxartes.

Ἄριοι,¹ τριηκόσια τάλαντα νομὸς ἔκτος καὶ δέκατος οὐτός.

94. Παρικάνιοι² δὲ καὶ Αἰθίο-
πες³ οἱ ἐκ τῆς Ἀσίας,⁴ τετρα-
κόσια τάλαντα ἀπαγίνεον νομὸς
ἕβδομος καὶ δέκατος οὐτός. Μα-
τιηνοῖσι⁵ δὲ⁶ καὶ Σάσπειροι,⁷ καὶ
Ἀλαροδίοισι¹ διηκόσια ἐπατέτακτο

rasmii, Sogdienii și cu Aarii (a-
duceau) trei sute de talanți;
aceasta (fu) a șasesprezecea sa-
trapie.

94. Paricianii și cu Etiopienii
cei din Asia aduceau patru sute
de talanți; aceasta (fu) a șap-
tesprezecea satrapie. Dela Ma-
tienii, dela Saspini și dela Ala-
rodieni (tributul) era fixat la

¹ Ἄριοι. Cu toate că toate manuscrisele scriu astfel, ediția lui Creutzer scrie Ἄριοι; pentru motivul că la Cap. 62 și 66 din Cartea VII toate manuscrisele scriu Ἄριοι. Nu mă indoesc că Erodot a întrebuințat ambele forme. Forma veche persană este *Haraira* și forma modernă *Hérât*. Acest popor deci locuia în partea occidentală a Afganistanului modern și era limitrof cu Chorasmii.

² Παρικάνιοι. Precum am arătat mai sus la nota 3, pe pag. 218, Paricianii aceștia nu au nimic comun cu aceia despre cari a fost vorba mai sus la Cap. 92. Rennel crede că aceștia erau stabiliți în regiunea numită astăzi Balkhan unde locuiesc triburi numite Bercani. Bähr îi pune pe coasta mării în partea occidentală a Beluchistanului modern unde locuiau și Etiopienii Ichtiotagi și pe cari îi înțelege Erodot aci sub denumirea de Etiopienii cei din Asia. Larcher îi pune în Colchida, dar cred părerea aceasta cu totul greșită. În toate cazurile nimic nu se poate spune cu precizie în privința stabilirii identității acestor Paricani, și eu aș fi dispus a crede mai mult într'o eroare sau o confuzie a autorului nostru. Aceasta a fost și părerea acelor cari au copiat un manuscris din secolul al 10-lea colaționat de Schweighäuser și aflător la Florența, care omite aceasta a 17-lea satrapie și schimbă numerotația celor cari rămân.

³ Αἰθίοπες οἱ ἐκ τῆς Ἀσίας. La cele ce am spus în nota precedentă vom adăuga că e clar că Etiopienii aceștia pe cari îi califică autorul nostru ca cei din Asia nu au nimic comun cu Etiopienii propriu zis cari locuiau la Sudul Egiptului decât faptul că erau probabil de rasă neagră. Pe Etiopienii din Asia îi numește astfel Erodot ca să-i distingă de cei din Africa, pe cari îi califică mai jos la Cap. 97 de Αἰθίοπες οἱ πρόσωποι Αἰγύπτου, și de Etiopienii Macrobiei cari locuiau pe coasta orientală a Africei.

⁴ Ματιηνοῖσι. Matienii aceștia nu par a fi aceiași pe cari îi menționează autorul nostru la Cap. 72 din Cartea I. Aceia par a fi locuit mai la Apus decât aceștia, adică în Capadocia, pe când aceștia e evident că locuiau în Armenia în părțile muntoase cari lungesc la Nord lacul Van de astăzi. Erau nomazi și inscripțiile asiriene îi numesc Matai. Pe inscripțiile persane ei nu figurează, probabil pentru că ei nu s'au supus niciodată, dar formau o horă sălbatică de munte, cari și-au menținut independența cum au făcut Muntenegrenii față de dominațiunea otomană.

⁵ δὲ. Particula aceasta e omisă în unele manuscrise.

⁶ Σάσπειροι. La Cap. 79 din Cartea VII se spune că Saspirii și cu Alarodii aveau contingentul lor în armata lui Xerxes, că erau sub acelaș comandament și că armamentul lor era similar cu acela al locuitorilor din Colchida. De aci putem conchide că ei erau munteni și că ca atare nu aveau mare valoare ca soldați; în sensul militar al cuvântului. Se vedeă chiar din suma mică ce o plăteau ca tribut că nu aveau resurse mari. La Cap. 37 din Cartea IV, vedem că Saiperii locuiau la Nord de Mezi și la Sud de Colchieni, deci lângă Erivan și Kars de astăzi. (Vezi vol. IV, pag. 69, nota 3).

⁷ Ἀλαροδίοισι. Sir Henry Rawlinson identifică pe Alarodieni cu Urardienii din inscripțiile asiriene; locuiau în Armenia în vecinătatea muntelui

τάλαντα νομὸς ὄγδοος καὶ δέκα-
τος οὗτος.¹ Μόσχοισι,² δὲ καὶ Τι-
βαρηνοῖσι,³ καὶ Μάκρωσι,⁴ καὶ
Μοσουνοῖκοισι,⁵ καὶ Μαρσί,⁶ τρι-
κόσια τάλαντα προσείρητο νομὸς
εἴνατος καὶ δέκατος οὗτος. Ἰνδῶν
δὲ πλήθος τε πολλῶν πλείστον ἔστι
πάντων τῶν ἡμεῖς ἴδμεν ἀνθρώ-
πων,⁷ καὶ φόρον ἀπαγίνεον πρὸς
πάντας τοὺς ἄλλους,⁸ ἐξήκοντα

două sute de talanți; aceasta
(fu) a optsprezecea satrapie.
Dela Moschi, dela Tibareni, dela
Macroni, dela Mosinici și dela
Marsieni se percepeau trei sute
de talanți; aceasta (fu) a nouă-
sprezecea satrapie. Din toate
națiile despre cari am eu cu-
noștință Indienii sunt cu mult
cei mai numeroși și erau, în

Ararat și par a fi fost strămoșii Georgienilor fiind împinși spre Caucas de către Armenii Arieni.

¹ νομὸς ὄγδοος καὶ δέκατος οὗτος. Satrapia aceasta nu figurează pe nici o inscripție Persană. Probabil că fiind compusă din triburi sălbătice de munte eră greu de administrat și nu a fost în realitate încorporată în imperiu. Cifra modestă de 200 talanți care eră percepută ca tribut, arată că Persii nu comptau mult pe încasarea ei, dacă nu o încasau chiar de fel.

² Μόσχοισι. Acest popor e menționat de autorul nostru în Cartea VII la Cap. 78, dar Xenofon nu vorbește de fel de el; pe de altă parte Strabon, deși nu vorbește despre Moschi, totuși menționează munții *Moschilor*. În scripturile asiriene ei figurează ca *Muscai* și forma biblică a numelui este *Meșek*. Ei locuiau în regiunea cuprinsă la Răsărit între Cilicia și Armenia modernă, lângă Erzerum, Blakesley crede că Moschii sunt identici cu Meșek din Sf. Scriptură. (*Ezechiel* XXVII, 13; XXXVIII, 2 și XXXIX, 1).

³ Τιβαρηνοῖσι. Aceștia sunt asociați cu Moschii în inscripțiile asiriene și chiar în Biblie. Inscripțiile asiriene îi numesc *Tublai* și în Biblie sunt numiți *Tubal*. Ecateu consideră pe Moschi și pe Tibareni ca triburi colchice. E probabil că de fapt erau de un neam cu Moschii și că ocupau același teritoriu ca și ei. Xenofon îi menționează în *Anabasis* (Cartea V, Cap. 5, § 1).

⁴ Μάκρωσι. Macronii locuiau în vecinătatea Trebizondei de astăzi și sunt menționați în Cartea II la Cap. 104, unde vezi nota 4, pag. 269, vol. II. Scriitorul ungar George Fejér e de părere că din acest popor se trăgeau Maghiarii.

⁵ Μοσουνοῖκοισι. Menționați iar la Cap. 78 din Cartea VII. Atât aci cât și în pasajul citat din Cartea VII, numele e scris *Μοσουνοῖκοισι* în cele mai multe manuscrise, dar am adoptat ortografia lui Gaisford, care este și aceea a edițiilor moderne cele mai bune. Strabon (XI, 14), spune că locuiau în munții despre Sudvest al Pontului Euxin fiind vecini cu Moschii și Tibareni, adică regiunea între Erzerum de astăzi și coasta mării. Numele lor, după Blakesley ar derivă dela cuvântul tracic *μόσωνα* care înseamnă întăriri de lemn și deduce de aci că ei locuiau în case de lemn în munții Caucasului.

⁶ Μαρσί. Manuscrisele variază între *Μάρσοσι*, *Μαρσοῖσι* și *Μάρδοσι*. Nu e dubiu că aceștia sunt identici cu Mării menționați de autorul nostru la Cap. 79 din Cartea VII și Stefan din Bizanțiu spune că erau limitrofi cu Mosinici, deci și ei locuiau în Caucas. Maltebrun pretinde că un trib din acest popor locuia în Armenia. Ei mai sunt menționați și de Ecateu.

⁷ Ἰνδῶν δὲ πλήθος τε πολλῶν πλείστον ἔστι πάντων τῶν ἡμεῖς ἴδμεν ἀνθρώπων. Această afirmație o mai face Erodot mai jos la Cap. 98, dar acolo spune că Indienii nu sunt o nație omogenă și având o limbă comună. Tot așa și Ctesias (*Excerpta Indica*, § 1), zice despre Indieni că sunt *πλείστος σχεδόν συμπάντων ἀνθρώπων*. Se înțelege că termenul Indieni eră foarte vag pentru Elini și că ei dedeau această numire generică mai tuturor popoarelor cari locuiau dincolo de Indus.

⁸ καὶ φόρον ἀπαγίνεον πρὸς πάντας τοὺς ἄλλους. Pentru o

καὶ τριηκόσια τάλαντα ψήγματος¹
νομῶς εἰκοστὸς ὄβτος.²

comparație cu toți ceilalți, mai
greu taxați, (adică) cu (plata)
a trei sute șasezeci de talanți
de pulbere de aur; aceasta (fu)
a douăzecea satrapie.

construcție similară, unde πρὸς urmat de acuzativ indică o comparație, vezi
Cap. 35 din Cartea II «πρὸς πᾶσαν χώραν» unde am tradus *în mai mare număr*
decât vreo altă țară. (Vezi vol. II, pag. 91, nota 5).

¹ ψήγματος. Prin fărâmiturile acestea de aur se înțelege praful de aur
pe care îl cară apele cari izvorăsc din munții auriferi. Acest cuvânt e între-
buințat la Cap. 93 din Cartea I, la Cap. 95 și 98 de mai jos, la Cap. 103 din
Cartea V și la Cap. 125 din Cartea VII. Despre bogăția auriferă a Indiei vor-
bește și Ctesias (*Excerpta Indica*, § 12).

² νομῶς εἰκοστὸς ὄβτος. India nu figurează pe lista provinciilor per-
sane de pe inscripția dela Behistun, dar figurează pe acelea din Persepolis și
pe mormântul lui Darius dela Naç-i-Rustam. Trebuie însă să ne aducem aminte
că lista de pe inscripția dela Behistun care nu conține decât 22 nume de pro-
vincii e mai scurtă ca celelalte două.—Cea dela Persepolis cuprinde 23 și cea
dela Naç-i-Rustam 30 de nume. Lucrul e natural pentru două motive: mai
întâiu cea dela Behistun este cea mai veche și Darius și-a întins conchistele
după săparea ei și apoi pentru că inscripția dela Behistun spune singură că
menționează acele provincii tributare în cari el (Darius) «a ocrotit credința cea
adevărată și a distrus pe cei eretici».—În lucrarea lui Rawlinson ni se pre-
zintă o listă comparativă a numelor cari figurează pe aceste trei inscripțiuni și
această comparație fiind utilă și interesantă o vom reproduce aci.

Inscripția dela Behistun. Inscriptia dela Persepolis. Inscript. dela Naç-i-Rustam.

Persia	Susiania	Media
Susiana	Media	Susiana
Babilonia	Babilonia	Partia
Asiria	Arabia	Aria
Arabia	Asiria	Bactria
Egiptul	Egiptul	Sogdiana
Saparda	Armenia	Corasmia
Ionia	Capadocia	Zarangia
Media	Saparda	Aracosia
Armenia	Ionia	Satagidia
Capadocia	* Sagartia	Gandaria
Partia	Partia	India
Zarangia	Zarangia	Sacia (de două ori)
Aria	Aria	Babilonia
Corasmia	Bactria	Asiria
Bactria	Sogdiana	Arabia
Sogdiana	Corasmia	Egiptul
Gandaria	Satagidia	Armenia
Sacia	Aracosia	Capadocia
Satagidia	* India	Saparda
Aracosia	Gandaria	Ionia (de două ori)
Mecia	Sacia	* Sacia
	Mecia	* Insulele (probabil Cicla- dele)
		* Scodra ?
		* Ionia
		* Tabacrii
		* Budii
		* Etiopienii
		* Mardii
		* Carceenii

95. Τὸ μὲν δὴ ἀργύριον τὸ Βαβυλωνίων πρὸς τὸ Εὐβοϊκὸν συμβαλλεόμενον τάλαντον γίνεται τεσσαεράκοντα καὶ πεντακόσια καὶ εἰνακισχίλια τάλαντα.¹ Τὸ δὲ χρυσίον τρισκαίδεκάσταςτιον λογιζόμενον,² τὸ ψήγμα εὐρίσκεται ἐν Εὐβοϊκῶν τάλαντων ὀγδῶκοντα καὶ ἑξακοσίων καὶ τετρακισχίλιον. Τοῦτων ὧν πάντων συντεθειμένων τὸ πλήθος, Εὐβοϊκὰ τάλαντα συνελήγετο ἐς τὸν ἐπέτειον φόρον Δαρείῳ μύρια καὶ τετρακισχίλια καὶ πεντακόσια καὶ ἑξήκοντα.³ τὸ δ'

95. Suma (aceasta din urmă) babilonică, exprimată în termeni de talanți euboici, reprezintă nouă mii cinci sute și patruzeci de talanți. Socotindu-se valoarea aurului ca de treisprezece ori mai mare (ca aceea a argintului) pulberea de aur valorează patru mii șase sute optzeci de talanți euboici. Dacă adunăm la un loc toate aceste cifre, rezultă ca sumă răspunsă anual lui Darius drept tribut, patrusprezece mii cinci sute și

De aci se poate vedeă cât diferă repartitia făcută de Erodot de listele acestea. Cei însemnați cu steluță pe inscripțiile din Persepolis și dela Naç-i-Rustam sunt menționați pentru prima oară.

¹ τὸ μὲν δὴ ἀργύριον τὸ Βαβυλωνίων πρὸς τὸ Εὐβοϊκὸν συμβαλλεόμενον τάλαντον γίνεται τεσσαεράκοντα καὶ πεντακόσια καὶ εἰνακισχίλια τάλαντα. Calculul făcut de Erodot este cu desăvârșire greșit și aceasta ne arată cât de superficial este autorul nostru în materie de cifre. El ne spune la Cap. 89 de mai sus că tributul Euboici fuță de cel babilonian eră în proporție de 7 la 6, așa că 9540 de talanți euboici ar fi 8534 ²/₇ talanți babilonieni și 4680 talanți euboici ar fi egali cu 4011 talanți babilonici. Vedem deci cât de greșite sunt cifrele lui Erodot, și e greu de fixat unde e eroarea. Nu e imposibil ca și textul chiar să fie greșit și probă e că unele cifre variază în unele manuscrise, astfel aci în loc de τεσσαεράκοντα καὶ πεντακόσια textul sanerofitian are ὀγδῶκοντα καὶ ὀκτακόσια, așa că cifra devine 9880 în loc de 9540; aceasta însă nu schimbă mult eroarea. — În loc de γίνεται unele manuscrise au είναι:

² Τὸ δὲ χρυσίον τρισκαίδεκάσταςτιον λογιζόμενον. Valoarea aurului a variat în Grecia față de argint, cum a variat după timpuri și după împrejurări în lumea întreagă. Înaintea epocii lui Erodot aurul eră mai scump fiindcă în Europa eră mai rar; așa cetesc la Cap. 69 din Cartea I, că îmbrăcarea cu aur a unei statui (probabil numai a figurii și a părților vizibile ale corpului) eră considerată ca o binefacere națională și la Cap. 125 din Cartea VI, că cantitatea de aur ce putea s'o poarte un om pe el eră suficientă pentru a asigură întregii lui familii o importanță însemnată în stat. O mare scădere a avut apoi de sigur loc după înfrângerea Persilor la Platea, când s'a găsit mult aur în lagărul persan. Vezi Cap. 80 din Cartea IX unde Erodot spune că se vindeă aurul cu prețul bronzului. În epoca lui Erodot valoarea aurului față de aceea a argintului ne spune textul nostru eră de 13 la 1. Mai târziu aurul merse scăzând și Platea (Iparch) ne spune că proporția eră 12 la 1; în timpul lui Xenofon eră 10 la 1, cum a fost și în timpul lui August. (Vezi T. Liviu, XXXVIII). La epoca lui Teodosiu II, proporția s'a urcat la 18 la 1 pentru a scădeă iar în uzul mediu în secolul al 16-lea la aceeaș proporție de 11 și 12 la 1. Veniră apoi descoperirile minelor de argint din America, cari scăzură așa de mult valoarea argintului, încât proporția s'a suit la 16 la 1, în timpul secolului al 18-lea, și astăzi e de 14 la 1, adică revenind iar aproape la proporția din epoca lui Erodot.

³ Τοῦτων ὧν πάντων συντεθειμένων τὸ πλήθος, Εὐβοϊκὰ τάλαντα συνελήγετο ἐς τὸν ἐπέτειον φόρον Δαρείῳ μύρια καὶ πεντακόσια καὶ ἑξήκοντα. Adunând aci cifrele date de Erodot ca tribut în

ἔτι τούτων ἔλασσον ἀπίεις, ὃ δὲ λέγω.¹

96. Οὗτος Δαρσίω προσήξει φόρος ἀπὸ τε τῆς Ἀσίης καὶ τῆς Λιβύης ὀλιγαχόθεν.² Προϊόντος μέντοι τοῦ χρόνου, καὶ ἀπὸ νήσων³ προσήξει ἄλλος φόρος καὶ τῶν ἐν τῇ Εὐρώπῃ μέχρι Θεσσαλίας ὀλικμένων.⁴

șasezeci de talanți euboici; nu țiu socoteală de sume mai mici pe cari le trec cu vederea.

96. Acesta eră tributul care se răspundeă lui Dariu, atât din Asia cât și dintr'o parte mică a Libiei. Cu timpul însă veni de se mai adăugă alt tribut din insule și dela locuitorii din Eu-

bani răspunși tezaurului lui Dariu în toți anii de cele douăzeci de satrapii menționate în capitolele precedente avem cifra de 7.740 de talanți, această sumă plus 300 talanți de pulbere de aur indian, adică 4.680 talanți de argint face 12.420 de talanți nu 14.560, cum spune aci textul nostru. Diferința între aceste două cifre este de 2.140 de talanți. Trebuie însă să ne amintim că în cifra de 12.420 de talanți nu sunt cuprinse valorile următoare și anume: 1) valoarea a 360 cai furnizați de satrapia a 4-a; 2) valoarea pescăriilor lacului Mœris răspunsă de satrapia a 6-a; 3) valoarea a 120.000 de măsuri de grâu pentru garnizoana persană din Memfis, cu care eră anual încărcată aceeaș satrapie și în fine valoarea celor 500 de eunuci în sarcina satrapiei a doua. Calculând valoarea celor 360 cai la 50 talanți cel mult, a peștelui din lacul Mœris la 184 talanți (un talant pe zi timp de 6 luni pe an; vezi nota 5, pag. 410, vol. II), a furniturii de grâu la 790 talanți și a muncilor la 10 talanți avem un total de 944 talanți. Această cifră de 944 talanți e departe încă de a acoperi diferența care există între acelea de 12.420 și 14.560 de talanți, așa că cifra de 14.560 de talanți pe care o califică de cifră rotundă sau aproximativă Erodote, e sau greșită sau se cuprind în ea cifre și valori pe cari autorul nostru a uitat să le menționeze. Dacă luăm cifra de 14.560 de talanți ca reprezentând venitul anual al imperiului persan, aceasta ar fi egal cu mai mult ca 100 de milioane de lei. Această sumă cred că e exagerată, căci să nu uităm că e vorbă numai de sumele cari se vărsau în tezaurul regal. — În loc de συνθεμένων unele ediții au συνθέμενον, acordând astfel cu πλῆθος și nu cu τούτων ὡν πάντων. — ἐπίτερον e scris ἐπίτερον în unele ediții mai moderne.

¹ τὸ δ' ἔτι τούτων ἔλασσον ἀπίεις, ὃ δὲ λέγω. Din această frază rezultă cred că nu e vorbă de omiterea numai a unei simple fracțiuni pentru a obține o cifră rotundă divizibilă cu zece, dar de omiterea unor cifre mai mici a căror sumă totală ar acoperi diferența între totalul obținut de calcul făcut în nota precedentă, și care e de 13.364 de talanți, și cifra de 14.560 dată de Erodote, diferență care e de 896 talanți. De aceea, am preferat interpretarea lui Schweighäuser »ut minore numero mittam, qui hanc summam excidit«, sau mai clar exprimată de Lange »ohne geringere Einkünfte, die ich gar nicht rechnen will«, interpretării date de mulți traducători cari cred că e vorbă de fracțiuni. Între aceștia sunt Giguet care traduce: »14.560 talents, nombre rond, en négligeant une somme minime«, și Rawlinson care traduce: »not to mention parts of a talent«.

² καὶ τῆς Λιβύης ὀλιγαχόθεν. Bähr interpretează pe latinește »ex paucis quibusdam Libyæ regionibus«. Aci denumirea Libia e respinsă în sensul ei prin privința cuvântului ὀλιγαχόθεν și indică numai la coasta maritimă a Nordului Africei începând dela hotarul Egiptului și până la fundul Sirtei mari, așa că vizează în specie orașele Cirene și Barca cuprinsă în satrapia Egiptului (Cap. 91). În sens mai larg e luată denumirea de Λιβία la Cap. 115 de mai jos; acolo se înțelege toată Africa cunoscută în timpul istoricului nostru.

³ νήσων. Insulele din Marea Egee, mai ales acelea de pe lângă coasta Asiei mici denumite azi Sporade și cari erau mai aproape de Persia.

⁴ ὀλικμένων. Cari locuesc. Tot așa la finele Cap. 27 din Cartea I avem τὰς νήσους ὀλικμένοιαι. Prin cei cari locuesc în Europa și până în Tesalia se

Τούτων τὸν φόρον θησαυρίζει ὁ βασιλεὺς τρόπῳ τοιῷδε: ¹ ἐς πίθους κεραμίνοὺς τήξας ² καταχέει: πλήσας δὲ τὸ ἄγγος, περιαιρείει ³ τὸν κέραμον. Ἐπεὶ δὲ δεξιῇ χρημάτων, κατακόπτει ⁴ τοσοῦτο ὅσου ἂν ἐλάχιστοι δέηται.

97. Αὐταὶ μὲν γὰρ ἀρχαὶ τῆς ἡσάν καὶ φόρων ἐπιτάξεις. Ἡ Περσίς δὲ χώρα ⁵ μόνη μοι οὐκ εἴρηται θαυμαφόρος: ἀτελέα γὰρ Πέρσαι νέμονται χώραν. ⁶ Οἷδε δὲ φόρον μὲν οὐδένα ἐτάχθησαν φέρειν, δῶρα δὲ ἀγίνεον ⁷ Αἰθίοπες οἱ πρόσσυροι: Αἰγύπτῳ, ⁸ τοὺς Καυρῶσσις

ropa până la (hotarele) Tesaliiei. Regele strânge acest tribut la o parte în modul următor: topind metalul, îl toarnă tot în vase de lut; ciocănind apoi vasul îl scot (din masa solidificată). Când (regele) are nevoie de bani, (el) fabrică atât cât îi trebuie la fiecare ocazie.

97. Acestea erau dar guberniile (din Persia) și tributele percepute (dela fiecare). Singură țara Persiei nu e menționată de mine ca impusă la plată de tribut: aceasta pentru că Persii locuiesc un teritoriu scutit de orice impozit. (Popoarele) ur-

înțelege locuitorii părților Europei subjugate de Dariu dela Bosforul tracic în spre Sud cuprinzând coasta Traciei și a Macedoniei.

¹ θησαυρίζει: ὁ βασιλεὺς τρόπῳ τοιῷδε. Arian (*Expediția lui Alexandru*, III, 16), afirmă că Alexandru cel Mare, când a intrat în Susa, acolo a găsit puși la o parte 50.000 talanți de argint în tezaurul regal. Două capitole mai departe același autor spune că asemenea depozite s'au găsit la Persepolis și la Pasargade.

² τήξας dela τήχω, topesc sau pisez. La Cap. 166 din Cartea IV vedem că Dariu rafină metalul din care batea faimoasa lui monedă dorică de aur.

³ περιαιρείει. În sens de a trage din loc. (Vezi mai sus nota 6, pag. 102. Operația descrisă constă în turnarea metalului topit în niște vase de lut. Când metalul s'a răcit bine, masa topită e extrasă din vas, sau mai bine zis în cuvintele textului, vasul e scos din metal cum se scoate o floare dintr'un ghiveciu când vrea grădinarul s'o pue în pământ. El ica ghiveciul în degete împrejurul fundului trage și scoate floarea, ceea ce se exprimă bine prin περιαιρείει. Dacă vasul nu se deslipește de conținut, îl ciocănește (πλήσσω). Dacă nici aceasta nu reușește, se sparge vasul.

⁴ κατακόπτει. Verbul κατακόπτειν e cel întrebuintat în specie pentru fabricarea monetei. — La nota 1, pag. 240, vol. IV, se dă un desemn reprezentând o monedă de aur a lui Dariu.

⁵ Ἡ Περσίς δὲ χώρα. Se înțelege Persia propriu zis numită Fars sau Farsistan în limba persană.

⁶ ἀτελέα γὰρ Πέρσαι νέμονται χώραν. Prin Πέρσαι autorul nostru nu înțelege poporul persan în genere dar membrii familiilor nobile cari erau proprietarii pământului din Persia proprie. Ei formau o castă privilegiată și nu plăteau nici o dare, fie pentru pământul lor, fie de natură personală. De sigur că dela locuitorii ordinari se percepeau biruri în natură sau în bani. După χώραν trebuie neapărat un punct: virgula din textul lui Blakesley nu poate fi decât o eroare: οἷδε nu se poate raportă la Πέρσαι.

⁷ δῶρα δὲ ἀγίνεον. Vezi mai sus nota 1, pag. 210.

⁸ Αἰθίοπες οἱ πρόσσυροι Αἰγύπτῳ. Se înțelege Etiopienii cari locuiesc Nilul dela Elefantine în sus, adică Nubienii. Erodot îi califică pentru a-i distinge de alte două popoare cu totul deosebite și cărora totuși le dă numele

ἐλαύνων ἐπὶ τοὺς Μακροβίους Αἰθίοπας¹ κατεστρέψατο, οἱ περὶ τὴ Νῦσαν² τὴν ἰσθμὸν κατοίκηθηται³ καὶ τῷ Διονύσῳ ἀνάγουσι τὰς ἐρτάς. Ὅθτοι οἱ Αἰθίοπες, καὶ οἱ πλησιόχωροι τούτοις, σπέρματι⁴ μὲν χρέωνται τῷ αὐτῷ τῷ καὶ οἱ Καλαντία Ἰνδοί⁵ οἰκῆματα δὲ ἐκτενηται κατάγια.⁶ Ὅθτοι συναμφοτέροι⁷ διὰ τρίτου ἔτεος⁸ ἀγίνουσι, ἀγίνουσι δὲ καὶ τὸ μέχρι ἑμῶ,

mațoare nu erau impuse la plată de tribut, dar (trebuiau) să aducă daruri (și anume): Etiopienii aceia cari se învecinesc cu Egiptul și pe cari i-a înfrânt Cambise atunci când a pornit în contra Etiopienilor Macrobiei, și cari locuiesc împrejurul Nisei celei sacre și observă serbările lui Dionisos. Etiopienii aceștia, precum și vecinii lor,

de Etiopieni, adică de Etiopienii din Asia cari locuiau în Beluchistanul modern (vezi mai sus notele 2 și 3, pag. 222), și de Etiopienii Macrobiei cari trebuie să corespundă cu Somalii de astăzi. (Vezi mai sus nota 6, pag. 44).

¹ Καμβόσης ἐλαύνων ἐπὶ τοὺς Μακροβίους Αἰθίοπας. Despre expediția lui Cambise în contra Etiopienilor Macrobiei autorul nostru tratează mai sus la Cap. 17.

² Νῦσαν. Seris Νύτην în ediția lui Blakesley. Vezi vol. II, pag. 395, nota 5.

³ κατοίκηθηται. Dindorf propune a se ceti κατοικίαται. Toate manuscrisele însă au forma menționată de noi și afară de aceasta la Cap. 142 din Cartea I și la Cap. 53 din Cartea IV. găsim pretutindeni forma κατοίκηθηται: în toate textele manuscrise.

⁴ σπέρματι. Fiindcă până aci nu s'a vorbit de nici o grână sau sămânță pe care ar mânca-o Indienii Calontinii, s'a conchis de mulți că textul trebuie să fie greșit: astfel Valkenaer propune σῆματι în loc de σπέρματι: și cu părerea aceasta se raliază Larcher care traduce «coutumes à l'égard des morts» și Longe carele traduce «Tottenbranche»; Wesseling propune ἔρματι, adică traduce *intrebuințarea aceeaș procedare*, făcând aluzie la obiceiul lor de a-și mânca părinții, despre care vorbește autorul nostru la Cap. de mai sus. Nu e însă nici un motiv ca să schimbăm un text consacrat prin autoritatea tuturor manuscriselor, și nimic mai natural decât ca Erodot să vorbească de hrana acestui popor. Grâna despre care e vorbă este probabil orezul care crește în abundență în Etiopia.

⁵ Καλαντία Ἰνδοί. În textul lui Creutzer Καλατία Ἰνδοί ca la Cap. 38 de mai sus Καλατίς. Aci însă toate manuscrisele au Καλαντία. E clar însă că e vorbă de acelaș popor și pentru alte detalii vezi mai sus nota 8 de pe pag. 93.

⁶ οἰκῆματα δὲ ἐκτενηται κατάγια. Noțiunea aceasta provine probabil din faptul că locuitorii acestor părți între Nubia modernă și coasta Mării Roșii și a Oceanului Indian, își făceau bordeie cum fac Tiganii noștri și astăzi în multe locuri. De acolo provine și legenda Trogloditilor despre cari vorbește Erodot iar la Cap. 183 din Cartea IV. (Vezi vol. IV, pag. 269, nota 4). — În loc de ἐκτενηται, ca pentru κατοίκηθηται de mai sus, Dindorf propune forma ἐκτίαται. (Vezi mai sus nota 3). Intrucât privește forma κατάγια, o găsim la Cap. 59 din Cartea II și în Cartea IV la Cap. 95, 96, 175 și 192. Două manuscrise au κατάγια care nu e corect.

⁷ συναμφοτέροι. Adică Etiopienii Trogloditi și cu vecinii lor (οἱ πλησιόχωροι). Pasajul care precedă e confuz și probabil că e corupt.

⁸ διὰ τρίτου ἔτεος. În al treilea an, adică la fiecare trei ani. Avem la Cap. 4 și 37 din Cartea II, alte două exemple de această locuțiune cu διὰ urmat de genitiv.

δύο χοίνεκας ἀπόρου χρυσίου,¹ καὶ
 δεκάσις φάλαγγας ἐβένου,² καὶ
 πέντε παῖδας Αἰθίοπας,³ καὶ ἐλέ-
 φαντος ὀδόντας μεγάλους εἴκοσι.⁴
 Κόλχοι δὲ ἐτάξαντο ἐς τὴν δω-
 ρεῖν,⁵ καὶ οἱ προσερχέες μέχρι τοῦ
 Καυκάσιος ὄρους⁶ ἐς τοῦτο γὰρ
 τὸ ὄρος ὑπὸ Πέρσης ἄρχεται.⁷

întrebuințează aceleași grâne ca
 și Indienii Calanți: ei au lo-
 cuințe sub pământ. Tot ei a-
 duceau, și aduc încă în ziua de
 astăzi, la fiecare trei ani, două
 chenice de aur curat, două sute
 de lemne de abanos, cinci prunci
 etiopieni și douăzeci de dinți
 de elefant. Colchienii și cu ve-

¹ δύο χοίνεκας ἀπόρου χρυσίου. Chenixă era o măsură de capa-
 citate pentru materii uscate, nu pentru lichide și de aceea e vorbă de pulbere
 de aur, cum ar fi aurul care se scoate din nisipul unui râu aurifer. Această
 măsură de capacitate era a patruzeci și opta parte dintr'o medimnă și echi-
 vală în măsură modernă decimală 1.088 litri, așa că două chenice erau egale
 cu 2.176 litri. Prin ἀπόρου χρυσίου se înțelege aur așa de pur și lipsit de
 alte substanțe, încât să nu fie nevoie de a-l trece prin foc pentru rafinare.

² φάλαγγας ἐβένου. Prin termenul φάλαγγας se înțelege bucăți cilin-
 drice. Esichiu interpretează φάλαγγας: στρογγύλα ξύλου καὶ σόμματα. Dimen-
 siunea acestor bucăți cilindrice de abanos, se înțelege dela sine că variaua după
 grosimea și calitatea lemnului. Numai inima sau centrul copacului e neagră și
 sunt diferite epoci cari produc acest lemn tare și negru așa de căutat din tim-
 purile chiar cele mai antice și până în zilele noastre. Numele vechiu egiptean
 era *haloni*, de unde derivă și numele modern. Câteva ediții scriu ἐβένων.

³ πέντε παῖδας Αἰθίοπας. Pentru a fi castrați și a servi de eunuci.
⁴ ἐλέφαντος ὀδόντας μεγάλους εἴκοσι. Fildeşul a fost totdeauna
 căutat ca o materie prețioasă și exportul se făcea din Asia, mai ales unde ele-
 fantul era mai comun decât astăzi, căci el a dispărut aproape din acel conti-
 nent. Astăzi India și insula Ceylan sunt părțile din lume unde elefantul e mai
 comun.

⁵ ἐτάξαντο ἐς τὴν δωρεῖν. Vocea medie implică deja în sine că
 darea nu era impusă de suzeran, ci că era rezultatul unei bune înțelegeri între
 suzeran și tributar, precum am arătat în nota 3, pag. 30, dela Cap. 13 de mai
 sus. Aci însă e ceva mai mult decât aceasta, verbul mediu este urmat de ἐς
 ceea ce implică nu numai că Colchienii au consimțit să dea aceste daruri, dar
 că inițiativa a fost a lor, că oferta îi puneă nu în poziția unor supuși dar în
 poziția unei națiuni având dreptul să ceară protecția Persilor în caz de nevoie,
 așa că din frazeologia aceasta putem deduce că față de Persi Colchienii erau
 mai mult în situația unor aliați decât în aceea a unor supuși.

⁶ Καυκάσιος ὄρος. Două manuscrise au Καυκάσιου ὄρος. Aceste
 două manuscrise sunt cel din Cambridge și cel din Viena, deși mai jos imediat
 ele au Καυκάσιος pentru Καυκάσιος.

⁷ ἐς τοῦτο γὰρ τὸ ὄρος ὑπὸ Πέρσης ἄρχεται. Traducerea lita-
 lerală ar fi: până la muntele acesta se stăpânește sub Persi, adică până la șirul
 acesta de munți se întinde dominația persană. Din fraza care urmează rezultă
 pentru mine că fraza aceasta are mai mult un sens restrictiv decât extensiv.
 Nu e: Dominația Persilor se întinde până la șirul acesta de munți, ci, domi-
 nația Persilor nu trece dincolo de limita acestor munți. Iată pentru ce, ca să
 dau întreg sensul autorului, am intercalat cuvântul *numai* în traducere.—Faptul
 enunțat aci de Erodot e absolut exact și linia munților Caucași între Pontul
 Euxin și Marea Caspică a arătat totdeauna extrema limită despre Nord a do-
 mi-națiunii persane. Această limită nu a fost depășită decât mai târziu de Gan-
 gis, Chanul Tătarilor.—Clauza începând dela cuvintele acestea și până la φρο-
 νίς: este pur parentetică și de aceea în traducere am separat-o de rest prin
 baze parentetice.

τὰ δὲ πρὸς βορέην¹ ἄνεμον τοῦ Καυκάσιος Περσίων οὐδὲν ἔτι φροντίζει. Οὗτοι ὧν² δῶρα, τὰ ἐτάξαντο, ἔτι καὶ ἐς ἐμὲ διὰ πεντητηρίδος ἀγίνεον, ἑκατὸν παιδας καὶ ἑκατὸν παρθένους.³ Ἀράβιοι δὲ χίλια τάλαντα ἀγίνεον λιβανωτοῦ ἀνὰ πᾶν ἔτος.⁴ Ταῦτα μὲν οὗτοι⁵ δῶρα πάρεξ τοῦ φόρου βασιλεῖ ἐκόμισζον.

98. Τὸν δὲ χρυσοῦν τοῦτον τὸν πολλὸν⁶ οἱ Ἴνδοί, ἀπ' οὗ τὸ ψήγμα τῷ βασιλεῖ τὸ εἰρημένον κομίζουσι, τρόπῳ τοιῶδες κτεώνται. Ἔστι τῆς Ἰνδικῆς χώρας⁷ τὸ πρὸς ἥλιον

cinii lor până la muntele Caucas au convenit singuri asupra darului lor; — căci (numai) până la muntele acesta se stăpânește de către Persi; la miazănoapte de Caucas nimeni nu se mai preocupă de Persi. — Aceștia, zic, aduc darurile pentru cari au convenit, și anume, chiar și în timpurile mele, la fiecare perioadă de cinci ani câte o sută de prunci și o sută de fecioare. Arabii aduceau în fiecare an câte o mie de talanți de tămâie. Acestea sunt darurile ce le aduceau regelui aceste (popoare) în afară de tribut.

98. Indienii își procură în chipul următor aurul acesta mult din care provine praful de aur destinat regelui și despre care am vorbit (mai sus).

¹ βορέην. Unele ediții, între cari aceea a lui Blakesey, au βορην. (Vezi vol. I, pag. 11, nota 3).

² οὗτοι ὧν. M'am servit în traducere de cuvântul zic pentru ὧν pentru că leagă în limba noastră mai bine ca *deci* sau *dar* două clauze întrerupte printr'o parenteză lungă cum e aceea care precedă.

³ ἑκατὸν παιδας καὶ ἑκατὸν παρθένους. Băieții probabil pentru a fi transformați în eunuci sau în servitori și fecioarele pentru haremul regelui. Rassa de oameni locuind în vecinătatea munților Caucas a fost din vechime cunoscută ca cea mai frumoasă și bine făcută din toate tipurile umane, de unde s'a și numit rassa Europeană, rassa Caucasiană. Nu e de mirare dar ca Persii să fi adus de acolo concubine pentru haremul regelui, cum aduce și astăzi sultanul Turciei sclave și femei pentru haremul lui din Caucas. Tinerii asemenea erau bine făcuți și solizi și se zice că Mamelucii erau mai toți bărbați cari au fost aduși când erau băieții tineri din Circasia și din părțile mai aproape de frontiera rusească.

⁴ λιβανωτοῦ. Cuvântul este semitic, dela *l'bona*, forma ebraică a numelui plantei care produce tămâia. Planta în sine este din familia coniferelor și e cunoscută sub numele botanic de *Jumperus Lycia* sau *tharifera*.

⁵ Ταῦτα μὲν οὗτοι. Unele ediții au ταῦτα μὲν ὧν, ceea ce poate e mai bine, dar manuscrisele toate și toate edițiile moderne cele mai bune au pe οὗτοι. Eu cred că nu poate fi îndoială asupra sensului lui οὗτοι și că el se referă la toate popoarele menționate ca aducând daruri în natură.

⁶ χρυσοῦν τοῦτον τὸν πολλόν. Vezi la Cap. 94 mai sus nota 1, pag. 224.

⁷ τῆς Ἰνδικῆς χώρας. Prin India Erodot nu înțelege țara căreia îi dăm astăzi numele acesta. El cunoștea numai din auzite Asia până la fluviul

ἀνίσχοντα ψάμμος· τῶν γὰρ ἡμεῖς ἴδμεν, τῶν καὶ περὶ ἀτρακές τι λέγεται, πρῶτοι.¹ πρὸς ἡῶ καὶ ἡλίου ἀνατολάς² οἰκέουσι ἀνθρώπων τῶν ἐν τῇ Ἀσίῃ Ἰνδοί· Ἰνδῶν γὰρ τὸ πρὸς τὴν ἡῶ ἐρημίη ἐστὶ διὰ τὴν ψάμμον.³ Ἔστι δὲ πολλὰ ἔθνη Ἰνδῶν καὶ οὐκ ὁμόφωνα σφισι.⁴ καὶ οἱ μὲν αὐτῶν νομάδες εἰσὶ, οἱ δὲ οὐ· οἱ δὲ ἐν τοῖσι ἔλασι οἰκέουσι

În părțile despre Răsărit ale Indiei se întind (pustiuri de) nisip; căci din toată omenirea pe care o cunoaștem și despre care se știe ceva în mod precis, cei dinții înspre Orient și răsăritul soarelui din Asia sunt Indienii; căci partea despre Răsărit a Indiei este pustie din cauza nisipului. În India sunt neamuri multe și nu vorbesc toate aceeași limbă; și unii

Indus și pustiul din Rajputan, care se întinde pe malul stâng al cursului inferior al acestui fluviu precum și pustiul din regiunea Sind până în Guzeratul și Multan de astăzi și cred că despre aceste regiuni nisipoase și deșerte este vorba aci, așa că Delhi eră limita extremă orientală a Indiei pentru el, și el își închipuia probabil că toată partea orientală a Indiei eră asemenea cupusă din pustiuri până la mare și până în stepele Mongolice. Aceasta este și India proprie a Vendidadei, care se întindea dincolo de șirul munților Himalaia și până în desertul Cobi spre China. Despre marea peninsulă a Indiei Erodot nu pare a fi avut nici o cunoștință.

¹ πρῶτοι. Aceasta arată clar că Erodot nu cunoaște locuitori dincolo de India lui, prin urmare nu cunoaște nimic nici despre Chinezii, nici despre Japonezi, nici despre vreun alt popor din extremul Orient.

² πρὸς ἡῶ καὶ ἡλίου ἀνατολάς. Avem πρὸς ἡῶ τε καὶ ἡλίου ἀνατολάς.

³ Ἰνδῶν γὰρ τὸ πρὸς τὴν ἡῶ ἐρημίη ἐστὶ διὰ τὴν ψάμμον. Așa dar Erodot nu avea nici o cunoștință despre munții cei mai înalți ai lumii, despre munții Himalaia; în această privință Ctesias știa mai mult ca el, căci vorbește despre munții Indiei.

⁴ Ἔστι δὲ πολλὰ ἔθνη Ἰνδῶν καὶ οὐκ ὁμόφωνα σφισι. Asupra pasajului acesta Wilkinson are în lucrarea lui Rawlinson o notă foarte instructivă și interesantă care merită să o dăm tradusă aci în întregul ei. El zice: »Rassele Indiene se presupune că s'au stabilit în India dejă din anul 1200 înaintea erei noastre; aceasta este data care se da Vedelor, deși nu toate par să fi din aceeaș epocă. Unii limitează data lor la anul 880 înainte de Hristos. » Pornind din Asia centrală și trecând prin Cabul, Indienii s'au așezat pe malurile Indusului (Sin-du, fluviul) și s'au răspândit în Pan-jab (cele cinci fluvii), de acolo s'au întins treptat la Sud și în timpul lui Erodot ei robiseră dejă multe din neamurile aborigene. — Limba Indienilor se deosebește mult de aceea a aborigenilor și raportul între limba sanscrită cu aceea a zendilor din Persia precum și cu aceea a Elenilor, a Germanilor și a altor popoare din Europa se acordă bine cu originea lor comună din Asia Centrală. Vedele sunt scrise într'un dialect de o formă mai vechie decât cel sanscrit și mai apropiat de Zendul Avestei. — Aborigenii se mai găsesc în insula Ceylan precum și în părțile de Sud ale Indiei și în regiunile de munte, și moravurile lor ca și limba diferă de aceea ale Indienilor. Se crede că acești aborigeni sunt de origine scitică și dacă există, cum cred unii, o afinitate între limbajul lor și acela al semiților, acesta se datorește poate raportului lor cu limba originală înaintea despărțirii ramurilor Ariene și Semitice, cum e și cazul cu limba egipteană. Ei nu au caste, dar se bănuiește că această instituție nu există nici la Indieni la epoca când au cucerit India, ci au fost reznitatul acestei cuceriri. Castele sunt pentru prima oară menționate de Megasthenes care a scris la anul 302 înainte de Hristos.

τοῦ ποταμοῦ¹ καὶ ἰχθύας² σιτέον-
ται ὁμούς, τοὺς αἰρέουσι: ἐκ πλοίων
καλαμίνων³ ὀρμεύμενοι: ⁴ καλόμον
δὲ ἐν γόνυ πλοῖον ἕκαστον ποιέ-
ται. ⁵ Οὗτοι μὲν δὴ τῶν Ἰνδῶν φο-
ρέουσι ἐσθῆτα φλοῖνην. ⁶ ἐπεὶν ἐκ
τοῦ ποταμοῦ φλοῦν ἀμήσωσι. ⁷ καὶ
κόψωσι, τὸ ἐνθεύτεν φορμὸν τρόπον⁸

sunt nomazi, iar alții nu; unii
locuiesc în bălțile fluviului și
mănâncă peștele crud pe care
îl prind pornind pe vase fă-
cute din trestie; fiecare vas este
format din spațiul unei singure
încheieturi. Indienii aceștia poar-
tă haine de rogoz; după ce bat
și taie rogozul din fluviu îl îm-
pletesc cum (se face) pentru

¹ τοῦ ποταμοῦ. Fluviul despre care e vorba aci nu poate fi altul decât fluviul Indus, căci despre fluviul celălalt al Indiei, Ganges, Erodot nu avea nici o cunoștință; acela nu fu cunoscut de Elini decât în urma expediției lui Alexandru. (Vezi Strabon, XV).

² ἰχθύας. În textul lui Gaisford avem ἰχθῦς ca la Cap. 53 din Cartea IV, unde vezi vol. IV, pag. 73, nota 2. La Cap. 202 din Cartea I am scris ἰχθῦς pentru că toate manuscrisele scriu astfel și cred că Erodot a întrebuințat ambele forme. — Peștele e foarte abundent și astăzi la gura fluviului Indus și mulți Indieni trăiesc din produsul acestui pescuit.

³ πλοίων καλαμίνων. Se înțelege bărci făcute din trestie și la Cap. 101 din Cartea V avem expresia οἰκίαι καλαμίαι. Trestia despre care e vorba aci este trestia uriașă care crește în aceste regiuni și care servă la mai multe uzuri, trestia cunoscută în deobște sub denumirea de *Bambu*.

⁴ ὀρμεύμενοι. Wesseling propune ὀρμεύμενοι, dela ὀρμεῖν, a prinde cu undița, sau Pauwin ὀρμύμενοι, dar aceasta nu-și are locul căci în general peștele acesta nu se prinde cu undița ci cu plasa. Verbul vine dela ὀρμῶμαι, indicând procedare sau repezire. Sensul este că pescarii procedă sau ies pe bărcile acestea ca să prindă pește.

⁵ καλόμου δὲ ἐν γόνυ πλοῖον ἕκαστον ποιέται. Cuvier afirmă că uneori o trestie de bambu are 60 de picioare înălțime, așa că dela un nod al trestiei la celălalt e lungimea suficientă pentru o luntre mică în care să se puie un om sau doi. Pliniu în *Istoria naturală* are la Cap. XVI, § 36, un pasaj care seamănă acestuia și probabil că s'a inspirat chiar din Erodot, el zice: »Arundini quidem Indicæ arborea altitudo; navigiorumque etiam vicem prestant, si credimus, singula internodia»; asemenea tot același autor și tot în *Istoria lui naturală* la Cap. VII, § 36, zice: »Arundines tantæ proceritatis ut »singula internodia alveo navigabili ternos interdum homines ferant. Multas ibi »quina cubita constat longitudine excedere«.

⁶ Οὗτοι μὲν δὴ τῶν Ἰνδῶν φορέουσι ἐσθῆτα φλοῖνην. Adjectivul φλοῖνη vine dela φλέως san φλοῦς; iarbă acuată din care se fac rogojini, coșnițe și alte împletituri de cari se servă țărani pentru a așterne pe jos sau a acoperi ceace voesc să apere de umezeală. Bine uscate la soare asemenea împletituri pot face o haină bună care rezistă de minune la umezeală. — După ἐσθῆτα unele manuscrise au τς, altele au ῖν care atunci se raportă la καταπλέξαντες; și atunci trebuie înlocuit punctul și virgula după φλοῖνην printr'o simplă virgulă,

⁷ ἀμήσωσι. Unele ediții, între cari și aceea a lui Creutzer au vocca medie ἀμῆσωνται. Am preferit verbul activ care figurează în majoritatea manuscriselor și care pare mai naturală.

⁸ φορμὸν τρόπον. În chip de coșniță, adică în modul cum se împletește pentru facerea unei coșnițe de rogojină. (Găsim expresia aceasta în Pausanias (VIII, 22, § 4). Bähr traduce »corbis ad instar«.

καταπλέξαντες, ὡς θόρυγμα ἐνδονέουσι.¹

99. Ἄλλοι δὲ τῶν Ἰνδῶν πρὸς ἡῶ οἰκίστοντες τούτων νομάδες εἰσὶ, κρεῶν ἐδέσσται ὠμῶν καλέονται δὲ Παδαῖοι.² Νομαίοισι δὲ τοιοῦσιδῃ³ λέγονται χρᾶσθαι. Ὅς ἂν κάμῃ τῶν ἀστῶν, ἦν τε γυνή ἦν τε ἀνήρ, τὸν μὲν ἄνδρα ἄνδρες οἱ μάλιστα οἱ ὀμιλέοντες κατείνουσι, φάμενοι αὐτὸν τηρόμενον τῇ νόσῳ τὰ κρέα σφίσι διαφθεῖρασθαι.⁴ Ὁ δὲ ἀπαρνός ἐστι μὴ μὲν νοσῆειν, οἱ δὲ οὐ συγγνωσκόμενοι⁵ ἀποκτείναντες κατενω-

coșnițe și se îmbracă cu el ca cu un pieptar.

99. (Mai sunt) alți Indieni cari locuiesc la Răsărit de aceștia și cari sunt nomazi și mâncători de carne crudă; ei se numesc Padei. Se zice că moravurile lor sunt cele următoare. Dacă cineva dintre ei se îmbolnăvește, fie el bărbat, fie femeie, (ei ieau următoarele măsuri), pe bărbat îlucid cei din sexul lui cu cari a fost el mai mult în contact, zicând că dacă

¹ ἐνδονέουσι. Manuscrisul din Cambridge, zis sanroftian are ἐνδονοουσι adoptat și de Creutzler.

² Παδαῖοι. Toate părerile cari s'au emis pentru a determina care e poporul la care Erodot face aluzie, nu sunt bazate decât pe niște pure presupuneri, așa că e imposibil a ajunge la un rezultat pozitiv sau cel puțin satisfăcător în privința aceasta. Tot ce putem face este a da seamă de ele, cu toate că chiar aceasta e de puțin folos când ne gândim că Erodot însuși nu știe unde locuiește acest popor, ci repetă numai un ecou de svon care a ajuns până la urechile lui totdeauna gata să asculte ceva senzațional sau misterios. Iată dar diferitele păreri cari au fost emise în această privință: Larcher și Rennel cred că Padeii și Gangarii sunt două denumiri ale unuia și aceluiaș popor, numele derivând dela râul Ganges care în limba industană se numește Gangas și în cea sanscrită Pada. Vincent pretinde că sunt o rasă din munții despre Tartaria; de altă parte Heeren e de idee că locuiau în regiunea numită astăzi Guzerat, la Răsărit de gurile fluviului Indus unde se află un râu numit Padar; alții iar zic că ar fi vorba de coasta Pariahilor al căror nume ar fi derivând dela cuvântul *Pad*, care în limba sanscrită însemnează *picior*, fiindcă această castă desprețuită ar fi ieșit din piciorul lui Brahma. Singurul autor clasice care îi menționează este Tibul în versurile următoare:

•Impie nec sevis celebrans convivia mensis

•Ultima vicinus Phoebo tenet arva Padæus:

IV, 1. v 144.

Blakesley crede că canibalismul atribuit acestui popor provine mai mult din doctrina metempsicozei decât dintr'o stare de sălbăticie.

³ Νομαίοισι δὲ τοιοῦσιδῃ. Am scris τοιοῦσιδῃ cum am făcut și la Cap. 26 din Cartea-IV. Unele ediții și manuscrise au τοιοῦδε. Sunt și ediții cu Νόμοις; în loc de Νομαίοισι, dar cuvântul nu se poate aplica la un popor barbar cum e acesta.

⁴ σφίσι διαφθεῖρασθαι. Va fi stricată pentru uzul lor; în alte cuvinte că ei n'ar putea s'o mănânce. Bähr interpretează fraza întreagă, «dicentes, illum tabescentum morbo suam ipsium carnem corrumpere indeque ipsis gustandi cupidus corruptam præbere». — Textul aldin și câteva manuscrise au διαφθεῖραειν, iar restul între cari manuscrisele cele două din Florența au διαφθεῖρασθαι; adoptat de toate cele mai bune ediții moderne.

⁵ οἱ δὲ οὐ συγγνωσκόμενοι. Bähr traduce «non concedentes hoc; id est non agnoscentes quod morbo se laborare negat». (Vezi Cartea I, Cap. 216;

χέονται. Ἦν δὲ γυνή κάμη, ὡσαύ-
τως αἱ ἐπιχρεώμεναι¹ μάλιστα γυ-
ναῖκες ταῦτά τοῖσι ἀνδράσι ποιεῖσι.
Τὸν γὰρ δὴ ἐς γήρας ἀπικόμενον
θύσαντες κατερωχέονται. Ἐς δὲ
τούτου λόγον² οὗ πολλοὶ τινες αὐ-
τῶν ἀπικέονται· πρὸ γὰρ τοῦ³ τὸν
ἐς νοῦσον πίπτοντα πάντα κτείνουσι.

l-ar prăpădi boala, carnea (lui)
pentru ei ar fi pierdută. El tă-
găduște (și susține) că nu e
nici un bolnav, ei însă nead-
mițând (aceasta) îl omoară și îl
mănâncă prăznuind. Dacă este
o femeie care se îmbolnăvește,
tot astfel femeile cari îi sunt
mai amice procedează (cu dânsa)
la fel cum (procedează) bărbații.
Pe acela din ei care ajunge la
bătrânețe, (ei) îl sacrifică și îl
mănâncă prăznuind. Puțini însă
ajung să se pună această che-
stiune în discuție; căci înainte
de aceasta ucid (pe om) când
cade bolnav.

100. Ἐτέρων δὲ ἐστὶ Ἰνδῶν ὁδε
ἄλλος τρόπος· οὕτε κτείνουσι οὐδὲν

100. La alții dintre Indieni
există (cu totul) alt sistem: ei

Cartea IV, Cap. 26; Cartea V, Cap. 86 și 94 și Cartea VI, Cap. 61 și 140). —
Martius (*Über den Rechtsurstand d. Ureinwohner Brazil*, pag. 73), vorbește de un
obicei similar ca răspândit între locuitorii originari din Brazilia. Asemenea
călătorul Marco Polo (*Călătorii*, pag. 610), în ediția Tischendorf spune că lo-
cutorii din Dragoian (insula Sumatra), au acest obicei când vreun mem-
bru din familia lor se îmbolnăvește. Rudele bolnavului chiamă pe ferme-
cător ca să examineze simptomele și să declare dacă el se va vindeca sau
nu... Dacă fermecătorul declară că nu, ei atunci chiamă niște persoane spe-
ciale pentru aceasta și cari operează cu dexteritate, ca să astupe gura pacien-
tului până îl sufocă. Aceasta odată făcut ei taie cadavrul în bucăți spre a fi gătit
de mâncare și odată gătit se adună rudele și benchetuesc pe el mâncându-l
fără a lăsa măduva din oase. E interesant să compari acest pasaj cu textul
nostru.

¹ ἐπιχρεώμενοι. Este aci de observat că mai sus când e vorba de re-
lațiile între bărbați autorul nostru se servă de expresia οἱ ὀμιλέοντες, care im-
plică daraveri de afaceri, aci când e vorba de femei relațiile fiind mai mult
de amicitie sau de servicii mutuale avem participiul ἐπιχρεώμενοι, care indică
îndatoriri de o parte și de alta. Prepoziția ἐπι denotă reciprocitate de multe
ori când ea intră în compunerea unui verb și aci avem un caz care indică
relațiuni de servicii reciproce. Am crezut dar bine de a traduce prin cuvântul
amice.

² Ἐς δὲ τούτου λόγον. Bähr traduce latinește: »in ejus rationem« și
interpretează »ad eam scilicet senectutem«. Nu mă satisface însă această explica-
ție care ar fi bună dacă am avea λόγον în loc de λόγον. Explicația lui Bla-
kesley e mult mai bună. El zice »puțini ajung să vie chestie despre aceasta,
adică ajung să se discute dacă sunt destul de bătrâni ca să fie sacrificați sau nu.

³ πρὸ γὰρ τοῦ. Manuscrisul sancroftian din Viena și cel din Cambridge
au τούτου în loc de τοῦ și această variantă e adoptată și de Bekker. — Avem
însă πρὸ τοῦ necontestat la Cap. 122 din Cartea I, mai sus la Cap. 62 din Car-
tea aceasta și la Cap. 55 și 75 din Cartea V.

ἔμφυγον,¹ οὔτε τι σπαίρουσι, οὔτε οἰκίας νομίζουσι ἐκτίσθαι ποιηγρατέουσι.² δὲ καὶ αὐτοῖσι ἐστὶ ὅσον κέγγρος τὸ μέγαθος ἐν κάλυκι, ἀτόματον ἐκ τῆς γῆς γινόμενον.³ τὸ σὺλλέγοντες, αὐτῇ τῇ κάλυκι.⁴ ἔφουσι τε καὶ σιτέονται. Ὅς δ' ἂν ἐς νοῦσον αὐτῶν πέσῃ, ἐλθὼν ἐς τὴν ἔρημον κέεται φροντίζει δὲ οὐδείς οὔτ' ἀποθανόντος οὔτε κάμνοντος.⁵

101. Μῆτις δὲ τούτων τῶν Ἰνδῶν τῶν κατέλεξα πάντων ἐμφανής

nu ucid nici o ființă cu vieață, nu seamănă și nu au obiceiul să zidească case; ei mănâncă zarzavaturi; în țara lor există (o plantă) care crește dela sine din pământ, (având sămânța) de mărimea (bobului) de meu și într'o calice; pe aceasta ei o culeg, o fierb cu calice cu tot, și o mănâncă. Acela dintre ei care se îmbolnăvește pleacă în pustietate și se culcă jos; despre morți și despre bolnavi nu se preocupă nimeni.

101. La toți Indienii aceia despre cari am vorbit, relațiile

¹ οὔτε κταίνουσι οὐδὲν ἔμφυγον. Brahminii au o deosebită oroare de a distruge vieața, asemenea au și Mahratii din India. Probabil că e vorba de asemenea secte, în toate cazurile de Budiști, cari și ei sunt vegetarieni, nu poate să fie chestie pentru simplul motiv că Gaumata-Budha a trăit cu 40 de ani numai înaintea lui Erodot, așa că credințele lui nu avuseră timpul să se întinză și religia Budistă nu a prins consistență decât mult timp după moartea lui Erodot. Budismul nu a început să se desvolte decât după începutul erei creștine, în Sudul Indiei și mai cu osebite în insula Ceylan.

² ποιηγρατέουσι. Vezi mai sus la Cap. 25 unde este întrebuințat iar verbul acesta.

³ ὅσον κέγγρος τὸ μέγαθος ἐν κάλυκι, ἀτόματον ἐκ τῆς γῆς γινόμενον. S'a crezut de mulți comentatori că e vorba aci de planta orezului care este baza hranei Indienilor, dar descrierea nu corespunde de loc cu orezul, mai întâiu fiindcă boaba orezului e mult mai mare ca o boabă de meu (κέγγρος), apoi orezul nu crește într'o calice. Alții au crezut că e vorba de nalbă (hibiscus) care are diferite specii din cari unele se mănâncă în India când floarea și sămânța din calice sunt încă foarte crude. Aceasta însă nu se poate zice că constituie baza hranei. Adevărul este că Erodot vorbește de popoare dincolo de limita cunoștințelor lui și poate prea bine să confunde descrierile ce le-a auzit ale unor plante diferite, nalba și orezul. — Fraza aceasta e foarte eliptică și a trebuit să adaug cuvinte multe în traducere ca să suplinesc lipsurile și s'o fac dela prima vedere inteligibilă și clară. Cuvintele ce le-am suplinit sunt logicește incontestabile, căci κέγγρος care e sămânța de meu deoarece numai sămânța unei plante poate fi conținută într'o calice adică în partea în formă de potir care susține corola sau floarea propriu zisă.

⁴ αὐτῇ τῇ κάλυκι. Multe ediții, între cari aceea a lui Long și Macleanne urmând textul colegiului Emmanuel la Cambridge omit articolul τῇ pentru căvântul că nu există în nici un manuscris în clauza care precedă. M'am conformat, reținându-l, cu marea majoritate a manuscriselor și cu textele manuscrise cele mai bune.

⁵ φροντίζει δὲ οὐδείς οὔτ' ἀποθανόντος οὔτε κάμνοντος. Aceasta seamănă mult cu obiceiurile sectei asiatice din India zisă *Iogi*. Dar încă odată nu putem preciza asupra unor chestiuni așa de confuze chiar în mintea autorului.

ἔστι, κατάπερ τῶν προβάτων¹ καὶ τὸ χρώμα φορέουσι ὁμοίον πάντες καὶ παραπλήσιον Αἰθίοψι.² Ἡ γονὴ δὲ αὐτῶν, τὴν ἀπίενται ἐς τὰς γυναῖκας,³ οὐ κατάπερ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, ἔστι λευκὴ, ἀλλὰ μέλαινα, κατάπερ τὸ χρώμα.⁴ τοιαύτην δὲ καὶ Αἰθίοπες ἀπίενται θορῆν.⁵ Οὗτοι μὲν τῶν Ἰνδῶν ἐκαστέρω τῶν Περσέων οἰκεῖουσιν καὶ πρὸς νότον ἀνέμου.⁶ καὶ Δαρσίου βασιλέος οὐδαμὰ ὑπήκουσαν.

102. Ἄλλοι δὲ τῶν Ἰνδῶν Κασπατέρῳ τε πόλι καὶ τῇ Πακτοῦκῇ χῶρῃ⁷ εἰσὶ πρόσουροι. πρὸς ἄρ-

sexuale se petrec în public, ca la vite; toți au aceeaș culoare ca a Etiipienilor. Sperma lor, pe care o introduc în femeie, nu este ca a altor bărbați, albă, ci neagră ca și culoarea (lor proprie); tot așa spermă emit și Etiipienii. Acești Indieni locuiesc departe de Perși și în direcția Sudului; și nu dau nici un fel de ascultare regelui Darius.

102. Un alt neam de Indieni locuiesc în apropierea orașului Caspatira și a Pactiiceii, ei tră-

¹ προβάτων. În sensul mai larg de vite în care e luat cuvântul acesta la Cap. 133 din Cartea I, unde vezi vol. I, pag. 239, nota I, și Cartea II, Cap. 41. — Obiceiuri similare sunt atribuite Masageților la Cap. 216 din Cartea I.

² τὸ χρώμα φορέουσι ὁμοίον πάντες καὶ παραπλήσιον Αἰθίοψι. De unde rezultă că Etiipienii nu erau negri și încă mai puțin Egiptenii cari sunt mai la Nord și mai puțin expuși la soare, ceea ce și spune Erodot la Cap. 104 din Cartea II. (Vezi vol. II, pag. 267, nota 6).

³ τὴν ἀπίενται ἐς τὰς γυναῖκας. Această frază, deși există în toate manuscrisele, constituie un detaliu inutil și indecent, de aceea se bănuie că ar fi fost intercalat nerozește la o dată anterioară manuscriselor existente, de vreun copist de prost gust.

⁴ ἀλλὰ μέλαινα, κατάπερ τὸ χρώμα. Aceasta este o eroare fiziologică din cele mai neexplicabile pe cari le-a comis autorul nostru și Aristotele deneagă faptul în mod categoric în două pasaje din scrierile lui. (Vezi *Hist. Animal.*, III, 22, și *Gener. Animal.*, II, 2).

⁵ θορῆν. Acest substantiv, care este identic ca sens cu γονή de mai sus, e câte odată masculin și am avut τοῦ θοροῦ la Cap. 93 din Cartea II; Aristotele și Plutarch întrebuintează forma feminină θορή.

⁶ Οὗτοι μὲν τῶν Ἰνδῶν ἐκαστέρω τῶν Περσέων οἰκεῖουσιν καὶ πρὸς νότον ἀνέμου. Porțiunea Indiei care ar corespunde mai bine cu această indicație ar fi aceea cunoscută astăzi sub numele de Scindia și mai ales partea de pe malul drept al fluviului Indus în partea inferioară a cursului său. Rennel conchide din aceasta că Darius nu a stăpânit din India decât partea bazinului fluviului Indus, și că limita despre Răsărit a lui era pustietatea Registan în partea despre Aps a provinciei Rhadșputan. Despre rest nu știu nimic decât din svonuri vage. (Vezi Rennel, *Geografia lui Erodot*, pag. 309).

⁷ Κασπατέρῳ τε πόλι καὶ τῇ Πακτοῦκῇ χῶρῃ. Mai toți cari au comentat pasajul acesta au căzut de acord în a recunoaște că prin orașul Caspatira se înțelege orașul Cabul de astăzi. Numele mai corect este Caspapiros și e și acela pe care îl dă Ecateu precum ne-o afirmă Stephan din Bizanțiu care spune: «Κασπάπιρος πόλις Γανδαρικῆ, Σουθῶν ἀκτῆ. Ἐκαταῖος Ἀσία». Numele Caspapiros însemnă în limba locală *Cetatea Caspiilor* și eră numele vechiu al orașului Cabul și nu Cașiapapiros care însemnă *Cetatea Cașiiilor* și eră numele vechiu al Cașmirului. În realitate Erodot greșește poziția geografică a acestui oraș care nu e situat pe fluviul Indus, ci pe malul unui râu tributar al Indusului. — Intru cât privește acum regiunea Pactiică, ea e astăzi reprezen-

κων τε και βορέω¹ άνέμον κατοικημένοι των άλλων 'Ινδών, οι Βακτριόσι παραπληρείην έχουσι διαίταν. Ούτοι² και μαγμώτατοι εϊσι: 'Ινδών, και οι³ επί των χρυσών στελλόμενοι εϊσι ούτοι: κατά γάρ τοούτο εστι έρημίη δια την ψάμμον.⁴ Έν δη ών τη έρημίη τάτη και τη ψάμμω γίνονται μύρμηκες, μεγάθηα έχοντες κωνών μέν έλάσσονα, άλλωπέκων δέ μέζονα.⁵ Εϊσι γάρ

esc mai la Nord decât (toți) Indienii ceilalți și moravurile lor se aseamănă cu acelea ale Bactrienilor. Ei sunt cei mai rășboinici dintre Indieni și sunt aceia cari se trimit să aducă aurul: căci în părțile acestea e situată regiunea (care e) stearpă din cauza nisipului. In pustiu-rile și in nisipurile acestea sunt niște furnici de o dimensiie mai

tată prin partea nordestică a Afganistanului. Afganii despre Răsărit se intitulează și astăzi *Pactia* și cei despre Apus *Pactim*. La Cap. 44 din Cartea IV, cetatea Caspatira și cu țara Pactiică sunt iar asociate împreună, dar e clar că Pactiica aceasta din textul nostru și aceea dela Cap. 44 din Cartea IV, nu este Pactiica menționată mai sus la Cap. 93; aceea dela Cap. 93 din Cartea aceasta eră situată în Armenia, pe când aceasta eră în Afganistan, aproape de malurile Indusului. Ei poate sunt reprezentați prin Afrezii moderni de pe frontiera Anglo-afgană de astăzi. Pentru Pactii cei din Armenia vezi mai sus nota 6, pag. 219. La Cap. 67 din Cartea VII, Pacticii menționați acolo figurează după descrie Erodot îmbrăcăminteă lor, ar rezultă că țara lor e friguroasă și muntoasă, ceeace ar indică poate mai mult părțile de munte ale Armeniei. Dar, cum am spus mai sus la nota 6 dela pag. 219, Erodot trebuie să fi făcut o confuzie de nume între Pactii aceștia din Afganistan și poporul din Armenia căruia îi dă acelaș nume.

¹ Βορέω. Unele ediții au Βορέω.

² ούτοι. E foarte curios că Erodot tace asupra numelui acestui popor. Pliniu spune că se numiau Darzi, alții îi numese Darazi. In poema indiană *Mahabharata* se vorbește de un neam de oameni Darada; dar aci avem a face cu simple presupuneri.

³ οι. Omis în câteva ediții.

⁴ έρημίη δια την ψάμμον. Nu poate fi vorbă aci decât de pustiu Cobi. Maltebrun (*Nouvelles annales de voyages*, vol. II, pag. 323), spune că inunții din vecinătatea pustiuului acestuia sunt auriferi pentrucă apele cari curg de acolo spre Buchara au fărâmituri și praf de aur.

⁵ μύρμηκες, μεγάθηα έχοντες κωνών μέν έλάσσονα, άλλωπέκων δέ μέζονα. Ori cât ar părea de absurdă această afirmare a autorului nostru, nu trebuie să o tratăm ca o pură invenție a lui sau a aceleia care i-a repetat ceeace el ne-a transmis. Trebuie să fie o bază pe care s'a ridicat această legendă, căci Erodot nu e singurul care să ne spue acest lucru și autori nu mai puțin eminenti și sinceri ca Megasthene (*Fragm.*, 39): Dion (*Or.*, XXXV, pag. 436); Pliniu (*Hist. Nat.*, XI, 56); Elian (*Hist. An.*, III, 4), s'au lăsat a fi și ei înșelați și să devie și ei ecoul unui asemenea basm. Nu numai atât, dar Presbiter Johan, scriitor din secolul al 12-lea al erei noastre, într'o epistolă a lui relativă la minunile Indiei, conținută în manuscrisul cunoscut sub numele de Codex Misinonsis și citat de Bähr zice: »In quadam provincia nostra, sunt formice in magnitudine catulorum, habentes septem pedes et alas quattuor. Iste formice ab occasu solis ad ortum morantur sub terra et fodiunt purissimum aurum tota nocte — quaerunt victum suum tota die. — In nocte autem veniunt homines de cunctis civitatibus ad colligendum ipsum aurum et imponunt elephantibus, — Quando formice sunt supra terram, nullus ibi audet accedere, propter crudelitatem et ferocitatem ipsorum. Nearch (*Arrian Ind.*, 15), afirmă

αὐτῶν καὶ παρὰ βασιλείῃ τῶν Περσέων,¹ ἐνθεύτην θηρευθέντες. Οὗτοι δὲ οἱ μύρμηκες, ποιούμενοι οἴκησιν ὑπὸ γῆν, ἀναστροφέουσι τὴν φάμμον. κατὰπερ οἱ ἐν τοῖσι Ἑλλησι μύρμηκες, καὶ τὸν αὐτὸν τρόπον εἰσι δὲ καὶ τὸ εἶδος ὁμοιότατοι οὗτοι.² Ἢ δὲ φάμμος ἡ ἀναστρομένη ἐστὶ χροσίαις. Ἐπὶ δὲ ταύτην τὴν φάμ-

mică ca a cânelui, dar mai mare ca a vulpei. Câteva din ele se găsesc la regele Perșilor, prinse la vânătoare în acele locuri. Furnicile acestea dar, după ce își fac locuința sub pământ, ridică grămezi de nisip în chipul și în felul cum fac furnicile din Elada; și la fel au o

că a văzut chiar pieile acestor insecte colosale. În timpuri chiar așa de recente ca anul 1559, autorul De Thou (*Istoria Contimporană*, Cap. XXIV), spune că Șahul Persiei ar fi trimis ca dar Sultanului Suleiman al II-lea, »formicam Indicam, canis mediocris magnitudine, animal mordax et sævum«. — Un lucru înainte de toate trebuie înlăturat și aceasta este că animalul care a creat întâiu legenda aceasta ar fi fost o insectă; trebuie să fi fost un cuadruped al cărui nume local seamănă cu acela dat furnicilor și să fi produs astfel o confuzie; alții sunt de părere că ar fi fost un animal care ar fi oarecum asociat cu furnicile, cum ar fi de pildă furnicarul (*Manis pentadactyla* al lui Lineu și *Penogolinul* lui Buffon), care se hrănește exclusiv din furnici. Animalul acesta e în adevăr ceva mai mare ca o vulpe și își face găuri în nisipurile din șesurile Indiei de Nord și se găsește în vecinătatea cuiburilor de furnici cari sunt în India foarte mari; el se vâra foarte repede sub pământ când se crede observat sau în pericol, scobind o gaură foarte repede cu picioarele lui dinainte. Strabon descrie mirmacul ca un fel de șacal și nu e imposibil ca numele să fie local. Mir în limba persică însemnează furnică și în multe dialecte asiatiche însemnează un animal sălbatic oarecare și a fost dat uneori hienei. O explicație dată de Wilson atribuie originea legendei faptului că în șesurile Tibetului acelaș cuvânt (pipilica) însemnează și furnică și aur, și că numele acesta s'a dat metalului prețios adunat în Tibet pentrucă se crede că furnicile scormonesc nisipul și aduc aurul la suprafață. (*Journal of Asiatic Society*, vol. XIII, pag. 177 și 143). Ori cum o fi Erodot nu trebuie acuzat aci cum îl acuză unii critici de a născoci o absurditate. Ctesias atribuie grifonilor rolul pe care îl dă Erodot acestor furnici. — În loc de ἀλωπέκων textul lui Blakesley are ἀλωπέκων. Am scris astfel cum am scris și la Cap. 67 din Cartea II, unde însuș textul lui Blakesley are ἀλωπέκων.

¹ Εἰσι γὰρ αὐτῶν καὶ παρὰ βασιλείῃ τῶν Περσέων. Adică erau păstrate în parcurile sau în grădinile regale împreună cu alte animale sălbătice și acolo regele își făcea plăcerea de a le vâna. — În loc de τῶν Bekker acordă cu βασιλείῃ și are τῶ. Toate manuscrisele însă acordă cu Περσέων.

² εἰσι δὲ καὶ τὸ εἶδος ὁμοιότατοι οὗτοι. Am urmat aci textul aldin care e și acela al lui Long și Maclean din lucrarea lui Blakesley, fiindcă aci ne pierdem în diversitatea variantelor pe cari le întâlnim în diferitele manuscrise și ediții. Unele manuscrise pe cari le urmează Gaisford și Creutzer omit pe οὗτοι, altele înlocuiesc pe οὗτοι prin αὐτοί, altele omit pe καὶ, altele în fine omit pe τὸ, și de aci rezultă o mulțime de combinații de tot felul, cari toate însă nu alterează sensul. Blakesley crede că textul aldin precum l-am reproduș aci este cel corect dar că întreaga clauză a fost deplasată din poziția ei originală care ar fi fost imediat după ἀλωπέκων δὲ μέζονα. Dion Chrysostom (*Or.*, XXXV), pare a fi avut o ediție a scrierilor lui Erodot în care clauza aceasta nu eră unde ne-o prezentă astăzi manuscrisele pe cari le posedăm, căci el zice acolo având fără îndoială pasajul acesta în mintea lui, despre furnicile acestea οὗτοι δὲ εἰσι ἀλωπέκων μείζονες, τὰλλα δὲ ὁμοιοι τοῖς παρ' ἑμῖνε. Dacă punem clauza acolo unde crede Blakesley că a fost dela început, impresia ar fi aceea pe care a avut-o Dion.

μον στέλλονται ἐς τὴν ἐρήμον οἱ Ἰνδοί, ζευξάμενος ἕκαστος καμήλους τρεῖς, σειρηφόρον μὲν ἑκατέρωθεν ἔρσανα παρέλκειν, θήλασαν δὲ ἐς μέσον.¹ ἐπὶ ταύτην δὲ αὐτὸς ἀναβαίνει, ἐπιτιθέμενος ὄκως ἀπὸ τέκνων ὡς νεωτάτων ἀποσπᾶσας ζεύξει.² αἱ γὰρ σφι κἀμήλοι ἴππων οὐκ ἔσσονες³ ἐς ταχύτητα⁴ εἰσι χωρὶς δὲ ἄχθεα θυνατώτεροι πολλῶν⁵ φέρειν.

103. Τὸ μὲν δὴ εἶδος ὀκωδόν τι ἔχει ἢ κἀμήλος, ἐπισταμένοις τοῖσι Ἕλλησι οὐ συγγράφω⁶ τὸ δὲ μὴ ἐπιστάται⁶ αὐτῆς, τοῦτο φράσω. Κἀμήλος ἐν τοῖσι ὀπισθίοις σκέλεσι ἔχει τέσσαρας μηρούς καὶ

mare asemănare (cu acestea din urmă). Nisipul (acesta) ridicat este aurifer. După nisipul acesta se duc Indienii în pustietate, înhămând împreună fiecare din ei trei cămile, în dreapta și în stânga (două animale) bărbătești, pe cari le mână cu hățuri, iar la mijloc partea femeiască; pe aceasta (din urmă) o încălecă (Indianul) potrivit așa ca să se serve de una pe care a despărțit-o de curând dela feții ei; căci cămilele lor, sub punctul de vedere al iuțelii nu sunt inferioare cailor, afară de aceasta sunt mai tari în a suportă poveri grele.

103. Cam ce fel de aparență prezintă cămila, deoarece Elinii o cunosc, eu nu o voi descrie; voi vorbi (numai) de acelea ce (ei) nu (le) știu despre dansa. Cămila are, la picioarele dinapoi, patru oase femoriale și pa-

¹ σειρηφόρον μὲν ἑκατέρωθεν ἔρσανα παρέλκειν, θήλασαν δὲ ἐς μέσον. Prin σειρηφόρον se înțelege animalul care e condus cu hățuri, adică înhămat. Imi închipuiri aici două cămile bărbătești înhămate la dreapta și la stânga omului ce conduce, iar la mijloc între aceste animale cămila femeiască liberă pe care omul se ține călare ca să conducă această echipă extraordinară. Bähr explică astfel acest pasaj în latinește: »tres quisque camelos ita jungunt, ut marem funalem utrimque collocent, qui a latere trahant, feminam vero »mediam inter hos ponant hanc vero ipse conscendit quam ab recentissime natis »suis avulsam ut jungat operam dedit«. — Mai sus la Cap. 85, avem θηλέων ἴππων cum avem aci θήλασαν deoarece în limba elină nu există cuvânt deosebit pentru a desemna nici o iapă, nici partea femeiască a cămilei.

² ζεύξει. Unele ediții au ζεύξει, ceea ce nu e corect deoarece e subiectiv după ὄκως. Vezi la vol. II, pag. 308, nota 7, unde avem un subiectiv după ὄκως pe care iar unele ediții l-au transformat greșit în indicativ.

³ ἔσσονες. Editia lui Blakesley are ἴσσονες, atât aci cât și mai jos la Cap. 105.

⁴ ταχύτητα. Accentuat în unele ediții ταχύτητα.

⁵ πολλῶν. Omis în unele ediții, altele au πολλῶ, adică cu mult.

⁶ ἐπιστάται. Pentru ἐπιστάνται, subiectul fiind οἱ Ἕλληνες subînțeleș. Tot așa avem θυνάται la Cap. 142 din Cartea II, unde vezi vol. II, pag. 384: nota 3 și tot ἐπιστάται la Cap. 2 din Cartea aceasta.

γούνατα τέσσαρα¹ τὰ δὲ αἰδοῖα
διὰ τῶν ὀπισθίων σκελέων πρὸς
τὴν οὐρὴν τετραμμένα.²

104. Οἱ δὲ δὴ Ἴνδοι τρόπῳ τοι-
ούτῳ καὶ ζεύξει τοιαύτῃ χρωόμενοι
ἐλαύνουσι ἐπὶ τὸν χρυσόν, λελο-
γισμένως ὅπως ἂν καυμάτων τῶν
θερμωτάτων ἐόντων ἔσονται ἐν τῇ
ἀρπαγῇ³ ὅπῳ γὰρ τοῦ καύματος
οἱ μύρμηκες ἀφανέες γίνονται ὑπὸ
τῆν. Θερμωτάτος δὲ ἐστὶ ὁ ἥλιος
τούτοις τοῖσι ἀνθρώποισι τὸ ἐω-
θινόν,⁴ οὐ κατὰπερ τοῖσι ἄλλοιςι
μυσαμβρίης, ἀλλ' ὑπερτείλας μέ-
χρις⁵ οὐ ἀγορῆς διαλύσιος.⁶ Τοῦ-

tru genuchi; părțile ei genitale
se află între picioarele dinapoi
și întoarce spre coadă.

104. In modul acesta dar și
cu atelagiul acesta se duc In-
dienii să caute aurul, calculând
să fie la pradă atunci când ar-
șița e mai intensă; căci furni-
cile se fac nevăzute subț pă-
mânt când e arșița. In locali-
tățile acelea soarele arde mai
tare dimineața, dar nu ca în
alte locuri la amiază, ci când
se ridică sus (puțin) și până
la ora spartului târgului. La

¹ Κάμηλος ἐν τοῖσι ὀπισθίοις σκέλεσι ἔχει τέσσαρας μηροὺς καὶ γούνατα τέσσαρα. A. H. Sayce, care e câte odată sever cu Erodot când îl găsește în defect, observă aci cu o notă de ironie că nu e de mirare ca Elinii să fi ignorat faptul acesta pentru motivul foarte simplu că faptul nu e adevărat. Și în adevăr faptul e cu totul inexact, căci cămila are exact același număr de oase la picior ca și calul, lucru pe care la recunoscut și Aristotele (*Hist. Animal.*, II, 1). La cămilă ca și la cal, ficare picior e compus din patru oase unite prin trei încheieturi, și din aceste trei încheieturi numai adevăratul genuchi care o cervă mai aparent la cămilă decât la alte animale cuadrupede din cauza înălțimii osului copsal are aparență de genuchi. Eroarea lui Erodot se explică foarte lesne prin faptul că la cămilă încheietoarea care corespunde cu genuchiul nostru e mai vizibilă decât e la cai sau la boi unde e ascuns aproape subț pielea panticelor. Să nu uităm că ceea ce pare a fi genuchiul, la picioarele din napoi la cal sau la bou nu corespunde cu genuchiul nostru ci cu încheietoarea dela picior sau glesnă; astfel fiind cămila pare a avea doi genuchi, pe acela îngenuche ea când se lasă jos pentru a fi încărcată, cealaltă încheietură e numai încheietura dela picior.—Prin μηρὸς autorul înțelege osul femurului.

² τὰ δὲ αἰδοῖα διὰ τῶν ὀπισθίων σκελέων πρὸς τὴν οὐρὴν τετραμμένα. Cămila aparține la clasa retromingentiilor și urinează între picioarele dinapoi.

³ λελογισμένως ὅπως ἂν καυμάτων τῶν θερμωτάτων ἐόντων ἔσονται ἐν τῇ ἀρπαγῇ. Această frază, curioasă ca construcție e tradusă de către Bähr *temporis ratione ita inita, ut, quando aestus maxime furit, aurum rapiunt*. Un manuscris care e în biblioteca națională din Paris are subiectivul ἔσονται în loc de ἔσονται. Pentru o construcție ὅπως similară cu aceasta vezi mai sus la Cap. 36 ὅπως μὴ σε ἀποστήσονται Πέρσαι, unde însă majoritatea manuscriselor are subiectivul ἀποστήσονται. (Vezi nota 8, pag. 86. Multe ediții foarte bune, cum e aceea a lui Gaisford, omit pe ἂν.

⁴ Θερμωτάτος δὲ ἐστὶ ὁ ἥλιος τούτοις τοῖσι ἀνθρώποις, pentru oamenii acestia cu sensul de în localitatea aceasta. Se înțelege că afirmația aceasta e tot așa de fantastică ca și întreaga istorie a acestor furnici gigantice, căci e imposibil oriunde ca căldura soarelui să fie mai intensă dimineața decât în mijlocul zilei. — Xenofon se servă și el de expresia τὸ ἐωθινόν pentru a indica ora dimineții (*Hellen.*, I, 1, § 4).

⁵ μέχρις. In ediția lui Creutzer μέχρις.

⁶ μέχρις οὐ ἀγορῆς διαλύσιος. Ora când se sparge târgul; acesta

τον δὲ τὸν χρόνον καίσι πολλῶ
μᾶλλον ἢ τῇ μεσαμβρίῃ τὴν Ἑλ-
λάδα, οὕτως ὡστ' ἐν ὕδατι λόγος
αὐτοῦς ἐστὶ βρέχεσθαι τηνικαῦτα.¹
Μεσοῦσα δὲ² ἢ ἡμέρη σχεδὸν πα-
ραπλησίως καίσι τοὺς τε ἄλλους
ἄνθρώπους καὶ τοὺς Ἰνδοὺς.³ Ἀπο-
κλινομένης δὲ τῆς μεσαμβρίας,⁴
γίνεται σφι ὁ ἥλιος κατάπερ τοῖσι
ἄλλοισι ὁ ἔσθινός· καὶ τὸ ἀπὸ τοῦ-
του ἐπιὼν ἐπὶ μᾶλλον⁵ φύγει, ἐς
ὃ ἐπὶ δυσμῆσι· ἐὼν καὶ τὰ κάρτα
φύγει.⁶

ora aceea (soarele) arde mult
mai tare decât la amiazi în
Elada, așa că (locuitorii) sunt
siliți atunci să se ude cu apă.
Când ziua ajunge la jumătate,
căldura la Indieni este cam a-
ceeasă ca în alte locuri. După
aceea însă, când soarele se lasă
jos după amiazi, el devine cum
e în alte locuri (soarele) cel de
dimineată; de atunci încolo (tem-
peratura se răcește mai mult
până ce la sfârșitul (soarelui)
se lasă frig de tot.

însemnează ora 11 înainte de amiazi când s'au terminat toate daraverile în piață. (Vezi vol. II, pag. 465, nota 2. Vezi asemenea vol. IV, pag. 266, nota 3).

¹ ὡστ' ἐν ὕδατι λόγος αὐτοῦς ἐστὶ βρέχεσθαι τηνικαῦτα. Verbul βρέχεσθαι vrea să zică a fi udat sau a se uda cu apă. Aci e chestie de udătură cu apă, fie prin scaldare, fie prin stropeală, așa că foarte greșit se interpretează de unii că Erodot a înțeles aci că pielea se udă de sudoare. Deși această interpretare e patronată de o autoritate nu mai puțin serioasă decât aceea a marelui editor și comentator Schweighäuser, totuși prefer interpretarea lui Larcher »pendant ce temps là ils se tiennent dans l'eau«, sau a lui Miot »ils sont obligés de se jeter de l'eau pour se rafraichir«. Nu cred necesar în traducere să specificăm modul udării ci numai faptul, cum și face Erodot.

² δὲ. Există ediții cu δὴ în loc de δὲ.

³ Μεσοῦσα δὲ ἢ ἡμέρη σχεδὸν παραπλησίως καίσι τοὺς τε ἄλλους ἄνθρώπους καὶ τοὺς Ἰνδοὺς. Traducerea textuală a frazei acesteia ar fi: »Când ziua se face jumătate, (soarele) arde pe Indieni cam în același mod cum (arde) pe alți oameni.

⁴ Ἀποκλινομένης δὲ τῆς μεσαμβρίας. Mai jos la Cap. 114, avem identic aceeași expresie pe care cu drept cuvânt o consideră ca curioasă, căci sensul literal este: *când mijlocul zilei se lasă jos*; μεσαμβρίῃ este indicația unei ore sau epoci a zilei, așa că nu se poate zice, strict vorbind, că ora sau timpul zilei se lasă jos, s'ar putea zice numai de astrul zilei care la amiazi, după ce a atins punctul cel mai înalt la care ajunge, începe să se lase jos până atinge orizontul și dispare sub el. Aci dar timpul zilei e luat prin asociațiune de idei pentru soare, căci timpul sau ora e indicată prin mișcarea aparentă ce o face soarele în spațiu; analogia se explică dela sine. Se înțelege că am tradus liber pentru a da un sens clar și logic frazei. — Două manuscrise au ἀποκλινομένης în loc de ἀποκλινομένης. M'am ținut de textul lui Creutzer care scrie tot așa mai jos la Cap. 114 și 181 din Cartea IV, unde iarăș avem verbul acesta.

⁵ ἐπὶ μᾶλλον. Mai mult, nu εἶτι μᾶλλον (și mai mult), care figurează în unele ediții. Tot așa avem ἐπὶ μᾶλλον la Cap. 94 din Cartea I și la Cap. 181 din Cartea IV.

⁶ ἐς ὃ ἐπὶ δυσμῆσι· ἐὼν καὶ τὰ κάρτα φύγει. Ca să ne explicăm mai bine de unde provin aceste afirmări fantastice și false ale lui Erodot, trebuie să ținem seamă de mai multe concepțiuni false în materie de cosmografie cari erau înrădăcinate în mintea Elinilor în timpul lui și cari au rămas curente până în evul de mijloc când Copernic cel dintâiu a trasat calea pentru descoperirea adevărului. Ca toți Elinii, Erodot credea, deoarece nu cunoștea nici forma pământului nici mișcarea lui de rotațiune, că ora eră comună pentru tot

105. Ἐπεὶ ἀνὰ δὲ ἔλθωσι ἐς τὸν χῶρον οἱ Ἴνδοι ἔχοντες θυλάκια,¹ ἐμπλήσαντες τὰ ὑτά τῆς ψάμμου τὴν ταχίστην ἐλαύνουσι ὀπίσω. Αὐτίκα γὰρ οἱ μύρμηκες ὀδοῦν, ὡς δὴ λέγεται ὑπὸ Περσέων,² μαθόντες διώκουσι· εἶναι δὲ ταχυτῆτα οὐδὲνι ἐτέρῳ ὁμοίον, οὕτω ὥστε, εἰ μὴ προλαμβάνεν τοὺς Ἴνδοὺς τῆς ὁδοῦ³ ἐν ᾧ τοὺς μύρμη-

105. După ce sosesc Indienii în localitatea (unde se găsește aurul), având saci (cu ei), umplând aceștia cu nisip, fug înapoi cât se poate de repede. Căci furnicile imediat, așa spun Perșii, încunoștințate după miros, se ieau după dânși; căci subt punctul de vedere al iu-

universul), căci nu posedau anticii nici ceasornice cronologice nici mijloace rezezi de comunicație, nici firul telegrafic care să poată divulga faptul că pe când eră dimineața în Grecia, eră aproape amează în India și încă noapte la Coloanele lui Ereule. Un alt fapt important care explică și mai bine cele relatate în capitolul acesta de Erodot și tratate așa de sever de unii comentatori mai sceptici decât mine asupra bunei credințe a autorului nostru este faptul că Erodot consideră pământul ca o suprafață plană și cerul ca o boltă concavă despre pământ, judecă în faptă după aparență ce ne produce bolta cerească când ne aflam pe mare sau pe o întindere de pământ care ne permite să vedem orizontul liber, iluzie optică naturală produsă prin faptul că o sferă al cărei centru suntem noi formează limita noastră vizuală; așa fiind dar pentru Erodot carele vedeă că soarele se ridică la răsărit pe boltă aceasta și trece apoi sus peste capul lui ca să se scoboare iar la pământ în spre apus i se părea că dimineața spre răsărit soarele e aproape de tot de pământ, că îl atinge chiar și că prin urmare pentru oamenii cari locuiau la răsărit, cum erau Indienii, dimineața trebuia să fie o căldură teribilă, că la amează soarele se depărta de Indieni fiindcă eră mai departe de orizontul lor și că seara pentru acelaș motiv eră de tot frig ἐπι δυσμῆσι ἔὼν καὶ τὰ κάρτα φύσει. Așa dar se explică bine cum credeă Erodot că dimineața ardea soarele în India mai tare decât arde în Grecia la ameazi și seara eră acolo frig de tot. De sigur că pentru motivul invers el credeă că pentru omenirea situată la apusul lumii cunoscută de el trebuia să fie frig dimineața, potrivit la amiazi și căldură mare seara când soarele eră pentru Elini pe orizontul apusean. Că acest din urmă fenomen eră credința la Greci și la Romani o arată scriitorul Posidonius (*apud Strabonem*, III, 1), care spune că soarele când apunea pe Oceanul Apusean (Atlantic) făcea un sgomot ca cum ar fi un fier roșu care intră în apă. Avem aceeaș credință exprimată de Juvenal (XIV, v. 280).

. sed longe Calpe relicta
 Audiet Herculeo stridentem gurgite solem.

La acesta trebuie adăugat un fapt real care fără îndoială a venit și a confirmat opinia că seara eră frig în India și anume faptul că căldura cea mare în timpul zilei vara produce la sfințitul soarelui o așa evaporație încât efectul este des de a scădea temperatura pe sol aproape la 0, fenomen care face ca serile de vară în India, după o zi de căldură tropicală să fie foarte periculoasă mai ales pentru Europei neobicinuiți cu așa schimbări brusce de temperatură.

¹ Θυλάκια. Cuvântul întrebuintat mai sus la Cap. 46, este un sac de piele în general și uneori de lână ca desăgii țărănilor noștri.

² ὡς δὴ λέγεται ὑπὸ Περσέων. Vezi vol. I, pag. 174, nota 4, asupra pasajului ὡς ὅν Περσέων μετεξέτεροι λέγουσι.

³ εἰ μὴ προλαμβάνεν τοὺς Ἴνδοὺς τῆς ὁδοῦ. In ediția lui Long și Maclean, ordinea acestor cuvinte este schimbată și cetim εἰ μὴ προλαμβάνεν τῆς ὁδοῦ τοὺς Ἴνδοὺς. — Bähr traduce latinește: ut nisi Indi viam præci-perent.

κας συλλέγεσθαι, οὐδένα ἂν σφέων ἀποσώζεσθαι. Τοὺς μὲν γυν ἔρσενας τῶν καμήλων (εἶναι γὰρ ἔρσενας¹ θεῖν² τῶν θηλέων) καὶ παραλύεσθαι, ἐπελκομένους οὐκ ὁμοῦ ἀμφοτέρους³ τὰς δὲ θηλέας, ἀναμιμνησκομένους τῶν ἔλιπον τέκνων,

teli (ele) nu au seamă, așa că dacă Indienii nu ar lua o (bine) înainte pe drum pe când furnicile se adună, nici unul din ei nu ar scăpa cu viață. Acum, cămilele de sexul bărbătesc, — cari la fugă sunt infe-

¹ ἔρσενας. In textul lui Sayce precum și în acela al lui Longe și Maléan găsım ἔρσενας. (Vezi mai sus nota 6 dela pag. 222.

² θεῖν. In unele ediții vechi dăm de forma necontractată ionică θέιν, patronată de Bredoviu.

³ καὶ παραλύεσθαι, ἐπελκομένους οὐκ ὁμοῦ ἀμφοτέρους. Din cauza diferitelor interpretări cari s'au dat verbelor παραλύεσθαι și ἐπελκομένους s'au pus diferite moduri de a traduce aceste cuvinte. E dubios dacă παραλύεσθαι se aplică la forțele de rezistență ale animalului sau la legăturile de fringhie cu cari erau conduse cămilele acestea, cari serviau de hături și al căror uz e implicat în sensul cuvântului σαρξόρον dela Cap. 102 de mai, sus. In primul caz am traduce »puterile lor li se immoae», în cel de al doilea caz »se liberează de legăturile lor«. De altă parte ἐπελκομένους a fost înțeles iar în diferite sensuri, unii cred că înseamnă a fi târîți, adică deși osteniți acești cămiloi erau obligați sau târîți să meargă înainte fiindcă erau jinuți de hături; acesta ar fi sensul strict al verbului ἐπέλκεσθαι așa cum îl găsım întrebuințat de Erodot la Cap. 113 mai jos și la Cap. 13 din Cartea V. La Cap. 203 din Cartea IV avem iar ἐπελκομένους aplicat unor oameni târîți sau conduși fiindcă erau prea slabi să meargă singuri; aci eu cred că e nu numai aceasta, dar încă și separarea de restul echipei, adică părăsirea pe drum după ce animalul obosit nu poate să mai ție cu ceilalți. (Vezi vol. IV, pag. 304, nota 2). Nu găsesc bună explicația latină a unui comentator din Iena »mares camelos, cum omnino feminis sint impares currendo indeque deficient lessine fiant sequi non posse eundem »ac feminam cursum, sed utrumque trahi«. Dacă prin »utrumque trahi« se înțelege că animalul e târît unul de o parte, altul de altă parte, prefer interpretarea franceză a lui Miot »ils sont obligés de lâcher les deux chameaux, »non pas à la fois, mais l'un après l'autre«. Eu cred că ἐπελκομένους nu trebuie luat ca un verb pasiv ci ca un verb personal și că prin urmare trebuie să traducem »se târăsc«. Strict vorbind o așa traducere se depărtează de gramatică, dar mi se pare că aceasta a fost idea autorului. — Conjunctiunea καὶ care aci e inutilă lipsește în două manuscrise, am mântinit-o însă fiindcă există în toate edițiile moderne cele mai autorizate. Nu ar fi de mirare ca textul să fi fost alterat în clauza aceasta și ca textul original să fi găsit παραλύεσθαι καὶ ἐπέλκεσθαι οὐκ ὁμοῦ τῇ θηλέῃ, adică târăgăniuau îndărăt neputând ținea acelaș pas ca cămiloaica. Am tradus οὐκ ὁμοῦ ἀμφοτέρους prin »intâiu unul, apoi celălalt«, care se potrivește mai bine cu modul cum am interpretat pasajul, sensul literal ar fi »nu de o potrivă unul cu altul«, sau, »nu în mod egal amândoi«. La prima vedere nu pare a există nici un raport între acest detaliu despre iuțea și rezistența la fugă a cămiloilor comparat cu puterea de rezistență a cămiloaicei și între găsirea aurului în nisip cărat de aceste furnici, căci detaliul despre iuțea și despre sleirea puterilor cămiloilor nu pare a conduce la nimic. E o lacună care trebuie suplinită pentru a legă relația cu acest detaliu și onora li se pare că autorul a voit să spună că Indienii, ca să câștige timp după ce furnicile acestea gigantice au pornit pe urma lor, lasă cămilele bărbătești obosite să rămână unul câte unul în urmă pentru ca furnicile să-i mănânce, pe când ei își urmează drumul înainte pe cămiloaicele mai agere îmboldite de dorul puilor lor. Cred însă că Erodot voește numai să spue că Indienii cuvoscând slăbiciunea cămiloilor cari puteau să-i lase în drum luau precauțiunea de a lua cămiloaice cu pui de cămilă lăsați acasă pentru ca în drumul lor pentru

ἐνδιδόναι μαλακὸν οὐδέν.¹ Τὸν μὲν δὴ πλέω τοῦ χρυσοῦ οὕτω οἱ Ἴνδοὶ κτώνται, ὡς Πέρσαι φασί· ἄλλος δὲ σπανιώτερός ἐστι ἐν τῇ χώρῃ ὀρυσσόμενος.²

106. Αἱ δ' ἐσχατιαὶ κως τῆς οἰκουμένης τὰ κάλλιστα³ ἔλαχον κατὰπερ ἢ Ἑλλάς τὰς ὥρας πολλόν τι κάλλιστα κερκαμένως ἔλαχε.⁴ Τοῦτο μὲν γάρ, πρὸς τὴν γῆν⁵ ἐσχάτη τῶν οἰκουμένων ἢ Ἰνδικῆ ἐστι,

rioare acelora de sex femeiesc, — pierd (puterile lor) și rămân înapoi, întâiu unul, apoi celălalt; cămiloaicele însă, aducându-și aminte de feții pe cari i-au lăsat (acasă), nu o lasă de loc mai moale. În modul acesta, după spusele Perșilor, își procură Indienii cea mai mare parte din aurul (lor); mai e și o cantitate mai mică care se scoate prin săpături în localitate.

106. Regiunile extreme ale universului posedă cele mai bune produse întocmai cum posedă Grecia cu mult cea mai bine temperată climă. În adevăr, precum am spus puțin mai sus,

feți să fugă repede înapoi acasă. Nu cred că trebuie suplinit altceva. Dacă e așa, aceasta seamănă cu precauțiunile ce spune călătorul Marco Polo că le ieau Turcomanii când pornesc ca să prade pe vecinii lor. (Vezi *Călătoriile lui Marco Polo*, pagina 745).

¹ ἐνδιδόναι μαλακὸν οὐδέν. La Cap. 51 mai sus avem identic aceeași expresie care seamănă mult cu expresiă noastră «a o lăsa mai moale» de care mă și servesc aci în traducerea acestui pasaj.

² ἄλλος δὲ σπανιώτερός ἐστι ἐν τῇ χώρῃ ὀρυσσόμενος. Rawlinson observă aci că în munții Altai se văd urme de exploatari vechi de mine de aur; Tibetul și Bokhara asemenea posedă vine de aur și, în general, întregă regiunea aceasta a Asiei centrale e auriferă.

³ τὰ κάλλιστα. Tot ce e mai bun adică produsele cele mai bune, cum ar fi metale prețioase, produse, animale și vegetale.

⁴ κατὰπερ ἢ Ἑλλάς τὰς ὥρας πολλόν τι κάλλιστα κερκαμένως ἔλαχε. ὥρας e luat în acelaș sens ca la Cap. 142 și 149 din Cartea I, (vezi vol. I, pag. 253, nota 3); asemenea la Cap. 77 din Cartea II, adică în sens de climă rezultând din anotimpuri. Erodot aci spune că Grecia se bucură de clima cea mai frumoasă din lume și la Cap. 142 din Cartea I, spune că Ionia se bucură de acest privilegiu; nu văd aci o contradicere cum face Blakesley, căci cred că Ἑλλάς e luat într'un sens mai larg și cuprinde nu numai Grecia propriu zis dar și Asia mică și tot cuprinsul localităților unde se vorbiă limba elină. Aristotele (*Politic.*, VII, 6), repetă și el afirmarea lui Erodot și merge mai departe ca el, susținând că Grecia e așa privilegiată pentru că ocupă geograficește centrul universului: «τὸ τῶν Ἑλλήνων γένος, ὡςπερ μεσοῦσι κατὰ τοὺς τόπους, οὕτως ἀμφοῖν μετέχει, καὶ γὰρ ἐνθρονον καὶ διανοητικόν ἐστι». El uită că fiecare popor e centrul lumii pe care o cunoaște. — În loc de κερκαμένως, Dietsch scrie κερκαμένως, care însă nu se justifică prin nici un text manuscris. Acest participiu pasiv e dela verbul κερᾶω, amestec, sau temperez din idea că amestecând apă cu vin îl temperezi sau îi reduci puterea, deci aplicat la climă însemnează o climă dulce sau temperată.

⁵ γῆν. Unele ediții, între cari aceea a lui Tauchnitz din Lipsca și a lui Long și Maclean e au ἔω care e o formă atică de care nu se servă autorul nostru.

ὥσπερ ὀλίγον πρότερον¹ εἶρηγα ἐν ταύτῃ τοῦτο² μὲν τὰ ἐμφυγα τετραποδά τε καὶ τὰ πετεινά³ πολλῶ μέρω ἢ ἐν τοῖσι ἄλλοισι χωρίοις ἐστὶ, πέραξ τῶν ἵππων τοῦτο δὲ ἐσσονται ὑπὸ τῶν Μηδικῶν, Νισαίων δὲ καλουμένων ἵππων⁴ τοῦτο δὲ χρυσὸς ἀπλετος⁵ αὐτόθι ἐστὶ, ὁ μὲν ὀρυσσόμενος,⁶ ὁ δὲ καταφορεύμενος ὑπὸ ποταμῶν,⁷ ὁ δὲ, ὥσπερ ἐσήμενα,⁸ ἀρπαζόμενος. Τὰ δὲ δένδρεα τὰ ἄγρια αὐτόθι φέρει καρπὸν εἶρια, καλλονῆ τε προφέροντα καὶ ἀρετῆ τῶν ἀπὸ τῶν ὄτων⁹ καὶ ἐσθῆτι οἱ Ἴνδοὶ ἀπὸ τούτων τῶν δένδρέων χρέωνται.¹⁰

India este ultima țară locuită în direcția răsăritului; acolo viețuitoarele cu patru picioare și sburătoare sunt mult mai mari ca în alte locuri, exceptându-se caii; aceștia sunt întrecuți de (cailor) cei din Media, cunoscuți sub numele de cai niseeni; mai produce (India) și o cantitate mare de aur, parte din ea săpată (din pământ), parte cărată de fluvii, parte răpită în chipul pe care l-am descris. Apoi acolo copacii sălbatici au ca rod lână, mai frumoasă și de calitate superioară aceleia de oi; și Indienii întrebunțează (lâna) aceasta vegetală pentru vestimente.

¹ ὀλίγον πρότερον. Vezi mai sus Cap. 98.

² πετεινά. Edițiile menționate la nota 5, pag. 244 mai sus scriu πετηνά. Afirmarea din text e cu totul inexactă, putem zice chiar că vitele cornute sunt mai mici în India decât în Europa; cât pentru pasări nu e încă o diferență între pasările de aceluși fel.

³ Τοῦτο. În unele ediții τοῦτω.

⁴ Νισαίων δὲ καλουμένων ἵππων. Unele manuscrise au Νησαίων care e și ortografia întrebunțată de Strabon (XI, 7). Regiunea aceasta este menționată în inscripția dela Behistun (Coloana I, 13, § 11), sub forma Nisaia și eră situată în vecinătatea imediată a satului Behistun sau Beșitun și posedă sub poalele munților întinderi frumoase pentru pășunatul și creșterea cailor. Erodot la Cap. 40 din Cartea VII, vorbește iar de câmpia Niseană și de mărimea rasei de cai care se creștea acolo. După inscripția dela Behistun Smerdis Magul sau Gomates fu ucis în provincia Nisea, lângă vechea capitală a Mediei, Egbatana, asă că localitatea aceasta are celebritatea ei istorică. Astăzi regiunea aceasta face parte din provincia persană numită Luristan.

⁵ ἄπλετος. Acest adjectiv, care indică o mare cantitate și care se aplică la aur, în Cap. 14, 50 și 215 din Cartea I, e exagerat, căci India nu producea aur în mare cantitate. Nu e de comparat cu ceea ce produce California, Peru sau Anstralia.

⁶ ὁ μὲν ὀρυσσόμενος. Aurul exploatat din mine despre care s'a vorbit mai sus, vezi nota 2 dela pag. 244.

⁷ ὁ δὲ καταφορεύμενος ὑπὸ ποταμῶν. Fragmentele mici ale acciului metal prețios cărat de ape prin pustiiul Cobi.

⁸ ἐσήμενα. Unele ediții au ἐσήμενα.

⁹ καρπὸν εἶρια, καλλονῆ τε προφέροντα καὶ ἀρετῆ τῶν ἀπὸ τῶν ὄτων. Aci nu încapă nici o îndoială că e vorbă de bumbac. Expresia elină seamănă mult cu numele prin care Germanii desemnează bumbacul, *Baumwolle* (lână din arbori). Avem și noi un exemplu paralel în cuvântul untelemn. La Cap. 47 mai sus Erodot iar menționează bumbacul pe care îl numește εἶριον ἀπὸ ξύλου.

¹⁰ ἐσθῆτι οἱ Ἴνδοὶ ἀπὸ τούτων τῶν δένδρέων χρέωνται. Mai jos la Cartea VII, Cap. 65, autorul nostru vorbește iar de îmbrăcăminte de

107. Πρὸς δ' αὖ μεσσαυβρίας
 ἐσχάτη. Ἀραβίη τῶν οἰκισμένων
 χωρῶν¹ ἐστὶ ἐν δὲ ταύτῃ λιβανω-
 τός²; τὲ ἐστὶ μούνη χωρῶν πασῶν
 φθόμενος, καὶ σμόρνη,³ καὶ κασίη,⁴
 καὶ κιννάμωμον,⁵ καὶ λήδανον.⁶
 Ταῦτα πάντα, πλὴν τῆς σμόρνης,
 οὐσπετέως κτέονται⁷ οἱ Ἀράβιοι.
 Τὸν μὲν γε λιβανωτὸν συλλέγουσι,

107. In direcția despre mia-
 zazi Arabia este cea din urmă
 țară locuită; ea e singura din
 toate țerile care produce tă-
 măie, smirnă, casia, scorțișoară
 și ledan. Acestea toate, afară
 de smirnă, Arabii și le pro-
 cură cu greutate. Tămăia ei o
 obțin afumând cu stiraxul pe

bumbac a Indienilor: Ἰνδοὶ δὲ εἴματα μὲν ἐνδεδουκότας ἀπὸ ξύλων πεποιημένα. Schlegel crede că bumbacul a fost introdus din India în Persia și apoi adoptat pretutindeni ca materie textilă. — În loc de χρέωνται: unele ediții, cum e aceea a lui Creutzer, au χρέονται, cum au mai jos la capitolul următor κτέονται în loc de κτέονται. Această ortografie e bazată numai pe autoritatea manuscrisului din Paris.

¹ χωρῶν. Nu e corectă varianta χωρίων care figurează în unele ediții vechi.

² λιβανωτός. Tămăia care se arde în bisericile și înaintea icoanelor noastre este un residuu inferior al tămăii. S'a vorbit la vol. II, pag. 219, nota 5, de această gumă care se extrăgea din coniferul Juniperus thurifera, originar probabil din Arabia, cuvânt pentru care Virgil vorbind de acest copac spune (*Georg.*, II, vers 117)

•Solis est thurea virga Sabæis•.

Numele *liban* dat în Arabia acestui product de unde derivă și numele grecesc modern λιβάνη, se pretinde de unii că derivă dela numele muntelui Liban, unde iar crește acest copăcel. Eu cred mai mult că ambele nume au o origine comună semitică, rădăcina *lebu* însemnând alb. În limba Ebraică *lebu* înseamnă lapte. Numele Liban ar fi însemnând muntele alb, fiindcă e acoperit de zăpadă, întocmai cum s'a dat numele de Mont Blanc muntelui celui mai înalt din Europa. Guma pură a tămăii e albă și se poate ca să se fi dat acestei substanțe din cauză că e albă. Coniferul thurifer care produce tămăia crește și în India în destul de mare cantitate între Sene și Nagpur, substanța pe care o ardem în bisericile noastre este o calitate inferioară și mai ieftină care se aduce din Siria unde e cunoscută sub numele de Bokhūr-el-bur.

³ σμόρνη. Despre această substanță s'a vorbit la nota 2, pag. 219, vol. II.

⁴ κασίη. Vezi vol. II, pag. 219, nota 3.

⁵ κιννάμωμον. Acest produs, ca și casia, provine mai mult din Sudul Indiei și mai ales din insula Ceylan. Este scoarța copacului laurus cianamomum.

⁶ λήδανον. Mai departe, la Cap. 112, autorul spune că Arabii îi mai ziceau și *λάδανον*, este exudatul aromatic și vâcos al plantei *cistus ladaniferus* sau *creticus*. Această plantă crește mult în insula Cipru, în insula Creta, în Portugalia, în Spania, în Sudul Franței și în insulele Arhipelagului, așa că Erodot exagerează când spune că Arabia posedă monopolul acestor produse aromatice. Este varietatea cea mai frumoasă de cistus, folie sunt lamentate, luci pe fața superioară și acoperite cu un fel de bumbac subțire pe partea de dedesubt, florile sunt mari, albe și izolate.

⁷ κτέονται. Vezi mai sus nota 9, pag. 245. — Arabii aduceau în Egipt substanțe aromatice pe cari și le procurau în țara lor sau din extremul Orient; aceste substanțe, în general, de natură cleioasă sau rezinoasă, aveau mare căutare în Egipt fiindcă serviau pentru îmbalsămări. Așa cetim în Biblie (*Genesa*, Cap. XXXVII, vers 25), că Ismaeliții (Arabii) mergeau în Egipt având cămilele lor încărcate cu parfumuri, balsamuri și smirnă.

τὴν στόρακα¹ θυμιῶντες² τὴν ἐξ Ἑλλήνας Φοίνικας ἐξάγουσι ταύτην θυμιῶντες λαμβάνουσι.³ Τὰ γὰρ δένδρα ταῦτα τὰ λιβανωτοφόρα ὄφεις ὑπόπτεροι,⁴ σμικροί⁵ τὰ μεγάθεα,⁶ ποικίλοι τὰ εἶδη, φυλάσσουν· πλήθει πολλοὶ περὶ δένδρον⁷ ἕκαστον ὅτι οἱ περ ἐπ' Αἴγυπτον ἐπιστρατεύονται⁸ οὐδενὶ δὲ ἄλλῳ ἀπελαύνονται ἀπὸ τῶν δενδρέων ἢ τῆς στόρακος τῷ καπνῷ.

108. Λέγουσι δὲ καὶ τὸδε Ἀράβιοι, ὡς πᾶσα ἂν γῆ ἐπιμπλατο⁹ τῶν ὄφίων τούτων, εἰ μὴ γίνεσθαι¹⁰ κατ' αὐτοὺς οἷόν τι κατὰ τὰς ἐχίδ-

care îl debitează Elinilor Fenicienii; arzând stiraxul, ei capătă (tămăia). Căci copacii aceștia cari produc tămăia sunt păziți de (niște) șerpi cu aripi, de talie mică, și cu fețe multe, cari (stau) în număr mare împrejurul fiecărui copac; aceștia sunt și cari se năpustesc asupra Egiptului; nimic nu (ii) depărtează dela copaci decât fumul stiraxului.

108. Arabii mai spun încă, că toată țara (lor) s'ar umpleă cu șerpilor aceștia dacă nu s'ar întâmplă cu ei ceva analog cu ceea ce știm că se întâmplă cu

¹ τὴν στόρακα. Aceasta este guma storax sau stirax. E o substanță reșinoasă obținută prin inciziuni practicate în coaja unui copăcel numit alibufier; e de o culoare roșcată și când arde produce o flacără vie și un fum aromatic. În medicină se întrebuintează ca un stimulent. America produce stiraxul lichid cunoscut în comerțul englez sub numele de liquid amber (chihlibar lichid). — Articolul indică, că această substanță eră considerată de Erodot ca cunoscută de cetitorii lui.

² θυμιῶντες. Insemnează aci: dând foc sau aprinzând pentru a produce fum, ca mai jos la Cap. 112, la Cap. 75 din Cartea IV, la Cap. 97 din Cartea VI și la Cap. 99 din Cartea VIII.

³ ταύτην θυμιῶντες λαμβάνουσι. Fraza eliptică în care se subînțelege λιβανωτῶν după λαμβάνουσι: ταύτην, adică στόρακα. Această frază e numai o repetiție a celei precedente și ne oferă un exemplu de obiceiul ce îl are autorul nostru de a se repeta uneori. E posibil ca asemenea repetiții să rezulte dintr'o corectare a autorului care a uitat să șteargă fraza înlocuită, așa că amândouă au rămas în text.

⁴ ὄφεις ὑπόπτεροι. Vezi vol. II, pag. 192, nota 6.

⁵ σμικροί. Vezi vol. I, pag. 10, nota 2. Acolo am stabilit ca regulă că de câte ori cuvântul care precedă acest adjectiv se termină cu o vocală, e mai bine a adopta forma cu σ la început, adică σμικρός și când ultima literă e un σ trebuie scris μικρός, de aceea la Cap. 5 din Cartea I, unde acest cuvânt apare de trei ori, prima oară am scris μικροί, fiindcă e precedat de adverbul ὁμοίως. Iată de ce prefer aci forma σμικροί: formei μικροί adoptată de textul lui Blakesley.

⁶ μεγάθεα. Vezi vol. II, pag. 29, nota 7.

⁷ δένδρον. Scris uneori δένδρεον.

⁸ ὅτι οἱ περ ἐπ' Αἴγυπτον ἐπιστρατεύονται. Adică șerpilor cari sunt menționați la Cap. 74 și 75 din Cartea II. Unele ediții, cum e aceea a lui Sayce, scriu într'un singur cuvânt οἱ περ în loc de οἱ περ; cele mai bune texte însă nu fac această contopire.

⁹ ἐπιμπλατο. Vezi mai sus nota 1 dela pag. 206.

¹⁰ εἰ μὴ γίνεσθαι. Mai sus la Cap. 105 avem o construcție similară εἰ προλαμβάνει.

νας ἠπιστάμην γίνεσθαι.¹ Καί πως τοῦ θείου ἢ προνοίᾳ, ὡσπερ καὶ οἰκός ἐστι, εὐδαια σοφῆ,² ὅσα μὲν³ φυγῆν τε θειλὰ καὶ ἐδώδιμα, ταῦτα μὲν πάντα πολυγόνα πεποίηκε,⁴ ἵνα μὴ ἐπιλίπη⁵ καταθεσθόμενα, ὅσα δὲ σχέλια καὶ ἀνηρά, ὀλιγόγονα. Τοῦτο μὲν, ὅτι ὁ λαγὸς ὑπὸ παντὸς θηρεύεται θηρίου καὶ ὄρνιθος καὶ ἀνθρώπου,⁶ οὕτω δὲ τι⁷ πολυγόνον ἐστι, ἐπικρίσκειται⁸ μόνον

năpârile. Și într'adevăr, pro-niã dumnezeiascã, care e înțeleaptã precum trebuie sã fie, a dispus ca acele (viețuitoare) cari sunt fricoase și cari se mănâncã, sã fie toate foarte productive, pentru ca nu cumvã, fiind toate mănecate, sã ajungã sã lipseascã, iar acelea cari sunt agresive și vătãmãtoare sã se reproducã puțin. Astfel (de exemplu) pe

¹ εἰ μὴ γίνεσθαι κατ' αὐτοῦς οἷόν τι κατὰ τὰς ἐχίδνας ἠπιστάμην γίνεσθαι. Fraza ca construcție e foarte întortochiatã și cred cã a fost la început o singurã frazã combinatã cu cea urmãtoare. Am reprodus aci textul așã cum se prezentã el în majoritatea manuscriselor și în textele cele mai bune. Textul lui Sannox are καὶ τὰς ἐν loc de κατὰ τὰς. S'au fãcut chiar încercãri de a restabili textul, între altele aceea a lui Sennep care crede cã textul original a fost »εἰ μὴ γίνεσθαι κατ' αὐτοῦς, οἷόν τι καὶ τῆς ἐχίδνης ἠπιστάμην γίνεσθαι κακῶς τοῦ θείου προνοίᾳ, ὡσπερ καὶ οἰκός ἐστι, εὐδαια σοφῆ« s.c.l.

² τοῦ θείου ἢ προνοίᾳ, ὡσπερ καὶ οἰκός ἐστι. Trebuie sã deosebim între τὸ θεῖον despre care vorbește autorul nostru la Cap. 32 din Cartea I și la Cap. 40 din Cartea aceasta și care este calificat de φθονερὸν și între ceea ce Erodote numește τοῦ θείου ἢ προνοίᾳ. τὸ θεῖον este divinitatea în sine pe care Elinii în genere nu o considerau ca totdeauna binevoitoare cãtre om, în sensul cã erã geloasã de orice fericire prea mare a omului, fiindcã numai ea aveã dreptul sã fie perfect de fericitã, perfect puternicã și stãpãnã peste tot; τοῦ θείου ἢ προνοίᾳ este grija pãrinteascã a divinitãții asupra naturii în genere creatã de ea, este providența divinã sau în limbajul sancționat prin uz în biserica noastrã »pronia cereascã«. Omul, prin inteligența sa erã prea aproape de divinitate așã cum o concepeau Elinii și puteã rivalizã uneori cu ea pãnã a deșteptã gelozia ei și atunci τὸ θεῖον deveniã φθονερὸν; nu erã așã cu restul naturii care nu puteã rivalizã cu divinitatea și care aveã nevoie de protecția divinã. Doctrina proniei cerești a fost patronatã de Platon și apoi de școala stoicã. — Unii pretind cã προνοίᾳ erã unul din epitetele Minervei Atene, dar am vãzut la vol. I, pag. 144, nota 2, cã aceasta e o eroare pentru Ἀβήγη προνοίᾳ (πρὸ νοῦ).

³ ὅσα μὲν. Rãu se adauge în unele ediții γὰρ dupã cuvintele acestea.

⁴ πεποίηκε. Unii scriu πεποίηκεν.

⁵ ἐπιλίπη. Se gãsesc ediții cu ἐπιλίπηται.

⁶ ὁ λαγὸς ὑπὸ παντὸς θηρεύεται θηρίου καὶ ὄρνιθος καὶ ἀνθρώπου. Observația aceasta o face și Aelian (*Nat. animal.*, XIII, 11), unde acest autor spune cã iepurele nu are odihnã, dar cã e totdeauna cu grija pentru el și pentru puil lui, și existã un proverb chiar la Elini care ziceã λαγὼ βίον ζῆν, proverb pe care îl gãsim într'un pasaj din Lucian (*Somn.*, § 9) și care însemnã a duce o viață plinã de grija. — Unele ediții au forma ionicã λαγῶς în loc de λαγός.

⁷ οὕτω δὲ τι. Mai sus la Cap. 12 ne întâlnim cu locuțiunea aceasta.

⁸ ἐπικρίσκειται. Avem verbul simplu κρίσκεισθαι la Cap. 93 din Cartea II. Bãhr dã latinește sensul lui ἐπικρίσκειται astfel: »superfetat, super priores fetus alio fetu grãvide fit bestia, seu denuo concipit«. Faptul fizic în sine mi se pare foarte dubios, cu toate cã precum observã Bãhr, e sprijinit de o autoritate nu mai puțin recunoscutã decãt aceea a naturalistului Lineu care spune: »Lepus immensus parturitione per totam æstatem, superfætatione haud rara«.

πάντων θηρίων καὶ τὸ μὲν δασὺ τῶν τέκνων ἐν τῇ γαστρὶ, τὸ δὲ ψιλόν, τὸ δὲ ἄρτι ἐν τῇσι μήτρῃσι πλάσσεται, τὸ δὲ ἀναιρέεται.¹ Τοῦτο μὲν δὴ τοιοῦτό ἐστι. Ἢ δὲ δὴ λέαινα, ἐν ἰσχυρότατον καὶ θρασύτατον,² ἅπαξ ἐν τῷ βίῳ τίττει ἐν³ τίττουσα γὰρ συνεβάλλει τῷ τέκνῳ τὰς μήτρας.⁴ Τὸ δὲ αἴτιον τοῦτου τόδε ἐστὶ: ἐπεὶν ὁ σόμνος ἐν τῇ μήτρῃ ἐὼν ἀρχῆται διακινεούμενος, ὁ δὲ, ἔχων ὄνυχας θηρίων πολλῶν πάντων ὀξύτατος, ἀμύσσει τὰς μήτρας: αὐξανόμενος τε δὴ πολλῶ μάλλον ἐσικνέεται:

de o parte (e) iepurele, care e vânat de toate animalele, și de păsări și de om, acela e astfel de prolific (find) singurul animal care se suprafetează; căci în pânțele (iepureoacei se pot găsi totodată) un șoldan cu blana completă, altul cu părul (încă) rar, altul deabia format în mitră, iar altul în curs de a fi conceput. Astfel dar e (animalul) acesta; pe de altă parte leoaica, care este (animalul) cel mai puternic și cel mai îndrăzneț, nu fată decât odată în viața ei un singur puiu; și aceasta pentru că (leoaica) când fată, odată cu fătul (își) leapădă (și) mitră. Și acum iată cum se face aceasta: când puiu care se află în mitră începe să se miște, acela, având unghii mult mai ascuțite decât oricare alt animal, sgârie mitră; cu cât însă crește mai mare, o sgârie mai cumplit; și venind momentul

¹ τὸ δὲ ἀναιρέεται. În sensul de a se concepe în care Erodot întrebuințează verbul acesta și la Cap. 69 din Cartea VI, precum și Ateneu, Eustatie și alții. Într'o traducere română publicată de Iorga după un manuscris din 1645, găsit în mănăstirea Coșula, găsesc curioasa traducere «altul se omoară». Evident că traducătorul nu și-a dat seamă de sens.

² θρασύτατον. Reputația leului ca animal curajos și îndrăzneț a scăzut mult de când vânători ca Gérard, Gordon Cumming și exploratori ca Livingstone au făcut cunoștință mai de aproape cu această fiară. Totuși leul e foarte îndrăzneț când e împins de foame sau când e vorba de apărarea puilor lui. — Avem aci neutrul ἐὼν ἰσχυρότατον καὶ θρασύτατον în locul femininului acordându-se cu λέαινα, fiindcă se subînțelege ζῶον sau θηρίον.

³ ἅπαξ ἐν τῷ βίῳ τίττει: ἐν. Aci iar Erodot a căzut într'o eroare gravă de istorie naturală. Dacă ar fi cum spune Erodot, rassa leilor ar fi dispărut de mult de pe pământ. Adevărul e că leoaica fată în toți anii și rareori are numai un singur puiu, în general sunt doi sau trei, sau chiar patru. Omer (*Iliada*, XVIII), e mai bine informat decât Erodot în privința aceasta, asemenea și Aristotele (*Hist. anim.*, VI, 81).

⁴ συνεβάλλει τῷ τέκνῳ τὰς μήτρας. E de mirare cum Erodot a putut să se facă ecoul unei așa de mari absurdități.

καταγράφων.¹ πέλας τε δὴ ὁ τόκος ἐστί, καὶ τὸ παράπαν λείπεται αὐτέων ὕγιες οὐδὲ ἐν.²

109. Ὡς δὲ καὶ αἱ ἐγιδναί τε καὶ οἱ ἐν Ἀραβίῳσι· ὑπόπτεροι ὕφριες, εἰ ἐγίνοντο ὡς ἡ φύσις αὐτοῖσι· ὑπάρχει, οὐκ ἂν ἦν βιώσιμα³ ἀνθρώποισι. Νῦν, δ', ἐπεὶ ἂν θορνώωνται κατὰ ζεύγεα, καὶ ἐν αὐτῇ ἡ ὄ ἔρσην τῇ ἐκποιήσει,⁴ ἀπιεμένον⁵ αὐτοῦ τὴν γονήν, ἡ θήλεα ἀπτεται τῆς δειρῆς, καὶ ἐμφύσα,⁶ οὐκ ἀνίει πρὶν ἂν διαφάγη. Ὁ μὲν δὴ ἔρσην ἀποθνήσκει· τρώπῳ τῷ εἰρημένῳ· ἡ δὲ θήλεα τίσιν τοιγόνδε ἀποτίνει τῷ ἔρσενι· τῷ γονεῖ⁷ τιμωρόντα ἔτι ἐν τῇ γαστρὶ· ἐόντα τὰ τέκνα· διισθίει τὴν μήτραν,⁸ διαφαρόντα δὲ τὴν νηδὺν αὐτῆς, οὕτω τὴν ἐκδοσὶν ποιέεται. Οἱ δὲ

nașterii, din ce a mai rămas din mîtră nu mai e petie sã-nãtos.

109. Tot așu și cu nãpãrcile și cu șerpîi sburãtori din Arabia, dacã s'ar reproduce (aceștia) dupã cum e firea lor (sã se reproducã), n'ar mai fi traiu posibil pentru oameni. Acum, cãnd se împerecheazã ei, și în momentul cãnd șarpele bãrbãtesc își depune sãmãnța, șerpoaica îl apucã de gât, și înfigãndu-se bine, nu-l mai slãbește pãnã ce (i) l-a mãncat dela un capãt la altul. Astfel moare dar partea bãrbãteascã; cea femeiascã însã e pedepsitã (și ea) în chipul urmãtor: puii, ca sã rãsbune pe autorul lor, cãnd sunt încã

¹ ἐσικνέεται καταγράφων. Pãtrunde mai adãnc sgãriind-o cu desãvãrsire; în alte cuvinte o sgãrie mai profund. — În loc de ἐσικνέεται Dietsch și Dindorf au ἐπικνέεται, dar, afarã cã ἐσικνέεται e preferabil, variantã ἐπικνέεται nu e sprijinitã pe nici un text manuscris. — Textul lui Sancerft are καταγράφων dela καταγράφω în loc de καταγράφω. Sensul este acelaș de a sgãria, cãci καταγράφω însemneazã sgãriitura ca cu un vãrf de condeiu cu care se scrie și καταγράφω, sgãriitura cu pieptenele cu care se pieptenã lâna (γνάρος). Prefer însu pe καταγράφων, care figureazã în textul lui Creutzer și în toate manuscrisele afarã de cel din Cambridge, fiindcã e o aplicare destul de des a acestui verb în limba elineascã, și care își are paralela în verbul francez »griffer«, care derivã tot dela verbul γράφω cum derivã și substantivul »griffe«.

² οὐδὲ ἐν. Vezi vol. I, pag. 54, nota 2.

³ οὐκ ἂν ἦν βιώσιμα. La Cap. 45 din Cartea I avem οὐδὲ οἱ εἶη βιώσιμον, unde ar fi fost mai bine dacã aș fi tradus »nu mai erã de trãit pentru el« în loc de »nu mai voia sã trãeascã«.

⁴ τῇ ἐκποιήσει. Unele ediții au ἐκποιήσι. (Vezi vol. II, pag. 210, nota 3). Bãhr traduce latinește întreg pasajul acesta astfel: »Quando in ipsa genitura »versatur mas, dum semen a se emittit, femina ejus collum apprehendit eique »innixa non prius remittit quam perroserit (collum)«.

⁵ ἀπιεμένον. Textul florentin are ἀπισομένον adoptat și de Blakesley.

⁶ ἐμφύσα. A țineã bine cu dinții, cu ghiarele sau cu orice s'ar înfige. Omer (*Odisea*, I, vers 381), zice: »Ὡς ἐφαθ', οἱ δ' ἄρα πάντες ὀδᾶς ἐν χεῖλεσι φόντες«.

⁷ γονεῖ. Nu γονεῖ care e forma aticã și pe care nu o întrebuinteazã nici odatã autorul nostru.

⁸ μήτραν. Textul sancroftian are μητέρα care însã e prea general, mai ales cãnd se vorbește imediat de intestinele mamei. Bãhr traduce pasajul: »pulli patrem abscentes, dum in ventre adhuc sunt, uterum prorodunt«.

ἄλλοι ὄφεις, ἐόντες ἀνθρώπων οὐ
δηλήμονες,¹ τίκτουσι τε φᾶ' καὶ
ἐκλέπουσιν πολλόν τι χρῆμα² τῶν
τέκνων.³ Αἱ μὲν δὴ νῦν ἔχιδναι
κατὰ πᾶσαν τὴν γῆν εἰσὶ· οἱ δὲ
ὑπόπτεροι ἐόντες⁴ ἄθροοι εἰσὶ ἐν
τῇ Ἀραβίῃ καὶ οὐδαμῆ ἄλλῃ· κατὰ
τοῦτο⁵ δοκέουσι πολλοὶ εἶναι.

110. Τὸν μὲν δὴ λιβανωτῶν τοῦ-
τον οὕτω κτώνται Ἀράβιοι· τὴν δὲ
κασίην⁶ ὥδε· ἐπέαν καταδήσωνται
βύρσησι καὶ δέρμασι ἄλλοισι πᾶν
τὸ σῶμα καὶ τὸ πρόσωπον, πλὴν
αὐτῶν τῶν ὀφθαλμῶν, ἔρχονται ἐπὶ
τὴν κασίην.⁷ Ἡ δὲ ἐν λίμνῃ φύ-
εται⁸ οὐ βαθέη· περὶ δὲ αὐτῆν καὶ

în pântecele (mamei lor), rod
prin mitră, și rupând cu dinții
matele acesteia, efectuează ast-
fel ieșirea lor. Pe de altă parte,
șerpilii ceilalți, cari nu sunt vâ-
tămători oamenilor, ouă și scot
o mare mulțime de pui. Nă-
pârcele sunt răspândite peste
lumea întregă; iar (șerpilii) cei
aripați sunt grămădiți (toți) în
Arabia și nicăiri aiurea; acesta
e motivul pentru care par a fi
așu de mulți.

110. Tămăia aceasta dar, Ara-
bii și-o procură așu (cum am
arătat), casia însă în chipul ur-
mător: după ce se învăluiesc
peste tot corpul și peste obraz
exceptându-se ochii, cu piei de
bou și de alte animale, vin după
casia. Ea crește într'o baltă care

¹ οὐ δηλήμονες. Avem οὐδαμῶς δηλήμονες, aplicat șerpilor cari nu sunt veninoși, la Cap. 74 din Cartea II.

² χρῆμα. Prin cuvântul acesta se înțelege: mulțime sau dimensiune ca la Cap. 36 din Cartea I, și mai jos la Cap. 130 din Cartea aceasta, la Cap. 81 din Cartea IV, la Cap. 43 din Cartea VI, și în alte locuri.

³ τέκνων nu se aplică des la progenitura animalelor fiind în general în-
trebuintat pentru copiii umani, de aceea s'a propus de către Valkenaer și Wes-
seling a se celi aci ὄφιον. O asemenea alterare a textului nu o autoriză nici
un text manuscris și avem, afară de aceasta, o mulțime de exemple unde τέκ-
νον se aplică la pui de animale. Astfel Plutarch' (*Vieța lui Pericles*, § 1),
aplică termenul acesta cățeilor și maimuțoilor. Vezi și Omer, *Iliada*, II, vers
311, 315, 317; *Iliada* XI, vers 113; *Iliada* XIX, vers 400; *Odisea* XVI vers
217. La noi cuvântul puiu, care strict vorbind ar trebui să se aplice numai la
pasări, se aplică prin extensiune chiar la lei și la alte animale cari numai a
pasare nu seamănă. — E curios cum Erodot face pe șerpilii vătămători vivipari
iar pe cei nevătămători ovipari.

⁴ οἱ δὲ ὑπόπτεροι ἐόντες. Se subînțelege ὄφεις de mai sus.

⁵ κατὰ τοῦτο. Ca mai jos la Cap. 137, din cauza aceasta.

⁶ κασίην. S'a văzut la nota 3, pag. 219, vol. II, că casia și cinomonul
sunt produse ale aceluiaș copac. Pliniu descrie casia la Cap. XII, § 19 din
Istoria Naturală.

⁷ ἔρχονται ἐπὶ τὴν κασίην. La începutul Cap. 104 de mai sus am
avut ἐλαβάνουσι ἐπὶ τὸν χρυσόν.

⁸ Ἡ δὲ ἐν λίμνῃ φύεται. Dacă prin casia Erodot a înțeles ceea ce
cuvântul în real semnifică adică scortîșoara aromatică a arborelui canelii (*Laurus*
casia a lui Linen), el se înșeală când spune că crește în localități băltoase; din
contra e un copac căruia îi place uscăciunea și căldura. Nu trebuie să ne uităm

ἐν αὐτῇ αὐλίκεται καὶ θηρία περὶ
ρωτά, τῆσι νυκτερίσι προσίκελα¹
μάλιστα καὶ τέτριγε² δεινόν, καὶ
ἐς ἀλκὴν ἄλκιμα. Τὰ δὲ ἀπαμυνο-
μένους ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν, οὕτω
δρέπειν τὴν κασίην.³

111. Τὸ δὲ δὴ κιννάμωμον⁴ ἔτι
τούτων θωρακιστότερον συλλέγουσι.
Ἄκου μὲν γὰρ γίνεται καὶ ἤτις
μιν γῆ ἢ τρέφουσα ἔστι, οὐκ ἔχουσι
εἰπεῖν πλὴν ὅτι, λόγῳ οἰκῶτι⁵
χρεώμενοι, ἐν τοιαῖς χωρίοις φασί
τινας αὐτὸ φέσθαι ἐν τοῖσι ὁ Διό-
νυσος ἐτρέφη.⁶ Ὅρνιθας δὲ λέ-
γουσι μεγάλας⁷ φορέειν ταῦτα

nu are adâncime; în jurul (la-
cului) acestuia și într'însul lo-
cuesc niște animale aripate a-
vând o asemanare mare cu li-
licii; ei țipă în mod îngrozitor
și când e vorbă de luptă,
știu să lupte. Apărându-și dar
ochii în contra (acestor animale),
culeg ei casia.

111. Chipul cu care (ei) a-
dună scorțișoara e și mai extra-
ordinar. Unde se face ea, și
care e localitatea care o pro-
duce, aceasta (ei) nu sunt în
stare s'o spună: numai că unii,
urmând o tradiție verosimilă,
spun că ea se face tocmai în
aceleași locuri în cari a fost

așa de aproape în aceste pasaje ca să conciliăm descrierile acestea cu reali-
tatea faptelor, suntem în plină fantezie și în plină legendă.

¹ προσίκελα. Scris uneori προσίκελα. Vezi mai sus nota 3, pag. 123.

² τέτριγε. Verbul acesta care e etimologiceste legat cu verbul latinesc
stridere și cu a strigă al nostru exprimă sunetul ascuțit al vocii pasărilor și
se aplică și țipătului strident al liliacului. (Vezi vol. IV, pag. 270, nota 6).
Heeren crede că e vorbă de reptilul sburător (draco volans) al lui Lineu care
abundă în India Orientală și în Africa și deci și în Arabia.

³ Τὰ δὲ ἀπαμυνομένους ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν, οὕτω δρέπειν
τὴν κασίην. Construcția indirectă a infinitivului cu acuzativul pare a indica
că Erodot spune ceeace a auzit dela Arabi și că se subînțelege λέγουσι sau
λέγουσι Ἀράβιοι.

⁴ κιννάμωμον. Vom repetă aci ceeace am spus mai sus la nota 8 dela
pag. 251 și în alte locuri, că suntem aci în pur domeniu de fantezie și că Erodot
nu știe că casia și cinamona sunt forme diferite ale aceluiaș produs, adică ar-
borul canelei sau scorțișoara. El nu are de loc o idee clară despre ceeace înțe-
lege singur fie prin casia fie prin cinamonă și confundă împreună diferitele
produse străine pe cari le numesc Englezii *spices* și Francezii *epices*, cum
sunt scorțișoara, enipaharul, cuișoara, nucșoara și altele.

⁵ οἰκῶτι. Sunt ediții cari scriu οἰκῶτι.

⁶ ἐν τοῖσι ὁ Διόνυσος ἐτρέφη. Ceeace pare a fi Etiopia. (Vezi mai
sus Cap. 97). Heeren însă crede că se înțelege India, fiindcă scorțișoara sau
canela (laurus cinnamomum), crește mai ales în insula Ceylan, dar chestiunea
nu comportă discuție deoarece ne lipsesc bazele necesare pentru a puteă ajunge
la un rezultat satisfăcător.

⁷ Ὅρνιθας δὲ λέγουσι μεγάλας. Pasările cele mari au jucat tot-
deauna un rol important în legende și în basmele orientale, între cari trebuie
să prenumerăm și pe acestea pe cari ni le raportează Erodot în capitolele ace-
stea; astfel avem pasărea uriașă, rocul, care răpește în Halimaoa arabică pe
Sinbal marinarul; vezi și legenda raportată de Marco Polo relativă la animale
din Golconda (*Călătoria*, pag. 658).

κάρφρα,¹ τὰ ἡμεῖς ἀπὸ Φοινίκων μαθόντες κιννάμωμον καλέομεν² φορέειν δὲ τὰς ὄρνιθας ἐς νεοσιᾶς προσπελάσμενας ἐκ πηλοῦ πρὸς ἀποκρήμνοισι οὖρεσι, ἔνθα πρόσβα- σιν ἀνθρώπων οὐδεμίαν εἶναι. Πρὸς ὧν δὴ ταῦτα τοὺς Ἀραβίους σοφί- ζεσθαι τάδε³ βοῶν τε καὶ ὄνων τῶν ἀπογινομένων⁴ καὶ τῶν ἄλλων ὀποζυγίων τὰ μέλα διαταμόντας ὡς μέγιστα, κομίζειν ἐς ταῦτα τὰ χωρία καὶ σφρα θέντας ἀγροῦ τῶν νεοσιᾶτων, ἀπαλλάσσεσθαι ἐκάς αὐ- τῶν τὰς δὲ ὄρνιθας καταπετω- μένας⁵ τὰ τῶν ὀποζυγίων μέλα ἀναφορέειν ἐπὶ τὰς νεοσιᾶς⁶ τὰς δὲ οὐ δυναμένας ἴσχειν καταρρήγ-

crescut Dionisus. Ei spun că niște păsări mari aduc acele bucățele sucite de scoarță căroră am învățat dela Fenicienii să-i dăm numele de cinamonă; aceste păsări mari le cară la cuibul lor alipite cu lut de pereții râpelor de munte, unde nu păsește picior de om. Ca să ajungă la acestea, Arabii recurg la meșteșugul următor: ei taie în bucăți cât se poate de mari cărnurile boilor, ale asinilor și ale altor animale cari au murit, și le aduc în localitățile acelea; depunând aceste (bucăți de carne) lângă cuiburi, fiecare din ei

¹ τὰ κάρφρα. Scoarțele subțiri și sucite cum le avem și astăzi în scorțișoara ce se găsește în comerț, și pe care o pisăm sau o radem ca să facem praf de canelă. Băhr explică cuvântul prin >convolutum tenuem corticem.

² τὰ ἡμεῖς ἀπὸ Φοινίκων μαθόντες κιννάμωμον καλέομεν. Fenicienii, precum știm bine, erau agenții principali de comerț și de transport între Europa și Asia, așa că eră natural ca produsele ce le aduceau în Grecia să fie cunoscute acolo sub denumirile lor semitice. Numele fenician pentru cinamona trebuie să fi fost dar tot cinamon cum e și în limba soră ebraică (קִינָמֹן). Bochart (*Phaleg.*, II, 3) observă că toate denumirile elinești pentru plante și produse aromatice venite din Asia sunt de origine semitică, cum e casia (*Psalmul* XLV, vers 9), smirna sau mirul (*Cântecul lui Salomon*, III, 7), tămâia (λίβανος) s.c.l. El mai emite părerea că legenda relativă la pasăre și-ar avea originea în asemănarea cuvântului semitic kinamona cu cuvântul kinim care însemnează cuiburi de pasăre (קִימ).

³ Πρὸς ὧν δὴ ταῦτα τοὺς Ἀραβίους σοφίζεσθαι τάδε. La Cap. 66 din Cartea II, am avut aceeași expresie în formă directă: >Πρὸς ὧν ταῦτα σοφίζονται τάδε. Πρὸς ὧν este în vederea scopului urmărit, care este aci de a lua aceste cuiburi puse în locuri prăpăstioase și inaccesibile.

⁴ τῶν ἀπογινομένων. Înțelegându-se cei morti. Vezi și Cartea II, Cap. 85 și 136 și Cartea V, Cap. 4.

⁵ καταπετωμένες. Câtevâ ediții mai moderne au καταπετομένες care se găsește în manuscrisul florentin. Forma admisă de noi este cea ionică și în textul lui Creutzer găsim καταπομένες, care e bazat pe manuscrisul sancroftian din Cambridge. Verbul πέτεσθαι e întrebuințat de Erodot la Cap. 95 din Cartea II.

⁶ τὰ τῶν ὀποζυγίων μέλα ἀναφορέειν ἐπὶ τὰς νεοσιᾶς. Nu poate să nu ne izbescă asemănarea care există între acest basm al lui Erodot și basmul arab din Halima cu pasărea uriașă și bucățile de carne crudă, cari au înlesnit scăparea lui Sindbad din fundul văii inaccesibile unde căzuse. Amândouă poveștile poartă aceeași stampilă și e posibil că au ieșit din același izvor. — În loc de τὰ τῶν ὀποζυγίων μέλα, unele ediții vechi au αὐτῶν τὰ μέλα τῶν ὀποζυγίων, care nici nu e mai bun și nici nu e susținut de vreun text manuscris din cele recunoscute.

νυθθαι ἐπὶ γῆν· τοὺς δὲ ἐπιόντας
συλλέγειν οὕτω¹ τὸ κιννάμωμον,
συλλεγόμενον δὲ ἐκ τούτων² ἀπικ-
νέσθαι ἐς τὰς ἄλλας χώρας.

112. Τὸ δὲ δὴ λήδανον, τὸ κα-
λέουσι Ἀράβιοι λάδανον,³ ἐστὶ τού-
του θυμασιώτερον γίνεται· ἐν γὰρ
δυσοσμιάτῳ γινόμενον εὐωδέστατόν
ἐστὶ τῶν γὰρ αἰγῶν τῶν τράγων⁴
ἐν τοῖσι πώγωσι εὐρίσκεται ἐγγινό-
μενον, οἷον γλοιὸς ἀπὸ τῆς ὄλης.⁵
Χρησίμων δ' ἐς πολλὰ τῶν μύρων
ἐστὶ, θυμιῶσι τε μάλιστα τοῦτο
Ἀράβιοι.

113. Τοσαῦτα μὲν θυμιάτων
πὲρι εἰρήσθω· ἀπόζει δὲ τῆς χώ-
ρης τῆς Ἀραβίης⁶ θεσπέσιον ὡς

se retrage de acolo; păsările
atunci, repezindu-se jos în sbor,
apucă cărnurile (acestea) de vită
și le duc sus la cuiburi; cui-
burile neputând rezista (greu-
tății) cad jos la pământ; atunci
acei cari pândesc, adună cina-
mona în chipul acesta și după
ce (ei) au adunat-o, ajunge și
în alte țeri.

112. Ledanul, căruia îi zic
Arabii ladan, se obține într'un
mod și mai-extraordinar încă;
căci proveniud din sorginte
care miroase urit, are un par-
fum din cele mai plăcute; căci
se găsește (lipit) de barba țā-
pilor, fiind un exudat cleios din
arbust. Ț este întrebuințat la (fabri-
carea) a multor parfumuri și
Arabii (se servă de el) mai ales
ca să afume.

113. Asupra plantelor aro-
matiche ajunge atâta: întreaga
țară a Arabiei răspândește (din

¹ οὕτω. După cuvântul acesta unele manuscrise înserează particula μὲν pentru a corespunde cu δὲ de mai jos, dar aceasta nu e necesar și manuscrisele principale și edițiile cele mai bune o suprimă.

² τούτων. Nu ἐπιόντω ci χωρῶν subînțeles. Bähr traduce: ex his locis perveniat in alis regiones.

³ λάδανον. Vezi mai sus nota 6 dela pag. 246.

⁴ αἰγῶν τῶν τράγων. Wesseling propune aci αἰγῶν καὶ τῶν τράγων sau αἰγῶν τῶν τε τράγων. Nu e însă nevoie de această schimbare căre nu e sprijinită pe nici un text manuscris, căci ο τράγος τῶν αἰγῶν, este o expresie admisă pentru a indica un țap și o găsim în versiunea septuagintei din Biblie (Daniil, VIII, vers 5, 8 și 21).

⁵ γλοιὸς ἀπὸ τῆς ὄλης. Materia rezinoasă și lipicioasă pe care o exudă planta aceasta cistus. Pliniu (XII, 17), spune că această materie vâscoasă se lipiă de părul caprelor când pășteau din plantă. E curios că scriitorul francez Thévenot spune că în insula Naxos crește o plantă ladum, pe care o mănâncă caprele și că cleiul de pe această plantă se incurcă în barba lor pe care o taie locuitorii ca să obțină această reșină. E ciudat ca acest autor să transporte la Naxos tocmai ceea ce Erodot spune despre Arabia și cred că e o eroare, deoarece numele ladan e nu e elinesc dar arabic.

⁶ ἀπόζει δὲ τῆς χώρας τῆς Ἀραβίης. Mai sus la Cap. 23 am avut ὁρξεν δὲ ἀπ' αὐτῆς ὡσεὶ ἰωνε.

ἡδὺ. Δύο δὲ γένηα ὄτων σφί ἐστι.¹ Ὀσώματος ἄξια, τὰ οὐδαμόθι ἐτέρωθι ἐστί.² Τὸ μὲν αὐτέων³ ἕτερον ἔχει τὰς οὐράς μακράς, τριῶν πήγῳν οὐκ ἐλλάσσοντας, τὰς εἴ τις ἐπειῆ σφί ἐπέλκειν,⁴ ἔλκεια ἂν ἔχοιεν, ἀνατριβομένων⁵ πρὸς τῇ γῆ τῶν οὐρέων. Νῦν δ' ἅπας τις τῶν ποιμένων ἐπίσταται ξυλοργεῖν ἐς τοσοῦτο⁶ ἀμαξίδας γὰρ ποιῶντες ὑποδέουσι αὐτὰς τῆσι οὐρήσι, ἐνὸς ἐκάστου κτήνεος τὴν οὐρὴν ἐπὶ ἀμαξίδα ἐκάστην καταδέοντες.⁷ Τὸ δὲ ἕτερον γένος⁸ τῶν

cauza lor) un parfum divin. Acolo există două rase de oi demne de a fi admirate, și cari nu se găsește nicăiri aiurea. Una din ele are cozile lungi, nu mai scurte ca trei coți, cari, dacă ar lăsa cinevǎ ca oile să le târască jos după ele, s'ar ulceră din cauza frecării coadelor cu pământul. Așa fiind, fiecare cioban știe tocmai cât îi trebuie în materie de dulgherie; căci, fabricând niște cărucioare mici, le leagă pe dedesubtul cozilor, așa că fiecarei vite în parte îi leagă coada pe câte o căru-

¹ Δύο δὲ γένηα ὄτων σφί ἐστι. Speciile de oi descrise aci, unele cu coada lungă, altele cu coada lată, par a fi aceleași cari sunt comune și astăzi în Asia mică, în Persia, în Arabia, în Siria, în Afganistan și în toată Africa. Englezii le numesc *Oi dela Cap*, pentrucă sunt acelea pe cari le cresc colonii englezi dela Capul de Bună Speranță, și în Turcia oaia cu coada lată și groasă e foarte căntată din cauza seului ce se scoate din ea. Un călător englez descrie astfel oaia pe care a văzut-o la Smirna: »Oile din țara aceasta sunt ca oile noastre dela Cap, având o coadă întinsă ca un șorț, plină de grăsime cum e măduva, coada aceasta acoperă întreaga lățime a părților dinapoi a oii, și adeseori târăște pe pământ greutatea ei care trece uneori de 10 plunzi». (Fellocoș, *Asia Mică*, pag. 10). Leo Africanul, carele a scris în secolul al 15-lea, consideră că caracteristicul care deosebește oaia africană de cea europeană este lățimea cozii, și spune că a văzut o coadă care cântăria 80 livre.

² τὰ οὐδαμόθι ἐτέρωθι ἐστί. Acaasta e exagerat pentrucă am văzut în nota precedentă că aceste varietăți de oi se găsește nu numai în Arabia dar și în Asia occidentală și în toată Africa.

³ αὐτέων. Adică ὄτων. Unele manuscrise au αὐτῶν.

⁴ τὰς εἴ τις ἐπειῆ σφί ἐπέλκειν. Tradus de Bähr în latinește: »quas (caudas) si quis permetteret ipsis post se trahendas». Tot construcția aceasta o avem la Cap. 161 din Cartea VII »ἣν ὁ Λάκων ἐπιῆ τοι ἄρχαινε. Asemenea la Cap. 90 din Cartea I »ἐπειναί οἱ τῷ θεῷ τοῦτω». — În loc de ἐπέλκειν unele manuscrise au ἀπέλκειν, dar ἐπέλκειν e mai corect.

⁵ ἀνατριβομένων. Scris uneori ἀνατριβομένων.

⁶ ἐς τοσοῦτο. Până la gradul necesar ca să-și ajungă scopul, adică pentru a putea fabrica căruciorul pe care se așeză coada.

⁷ ἐνὸς ἐκάστου κτήνεος τὴν οὐρὴν ἐπὶ ἀμαξίδα ἐκάστην καταδέοντες. Și astăzi se pot vedea în Turcia asiatică oi cu coade late târînd după ele o scândurică pe două rotițe pe care e așezată coada, căci altminteri de ar târi-o pe pământ, fiind prea grea s'ar jupui de piele. Leon Africanul (IX), face și el mențiune de acest sistem de a purta coada aceasta voluminoasă ce o au oile acestea. El zice: »Vervecibus adeo crassescit cauda ut se ipsos »dimovere non possint; verum qui eorum curam gerunt caudam exiguis vehi- »culis alligantes gradum promovere faciunt».

⁸ γένος. Erodote greșește, nu erǎ o rasă deosebită ci o simplă varietate a rasei cu coada mare.

ὄτων τὰς οὐράς πλατέας φορέουσι
καὶ ἐπὶ πῆχον πλάτος.

114. Ἀποκλινομένης¹ δὲ μεσαμ-
βρίας² παρήκει πρὸς δόνοντα ἤλιον
ἢ Αἰθιοπίη χώρα, ³ ἐσχάτη τῶν
οἰκισμένων⁴ αὕτη δὲ χρυσόν τε
φέρει πολλόν⁵ καὶ ἐλέφαντας ἀμ-
φιλαφείας,⁶ καὶ δένδρα πάντα⁷
ἄγρια, καὶ ἔβρον,⁸ καὶ ἄνδρας
μεγίστους καὶ καλλίστους⁹ καὶ μα-
κροβιωτάτους.¹⁰

115. Αὐται μὲν γοῦν ἔν τε τῇ
Ἀσίῃ ἐσχαταί¹¹ εἰσι καὶ ἐν τῇ
Λιβύῃ.¹² Περὶ δὲ τῶν ἐν τῇ Εὐ-

cioară. Rassa cealaltă de oi are
coada lată, lățimea ei fiind câte
odată de un cot.

114. În direcția spre unde
miazăzi se lasă spre soarele ce
apune (se află) țara Etiopiei,
ultima din câte sunt locuite;
ea produce în mare cantitate
aur și elefanți uriași, și toate
soiurile de copaci sălbatici, și
abanos, (precum) și bărbații cei
mai înalți (ca statură) și cari
trăesc mai mult.

115. Acestea sunt dar regiu-
nile extreme (ale lumii) atât
despre partea Asiei cât și des-

¹ Ἀποκλινομένης. Manuserisele zise sancroftiane și wesselingiane și încă unul care nu are legătură cu acelea au ἀποκλινομένης, adoptat de toate edițiile cele mai bune. Celelalte manuserise au ἀποκλιναμένης.

² Ἀποκλινομένης δὲ μεσαμβρίας. Pentru expresia aceasta pe care am avut-o mai sus la Cap. 104, vezi nota 4 de la pag. 211. Aci autorul voește să spună că Etiopia e la Sudvest de Arabia.

³ Αἰθιοπίη χώρα. Etiopia e considerată ca începând din sus de Elefantopolis și se pierde apoi în vagul necunoscutului. (Vezi mai sus Cap. 19). De aceea o și califică de ἐσχάτη τῶν οἰκισμένων.

⁴ ἢ Αἰθιοπίη χώρα, ἐσχάτη τῶν οἰκισμένων. Tot așa mai sus la Cap. 106, e calificată India ca ultiima țară locuită în direcția răsăritului.

⁵ χρυσόν τε φέρει πολλόν. Vezi mai sus pag. 56, nota 7.

⁶ ἀμφιλαφείας. Adjectivul acesta, pe care îl întâlnim iar la Cap. 28 și 172 din Cartea IV, însemnează de mare dimensiune. El s'a aplicat la început unor cupe mari cari aveau nevoie de două mânerne pentru a putea fi mănuite cu înlesnire. — E curios că Erodote vorbește de elefanți ca de un animal numai african, pe când elefanții reprezentați pe monumentele egiptene sunt asiatici aduși ca daruri sau tribut, și în narațiunea lui Ctesias despre campaniile lui Ciru și pe obeliscul descoperit la Nimrud de Layard, vedem elefantul asiatic adus ca dar. E posibil ca Erodote să fi confundat pe Etiopienii africani cu cei asiatici, mai ales că și unii și alții făceau parte din una și aceeași satrapie. (Vezi Cap. 94 și notele 2 și 3 de la pag. 222).

⁷ πάντα. Manuscrisul sancroftian are ἅπαντα.

⁸ ἔβρον. Vezi mai sus nota 2, pag. 229.

⁹ ἄνδρας μεγίστους καὶ καλλίστους. La Cap. 20 mai sus autorul nostru spune despre Etiopieni că se zice că erau «μεγίστοι καὶ κάλλιστοι ἀνθρώπων πάντων». (Vezi pag. 50, nota 2).

¹⁰ μακροβιωτάτους. Despre particularitatea aceasta a Etiopienilor s'a vorbit mai sus la nota 6, pag. 44.

¹¹ ἐσχαταί. Trei manuserise din cari cele două la Florența au ἐσχαταί. Acest cuvânt pe care l-am avut mai sus la începutul Cap. 106 și care iar revine la Cap. 116, însemnează limita extremă.

¹² Λιβύῃ. Luat în sensul cel mai larg de continent african. (Vezi mai sus nota 2, pag. 226).

ῥώπη τῶν πρὸς ἐσπέρην ἐσχατιέων
 ἔχω μὲν οὐκ ἀτρεκέως λέγειν.¹
 οὔτε γὰρ ἔγωγε ἐνδέχομαι. Ἡριδα-
 νόν τινα καλεῖσθαι πρὸς βαρβάρων
 ποταμόν, ἐκδιδόντα ἐς θάλασσαν
 τὴν πρὸς βορέην ἄνεμον, ἀπ' ὅτεν
 τὸ ἤλεκτρον φοιτᾶν λόγος ἐστί,²

pre partea Libiei. Despre limi-
 tele extreme ale Europei în
 direcția apusului nu pot spune
 nimic în mod precis; căci eu
 nu admit (existența) unui fluviu
 oarecare căruia barbarii i-ar zice
 Eridanul, care s'ar vărsa în

¹ Περὶ δὲ τῶν ἐν τῇ Εὐρώπῃ τῶν πρὸς ἐσπέρην ἐσχατιέων
 ἔχω μὲν οὐκ ἀτρεκέως λέγειν. Despre limitele extreme ale Europei în
 direcția Apusului, tot ce știau Elinii eră ceeace auziau din gura comercianților
 fenicieni, singurii cari îndrăzniau să înfrunte valurile Atlanticii dincolo de
 coloanele lui Ercul, Elinii considerau ca legende și fabule cele ce le auziau
 din această sursă, așa că aceasta explică bine cele spuse în acest pasaj și uzul
 cuvântului ἀτρεκέως.

² οὔτε γὰρ ἔγωγε ἐνδέχομαι. Ἡριδανόν τινα καλεῖσθαι πρὸς
 βαρβάρων ποταμόν, ἐκδιδόντα ἐς θάλασσαν τὴν πρὸς βορέην ἄνε-
 μον, ἀπ' ὅτεν τὸ ἤλεκτρον φοιτᾶν λόγος ἐστί. Suntem aci în fața
 unui exemplu curios de neîncredere din partea lui Erodot a unui fapt în sine
 care e pozitiv. Chihlibarul, pe care îl numiau Elinii ἤλεκτρον se găsea în tim-
 purile antice, cum se găsește și astăzi în cantitate mare pe coasta despre Sud
 a Mării Baltice între Königsberg și Mamel. De acolo comercianți locali aduceau
 acest chihlibar pentru a fi debitat în Grecia, în Egipt și în Asia. Drumul pe
 unde îl aduceau eră probabil prin Rusia Orientală la Dunăre și apoi prin Pou-
 tul Euxin pe nave feniciene. Un alt transport se făcea prin centrul Europei
 și se imbarcă apoi la gura râului Po care purtă și numele de Eridanus. În
 timpul lui Pliniu (*H. N.*, XXXVI, 3), comercianții din Nordul Europei îl adu-
 ceau în Panonia până la Carnutum pe Dunăre, între Viena și Presburg, de
 unde Venețienii îl aduceau pe malurile Adriaticii, de unde apoi îl cumpărau
 Fenicienii și îl traficau în Grecia, în Egipt și în Asia. Tacit (*Germ.*, 45), ne
 spune chiar că locuitorii coastei unde se găsea această substanță o numiau
glesum, care nume de sigur trebuie să fie legat etimologicește cu germanicul
glas (sticlă). Pliniu chiar descrie chihlibarul și vorbește despre insectele cari
 se găsesc uneori în el. — Numele fluviului Eridanus pare a fi fost dat de către
 locuitorii vechi ai Europei cursurilor mari și puternice de apă, și derivă dela
 rădăcina *aru*, care înseamnă a curge și dela o altă rădăcină *dan*, care însem-
 nează apă. Prima rădăcină apare în rădăcina elină *ζε* sau *ζου*, în cea latină *ri*
 din rivus, în râul nostru, în verbul german *rennen*, a curge, și apare iar în
 nume de fluvii mari cum e Rinul, Ronul. A doua rădăcină apare în numirile
 fluviilor Danubiu, Dnistru (Danistru) Dan, (Tanaïs nu e decât Donais) Donetz,
 poate chiar Iordan. Așa dar Eridanus e compus din Rhe și Dan, și să nu uităm
 că vechiul nume al Ronului eră tocmai Rhodanus și numele Rhinului modern
 e poate rezultatul unei construcțiuni similare cu acela al Ronului. Rezultă de
 aci că numele Eridanus e mai mult un nume generic care se aplică de Feni-
 cienii nu unui anume curs de apă special pe cât se aplică în deobște fluviilor
 celor mari europene, cari serviau de comunicație între locurile de unde se
 găsea chihlibarul și porturile unde se debita, așa că poate indică Vistula, Nie-
 menul, Oderul, Ronul, Rinul, și altele ale căror vărsări puteau servi la transpor-
 tul chihlibarului. E adevărat că se află un mic râuleț care trece prin cartie-
 rele apusene ale orașului Dantzig și care și astăzi poartă numele de Rhodanne,
 dar e un curs așa mic de apă încât nu cred ca el să fi dat loc la rumoarea
 despre care face Erodot așa puțin caz aci. Dacă e așa facem o presupunere,
 Vistula cred că e cursul de apă care să fi dat loc acestei credințe. Numele de
 Eridanus aplicat unui fluviu oarecare în legătură cu comerțul chihlibarului,
 aruncă poate ceva lumină asupra numelui acestuia ca dat într'o vreme și flu-
 viului Po (Padus) din Italia. E pozitiv, și o știm din Pliniu, că pe coasta Adria

οὐτε νήσους οἶδα Κασσιτερίδας
 ἐούσας, ἐκ τῶν ὁ κασσίτερος ἡμῖν
 φοιτᾷ.¹ Τοῦτο μὲν γὰρ ὁ Ἡριδανός
 αὐτὸ κατηγορεῖ τὸ ὄνομα,

marea situată la Nord, și de unde se pretinde că ar proveni chihlibarul, nici nu cunosc existența (unor) insule Casiteride de unde ne-ar proveni cositorul. Căci mai înainte de toate însuș numele Eridanului nu e (cuvânt) barbaric ci (un nume) elenic inventat de vreun poet; apoi, în al doilea rând, mi-a

ticei, lângă gura acestui fluviu era un centru mare de comerț de chihlibar. Acest chihlibar venia parte din Sicilia unde se găsește lângă Catania și parte adus din Nordul Europei, adică dela Baltică. Așa fiind, se explică lesne cum numele fluviului Eridanos din Nordul Europei a fost dat prin analogie și fluviului italian. — Pentru ἀπ' ὅτεο vezi vol. I, pag. 13, nota 1. — În loc de βόρηνη ediția lui Blakesley și altele au forma antică βορῆνη. (Vezi vol. I, pag. 11, nota 3).

¹ οὐτε νήσους οἶδα Κασσιτερίδας ἐούσας ἐκ τῶν ὁ κασσίτερος ἡμῖν φοιτᾷ. În genere numele acesta de Casiteride se aplică insulelor Scilins, astăzi cunoscute sub numele de Scili din Oceanul Atlantic și la o mică distanță la Apus de extremitatea comitatului Cornualia. Aceasta provenia dintr'o necunoștință exactă a localității de unde se extrăgea metalul acesta care ca și astăzi se exploată în Cornualia din Britania. Strabon (III, 25), pune insulele Casitoride între Spania și Britania și spune că ele produceau cositorul. Totuși acest autor se contrazice, căci spune mai departe că se exportă din Britania în Galia. Diodor din Sicilia (V, 21 și 22), recunoaște ca și Polibiu că cositorul venia din Britania, dar e mai precis decât Polibiu și spune că se extrăgea dela Belerium, la extremitatea Cornualiei moderne, aproape de capul Lezard, și că acolo se topia și se transformă în lingouri (ἐς ἀστράγαλων ἰσχυμῶς), în formă de arșice, că aceste lingouri se transportau într'o insulă pe care o numește Ictis, lângă coasta Britaniei, în căruțe când marea se retrăgea cu mișcarea fluxului și refluxului. De acolo comercianții le aduceau în Galia pe care o străbăteau dela Nord la Sud până la gura Ronului, pentru a fi în fine debitate în bazinul Mediteranei prin Marsalia sau Marsilia. Acest autor apoi vorbește și despre minele de cositor din insulele Casitoride pe cari el le pune lângă coasta Iberiei, adică a Spaniei. Ictis aceasta nu este decât insula Vectis, astăzi insula Wight, dar Diodor a făcut o confuzie și din descrierea lui nu poate fi alta decât numele Sf. Mihail din Cornualia care e insula când marea se ridică și care e unită cu coasta Cornualiei când marea se retrăgea. Pliniu (VI, 36) pune insulele Casitoride pe coasta Spaniei și Strabon spune că erau în număr de zece. Rezultă de aci că Grecii și Romanii nu aveau o idee clară despre locul de unde provenia cositorul, nici despre poziția acestor așa numite Casitoride. Fenicienii cari trafica cu metalul acesta singuri știau mai exact proveniența lui și interesul lor era să nu spună de unde îl aduceau, și știm din Strabon (Cap. III), cum un căpitan de bastiment fenician simțindu-se urmărit pe coasta Britaniei, a preferat să se arunce pe o stâncă distrugând și vasul lui și pe acela al Romanului decât să-și divulge secretul, fapt pentru care primi o recompensă dela Fenicienii. Cred că insulele Casitoride sunt insulele Scili de unde Fenicienii cumpărau cositorul ce se scotea din Cornualia și că apoi, prin confuzia acelor cari auziseră numai în mod vag cecece Fenicienii le spuneau ca să-i încurce și mai mult, acest nume s'a aplicat altor insule de pe lângă coastele Spaniei, Portugaliei, Franței sau Angliei. Cecece spune Diodor că cositorul se topia în lingouri de forma arșicilor pare a fi exact

ὡς ἔστι Ἑλληνικὸν καὶ οὐ βάρβαρον,¹ ὑπὸ ποιητέω² δὲ τινος ποιηθέν· τοῦτο δὲ, οὐδενὸς ἀτόπτω γενομένου οὐ³ δόναμαι ἀκούσαι, τοῦτο μελετῶν,⁴ ὅπως θάλασσά ἐστι τὰ ἐπέκεινα τῆς Εὐρώπης. Ἐξ ἐσχάτης δ' ὧν ὁ τε κασσίτερος ἡμῖν φοιτᾷ⁵ καὶ τὸ ἤλεκτρον.

116. Πρὸς δὲ ἄρκτου τῆς Εὐ-

fost peste puțință, cu toate simlințele ce mi-am dat, să mă asigur dela cineva care a văzut, că ar fi existând (o) mare în partea aceea a Europei. Faptul e că și cositorul și chihli-barul ne vin din regiunile cele mai depărtate.

116. Aurul pare a fi mai

pentru că s'a găsit în Cornualia un totol de forma acelor Romann sau



Lingou de cositor antic găsit în Anglia și presupus a fi fabricat de Fenicienii.

Numele ebraic este Bedeel (בדיל), dar aceasta însemnează »separat» și provine probabil din faptul că un extras numai din acest metal se întrebuintează de ei, căci în general e găsit amalgamat cu argint. Pliniu numește cositorul plumb alb (IV, 30 și VII, 57), iar Pomponius Mela (III, 6), îi dă pur și simplu numele de plumb. Nu se poate preciza epoca la care cositorul a început să fie importat în Orientul Europei și în Asia din Britania, dar e probabil că acest comerț se făcea prin timpuri preistorice când alte mine nu se cunoșteau; minele de cositor din Germania nu s'au descoperit decât la anul 1240 al erei creștine.

¹ οὐ βάρβαρον. Unele manuscrise au οὐ τι βαρβαρικόν care ar fi poate mai logic după Ἑλληνικόν, dar m'am conformat cu textul așa cum ni-l prezentă edițiile cele mai bune. Vezi și vol. I, pag. 94, nota 5.

² ποιητέω. Se poate lua și în sens de autor.

³ οὐ. Acest negativ e în adevăr de prisos după οὐδενὸς și s'ar putea suprima lesne, cum e și suprimat în manuscrisul sancroftian și în cele două din Paris; ediția lui Creutzer asemenea îl omite și Dietsch îl închide ca suspect între parenteze. Văd însă că marea majoritate a manuscriselor îl are precum și toate edițiile mai bune afară de Creutzer. Avem exemple unde Erodot s'a servit de două negative, cum e de exemplu pasajul ἄλλου δὲ οὐδενὸς οὐδὲν ἐδονάμην πηθεύσαι. din Cartea II, Cap. 29. Pe de altă parte la Cap. 16 din Cartea IV, avem o frază aproape identică cu aceasta în care negativul nu se repetă: οὐδενὸς γὰρ δὴ ἀτόπτω εἶδέναι φαιμένου δόναμαι πηθεύσαι, ceea ce militează puțin în favoarea omiterii lui οὐ din fraza aceasta. Bähr traduce astfel: »tum vero a nemine qui ipse suis oculis hæc vidit, accipere (scilicet audire) possum, quamvis studiosè inquirens, mare esse ultra Europam (septentrionem versus extensum).

⁴ τοῦτο μελετῶν. Examinând chestiunea cu deamănuntul, adică deși a examinat chestiunea cu deamănuntul ca la Cap. 105 din Cartea VI.

⁵ Ἐξ ἐσχάτης δ' ὧν ὁ τε κασσίτερος ἡμῖν φοιτᾷ. Cu aceste cuvinte concludă Erodot partea narațiunii sale care începe la Cap. 106 cu cuvintele οἱ δ' ἐσχάται κως τῆς οἰκουμένης τὰ κάλλιστα ἐλαχον, cari se repetă aproape în capitolul care urmează.

lingou antic din acest metal care diferă cu normane. Acest lingou pe care îl reproduc aci din lucrarea lui Rawlinson și care se păstrează în muzeul din Truro, are o formă care s'ar putea califica de ἀσραγαλίον și părerea arheologilor este că e un lingou fenician gata pentru a fi adus în Orientul Europei de către traficantii fenicieni întocmai cum descrie Diodor. — Numele elenic κασσίτερος nu e butanic, cum au căutat să arate cățiva, dar e pur sanscrit (kastera) pe care Arabii l-au transformat în *kagdir*.

ρώπης πολλῶ τι πλείστος χρυσός φαίνεται ἐών¹ ὅπως μὲν γινόμενος, οὐκ ἔχω οὐδὲ τοῦτο ἀτρεκέως εἶπαι· λέγεται δὲ ὑπὲκ τῶν γρυπῶν ἀρπάζειν Ἀριμασπός, ἄνδρας μονοφθάλμους.² Πείθομαι δὲ οὐδὲ τοῦτο, ὅπως μονοφθάλμοι ἄνδρες φέρονται, φύσιν ἔχοντες τὴν ἄλλην ὁμοίην τοῖσι ἄλλοισι ἀνθρώποισι. Αἱ δὲ³ ὧν ἐσχατιαὶ οἴκασι, περικλιθεύσαι τὴν ἄλλην χώραν καὶ ἐντὸς ἀπέργουσαι, τὰ κάλλιστα δοκούντα ἡμῖν εἶναι καὶ σπανιώτατα ἔχειν αὐτά.⁴

abundent în părțile despre Nord ale Europei; cum se obține (aceasta) nu pot s'o spun în mod precis; totuș se zice că Arimaspii, niște oameni cu un singur ochiu, îl răpesc de subț (paza) grifonilor. (Eu) nu cred acest lucru, că ar fi existând oameni cu un singur ochiu cari în alte privințe să fie identici la fire cu restul omenirii. Se vede totuș că regiunile extreme (ale lumii) cari închid toate celelalte țeri și le cuprind, acestea sunt cari posedă produsele ce noi le considerăm ca mai frumoase și mai rare.

¹ Πρὸς δὲ ἄρκτου τῆς Εὐρώπης πολλῶ τι πλείστος χρυσός φαίνεται ἐών. Din faptul mențiunii mai jos a Arimaspiilor e clar că regiunea auriferă despre care vorbește aci Erodot, este aceea dincolo de munții Urali pe care geografia modernă ar pune-o în Asia, adică în munții cari separă Siberia de astăzi de Tartaria și căroră le dăm numele pe munții Altai și cari în adevăr posedă mine abundente de aur. Aceasta se explică lesne prin faptul că pentru Erodot Europa nu era circumscrisă în limitele în cari o circumscrisie geografia modernă. Pentru el Europa se întindea spre Răsărit tot așa de departe ca și Asia și Siberia era socotită de el ca făcând parte din Europa; el consideră Fasul, Marea Caspică și fluviul Araxes ca marcând linia de hotar între Europa și Asia. Aceste mine de aur din munții Altai se vede că au fost lăsate în părăsire de secolii, și numai la o epocă comparativ recentă au început din nou a fi exploatate în mod sistematic de către Ruși, și actualmente produc anual până la o sută de milioane valoare de aur. — Particula τι lipsește în unele ediții și chiar în câteva manuscrise; majoritatea însă a manuscriselor precum și cele mai bune ediții moderne o măntin.

² λέγεται δὲ ὑπὲκ τῶν γρυπῶν ἀρπάζειν Ἀριμασπός, ἄνδρας μονοφθάλμους. La nota 2, pag. 19, vol IV, se va vedeă că Arimaspii aceștia locuiau regiunile boreale și erau probabil de rassa mongolă. Fabula că aurul era păzit de grifoni și că Arimaspii îl răpiau de subț paza lor își are originea în poema Ἀριμασπέα a lui Aristeas din Proconesus. Aurul acesta venia cu caravane în Europa din munții Altai prin Siberia și Rusia și Marea Neagră. — Despre grifoni sau gripi, vezi la Cap. 13 din Cartea IV, nota sus citată și nota 1, pag. 37, vol. IV. — Expresia ὑπὲκ cu genitivul este pur omerică și o întâlnim în Iliada V, vers 854; Iliada VIII, vers 504; Iliada XV, vers 628; Iliada XVI, vers 353; Iliada XVII, vers 461 și 581; Odisea XI, vers 37. — În loc de ὑπὲκ textul lui Blakesley are ὑπ' ἔκ care figurează și în editia lui Tauchnitz (Lipsca 1815). — Textul manuscris al lui Sancroft scrie μονοφθάλμους în loc de μονοφθάλμους; numele Arimaspii însemnează în limba scitică 'cu un ochiu', dela Arima (unu) și Spu (ochiu).

³ δὲ e de preferat lui δὲ care figurează în unele ediții vechi și în unele manuscrise.

⁴ αὐτά. Textul manuscris al lui Sancroft care e urmat de edițiile mo-

117. Ἔστι δὲ πεδῖον ἐν τῇ Ἀσίῃ περικεκλημένον οὐρεῖ πάντοθεν, διασφάγας¹ δὲ τοῦ οὐρέος εἰς: πάντα. Τοῦτο τὸ πεδῖον ἦν μὲν κατὰ Χορασμίων,² ἐν οὐροισι ἐὼν τῶν Χορασμίων τε αὐτῶν καὶ Ὑρκανίων,³ καὶ Πάρθων, καὶ Σαραγγέων,⁴ καὶ Θαμαναίων⁵ ἐπεὶ τε δὲ Πέρσαι ἔχουσι τὸ κράτος, ἔστι τοῦ βασιλέως.⁶ Ἐκ δὲ ὧν τοῦ περικληθέντος οὐρέος τούτου ῥέει ποταμὸς μέγας, ὄνομα δὲ οἱ

117. In Asia se află o câmpie încunjurată din toate părțile de un șir de munți, și în munții aceștia sunt cinci deschizături. Ea aparțineă odinioară Chorasmilor, fiind pe hotarele acestor Chorasmi precum și al Hircanilor, al Parților, al Sarangilor și al Tamaneilor; de când însă Persii s'au făcut stăpâni, (această câmpie) a devenit proprietatea (Marelui) rege.

derne a lui Gaisford și a lui Creutzer, au adă în loc de αὔται. Mi se pare mult mai natural și mai logic a acorda acest pronume cu ἐρχαται decât cu τὰ κάλλιτα.

¹ διασφάγας. Deschizături în munți, adică trecători sau pasuri cum avem noi trecători prin Carpații noștri la vadul Căineni, la Turnu Roșu, la Predeal, la Oituz și altele, pe latinește *fanecs*. Cuvântul acesta e întrebuițat de Erodot la Cap. 158 din Cartea II, unde vezi vol. II, pag. 432, nota 7; uneori e accentuat *διάσφαγας*, alteori *διασφαγῆς*.

² Χορασμίων. (Vezi mai sus nota 7, pag. 221).

³ Ὑρκανίων. La Cap. 62 din Cartea VII, ni se spune de Erodot că acest popor a contribuit un contingent, un contingent armat ca Persii în armata lui Xerxes. Ei nu figurează în nomenclatura popoarelor tributare Persilor care ocupă Capitolele 90—96 de mai sus, dar e probabil că făceau parte din satrapia 16-a despre care se vorbește la Cap. 93, cu Parții și cu Chorasmii cu cari erau vecini. (Vezi nota 6, pag. 221).

⁴ Πάρθων καὶ Σαραγγέων. Pe lista ce ne-o dă inscripția lui Dariu dela Behistun, Partia și cu Sarangia sunt menționate împreună, dar în lista lui Erodot Parții și cu Chorasmii fac parte din satrapia a 16-a (Cap. 98), iar Sarangii, tot în acel capitol, sunt menționați la un loc cu Tamucii ca făcând parte din satrapia a 14-a. — Pentru Parți vezi nota 6, pag. 221, și pentru Sarangii nota 3, pag. 220.

⁵ Θαμαναίων. Vezi mai sus nota 4, pag. 220.

⁶ ἔστι τοῦ βασιλέως. Ar fi inutilă cercarea de a găsi o câmpie care să corespundă exact cu descrierea câmpiei despre care e vorbă în acest capitol din textul nostru. Se poate ca valea Cașmirului să fi dat loc la această legendă. În toate cazurile ea a luat naștere undevă la miazănoapte de Indukușul modern. S'a considerat de către mulți că toată această istorie e o ficțiune, dar e imposibil ca ea să nu aibă un fund de veritate și perceperea unui impozit pentru apă eră un uz care se practică cum se practică și astăzi în țerile unde, ca în Persia, e nevoie de irigație artificială; câmpia cu cele cinci deschizături poate fi o fabulă, dar guvernul persan poate foarte bine să fi făcut lucrări de irigație ca să aducă apele unui fluviu, cum ar fi Herirudul, ca să îndestuleze cu apă văile la Nordul munților Hindu-Kuș. Și astăzi triburile sălbatice de Afgani se sfădesc pentru apa Herirudului și de multe ori îl întorc din cursul lui natural și aceasta a dat loc până mai deunăzi la conflicte sângeroase între ei. Se înțelege că acum că stăpânirea engleză a regulat și debitele de apă asemenea certuri nu se mai ivesc; e dar lesne de conceput cum Persii au putut regula distribuția apelor în locuri de felul acestora și să tragă chiar un venit însemnat din taxele percepute pentru apele astfel distribuite.

ἔστι Ἄκης.¹ οὗτος πρότερον μὲν ἄρδεσκε, διαλελαμμένος πενταχοῦ, τῶν εἰρημένων τούτων² τὰς χώρας, διὰ διασφάγος ἀγόμενος ἐκάστης ἐκάστοισι. Ἐπεὶ τε δὲ ὑπὸ τῷ Πέρσῃ εἰσί, πεπόνθασι τοιόνδε. Τὰς διασφάγας τῶν οὐρέων ἐνδείμας ὁ βασιλεύς, πόλας ἐπ' ἐκάστη διασφάγι ἔστησε· ἀποκεκλημένου δὲ τοῦ ὕδατος τῆς διεξόδου,³ τὸ πεδίον τὸ ἐντὸς τῶν οὐρέων πέλαιος γίνεται, ἐνδιδόντος μὲν τοῦ ποταμοῦ, ἔχοντος δὲ οὐδαμῆ ἐξήλωσιν. Οὗτοι ὧν ὅπερ⁴ ἔμπροσθεν⁵ εἴωθεσαν χράσθαι τῷ ὕδατι, οὐκ ἔχοντες αὐτῷ χράσθαι, συμφορῇ μεγάλη διαχρέωνται.⁶ Τὸν μὲν γὰρ χειμῶνα ὕει σφι ὁ θεός,⁷ ὥσπερ καὶ τοῖσι ἄλλοισι ἀνθρώποισι· τοῦ δὲ ἔθερος σπεύροντες μελίην⁸ καὶ σήσαμον,⁹ χρητίζοντο¹⁰ τῷ ὕδατι.

Din șirul de munți cari o înconjoară curge un fluviu mare al cărui nume este Aces; (fluviul) acesta, împărțindu-se în cinci, la început trecând peste pământul același despre cari am vorbit, prin deschizături, le udă pe fiecare în parte. De când însă (popoarele acestea) au intrat sub stăpânirea regelui Persiei, iată ce au pățit. Regele, astupând deschizăturile din munți, a construit de fiecare deschizătură câte o poartă; atunci apele fiind împiedicate din scurgerea (lor), câmpia cuprinsă între munți se transformă în mare pentrucă fluviul se revărsa în (ea) neavând ieșire pe nicăieri. Atunci aceia cari mai înainte se deprinseseră să facă

¹ Ἄκης. Acest fluviu a fost luat de unii drept Jikunul modern (Oxus), de alții drept Atrecul (Ochus), de alții drept Murgabul, de alții iar drept Chenalul, în fine de alții drept Helmend. În toată probabilitatea eră un fluviu în vecinătatea muntilor Elburz, aproape de Herat, singurul punct unde cele cinci popoare menționate puteau fi considerate ca vecine. Bähr, de acord cu Rennel, opinează că ar fi vorba de Helmend care formează lacul Zarah și unde se văd urme de lucrări vechi de irigație.

² τῶν εἰρημένων τούτων. Guthe crede că acest participiu se rapoartă numai la Chorasmii, fiindcă nu ar fi cu puțință cu un singur fluviu să se împartă în cinci și să irigeze cinci popoare diferite.

³ διεξόδου. Găsim scris simplu ἐξόδου, dar edițiile cele mai bune au διεξόδου întrebuițat de autorul nostru și la Cap. 24 din Cartea II.

⁴ ὅπερ. În ediția lui Blakesley scris într'un singur cuvânt, iar în textul lui Creutzer οἱ περ în două cuvinte.

⁵ ἔμπροσθεν. În textul lui Creutzer ἔμπροσθε.

⁶ συμφορῇ μεγάλη διαχρέωνται. Vezi mai sus nota 2, pag. 103.

⁷ Τὸν μὲν γὰρ χειμῶνα ὕει σφι ὁ θεός. Acesta ar fi adevărat pentru regiunile la Nord de gradul 35 de latitudine N. La Sud de această paralelă, adică dincolo de munții cari formează limita dintre Nord a Indiei, sezonul ploilor nu mai e în lunile de iarnă ci în lunile de primăvară și de vară, adică de la Aprilie până la Octomvrie, și acesta e un argument puternic în favoarea teoriei că regiunea despre care ar fi vorba aci e una situată la Nord de Hindu-Kuş. — Pentru expresia ὕει ὁ θεός vazi vol. II, pag. 39, nota 7.

⁸ μελίην. Meiul care se cultivă mult în părțile temperate ale Asiei.

⁹ σήσαμον. Susamul e o plantă oleoginoasă care crește mult în Mesopotamia și despre care a vorbit autorul nostru și la Cap. 193 din Cartea I.

¹⁰ χρητίζοντο. De preferit prezentului χρητίζονται, care e patronat de Schweighäuser și de Portus.

Ἐπεὶ ὧν μηδὲν σφι παραδιδῶται¹ τοῦ ὕδατος, ἐλθόντες ἐς τοὺς Πέρσας αὐτοὶ τε καὶ γυναῖκες, στάντες κατὰ τὰς θύρας τοῦ βασιλέως,² βοῶσι ὠρούμενοι.³ Ὁ δὲ βασιλεὺς τοῖσι δεομένοισι αὐτῶν μάλιστα ἐντέλλεται ἀνοίγειν τὰς πύλας τὰς ἐς τοῦτο φεροῦσας.⁴ ἐπεὶ δὲ διακορος ἢ γῆ σφῶν γένηται πίνοσα τὸ ὕδωρ, αὐταὶ μὲν αἱ πύλαι ἀποκλιθῆναι, ἄλλας δ' ἐντέλλεται ἀνοίγειν ἄλλοισι τοῖσι δεομένοισι μάλιστα τῶν λοιπῶν. Ὡς δὲ ἐγὼ οἶδα ἀκούσας, χρήματα μεγάλα πρησόμενος ἀνοίγει,⁵ πάρεξ τοῦ φόρου.⁶ Ταῦτα μὲν δὴ ἔχει οὗτω.

uz de apele (acestea), ne mai putându-se (acum) servi de ele, pârîră rău de tot. Căci iarna îi plouă cerul precum plouă și pe alții; vara însă, după ce (iși) semănau meiul, aveau lipsă de apă. Când nu mai pot căpăta apă de fel, aleargă la Perși, ei și cu soțiile lor, și puindu-se în dreptul porților (palatului) regelui încep să se bocească. Regele atunci dă ordin să se dea drumul în specie acelor porți cari duc (apa) pe locurile suplicanților; când pământul acestora e sătul și imbibat cu apă, porțile acestea se închid (din nou) și (regele) ordonă să se dea drumul altora (spre folosința) acelora dintre (popoarele) rămase a căror rugăminți sunt mai insistente. După câte

¹ παραδιδῶται. In ediția lui Creutzer subiectivul acesta este accentuat παραδίδωται.

² στάντες κατὰ τὰς θύρας τοῦ βασιλέως. La Cap. 120 mai jos avem ἐπὶ τῶν βασιλέως θυρῶν κστήμενοι.

³ ὠρούμενοι. Literal *urlând*, cuvântul a se boci exprimă mai bine ca oricare la noi sensul acestui verb. Avem verbul acesta la Cap. 75 din Cartea IV, dar acolo e vorbă mai mult de strigăte de bucurie.

⁴ τὰς ἐς τοῦτο φεροῦσας. In Cartea I, Cap. 180 avem φέροσσαι καὶ αὐταὶ ἐς ἀπὸν τὸν ποταμὸν, și la Cap. 191 din această Carte πᾶς ἐς τὸν ποταμὸν πολίδας ἐχοῦσας.

⁵ χρήματα μεγάλα πρησόμενος ἀνοίγει. Sistemul de a percepe o taxă pentru apă există în vechime în Persia cum se practică și astăzi când taxa aceasta formează un paragraf important în veniturile statului. Fiecare provincie are un funcționar numit *Mirab*, sau stăpân peste ape, care are direcția distribuției apei în circumscripția lui precum și dreptul de a percepe taxa pentru apă dela locuitori. Chardin (vol. III, pag. 100), spune: «Chaque province a un officier établi sur les eaux de la province, qu'on appelle *Mirab*, c'est-à-dire Prince de l'eau, qui règle la distribution de l'eau partout, avec grande exactitude, ayant toujours ses gens aux courans des ruisseaux pour les faire aller de canton en canton et de champ en champ selon ses ordres, . . . Les terres et les jardins d'Ispahan et des environs payent vingt sols l'année au Roi par *girib*, qui est leur mesure de terre ordinaire, laquelle est moindre qu'un arpent. *Vezi* și Chesney (*Euftrat*, vol. II, pag. 660). — Pentru verbul *πρησόμενος* vezi Cap. 84 din Cartea V.

⁶ πάρεξ τοῦ φόρου. Avem mai sus aceeași expresie la finele Cap. 97.

118. Τῶν δὲ τῷ μάγῳ ἐπαναστάντων ἐπὶ ἀνδρῶν, ἔνα αὐτῶν Ἰνταφέρνεα¹ κατέλαβε,² ὄβρισαντα τάδε, ἀποθανεῖν αὐτίκα μετὰ τὴν ἐπανάστασιν.³ Ἦθελε ἐς τὰ βασιλῆα ἐσελθὼν χρηματίσασθαι⁴ τῷ βασιλεῖ· καὶ γὰρ δὴ καὶ ὁ νόμος οὕτω εἶχε τοῖσι ἐπαναστάσι τῷ μάγῳ, ἔσοδον εἶναι παρὰ βασιλέα ἄνευ ἀγγέλου, ἣν μὴ γυναικὶ τυγχάνη μισγόμενος ὁ βασιλεύς.⁵ Οὐκ ὦν⁶ δὴ Ἰνταφέρνης ἐδικαίεω οὐ-

știu eu din auzite, când (regele) deschide (porțile acestea) el pretinde o sumă mare de bani în afară de tribut. Așa stau lucrurile.

118. Din cei șapte bărbați cari s'au răscolat în contra magului, unul, (și anume) Intafernes a pățit moartea îndată după revoltă din cauza indiscreției următoare. El voi să intre (o-dată) în palat spre a convorbi cu regele despre afaceri; acum rândueala stabilită pentru acei cari se răscolaseră în contra magului eră ca ei să poată avea acces la rege fără a fi

¹ Ἰνταφέρνεα. Despre acest Intafernes s'a vorbit mai sus la 70 unde vezi nota 8, pag. 169.

² κατέλαβε. Pentru sensul acestui verb care implică o pățanie, vezi mai sus nota 1, pag. 105.

³ ἀποθανεῖν αὐτίκα μετὰ τὴν ἐπανάστασιν. Am văzut mai sus la nota 8, pag. 169, că pe inscripția dela Behistun Intafernes ocupă o situație foarte înaltă între conspiratorii cari au ucis pe Smerdis magul și au ajutat pe Dariu Istaspe să se urce pe tron. (Vezi Coloana IV, § 18, linia 4). Această inscripție a fost săpată după revolta Babiloniei, așa că moartea lui Intafernes și incidentul care a provocat-o și care e relatat în acest capitol, trebuie să fi avut loc după iar nu înaintea revoltei Babilonienilor, așa că Erodot când spune că a avut loc αὐτίκα, adică imediat după revolta în contra falsului Smerdis, o antidează. Inscriptia dela Behistun datează după anul 515 înainte de Hristos și moartea lui Smerdis magul a avut loc la anul 521 înainte de Hristos. Dacă pasajul din tragedia *Persa* a lui Eschil, vers 774 e autentic, Marafes și Artafrenes (Intafernes) erau considerați ca regii ai 6-lea și al 7-lea al Persiei între Smerdis magul și Dariu Istaspe, ceea ce ar indică cum că Intafernes a pretins la tron. Inscriptia dela Behistun nu face nici o aluzie la acest detaliu, dar aceasta dă loc la bănuiala că Marafes ar fi fost cel de al doilea pseudo-Smerdis care nu a fost ucis decât la anul 516 înainte de era noastră.

⁴ χρηματίσασθαι. Verb însemnând a se întreține de afaceri și de care se servă Erodot și la Cap. 163 din Cartea VII.

⁵ τοῖσι ἐπαναστάσι τῷ μάγῳ, ἔσοδον εἶναι παρὰ βασιλέα ἄνευ ἀγγέλου, ἣν μὴ γυναικὶ τυγχάνη μισγόμενος ὁ βασιλεύς. Astfel conveniseră între dânșii conjurații; vezi mai sus Cap. 84, unde Erodot întrebuințează un verb mai puțin cred decât μισγεσθαι și zice: ὅην μὴ τυγχάνη εὐδῶν μετὰ γυναικὸς βασιλεύς. — Pentru sensul verbului μισγεσθαι vezi Cartea I, Cap. 5 și Cartea II, Cap. 46, 64 și 89. — După cele arătate la nota 2, pag. 13 de mai sus, bănuiesc că actul violent al lui Intafernes care a avut de rezultat uciderea lui, a fost motivat de o acțiune politică și nu de simplul pretext că nu a fost lăsat să aibă acces la rege.

⁶ οὐκ ὦν. Scris într'un singur cuvânt οὐκῶν în textul lui Long și Maclean.

δὲνα οἱ ἐσαγγελίαι, ἀλλ' ὅτι ἦν τῶν ἐπτά, ἐσιέναι ἤθελε. Ὁ δὲ πυλουργός¹ καὶ ὁ ἀγγελιηφόρος² οὗ περιώρεον,³ φάμενοι τὸν βασιλέα γυναικὶ μίσγεσθαι. Ὁ δὲ Ἰνταφέρνης, δοκέων σφέας ψεύδεα λέγειν, ποίει τοιάδε· σπασάμενος τὸν ἀκινάκην⁴ ἀποτάμνει αὐτῶν τὰ τε ὦτα καὶ τὰς βίνας,⁵ καὶ ἀνείρας περὶ τὸν χαλινὸν τοῦ ἵππου περὶ τοὺς ἀγχένας σφέων ἔδησε, καὶ ἀπήκε.⁶

anunțați, afară numai dacă s'ar întâmplă ca regele să fie culcat cu (una din) femeile (lui). Astfel dar Intafernes s'a crezut în dreptul lui să nu fie anunțat de nimeni, și, deoarece era (unu) din cei șapte, a voit să intre. Păzitorul porții însă și cu introducătorul îl opriră zicându-(i) că regele era culcat cu o femeie. Dar Intafernes, crezând că ei spun minciuni, a făcut precum urmează: scoțând spada lui le retează urechile și nasul (pe cari) le atârna de căpăstrul calului (lui) și legănd (pe acesta) de gâturile lor, le dete drumul.

119. Οἱ δὲ τῷ βασιλεῖ δεικνύουσι⁷

119. Aceștia se arătară rege-

¹ πυλουργός. Sentinela sau păzitorul dela poartă. Vezi mai sus Cap. 72 și 77. — Acei ce voiau să intre în palat și să vadă pe rege treceau întâiu înaintea păzitorului porții; odată intrat se adresă funcționarului a căruia datorie era să-l anunțe regelui care atunci il primia dacă era dispus. In cazul de față și păzitorul porții și introducătorul au refuzat lui Intaferne să-l admită în palat.

² ἀγγελιηφόρος. Pentru caracterul atribuțiunilor acestui funcționar al casei regale vezi vol. I, pag. 203, nota 1.

³ περιώρεον. Două manuscrise au περιώρων.

⁴ ἀκινάκην. Spada scurtă și lată a Mezilor. Vezi vol. IV, pag. 82, nota 6. In general Erodot, vorbind chiar de această armă în specie nu se servă de cuvântul persan dar de cuvântul ἑγχεῖριδιον cu care Elinii erau mai familiari; astfel vezi mai sus în Cartea aceasta Cap. 29, 77, 79; mai jos la Cap. 128 avem ἀκινάκας precum și la Cartea IV, Cap. 62 și 70; la Cap. 54 din Cartea VII avem forma ἀκινάκην a acuzativului.

⁵ ἀποτάμνει αὐτῶν τὰ τε ὦτα καὶ τὰς βίνας. Această mutilare a fost o pedeapsă care în timpuri relativ recente se practică în Orient. Sepoii revoltați în contra Englezilor în timpul marelui revolte a Indiei la începutul ultimei jumătăți a secolului al XIX-lea, au mutilat astfel pe mulți Englezi cari au căzut în mâinile lor.

⁶ ἀνείρας περὶ τὸν χαλινὸν τοῦ ἵππου περὶ τοὺς ἀγχένας σφέων ἔδησε, καὶ ἀπήκε. Înțeleg că Intafernes a luat aceste nasuri și aceste urechi tăiate și le-a atârnat de căpăstrul calului său, pe care căpăstru l-a legat apoi împrejurul gâturilor lor, după ce se înțelege i-a legat pe ei împreună; Schweighäuser traduce latinește »aures et nares precisas circa frenum equi adnexas cervicibus eorum circumdedit atque ita homines dimisit«. Tot așa înțelege și Lang când traduce în limba germană: »er zog seinen Säbel und hieb ihnen Nasen und Ohren ab und hängte sie an den Zügel seines Pferdes und band sie ihnen um den Hals und dann lies er sie laufen«. — In comedia Acarnancii lui Aristofan avem »τοὺς σιεφάνους ἀνείρατε«.

⁷ δεικνύουσι. Multe manuscrise au δεικνύασι adoptat și de Blakesley; vezi și nota 1, pag. 216, vol. II.

ἔωυτούς, καὶ τὴν αἰτίην εἶπον δι' ἣν πεπονθότες εἴσαν. Δαρείος δέ, ἄρρωθῆσας¹ μὴ κοινῶ λόγῳ οἱ ἐξ πεποιγηκότες ἔωσι ταῦτα, μεταπεμπόμενος ἕνα, ἕκαστον, ἀπεπειράτο γνώμης² εἰ συνέπαινοι εἰσι τῷ πεποιημένῳ. Ἐπεὶ τε δὲ ἐξέμαθε ὡς οὐ σὺν ἐκείνοισι εἶη ταῦτα πεποιηκώς, ἔλαβε αὐτόν τε τὸν Ἰνταφέρνεα καὶ τοὺς παῖδας αὐτοῦ καὶ τοὺς οἰκητίους πάντας, ἐλπίδας πολλὰς ἔχων³ μετὰ τῶν συγγενέων μιν ἐπιβουλεύειν⁴ οἱ ἐπανάστασιν· συλλαβόν δὲ σφρας ἔδῃσε τὴν ἐπὶ θανάτῳ⁵ Ἢ δὲ γονὴ τοῦ Ἰνταφέρνεος, φοιτέουσα ἐπὶ τὰς θύρας τοῦ βασιλέως,⁶ κλαίσειε ἄν⁷ καὶ ὀδυρέ-

lui și arătară motivul pentru care pățiseră (așa). Dariu se temu ca nu cumva actul acesta să fi fost săvârșit de către cei șase, prin comună înțelegere, și trimise după fiecare în parte ca să cerceteze dacă aprobau ceea ce se făcuse. După ce se convinse că faptul nu se săvârșise cu concursul acestor (șase), el puse mâna pe însuș Intafernes, pe fiii lui și pe toate rudele lui de aproape, având mare bănuială că el și cu neamurile lui ar fi conspirând în contra sa; după ce a pus mâna pe aceștia, i-a legat gata de exe-

¹ ἄρρωθῆσας. Temerea lui Dariu era destul de bine întemeiată pentru că Intafernes era, ca să zic așa, un alter ego al lui Otanes care era cel mai influent din toți șefii Persani și o acțiune ostilă din partea lui Intafernes ar fi pentru Dariu o indicație că Otanes ar fi asemenea ostil lui. Mai sus la Cap. 70, că Intafernes a fost propus de Otanes ca să fie admis în secretul conspirației, așa că el era mai mult omul lui Otanes și în mai strânse legături cu el decât erau Magabise sau Idarnes, propuși de ceilalți doi colegi originari ai lui Otanes, care era adevăratul inițiator și șef al mișcării în contra lui Smerdis și care indicase pe ceilalți cinci, Dariu intrând mai târziu ca al șaptelea conspirator.

² ἀπεπειράτο γνώμης. Verbul mediu πειρᾶσθαι și compuzii lui când iewa genitivul are sensul de a scrută sau examina. Vezi gramatica elină a lui Kühner, § 530. Avem exemple în Erodot la Cartea I, Cap. 47, unde avem substantivul διάπειραν urmat de genitivul τῶν χρηστηρίων, Cartea III, Cap. 52, 128, 134, 195; Cartea V, Cap. 85; Cartea VIII, Cap. 67 și în alte locuri.

³ ἐλπίδας πολλὰς ἔχων. Literal ar fi: având mare speranță, dar aci ἐλπίς e luat nu în sensul de speranță ci de credință. Cuvântul acesta de ἐλπίς are uneori, dar rar, acest sens. Putem cită un caz în Platon (Phileb).

⁴ ἐπιβουλεύειν. A se consfătuî împreună pentru a săvârși un fapt. Astfel avem verbul acesta în acest sens la Cap. 24 din Cartea I și la Cap. 132 din Cartea VIII. Obiectul scopului consfătuirii e rău când se întrebuintează verbul acesta, astfel în pasajul citat din Cartea I, e vorbă de consfătuirea marinarilor ca să Arunce pe Arion în mare; aci și în pasajul din Cartea VIII, e vorbă de conspirații.

⁵ ἔδῃσε τὴν ἐπὶ θανάτῳ. Vezi vol. I, pag. 194, nota 5.

⁶ φοιτέουσα ἐπὶ τὰς θύρας τοῦ βασιλέως. La capitoul următor avem ἐπὶ τῶν βασιλέως θυρῶν κατήμενον. În aceste două pasaje nu trebuie să înțelegem prin θύρας porțile în strictul sens al cuvântului, ci vestibulul. Postulanții steteau la intrarea vestibulului care precedă apartamentele private ale regelui, și intrarea aceasta se chemă poarta cum se chiamă și la Turci; tot așa și la Cap. 140 din Cartea aceasta.

⁷ ἄν. În marea majoritate a manuscriselor lipsește ἄν, pe care îl rețin însă bazat pe autorități ca Gaisford și Schweighäuser, precum și pe textele mo-

σατο· ποιῶσα δὲ αἰεὶ τὸ αὐτὸ τοῦτο, τὸν Δαρσίον ἐπεισε οἰκτιραί μιν· πέμψας δὲ ἄγγελον ἔλεγε τάδε·
 »ὦ γύναι, βασιλεὺς τοι Δαρσίος
 »ἰδοὶ ἕνα τῶν δεδεμένων οἰκητῶν
 »ῥύσασθαι, τὸν βούλεται ἐκ πάντων.«
 Ἴπ δὲ βουλευσαμένη ὑπεκρίνατο
 τάδε· »Εἰ μὲν δὴ μοι ἰδοὶ βασι-
 »λεὺς ἐνὸς τῆν ψυχῆν, αἰρέομαι
 »ἐκ πάντων τὸν ἀδελφεόν.«¹ Πυ-
 θόμενος δὲ Δαρσίος ταῦτα καὶ
 θουμάσας τὸν λόγον, πέμψας ἤγγό-
 ρευσ· »ὦ γύναι, εἰρωτᾷ σε βασι-
 »λεὺς, τίνα ἔχουσα γνώμην,² τὸν
 »ἄνδρα τε καὶ τὰ τέκνα ἐγκατα-
 »λιποῦσα, τὸν ἀδελφεόν εἴλω πε-

cutie. Soția însă a lui Intafer-
 nes, prezentându-se în dreptul
 intrării regelui, plângea și se
 văietă într'una; și deoarece ea
 tot persista, lui Dariu i se făcū
 milă de dânsa; trimise atunci
 un sol la dânsa zicându-i: «O
 »doamnă, regele Dariu îți hă-
 »răzește pe unul din cei legați
 »cari fac parte din familia ta
 »spre a fi scăpat (de moarte),
 »pe acela pe care vei hotări
 »dintre toți«. Ea reflectând răs-
 punse astfel: »Deoarece regele
 »mi acordă viața unuia, voiū
 »luă pe fratele (meu)«. Dariu,
 când auzi de răspunsul acesta,
 fu surprins, și trimise (din nou
 vorbă) zicând: »O doamnă, re-
 »gele te întrebă care e rostul

derne cele mai bune ca Creutzer, Long și Maclean (Blakesley) și Sayce; Tischendorf îl omite.

¹ αἰρέομαι ἐκ πάντων τὸν ἀδελφεόν. Foarte mulți comentatori, între cari marele filolog Englez Donaldson, susține că Erodot în narațiunea aceasta exprimă simțimintele cari formează nota dominantă din tragedia *Antigona* a lui Sofocle. În această tragedie Antigona spune că a făcut pentru fratele ei ceeace nu ar fi făcut nici pentru bărbat nici pentru copii și se bazează pe argumentul următor:

»πόσις μὲν ἂν μοι, καθυγόντος, ἄλλος ἦν,
 »καὶ παῖς ἀπ' ἄλλου φωτός, εἰ τοῦδ' ἤμπλακον.
 »μητρὸς δ' ἐν Ἰδίου καὶ πατρὸς κεκευθότων
 »οὐκ ἔστ' ἀδελφὸς ὅστις ἂν βλάστοι ποτέ«.

(Ant. v. 909—913)

și acest pasaj e precedat de versul:

»Τίνας νόμος δὴ ταῦτα πρὸς χάριν λέγω«;

care corespunde întocmai cu »τίνα ἔχουσα γνώμην« din fraza următoare. Nu poate fi îndocoală că există o corelație între pasajul acesta al lui Erodot și aceste rânduri din *Antigona* lui Sofocle, dar deoarece autorul nostru și acest mare poet atenian erau contoporani, e greu de determinat carele din doi a inspirat pe celălalt. Dacă însă e adevărată tradiția că Erodot a recitat la Atena o parte din scrierile sale înainte ca Sofocle să fi scris *Antigona*, atunci aș înclină mai mult spre opinia că poetul s'a inspirat dela istorian dar nu istorianul dela poet.

² τίνα ἔχουσα γνώμην. Vezi nota precedentă.

»ριεῖναι τοι, ὅς καὶ ἀλλοτριώτα-
 »τός¹ τοι τῶν παίδων καὶ ἕσσον²
 »κεχαρισμένος τοῦ ἀνδρός ἐστι.«
 Ἢ δ' ἀμείβετο τοῖσδε: »ὦ βασιλεῦ,
 »ἀνὴρ μὲν μοι³ ἂν ἄλλος γένοιτο,
 »εἰ δαίμων⁴ ἐθέλοι, καὶ τέκνα
 »ἄλλα, εἰ ταῦτα ἀποβάλοιμι· πα-
 »τρὸς δὲ καὶ μητρὸς οὐκ ἔτι μεν
 »ζῶντων, ἀδελφὸς ἂν ἄλλος οὐ-
 »δενί τρόπῳ γένοιτο. Ταύτη τῇ
 »γνώμῃ χρωσμένη ἔλεξα⁵ ταῦτα.«
 Εὐ τε δὴ ἔδοξε τῷ Δαρείῳ εἰπεῖν
 ἢ γυνή, καὶ οἱ ἀπῆκε τοῦτόν τε
 τὸν παραιτέστο καὶ τῶν παίδων
 τὸν πρεσβύτατον, ἥσθεις αὐτῇ τοῦς
 δὲ ἄλλους ἀπέκτεινε πάντας. Τῶν
 μὲν δὴ ἑπτὰ εἰς αὐτίκα τρόπῳ τῷ
 εἰρημένῳ ἀπολώλεε.

»pentru care lăsând la o parte
 »pe bărbatul și pe fiii (tăi) ai
 »luat pe fratele (tău) ca să-i
 »salvezi viața, (pe când) acela
 »e mai străin de tine decât co-
 »pii (tăi) și mai puțin drag
 »decât bărbatul (tău)?« Ea răs-
 punse precum urmează: »O rege,
 »aș putea să capăt un alt bār-
 »bat dacă vrea zeitatea și (să
 »mai am) alți copii dacă aș pier-
 »de pe aceștia; tatăl și mama
 »mea însă ne mai fiind în viață,
 »nu mai e chip să am alt frate.
 »Pe considerantele acestea ba-
 »zată am vorbit eu astfel«. Și
 fiindcă a fost încântat cu ea,
 Dariu, judecând că femeia a-
 vea dreptate, îi liberă pe acela
 pe care îl ceruse precum și pe
 cel mai în vârstă dintre fiii (ei);
 pe toți ceilalți îi ucise. Astfel
 dar pieri unul din cei șapte ime-
 diat, în modul arătat.

120. Κατὰ δὲ κού μάλιστα τῆν

120. Cam pe timpul boalei

¹ ἀλλοτριώτατος. Toate manuscrisele fără o singură excepție au aci superlativul. S'ar părea că comparativul ar fi mult mai natural și corect și de aceea ediții foarte bune, cum e aceea a lui Blakesley, s'au crezut în drept să corecteze pe Erodot și în loc de ἀλλοτριώτατος scriu ἀλλοτριώτερος. Trebuie însă să nu uităm că Elinii de multe ori întrebunțau superlativul în locul comparativului, mai ales când comparația se face între două concepțiuni cum e cazul aci, fratele de o parte și fiii de alta, din care una întrecând pe cealaltă în calitatea exprimată de adjectiv devine superlativ înzestrată cu acea calitate față de celălalt termen de comparație. Astfel dar, nu e justificată corectarea superlativului în comparativ aci. În traducere, se înțelege, suntem nevoiți să întrebunțăm comparativul.

² ἕσσον. În textul lui Blakesley avem ἕσσον.

³ μοι. Manuscrisul florentin are τοι.

⁴ δαίμων. E aproape sinonim cu θεός. La Cap. 86 și 87 din Cartea I și la Cap. 43 din Cartea II, se vede cum autorul nostru întrebunțează fără distincție aceste două cuvinte; singura nuanță între ele este că poate δαίμων are un sens mai larg decât θεός. (Vezi vol. II, pag. 122, nota 2).

⁵ ἔλεξα. Unele manuscrise și ediții au persoana a treia ἔλεξε, ceea ce nu e corect după ce rostul acestui discurs e în persoana întâia, afară numai dacă considerăm această din urmă frază ca separată și o scoatem din discursul propriu zis și o considerăm ca o apreciere a autorului.

Καμβύσεω νοῦσον ἐγένετο τάδε.¹
 Ὑπὸ Κύρου κατασταθεὶς ἦν Σαρ-
 δίων ὕπαρχος² Ὀροίτης,³ ἀνὴρ
 Πέρσης. Οὗτος ἐπεθύμησε πρήγ-
 ματος οὐκ ὀσίον· οὔτε γάρ τι πα-
 θὼν οὔτε ἀκούσας μάταιον ἔπος⁴
 πρὸς Πολυκράτες τοῦ Σαμίου,
 οὔτε ἰδὼν πρότερον, ἐπεθύμει λα-
 βῶν αὐτὸν ἀπολέσαι, ὡς μὲν οἱ
 πλεῖνες λέγουσι, διὰ τοιγῶδε τινα
 αἰτίην.⁵ Ἐπὶ τῶν βασιλέος θυρέων

lui Cambise s'au întâmplat ur-
 mătoarele (evenimente). Un Per-
 sian, (anume) Oroetes, fusese
 orânduit de către Ciru admi-
 nistrator peste Sardis. Acesta
 concepù un plan nelegiuit; căci,
 fără a fi suferit nimic (de pe
 urma lui), fără a fi auzit o vor-
 bă proastă dela Policrat samia-
 nul, fără a fi dat cu ochii vre-
 odată de el. (Oroetes acesta) a

¹ Κατὰ δὲ τοῦ μάλιστα τὴν Καμβύσεω νοῦσον ἐγένετο τάδε. Erodod intrerupe aci iar, cum a făcut mai sus la Cap. 39, firul regulat și cronologic al istoriei lui și merge înapoi la epoca lui Cambise, iar modul nedeterminat, ca succesiune de evenimente, cu care el deschide această nouă serie arată că ceea ce va relată acum nu face parte dintr'un alt izvor de informații decât ceea ce precedat; nimic nu ne orientează pentru cronologia acestor întâmplări decât numele persoanelor cari joacă un rol în desfășurarea lor. Vezi mai sus nota 1, pag. 95. — In loc de ἐγένετο, unele manuscrise au ἐγένετο.

² Σαρδίων ὕπαρχος. Se înțelege șeful administrației sau satrapul. Vezi mai sus nota 1, pag. 171.

³ Ὀροίτης. Un manuscris are Ὀρίτης; alți autori ca Diodor din Sicilia și Lucian (*Contempl.*, 14), vorbesc de el ca Ὀρόντης. — Erodod nu ne spune nicăiri când fu numit acest funcționar înalt de către Ciru; știm numai că îndată ce Sardis a căzut în mâinile lui Ciru, el a numit satrap acolo pe Tabalus, un Persan (I, 153), apoi mai departe (I, 156, 161), s'ar părea că în urma răscoalii lui Pactias ar fi fost orânduit Mazares care era comandantul militar. Aci Erodod oprește șirul satrapilor Lidiei pe care a cules-o dintr'o sorginte Elino-lidiană. In pasajul de față se vede că sorginta lui de informații este alta, probabil samiană, conform căreia Oroetes și Mitrabates, Persani, apar ca capi de administrație, iar Mazares și Arpag, cari erau Mezi, ca impiegați administrativi subalterni.

⁴ οὔτε γάρ τι παθὼν οὔτε ἀκούσας μάταιον ἔπος. Bähr traduce: »neque facto ullo neque verbo læsus a Polycrate«. — Pentru sensul lui μάταιος, vezi mai sus nota 2, pag. 155 și vol. II, pag. 302, nota 6.

⁵ διὰ τοιγῶδε τινα αἰτίην. Diodor din Sicilia, în pasajul la care m'am referit în nota 3 de mai sus, vorbește de o supărare pe care ar fi avut-o Oroetes în contra lui Policrat și pe care o consideră ca fiind cauza răsunării lui Oroetes. El ne spune că mai mulți cetățeni din Sardis voind să scape de tirania acestui satrap, părăsind orașul lor natal s'au dus la Samos unde Policrat i-a primit întâru bine dar apoi a pus să-i asasineze ca să iea averea lor. Nu văd însă cum ar fi supărat aceasta pe Oroetes în contra lui Policrat, căci Lidienii aceștia erau inamici ai lui și nu putea să-l intereseze soarta lor așa de mult. Din contră, mi se pare că ar fi putut să se supere dacă Policrat i-ar fi răsfățat și încurajat. Cred dar că motivul invocat de Diodor nu poate fi cel adevărat. Pe de altă parte, explicația al cărei ecou se face Erodod aci, mi se pare mai aproape de adevăr, și nimic mai natural decât ca mustrarea lui Mitrabates să fie dorința lui Oroetes să distrugă pe Policrat; aceasta cu atât mai mult cu cât conflicte de interese și chestiuni de amor propriu trebuie să fi mișcat amorul propriu al colegului său și să-l fi decis să facă ceea ce a făcut, și de sigur că Oroetes a plănuit moartea lui Policrat cu gândul că acest puternic tiran odată pus la o parte, insula se va supune lesne puterii Persilor.

<p>κατήμενον¹ τόν τε Ὀροίτην² καί ἄλλον Πέρσην, τῷ ὄνομα εἶναι Μιτραβάτσα,³ νομοῦ ἄρχοντα τοῦ ἐν Δασκυλείῳ,⁴ τούτους ἐκ λόγων</p>	<p>conceput idea de a pune mâna pe el și de a-l ucide, și mulți spun că pentru cuvântul ur- mător. Șezând (odată) Oroetes</p>
--	--

¹ Ἐπί τῶν βασιλείος θυρέων κατήμενον. Vezi mai sus nota 6 dela pag. 266.

² Ὀροίτην. Unele ediții mai recente au Ὀροίτσα care nu e incorect, căci autorul nostru s'a servit de ambele aceste forme de acuzativ, însă aci toate manuscrisele au forma Ὀροίτην.

³ Μιτραβάτσα. Numai un singur manuscris are forma aceasta Μιτραβάτσα, toate celelalte au Μιτροβάτσα; Gaisford și Creutzer au furma cu o. Motivul însă care m'a decis să adopt forma care e bazată numai pe autoritatea unui singur manuscris, este cel invocat și de Blakesley, că numele, ca și acela al lui Mitradat derivă dela Mitra, așa că forma corectă e Mitrادات iar nu Mitridates.

⁴ Δασκυλείῳ. Dascileon în Bitinia eră capitala unei satrapii importante care la epoca lui Erodot cuprindea Frigia întreagă. Mai târziu Frigia centrală formă o satrapie deosebită, iar satrapia care își avea capitala Dascileon, se numia în timpul lui Arian și al lui Xenofon satrapia Misiei, Frigiei de pe Elespont sau uneori satrapia Eolis. Situația precisă a acestui oraș e încă un subiect de controversă. Mulți zic că satul turcesc modern Diaskili care e pe coasta Mării de Marmara, nu departe de Mundania modernă, portul Brusei ar ocupa exact locul unde eră situată Dascileon. Se ridică însă obiecția că orașele importante de reședință în Asia Mică nu erau situate pe litoralul însuș maritim, cum de pildă Sardis, Celene, Xantus, Tarsus și altele, ci erau puse la o mică distanță de mare pentru a fi mai în siguranță. Dascileon trebuie să fi fost și el la o distanță oarecare de coastă, altminteri Scilax în scrierea lui *Periplus*, în care descrie orașele de pe coastă, nu ar fi omis mențiunea acestui oraș; la aceasta se poate adăuga că din descrierile acestui oraș pe cari le găsim în două pasaje din Strabon și anume XII, § 797 și § 830, s'ar părea că orașul acesta eră situat, nu chiar pe malul mării, ci la vreo 35 kilometrii în interior, la punctul unde râul Lufer Su înainte de a se vărsa în fluviul Rindacus (astăzi Susurlu), trece peste o câmpie de toată frumusețea incunjurat de dealuri mici, superbul loc Apolonia întinzându-se peste dealul despre Sud. E una din pozițiile cele mai superbe cari nu se pot șterge din mintea aceluia care a vizitat Brusa și s'a suit pe muntele Olimp de unde se desfășoară sub picioarele călătorului această panoramă unică în lume în felul ei pentru întinderea și frumusețea ei. Am vizitat aceste locuri la 1878, și nu pot uită impresia ce mi-au făcut. Din nefericire, când am făcut ascensiunea Olimpului cu ajutorul unei mici escorte puse la dispoziția mea de regretatul Ahmed Vafic Pașa, atunci, la 1878 pașă al vilaetului Brusa, adică pentru a întrebuiță cuvintele din textul nostru »νομοῦ ἄρχων τοῦ ἐν Δασκυλείῳ, aerul nu eră clar și nu am putut să văd spectacolul în toată splendoarea lui, dar scoborîndu-mă în vale precum și în parcursul cu trăsura dela Brusa la Mundania, am trecut prin câmpia aceasta la extremitatea despre Vest a căreia trebesc căutate resturile orașului Dascileon, adică la joncțiunea apei Lufer și a fluviului Rindacus. Xenofon (*Hellenica*, IV, 1. § 15), descrie orașul acesta astfel: »Acolo eră, zice el, palatul satrapului Farnabaze, și în vecinătate se aflau o mulțime de sate mari bine aprovizionate cu cele necesare vieții. Mai sunt în aceea regiune multe animale cari se vânează, unele în parcuri închise iar altele în libertate. Un râu trece pe acolo plin cu tot felul de pește și peste tot locul sunt o mulțime de pasări pentru acei cărora le place vânatul de pasări». Stefan Bizantinul (*Lexicon*), zice că Dascileon fu fundat de unul Dascilus pe care îl face fiu al lui Periandos. Un Periandos fu tatăl lui Giges, dar dacă e aceeaș persoană sau nu aceasta nu se știe; dacă ar fi acelaș, atunci fundatorul orașului Dascileon ar fi fost frate cu Giges, regele Lidiei.

ἐς ναίκεα συμπεσέειν.¹ Κρινομένων
 δὲ περὶ ἀρετῆς, εἰπεῖν τὸν Μιτρα-
 βάτεια² τῷ Ὀροίτῃ προφέροντα·
 »Σὺ γὰρ ἐν ἀνδρῶν λόγῳ,³ ὅς βα-
 »σιλεὶ νῆσον Σάμον πρὸς τῷ σφ
 »νομῷ προσκειμένην οὐ προσε-
 »κτύσας, ὥδε δὴ⁴ τι ἐοῦσαν εὐπετέα
 »χειρωθῆναι, τὴν τῶν τις ἐπιχω-
 »ρίων πεντεκαίδεκα ὀπλίται· ἐπα-
 »ναστάς⁴ ἔσχε, καὶ νῦν αὐτῆς τυ-
 »ραννεύει;· Οἱ μὲν δὴ μιν φασὶ
 τοῦτο ἀκούσαντα καὶ ἀλγῆσαντα
 τῷ οὐσίδει, ἐπιθυμῆσαι οὐκ οὔτω
 τὸν εἴπαντα ταῦτα τίσασθαι, ὡς⁵
 Πολυκράτεια πάντως ἀπολέσαι, δι'
 ὃν τινα κακῶς ἤχουσε.

în dreptul intrării (la aparta-
 mentele) regelui cu un alt Per-
 sian al cărui nume eră Mitra-
 bates, și carele eră administra-
 tor peste satrapia dela Dasci-
 leon, aceștia din vorbe ajunseră
 la ceartă. Discutând ei asupra
 meritelor (lor reciproce), Mitra-
 bates ar fi zis lui Oroetes cu
 un ton de mustrare: »Ce fel
 »de bărbat ești tu când nu ai
 »(fost în stare) să capeți pen-
 »tru regele nostru insula Samos
 »care e situată în vecinătatea
 »imediată a satrapiei tale și care
 ar putea fi cucerită lesne de-
 »oarece un simplu cetățean lo-
 »cal de acolo răsculat a putut,
 »cu (o forță armată de) cinci-
 »sprezece oameni, să se facă
 »stăpân peste ea și domnește
 »astăzi acolo?« Se zice că (Oroe-
 tes) se simți foarte atins când
 auzi mustrarea aceasta și con-
 cepu idea, nu atât de a-și răs-
 bună în contra aceluia care o
 formulase, pe cât de a distruge
 cu desăvârșire pe Policrat, ca-
 rele dedese ocazie acestei mu-
 strării.

¹ συμπεσέειν. În ediția lui Creutzer avem forma atică συμπεσειν.

² Μιτραβάτεια. Vezi mai sus nota 3, pag. 270.

³ Σὺ γὰρ ἐν ἀνδρῶν λόγῳ. Traducerea textuală a locuțiunii acesteia ar fi: »Ce fel, tu (te prenumeri) în rândul bărbaților?« — Toate textele însemnate afară de textul aldin au ἀνδρῶν și acesta din urmă are singularul ἀνδρός. Fraza e chivalentă cu »Σὺ γὰρ ἀνὴρ«. Am tradus prin »Ce fel de bărbat ești tu?« care dă într'o idiomă mai românească sensul deplin al acestei chestiuni ironice.

⁴ ἐπαναστάς. Despre revolta aceasta a lui Policrat a vorbit autorul nostru mai sus la Cap. 39. (Vezi nota 2 dela pag. 95).

⁵ οὐκ οὔτω τὸν εἴπαντα ταῦτα τίσασθαι, ὡς. Construcția aceasta am avut-o la Cap. 47 din Cartea aceasta: »οὐκ οὔτω τιμωρήσθαι θεομένους Σαμίους ἐστρατεύοντο, ὡς s.c.l.«

121. Οἱ δὲ ἐλάσσονες λέγουσι,¹ πέμψαι Ὀροίτεια ἐς Σάμον κήρυκα ὅτεν δὴ χρίματος δεησόμενον· οὐ γὰρ ὦν δὴ τοῦτό γε λέγεται.² καὶ τὸν Πολυκράτεια τυχεῖν κατακείμενον ἐν ἀνδρῶνι,³ παρῆναι δὲ οἱ καὶ Ἀνακρέοντα τὸν Τήϊον.⁴ καὶ κως, εἴτ' ἐκ προνοίης αὐτὸν καταλογέοντα⁵ τὰ Ὀροίτεια πρήγματα, εἴτε καὶ συντυχίη τις τοιαύτη ἐπαγγένοιτο τὸν τε γὰρ κήρυκα τὸν Ὀροίτεια παρελθόντα διαλέγεσθαι, καὶ τὸν Πολυκράτεια τυχεῖν γὰρ ἐπεστραμμένον πρὸς τὸν τοίχον, οὔτε τι μεταστραφῆναι, οὔτε ὑποκρίνασθαι.

122. Αἰτίαι μὲν δὴ αὗται διφάσιαι λέγονται τοῦ θανάτου τοῦ Πολυκράτεια γενέσθαι· πάρεστι δὲ πείθεσθαι.⁶ αὐτῶν. Ὁ δὲ ὦν Ὀροίτεια, ἰζόμενος ἐν Μαγνησίῃ τῇ ὑπὲρ Μαιάνδρου ποταμοῦ οἰκημένη,⁷

121. Alții, mai puțini la număr, spun că Oroetes ar fi trimis un sol la Samos ca să ceară o informație oarecare; ce eră aceasta nu se spune, atunci Policrat eră din întâmplare lungit în apartamentul bărbătesc și cu el eră Anacreon din Teos; Policrat, fie în mod intenționat, fie aceasta întâmplător, a nesocotit afacerea lui Oroetes; căci când veni trimisul lui Oroetes (și începù) să vorbească, Policrat, carele întâmplător a vea fața întoarsă spre perete, nici nu s'a reîntors (spre el), nici nu i-a dat răspuns.

122. Acestea dar sunt cele două cauze aduse înainte ca determinând moartea lui Policrat; liber fiecare să crează din aceste două (versiuni pe aceea care îi convine). E un fapt însă

¹ Οἱ δὲ ἐλάσσονες λέγουσι. Corespunde cu ὡς μὲν οἱ πλεῖνες λέγουσι: dela capitolul precedent.

² οὐ γὰρ ὦν δὴ τοῦτό γε λέγεται. La Cap. 49 din Cartea I avem οὐ γὰρ ὦν οὐδὲ τοῦτο λέγεται.

³ ἐν ἀνδρῶνι. Vezi vol. I, pag. 57, nota 1.

⁴ παρῆναι δὲ οἱ καὶ Ἀνακρέοντα τὸν Τήϊον. Celebrul tiran din Samos a fost un mare protector al artelor, al științelor și al poeziei, nu trebuie dar să ne mire intimitatea lui Policrat cu marele poet Anacreon care eră originar din Teos, oraș pe coasta Asiei, în fața aproape a insulei Samos. Strabon, Aelian și Pausanias menționează amicitia ce a existat între Policrat și Anacreon. După ce fu ucis Policrat, Anacreon fu protejat de Ipazch, fiul lui Pisistrat, tiranul atenian.

⁵ καταλογέοντα. Scris καταλογέοντα în textul lui Blakesley. — Bähr dă astfel sensul acestui pasaj cam iregular în construcție: »atque Polycration, sive »consulto Oroetæ res aspernatus sit sive casu quodam ita acciderit« s.c.l. Avem ἐκ προνοίης în acelaș sens de »din precegetare«, întrebuintat la Cap. 159 din Cartea I. Vezi vol. I, pag. 285, nota 2. — αὐτὸν se raportă, se înțelege, la Policrat.

⁶ πάρεστι δὲ πείθεσθαι. Locuțiune elină care însemnează e permis oricărui să crează.

⁷ Μαγνησίῃ τῇ ὑπὲρ Μαιάνδρου ποταμοῦ οἰκημένη. Magnesia aceasta situată pe fluviul Meandru nu trebuie confundată cu orașul tot în Asia mică situat mai la Nord, la poalele muntelui Sipilus, nu departe de Smirna. Magnesia din textul nostru se află în dreptul insulei Samos, la 20 kilometri

ἐπαμπε Μύρσον τὸν Γύγῳ,¹ ἀνδρα Λυδόν, ἐς Σάμον ἀγγελίην φέροντα, μαθὼν τοῦ Πολυκράτους τὸν νόον. Πολυκράτης γάρ ἐστι πρῶτος τῶν ἡμεῖς ἴδμεν Ἑλλήνων ὅς θαλασσοκρατέειν ἐπεινοήθη,² πάραξ Μίνως³ τε τοῦ Κνωσίου,⁴ καὶ εἰ δὴ τις ἄλλος πρότερος τούτου ἦρξε τῆς θαλάσσης· τῆς δὲ ἀν-

că Oroetes, șezând la Magnesia, care e situată pe fluviul Meandru, a trimis pe Mirsu, fiul lui Giges, un Lidian, la Samos, cu misiunea de a află intențiile lui Policrat. Căci, pe cât avem noi cunoștință, Policrat este primul dintre Elini carele să fi conceput idea de a se face

de coasta mării și la vreo 24 kilometri spre Sud-Est de Efes. Un sat mic numit *Inck bazar* ocupă locul unde eră Magnesia aceasta. Despre fluviul Meandru, astăzi *Mindareh*, a vorbit autorul nostru la Cap. 18 din Cartea I. El izvorăște din munții Frigiei și se varsă în Marea Egee, lângă orașul Priene, la poalele muntelui Mical, aproape în fața insulei Samos.

¹ Μύρσον τὸν Γύγῳ. Acest nume și Mirsilos (fiul lui Mirsos) corespunde pe elinește cu numele lidian Candaule. (Vezi vol. I, pag. 12, nota 3). La Cap. 7 din Cartea I, Candaule se zice a fi fiul unui Mirsus, așa că numele acesta eră comun în aristocrația lidiană. Persoana numită aci e probabil aceeaș despre a cărcia moarte se vorbește la Cartea V, Cap. 121.

² Πολυκράτης γάρ ἐστι πρῶτος τῶν ἡμεῖς ἴδμεν Ἑλλήνων ὅς θαλασσοκρατέειν ἐπεινοήθη. Statele eline considerau stăpânirea pe mare, adică faptul de a avea flota cea mai puternică pe mare ca o glorie, întrucum cum Anglia este mândră de a fi puterea cea mai tare pe mare, și astăzi când Germania își dă cele mai mari silințe s'o egalizeze și chiar dacă se poate să-i smulgă supremația maritimă prin construcții de bastimente mari de războiu, Anglia își încordează toate puterile pentru a-și mântineă superioritatea construind și mai multe, tot astfel Samos la epoca lui Erodot eră statul care rivaliză cu Atena ca putere navală și la epoca lui Policrat eră prima putere navală în Marea Egee. Statele cari se considerau astfel puternice pe mare erau denumite ca θαλασσοκρατοῦντες și știm din Eusebius că după Minos 17 state au fost considerate ca θαλασσοκρατίαι, din cari Samos a fost al 13-lea. Această θαλασσοκρατία au posedat-o Samienii timp de 30 de ani, adică dela anul 550 până la anul 520 înainte erci noastre, așa că în timpul când a fost ucis Policrat, adică la anul 523 înainte de Hristos, Samos ară considerată ca posedând supremația pe mare. Această importanță maritimă a insulei Samos la acea epocă e indicată și pe monedele samiene, cari multe din ele au păunul, emblema Junonei pe o parte iar pe cealaltă prora unei nave. Vedem mai sus la Cap. 39, că Policrat s'a făcut stăpân pe multe din insulele Mării Egee, și atât Tucidid (I, 13) cât și Strabon (XIV), vorbesc de puterea maritimă a lui Policrat. — In loc de ἐπεινοήθη care figurează în toate manuscrisele se propune de Dindorf ἐπινώθη.

³ Μίνως. Creutzer preferă forma Μίνω a genitivului acestui nume, pentrucă manuscrisul sancrofitian și cu cel wesselingian scriu astfel. Ambele forme însă sunt corecte. — Despre însuș Minos că ar fi fost primul din timpurile istorice care ar fi exercitat supremație pe mare, vezi Tucidid, I, 4; Diodor din Sicilia, IV, 60 și V, 54, precum și alți autori cari s'au inspirat dela dânșii.

⁴ τοῦ Κνωσίου. Se dă acest titlu lui Minos fiindcă reședința lui eră la Cnosos sau Gnosos din Creta unde avea un palat de o mărime colosală și de o bogăție renumită. Acest palat eră celebrul labirint din Creta, ale căruia rămășițe au fost date acum la lumină de către d-l, astăzi Sir Arthur Evans. Cnosos e situat la 4 kilometri spre Sud de orașul Candia (Eraction). Am făcut la 1903 această plimbare pe jos și luna Main, plăcută și plină de interes, căci îndată ce am ieșit din orașul Candia am trecut sub zidurile masive ale fortificațiilor vechei cetăți venețiene care a susținut în timpul evului de mijloc cel

θρωπητής λεγομένης γενεῆς¹ Πολυκράτης ἐστὶ πρῶτος, ἐλπίδας πολλὰς ἔχων Ἰωνίης τε καὶ νήσων ἄρξειν.² Μαθὼν ὧν ταῦτά μιν διανοούμενον ὁ Ὀροίτης πέμψας ἀγγελίην ἔλεγε τάδε· Ὀροίτης Πολυκράτει ὧδε λέγει·³ πυνθάνομαι ἐπιβουλεύειν σε πρήγμασι μεγάλοισι, καὶ χρήματά τοι ὄντι εἶναι κατὰ τὰ φρονήματα.⁴ Σὺ νῦν ὧδε ποιήσας ὀρθώσεις μὲν σεωντόν, σώσεις δὲ καὶ ἐμέ. Ἐμοὶ γὰρ βασιλεὺς Καμβύσης ἐπιβουλεύει θάνατον,⁵ καὶ μοι τοῦτο ἐξαγγέλλεται σαφηνέως. Σὺ νῦν ἐμὲ ἐκκομίσας αὐτὸν καὶ χρήματα,⁶ τὰ

stăpân peste mare, afară de Minos din Cnosos și poate de vreun altul înaintea acestuia carele va fi deținut supremația maritimă; Policrat este cel din tâu carele, în cursul epocii zise a oamenilor (muritori), a ambiționat să domnească peste Ionia și peste insule. Oroetes, aflând dar că Policrat proiectă așa ceva, (ii) trimise o solie zicând astfel: »Oroetes spune lui »Policrat așa: Eu aflu că tu »proiectezi lucruri mari și că »nu dispui de mijloace bănești »proporționale cu intențiile tale.

mai lung asediu cunoscut în istorie. După un parcurs de o oră având în fața mea maiestosul munte Ida, acoperit chiar în acea lună cu zăpadă, am ajuns la Cnosos unde d-l Evans mi-a făcut onorurile palatului lui Minos și a curții pavate, interne în care te cobori pe trepte de piatră și care are o suprafață de 20.000 picioare pătrate și în care se dedeau, ca în Spania astăzi, lupte de tauri.

¹ τῆς δὲ ἀνθρωπητής λεγομένης γενεῆς. Literal subț rassa denumită a oamenilor, adică subț dominația omului muritor ca opusă dominației mitice a zeilor sau γενεῆς μυθικῆς. Erodod trage aci o linie de demarcație și distinge între perioada preistorică sau mitologică învăluită în negurile unui trecut depărtat a cărui cunoștință se bazează numai pe tradiții orale și perioada istorică despre care avem date sigure istorice. Această linie de demarcație el o trage la începutul domniei lui Minos în Creta; tot ce s'a întâmplat înainte aparține epocii eroice sau mitologice, tot ce a venit în urmă, epocii istorice. Tucidid nu face niciăiri această distincție. (Vezi vol. II, pag. 384, nota 1).

² ἐλπίδας πολλὰς ἔχων Ἰωνίης τε καὶ νήσων ἄρξειν. Literal ar fi: având speranțe multe de a stăpâni peste Ionia și peste insule. Prin aceste insule se înțeleg de autor insulele cele mici în vecinătatea insulei Samos. Avem expresia ἐλπίδας πολλὰς ἔχων mai sus la Cap. 119, unde vezi nota 3, pag. 266.

³ Ὀροίτης Πολυκράτει ὧδε λέγει. Vezi mai sus nota 2, pag. 99.

⁴ ὄντι εἶναι κατὰ τὰ φρονήματα. Avem κατὰ în sensul acesta de potrivit ca la Cartea I, Cap. 121, »ὄν κατὰ Μικραδάτην» și la Cap. 84 din aceeaș carte »κατ' αὐτόν»; asemenea la Cap. 10 din Cartea II. Vezi vol. I, pag. 149, nota 1 și pag. 215, nota 2 și vol. II, pag. 29, nota 7.

⁵ Ἐμοὶ γὰρ βασιλεὺς Καμβύσης ἐπιβουλεύει θάνατον. Din scrierile lui Erodod nu reiese cauza care ar fi motivat supărarea lui Cambise în contra lui Oroetes, dar din cele ce ni le destăinuiește inscripția dela Behistun, ne e permis să supozăm că acest satrap, deși Persan, ar fi simpatizat cu partidul religios medic ai cărui șefi au fost întâiu Bartie, fratele lui Cambise, și apoi falsul Smerdis magul, și e de observat, zice Blakesley, că Oroetes ocupă poziția pe care a ocupat-o înaintea lui doi Mezi și anume Mazares și Arpag.

⁶ Σὺ νῦν ἐμὲ ἐκκομίσας αὐτὸν καὶ χρήματα. Bähr traduce »Tu igitur, ut me ipsum ex hac terra educas et pecunias meas exportes». Sensul

» μὲν αὐτῶν αὐτὸς ἔχει, τὰ δὲ ἐμὲ
 » ἔα¹ ἔχειν. Εἴνεκέν τε χρημάτων
 » ἄρξεις ἀπάσης τῆς Ἑλλάδος. Εἰ
 » δὲ μοι ἀπιστεύεις τὰ περὶ τῶν
 » χρημάτων, πέμψον ὅστις τοι πι-
 » στώτατος τυγχάνει ἑὼν, τῷ ἐγὼ
 » ἀποδέξω».

» Dacă vei face tu așa (cum îți
 » voi spune), te vei folosi și
 » pe tine și (tot odată) mă vei
 » scăpa și pe mine. Regele Cam-
 » bise proiectează moartea mea
 » și despre aceasta sunt infor-
 » mat în mod pozitiv. Acum,
 » vino, scoate-mă de aci și pe
 » mine și banii mei din cari
 » ieia o parte, iar restul să-mi
 » rămâie mie. Atunci, grație ba-
 » nilor, poți să devii stăpân peste
 » Grecia întreagă. Dacă nu mă
 » crezi, în ceceace privește banii,
 » trimite pe unul în care ai mai
 » mare încredere și lui îi voi
 » arăta banii».

123. Ταῦτα ἀκούσας ὁ Πολυ-
 κράτης ἤσθη τε καὶ ἐβόλετο²
 καὶ κως,³ ἰμείρετο γὰρ χρημάτων
 μεγάλως, ἀποπέμπει πρῶτα κατο-
 ψόμενον Μαιάνδριον Μαιανδρίου,⁴
 ἄνδρα τῶν ἁσίων, ὃς οἱ ἦν γραμ-
 ματιστής· ὃς χρόνῳ οὐ πολλῷ ὕ-

123. Policrat, când auzi (cu-
 vintele) acestea, se bucură și
 aprobă; și fidecă aveă nevoie
 neapărată de bani, trimise în-
 tăiu de toate pentru ca să facă
 cercetări, pe Meandriu, fiul lui
 Meandriu (samian), carele eră
 (tot odată) și secretaral său; tot

verbului ἐκκομίζω aci este da a scoate dintr'un loc pentru a scăpa; în acest
 sens îl vedem întrebuințat și mai sus la Cap. 43.

¹ ἔα. O exclamație de încurajare și pe care am tradus-o prin »vino».

² ἐβόλετο. Verbul acesta implică aci nu numai chibzuință, dar și apro-
 bare în urma chibzuiei, mai ales că aprobarea e implicată și în verbul ἤσθη,
 care arată că propunerea lui Oroete i-a cauzat plăcere, căci nu se aprobă ceva
 care nu place.

³ καὶ κως. Locuțiunea aceasta e întrebuințată în acelaș sens în Cap. 121
 de mai sus.

⁴ Μαιάνδριον Μαιανδρίου. La epoca lui Erodot nu se obicinuiă să
 se dea fiului numele tatălui, și acesta e singurul exemplu în toate scrierile lui
 Erodot. Pentru nume persane îndeplinind această condiție avem două exemple
 în Erodot, Artaserne, fiul lui Artaserne (Cartea VI, Cap. 94) și Idarnes, fiul
 lui Idarnes (Cartea VII, Cap. 83). La epoca lui Demosten, moda de a da fiului
 numele tatălui, la Elini se răspândi mai mult, și în scrierile acelu autor găsim
 nu mai puțin decât cinci cazuri de felul acesta. — Unele ediții au Μαιανδρον;
 numele e evident dat dela fluviul Meandru, cum sunt alte destule nume elejice
 luate dela fluviu, munți, văi s.c.l. — Mai jos la Cap. 142, Erodot ne vorbește
 iarăș dnspre acest Meandriu și ne spune că el ar fi succedat lui Policrat la
 Samos.

στερον τούτων¹ τὸν κόσμον² τὸν ἐκ τοῦ ἀνδρεῶνος τοῦ Πολυκράτες, εἶοντα ἀξιόθετον, ἀνέθηκε πάντα ἐς τὸ Ἱεραῖον.³ Ὁ δὲ Ὀροίτης, μαθὼν τὸν κατάσκοπον εἶοντα προσδόκιμον,⁴ ἐποίησεν τοιαύτῃ λάρνακας ὁκτώ πληρώσας λίθων, πλήν κάρτα βραχέος τοῦ περὶ αὐτὰ τὰ χειλεῖα, ἐπιπολῆς τῶν λίθων χρυσὸν ἐπέβαλε,⁵ καταθήσας δὲ τὰς λάρνακας⁶ εἶχε ἐτοίμας. Ἐλθὼν δὲ ὁ Μαιάνδριος καὶ θεησάμενος, ἀπήγγειλε τῷ Πολυκράτῃ.

124. Ὁ δὲ, πολλὰ μὲν τῶν ματιῶν ἀπαγορευόντων,⁷ πολλὰ δὲ τῶν φίλων ἐστέλλετο αὐτῷ⁸ ἀπιέναι. πρὸς δὲ, καὶ ἰδούσης τῆς

acesta fu) acela carele, puțin timp după aceste evenimente, oferì templului Herei întreaga mobilă care se află în apartamentul lui Policrat și care merită a fi văzută. Oroetes, aflând că eră așteptat unul (trimis) ca să inspecteze (tezaurul lui), făcù precum urmează: (luă) opt lăzi și le umplù cu pietre până aproape de gură, iar pe deasupra restului rămas după pietre puse (un strat de) aur, apoi legând bine lăzile (cu fringhii), le ținù gata. Sosind atunci Meandriu, le văzù și raportă lui Policrat.

124. Policrat, cu toate sfaturile insistente contrarii ale ghicitorilor și ale amicilor, se pregăti să se ducă (acolo) în per-

¹ χρόνῳ οὐ πολλῷ ὕστερον τούτων. Gasim mai sus la Cap. 36 o expresie similară. (Vezi nota 7 dela pag. 88).

² κόσμον. Cecace garnisește sau împodobeste, adică scule, și fiindcă cuvântul se aplică aci unui apartament cred că e vorba de mobilier.

³ Ἱεραῖον. Despre Hereum sau faimosul templu al zeiței Junoua la Samos s'a vorbit pe larg mai sas la Cap. 60. (Vezi nota 5, pag. 142).

⁴ εἶοντα προσδόκιμον. Vezi vol. I, pag. 138, nota 1.

⁵ λάρνακας ὁκτώ πληρώσας λίθων, πλήν κάρτα βραχέος τοῦ περὶ αὐτὰ τὰ χειλεῖα, ἐπιπολῆς τῶν λίθων χρυσὸν ἐπέβαλε. Valchenaer observă că fraudă aceasta a lui Oroetes seamănă mult cu aceea la care a avut recurs Anibal, că să înșele pe locuitorii din Gortina și de care ne dă Cornelius Nepas seamă: Amphoras complures complet plumbo, summas operit auro et argento. (Vita Hannibal. Cap. 9, § 3). Alte două artificii de felul acesta sunt relatate de Tuciddid (VI, 46) și de Cicerone (*de Officiis*, III, 14), cea dintâi imaginată de Segesteni, cea de a doua de Pitie din Siracua.

⁶ καταθήσας δὲ τὰς λάρνακας. Înaintea invenției broaștelor cu cheie singurul mod de a asigura o ladă sau un vas eră de a lega cu coarde. Astfel proorocul Ezechiil (Cap. 27, vers 24), vorbește de lăzile conținând stufe scumpe legate cu coarde. Arta consta în a face așa noduri încât să nu poată să le desfacă un străin care ar avea intenții să fure sau să distrugă ceva, și astfel de nod trebuie să fi fost acela numit de Omer ὁ τοῦ Ὀδοσσεῖος δεσμὸς (*Odisea*, VIII, vers 447).

⁷ ἀπαγορευόντων. Ca la Cap. 149 din Cartea VII și la Cap. 66 din Cartea IX, ἀπαγορεύειν aci înseamnă a căntă să facă pe cinvă să renunțe la săvârșirea unei acțiuni.

⁸ αὐτῷ. Unii au propus ἐστὸς care e subînțeles, alții αὐτόσσι, dar nici una din aceste variante nu sunt bazate pe vreo autoritate manuscrisă.

θυγατρὸς ὄψιν ἐνυπνίου τοιγόνδε·
 ἐδόξαε οἱ τὸν πατέρα ἐν τῷ ἡέρι
 μετέωρον ἕοντα, λοῦσθαι¹ μὲν ὑπὸ
 τοῦ Διὸς, γρίεσθαι δὲ ὑπὸ τοῦ
 ἡλίου. Ταύτην ἰδοῦσα τὴν ὄψιν,
 παντοίη ἐγένετο² μὴ ἀποδημῆσαι
 τὸν Πολυκράτεια παρὰ τὸν Ὀροί-
 τεα· καὶ δὴ καὶ ἰόντος αὐτοῦ ἐπὶ
 τὴν πεντηκόντερον³ ἐπεφημίζετο.⁴
 Ὅ δὲ οἱ ἠπειλήσει, ἦν σὼς ἀπο-
 νοστήσει, πολλὸν μιν χρόνον παρ-
 θενεῦεσθαι.⁵ Ἡ δὲ ἤρήσατο ἐπι-
 τελέα ταῦτα γενέσθαι⁶ βούλεσθαι

soană; afară de aceasta, ficia
 sa avusese în somn visul următor: i s'a părut că tatăl ei
 eră ridicat sus în aer, și că îl spălă Jupiter și îl ungea soa-
 rele. După ce avu ea visul a-
 cesta, întrebuiță toate mijloa-
 cele pentru ca Policrat să nu
 meargă la Oroete; și chiar după
 ce se îmbarcă el pe penticon-
 teră, (ea) vociferă prevestind de
 rău. Atunci el o amenință că
 dacă s'ar reîntoarce teafăr o va
 lăsu mult timp fecioară. Ea răs-
 punse că făcea urări să se rea-

¹ λοῦσθαι. In genere, cum face și aci și la capitolul următor, Erodot
 întrebuițează forma contractată a verbului acestuia și nu forma ionică.

² παντοίη ἐγένετο. Un elenism însemnând «avut recurs la toate mijloa-
 cele posibile». Tot așa la Cap. 109 din Cartea IX, Erodot ne spune că Xerxes
 «παντοίως ἐγένετο» ca să se sustragă dela angajamentul ce îl luase față de Ar-
 tointe. E posibil ca în locuținea aceasta să se subțințeleagă «δεομένη», căci la
 Cap. 10 din Cartea VII unde Erodot se servă de aceeași expresie idiomatică
 găsim: «Τότε παντοῖοι ἐγένοντο Σκόβαι δεόμενοι Ἰώνων λῶσαι τὸν πόρον». —
 In loc de ἐγένετο unele ediții au ἐγένετο.

³ ἐπὶ τὴν πεντηκόντερον. In privința faptului că aci e vorbă de o
 penticonteră și nu de o trimenă, cum s'ar părea că erau vasele samiene după
 cele spuse mai sus la Cap. 44 (vezi mai sus cele expuse în nota 6, pag. 107).
 Trebuie notată aci și prezența articolului τὴν, care pare a implica că acest ba-
 stiment fatal eră cunoscut; e ca și cum ar fi zis autorul «vestita penticonteră».
 Pentru un caz analog vezi mai sus la Cap. 31, nota 1, pag. 75, asupra cuvîn-
 telor τῶν κακῶν.

⁴ ἐπεφημίζετο. Literal: «îi strigă prevestind de rău». Fata aceasta a lui
 Policrat, în urma visului ce l-a avut și a prevestirilor de rele cari amenințau
 să cadă pe capul tatălui ei, s'a simțit că eră datorica ei ca inspirată de zei să
 prevină în gura mare pe tatăl ei, și ca o profetă să declame relele ce le pre-
 vedeă. Tot astfel și Casandra din Troia alergă strigând pe ulițele Troiei nenor-
 ocirile cari trebuiau să cadă pe casa lui Priam, și când fu adusă roabă de
 Agamemnon la Micene, profetiză declamând uciderea lui de Cletemnestra. (Vezi
 Agamemnon lui Eschil). — Textul florentin, în loc de ἐπεφημίζετο are ἐφημίζετο;
 textul aldin și al lui Sanroft au ἐπεφημίζετο.

⁵ παρθενεῦεσθαι. Blakesley crede că amenințarea aceasta a lui Poli-
 crat e răspunsul la atitudinea de proorocă inspirată față de ficia lui. El o a-
 menință că o va dedica zeiței care o inspiră, poate Herei. Nu cred însă să fi
 fost acesta sensul, căci ar implica o doză de bătaie de joc și de dispreț pentru
 acțiunea divină, care nu prea concordă cu caracterul lui Policrat. Dacă ar fi
 fost vorbă ca Policrat să-și dedice ficia cultului unei zeități, ar fi a o condamná
 la o virginitate perpetuă dar nu timporară numai și Erodot nu ar fi zis «πορ-
 λὸν μιν χρόνον παρθενεῦεσθαι» ci πάντα χρόνον παρθενεῦεσθαι sau pur și simplu
 παρθενεῦεσθαι.

⁶ ἐπιτελέα ταῦτα γενέσθαι. Pentru expresia aceasta vezi mai sus
 pag. 40, nota 5.

γάρ. παρθενεύεσθαι πλέω χρόνον ἢ τοῦ πατρὸς ἐστερηθῆναι.¹

125. Πολυκράτης δέ, πάσης συμβουλίας ἀλογήσας,² ἔπλεε παρὰ τὸν Ὀροίτζα, ἅμα ἀγόμενος ἄλλους τε πολλοὺς τῶν ἐταίρων, ἐν δὲ δὴ καὶ Δημοκίδεα τὸν Καλλιφῶντος,³ Κροτωνιήτην ἄνδρα, ἠητρὸν τε ἔοντα⁴ καὶ τὴν τέχνην ἀσκέοντα⁵ ἄριστα τῶν κατ' ἑωυτόν. Ἀπικόμενος δὲ ἐς τὴν Μαγνησίην ὁ Πολυκράτης διεφθάρη κακῶς, οὔτε ἑωυτοῦ ἀξίως οὔτε τῶν ἑωυτοῦ φρονημάτων· ὅτι γὰρ μὴ⁶ οἱ Συρηκοσίων⁷ γενόμενοι τύραννοι,⁸ οὐδὲ εἰς τῶν ἄλλων Ἐλ-

lizeze ceeace spunea el; căci preferă mai bine să rămâie fecioară decât să fie lipsită de tatăl ei.

125. Polierat dar, neținând seamă de nici un sfat, a pornit pe mare la Oroete, luând cu el pe mulți dintre amicii (lui), printre cari și pe Democide, fiul lui Califon, un Crotoniat, carele eră medic și care își exercită profesia cu mai mare iscusință decât toți colegii lui. Indată ce sosi la Magnesia, Polierat pieri mizerabil, într'un mod care nu eră demn nici de dânsul, nici de aspirațiunile lui (cele mari); căci, cu excepția

¹ βούλεσθαι γάρ παρθενεύεσθαι πλέω χρόνον ἢ τοῦ πατρὸς ἐστερηθῆναι. Se subînțelege μᾶλλον după βούλεσθαι γάρ. Avem o construcție exact analogă în *Ciropedia* lui Xenofon (I, 4, § 3). — Anecdota aceasta relativă la fiica lui Polierat e relatată și de Filon care adaugă că Polierat, pe când îl ridică în cruce, repetă visul și cuvintele profetice ale ficei lui.

² ἀλογήσας. La Cap. 121 mai sus, autorul nostru se servă de două alte compuse ale verbelor λέγω și λογέω; avem καταλογέω și διαλέγομαι.

³ Δημοκίδεα τὸν Καλλιφῶντος. Dion Crisostom îl numește Demodocus.

⁴ Κροτωνιήτην ἄνδρα, ἠητρὸν τε ἔοντα. Punctuația adoptată în câteva ediții de a pune virgulă după Κροτωνιήτην și de a o suprimă după ἄνδρα e cu totul eronată, căci ἄνδρα se leagă cu Κροτωνιήτην și e un substantiv care în limba elină însoțește des numele neamului, patriei sau orașului natal; nu se poate lega așa bine cu specificarea unei profesii. — Crotona eră o colonie elină importantă în Italia de sus sau Magna Græcia și rivală celebră a Sibarifului pe care a reușit să-l distrugă cu desăvârșire; posedă o școală vestită de medicină care a produs și pe Alcmeon.

⁵ ἀσκέοντα. Câteva manuscrise au ἐπασκεύοντα; compusul acesta al verbului ἀσκέω se găsește și la Cap. 92 din Cartea VI și îl întrebunțează Euripid (*Suppl.*, vers 862) și Eschil (*Prometheus vincetus*, vers 1064).

⁶ ὅτι γὰρ μὴ. Avem la Cap. 18 din Cartea I, tot așa ὅτι μὴ în sens de exceptare.

⁷ Συρηκοσίων. Ortografia acestui nume variază în diferite ediții și manuscrise; am adoptat pe aceea pe care o găsem în cele mai multe și mai bune ediții.

⁸ οἱ Συρηκοσίων γενόμενοι τύραννοι. Erodot nu face aci aluzie decât la celebrii tirani ai Siracusei, frații Gelon, Hieron și Trasibul, cari au domnit în Siracusa în succesiunea dela anul 485 până la anul 466 înainte de Hristos. Deoarece după datele ce le avem, Erodot a murit cam pe la anul 429 înainte de Hristos, memoria splendoarei acestor mari stăpânitori sicilieni eră încă recentă când el eră stabilit la Thurium, în Italia de Sud. Primul din

ληρικῶν τυράννων ἄξιός ἐστι Πολυκράτει μεγαλοπρῆπειν¹ συμβληθῆναι. Ἀποκτείνας δὲ μιν οὐκ ἄξιός ἀπηγγείσας² Ὀροίτης ἀνεσταύρωσε. Τῶν δὲ οἱ ἐπομένων ὅσοι μὲν ἦσαν Σάμιοι, ἀπῆκε, κελεύων σφρέας ἑωυτῷ χάριν εἰδέναι ἔοντας ἔλευθέρους· ὅσοι δὲ ἦσαν ξεῖνοι τε καὶ δοῦλοι τῶν ἐπομένων, ἐν ἀνδραπόδων λόγῳ ποιούμενος εἶχε.

tiranilor din Siracusa, nici unul din ceilalți tirani elini nu este demn de a fi comparat ca munificență cu Policrat. Oroete, după ce îl ucise într'un mod care nu se poate descrie, (ii) răstigni (cadavrul). El dete drumul tututoror acelora din suita lui (Policrat) cari erau Samieni, spunându-le să-i fie recunoscători lui că erau liberi; pe aceia însă cari erau străini, sau ser-

frații aceștia, Gelon, a fost întâiu tiranul Gelei, orașul lui natal în Sicilia dela 491—485, când fu chemat să domnească la Siracusa lăsând fratelui său Hieron tirania Gelei. El domni în Siracusa dela anul 485—478. El mări în intervalul acesta importanța și puterea Siracusei. Elinii cerură ajutorul lui în contra lui Xerxes, dar un atac din partea Cartaginezilor în contra Siracusei îl puse în neputință de a aduce Elenilor din Grecia ajutorul cerut. El dobândi o victorie strălucită asupra Cartaginezilor aproape de Himera, în aceeași zi, se zice, în care avu loc bătălia dela Salamina (Cartea VII, Cap. 166). Gelon lăsă după el amintirea unui domitor valoros și blând cu supușii săi, și Dion îi dă epitetele de εὐεργέτης καὶ σωτὴρ καὶ βασιλεὺς (XI, 26). — Despre Hieron care succedă fratelui său pe tronul Siracusei, știm că a fost un mare protector al artelor și al poeziei și a fost mult cântat de poeți, mai ales de Pindar, și curtea sa fu ilustrată prin prezența acestui poet precum și a lui Eschil, Simonide, Xenofon și alții. El fu mai despotie decât predecesorul său și stabili un sistem de spionaj care cauză multe nemulțumiri. El muri la Catana la anul 467. Despre splendoarea curții lui vezi Pindar (*Pit.*, I—III). Cel de al treilea frate, Trasibul, fu mai puțin celebru și nu domni decât un an.

¹ μεγαλοπρῆπειν. Cuvântul acesta indică acea eleganță și acea liberalitate distinsă pe care Elinii le considerau ca fiind cele mai esențiale calități pentru un suveran sau pentru un bărbat carele ocupă o situație importantă în stat. Aristotel, în două pasaje din scrierile sale ne definește ceea ce înțelege el prin μεγαλοπρῆπεια. Astfel în Rhetorica lui (I, 8) găsim: μεγαλοπρῆπεια δὲ ἀρετὴ ἐν δαπάνημασι μεγέθους ποιητικῆ, μικροψυχία δὲ καὶ μικροπρῆπεια τῶν ἄνθρωπων; și iarăși în Etica lui (IV): ἐστὶ τῶν δαπανημάτων οὐα λέγομεν τὰ οὐκ ἄριστα, οἷον τὰ περὶ θεοῦ ἀναθήματα καὶ κατασκευαὶ καὶ θυσίαι, ὁμοίως δὲ καὶ ἕσα περὶ πάντων τῶν δαιμόνιων καὶ ὅσα πρὸς τὰ κοινὰ εὐφροσύνη καὶ εὐχολογίαι ἐστὶν, οἷον εἰ ποῦ χορηγεῖν οἰοῦνται δεῖν λαμπρῶς ἢ εὐρηραγοῦν ἢ καὶ ἐστιῶν τὴν πόλιν. Gustul rafinat și cult al Elinilor însă nu califică de μεγαλοπρῆπεια ceea ce eră ostentațiune vulgară și risipă; aceasta eră calificată de βαναυσία (vulgaritate); asemenea nu mai eră μεγαλοπρῆπεια risipa aceea care are mai mult caracterul unei reclame personale, și la care au obiceiul parvenitii să recurgă ca să-și facă o poziție, lucru pe care îl spune lămurit Aristot tot în Etica lui: οὐδ' γὰρ εἰς ἑαυτὸν δαπανηρὸς ὁ μεγαλοπρῆπής, ἀλλ' ἐς τὰ κοινά.

² Ἀποκτείνας δὲ μιν οὐκ ἄξιός ἀπηγγείσας. Lucian (*Contempl.*, § 14) și Dion Chrisostom (*Orat.*, XVII), spun că Policrat a fost tras în țeară (ἀνασκοποῦσθαι). Alții ca Wesseling, Bähr, Larcher s.c.l., cred că el ar fi fost jupuit de viu. Sigur că ambele aceste două suplicii sunt de o cruzime și de o sălbăticie oribilă, dar totuși nu comportă reticența manifestată aci de autorul nostru. De aceea, Wilkinson bănuiește că ar fi vorba de un supliciu și mai oribil și mai rar practicat, cum ar fi acela de σάφρασις descris de Plutarch în *Vieța lui Artaxerxe* (§ 16).

Πολυκράτης δὲ ἀναγκραζόμενος ἐπετέλεσεν¹ πᾶσαν τὴν ὄψιν τῆς θυγατρὸς ἑλοῦτο μὲν γὰρ ὑπὸ τοῦ Διὸς² ὅπως ὄσι,³ ἐχρίστο δὲ ὑπὸ τοῦ ἡλίου, ἀνιείς αὐτὸς ἐκ τοῦ σώματος ἐκμάδα Πολυκράτης μὲν δὴ αἱ πολλαὶ εὐτυχίαι ἐς τοῦτο ἐτελεύτησαν, τῇ οἱ Ἀμασις ὁ Αἰγύπτου βασιλεὺς προεμαντεύσατο.⁴

126. Νρόνῳ δὲ οὐ πολλῷ ὕστερον καὶ Ὀροίετα Πολυκράτης τίσις⁵ μετέληθον. Μετὰ γὰρ τὸν Καμβύσεω θάνατον καὶ τῶν Μάγων τὴν βασιληίην.⁶ μένων ἐν τῇσι Σάρδεισι Ὀροίτης ὠφέλει μὲν οὐδὲν Πέρσας, ὑπὸ Μήδων ἀπαραιρημένους τὴν ἀρχήν.⁷ ὁ δὲ

vitori ai suitei, el îi consideră ca robiți. Policrat, suspendat (pe cruce), îndeplini întreg visul ficei lui; căci el eră spălat de Joe de câte ori ploua și uns de soare când se exalau emanațiunile din trupul lui. Acesta dar fu rezultatul marilor noroace ale lui Polierat, cari îl conduseseră acolo unde îi prezisese Amasis, regele Egiptului.

126. Nu trecu mult timp însă și urgia divină răsbună pe Policrat, căzând pe capul lui Oroete. Căci după moartea lui Cambise și cât timp ținū regimul magilor, Oroete rămânând la Sarde, nu fu de nici un folos

¹ ἐπετέλεσε. Mai sus la capitolul precedent avem ἐπιτελία ταῦτα γενέσθαι unde avem adjectivul în loc de verb ca aci. Sensul este de a aduce la îndeplinire, de a face împliniți.

² ἑλοῦτο μὲν γὰρ ὑπὸ τοῦ Διός. Trebuie aci să înțelegem că Jupiter eră adorat la Samos mai mult ca zeul fenomenelor atmosferice, ca Jupiter Pluvius sau ca Jupiter Aetherius al lui Lucretiu, deci ploaia eră una din manifestările lui.

³ ὅπως ὄσι. ὅπως cu optativul are sensul de *de câte ori*. Tot așa la Cap. 11 din Cartea I avem ὅπως ἢ βασιλεια καλέσει, de câte ori îl chemă regina.

⁴ Πολυκράτης μὲν δὴ αἱ πολλαὶ εὐτυχίαι ἐς τοῦτο ἐτελεύτησαν, τῇ οἱ Ἀμασις Αἰγύπτου βασιλεὺς προεμαντεύσατο. Clauza aceasta finală a capitolului 125 lipsește în două manuscrise, în cel sanroftian din Cambridge și în cel wesselingian din Viena. Autorul se referă firește la cele spuse de el mai sus la Cap. 43 ὅτι οὐκ εὐτελευτήσεν μίλλοις. — Pentru construcția ἐς τοῦτο ἐτελεύτησαν, τῇ s.c.l., vezi mai sus Cap. 61, κατὰ τοῦτο τῇ s.c.l.

⁵ τίσις. Zeitățile răsbunătoare deci aci Πολυκράτης τίσις, zeitele răsbunătoare ale lui Policrat. Expresia aceasta poetică e repetată de Erodot la finele Cap. 128. Vezi și la Cartea VI, Cap. 86, versurile oracolului reproduse acolo.

⁶ καὶ τῶν Μάγων τὴν βασιληίην. Valchenaer bănuie că în loc de καὶ ar trebui cetit aci κατὰ, căci aceasta din urmă prepoziție se acordă mult mai bine decât conjuncțiunea cu sensul temporal, pe care voeste autorul să-l indice și care este pe timpul cât dură regimul Magilor. Avem κατὰ în acest sens temporal la începutul Cap. 67 din Cartea I.

⁷ μένων ἐν τῇσι Σάρδεισι Ὀροίτης ὠφέλει μὲν οὐδὲν Πέρσας, ὑπὸ Μήδων ἀπαραιρημένους τὴν ἀρχήν. Acest pasaj e interesant din mai multe puncte de vedere, și ca arătând politica urmată de un satrap persan puternic servind sub un alt regim decât acela sub auspiciile căruia fusese orânduit, și apoi din cauza cuvântului Μήδων și nu Μάγων, care figurează mai sus în această frază și care arată că autorul are cunoștință de o altă versiune relativ la revolta în contra lui Cambise, care a adus pe Smerdis magul pe tron. În seama care ne-o dă Erodot mai sus la Cap. 66 despre ultimele dorințe pe

ἐν ταύτῃ τῇ παραχῆ¹ κατὰ μὲν Persilor cărora Mezii le răpi-
 ἔκταις² Μιτραβάτα³ τὸν ἐξ Δα- seră dominațiunea; căci el, în

cari le exprimă Cambise amicilor lui, el zice că Cambise i-ar fi rugat »μή περιδεῖν τὴν ἡγεμονίην αὐτοῖς ἐς Μήδους« găsim iar aceeaș notă, și nu mă îndoiesc că această notă este cea justă și că Cambise a recomandat Persilor să nu cedeze puterea în mâna Mezilor și nu a vorbit de Magi. Magismul a jucat un rol secundar în uzurparea lui Smerdis Magul, mișcarea reală a avut de scop restabilirea supremației medice. În general, Erodot în povestirea acestei episoade a uzurpării lui Smerdis magul urmează o tradiție magiană și nu achemenidă, el tratează uzurparea falsului Smerdis ca o mișcare personală și cel mult a unei secte religioase, pe când în realitate a fost o mișcare politică tinzând a restabili supremația medică distrusă de Ciru. Numai acesta este modul just de a privi uzurparea lui Smerdis magul, și e în conformitate cu versiunea persană consemnată pe inscripția dela Behistun. Se înțelege că eră o legătură între chestiunea religioasă și cea politică, pentrucă magismul eră religia predominantă a Mezilor, pe când religia dualistică eră cea persană primitivă și în specie aceea a regilor achemenizi. Iată de ce inscripția dela Behistun spune că după moartea lui Gomates (Smerdis Magnus), »Darius restaură cânteccele sacre și ritual lui Ormuzd încredințându-le familiilor dela cari le răpise Gomates magul. Am restabilit statul la locul unde eră în Persia, în Media și în provincia, cum eră așa am restabilit ceace se răpise. Prin grația lui Ormuzd am făcut eu ce am făcut și am restabilit familia noastră la locul unde eră« s.c.l. (Inscripția dela Behistun, § 14). — Intru cât se atinge de Oroete, Blakesley trage concluziile următoare asupra atitudinii acestui satrap, cu ocazia acestei crize în istoria dinastiei achemenizilor. Probabil, zice Blakesley, că Oroete cu forțele de cari dispunea ca satrap, s'a dat de partea răsvrătiților în contra lui Cambise și a contribuit la schimbarea de regim cu speranța de a căpăta o suveranitate a lui proprie încurajat fiind de exemplul altor satrapi și de liberalele promisiuni pe cari le făcuse falsul Smerdis. El profita de protecția și de favorurile regimului mago-medic, dar îndată ce se prăbuși acest regim și se restabili dominațiunea persană a Achemenizilor, Oroete își găsi răsplata ce o merită pentru trădarea și cruzimile lui. — În loc de ὠφέλις: care e forma ce o găsim în toate manuscrisele, mai mulți comentatori și editori propun formă ionică ὠφέλις, subț cuvânt că e mai naturală limbii în care scrie Erodot, și mai ales fiindcă puțin mai jos în capitolul acesta avem ἐπιβόησις și nu ἐπιβόησι; repet aci ceace am observat dejă de mai multe ori, că nu trebuie să căutăm unitate de dialect în limba lui Erodot; el se servă în multe cuvinte de forma ioniană și de cea atică fără distincție și poate foarte bine să fi scris aci ὠφέλις: în dialectul atic și imediat după aceasta să se fi servit mai jos de forma ionică ἐπιβόησις.

¹ ἐν ταύτῃ τῇ παραχῆ. Se face aluzie aci la completa anarhie care a domnit în Persia dela sfârșitul domniei lui Cambise și până la moartea falsului Smerdis. Tot așa mai jos la Cap. 150 autorul nostru zice: »ἐν ὅσῳ γάρ ὁ τς μάρτος ἦρχε καὶ οἱ ἐπὶ ἐνανέστησαν, ἐν τοῦτῳ παντὶ τῷ χρόνῳ καὶ τῇ παραχῆ κ.τ.λ.« Și în adevăr cât timp a durat domnia lui Smerdis, imperiul eră desmembrat, satrapii se considerau ca suverani independenți, se revoltau și sfidau autoritatea imperială și anarhia și desordinea cea mai completă domniă pretutindeni. Nu e dar de mirare că îndată ce Darius a venit pe tron, prima lui grijă a fost de a reîntegră imperiul și de a pune mâna pe satrapii și pe principii rebeli, nouă din cari cu mâinile legate fi vedem figurând pe basorelieful de pe piatra dela Behistun.

² κατὰ μὲν ἔκταις. Tmesis pentru κατὰκταίς. De asemenea figură gramaticală avem suficiente exemple în Erodot, dar ceace e remarcabil aci e că tot în fraza aceasta unde ea se repetă avem numai prepoziția κατὰ, pe când verbul principal ἔκταις dispore și e numai subînțeles κατὰ ἐς τοῦ Μιτραβάταω τὸν παῖδα s.c.l.

³ Μιτραβάτα. Pentru ortografia acestui nume propriu persan, vezi mai sus nota 3 dela pag. 270.

σκολείου ὑπαρχον,¹ ὅς οἱ ὠνεΐδισε τὰ ἐς Πολυκράτεια ἔχοντα,² κατὰ δὲ³ τοῦ Μιτραβάτεω⁴ τὸν παῖδα Κρανάσπην,⁵ ἄνδρας ἐν Πέρσῃσι δοκίμους, ἄλλα τε ἐξῆβρισε παντοῖα καὶ τινα ἀγχαρήσιον⁶ Δαρσίου ἐλθόντα παρ' αὐτόν, ὡς οὐ πρὸς ἡδονὴν οἱ ἦν τὰ ἀγγελλόμενα,⁷ κτείνει μιν ὀπίσω κομιζόμενον, ἄνδρας οἱ ὑπέισας⁸ κατ' ὁδόν.⁹ ἀποκτείνας δὲ μιν ἤρᾶνισε αὐτῷ ἔπιπῳ.¹⁰

timpul acestei perioade turbure, ucise pe Mitrabate, satrapul Dasciliei, carele (pe vremuri) îi făcuse muștrări cu privire la Polierat, mai ucise și pe Cranaspe, fiul lui Mitrabate, bărbați de seamă printre Persani, și trufia lui se manifestă în diverse moduri; între altele, venind (odată) la el un curier (trimis) de Dariu, și fiindcă mesajul (pe care îl aduseser) nu eră (toemai) pe placul^o lui, po-

¹ τὸν ἐκ Δασκυλείου ὑπαρχον. La Cap. 120 de mai sus Mitrabates e desemnat ca ὄνομό ἀρχοντα τοῦ ἐν Δασκυλείῳ. Pentru orașul și provincia Dascileon, vezi mai sus nota 4, pag. 270, asupra pasajului aci citat.

² τὰ ἐς Πολυκράτεια ἔχοντα. Verbul ἔχω e întrebuintat tot în sensul acesta relativ la Cap. 16 mai sus: αἱ ἐς τὴν ταφὴν τε καὶ τὸν ἄνθρωπον ἔχουσαι, și Erodote ne procură destule exemple unde se servă de această expresie; așa avem între altele τὰ ἐς Ἡσιόδον τε καὶ Ὀμήρου ἔχοντα la Cartea II, Cap. 53. În fine putem cită și pe Pausanias (I, 2, § 4).

³ κατὰ δὲ. Vezi mai sus nota 2, pag. 291.

⁴ Μιτραβάτεω. În edițiile lui Sayce și Creutzer precum și în cele mai multe manuscrise se scrie Μιτροβάτεω. Am indicat mai sus la nota 3, dela pag. 270, pentru ce am preferit forma Μιτραβάτεω.

⁵ κατὰ δὲ τοῦ Μιτραβάτεω τὸν παῖδα Κρανάσπην. Unele manuscrise au κατὰ δὲ τὸν Μιτροβάτεω παῖδα Κρανάσπην. Unii în loc de Κρανάσπην au Κρανάστην, care trebuie să fie o eroare căci terminația *aspe* e curat persană în vreme ce *aste* nu e.

⁶ ἀγχαρήσιον. Acest cuvânt e un adjectiv și trebuie suplinit ἄνδρα. Acești ἀγχαρήσιοι ἄνδρες erau curieri speciali călări pe cari îi întrebuintau regii Persiei ca să ducă ordinele lor în provincii sau orice altă comunicare aveau de făcut și să-i aducă răspuns cât mai repede. Intocmai ca și împărații romani, regii Persiei instalaseră un serviciu regulat de curieri pe marile căi militare de comunicație, și Erodote descrie sistemul acesta la Cap. 97 din Cartea VIII, unde îl compară cu *lampadoforiile* elenice. Eră un fel de sistem postal primitiv. Marco Polo vorbește de un sistem similar ca întrebuintat de Mongolii de către succesorii hanului tătarăsc, Ghenghis Han, — Cele mai multe manuscrise au ἀγγελιτηφόρον aci în loc de ἀγχαρήσιον. Singurele manuscrise, cel sancroftian din biblioteca colegiului Emmanuel la Cambridge și cel wesselingian din Viena au ἀγχαρήσιον și cei mai buni comentatori bănnesc că ἀγγελιτηφόρον s'a substituit cuvântului original mai puțin cunoscut dintr'o glosă explicativă notată la margine de vreun scholiast.

⁷ ὡς οὐ πρὸς ἡδονὴν οἱ ἦν τὰ ἀγγελλόμενα. Bähr traduce pe latinește «cum ei grata non essent regis mandata». O frază similară cu aceasta se află în *Banchetul* lui Platon.

⁸ ἄνδρας οἱ ὑπέισας. Verbul ὑπέισας nu δέισας cum propune Cobet a se ceti atât aci cât și la Cap. 103 din Cartea VI, însemnează a postă pe furis. Bähr traduce «viroi în insidii clam collocans».

⁹ κατ' ὁδόν. Câteva manuscrise, de importanță însă inferioară, au κατ' οὐδόν.
¹⁰ αὐτῷ ἔπιπῳ. Cu cal cu tot. Așa avem mai sus la Cap. 100 αὐτῷ τῷ κάλυξαι ἔψουσι unde am tradus «o fierb cu calice cu tote».

127. Δαρειός δὲ ὡς ἔσχε τὴν ἀρχήν, ἐπεθύμει τὸν Ὀροίτεα τίσασθαι, πάντων τε τῶν ἀδικημάτων εἵνεκεν καὶ μάλιστα Μιτραβάτεω¹ καὶ τοῦ παιδός. Ἐκ μὲν δὲ τῆς θείης² στρατὸν ἐπ' αὐτὸν οὐκ ἐδόκει πέμπειν, ἅτε οἱ οἰδέοντων³ ἔτι τῶν πρηγμάτων, καὶ νεωστὶ ἔχων τὴν ἀρχήν, καὶ τὸν Ὀροίτεα μεγάλην τὴν ἰσχὴν πυνθανόμενος

stă o ambuscadă să-l pândească pe drum și (astfel) îl ucise când se înapoia; și după ce l-a ucis l-a făcut să dispară cu cal cu tot.

127. Dariu, îndată ce puse mâna pe putere, avu poftă să-și răsbune pe Oroete pentru toate nelegiuirile (ce le comisese el) și mai ales (pentru aceea comisă) în contra lui Mitrabate și a fiului (lui). Totuș el nu a socotit (prudent) să trimită dela început o expediție militară în contra lui, pentrucă, mai întâiu, situația lui proprie eră încă nelămurită, și, apoi, eră nou ve-

¹ Μιτραβάτεω Vezi mai sus nota 3, pag. 270.

² Ἐκ μὲν δὲ τῆς θείης. La finele Cap. 161 din Cartea II, avem identic această expresie ἐκ τῆς θείης și am tradus prin imediat. Vezi vol. II, pag. 441, nota 5. Aci odelă început corespunde mai bine cu exigentele textului.

³ ἅτε οἱ οἰδέοντων. Manuscrisele sacroftian și wesselingian omit pe οἱ, toate celelalte precum și textul lui Gaisford îl rețin. Sensul verbului οἰδέω este a umfla sau inflama, de unde a turbură și aplicat situațiunii unei persoane ca aci se poate traduce prin situația turbure sau critică. — Nu e de mirare ca Dariu, la începutul domniei lui, să fi ezitat să ica măsure drastice în contra unui satrap puternic, căci în adevăr, el nu putea în cursul primilor șase ani ai domniei lui să zică că situația lui eră clară și stabilă, și Wilkinson observă că în decursul acestor șase ani el a avut nu mai puțin decât nouă revolte de potolit și anume: 1) o revoltă combinată a trei provincii din cele mai importante ale imperiului, adică Asia, Media și Armenia, când un descendent (sau un pretins descendent) al vechei linii domnitoare în Media, unul Xatrite din familia lui Ciaxare a pus stăpânire pe tronul Mediei. Șase bătălii importante au avut loc între revoltați și generalii lui Dariu, din cari una pe Idarnes. Dariu atunci se puse însuș în campanie, Xatrite fu învins, rob și ucis la Egbatana. Aceasta fu răscoala medică despre care vorbește în treacăt Erodote în Cartea I, la Cap. 130; 2) o revoltă în Susiana sub Atrines, fiul lui Opodarnes, care fu potolită lesne; 3) o revoltă în Babilonia, în capul căreia se află un om care pretindea că eră fiul lui Labinet (Nabunit), ultimul rege al Babiloniei. Această revoltă fu foarte serioasă și Dariu se puse singur în capul oștirii lui bătând pe insurgenți în două bătălii mari, după care Babilonia se supuse pentru a nu fi asediată; 4) o revoltă de mică importanță în Segartia; 5) o revoltă în provinciile despre răsărit, adică în Parthia, în Ircania și în Margiana, parte din Bactriana pe care o potoli Istaspe, tatăl lui Dariu, ajutat de Dadarec, satrapul Bactriei; 6) o revoltă în Persia chiar sub un alt pretendent care se zicea și el a fi Smerdis; 7) o a doua revoltă sus citată de către acest non fals Smerdis; 8) o a doua revoltă în Babilonia, care e probabil aceea care Erodote a voit s'o descrie și care a fost înăbușită de către Intaferne, unul din generalii lui Dariu, și în fine 9) răscoala Sacilor sau a Sciților. Nu se știe exact la ce epocă în cursul acestei perioade de 6 ani au avut loc procedările lui Dariu în contra lui Oroete. Ele probabil că au precedat revolta a doua a Babiloniei, dar nu mai mult ca un an sau doi.

ἔχειν τὸν χίλιτοι μὲν Περσέων ἐδορυφόροισιν,¹ εἶχε δὲ νομὸν τὸν τε Φρύγιον καὶ Λύδιον καὶ Ἰωνικόν.² Πρὸς ταῦτα δὴ ὧν ὁ Δαρειὸς τάδε ἐμνησανήσατο. Συγκλήσας Περσέων τοὺς δοκιμωτάτους,³ ἔλεγέ σφι τάδε: »Ὁ Πέρσαι, τίς ἄν μοι τοῦτο ὑμέων ὑποστᾶς ἐπιτελέσειε σοφίη⁴ καὶ μὴ βίη τε καὶ ὀμίλῳ;⁵ ἔνθα ἄρ σοφίης δέει, βίης ἔργον οὐδέν. Ὑμέων δὴ ὧν τίς ἄν⁶ μοι Ὀροί-

nit la putere, și (în fine), pentru că aflase că Oroete era foarte puternic; (și în adevăr), o mie de Perși formau garda lui personală, și (mai) avea sub stăpânirea lui satrapiile Frigiei, ale Lidiei și ale Ioniei. Așa fiind, Dariu a recurs la strategia următor. Convocând la un loc pe cei mai de seamă dintre Perși, le vorbi astfel:

¹ τὸν χίλιτοι μὲν Περσέων ἐδορυφόροισιν. Aceasta ne arată faptul și puterea ce o aveau acești satrapi persani. Curtea lor era organizată după modelul celei imperiale cu care rivalizau, și nu ar fi de mirare ca uneori curtea unui satrap să fi întrecut chiar curtea Regelui. Aveau deci personalul curții lor, haremul și eunucii lor ca să-l păzească, sentințele lor și garda lor personală pe care Elenii o numiau *δορυφόροι*, din care cuvânt s'a format verbul *δορυφόρεω*, a sta de gardă.

² εἶχε δὲ νομὸν τὸν τε Φρύγιον καὶ Λύδιον καὶ Ἰωνικόν. Aceste trei satrapii sunt acelea cari formează cele trei prime satrapii din sistemul cadastral al lui Dariu, descris mai sus la Cap. 90—94, dar nu trebuie să conchidem că în timpul lui Oroete era încă înființat acest sistem. Cred că Oroete a succedat situațiunii pe care o avusese Arpag înainte (vezi mai sus nota 3, pag. 269), și că Erodote se exprimă în termenii unei organizații ulterioare. De fapt, după cuvintele acestea ar rezultă că dominațiunea lui Oroete se întindea peste întreaga Asia Mică, cu excepția Ciliciei, așa că el era un fel de mare suveran. Nu e de mirare deci ca Dariu, la începutul domniei lui, să fi ezitat să se lege de Oroete și să-l fi atacat în mod franc, și nu mă îndoiesc iar că divizia pe satrapii făcută de Dariu, cum o vedem descrisă în Cap. 90—94 incluziv, a fost efectuată de acel monarh pentru a micșora importanța periculoasă pentru unitatea imperiului a unor oameni cum erau Ariande, Arpag, Oroete și alții. Blakesley compară situația lui Dariu, nou venit pe tronul Persiei, față de Oroete cu situația Impăratului roman Vitellius când s'a suit pe tron, față de Vespasian.

³ δοκιμωτάτους. Singur manuscrisul Colegiului Emmanuel la Cambridge și perechea lui din Viena au *λογιμωτάτους*. De fapt e indiferent pe care din aceste variante le adoptăm, căci Erodote le consideră, cum și este, sinonime; dacă am preferat pe *δοκιμωτάτους* e numai pentru că figurează în textul lui Gaisford și în majoritatea manuscriselor. În capitolul precedent am avut *ἀνδρας δοκίμους*; tot așa la Cap. 135 și 143; la Cartea I, Cap. 152 avem *δοκιμωτάτων* și la Cap. 158 din aceeași Carte *ἀνὴρ δοκίμος*. Pe de altă parte în Cartea aceasta la Cap. 65 avem *Περσέων τοὺς λογιμωτάτους*; adjectivul *λόγιμος* e întrebuintat iar la Cap. 138 din Cartea IV și la Cap. 15 și 24 din Cartea IX. Vedem dar că Erodote s'a servit în mod indiferent când de una, când de cealaltă expresie.

⁴ σοφίη. În Cartea aceasta la Cap. 4 și 85 avem cuvântul acesta luat în sens de *prudentă*.

⁵ ὀμίλῳ. Literal *multime*, dar aci prin analogie gălăgia care o fac mulți oameni strănsi la un loc.

⁶ ἄν. Multe ediții și chiar manuscrise omit pe *ἄν* aci pe cuvânt că am avut această particula mai sus »τίς ἄν μοι τοῦτο ὑμέων ὑποστᾶς ἐπιτελέσειε» și că aci s'ar putea subînțelege. Nu cred acest argument suficient, mai ales că a intervenit o clauză între aceea invocată de aici ce suprimă pe *ἄν* și aceasta.

»τα ἢ ζῶοντα ἀγάγοι, ἢ ἀποκτεί-
 »νε; ὅς ὠφέλησεν μὲν ἡ Πέρσας
 »οὐδὲν, κακὰ δὲ μεγάλα ἔοργε.¹
 »τοῦτο μὲν ὄμο ἡμέων² ἤϊστωσε,
 »Μιτραβάτεα³ τε καὶ τὸν παῖδα
 »αὐτοῦ· τοῦτο δὲ καὶ⁴ τοὺς ἀνα-
 »καλέοντας αὐτὸν καὶ πεμπομένους
 »ὅπ' ἡμεῦ κτείναι,⁵ ὄβριον οὐκ ἀνά-
 »σχιστον φαίνων. Πρὶν τι ὧν μέζον
 »ἔξεργάσασθαι μιν Πέρσας κακόν,
 »καταλαμπτέος⁶ ἐσσι ἡμῖν θα-
 »νάτωα.

»O Perșilor, care dintre voi va
 »întreprinde pentru mine un
 »lucru care cere mai mult tact
 »decât violență și sgomot? Căci
 »acolo unde e nevoie de pru-
 »dență, forța nu e de nici un
 »folos. Carele dintre voi îmi
 »va aduce viu pe Oroete sau
 »îl va ucide pentru mine? Acest
 »om nu a fost niciodată de fo-
 »los Perșilor, și a săvârșit cri-
 »me mari; pe de o parte, el a
 »ucis pe doi dintre ai noștri,
 »pe Mitrabate și pe fiul ace-
 »stuia; pe de altă parte, pe
 »acei cari, trimiși de mine, tre-
 »buiau să-l revoace, i-a ucis,
 »dând exemplu de nesuferită
 »îndrăzneală. Înainte ca el să
 »facă rău mai mare Perșilor
 »trebuie ca noi să-l împiedicăm
 »prin moarte».

¹ ἔοργε. La Cap. 127 din Cartea I avem forma ἔοργεα.

² ὄμο ἡμέων. Aceste cuvinte cred că indică cum că Mitrabate ar fi fost de neam Achemenid, prin urmare consăngean cu Dariu. Aceasta ar explica și ura lui Oroete în contra colegului său și setea lui Dariu de a răsbună moartea acestuia. Oroete profitând de starea anarhică de sub regimul falsului Smerdis la a căruia cauză se alipise, trădând interesele partidului Achemenid, eră natural ca având vecin cu el pe un satrap achemenid cum eră Mitrabate, să caute să-lucidă. Așa fiind, faptele mi se par foarte clare.

³ Μιτραβάτεα. Pentru ortografia acestui nume, vezi mai sus nota 3, dela pag. 270.

⁴ καὶ. Omis în biblioteca mediceană din Florența.

⁵ τοὺς ἀνακαλέοντας αὐτὸν καὶ πεμπομένους ὅπ' ἡμεῦ κτείναι. Aceasta amplifică pasajul ὡς οὐ πρὸς ἡδονὴν οἱ τὴν τὰ ἀγγελκόμενα din capitolul precedent. Noul rege Dariu, nemulțumit cu purtarea lui Oroete care partiză cu regimul medic, a trimis o misiune către Oroete, și anume un curier purtător de firman prin care el eră revocat. Obiectul mesajului nefiind pe placul lui Oroete, el nu se supuse și pune de pânduște pe curier la reîntoarcere și-l ucide. Sistemul acesta a fost des întrebuițat de pași turci și de guvernatori persani cu tendințe subversive în contra suveranului lor, și când un ordin al Sultanului nu eră după gustul lui Ali Pașa, acest faimos pașa al Ianinei puneă sbiri de ai lui să atace pe curier și să fure firmanul. — Să notăm pluralul ἀνακαλέοντας și πεμπομένους aci, în vreme ce la capitolul precedent s'a vorbit numai de un curier. Cred că erau doi sau trei, nu unul.

⁶ καταλαμπτέος. Vezi nota 8 de la pag. 167, asupra cuvântului ἐπιλαμπτέος. καταλαμπτέος este forma ionică pentru κατιληπτέος.

128. Δαρειὸς μὲν ταῦτα ἐπειρώτα, τῷ δὲ ἄνδρες τριήκοντα ὑπέστησαν, αὐτὸς ἕκαστος ἐθέλων ποιῆσαι ταῦτα. Ἐρίζοντας δὲ Δαρειὸς κατελάμβανε,¹ καλεῶν πάλλεσθαι.² παλλομένων δὲ, λαγχάνει ἐκ πάντων Βαγαῖος³ ὁ Ἀρτόντεω.⁴ Λαχῶν δὲ ὁ Βαγαῖος⁵ ποιεῖ τοιαύτῃ βιβλία⁶ γραφάμενος πολλὰ καὶ περὶ πολλῶν ἔχοντα⁷ πρηγμάτων, σφρηγιδά σφι ἐπέβαλε τὴν Δαρειῶν· μετὰ δὲ ἦγε ἔχων ταῦτα ἐς τὰς Σάρδις. Ἀπικόμενος δὲ καὶ Ὀροίτεω ἐς ὄψιν ἐλθὼν, τῶν βιβλίων ἐν ἕκαστον περιαιρέμενος,⁸ ἐδίδου τῷ γραμματιστῇ τῷ βασιλεῖ ἑπιλέγεσθαι.⁹ γραμμα-

128. Aceste întrebări le puse deci Dariu; pentru el săriră (îndată) treizeci de bărbați, voidind fiecare să facă el lucrul acesta. Și fiindcă se sfădiau între dânșii, Dariu îi reținū și le porunci să tragă la sorți; trăgându-se (sorti), acelea, dintre toți, căzură peste Bageu, fiul lui Artonte. Odată desemnat de sorți, iată cum procedă Bageu: făcū o mulțime de scrisuri trătând despre diverse materii, și puse sigiliul lui Dariu pe ele; după aceea, luând acestea cu el, plecă la Sarde. Sosind

¹ κατελάμβανε. Avem verbul acesta καταλαμβάνω în sensul de a opri la Cap. 46 din Cartea I și la Cap. 9 din Cartea VII. E lesne de înțeles cum ajunge să capete sensul acesta, când sensul original este de a apuca și de a țineă în mână.

² πάλλεσθαι. Vocea aceasta medie a verbului πάλλω însemnează în dialectul ionic a scutură pentru a amestecă sorții într'o urnă sau într'un coif, deci a trage la sorți. În limba atică s'ar zice κληροδοῦναι care e vocea medie a verbului κληρῶν dela κλήρος, bila sau buletinul pentru tras sorți. Avem în *Iliada* lui Omer (III, vers 316) și în *Odissea* (X, vers 208) expresia «κλήρους ἐν κωνέη χαλκήρεϊ πάλλον». Scriitorul Perikide (101), pretinde că πάλλω nu e decât o altă formă a lui βάλλω din care latinii au verbul pollo. Acela pe care sorții îl desemnau se ziceă κλήρω λαχεῖν sau πάλω λαχεῖν. Vezi mai sus Cap. 83 precum și Cartea IV, Cap. 94 și 153. Vezi asemenea *Electra* lui Sofocle, vers 711.

³ Βαγαῖος. Numele acesta în compunerea căruia intră cuvântul arian *Baga* sau *Maga* care însemnează divinitate, însemnează în limba persană «iubit de Dumnezeu sau «Teofil» cum ar zice Elinii. Cuvântul slavon *Bog* pentru Dumnezeu e în legătură cu *Baga* al arienilor și probabil că μέγας în limba elină are legătură cu aceeași origine.

⁴ Ἀρτόντεω. La Cap. 67 din Cartea VII, avem numele Artintes și la Cap. 130 din Cartea VIII, acela de Artaintes, cari sunt cred toate diferitele forme date de Erodot unuia și aceluiaș nume persan.

⁵ Λαχῶν δὲ ὁ Βαγαῖος. Vezi mai sus nota 2, pag. 286.

⁶ βιβλία. Orice document scris se poate numi βιβλίον și nu e necesarmente o carte. Bähr traduce prin *libellum* și interpretează întreaga frază «libelli multi et in quibus de multis rebus agebatur». Nu putem zice hârtii sau scrisori și am preferat expresia din urmă.

⁷ ἔχοντα. Luat aci în sens de a trată despre, când e însoțit de prepoziția περὶ.

⁸ περιαιρέμενος. Vezi mai sus nota 6 dela pag. 102. A scoate ceva care acopere încunjurând, cum ar fi a scoate un inel din deget sau un sul dintr'o legătură, deci aci a desface. Bähr explică «detrahens sigillum, solvens singules litteras, seu vinculum eujusque epistolæ».

⁹ ἐπιλέγεσθαι. Acest verb e destul de des întrebuintat de Erodot în sensul acesta de a ceti. Vezi mai sus la Cap. 41 și 43, la Cartea I, Cap. 124 și 125, la Cartea II, Cap. 125 și în alte locuri.

τιστάς δὲ βασιλῆϊους οἱ πάντες ὑ-
παρχοὶ ἔχουσι. ¹ Ἀποπειρώμενος ²
δὲ τῶν δορυφόρων ³ ἐδίδου τὰ βι-
βλία ὁ Βαγαίος, εἰ ἐνδεξάτατο ⁴
ἀπόστασιν ἀπὸ Ὀροίτεω. Ὀρέων δὲ
σφέας τὰ τε βιβλία σεβόμενος με-
γάλως, καὶ τὰ λεγόμενα ἐκ τῶν
βιβλίων ἔτι μεζόνως, διδοὶ ἄλλο ἐν
τῷ ἐνῆν ἔπεα τάδε, »ὦ Πέρσαι,
» βασιλεὺς Δαρτεῖος ἀπαγορεύει ὑμῖν
» μὴ δορυφορέειν ⁵ Ὀροίτεα.« Οἱ
δὲ ἀκούσαντες τούτων μετήκάν οἱ

acolo și fiind condus în pre-
zența lui Oroete, desfăcù unul
câte unul scrisurile și le dete
secretarului regesc ca să le ce-
tească, căci. toți guvernatorii
(de provincie) au secretari re-
gești. Când dete Bageu scrisu-
rile, el observă de aproape gar-
da (ca să vadă) dacă manifestă
(vreo dispoziție de) revoltă în
contra lui Oroete. Văzând el a-
tunci că garda arătă un re-
spect mare pentru (aceste) scripte
(regale) și încă mai mare pen-
tru ceeace spuneau ele, mai
dete unul (spre cetire) care cu-
prindea cuvintele următoare:
» O Persilor, regele Darius vă o-
prește de a servi ca gardă per-
sonală a lui Oroete«. Când
auziră soldații gardei cuvintele

¹ γραμματιστάς δὲ βασιλῆϊους οἱ πάντες ὑπαρχοὶ ἔχουσι.
Acești funcționari numiți de rege și atașați pe lângă persoana satrapului erau puși acolo mai mult ca să controleze faptele lui și să raporteze la centru tot ce se petrece în provincie și să informeze cum erau executate de satrap ordinele ce le primia dela rege. Sistemul acesta de control există și astăzi la Turci, dar mai ales la Persii moderni unde Șahul numește trei oameni de încredere ai lui pe lângă persoana fiecărui guvernator de provincie. (Vezi Chardin, vol. III, pag. 302). Îmi inchipuiri că asemenea secretari de multe ori trebuie să fi trăit rău cu satrapii pe lângă cari erau orânduți, mai ales cu aceia rău văzuți cum eră Oroete.

² Ἀποπειρώμενος. Rău scris ἀποπειρώμενος în textul lui Sayce.

³ δορυφόρων. Garda personală a lui Oroete, care, precum s'a văzut la capitolul precedent, eră compusă din o mie de Persiani.

⁴ ἐνδεξάτατο. Textul sancroftian are οἱ înaintea acestui verb clarificând mult sensul lui. Ceeace voește să zică aci Erodote este că prin atitudinea ei față cu aceste ordine sau proclamațiuni regale, garda personală a satrapului să indice lui Bageu dacă sau nu eră dispusă să se revolte în contra lui Oroete. Verbul ἐνδεξάτατο este dela ἐνδεξινοῦσθαι și nu dela ἐνδέχεσθαι cum cred aceia cari traduc »dar ei, adică soldații gardei ar primi o propunere de a se răscula în contra lui Oroete«. Ceeace mă confirmă în idea că avem a face cu o indicație și nu cu o primire, adică cu verbul δεξινοῦσθαι și nu cu verbul δέχεσθαι este prezența lui οἱ în manuscrisul din Cambridge, care nu și-ar avea locul cu δέχεσθαι.

⁵ ἀπαγορεύει ὑμῖν μὴ δορυφορέειν. Mai sus la Cap. 51 am avut verbul ἀπαγορεύειν cu un negativ »ἀπηγόρευε μὴ μὴν δίκασθαι οἰκίωσι«, (Vezi nota 2 dela pag. 121). De fapt μὴ e inutil cu un verb având un sens de negativ, deoarece strict vorbind două negațiuni se anulează una pe alta.

τὰς αἰχμὰς.¹ Ἰδὼν δὲ τοῦτο² σφραγ
ὁ Βαγαίος πειθόμενος τῷ βιβλίῳ,
ἐνθαῦτα δὴ θαρσύνσας τὸ τελευταῖον
τῶν βιβλίων διδοί τῷ ἐγγράπτῳ.
»Βασιλεὺς Δαρκεῖος Πέρσης τοῖσι:
»ἐν Σάρδισι ἐνέλλεται κτείνειν
»Ὀροίτεα«. Οἱ δὲ δορυφόροι ὡς
ἤκουσαν ταῦτα, σπασάμενοι τοὺς
ἀκινάκας³ κτείνουσι παραυτίκα μιν.
Ὅτω δὴ Ὀροίτεα τὸν Πέρσην Πο-
λυκράτες τοῦ Σαμίου τίσιες με-
τέληθον.⁴

129. Ἀπικορμένῳν δὲ καὶ ἀνα-
κομισθέντων τῶν Ὀροίτεω χρημᾶ-
των⁵ ἔς τὰ Σούσα, συνήνεκε χρόνῳ

acestea, depuseră jos sulitele
(lor). Bageu, văzând cum se su-
puneau soldații scriptului, prin-
se curaj și dete secretarului ul-
timul script care glăsuia: »Re-
»gele Dariu, Persilor celor din
»Sarde, le dă ordin să ucidă
»pe Oroete«. Garda, îndată ce
auziră (cuvintele) acestea pu-
seră mâna pe cuțitele lor și îl
uciseră pe loc. Și astfel ajunse
pe Oroete persanul urgia di-
vină răsbunând pe Polierat sa-
mianul.

129. Ridicându-se și ducân-
du-se la Suza tezaurele în
Oroete, s'a întâmplat nu mult

¹ μετῆξάν οἱ τὰς αἰχμὰς. Depuseră sulitele lor în fața lui, adică în fața lui Bageu ca să-i probeze supunerea lor la ordinele lui Dariu. Garda a pus jos arma cu care își făcea serviciul lor pe lângă persoana satrapului și arma aceea era sulita. La Cap. 3 din Cartea IV avem verbul μετρίαι întrebuințat tot în sensul în care e întrebuințat aci de a depune arme. μοί δοκίει αἰχμὰς μὲν καὶ τόξα μετρίαι. — Prezența aci a pronumelui οἱ care, se înțelege, se aplică lui Bageu, face pe Steger și pe alții să înțeleagă prin fraza aceasta că garda lui Oroete, auzind cuvintele din mesajul regal adus de Bageu ar fi înclinat vârful sulitelor lor spre Bageu, ca un semn de supunere sau ca un fel de salut militar, cum se pleacă într'o paradă steagul înaintea unui personaj. Nu cred însă ca ei aci să aibă semnificarea aceasta întinsă, cred mai mult că soldații au depus armele lor jos în semn de supunere ordinului regal de a nu mai apăra pe satrapul lor, și că οἱ nu arată decât că acest gest al soldaților a fost făcut pentru a concorda cu dorința lui Bageu. În traducere e imposibil a da sensul lui οἱ fără o lungă perifrază și am preferat a-l lăsa la o parte explicând prin notă ceea ce nu pot face în chiar textul traducerii.

² τοῦτο ține de πειθόμενος. Unele manuscrise au τοῦτω acordând cu τῷ βιβλίῳ, dar toate edițiile cele mai bune și manuscrisele principale au τοῦτο.

³ ἀκινάκας. Unele manuscrise au ἀκινάκας. Acestea erau un fel de iatagan sau spadă scurtă. Vezi mai sus nota 4, pag. 265 și vol. IV, pag. 82, notele 6 și 7.

⁴ Ὀροίτεα τὸν Πέρσην Πολυκράτες τοῦ Σαμίου τίσιες μετέληθον. Vezi începutul Cap. 126 unde avem aceleași cuvinte pe cari Erodot le repetă aci la sfârșitul narațiunii morții lui Oroete.

⁵ Ἀπικορμένων δὲ καὶ ἀνακομισθέντων τῶν Ὀροίτεω χρημᾶτων. Și acum în genere în Orient și în specie în Persia disgrafia unui guvernator de provincie, sau al unei persoane ocupând o poziție importantă, implică și confiscarea averii lui în profitul fiscului sau al suveranului. Nu mai târziu decât la începutul secolului trecut, tatăl bunicei mele, Principele Nicolae Sutzu, căzând în disgrafia la Poartă din cauza relațiilor lui prea intime cu ambasadorul lui Napoleon I la Constantinopol, generalul Sebastiani, fu decapitat și averea lui imobiliară în Turcia confiscată de Sultan, din care cauză fiica lui și bunica mea, d-na Mavros, s'a bucurat câtvă timp de o pensie ce

οὐ πολλῶ ὕστερον¹ βασιλέα Δαρσίον, ἐν ἄγρῃ θηρῶν² ἀποθρόσκοντα ἀπὸ ἵππου,³ στραφῆναι τὸν πόδα. Καὶ ὡς ἰσχυροτέρως⁴ ἐστράφη ὁ γὰρ οἱ ἀστράγαλος ἐξεχώρησε ἐκ τῶν ἄρθρων.⁵ Νομίζων δὲ καὶ πρότερον περὶ ἐωτοῦν ἔχειν Αἰγυπτίων τοὺς δοκίοντας εἶναι πρῶτους τὴν ἰητρικὴν,⁶ τοῦτοισι ἐγγρητο.⁷ Οἱ δὲ στρεβλοῦντες καὶ βιώμενοι τὸν πόδα,⁸ κακὸν μέζον ἐργάζοντο. Ἐπ' ἑπτὰ μὲν δὴ ἡμέρας καὶ ἑπτὰ νύκτας ὑπὸ τοῦ παρεόντος κακῶ ὁ Δαρσίος ἀγροπνίησι εἴχετο.⁹ τῇ δὲ δὴ ὁδόδῃ ἡμέρῃ

timp după aceea ca regele Dariu, gonind după vânat, să-și scrintească piciorul cum săriă de pe cal. Și scrinteala fu foarte serioasă; căci încheietura (dela piciorul) lui ieșise din articulație. (Dariu), convins dela început că aveă pe lângă el pe aceia dintre Egipteni cari erau considerați ca primii în arta medicinei, avu recurs la dânșii. Aceștia însă suciră și sfortară așa piciorul încât făcură și mai rau. Șapte zile și șapte nopți rămase Dariu în prada însom-

i se serviă de guvernul francez. Chardin (vol. III, pag. 310) zice: »Toute disgrâce en Perse emporte infailliblement avec soi le confiscation des biens». Tot așa găsim în Iosif (*Ant.*, XII, 1), că Ciru decretase ca aceia cari nu se vor supune ordonanței lui să fie răstigniți iar averea lor confiscată în profitul tezaurului regal »τάς οὐσίας αὐτῶν εἶναι βασιλικάς».

¹ χρόνῳ οὐ πολλῶ ὕστερον. La Cap. 36 mai sus avem οὐ πολλῶ μετέπειτα χρόνῳ ὕστερον unde μετέπειτα e pleonastic alături cu χρόνῳ οὐ πολλῶ ὕστερον.

² ἐν ἄγρῃ θηρῶν. Vânătoarea eră distracția la care se dedeau mai cu pasiune Perșii cu dare de mână și mai ales regii, nu numai pentru plăcerea pe care o procură și exercițiul sănătos pe care îl necesită, dar încă pentrucă lăudată în preceptele sacre ale lui Zoroastru care promise în raiu locuri de vânat cu abundență de animale sălbatice de tot folul.

³ ἀποθρόσκοντα ἀπὸ ἵππου. Dion Chisostom (*Orat.*, XIV și LXXVII), vorbind despre accidentală acesta întâmplat lui Dariu, zice că ar fi căzut de pe cal. Am văzut mai sus (nota 3, pag. 278), că acelaș autor numește pe medic Demodocos în loc de Democide, dar acestea sunt detaieri foarte mici cari pot să fi scăpat din vedere lui Dion Chisostom.

⁴ ἰσχυροτέρως. Un adverb format dintr'un adjectiv comparativ având un sens superlativ e un mod de a se exprimă destul de des întrebuintat de Erodot. Astfel avem la Cap. 122 din Cartea I, *βειοτέρως*; mai sus la Cap. 31 din Cartea aceasta *πλεονώς*; mai jos la Cap. 143 avem *εὐπεθετέρως*. Vezi gramatica elină a lui Mathias, I, § 252.

⁵ ὁ γὰρ οἱ ἀστράγαλος ἐξεχώρησε ἐκ τῶν ἄρθρων. E vorbă de cecea numim noi o luxație, când osul iese dintr'o încheietură.

⁶ Αἰγυπτίων τοὺς δοκίοντας εἶναι πρῶτους τὴν ἰητρικὴν. Reunemele Egiptenilor ca medici se probează prin faptul că Amasis a trimis un medic egiptean lui Ciru ca să-l caute pentru o boală de ochi. Vezi mai sus Cap. 1 din Cartea aceasta; vezi asemenea vol. II, pag. 212, nota 3, unde m'am întins asupra acestui subiect. După nereușita lor cu Dariu, medicii elini fură consultați de preferință de Perșii cu dare de mână.

⁷ ἐγγρητο. Textul lui Creutzer, conform cu manuscrisul lui Sanicroft scrie *ἐχράτο* în loc de *ἐγγρητο*.

⁸ στρεβλοῦντες καὶ βιώμενοι τὸν πόδα. Dion Chisostom relatând aceeaș întâmplare zice: »ἐλκοντες καὶ βιαζόμενοι τὸ ἄρθρον».

⁹ ἀγροπνίησι εἴχετο. In acelaș sens ca și *ἔχομαι* aci avem *ἐνέχημαι* la Cap. 190 din Cartea I. Vezi iar Cartea IV, Cap. 131 și Cartea VIII, Cap. 52.

ἔχοντί οἱ φλαύρωσ, ¹ οἷα δὴ ² πα-
ρακούσας τις πρότερον ἔτι ἐν Σάρ-
διαι τοῦ Κροτωνιήτεω Δημοκλήδεος
τὴν τέχνην, ³ ἔσαγγέλλει ⁴ τῷ Δα-
ρείῳ· ὁ δὲ ἄγειν μιν ⁵ τὴν ταχί-
στην παρ' ἑωυτὸν ἐκέλευσε. Τὸν
δὲ ὡς ἐξεῦρον ἐν τοῖσι Ὀροίτεω
ἀνδραπόδοισι ὄκον δὴ ἀπημελη-
μένον, παρήγγον ἐς μέσον, ⁶ πέδα-
τε ἔλκοντα καὶ ῥάκασι ἐσθημένον.

130. Σταθέντα δὲ ἐς μέσον, εἰ-
ρώτα ὁ Δαρείος τὴν τέχνην ⁷ εἰ
ἐπίστατο. Ὁ δ' ⁸ οὐκ ὕπεδέκτεο, ⁸

niei din cauza durerilor ce su-
feriã; a opta zi însã, (Darius)
fiind rãu de tot, un om carele
se vede cã ar fi auzit într'un
timp la Sarde de dibãcia lui
Democide din Crotona, vesti pe
rege; Darius dete ordin ca De-
mocide sã fie adus cât mai re-
pede pe lângã el. (Oamenii lui
Darius), îndatã ce gãsirã pe De-
mocide printre robii lui Oroete,
unde erã lãsat uitãrii, l-au adus
în prezenã tuturor, tãrindu-și
lanțurile și îmbrãcat în sdrențe.

130. Îndatã ce (acesta) stãtũ
în prezenã tuturor, Darius il
întrebã dacã cunoștea artã (me-

¹ ἔχοντί οἱ φλαύρωσ. Acest dativ se acordã cu τῷ Δαρείῳ de mai jos.

² οἷο δὴ. Toate manuscrisele, afarã de cele din Cambridge și din Viena, nu au aceste doua cuvinte și Gaisford care de obicei urmeazã aceste doua manuscrise de preferinã, se desparte de rândul acesta de ele și urmeazã majoritatea manuscriselor și nu are pe οἷα δὴ. Exemplul lui Gaisford e urmat și de Creutzer. Pe de altã parte în textul lui Blakesley figureazã οἷα δὴ, așã cã se poate zice cã sunt argumente bune și pentru mãntinerea și pentru respingerea acestor doua cuvinte. Aceastã mãntinere sau respingere nu e fãrã a avea un efect asupra înțelesului frazei. Dacã admitem particulele οἷα δὴ, atunci aceasta însemneazã cã pãrerea personalã a autorului ar fi cã persoana aceasta care a informat pe Darius despre existenãa lui Democide ar fi auzit poate despre el la Parde; dacã suprimãm aceste particule, cum face Creutzer, atunci autorul înțelege cã e lucru pozitiv cã informantul lui Darius a auzit la Sarde despre dibãcia lui Democide ca medic. Diferinã e aceeașã ca și aceea care la noi existã între ar fi sau va fi aflat și pozitivul aflãnd sau a aflat. Am accentuat aceastã nuanã în traducere prin locuțiunea *se vede cã*.

³ Κροτωνιήτεω Δημοκλήδεος τὴν τέχνην. Vezi mai sus notele 3 și 4, pag. 278; s'a arãtat acolo cã Dion Chrysostom numește pe medicul acesta Demodocus.

⁴ ἔσαγγέλλει. Toate manuscrisele afarã de doua precum și textul lui Creutzer au forma simplã ἀγγέλλει. Dacã am dat preferinã formei compuse ἔσαγγέλλει, asta nu numai pentrucã ea figureazã în cele doua manuscrise cari au totdeauna prioritatea față cu celelalte și anume cel din biblioteca colegiului Emmanuel la Cambridge, zis și manuscrisul sacroftian, și cel din biblioteca Imperialã din Viena, zis manuscrisul wesselingian, dar încã pentrucã din cuvintele lui Erodote, informantul lui Darius nu faceã parte din cercul intim al lui care ar fi putut sã-i vorbeascã și sã-i recomande direct (ἀγγέλλειν) pe Democide; erã un strãin oarecare (τις) și fiind afarã trebuia sã intre la el ca sã-i raporteze ce voia sã-i spunã (ἔσαγγέλλειν) sau sã trimitã o scrisoare la palat.

⁵ μιν se referã la Δημοκλήδης subînțeles.

⁶ ἐς μέσον. Vezi mai sus nota 3, pag. 147.

⁷ τὴν τέχνην. Arta de care erã nevoie, deci se înțelege ἱερτικὴν.

⁸ ὕπεδέκτεο. Acest verb e întrebuintat tot în sensul acesta la Cap. 167 din Cartea IV și la Cap. 69 din Cartea VI.

ἀρρωδῶν μὴ ἐωντὸν ἐκρήνας τὸ παράπαν τῆς Ἑλλάδος ἢ ἀπεσταρημένους. Κατεφάνη δὲ¹ τῷ Δαρσίῳ τεχνάζειν² ἐπιστάμενος,³ καὶ τοὺς ἀγαγόντας αὐτὸν ἐκέλευσε μάστιγός τε καὶ κέντρα⁴ παραφέρειν ἐς τὸ μέσον.⁵ Ὁ δὲ⁶ ἐνθαῦτα δὴ ὦν ἐκφαίνει, φὰς ἀτρεκέως μὲν οὐκ ἐπίστασθαι, ὀμλήσας δὲ ἰητρῶν φλαύρωσ⁷ ἔχειν τὴν τέχνην. Μετὰ δὲ, ὡς οἱ ἐπέτρψε,⁸ Ἑλληνικοῖσι ἰήμασι χρωόμενος καὶ ἦπια μετὰ τὰ ἰσχυρὰ⁹ προσάγων, ὕπνου τέ μιν λαγγάνειν ἐποίησεν καὶ ἐν χρόνῳ ὀλίγῳ ὑγιέα μιν ἔοντα ἀπέδεξε, οὐδὰμὰ ἔτι ἐλπίζοντα ἀρτίπων

dicinei). El însă nu admise, temându-se ca nu cumvă, dacă s'ar da pe față, să fie lipsit de (a mai vedeà) Elada vreodată. Lui Dariu însă i s'a părut în mod evident că Democide, cu toate că cunoștea (perfect) acea artă, făcea pe șiretul (și ascundeà); atunci el dete ordin acelor cari aduseseră pe Democide, să producă (acum) biciurile și boldurile. Atunci Democide fu mai veridic cevă și spuse că nu cunoștea (medicina) în mod perfect, dar că frecuentase (odată) un medic și că (așa) căpătase o idee superficială des-

¹ δὲ. Omis de unele manuscrise și unele ediții vulgate vechi au ts.

² τεχνάζειν. A avea recurs la șiretenie pentru a ascunde adevărul. Tot așa avem la Cap. 121 din Cartea II.

³ ἐπιστάμενος. Trebuie aci să suplinim καίπερ ἐπιστάμενος τὴν τέχνην ἰητρικήν. Sensul este că Dariu a înțeles că Democide cunoștea arta în chestiune, dar totuși eră șiret și se prefăcea că nu o cunoștea.

⁴ κέντρα. Wilkinson crede că e vorbă aci de fiarele ascuțite (πρόναι σιδηραὶ) despre cari vorbește Procopiu (*de Bello Persico*, I, 7, § 6) cu cari se scoateau ochii. Acest supliciu eră foarte comun la Persi. (Vezi Xenofon: *Anabasis* I, 9, § 13).

⁵ ἐς τὸ μέσον. Vezi mai sus nota 6, pag. 147.

⁶ Ὁ δὲ. Se înțelege Democide. În tot pasajul acesta sunt atâtea pronume și atâtea verbe cu subiecte și chiar cu atribute subînțelese, încât pentru a evita confuzii suntem nevoiți să repetăm numele subiectelor și ale atributelor cari lipsesc. Așa de exemplu după κατεφάνη trebuie să suplinim ὁ Δημοκίδης, adică κατεφάνη δὲ ὁ Δημοκίδης τῷ Δαρσίῳ τεχνάζειν ἐπιστάμενος; după ἐκέλευσε trebuie să suplinim ὁ Δαρσίος; mai departe, după ἐπέτρψε: trebuie supliniit ὁ Δαρσίος și după χρωόμενος, ἐποίησεν ὁ Δημοκίδης.

⁷ φλαύρωσ. Cuvântul acesta nu are aci sensul gradului de intensitate pe care îl are în capitolul precedent. Acolo însemnează »rău de tot«, pe când aci însemnează prost în înțeles de mediocru sau imperfect.

⁸ ἐπέτρψε. Subiectul este »ὁ Δαρσίος« subînțeles; vezi nota 8, dela pag. 290.

⁹ ἦπια μετὰ τὰ ἰσχυρὰ. Se subînțelege φάρμακα sau πρήγματα. Democide a înlocuit sistemul eroic și violent de tratare a medicilor egipteni prin sistemul mai dulce elenic. Prin sistem violent de tratament se înțelege la Elini tratamentele unde se întrebuiștea forța fizică, focul sau instrumentele de chirurgie; prin ἦπια se înțelegeau loțiuni, cataplasmi, în fine tot ce nu cauză durere. Dion Chrysostom (*Orat. LXXVII*) vorbind de acest episod în istoria lui Dariu, spune chiar care a fost acest tratament blând al lui Democide pe carele, cum am arătat la nota 3 dela pag. 278, acel autor îl numește Demodocus; el zice: »Δημόδοκος ὁ Κροτωνιάτης (Δαρσίον) καταπλάτων καὶ καταονῶν«, adică l-a tratat cu cataplasme și cu comprese.

ἔσεσθαι. Δωρίζεται δὲ¹ μιν μετὰ ταῦτα ὁ Δαρειὸς πεδῶων χρυσέων δύο ζεύγεσι.² Ὁ δὲ μιν ἐπίειρετο, εἶ οἱ διπλήσιον τὸ κακὸν ἐπίτηδες³ νέμει, ὅτι μιν ὀμίεα ἐποίησε; Ἦσθεις δὲ τῷ ἔπει ὁ Δαρειὸς ἀποπέμπει μιν παρὰ τὰς ἑωυτοῦ γυναῖκας. παράγοντες δὲ οἱ εὐνοῦχοι ἔλεγον πρὸς τὰς γυναῖκας ὡς βασιλεῖ οὗτος εἶν ὅς τὴν ψυχὴν ἀπέδωκε.⁴ Ὑποτόπτουσα⁵ δὲ αὐτέων ἐκάστη φιάλη ἐς τοῦ χρυσοῦ τὴν θήκην⁶ ἔδωρίζετο Δημοκίθεα⁷ οὕτω δὲ τι δαφιλίει δωρεῇ, ὡς τοὺς ἀποπίπτοντας ἀπὸ τῶν φιάλέων στατήρας⁸

pre arta (aceasta). După aceea (Darius) se puse sub îngrijirea lui (Democide), și acesta, servindu-se de remedii elinești și înlocuind tratamentul violent printr'unul dulce, izbuti să facă (pe rege) să recapete somn, și după puțin timp l-a făcut sănătos (de tot), pe el carele nu mai trăgea nădejde să fie (vreodată) sdравn de picior. În urma acestora Darius dăruî lui Democide două perechi de lanțuri de aur. Atunci acesta întrebă pe Darius dacă el cu dinadinsul

¹ δὲ. În locul acestei particule sunt unele manuscrise cari au δέ.

² ζεύγεσι. Cuvântul acesta e întrebuițat în același sens mai sus la Cap. 76.

³ ἐπίτηδες. Acest adverb a reținut sensul și forma lui clasică în limbajul modern grecesc cel mai popular. Îl mai întâlnim în Erodot la Cap. 44 și 168 din Cartea VII și la Cap. 141 din Cartea VIII.

⁴ τὴν ψυχὴν ἀπέδωκε. ψυχὴ e luat aci în sens de ζωή. Așa la Cap. 24 din Cartea I am avut ψυχὴν δὲ παρατιθέμενον. În Cartea II am avut un exemplu la Cap. 184 iar în Cartea aceasta la Cap. 108 și 119, în fine mai avem unul la Cartea VII, Cap. 39.

⁵ Ὑποτόπτουσα. Blakesley și cu majoritatea manuscriselor au ὑποόπτουσα, dar m'am conformat cu textul lui Gaisford care are pentru el manuscrisele cele mai autorizate și care face sens mai bun. Deosebirea între ὑποόπτω și ὑποόπτω este că primul verb însemnează a vâri subț ceva cum vâra cinevâ o săpă ca să scoată pământ, cel de al doilea verb însemnează a se plecâ subț, cum ar fi a pune capul subț un jug. E evident că e vorbă de prima acțiune, de a scoate prin vârire de dedesubt cum și astăzi scoate un cassier monete cu lopățica dintr'un sac. Intreg pasajul acesta pare a fi fost corupt, căci avem în manuscrise o sumă de variante cari unele din ele nu pot să nu fie erori. Larcher explică acțiunea reprezentată prin ὑποόπτουσα φιάλη ἐς τοῦ χρυσοῦ τὴν θήκην prin «c'est mettre la soucoupe sous le tas de pièces d'or et la retirer aussi pleine qu'il soit possible».

⁶ τοῦ χρυσοῦ τὴν θήκην. Toate edițiile cele mai bune fără nici o excepție scriu așa, dar e curios că acest text nu se află decât într'un singur manuscris și acela e cel sancroftian din Cambridge. Toate celelalte manuscrise au τοῦ χρυσοῦ τὴν θήκη, ceea ce nu poate fi decât o eroare; ἐς care precedă se împune cu atât mai mult, că avem a face aci cu un text neapărat corupt, așa că se poate admite o oarecare licență în sensul corectării. Cățiva comentatori cred că cuvintele originale ale pasajului acesta au fost Ὑποτόπτουσα δὲ αὐτέων ἐκάστη τὴν φιάλη ἐς τὴν χρυσοθήκην. Acestea însă sunt simple presupuneri. Principalul e că nu e îndoeală asupra lucrului pe care voește să ni-l spună autorul.

⁷ Δημοκίθεα. Precedat de articolul τὸν în unele ediții.

⁸ στατήρας. Staterul atenian eră o monetă de aur valorând 26 de drachme și cântărind 7.08 grame. Moneta persană de aur din timpul lui Darius și care eră cunoscută sub numele de daric, o reprezentăție despre care s'a dat la vol. IV, pag. 240, nota 1, cântăriă 6.520 grame, așa că diferența nu eră mare.

ἐπόμενος ὁ οὐκείτης, τῷ ὄνομα ἦν Σαίτων, ἀνελέγαστο, καὶ οἱ χρῆμα πολλόν¹ τι χρυσοῦ συνέλεχθη.

131. Ὁ δὲ Δημοκίδης οὗτος, ὥδε ἐκ Κρότωνος ἀπιγμένος, Πολυκράτει ὠμίλησε² πατρὶ συνέιχαστο³ ἐν Κρότωνι ὄργην χαλεπῶ⁴ τοῦτον ἐπεὶ τε οὐκ ἔδδνατο φέρειν, ἀπολιπὼν οἶχαστο ἐς Αἴγιναν. Καταστάς δὲ ἐς ταύτην, τῷ πρώτῳ

voia să-i indoească necazurile fiindcă îl făcuse sănătos? Dariu, încântat de vorba (aceasta), trimise pe Democide la femeile lui; ducându-l acolo eunucii, (aceștia) spuseră femeilor că el eră carele scăpase vieața regelui. Atunci fiecare din ele, scotând cu farfurioara din tezaurul de aur, dărui lui Democide în chip așa larg, încât un servitor care urmă îndărăt (și) al cărui nume eră Sciton, adună (de pe jos) staterii cari picau din farfurioare și strânse pentru el o cătățime mare de aur.

131. Acest Democide, originar din Crotona, a intrat în relațiuni de amicitie cu Polierat în modul următor: (când eră el) la Crotona, eră continuu supărat de un tată arțăgos; neputând să-l mai suporte, el îl părăsi și se duse în Egina. Stabilindu-se

Proportia în măsura engleză este că staterul atenian = 132 1/2 grame valorând în aur după moneda de astăzi lei 29, bani 10, iar daricul (staterul persan) care se găsește în Muzeul britanic din Londra, cântărește 123 7/10 grame engleze, valorând 27 lei, 60 bani în aur. Se pretinde de mulți că daricul persan nu eră decât un stater bătut de Persi și de coloniile eline din Asia, supuse jugului persan, pentru a facilita comerțul care eră mai mult în mâna Elinilor, staterul fiind o unitate mai cunoscută în lumea comercială. Afară de staterul atenian și de daricul, putem menționa staterul din Cizie, care cântărește 140 grame engleze; cel din Lampsae = 129 de grame engleze și cel din Focea care cântărește 127 grame engleze sau în grame suetrice respectiv 7.42, 6.837 și 6.731 grame. La Cap. 28 din Cartea VII. Erodot numește daricul *staterul daric*.

¹ χρῆμα πολλόν. Vezi mai sus nota 2, pag. 251.

² Δημοκίδης οὗτος, ὥδε ἐκ Κρότωνος ἀπιγμένος, Πολυκράτει ὠμίλησε. Mai sus la nota 4, pag. 272, s'a vorbit despre modul cum Polierat atrăgea la curtea lui pe toți bărbații marcanți din epoca lui.

³ συνέιχαστο. Autorul nostru se servă de același verb la Cap. 12 din Cartea VI: «μᾶλλον ἢ τῇ παρούσῃ δουλιῆν συνέχεσαι». Atât aci cât și în acel pasaj, observă Blakesley, e vorbă de o supărare nu trecătoare, dar continuă (συνέχης). Mai avem verbul συνέχεσθαι întrebuintat pentru lupta corp la corp la Cap. 124 din Cartea I.

⁴ ὄργην χαλεπῶ. χαλεπῶ se acordă cu πατρὶ. La Cap. 73 din Cartea I avem expresia ὄργην ἄκρος, un om de un temperament iute.

ἔτει¹ ὑπερβάλλετο τοὺς πρώτους
 ἰητροὺς, ἀσκευῆς περὶ ἔων καὶ ἔχων
 οὐδὲν τῶν ὅσα περὶ τὴν τέχνην
 ἐστὶ ἐργαλῆτα.² Καὶ μιν δευτέρῳ
 ἔτει ταλάντου Αἰγινήται δημοσίη
 μισθεύονται³ τρίτῳ δὲ ἔτει Ἀθη-
 ναῖσι ἑκατὸν μνέων⁴ τετάρτῳ δὲ

acolo, din întâiul an, întrecu pe
 primii medici, cu toate că-i lip-
 siau și uneltele și sculele ne-
 cesare (exercitării) artei lui. In
 anul al doilea, Eginetii îl plă-
 tiră cu un talant din fondurile
 comune; în anul al treilea Ate-

¹ τῷ πρώτῳ ἔτει. Pentru acest sens temporal al dativului, vezi grama-
 tica elină a lui Kühner, § 569.

² ἀσκευῆς περὶ ἔων καὶ ἔχων οὐδὲν τῶν ὅσα περὶ τὴν τέχνην
 ἐστὶ ἐργαλῆτα. Prin οὐδὲν se înțelege uneltele necesare unui chirurg pentru
 exercitarea artei sale și prin ἐργαλῆτα întreg aparatul de care are nevoie un
 medic pentru căutarea bolnavilor, în care se cuprind și farmacoepa sau pro-
 vizia de medicină și de substanțe necesare pregătirii lor. Trebuie să nu uităm
 că numai în timpuri cu totul recente chirurgia și medicina internă sau pato-
 logia nu erau științe și arte separate, dar se exercitau de una și aceeaș per-
 soană care mai eră și farmacist, preparând singur remediile și doctoriile ce le
 judecă necesare. In timpul lui Erodot fiecare ἰατρὸς trebuia să aibă ἰατρῆον
 al lui, în alte cuvinte biuroul în care își ținea depozitul de medicamente, pre-
 cum și instrumentele și aparatele chirurgicale necesare. Aci dedea consultațiile
 lui, dispensă medicamentele lui pe cari le pregătia singur și făcea și operații.
 Democide, ca fugar din țara lui, plecând în pripă și probabil pe subț ascuns,
 nu a putut să transporte cu el la Egina instrumentele cari formau instalația
 unui om exercitând meseria sa, și cu care colegii lui din acea insulă erau de
 sigur bine aprovizionați.

³ δευτέρῳ ἔτει ταλάντου Αἰγινήται δημοσίη μισθεύονται. Me-
 dicii erau la Elini uneori plătiți cu anul din fondurile publice, și atunci se
 numiau οἱ δημοσιεύοντες ἰατροί, și datorია lor în schimb eră de a căuță gratis
 pe cei săraci. (Vezi Aristofan, *Acharnan*, vers 1029 și Rhangabé, *Antiquités
 Helléniques*, vol. II, pag. 35 și 99). Asemenea medici erau, ca să zic așa,
 medici comunali. Intru cât privește leafa anuală de un talant, deși o chestie
 de o întâmplare petrecută în insula Egina, totuș sunt dispus a crede că ta-
 lantul despre care e vorbă este talantul atic și nu cel eginet, căci în general,
 Erodot când vorbește despre talantul eginet îl specifică, și când nu
 specifică atunci e chestie de talantul atic. 5 talanți atici corespundeau ca va-
 loare cu 3 talanți eginetii. Talantul atic aveă 60 mine și valoră în monetă de
 a noastră în cifre rotunde lei 6,140 și talantul eginet cu 100 mine valoră lei
 10,230, așa că chiar dacă ar fi chestie numai de talantul atic, leafa lui Demo-
 cide e colosală pentru timpurile acelea. Rawlinson crede că descendenții lui
 Democide dela cari poate Erodot a cules la Atena sau aiurea această istorie,
 vor fi exagerat suma ca să se fălească; aceasta se aplică și la sumele speci-
 ficate mai jos ca răspunse lui Democide la Atena și la Samos în anii al 3-lea,
 al 4-lea s.c.l. până la moartea lui Policrat și la robirea lui de Oroete.

⁴ τρίτῳ δὲ ἔτει Ἀθηναῖσι ἑκατὸν μνέων. Talantul fiind echiva-
 lent cu 60 mine, 100 mine echivalează cu un talant și 10 mine, adică cu 10,230
 lei. Rezultă foarte clar din cronologia acestei narațiuni că momentul când
 Democide a exercitat meseria la Atena, a fost în toial puterii lui Pisistrat;
 atunci nu există δημοσία la Atena, așa că Democide nu a fost angajat de co-
 munitate ci personal de Pisistrat, deci nu poate să fie vorbă de plata unei
 sume așa de colosale dintr'un fond public care e foarte dubios dacă a existat
 pe atunci. La epoca cea mai prosperă a Atenei, adică la începutul rășboi-
 ului cu Peloponezul, venitul Statului nu trecea peste 2000 de talanți pe an,
 și atunci un ambasador primii 2 drahme pe zi, adică 2 lei de ai noștri, și încă
 aceasta eră considerat ca exagerat, și a provocat exclamația lui Aristofan οἶμοι
 τῶν δραχμῶν. Nu pot să cred nici că Pisistrat a dat o sumă așa de mare din

ἔτει Πολυκρότης δῶν τάλαντων.¹ Ὄτω μὲν ἀπίκετο ἐς τὴν Σάμον. Καὶ ἀπὸ τούτου τοῦ ἀνδρὸς οὐκ ἤκιστα Κροτωνιῆται ἰητροὶ εὐδοκίμησαν.² ἐγένετο γὰρ ὦν τοῦτο, ὅτε πρῶτοι μὲν Κροτωνιῆται ἰητροὶ ἐλέγοντο ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα εἶναι, δεῦτεροι δὲ Κυρηναῖοι.³ Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ⁴ χρόνον καὶ Ἀργεῖοι ἤκουον μουσικὴν εἶναι Ἑλλήνων πρῶτοι.⁵

nienii (il retribuiră) cu o sută de mine; în anul al patrutea Policrat cu doi talanți. Iată prin urmare eum ajunsese (Democride) la Samos. Și nu puțin grație acestui bărbat, căpătără renume mediciei din Crotona; căci eră un timp când mediciei din Crotona erau socotiți ca primii din Elada, în al doilea rând veniau cei din Cirene. Tot pe la epoca aceea Argienii erau reputeți a fi primii muzicanți dintre Elini.

punga lui. Cifra dar de 100 de mine trebuie să fie exagerată de aceia, cari au raportat-o lui Erodot. (Vezi nota precedentă).

¹ δῶν τάλαντων. Adică 12,280 lei. Mă indoesc foarte ca Policrat, cu toată prosperitatea lui, să fi putut plăti un medic cu mai mult ca o mie de lei pe lună. Că Policrat l-a retribuit larg e sigur, altminteri Democide nu ar fi părăsit tot ca să se stabilească definitiv la Samos. — Pentru instituția medicilor de stat în Grecia antică mai vezi și Xenofon, *Memorab.* IV, 2, și Platon, *Gorgias*, 21—24.

² ἀπὸ τούτου τοῦ ἀνδρὸς οὐκ ἤκιστα Κροτωνιῆται ἰητροὶ εὐδοκίμησαν. Nu tocmai bine a înțeles Gignet sensul acestui pasaj când a tradus «après lui les médecins de Crotona ne furent pas médecinement célèbres». «Grace a lui» ar fi fost mai în spiritul autorului. — Manuscrisul florentin, după cuvântul ἰητροὶ sare la linia următoare și luând cuvântul ἰητροὶ de acolo drept acesta continuă înainte cu ἐλέγοντο ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα s.e.l., așa că lipsese cuvintele εὐδοκίμησαν ἐγένετο γὰρ ὦν τοῦτο, ὅτε πρῶτοι μὲν Κροτωνιῆται ἰητροὶ. Aceasta e o eroare în care, cum am arătat și cu alte ocazii, cad lesne și copiii și tipografi și că e cu atât mai explicabilă în cazul de față, cu cât se repetă de două ori nu un singur cuvânt dar două consecutive Κροτωνιῆται ἰητροὶ.

³ πρῶτοι μὲν Κροτωνιῆται ἰητροὶ ἐλέγοντο ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα εἶναι, δεῦτεροι δὲ Κυρηναῖοι. Wesseling observă aci că proeminența pe care o dă Erodot medicilor din Crotona și din Cirene într-o vreme anterioară lui Ipoerat asupra celor din Grecia proprie, ar fi provenind poate din faptul că aparțineau școlii italiene de medicină; aceasta cu atât mai mult, că și Crotona și Cirene erau centruri de pitagoricianism și că mediciei din acele localități erau în același timp filozofi pitagoricieni, școala de filozofie spre care inclină mai mult autorul nostru. Se înțelege că Erodot nu putea să spue aceasta despre epoca lui când autoritatea medicală a lui Ipoerat din Cos eră recunoscută și necontestată ca prima în toată Grecia.

⁴ δὲ. În textul lui Creutzer δὲ.

⁵ Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον καὶ Ἀργεῖοι ἤκουον μουσικὴν εἶναι Ἑλλήνων πρῶτοι. E curioasă această juxtapunere a artei muzicale cu arta medicală, căci una nu are analogie cu cealaltă și mărturisesc că nu pot găsi asociația de idei care a împins pe Erodot să pue clauza aceasta finală în capitolul acesta. Întru cât privește faptul în sine, e cunoscut că cei mai buni flautiști erau din Argolida și flautul eră principalul instrument muzical în antichitate ținând locul pe care îl ocupă vioara astăzi. Argienii în secolul

132. Τότε δὴ¹ ὁ Δημοκίδης, ἐν τοῖσι Σούσοισι ἐξητάμενος Δαρσίον, οἶκόν τε μέγιστον εἶχε καὶ ὁμοτράπεζος βασιλέϊ ἐγεγόνες,² πλὴν τε ἐνὸς τοῦ ἐς Ἑλλάνας ἀπιέναι, πάντα τὰ ἄλλα οἱ παρῆν.³ Καὶ τοῦτο μὲν τοὺς Αἰγυπτίους ἡγερούς οἱ βασιλέα πρότερον ἰώντο, μέλλοντας ἀνασκολοπιεῖσθαι⁴ διότι ὑπὸ Ἑλληγος ἡγεροῦ ἐσώθησαν, τούτους βασιλέα παραιτησάμενος⁵ ἐρρύσατο. τοῦτο δὲ μάντιν Ἰλίου Πολυκράτει ἐπισπόμενον⁶ καὶ ἀνδραπόδοισι⁷ ἐρρύσατο. Ἦν δὲ μέ-

132. Atunci Democide, după ce îl făcù pe Dariu sănătos la Susa, avù casă foarte mare și deveni un obicinuit la masa regelui, el se mai bucură de toate (cele bune), afară numai că nu se putea duce la Elini. Apoi, intervenind pe lângă rege, scăpă vieața medicilor Egipteni cari înainte căntaseră pe rege și cari trebuia să fie trași în țepi fiindcă se lăsasera a fi întrecuți de un medic elin; tot odată scăpă și pe un ghicitor din Elea care urmase pe Policrat și carele eră lăsat uitării între robi. In

al 16-lea înainte de era noastră au avut artiști și compozitori celebri; astfel au fost *Sacada*, care pe la 506 a scris muzică și cântece pentru flaut; *Ariston*, care asemenea cântă și compunea tot cam la aceea epocă; asemenea și poeta cantatrice *Telesilla*, care trăia la 510 înainte de Hristos. Pentru locuțiunea ἤκουον εἶναι πρῶτοι avem la Cap. 93 din Cartea VIII, ἤκουσαν Ἑλλήνων ἀρίστα Αἰγυπτῆται. Sensul literal al locuțiunii este *se auziau a fi*, adică auziau că erau reputați a fi s.c.l.

¹ δὴ. Ediția Long și Maclean are δὲ.

² ὁμοτράπεζος βασιλέϊ ἐγεγόνες. A-și avea locul totdeauna la masa regelui eră, se înțelege, o onoare din cele mai mari. La Cap. 24 din Cartea V, vedem cum tot regele Dariu conferă această distincție lui Istieu din Milet. Tot așa și Artaxerxe pare a fi onorat pe medicul său Ctesias din Cnid, autorul excerptelor persice. (Vezi Plutarc, *Vieața lui Artaxerxe*, § 41).

³ πλὴν τε ἐνὸς τοῦ ἐς Ἑλλάνας ἀπιέναι, πάντα τὰ ἄλλα οἱ παρῆν. Fraza e eliptică și trebuie să suplinim pe τούτου după ἐνός. Traducerea literală ar fi „afară de un singur (lucru) de reîntoarcere la Elini, toate le avea el”.

⁴ ἀνασκολοπιεῖσθαι. In două manuscrise găsim forma ἀνασκολοπιζεσθαι a viitorului. Pentru supliciuil tragerii în țepi, vezi vol. I, pag. 227, nota 1.

⁵ βασιλέα παραιτησάμενος. Bähr traduce „deprecatus apud regem pro illis”. Avem verbul παραιτῆμα: întrebuițat de Erodot tot în sensul acesta la Cap. 24 și 90 din Cartea I; la Cap. 146 din Carrea IV; la Cap. 32 din Cartea V, și la Cap. 86 din Cartea VI.

⁶ ἐπισπόμενον. Care urmase pe Policrat, adică carele făcea parte din suita lui Policrat când acesta s'a dus la Oroete. — Ca la Cap. 91 din Cartea I, unde întâlnim iar acest cuvânt, mai multe manuscrise au ἐπισπόμενον în loc de ἐπισπόμενον. (Vezi vol. I, pag. 161, nota 2). — La epoca aceea, Elea pare a fi avut specialitatea de a produce ghicitori, și vedem la Cap. 36 din Cartea VIII, că Foceenii aveau un ghicitor din Elea; tot așa la Cap. 33 și 37 din Cartea IX, Erodot ne spune că de ambele părți la Platea se aflau ghicitori din Elea. Acest dar pare a fi fost ereditar în unele familii. (Vezi Cartea IX, Cap. 33).

⁷ ἀπημελημένον ἐν τοῖσι ἀνδραπόδοισι. Adică exact în aceeași tristă situație în care se află însuș Democide când Dariu a trimis după el: „ἐν τοῖσι Ὀροίταισιν ἀνδραπόδοισι ὅκου δὴ ἀπημελημένον”. (Vezi mai sus Cap. 129).

γιστον πρῆγμα Δημοκίδης παρὰ βασιλέϊ.¹

133. Ἐν χρόνῳ δὲ ὀλίγῳ μετὰ ταῦτα τῶδε ἄλλα συνήρκεται γενέσθαι. Ἀτόση² τῆ Κόρου μὲν θυγατρί, Δαρσίον δὲ γυναικί, ἐπὶ τοῦ μαστοῦ ἔφυ φῶμα³ μετὰ δὲ, ἐκράγεν⁴ ἐνέμετο πρόσω. Ὅσον μὲν δὴ χρόνον ἦν ἔλασσον, ἢ δὲ κρόπτουσα καὶ αἰσχynomένη ἔφραξε οὐδενί· ἐπειτα δὲ ἐν κακῷ ἦν, μετεπέμφατο τὸν Δημοκίδα καὶ οἱ ἐπέδεξε. Ὁ δὲ φὰς ὕγεια ποιήσειν, ἐξορκοῖ⁵ μιν ἢ μὲν⁶ οἱ ἀντυποδργήσειν ἐκείνην τοῦτο τὸ ἂν αὐτῆς δευθῆ· δεύσεσθαι δὲ οὐδενὸς τῶν ὄσα ἐς αἰσχόνην ἐστὶ φέροντα.⁷

134. Ὡς δὲ ἄρα μιν μετὰ ταῦτα ἰώμενος ὕγεια ἀπέδεξε, ἐνθαῦτα δὴ διδαχθεῖσα ὑπὸ τοῦ Δημοκίδεος ἢ Ἀτοσσα προσέφερε ἐν τῇ κοίτῃ⁸ Δαρσίῳ λόγον τοιόνδε· ὦ βασιλεῦ,

scurt, Democide aveà trecere foarte mare pe lângă rege.

133. Puțin timp după aceasta s'au mai întâmplat cele următoare; Atosei, ficei lui Ciru și soției lui Dariu, i-a ieșit un buboiu pe sân; (acela) apoi spărgând, a progresat înainte. Cât timp (buboiul) era mic, ea rușinându-se, îl ascunse și nu spuse nimănui; când însă se simți mai rău, trimise după Democide și i-l arătă. El îi spuse că o va face bine, dar o legă prin jurământ ca ea în schimb să-i acorde lucrul pe care i l-ar cere; (bine înțeles fiind) că el nu va cere nimic care să fie spre rușine.

134. Când, după trecerea a câtvă timp și după ce (Democide) a căutat-o și ea s'a făcut sănătoasă, Atosa, învățată de Democide, culcată fiind cu Da-

¹ Ἦν δὲ μέγιστον πρῆγμα Δημοκίδης παρὰ βασιλέϊ. Traducerea textuală ar fi: »In fine Democide eră lucru mare pe lângă rege și μέγιστον πρῆγμα coresponde exact cu expresia noastră »lucru mare« în sens de mare trecere. — In unele ediții vechi găsim τῷ βασιλέϊ: în loc de παρὰ βασιλέϊ, și aceasta nu e așa lesne ca παρὰ sau παρὰ τῷ βασιλέϊ, și mai jos la Cap. 137 avem ὄνομα παρὰ βασιλέϊ.

² Ἀτόση. Vezi mai sus nota 3, pag. 205.

³ ἐπὶ τοῦ μαστοῦ ἔφυ φῶμα. Ateneu vorbind de boala Atosei spune mai simplu »τὸν μαστὸν ἀλήτιστα«. (Ath. XII). — Pentru cuvântul μαστός vezi vol. IV, pag. 302, nota 1.

⁴ ἐκράγεν dela ἐκρήγνυμι, a sparge.

⁵ ἐξορκοῖ. In unele texte manuscrise ἐξορκαῖ.

⁶ ἢ μὲν. In loc de μὲν mulți editori, între cari și Blakesley, au ἢ μὴν. Vezi vol. I, pag. 376, nota 10.

⁷ ὄσα ἐς αἰσχόνην ἐστὶ φέροντα. Edițiile cele mai bune și mai vechi cum e a lui Aldus și mai recente cum sunt ale lui Creutzer, Blakesley, etc. mântin pe ἐς care e suprimat în unele manuscrise. Prepoziția însă are importanța și însemnătatea ei, întru cât implică o tendință spre și fraza însemnează toate lucrurile acelea cari ar tinde spre desonoarea ei. Avem la Cap. 90 din Cartea IV »τὰ ἐς ἄκισιν φέροντα, lucruri tinzând spre vindecare sau aducând vindecare; în acel pasaj toate manuscrisele au pe ἐς. Mai vezi Cartea II, Cap. 52; Cartea V, Cap. 92.

⁸ κοίτῃ. Vezi vol. I, pag. 17, nota 1.

»ἔχων δύναμιν τοσαύτην κάτῃσαι,
 »οὔτε τι ἔθνος προσκτώμενος οὔτε
 »δύναμιν Πέρσῃσι.¹ Οἰκός² δὲ ἐστί
 »ἄνδρα καὶ νέον καὶ χρημάτων με-
 »γάλων δεσπότην φαίνεσθαι τι ἀπο-
 »δεικνύμενον, ἵνα καὶ Πέρσαι ἐκ-
 »μάθῃσι ὅτι ὑπ' ἀνδρὸς ἄρχονται.
 »Ἐπ' ἀμφοτέρω δέ τοι φέροι ταῦτα
 »ποιέειν,³ καὶ ἵνα σφέων Πέρσαι
 »ἐπιστέωνται⁴ ἄνδρα εἶναι τὸν προ-
 »εσσεῶτα, καὶ ἵνα τρίβωνται πο-
 »λέμῳ, μηδὲ σχολῆν ἄγοντες ἐπι-
 »βουλεύωσι τοι. Νῦν γὰρ ἄν τι
 »καὶ ἀποδέξαιο ἔργον, ἕως νέος εἰς
 »ἡλικίην ἀξαναομένῳ γὰρ τῷ σώ-
 »ματι συναύξονται καὶ αἱ φρένες,
 »γηράσκοντι δὲ συγγηράσκουσι καὶ
 »ἐς τὰ πρήγματα πάντα ἀπαμβλύ-
 »νονται.«⁵ Ἢ μὲν δὴ ταῦτα ἐκ
 »διδαχῆς ἔλεγε. Ὁ δ' ἀμείβεται
 »τοιοῖδε.⁶ Ὁ γόναί, πάντα ὄσα
 »περ αὐτὸς ἐπινοῶ ποιήσῃν, εἴρη-
 »κας. Ἐγὼ γὰρ βεβούλευμαι,⁷ ζεῦ-

riu, îi adresă următoarele cu-
 vinte: »O rege, dispunând de
 »aşa putere stai inactiv, nici
 »nu supui vreun popor, nici nu
 »(vezi de întinderea) puterii
 »Persilor. E bine ca un bărbat
 »care e tânăr și care dispune
 »de avere multă, să se mani-
 »feste că e tare printr'o ispravă.
 »oarecare, astfel încât să știe
 »și Persii că sunt stăpâniți de
 »un bărbat. Sunt două (mo-
 »tive) cari fac că e în avantajul
 »tău să procedezi astfel, mai
 »întâiu ca Persii să se con-
 »vingă că au în capul lor pe
 »un bărbat, și apoi ca să se
 »uzeze ei în luptă, ne mai a-
 »vând la dispoziție timp să com-
 »poteze în contra ta. Acum
 »e momentul să săvârșești o
 »ispravă oarecare pe când ești
 »încă tânăr de ani; căci, odată

¹ Πέρσῃσι. Textul lui Long și Maclean pune un punct de întrebare după acest cuvânt, ca și cum Atosa ar fi puind o chestiune lui Dariu. Cred că o mai mult constatarea unui fapt și sub forma aceasta găsece mustrarea mai tare.

² Οἰκός. In unele manuscrise εἰκός.

³ Ἐπ' ἀμφοτέρω δέ τοι φέροι ταῦτα ποιέειν. Pentru acest uz special al verbului φέρειν în sens de a fi profitabil, vezi finele Cap. 129 din Cartea IV și nota 8, pag. 178, vol. IV. Un manuscris de mai puțină importanță are συμφέρειν în loc de φέροι. — Bähr traduce latinește »ad utrumque tibi sane hoc prodest facere«.

⁴ ἐπιστέωνται. Deși toate manuscrisele au ἐπιστέωνται și Dindorf și Dietsch găsece această formă greșită și preferă ἐπιστῶνται.

⁵ ἀξαναομένῳ γὰρ τῷ σώματι συναύξονται καὶ αἱ φρένες, γηράσκοντι δὲ συγγηράσκουσι καὶ ἐς τὰ πρήγματα πάντα ἀπαμβλύονται. Democrit, într'un pasaj citat de Stobeu (CXV, § 592) zice: »ἀξαναομένου γὰρ τοῦ σώματος συναύξονται φρένες, γηράσκοντος δὲ συγγηράσκουσι«. Frazeologia e așa de similară, încât cred cu Blakesley că nu e cu puțință ca să nu existe o legătură între ele și nu mă îndoesc că Erodot a luat fraza lui Democrit și a pus-o în gura Atosei. Ideea aceasta o mai găsim în politica lui Aristotele (II, 7), în Lucrețiu (II, 447) și în Titu Liviu (VI, 23).

⁶ τοιοῖδε. In textul adoptat de Blakesley τοιοῖδε, în acela al lui Sayce τοιοῖδε.

⁷ βεβούλευμαι. Despre uzul acestui perfect mediu vezi gramatica elinească a lui Kühner, § 439, nota 2. El indică o deliberare cu el însuși din care rezultă o hotărâre luată. Pasivul τὰ βεβουλεύμενα este rezultatul final al

»ξας γέφυραν,¹ ἐκ τῆσδε τῆς ἡπει-
 »ρου ἐς τὴν ἑτέραν ἡπειρον ἐπὶ
 »Σκόθας στρατεύεσθαι· καὶ ταῦτα
 »ὀλίγου χρόνου² ἔσται τελεσόμενα.
 Λέγει Ἄτοσσα τάδε· »Ὅρα νυν,
 »ἐπὶ³ Σκόθας μὲν τὴν πρώτην⁴
 »λένα·⁵ ἔασον⁶ οὗτοι γάρ, ἐπεὶ
 »σὺ βούλη, ἔσονται ταί. Σὺ δέ μοι⁷
 »ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα στρατεύεσθαι·⁸
 »ἐπιθυμῶ γάρ, λόγῳ πυνθανομένη,
 »Λακαίνας τέ μοι γενέσθαι θερα-
 »παίνας καὶ Ἀργείας καὶ Ἀττικὰς
 »καὶ Κορινθίας.⁹ Ἐγχεῖς δὲ ἄν-

»cu desvoltarea trupului, se des-
 »voltă și mințile, și odată cu
 »îmbătrânirea lui îmbătrânesc
 »(și acelea), și se topesc pen-
 »tru orice întreprindere«. Așa
 »vorbi ea, învățată fiind. Dariu
 »răspunse: »(Scumpă) soție, ai
 »spus tocmai cele ce eu însumi
 »îmi propuneam să fac. Căci
 »am luat hotărîrea să fac un
 »pod între continentul acesta
 »și celălalt și să duc o expe-
 »diție în contra Sciților; încă

deliberării, adică hotărîrea în sine fără raport la reflecția din care a rezultat; în acest sens avem τα βεβουλευμένα la Cartea IV, Cap. 120, 125 și 128.

¹ ζεύξας γέφυραν. A *legā* un pod este o expresie elină pentru a face un pod provenind din faptul că podurile de felul acesta militare sunt făcute de vase legate una de alta, nu sunt poduri construite ci poduri aruncate. (Vezi Cartea IV, Cap. 83, 88, 97 și 118 și Cartea VII, Cap. 34 și 36). Uneori verbul ζευγόμενα e întrebuițat fără γέφυραν ca la Cap. 83 din Cartea IV. — Podul despre care vorbește Dariu aci e probabil acela pe care l-a aruncat peste Bosfor și pe care i l-a executat arhitectul Mandrocles din Samos și care e menționat la Cartea IV, Cap. 85, 86 și 87.

² ὀλίγου χρόνου. Expresia eliptică pentru δεοντος ὀλίγου χρόνου, lipsind puțin timp, adică peste puțin. (Vezi gramatica elinească a lui Kühner, § 524).

³ ἐπὶ. Unele ediții au ἐς în loc de ἐπὶ.

⁴ τὴν πρώτην. Iarăș o expresie eliptică în care e subînțeles substantivul ὄδον.

⁵ λένατι. În loc de λένατι se propune de Bekker εἶνατι. (Vezi vol. I, pag. 275, nota 1).

⁶ ἔασον. Bühr zice că verbul acesta echivalează cu »ἐν ὁδῶν λόγῳ ποιῆσαι« și el traduce latinește »niissam fac priorem expeditionem in Scythas«.

⁷ μοι. Pronumele acesta în cazul dativ însemnează *pentru mine*, adică dacă voești să faci după placul meu. Avem τοι: întrebuițat tot în sensul acesta la Cap. 126 din Cartea IV »ἔξόν τοι τῶνδε τὰ ἔτερα ποιέειν«. (Vezi vol. IV, pag. 174, nota 1).

⁸ ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα στρατεύεσθαι. Nu cred că acest sfat al Atosei să fi fost singurul motiv care a împins pe Daria să facă expediția lui în contra Elinilor și găsim alte motive citate de Aelian (*H. A.*, XI, 37), de Claudian (*In Eutrop.*, II, 200), și în alți autori cari au scris despre războaiele între Elini și Perși. — Cățiva comentatori propun a se inseră πρώτα înainte de στρατεύεσθαι, dar aceasta se înțelege, cred, dela sine.

⁹ Λακαίνας τέ μοι γενέσθαι θεραπαίνας καὶ Ἀργείας καὶ Ἀττικὰς καὶ Κορινθίας. Această cunoștință a Atosei despre provinciile din Grecia nu se potrivește de loc cu cele ce ni le spune Erodot la Cap. 105 din Cartea V, și anume că Dariu nici nu știă unde e Atena, și la Cap. 73 tot din Cartea V, însuș cumnatul Atosei, Artaferne, fiul lui Istaspe, pare a nu fi auzit de Atena. Două explicații se pot da relativ la această contradicție: una este că Artaferne a afectat ignoranță despre Greci în fața delegațiunii Atenienilor pentru a le arăta dispreț și a-i speria; cealaltă explicație, pe care o cred mai satisfăcătoare, este că sursele de informații din textul acesta sunt diferite de acelea după cari s'a luat Erodot în narațiunea din Cartea V. Auto-

»δρα ἐπιτιθεώτατον ἀνδρῶν πάν-
 »των δέξαι τε ἕκαστα τῆς Ἑλλά-
 »δος καὶ κατηγήσασθαι, τούτων ὅς
 »σεν τὸν πόδα ἐξήγατο«. Ἀμεί-
 »βεται Δαρείος· ὦ γόναι, ἐπεὶ
 »τοίνοιον τοι δοκᾷ τῆς Ἑλλάδος
 »ἡμέας πρῶτα ἀποπειράσθαι,¹ κα-
 »τακόπους μοι δοκᾷ Περσέων
 »πρῶτον ἄμεινον εἶναι ὁμοῦ τούτω,
 »τῷ σὸ λέγεις, πέμψαι ἐς αὐτούς,
 »οἱ μαθόντες καὶ ἰδόντες ἕκαστα
 »αὐτῶν ἐξαγγελέουσι ἡμῖν. Καὶ
 »ἔπειτα ἐξεπιστάμενος² ἐπ' αὐτούς
 »τρέφομαι«.

»puțin timp și toate vor fi a-
 »duse la îndeplinire«. Atosa
 zise: »Acum gândeste-te bine,
 »renunță (la ideea) de a procedă
 »mai întâiu în contra Scitilor;
 »căci aceștia vor fi ai tăi când
 »vei voi. Fă cum spun eu și
 »pornește (întâiu) în contra Gre-
 »ciei; eu doresc, după câte am
 »fost informată (despre ele), să
 »am servitoare lacedemoniene,
 »și argiene, și atice, și corin-
 »tiene. Ai (aci) un om mai ca-
 »pabil ca oricare altul să-ți dea
 »toate informațiile relative la
 »Grecia și să-ți serve de că-
 »lăuză, pe acela carele te-a vin-
 »decat de picior. Darius răs-
 »punse: »Scumpă soție, deoare-
 »ce ești de părere ca noi să
 »facem întâiu încercare cu Gre-
 »cia, cred că ar fi mai nemerit
 »înainte de toate ca, odată cu
 »persoana pe care ai indicat-o,
 »să trimitem informatori per-
 »sani la Elini cari, după ce vor
 »fi aflat și vor fi văzut toate
 »privitor la dânșii, să ne ra-
 »porteze nouă. Atunci, odată

rul nostru a cules probabil din gura descendenților lui Democide din Crotona cele relatate aci, pe când cele relatate la Cartea V par a fi până la un punct influențate de o versiune persană. Blakesley pe de altă parte crede că versiunea dată aci de Erodot despre amestecul Atosei și dorința exprimată de ea, e o versiune inventată la Atena cu scop de a ridică răspunderea de pe capul Ateniienilor, cari de fapt au fost provocatorii acestui războiu. Eschil, în tragedia *Perșii*, dă un alt caracter cu totul Atosei, un caracter pasiv cu totul și rolul ce-l face Erodot să-l joace în pasajul de față, e dat de Aelian în pasajul la care m'am referit în nota precedentă (*Hist. Animal.*, XI, 27), soției lui Xerxe și nu soției lui Darius.

¹ ἀποπειράσθαι. Pentru sensul verbului mediu *πειράσθαι* și al compusilor lui cu genitivul obiectului, vezi mai sus nota 2, dela pag. 266.

² ἐξεπιστάμενος. Bähr consideră întrebuințarea prepozițiunii *ἐξ* în compoziția acestui verb superfluă, după ce am avut-o în fraza precedentă în compoziția *ἐξαγγελέουσι*.

135. Ταῦτα εἶπε· καὶ ἄμα ἔπος
 τε καὶ ἔργον ἐποίησεν.¹ ἔπειτα γὰρ
 τάχιστα ἡμέρη ἐπέλαμψε,² κα-
 λέσας Περσέων ἄνδρας δοκίμους
 πεντακαίδεκα, ἐνετέλλετό σφι, ἐπο-
 νέοντες Δημοκίδει, διεξελθεῖν τὰ
 παραθαλάσσια τῆς Ἑλλάδος ὅπως
 τε μὴ διαδρῆσεται σφας ὁ Δημο-
 κίδης, ἀλλὰ μιν πάντας ὀπίσω
 ἀπάξουσι.³ Ἐντελλόμενος δὲ τοῦ-
 τοιοῦταῦτα, δεῦτερα καλέσας αὐ-
 τὸν Δημοκίδα, ἐδέετο αὐτοῦ ὅπως,
 ἐξηγησάμενος πᾶσαν καὶ ἐπιδείξας
 τὴν Ἑλλάδα, τοῖσι Πέρσῃσι.⁴ ὀπίσω
 ἦξει. Δώρα δὲ μιν τῷ πατρὶ καὶ
 τοῖσι ἀδελφεοῖσι ἐπέσχεε πάντα τὰ
 ἐκείνου ἐπιπλα λαβόντα ἄγειν, πρὸς
 ἄλλα οἱ πολλαπλῆσια⁵ ἀντιδώσειν.

»bine informat, voi u procedă
 »în contra lor«.

135. Acestea le zise (Darius);
 și odată cu vorba procedă la
 faptele; căci îndată ce se lumina
 de ziua, chemă la el cincispre-
 zece fruntași persani și le dete
 »ordin să meargă călauziți de
 »Democide și să parcurgă lito-
 ralul maritim al Greciei; dar
 să aibă grijă ca nu cumvă să
 le scape Democide, și să-l a-
 ducă înapoi cu orice preț. După
 ce dete acestora ordinele acestea,
 (Darius) chemă la el pe însuș
 Democide și îl rugă ca îndată
 ce va fi explicat și arătat toată
 Grecia, să se întoarcă înapoi în
 Persia. Îi mai spuse să iea cu
 el și să ducă ca dar tatălui lui

¹ ἄμα ἔπος τε καὶ ἔργον ἐποίησεν. Unele manuscrise intercalează
 εἶπε după ἔπος, altele ἔφα. Nu e nici o nevoie de această completare, mai în-
 tâiu pentrucă εἶπε precedează imediat această frază și apoi pentrucă fraza în
 sine e un fel de locuțiune proverbială admisă, întocmai cum e locuțiunea noas-
 tră zis și făcut. Originea locuțiunii e poate omerică și o găsim în *Iliada* la
 Cartea XIX, vers 242: ἀδικ' ἔπειθ' ἄμα μῦθος ἔην, τετέλεστο δὲ ἔργον.

² ἐπέλαμψε. La Cap. 190 din Cartea I avem verbul ἐπέλαμπε. (Vezi vol.
 I, pag. 355, nota 1).

³ ὅπως τε μὴ διαδρῆσεται σφι ὁ Δημοκίδης, ἀλλὰ μιν πάν-
 τως ὀπίσω ἀπάξουσι. Unii, în vederea faptului că ὅπως μὴ în general iea
 subiectivul, scriu aci διαδρῆσεται în loc de διαδρῆσεται și ἀπάξουσι în loc de
 ἀπάξουσι; nici un manuscris însă nu ne autoriză să facem această schimbare.
 Mai sus în Cartea aceasta, la Cap. 36, am avut un caz similar, dar acolo unele
 manuscrise au subiectivul ἀποστήσονται. (Vezi mai sus pag. 86, nota 8).

⁴ τοῖσι Πέρσῃσι. Sunt trei moduri de a lua și de a traduce aceste cu-
 vinte. Întâiu se pot lua ca regim indirect al verbelor ἐξηγησάμενος și ἐπιδείξας
 și atunci virgula care am pus-o după Ἑλλάδα trebuie mutată și pusă după Πέρ-
 σῃσι; în așa caz s'ar traduce: »ca îndată ce va fi explicat și arătat Persilor
 toată Grecia, să se întoarcă înapoi«. Al doilea, τοῖσι Πέρσῃσι se poate separă
 de ἐξηγησάμενος și de ἐπιδείξας și luat ca regim indirect al verbului ἦξει, și
 atunci s'ar traduce »ca îndată ce va fi explicat și arătat toată Grecia, să se
 întoarcă înapoi împreună cu Persii«. Un al treilea mod este considerând tot
 τοῖσι Πέρσῃσι ca un regim indirect al lui ἦξει, este de a da cuvintelor acestora
 acelaș sens de calitate pe care îl au de multe ori în Erodote, ca de exemplu
 mai sus în Cartea aceasta la Cap. 89, la început »Ποιήσας δὲ ταῦτα ἐν Πέρσῃσι«,
 unde am tradus »după ce săvârși acestea în Persia«. Cu toată prezența aci a
 articolului τοῖσι am dat preferință acestui mod de a trată aceste cuvinte.

⁵ πολλαπλῆσια. Câteva ediții au πολλαπλήσια. Adevărata formă ionică
 ar fi πολλαπλάσια, dar această formă nu figurează în nici un manuscris. Un

πρὸς δέ, ἐς τὰ δῶρα¹ ὀλκάδα οἱ ἔφη συμβαλέεσθαι,² πλῆσας ἀγαθῶν παντοίων, τὴν ἄμυα οἱ πλεόσασθαι.³ Δαρειὸς μὲν δὲ, δοκέειν ἔμοι, ἀπ' οὐδενὸς δολεροῦ νόου ἐπηγγέλλετο⁴ οἱ ταῦτα. Δημοκῆδης δὲ δείσας μὴ εὐ⁵ ἐκπειρωτο⁶ Δαρειῶς, οὐ τι⁷ ἐπιδραμῶν⁸ πάντα τὰ διδόμενα⁹ ἐδέκετο, ἀλλὰ τὰ μὲν ἑωτοῦ κατὰ χώραν ἔφη καταλείψειν ἵνα ὀπίσω σφέα ἀπελθῶν ἔχοι:¹⁰ τὴν μὲν τοι¹¹ ὀλκάδα, τὴν οἱ Δαρειὸς ἐπηγγέλλετο¹² ἐς τὴν

și fraților lui întreaga lui avere mobilă, spunându-i că îi va dăru-i alta de mai mare valoare; în afară de aceasta îi mai spuse că va contribui (și el) la daruri cu un vas de transport pe care îl va încărca cu tot felul de obiecte de valoare și care va pleca odată cu el. Acum părerea mea este că Dariu, spunând acestea, nu avea nimic perfid (ascuns) în mintea lui; Democide însă, sfîindu-se ca nu

singur manuscris, cel sancroftian pe care îl urmează Gaisford și Blakesley în textul lui Long și Maclean are παραπλήσια care ar însemna mai puțin, adică de o valoare egală.

¹ ἐς τὰ δῶρα. Ideea aci este a unei contribuții în care fiecare aduce partea lui la totalul darurilor care ar fi ἐς τὰ δῶρα. (Vezi gramatica elinească a lui Kühner, § 560).

² συμβαλέεσθαι. Verb care denotă faptul contribuirii și care e întrebuițat la începutul Cap. 50 din Cartea IV, metaforicește pentru a exprima contribuția de apă adusă în Dunăre de afluenții lui. Originea sensului acestuia care s'a dat verbului συμβαλέεσθαι, trebuie căutat în obiceiul care există la Elini ca de câte ori dedea cineva un prânz sau un banchet, invitații trebuiau toți să aducă contribuția lor și aceste contribuții se numiau σύμβολα dela σύν (împreună) și βάλλω (aduc). Democide, revenind în țara lui, toate rudele și toți amicii săi s'ar aștepta să-l vadă venind încărcat cu daruri primite dela bolnavii lui de seamă, și aci Dariu îi promite partea lui de contribuție. Câteva ediții scriu συμβαλέεσθαι; un manuscris are συμβαλέεσθαι.

³ πλεόσασθαι. Câteva ediții au πλώσασθαι, iar manuscrisul sancroftian are πλέσασθαι.

⁴ ἐπηγγέλλετο. În textul lui Blakesley ἐπαγγέλλετο; asemenea și în textul lui Sayce și în al lui Tauchnitz din 1815.

⁵ εὐ e pentru οὐ pronumele. E greșită varianta εὐ care ar schimba cu totul sensul dând lui Dariu intenții nu binevoitoare către Democide (μὴ εὐ) în această punere la încercare. E clar că Dariu nu eră rău voitor către un om care îi făcuse, și lui și soției lui atât bine. Principala lui grijă eră din contra să-l aibă lângă el și să nu-l scape. Avem εὐ întrebuițat pentru οὐ în Iliada lui Omer, Cartea XX, vers 464: εἰ πῶς εὐ πεφίδοιτο λαβῶν καὶ ζῶν ἄφαίης.

⁶ ἐκπειρωτο. Vezi mai sus nota 2, pag. 266.

⁷ οὐ τι. Scris uneori într'un singur cuvânt οὐτι.

⁸ ἐπιδραμῶν, dela ἐπιτρέχειν este tradus de Bähr »cupide involare«, a se repezi cu lăcomie.

⁹ τὰ διδόμενα, cele oferite. Mai jos la Cap. 148 și la Cartea IV, Cap. 162, ne întâlnim cu aceeaș expresie.

¹⁰ κατὰ χώραν ἔφη καταλείψειν ἵνα ὀπίσω σφέα ἀπελθῶν ἔχοι. κατὰ χώραν e aicea o locuțiune însemnând intacte, sau în starea care au fost lăsate înainte; o avem și la Cap. 17 din Cartea I. (Vezi vol. I, pag. 19, nota 2). Asemenea și la finele Cap. 135 din Cartea IV.

¹¹ μὲν τοι. În textul lui Blakesley scris într'un singur cuvânt μέντοι.

¹² ἐπηγγέλλετο. Vezi nota 4 mai sus.

θωρεῖν¹ τοῖσι ἀδελφεοῖσι, δεκασθαί ἔφη. Ἐντειλάμενος δὲ καὶ τοῦτω ταῦτα ὁ Δαρεῖος ἀποστέλλει αὐτοὺς ἐπὶ θάλασσαν.

136. Καταβάντες δὲ οὗτοι² ἐς Φοινίκην καὶ Φοινίκης ἐς Σιδῶνα πόλιν, αὐτίκα μὲν τριήρακς δύο ἐπλήρωσαν, ἅμα δὲ αὐτῆσι καὶ γαυλὸν³

cumvâ Dariu să-l fi punând la încercare, nu acceptă cu grabă toate darurile oferite, dar spuse că va lăsa efectele lui unde erau pentru ca, când s'ar întoarce înapoi, să se bucure de ele; cât pentru vasul de transport pe care i-l oferîa Dariu ca contribuție la darurile (destinate) fraților (săi), spuse că îl acceptă. Dând dar Dariu aceste instrucții și lui Democide, îi porni spre mare.

136. Coborîndu-să aceștia în Fenicia, și (anume) la cetatea Sidona din Fenicia, echipară numai decât două trireme și

¹ ἐς τὴν θωρεῖν. Vezi mai sus nota 1, pag. 302.

² δὲ οὗτοι. În unele ediții contractat în δ' οὗτοι.

³ γαυλὸν. Acest cuvânt e fără cea mai mică îndoială semitic și derivă dela rădăcina *g* (*gol*), rotund sau sferic și se aplică la tot ce e sferic, ca de exem. plu căpătâni de om, de unde și numele Golgota, unui sul, unei cupe, unei oglinzi, unui vas rotund. De aci a fost aplicat vaselor de transport feniciene cari erau de formă adâncă și concavă ca o albăie. Aceste vase erau mai mici ca o triemă, mai scurte și mai late și adaptate mai mult pentru încercămint decât pentru navigație. Vedem la Cap. 119 din Cartea VI cuvântul γαυλός, întrebuițat de Erodot pentru o găleată, și nu am cea mai mică îndoială că originea cuvântului nostru găleată trebuie căutată acolo, asemenea bănuiam că cuvântul *gocletă* care însemnă o corabie cu pânză de o construcție particulară scurtă și lată vine tot de acolo. Esichiu explică cuvântul γαυλός astfel: γαυλοῖ, τὰ ποιμενικά τοῦ γάλακτος ἄγιστα καὶ τὰ Φοινικά πλοῖα. Din întrebuițarea ce o face Erodot a acestui cuvânt, rezultă că intrase în limba elină și că Elinii cunoșteau însemnarea lui; el îl aplică tot acestui bastiment la capitolul următor și la Cap. 97 din Cartea VIII vorbește despre γαυλοῦς Φοινικήτους, așa că eră o expresie curentă pentru vase de transport feniciene. — Blakesley, într'o notă asupra acestui pasaj, face o observație interesantă. El se întrebă de ce Erodot, carele în capitolul precedent a denumit acest vas ὀκιάδα, îi schimbă această denumire aci și persistă în această schimbare iar la capitolul următor. Pentru a răspunde acestei întrebări, el propune ipoteza că istoria evadării lui Democide el a cules-o din gura acelor cari i-au relatat-o în Sudul Italiei, și cari erau în contact continuu cu comercianții Cartaginezi din Sicilia și pentru cari denumirea γαυλός sau γαυλοῦς dat unui vas de transport fenician eră familiară, așa că acel Elin din Sudul Italiei care a relatat lui Erodot istoria evaziunii lui Democide de sub supravegherea Persilor trimiși de Dariu în Grecia, au putut foarte bine să se serve de cuvântul γαυλός pentru a indică acest fel de navă feniciană. Pe de altă parte, seama pe care o dă Erodot despre cele întâmpate lui Democide la curtea lui Dariu, i-a venit din altă sursă care s'a servit de cuvântul mai cunoscut ὀκιάς. — Am tradus aci cuvântul acesta printr'o perifrază, altminteri aș fi fost obligat să creez cuvântul *gaula* care e cu totul necunoscut în limba noastră.

μέγαν¹ παντοίων αγαθών. Παρασκευασμένοι δὲ πάντα ἔπλεον ἐς τὴν Ἑλλάδα προσίσχοντες² δὲ, αὐτῆς τὰ παραθαλάσσια ἐθηρῶντο³ καὶ ἀπεγράφοντο,⁴ ἐς δὲ τὰ πολλὰ αὐτῆς καὶ ὀνομαστότατα⁵ θεησάμενοι,⁶ ἀπίκοντο τῆς Ἰταλίας ἐς Τάραντα.⁷ Ἐνθαῦτα δὲ ἐκ ῥηστῶν⁸

odată cu acestea un vas de transport fenician de mare dimensiune (încărcat) cu tot felul de obiecte scumpe. Când toate fură gata, porniră pe mare în Grecia. Ei, când se apropiară de coastă, inspectară litoralul maritim și luară însemnări în-

¹ μέγαν. În unire cu Blakesley nu pot aprobă virgula pe care o pune Gaisford după acest cuvânt și care nu face decât să întunece pasajul, dând a înțelege că și cele două trireme erau încărcate și acelea cu tot felul de obiecte scumpe. În realitate numai *gaula*, adică vasul de transport fenician eră încărcat cu aceste daruri scumpe și triremele erau destinate la transportul misiunii și al personalului. Verbul *πληροῦν*, aplicat cum e aci la o triremă, însemnează numai a echipa și niciodată a încărcă, pe când *παντοίων αγαθών* e guvernat nu de *ἐπλήρωσαν* ci de un verb ca *ἔπλησαν*, care trebuie suplinit prin analogie și pe care l-am exprimat în traducere prin *încărcat* între paranteze cu subînțeles.

² προσίσχοντες. Dela *προσίσχω* pentru *προσέχω*, a se îndreptă spre, adică apropiându-se, se aplică în termeni de navigație unui vas care se apropie de pământ; la Cap. 76 din Cartea IV avem *προσίσχει ἐς κόρικον*, am pus o virgulă după *προσίσχοντες* δὲ pentru a separă verbul *προσίσχοντες* de *τὰ παραθαλάσσια* care depinde de *ἐθηρῶντο*. — Din modul cum e relatată aci această călătorie a Persilor sub conducerea lui Democide, ar rezultă că vasele pe cari se aflau ei ar fi navigat direct dela Sidone la coasta Greciei, și, deși Erodote nu spune că spionii aceștia au examinat tot ce putea avea un interes pentru dânșii și au luat chiar însemnări de cele ce au văzut, totuși nu ne spune nimic despre această călătorie decât despre călătoria lor la Tarent. Din faptul acesta Blakesley conchide că narațiunea aceasta n'a fost culeasă de Erodote din gura vreunui descendent al lui Dariu. Eu cred că nu Elin din Italia de Sud a fost acela care a dat relația aceasta lui Erodote.

³ ἐθηρῶντο. Verb întrebuintat de autorul nostru la Cap. 10 din Cartea I, el indică o observare pe subț ascuns.

⁴ ἀπεγράφοντο. Avem la Cap. 145 din Cartea II, *ἀπογράφόμενοι τὰ ἔτην*. Verbul însemnează a trece într'un registru, fie din notițe, fie din memorie. Vezi și Cartea VII, Cap. 100.

⁵ ὀνομαστότατα. Manuscrisele din Viena și din Cambridge au *ὀνομαστότατα*. Erodote însă se servă de formă *ὄνομα* și niciodată de *ὄνομα*. Avem adjectivul acesta superlativ tot subț forma aceasta la Cartea I, Cap. 178 și la Cartea II, Cap. 178.

⁶ θεησάμενοι. În unele ediții *θησάμενοι*.

⁷ τῆς Ἰταλίας ἐς Τάραντα. Numele Italia e întrebuintat în mai multe locuri de Erodote ca de exemplu la Cap. 15 din Cartea IV; la Cap. 43 din Cartea V; la Cap. 126 din Cartea VI și la Cap. 62 din Cartea VIII, deși e foarte rar uzitat de alți autori Elini. Explicația e lesne, numele eră local și Erodote care a trăit acolo în ultimii ani ai vieții lui eră familiar cu el. Prin *Ἰταλία* în Erodote nu trebuie să înțelegem toată țara căruia îi dăm astăzi acest nume, ci numai partea de Sud care eră colonizată de Elini și care eră mult timp cunoscută de Romani subț numele de *Magna Græciæ* și care cuprindea și Sicilia. Fostul regat al celor două Sicilii, reprezentă mai mult sau mai puțin ceea ce Erodote numește Italia. — Orașul Tarent eră o colonie din Lacedemona. (Vezi vol. I, pag. 38, nota 3).

⁸ ἐκ ῥηστῶν. Cuvântul acesta a format subiectul a multor controverse printre comentatori, mai ales că în manuscrise există și variante. Sensul lui propriu este lăsarare sau mai bine înțeles laxitate în înțeles de laxitate morală,

της Δημοκίδης, Ἀριστοφιλίδης,¹ τῶν Ταραντίνων ὁ βασιλεὺς,² τοῦτο μὲν τὰ πηδάλια παρέλυσε τῶν Μηδικῶν νεῶν,³ τοῦτο δὲ αὐτοὺς τοὺς Πέρσας ἔρξαι⁴ ὡς κατασκοπὸν δῆθεν⁵ εἶντας. Ἐν ᾧ δὲ οὗτοι ταῦτα ἔπασχον, ὁ Δημοκίδης ἐς τὴν Κρότωνα⁶ ἀπικνέεται⁷ ἀπιγμένον δὲ ἤδη τοῦτου ἐς τὴν ἑωυτοῦ, ὁ Ἀριστοφιλίδης ἔλυσε τοὺς Πέρσας, καὶ τὰ⁸ παρέλαβε τῶν νεῶν ἀπέδωκέ σφι.

scris până ce, după ce au văzut o mare parte din acea țară și localitățile (ei) cele mai renumite, au sosit la Tarent din Italia. Acolo, în urma instigațiilor lui Democide, Aristofilide, regele Tarentinilor, pe de o parte scoase cărmelile dela vasele medicе și pe de altă parte închise pe Perși ca fiind în mod evident spioni. Pe când Perșii suferiau aceste (neajunsuri), Democide se duse la Crotona; îndată ce acesta se întoarse în patria lui, Aristofilide dete Perșilor libertatea și le restituī (cârmelile) ce le sustrăsese dela navele (lor).

137. Πλέοντας δὲ ἐνθῆεν⁹ οἱ

137. Pornind de acolo pe

sau lipsă de scrupul, de unde viclenie, așa că aci il consider cu Blakesley ca sinonim cu βραδουργία. Unii iarăș traduc ἡρωτωνης της Δημοκίδης prin indulgență către Democide, adică a face un serviciu lui Democide, ceea ce cred că nu o poate admite un Δημοκίδης; Schäfer propune ἐκ χρημοσύνης, adică în urma unor insistențe din partea lui Democide. Cred că trebuie să admitem ἡρωτωνης care există în toate edițiile și manuscrisele principale cu interpretarea ce i-o dăm aci.

¹ Ἀριστοφιλίδης. Numele acesta figurează ca Ἀριστοφίλης în manuscrisul parisian și pe o monetă din Anactorium s'a găsit Ἀριστόφολος, care poate să fie acelaș rege, deși acolo pare a fi fost un magistrat.

² τῶν Ταραντίνων ὁ βασιλεὺς. Să observăm aci că Erodot nu numește pe acest Aristofilide tiran al Tarentinilor, ci rege al Tarentinilor pentru că Tarentul fiind o colonie din Sparta, statul acesta eră constituit după modelul mamei patrie, având regii ei constituționali. Așa eră cazul în aproape toate statele doriene, și lucrul acesta reiese clar și din spusele lui Erodot despre colonizarea Cirenei de către Terieni. (Vezi Cartea IV, Cap. 150, 153).

³ τὰ πηδάλια παρέλυσε τῶν Μηδικῶν νεῶν. Găsim aceeaș expresie în Atheneu (VIII, 16). O navă dela care se scotea cărma nu putea să mai navigheze, căci a o dirige numai cu lopețile e greu și obositor, mai ales când vasul e mare.

⁴ ἔρξαι. Unele manuscrise au εἶρξαι, care e forma mai naturală.

⁵ δῆθεν. Nu are aci sensul ironic ce îl are la Cap. 59 din Cartea I, și în genere când e întrebuințat de Erodot; nu implică un pretext numai, dar un fapt patent în sine. Perșii nu sunt aruncați în temniță de Aristofilide fiind bănuți că ar putea fi spioni, sau subt pretext că ar fi spioni, dar fiindcă erau evident spioni.

⁶ Κρότωνα. Vezi mai sus nota 4, pag. 278.

⁷ ἀπικνέεται. Sayce are forma atică ἀπικνίσται.

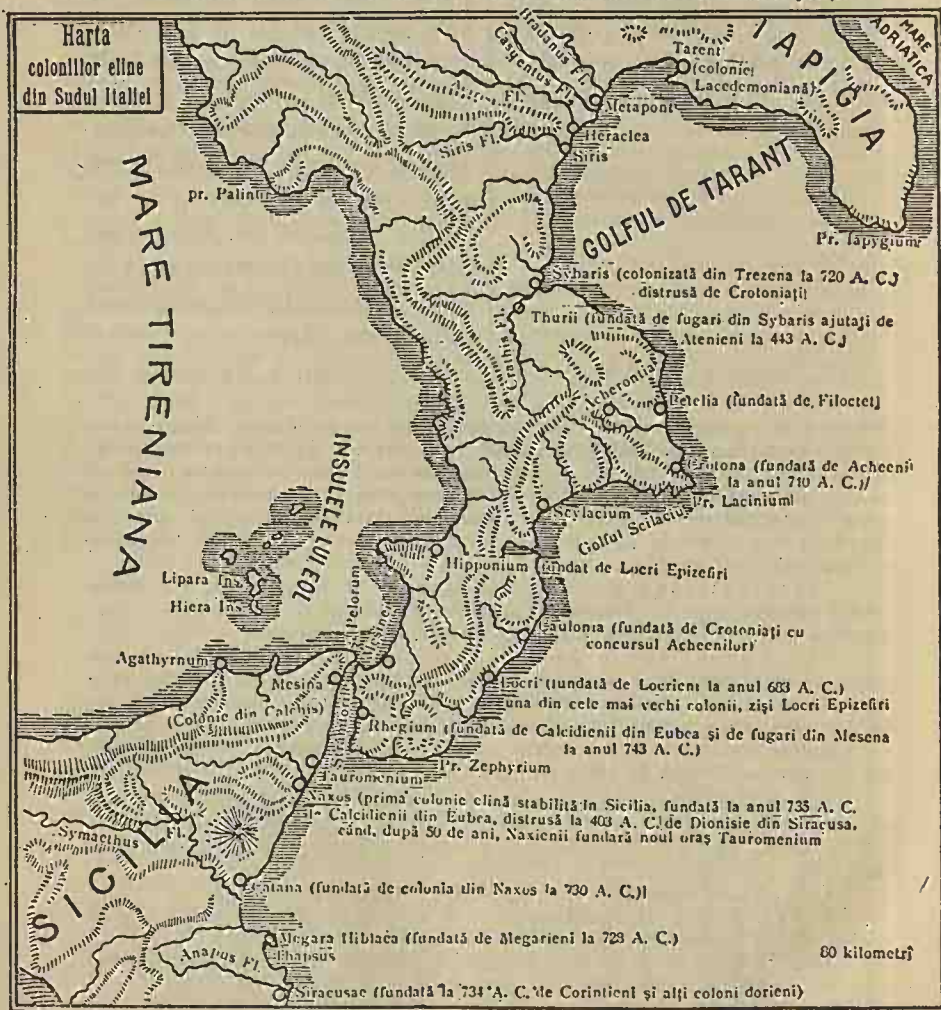
⁸ τὰ se referă la πηδάλια.

⁹ ἐνθῆεν, adică dela Tarent.

Πέρσαι καὶ δῶκοντες Δημοκίδεα ἀπικνεύονται ἐς τὴν Κρότωνα, εὐρόντες δὲ μὴ ἀγοράζοντα,¹ ἀπ-

mare Persii și luând urma lui Democide, ajunseră la Crotona, și găsiindu-l în piață puseră

¹ ἀγοράζοντα. Vezi vol. II, pag. 92, nota 1. Acest verb e întrebuințat mai jos la Cap. 139 și la Cartea IV, Cap. 78 și 164. — Pentru o mai clară înțelegere a porțiunii acesteia din scrierile lui Erodot, anexez aici o schiță de hartă mai detaliată a părții meridionale a Italiei, în care se pot constata pozițiile respective ale diferitelor colonii elene. E de mirat dacă Persii n'au venit de fel în Italia și dacă nu s'au mulțumit cu inspectarea coastei Eladei proprin



zișă fără a trece pe continentul celălalt pe care nu puteau să-l cucerească fără ca mai întâiu să stabilească o fermă posesiune asupra Greciei. Eu cred că Democide a atras pe Persii aceștia afară din drumul lor spunându-le minciuni despre Italia ca să poată, când odată ar pune piciorul pe solul lui natal, mai lesne scăpa din mâinile lor, și de aceea vedem cum îndată ce a

τοντο αὐτοῦ. Τῶν δὲ Κροτωνιητέων οἱ μὲν καταρρωδέοντες τὰ Περσικὰ πρήγματα προΐενοι ἑτοῖμοι ἦσαν,¹ οἱ δὲ ἀντάπτοντό τε καὶ τοῖσι σκοτάλοισι.² ἔπειον τοὺς Πέρσας, προῖσχομένους³ ἔπαυ τάδε· » Ἄνδρες Κροτωνιηταί, ὁράτε τὰ ποίεσθε. » ἄνδρα βασιλέος ὀρηπέτην γενόμενον⁴ ἐξαιρέσθε. Κῶς⁵ ταῦτα βασιλέϊ⁶ Δαρείῳ ἐκχρήσει⁷ περιωβρίσθαι; Κῶς δὲ ὑμῖν τὰ ποιούμενα ἔξει καλῶς, ἦν ἀπέλησθε⁸ ἡμέρας; Ἐπὶ τίνα δὲ τήσδε πρότερον στρατευόμεθα πόλιν; Τίνα δὲ πρότερον ἀνδροποδίζεσθαι περιησόμεθα; Ταῦτα λέγοντες τοὺς Κροτωνιήτας οὐκ ὦν ἔπειθον ἄλλ' ἐξαιρεθέντες⁹ τε τὸν Δημοκλῆδα

mâna pe dânsul. Dintre Crotoniați, o parte care se temeă de puterea Persilor, erau gata a-l predă, ceilalți însă se opuseră cu violență și loviră cu bastoanele (lor) pe Persii cari argumentară zicând: »Cetățeni din Crotona, luați seama ce faceți; »ne răpiți un om care e un rob »fugar al regelui. Cum are să »tolereze oare regele Darius a »ceastă insultă (ce i se face)? »Cum o să vă ducă faptele voastre la un rezultat bun dacă »ni-l luați (pe omul acesta)? »In contra cărui oraș (credeți voi atunci) că ne vom război »întâiu? pe care vom căuță noi

ajuns la Tarent s'a pus să îndemne pe regele acelei colonii să-i închidă și să facă plecarea lor imposibilă, pe când el pornia spre orașul său natal. In genere vorbind, partea aceasta a narațiunii începând cu plecarea lui Democide dela Sidon, reprezintă tradiția curentă în coloniile eline din Crotona, dela Thurium și din vecinătatea golfului de Tarent.

¹ ἦσαν. Unele ediții au ἔσαν, dar ἦσαν e necontestat mai sus la Cap. 125.

² σκοτάλοισι. In limbajul atic σκοτάλη sau σκόταλον însemnă bățul în jurul căruia eră învârtită o bandă subțire de piele pe care se răsuciau depeși sau scrisori. Probabil că la Sparta cuvântul se aplică oricărui baston și aveă acelaș sens larg și la Crotona, colonia spartană de unde Erodot a cules această narațiune. Suidas, citând acest pasaj, zice că aci τὸ σκόταλον e sinonim cu τὸ βόπαλον.

³ προῖσχομένους. Verb întrebuintat de Erodot și la Cap 141 din Cartea I. (Vezi vol. I, pag. 251, nota 4).

⁴ γενόμενον. Schweighäuser pledează pentru γινόμενον, dar m'am ținut de forma pe care o găsim în toate edițiile mai bune.

⁵ Κῶς. Manuscrisele din Cambridge și din Viena precedează această particulă interogativă de καί. E însă conjuncțiunea aceasta logicește afară din locul ei, și cele mai bune ediții moderne o suprimă.

⁶ βασιλέϊ. Unele ediții au βασιλεῖ.

⁷ ἐκχρήσει. Literal: o să ajungă. Bähr explică astfel pasajul acesta pe latinește: »Qui Dario regi sufficere potuit (qui poterit æquo ferre animo) tali contumelia affici?« Tot în acest sens găsim verbul acesta întrebuintat în pasajul »τότε μὲν νῦν οὐκ ἐξέχρησέ σφι ἡ ἡμέρη ναυμαχίην ποιήσασθαι« din Cartea VIII, Cap. 70.

⁸ ἀπέλησθε. In unele ediții ἀπέλθεσθε. Verbul vine, cred, dela ἀπολύω, a scăpă. Aceasta e și părerea lui Schweighäuser și în atare caz obiectul ar fi Democide și trebuie să subînțelegem αὐτόν sau τοῦτον.

⁹ ἐξαιρεθέντες. E de notat aci nuanța între sensul pe care îl implică verbul ἐξαιρεθέντες aplicat lui Democide și verbul ἀπαιρεθέντες aplicat vasului de transport fenician. Primul verb implică violență în actul de a luă, cel de al-doilea însemnează a luă sau dețineă fără violență, așa că liberarea lui Demo

καὶ τὸν γαυλόν,¹ τὸν ἄμα ἤγοντο, ἀπαιρεθέντες ἀπέπλεον ὀπίσω ἐς τὴν Ἀσίην, οὐδ' ἔτι ἐξήτησαν τὸ προσωτέρω τῆς Ἑλλάδος ἀπικόμενοι ἐκμαθεῖν, ἐστρημένους τοῦ ἡγεμόνος. Τοσόνδε μέντοι ἐνετείλατό σφι Δημοκίδης ἀναγομένοισι,² κελύων εἶπαιν σφέας Δαρεῖω³ ὅτι ἄρροσται⁴ τὴν Μίλωνος⁵ θυγατέρα

»să-l robim întâiu?« Astfel vorbira (Persii), dar nu convinsera pe Crotoniați; căci după ce li s'a smuls Democide din mâini și după ce li s'a luat și vasul de transport pe care îl aduseră cu dânșii, au procedat pe mare înapoi spre Asia și nu au mai încercat să mai capete informații asupra restului Gre-

cide s'a efectuat cu luptă, în alte cuvinte Crotoniații l-au smuls din mâinile Persilor, vasul de transport a fost confiscat sau deținut. Salvarea aceasta a lui Democide de către Crotoniați e confirmată și de către Ateneu (*Deipn.*, XII). Acest autor ne spune că în urma acestui incident, primul magistrat al acestui oraș, îmbracă în a 7-a zi a fiecărei luni o haină persiană, pentru că în lupta care a avut loc cu această ocazie pentru persoana lui Democide, un Crotoniat a smuls haina Persanului care căută să rețină pe concetățeanul lor. Blakesley din eroare atribuie această narațiune lui Timeu, dar pasajul citat se află în scrierile lui Ateneu.

¹ γαυλόν. Vezi mai sus nota 3, pag. 303.

² ἀναγομένοισι. Când erau duși la largul mării, marea fiind considerată ca fiind sus, cum zice Francezii *la haute mer*. — Avem verbul ἀνάγω luat în sensul acesta la Cap. 96 din Cartea VI și la Cap. 84 din Cartea VIII.

³ σφέας Δαρεῖω. Ordinea acestor cuvinte e intervertită în unele ediții.

⁴ ἄρροσται. ἀρρόζειν τινά τινε este a potrivi pe cineva cu alt cineva în sens de căsătorie, ca la Cap. 108 din Cartea IX; de acolo expresia ἀρρόζειν γάμον, a contracta o căsătorie; la Cap. 32 și 47 din Cartea V, precum și la Cap. 65 din Cartea VI avem ἀρρόζεσθαι τινά, a lua o fată în căsătorie.—Erodot nu ne mai spune ce s'a întâmplat lui Democide după ce s'a reîntors în patria lui și a luat de soție pe fiica lui Milon din Crotona, dar știm din Iamblicus (*Vieța lui Pitagora*, Cap. 35, § 257), că el a fost unul din discipolii lui Pitagora carele s'a împotrivit partidului agitator democratic din Crotona și că a fugit la Platea. De aci conchidem că a devenit ca mulți alți medici un urmaș al filozofiei pitagoriciane cu care arta terapeutică era în strânsă legătură.

⁵ Μίλωνος. Atlet celebru născut în Crotona pe la anul 570 înainte de Hristos. El era reputat pentru forța lui extraordinară și Pausanias (VI, 14, § 2), precum și Aulu Gelu (*Nopti atice*, XV, 16), ne spune că a luat la Olimpia de șapte ori și la jocurile pitice de șase ori premiul pentru luptă. Ateneu (X, p. 412) iar povestește că a parcurs alergând întreaga lungime a stadiului cu un taur de patru ani în brațe, pe care apoi l-a omorât cu o lovitură de pumn și l-a mâncat în cursul zilei, și că odată când ascultă cu alți discipoli într-o sală, o lecție a lui Pitagora, o coloană din sală cedând, el a susținut tavanul cu brațul său până la terminarea cursului. Se înțelege că asemenea poveste aparține mai mult domeniului legendelor și al ficțiunii. Legenda relativă la moartea lui e iarăș caracteristică. Voind la bătrânețe să spintece un copac a fost apucat de mâni în deschizătura ce o făcuse cu toporul, și neputând să le mai libereze de acolo, a fost mâncat de un leu. — E greu de înțeles de ce da Democide această însărcinare Persilor să anunțe lui Dariu. Cred că Erodot se înșeală când zice că Dariu cunoștea despre fama lui Milon și că nici nu știa de existența lui, afară numai dacă însuș Democide nu ar fi vorbit, în timpul captivității sale, lui Dariu despre forța colosală a acestui om; dacă e așa, atunci Democide vestia pe Dariu că el avea de aci înainte un apărător cu care nu trebuia glumit. Sunt mai mult de idei că pasajul acesta e un indiciu că e o versiune curat crotoniată.

Δημοκίδης¹ γυναίκα. Τοῦ γάρ δὴ παλαιστὴ Μίλωνος ἦν οὄνομα πολλὸν παρὰ βασιλεῖ. Κατὰ δὴ τοῦτό μοι δοκεῖ σπεῦσαι τὸν γάμον τοῦτον τελέσας γρήματο μεγάλα Δημοκίδης, ἵνα φανῆ πρὸς Δαρσίου³ ἐὼν καὶ ἐν τῇ ἐωντοῦ δοκιμος.

ciei când au trecut (pe acolo), lipsiți fiind de conducătorul (lor). Atâta numai le recomandă Democide când plecau, rugându-i ca ei să spună lui Dariu că el iea de soție pe fiica lui Milon. Căci numele luptătorului Milon eră bine cunoscut de rege. Părerea mea e că Democide a grăbit uniunea aceasta matrimonială cheltuind o sumă însemnată de bani; numai ca să apară în ochii lui Dariu ca un bărbat de seamă chiar în patria lui.

138. Ἀναθόντες δὲ ἐκ τῆς Κρότωνος οἱ Πέρσαι ἐκπίπτοσι⁴ τῆσι γηροῖ ἐς Ἰηπογίην⁵ καὶ σφρακ δουλεύοντας ἐνθάδα Ἴλλος ἀνήρ

138. Perșii, după ce plecară din Crotona, fură asvârliți cu navele (lor pe coastele) Iapigiei; și fiind ei prinși acolo

¹ Δημοκίδης. Repetirea numelui propriu aci mă face să cred că Democide dictează Perșilor propriile cuvinte pe cari trebuie să le spună lui Dariu din partea lui, altminteri nu ar fi vorbit de el însuș numindu-se pe nume. Atunci dă acestei comisiuni o notă de sfidare care confirmă și explică cele ce le-am spus la finele notei precedente.

² τοῦ γάρ δὴ παλαιστὴ Μίλωνος ἦν οὄνομα πολλὸν βασιλεῖ. Regele Dariu, cum am arătat în nota 5, p. 308, probabil că nici nu auzise de numele acestui atlet; dacă auzise, eră de sigur numai din chiar gura lui Democide.

³ ἵνα φανῆ πρὸς Δαρσίου. Modul cel mai natural de a se exprima ar fi fost ἵνα φανῆ Δαρσίω, dar ca sens φανῆ fiind echivalent cu νομισθῆ care atunci ar cere prepoziția πρὸς urmată de genitivul persoanei, e posibil ca această asociație să fi sugerat pe πρὸς cu genitivul și după φανῆ care e insolit. S'ar fi putut zice și ὅτι Δαρσίου după φανῆ; avem iar exemple în Erodote de πρὸς cu genitivul la Cap. 144 din Cartea IV și la Cap. 5 și 139 din Cartea VII.

⁴ ἐκπίπτοσι. Se zice despre aceia cari fără voia lor sunt aruncați sau deținuți undevă. Cu acelaș înțeles găsim verbul acesta întrebuițat de Plutarch, *Vieța lui Pirru*, § 15.

⁵ ἐς Ἰηπογίην. Regiunea aceasta formă călcăiul cizmei cu care a fost comparată forma peninsulei italice. (Vezi harta anexată la nota 1 dela pag. 306, precum și schița din vol. IV, pag. 139). Promontoriul care formă extremitatea despre Sud a acestei regiuni și care în vechime se numia promontoriul Iapigiu iar astăzi Capo di Leuca, formează intrarea golfului de Tarant și separă apele acestui golf de Marea Adriatică, și Plutarch (*Vieța lui Pirru*, § 15), ne spune că eră greu de dublat pentru navigatori. Nu e dar de mirare ca vasele Perșilor să fi întâmpinat acolo vânturi contrarii cari i-au aruncat pe coastă sau i-au deținut. — Elinii numiau Iapigia: *Messapia*, adică între două ape (μέσος și ἅπια). Cuvântul acesta ἅπια întrebuițat și de Omer (ἅπιη γαῖα), e interesant pentru noi Români, pentru că arată că cuvântul nostru apă e mai aproape de rădăcina originală sanscrită *apas* decât cel latinesc *aqua*.

Ταραντίνος¹ φυγὰς βυστάμενος, ἀπήγαγε παρὰ βασιλέα Δαρσίον. Ὁ δὲ ἀντὶ τούτων² ἐτοίμος ἦν διδόναι τοῦτο³ ὃ τι βόβλοιο αὐτός· Γίλλος δὲ αἰρέσται κάτοδόν οἱ ἐς Τάραντα γενέσθαι, προαπηγησάμενος τὴν συμφορὴν. Ἴνα δὲ μὴ συνταράξῃ τὴν Ἑλλάδα, ἦν δι' αὐτὸν στόλος μέγας πλὴν ἐπὶ τὴν Ἰταλίην, Κνιδίους μόνους ἀποχρᾶν οἱ ἔφη τοὺς κατάγοντας γίνεσθαι, δοσέων ἀπὸ τούτων ἐόντων τοῖσι Ταραντίνοισι φίλων⁴ μάλιστα δὴ τὴν κάτοδόν οἱ ἔσσεσθαι. Δαρσίος δὲ ὑποδεξάμενος ἐπετέλεε· πέμψας γὰρ ἄγγελον ἐς Κνίδον κατάγειν σφέας ἐκέλευε Γίλλον ἐς Τάραντα. Πειθόμενοι δὲ Δαρσίῳ Κνιδίοι Ταραντίνους οὐκ ὦν ἔπειθον, βίην δὲ ἀδύνατοι ἦσαν προσφέρειν. Ταῦτα μὲν νυν οὕτω ἐπρήχθη· οὗτοι δὲ πρῶτοι ἐκ τῆς Ἀσίης ἐς τὴν Ἑλλάδα ἀπίκοντο Πέρσαι,⁵ καὶ οὗτοι

ca robi, Gilu, un exilat cetățean tarantin, îi răscumpără și îi duse de acolo la regele Darius. Darius, în schimbul acestora, se arătă dispus să acorde (lui Gilu) favoarea pe care ar dori(-o) el; Gilu însă, după ce relată (regelui) cele ce le pățise, ceru să fie reintegrat la Tarant. Spre a evita însă ca toată Grecia să fie turburată prin faptul năvălirii în Apele Italiei, din cauza lui, a unei flote mari, (Gilu) spuse că (era suficient ca) Cnidienii singuri să intervie pentru reintegrarea (lui), căci el credea că, deoarece aceia erau în relații de amiciție cu Tarentinii, reîntoarcerea lui s'ar putea obține mai lesne. Darius, primind (propunerea), o puse în operație; căci, trimițând un sol la Cnid, invită pe Cnidieni

¹ Γίλλος ἀνὴρ Ταραντίνος. Din scrierile lui Apuleius (*Florid.*, II, § 59), aflăm că Pitagora a fost odată robit de Cambise și răscumpărat de către unul Gilu, fruntaș din Crotona, și Wesseling crede că acest Gilu, deși denumit aci cetățean din Tarant, ar fi acelaș.

² τούτων. Se poate referi sau la Persii răscumpărați de Gilu, sau la serviciile aduse lui Darius de către Gilu prin răscumpărarea spionilor acestora. Cred că se referă la Persi și am tradus în consecință prin *acestora*.

³ τοῦτο. Lucrul acela pe care, adică favoarea sau serviciul pe care. Unele manuscrise au τούτω în loc de τοῦτο, în care caz s'ar raportă la Gilu și s'ar traduce „a da acestuia”; dar toate edițiile și manuscrisele de valoare au τοῦτο.

⁴ τούτων ἐόντων τοῖσι Ταραντίνοισι φίλων. La Cap. 174 din Cartea I, Erodote califică Cnidul de colonie Lacedemoniană, așa că comunitatea de origine poate singură să explice legătura de amiciție care există, cum se spune aci, între Cnidieni și Tarantini, dar mai existau și interese comune comerciale între aceste două orașe, situate așa departe unul de altul încât nu puteau să-și facă concurență.

⁵ οὗτοι δὲ πρῶτοι ἐκ τῆς Ἀσίης ἐς τὴν Ἑλλάδα ἀπίκοντο Πέρσαι. Erodote aci ne spune că Democide fu cauza determinantă care produse primul contact al Persilor cu Elinii, și prin urmare al războiului persic, pe când mai sus, în fraza cu care el înceie Cap. 56, el ne spune că primul contact fu un act de agresiune din partea Lacedemonienilor. Să nu uităm că sorginta din care s'a inspirat autorul nostru când a scris evenimentele descrise la Cap. 56, diferă ca totul de aceea din care a extras narațiunea celor întâm-

διὰ τοιόνδε πρήγμα¹ κατάσκοποι
ἐγένοντο.

139. Μετὰ δὲ ταῦτα Σάμον βασιλεὺς Δαρσεῖος αἰρέσει,² πολίων πασέων πρώτην Ἑλληνίδων καὶ βαρβάρων, διὰ τοιόνδε τιὰ αἰτίην. Καμβύσω τοῦ Κύρου στρατευσέμενου ἐπ' Αἴγυπτον, ἄλλοι τε συγχοί ἐς τὴν Αἴγυπτον ἀπίκοντο Ἑλλήνων, οἱ μὲν, ὡς οἰκός,³ κατ' ἐμπορίην, οἱ δὲ στρατευσέμενοι,⁴ οἱ δὲ τινες καὶ αὐτῆς τῆς χώρας θεηταί, τῶν ἦν καὶ Σολοσῶν ὁ Αἰάκος, Πολυκράτεός τε ἐὼν ἀδελφεός καὶ φεύγων ἐκ Σάμου.⁵ Τοῦ-

să reintegreze pe Gilu la Tarant. Cnidienii se supuseră (voineței) lui Dariu dar nu convinseră pe Tarantini și nu fură destul de tari ca să (le) impue prin forță. Astfel se petrecură (lucrurile) acestea; aceștia fură primii dintre Perși cari au venit în Grecia și au fost trimiși să spioneze pentru scopul ce l-am spus.

139. După acestea, dintre toate orașele elenice și barbare, Dariu se făcù stăpân mai întâiu pe Samos, pretextul fu acesta: când Cambise, fiul lui Ciru, întreprinse expediția (lui) în contra Egiptului, o mulțime de Elini din toate părțile se duseră în Egipt, unii, după cum eră și natural, pentru interes comercial, alții ca să facă campania, câțiva iar ca să viziteze această țară, între aceștia fu și

plate lui Democide după scăparea lui dela curtea din Suza și din mâinile Persilor. Toate detaliile de față le-a obținut Erodot din gura descendenților lui Democide, cu cari s'a pus el în contact în Italia, și cari l-au convins că istoria lui Democide a jucat un rol de cea mai mare importanță în Istoria Greciei. Democide eră evident un fel de fanfaron, cum se și vede din modul cum s'a fãlit că a luat de soție pe fiica lui Milon, și eră dar foarte natural ca să se fi fãlit în Italia că el a jucat un rol determinant în istorie. O probă că nu trebuie să dãm o importanță exagerată acestui rol, cum face aci Erodot, este că Dariu nu a atacat imediat pe Elini după ce a potolit răscoala din Babilonia, ci a procedat numai după expediția pe care a întreprins-o în contra Sciților.

¹ διὰ τοιόνδε πρήγμα. Pentru așa lucru, deci pentru motivul de care am vorbit.

² Σάμον βασιλεὺς Δαρσεῖος αἰρέσει. Samos fiind așa de aproape de coasta Asiei mici în mare parte dejă supusă Persilor, și afară de aceasta orașul fiind foarte avut și puternic (vezi mai sus Cap. 59 și 60), eră natural ca Dariu să fi dorit să-l cucerească.

³ ὡς οἰκός. Unele manuscrise au ὡς εἰκός.

⁴ στρατευσέμενοι. Ca să facă adică campania în calitate de soldați cu soldă. Aceștia compuneau trupa de mercenari despre cari se vorbește mai sus la Cap. 4 și cari sunt denumiți ἐπίκουροι. (Vezi pag. 9, nota 4).

⁵ Σολοσῶν ὁ Αἰάκος, Πολυκράτεός τε ἐὼν ἀδελφεός καὶ φεύγων ἐκ Σάμου. La Cap. 39 din Cartea acesta am văzut că acest Siloson a

τον τὸν Συλοσῶντα κατέλαβε εὐ-
 πυχίη¹ τις ταύτης λαβὼν χλανίδα²
 καὶ περιβαλλόμενος πυρρὴν ἡγέ-
 ραζε³ ἐν τῇ Μέμφει ἰδὼν δὲ αὐτὸν
 Δαρεῖος, δορυφόρος τε εὼν Καρ-
 βύσειω καὶ λόγου οὐδενός κω με-
 γάλου,⁴ ἐπεθύμησε⁵ τῆς χλανίδος,
 καὶ αὐτὴν προσελθὼν ὤνεστο. Ὁ δὲ

Siloson, fiul lui Eacus și tot
 odată frate cu Policrat și gonit
 din Samos. Acestui Siloson i
 s'a întâmplat un noroc (mare):
 luând o mantie de lână fină
 roșie, se îmbracă cu ea și merse
 la târg în Memfis; văzându-l
 Dariu, carele (pe atunci) eră

fost gonit din Samos de către fratele său Policrat; el în urma acestui exil nu
 putea să fugă în Egipt, căci acolo domniă Amasis, aliatul fratelui său și a profitat
 de invazia lui Cambise ca să meargă acolo.

¹ κατέλαβε εὐπυχίη Verbul καταλαμβάνω e luat în acelaș sens în care
 e întrebuințat mai sus la Cap. 42 și la Cartea II, Cap. 66: ὅσῃα πράγματα κα-
 ταλαμβάνει τοὺς ἀελοῦρους. (Vezi vol. II, pag. 176, nota 3).

² χλανίδα. χλανίς eră o mantie subțire dintr'o țesătură de lână foarte
 fină și ușoară în felul stofei pe care o numim noi azi cașmir. Această stofă eră
 purtată de partea elegantă a societății, și vedem din Plutarch că Alcibiad
 afectă de a se îmbrăcă cu această stofă fină văpsită roșu (vezi *Vieța lui Al-*
cibiad, Cap. 23). În general mantia aceasta se numiă χλαμὸς, și alți autori cari
 au vorbit de acest incident și de mantia lui Siloson, cum Diogen de exemplu,
 zie χλαμὸς. Aelian o numește pur și simplu ἱμάτιον, cuvânt care indică îmbră-
 cămintea, independent de materialul din care e compusă.

³ ἡγέραζε. Vezi mai sus nota 1, pag. 306.

⁴ δορυφόρος τε εὼν Καρβύσειω καὶ λόγου οὐδενός κω μεγάλου.
 Erodot repetă bucuros mici istorii, mai mult povești locale de babe provinciale,
 curente în cercurile mai puțin serioase elinești, și pe cari le credeă el amu-
 zante, așa de pildă sunt istoriile lui Fanes, lui Democide și altele. În această
 categorie oe istorii e și aceasta cu mantia lui Siloson; cum e repetată aci de
 Erodot, probabil direct din gura vreunui povestitor elin de prin Italia sau din
 Samos, se vede cât de colo că e inventată sau, dacă nu inventată cu totul,
 cel puțin prefăcută. Așa de pildă din chiar ceea ce ne spune Erodot mai sus
 la Cap. 70 și din inscripția dela Behistun, rezultă că Dariu nu a fost niciodată
 în Egipt și a rămas în Persia în timpul când Cambise își făcea expediția în
 Africa. Siloson, alungat din Samos, și făcând cum a făcut Demarat mai târziu,
 s'a refugiat în Persia și fu primit la curtea regelui Dariu. Monarhiile persani ca
 Dariu, Xerxe, Artaxerxe, când aflau de vreun Elin alungat din patria lui sau
 nemulțumit cu starea de lucruri în Grecia, ce căută refugiu în Persia, îl pri-
 miau cu plăcere și îl mulțumiau îndestulându-l cu toate, fiindcă se puteau servi
 de ei ca instrumente utile în urmărirea scopurilor lor de a subjuga Grecia.
 Dacă acest Siloson fu bine primit de Dariu, nu în amintirea darului unei
 mantii roșii de lână, dar fiindcă Dariu a găsit în el un instrument pentru a
 ajunge la scopul ce îl urmăria de mult, de a pune capăt independenței Samie-
 nilor cari îl jenau mult în mișcările lui, din cauza tendințelor lor piratece.
 (Vezi mai sus Cap. 120). — Un alt indiciu că sorgintea acestei povești nu este
 originală ci prefăcută, e că se vorbește aci de Dariu ca de o persoană fără
 importanță (λόγου οὐδενός κω μεγάλου). Chiar înainte de a fi rege, Dariu nu
 putea fi considerat de atare și nu putea fi un simplu soldat în garda lui Cam-
 bise, căci înainte de toate, făcea parte din familia regală achemenidă, și în
 lipsă de moștenitori direcți din ramura lui Ciru, eră moștenitorul presumpțiv
 al tronului persan, deci departe de a fi λόγου οὐδενός μεγάλου.

⁵ ἐπεθύμησε. O greșită scriere ἐπιθυμῖο, care se află în textul manu-
 scris din biblioteca Medici la Florența, a indus pe Valkenaer să creadă că forma
 originală a fost imperfectul ἐπεθύμει, care în adevăr s'ar acordă mai bine cu
 ὤνεστο, dar nici un manuscris nu are ἐπεθύμει ci toate afară de cel citat au
 ἐπεθύμησε.

Συλοσῶν, ὁρέων τὸν Δαρσίον με-
γάλως ἐπιθυμούντα τῆς γλάνιδος,
θείῃ τύχῃ χρωόμενος¹ λέγει: »Ἐγὼ
»παύτην πωλέω μὲν οὐδενός χρη-
»ματος: δίδωμι δὲ ἄλλως,² εἴ περ
»οὔτω δεῖ γενέσθαι πάντως τοι.«³
Αἰνέσας ταῦτα ὁ Δαρσίος παρα-
λαμβάνει τὸ εἶμα.

140. Ὁ μὲν δὴ Συλοσῶν ἠπί-
στατό οἱ τοῦτο ἀπολωλέναι δι' εὐη-
θείην.⁴ Ὡς δὲ τοῦ χρόνου προβαί-
νοντος Καμύσης τε ἀπέθανε καὶ
τῷ μάγῳ ἐπανέστησαν οἱ ἑπτὰ, καὶ
ἐκ τῶν ἑπτὰ Δαρσίος τὴν βασιλείην
ἔσχε, πυνθάνεται ὁ Συλοσῶν ὡς ἡ
βασιλείη περιεληθῆται⁵ ἐς τοῦτον
τὸν ἄνδρα,⁶ τῷ κατὰ αὐτὸς ἔδωκε

soldat în garda lui Cambise și
o persoană fără mare însem-
nătate, i se făcū poftă de man-
tia (aceasta) și apropiându-se
de el îi propuse să i-o cumpere.
Pe de altă parte Siloson, vă-
zând ce poftă mare avea Dariu
de mantie, ca împins de no-
rocul (lui), îi zise: »Eu nu vând
»această mantie pentru bani;
»o dăruesc însă dacă trebuie
»să o aibi cu orice preț«. Da-
riu mulțumî și luă vestmântul.

140. Siloson a înțeles (in-
data) că și-a pierdut mantia din
exces de bunătațe. Cu timpul
Cambise murî, cei șapte se ră-
seulară în contra magului, și
din cei șapte Dariu obținū tro-
nul, Siloson află că sceptrul re-
gal căzuse în mîna a (chiar)
acelui bărbat căruia el îi dă-

¹ θείῃ τύχῃ χρωόμενος. Servit de un noroc divin ar fi traducerea exactă a acestor cuvinte al căror sens e exprimat de Bähr latinește prin »divino quodam instinctu«. La Cap. 111 din Cartea I, aceeaș idee e exprimată prin cuvintele κατὰ δαίμονα.

² ἄλλως. Altfel decât propui, adică altfel decât cu bani, în alte cuvinte gratis. Vezi și sensul în care e luat acest adverb mai sus la finele Cap. 16.

³ πάντως τοι. Locuțiune adverbială care e mult mai mult la locul ei la sfârșitul acestei clauze decât transferată, cum face Blakesley și mai multe alte ediții la începutul clauzei următoare prin mutarea punctului după τοι și punerea lui după γενέσθαι.

⁴ εὐηθείην. Este o bunătațe sau o complezență care, când e împinsă la extrem, devine prostie, și de aceea cuvântul acesta a ajuns uneori să devie un termen eufemistic pentru a denota prostia. Tucidid (III, 83), explică sensul original al acestui cuvânt în următorul pasaj: »τὸ εὐήθες οὐ τὸ γενναῖον πλεῖστον μετέχει«, adică »simplicitatea care formează elementul principal al nobleței«. — Blakesley scrie εὐηθίην, ortografia pe care o cred greșită pentru motivele arătate la nota 4, pag. 224 dela vol. II, cu privire la ortografia cuvântului πολυτελείην. Vezi și nota 4, pag. 82, vol. I.

⁵ περιεληθῆσαι. Dela περιτίω, verb care exprimă trecerea sceptrului în mîna cuiuă. (Vezi vol. I, pag. 213, nota 6 și mai sus nota 911). — Pentru uzul optativului după ὡς vezi gramatica elină a lui Kühner, § 769, 3 β.

⁶ ἐς τοῦτον τὸν ἄνδρα. Patru manuscrise au ὡς τοῦτον τὸν ἄνδρα. E curios că aceste patru manuscrise în pasajul din Cartea II, Cap. 121, εσελθίντα δὲ ὡς τοῦ βασιλέως τὴν θυγατέρα au ἐς în loc de ὡς. (Vezi vol. II, pag. 320, nota 5). Nu se poate însă zice περιελεῖν ὡς dar περιελεῖν πρὸς sau εἰς și aci

ἐν Αἰγύπτῳ δεηθέντι τὸ εἶμα. Ἀναβάς δὲ ἐς τὰ Σούσα ἤζητο ἐς τὰ πρόθυρα τῶν βασιλέως οἰκίων, καὶ ἔφη Δαρείου εὐεργέτης εἶναι.¹ Ἀγγέλλει ταῦτα² ἀκούσας ὁ πολυπόρος τῷ βασιλεῖ. Ὁ δὲ θεωμάσας λέγει πρὸς αὐτόν³ »Καὶ τίς ἐστι »Ἑλλήνων εὐεργέτης,⁴ τῷ⁵ ἐγὼ »προαιδεῦμαι,⁶ νεωστὶ μὲν τὴν ἀρχὴν ἔχων;⁷ Ἀναβέβηκε δ' ἢ τις »ἢ οὐδείς κω⁸ παρ' ἡμέας αὐτῶν.

ruise într'o vreme în Egipt haina (lui) pe care i-o ceruse. Mergând dar la Susa, el se așeză în fața palatului regal și spuse că eră un binefăcător al lui Dariu. Portarul, când auzi aceasta, raportă regelui. Atunci Dariu, cuprins de mirare, îi zise: »Și care este Elinul care »ar fi un binefăcător (de ai mei) »și față de carele aș aveă în-

ώς în manuscrisele citate e pus pentru εἰς care echivalează cu ἐς și se poate substitui pentru πρὸς, care ar fi, cum am spus, prepoziția naturală după verbul περιέω.

¹ Δαρείου εὐεργέτης εἶναι. Toți aceia cari aduseseră un serviciu regelui Persiei, erau după uzul acelei curți, trecuți într'o listă specială în care erau calificați de *Orasanghi* sau *binefăcători ai regelui*. (Vezi Cartea VIII, Cap. 85). Astfel dar Siloson când se instală sub vestibulul palatului se prezintă ca un postulant (vezi mai sus Cap. 120 și nota 6, pag. 266), și reclamă să fie înscris în lista acestor *orasanghi* și să beneficieze și el de privilegiile de cari se bucurau ei. Cuvântul *orasanghi* s'a tradus de unii *aparători ai regelui* și poate fi compus din rădăcinele *var* (a protege) și *kshakya* (rege).

² ταῦτα se mai poate lua și cu ἀγγέλλει și atunci s'ar traduce: »portarul auzind, raportă acestea regelui.

³ αὐτόν. Textul aldin are ἐμὸν, dar manuscrisele toate au αὐτόν, care mi se pare mai logic. (Vezi vol. II, pag. 443, nota 13).

⁴ εὐεργέτης. Cuvântul acesta e întrebuițat, ca mai sus, într'un sens tehnic ca indicând o anume categorie de oameni recunoscuți oficial ca având anume drepturi. (Vezi nota 1, pag. 314).

⁵ τῷ. In textul lui Long și Maclean (Blakesley), avem forma ᾧ a dativului dar am scris τῷ cu cele mai bune ediții întocmai cum am scris în acest capitol τῷ κατὰ αὐτὸς ἔδωκε unde nici o ediție nu are ᾧ κατὰ αὐτὸς ἔδωκε.

⁶ προαιδεῦμαι. Sensul verbului acestuia în pasajul de față, este a se simți îndatorat față de cineva pentru un serviciu primit dela el. Acelaș sens îl are și la Cap. 61 din Cartea I. Cum a ajuns verbul *προαιδεῖσθαι*, care înseamnă a avea un respect deosebit pentru cineva, să aibă sensul ce îl are aci, s'a arătat la nota 4, pag. 98 din vol. I.

⁷ νεωστὶ μὲν τὴν ἀρχὴν ἔχων. Dariu s'a suit pe tron la anul 521 înainte de Hristos. (Vezi mai sus nota 2, pag. 204).

⁸ ἢ τις ἢ οὐδείς κω. Literal: *ori unul ori nici unul*, e o locuțiune idiomatică elină a indică o puțină cantitate de persoane sau un număr foarte restrâns de persoane. Kühner în gramatica lui (§ 633), o traduce în limba germană prin *kaum irgend wer*; Xenofon se servă de dansa în *Ciropedia* (VII, 5), și asemenea Aelian în *De natura animalium* (V, 50 și VI, 58). Fraza aceasta figurează în diferite manuscrise cu mai multe variante; astfel de exemplu unele au δέ τις ἢ οὐδείς κω, altele δὴ τις ἢ οὐδείς κω. Forma întrebuițată de Aelian este ἢ τις ἢ οὐδείς și ἢ τι ἢ οὐδέν, și Blakesley crede că οὐδείς și οὐδέν și că expresia din text e rezultatul a unei combinații între două variante οὐδείς și τις interogativ, așa că s'ar putea exprima pe ἢ τις fie ἢ οὐδείς; pentru mo, tivul acesta textul lui Blakesley are δὲ τίς [ἢ οὐδείς] κω s.c.l. Locuțiunea însă cum am arătat, e admisă în scrierile altor autori și de aceea cred că o prezentăm aci în forma ei originală.

»Ἐχω δὲ χρέος ὡς εἰπεῖν οὐδὲν¹
 »ἀνδρὸς Ἑλλήνος. Ὅμως δὲ αὐτόν
 »παράγετε ἔσω, ἵνα εἰδῶ τί θέλων
 »λέγει ταῦτα. Παρήγε ὁ πολου-
 ρὸς τὸν Συλοσῶντα· στάντα δὲ ἐς
 μέσον² εἰρώτεον³ οἱ ἑρμηνέες τίς
 τε εἶη, καὶ τί ποιήσας εὐεργέτης
 φησὶ εἶναι βασιλέος. Εἶπε ὢν ὁ
 Συλοσῶν πάντα τὰ περὶ τὴν γλα-
 νίδα γενόμενα, καὶ ὡς αὐτὸς εἶη
 κείνος⁴ ὁ δοῦς. Ἀμείβεται πρὸς
 ταῦτα Δαρείος· »ὦ γενναϊότατε
 »ἀνδρῶν, σὺ κείνος εἶ ὃς ἐμοὶ οὐ-
 »δεμίαν ἔχοντί κω δόναμιν⁵ ἔδω-
 »κας, εἰ καὶ σμικρά; Ἄλλ' ὢν ἴση
 »γε ἢ χάρις ὁμοίας ὡς εἰ νῦν κο-
 »θέν τι μέγα λάβοιμι. Ἄντ'⁶ ὢν
 »τοὶ χρυσὸν καὶ ἄργυρον ἄπλετον
 »δίδωμι, ὡς μὴ κοπέ τοι μεταμε-
 »λήσει⁷ Δαρεῖον τὸν Ἰστάσπεος
 »εὐ ποιήσαντι. Ἐλέγει πρὸς ταῦτα
 ὁ Συλοσῶν· »Ἐμοὶ μήτε χρυσόν,
 »ὦ βασιλεῦ, μήτε ἄργυρον δίδου,
 »ἀλλ' ἀνασωσάμενός μοι δὸς⁸ τὴν
 »πατρίδα Σάμον, τὴν νῦν ἀδελ-

»datoriri, (eu) carele domnese
 »(numai) de curând? Deabia
 »dacă o fi venit unul pe la noi
 »din aceștia! Eu nu am nici o
 »obligație, ca să zic așa, față
 »de vreun Elin. Totuș, aduceți
 »voi pe acest om înăuntru, ca
 »să văd (și eu) ce pretinde când
 »spune acestea«. Portarul intro-
 duse pe Siloson; când (acesta)
 se găsi în prezența tuturor,
 interpreții îl întrebară cine eră
 și ce făcuse ca să se califice
 de binefăcător al regelui. Si-
 loson atunci relată întreaga isto-
 rie a vestmântului de lână și
 (spuse) că el eră acela carele
 îl dăruite. La acestea Dariu
 răspunse: »O (tu) cel mai ge-
 »neros dintre oameni, tu ești
 »oare acela carele, atunci când
 »nu aveam nici o putere, mi-ai
 »făcut un dar, oricât de mic (o
 »fi fost acela)? Dar favoarea e
 »tot așa de mare ca și cum aș

¹ Ἐχω δὲ χρέος ὡς εἰπεῖν οὐδὲν. Ediții de mâna întâi, cum sunt acelea a lui Gaisford și a lui Creutzer, în conformitate cu câteva manuscrise, omit pe ὡς și atunci εἰπεῖν ar însemna *de care aș putea spune*, adică pe care îmi pot aduce aminte. ὡς εἰπεῖν însă care figurează în mai multe manuscrise și în textul lui Blakesley, e o locuțiune des uzitată de Erodot și foarte la locul ei aci și am preparat-o cu atât mai mult cu cât εἰπεῖν singur mi se pare cam forțat ca stil. Mai găsim și varianta Ἐχω δὲ χρέος οὐδὲν ὡς εἰπεῖν.

² ἐς μέσον. Vezi mai sus nota 3, pag. 147.

³ εἰρώτεον. Se găsece ediții cu εἰρώτεον, dar forma ionică e cea uzitată în asemenea cazuri de Erodot.

⁴ κείνος. Astfel scriu edițiile Tischendorf, Long și Maclean precum și Sayce; textul lui Creutzer preferă forma mai obicinuită ἐκείνος. Am preferit forma κείνος, pentru că imediat mai jos e necontestată și Creutzer însuș are κείνος.

⁵ ἐμοὶ οὐδεμίαν ἔχοντί κω δόναμιν. Vezi mai sus nota 4, pag. 312. În loc de οὐδεμίαν unele ediții au forma ionică οὐδεμίην.

⁶ Ἄντ'. În textul lui Long și Maclean avem ἀντ'.

⁷ μεταμελήσει. Câteva ediții au μεταμλήσει (Vezi mai sus nota 2, pag. 88). Avem la Cartea VII, Cap. 54, un alt exemplu al uzului acestui verb cu participiu: οὕτως εἰ μεταμλήσῃ οἱ τὸν Ἑλλησποντον μαστιγώσαντι. Vezi și gramatica elină a lui Kühner, § 659.

⁸ δὸς. Lipsește în câteva manuscrise dar l-am conservat fiindcă e necesar.

»φρεὸ τοῦ ἐμοῦ Πολυκράτους ἀπο-
 »θανόντος ὑπὸ Ὀροίτῳ, ἔχει δοῦ-
 »λος ἡμέτερος· ταύτην μοι δὸς
 »ἄνευ τε φόρου καὶ ἐξανδραποδι-
 »σιος».

141. Ταῦτα ἀκούσας Δαρειός,
 ἀπέστειλε¹ στρατὴν τε καὶ στρα-
 τηγὸν Ὀτάνεα,² ἀνδρῶν τῶν ἑπτὰ³
 γενόμενον, ἐντειλάμενος ὅσων ἐδεξίθη
 ὁ Σιλοσῶν, ταῦτά οἱ ποιεῖν ἐπι-
 τελέα. Καταβάς δὲ ἐπὶ τὴν θάλασ-
 σαν⁴ ὁ Ὀτάνης ἔστειλε τὴν στρα-
 τήν.

142. Τῆς δὲ Σάμου Μαιάν-
 δριος ὁ Μαιανδρίου⁵ εἶχε τὸ κρά-

»fi primit astăzi ceva mare.
 »In schimb îți voiui da aur și
 »argint fără măsură, ca nu cum-
 »vă să te căiești vreodată că
 »ai făcut un bine lui Dariu,
 »(fiului) lui Istaspe». La acestea
 »Siloson răspunse: Nu-mi da, o
 »rege, nici aur, nici argint, dar
 »scapă, dându-mi-o mie, Samos,
 »patria mea, pe care, acum de
 »când fratele meu Policrat a
 »fost răpus de Oroete, o stăpâ-
 »nește un rob de al nostru; pe
 »aceasta dămi-o fără vărsare de
 »sânge și (fără) luare în robie».

141. Dariu, când auzi (cu-
 vintele) acestea, expedie o ar-
 mată sub comanda lui Otanes,
 unul din cei șapte, cu ordinul
 să execute întocmai cele ce le
 solicitase Siloson. Atunci Ota-
 nes se coborî la mare și porni
 forțele înainte.

142. La Samos puterea se
 află în mâna lui Meandriu, fiul

¹ ἀπέστειλε. Unele manuscrise au forma ἀπέστειλε: acelea însă sunt în minoritate.

² Ὀτάνεα. Pentru Otanes vezi mai sus Cap. 68 și 80. El eră socrul lui Cambise și Blakesley crede că el a succedat lui Oroete ca satrap al Lidiei și al Magnesiei, la o epocă când Dariu nu avusese încă timpul să organizeze satrapiile în mod definitiv și sistematic.

³ ἀνδρῶν τῶν ἑπτὰ. Unul din cei șapte, adică din cei șapte conjurați în contra lui Smerdis magul. Vezi Cap. 70.

⁴ Καταβάς δὲ ἐπὶ τὴν θάλασσαν. Nu se specifică aci la care litoral maritim a descins Otanes pentru a porni la Samos. Dacă însă episodul acesta al lui Siloson aparține aceluiaș cerc de informații, la care aparține episodul plecării lui Democide din Persia relatat la Cap. 136, atunci suntem în drept să supozăm că acest punct de îmbarcare trebuie să fi fost în Fenicia. Cred însă mai natural că Otanes fiind la Sardis probabil a recrutat trupe de acolo ca să procedeze la Samos. Nu cred că Otanes se află la Susa când s'a prezentat acolo Siloson, și dacă se află, eră mai natural ca Dariu să dea ordin satrapului său la Sardis să facă această expediție ca fiind aproape de Samos.

⁵ Μαιανδρίου ὁ Μαιανδρίου. La Cap. 123 mai sus, acest Meandriu este menționat ca fiind secretarul (γραμματικῆς), și vedem că aci, la capitolul precedent, Siloson il califică cu dispreț de rob al familiei lui (δοῦλος ἡμέτερος). E probabil că eră un fel de *logofăt*, cum se zicea la noi în timpurile vechi ale

τος, ἐπιτροπαίην παρὰ Πολυκρά-
τος λαβὼν τὴν ἀρχήν.¹ Τῷ δι-
καιοτάτῳ ἀνδρῶν βουλομένῳ γενέ-
σθαι, οὐκ' ἐξεγένετο.² Ἐπειδὴ γάρ
οἱ ἐξηγγέληθ' ὁ Πολυκράτος θά-
νατος, ἐποίησε τοιαύδε· πρῶτα μὲν
Διὸς Ἐλευθερίου βωμὸν ἰδρύσατο,³
καὶ τέμενος περὶ αὐτὸν οὖρις⁴
τοῦτο τὸ νῦν ἐν τῷ προαστείῳ⁵
ἔστι· μετὰ δέ, ὡς οἱ ἐπεποιήτο,
ἐκκλησίην συναγείρας πάντων τῶν
ἀστών ἐλεξε τάδε. Ὁμοί, ὡς ἴστα

lui Meandriu, carele primise
administrația dela Policrat ca
locțiitor. Acesta avea intenția
să fie cel mai just dintre oameni,
dar nu se putu. Căci iată ce
făcu el când află despre moar-
tea lui Policrat: întâiu construi
un altar (dedicat) lui Joe Libe-
ratorul, ridicând de jur împre-
jur o incintă care astăzi se află
situată în suburbie; apoi, după
ce termină aceasta, convocă o

boieriei, și ciuda face pe Siloson să-l numească *δοῦλος*. Asemenea subalterni ata-
șați pe lângă persoana stăpânilor, deveniau foarte influenți, dacă erau mai ales
intelenți, și căpătau increderea stăpânului ajungând apoi la primele ranguri
de influență și chiar de putere. O asemenea persoană trebuie să fi fost și acest
Meandriu pe lângă Policrat, și aceasta explică cum Policrat l-a însărcinat cu
misiunea de care e vorba la Cap. 123, și eum apoi când a plecat din Samos
ca să facă vizita lui fatală la Oroete, tot pe el l-a însărcinat cu gestiunea și
administrația acestei insule în timpul absenței lui. Erodot mai vorbește în mod
incidental de acest Meandriu la Cap. 27 din Cartea V, și acolo îl numește «rege
al insulei Samos». Acolo însă, crede Blakesley, Erodot urmează o autoritate
elespontană puțin în curent cu afacerile samiene. Pentru numele Meandriu vezi
mai sus nota 4 dela pag. 275.

¹ ἐπιτροπαίην παρὰ Πολυκράτος λαβὼν τὴν ἀρχήν. Tot așa
la Cap. 147 din Cartea IV ni se spune de Teras că «ἐπιτροπαὴν εἶχε τὴν ἐν
Σπάρτῃ βασιληίην».

² Τῷ δικαιοτάτῳ ἀνδρῶν βουλομένῳ γενέσθαι, οὐκ ἐξεγένετο.
Literal: Acestuia doritor a fi cel mai just dintre oameni, nu-i fu dat să se în-
deplinească (dorința). — Sayce atrage aci atenția noastră asupra întrebunțării
adjectivului *δικαιος* de către Erodot, și spune că Elinii în genere pe timpurile
acelea nu concepeau dreptatea decât sub punctul de vedere politic. De acolo
termenul de *just* aplicat lui Aristid la Atena; aci Erodot îl aplică unui bărbat
care a sacrificat interesul lui personal numai ca să facă un act de corecti-
dine politică, și aceasta aruncă o lumină asupra principiilor lui politice, cari
erau de a pune întâiu corectitudinea și interesul personal numai în al doilea
rând. — Pentru locușinea *οὐκ ἐξεγένετο* vezi Cap. 78, Cartea I, «οὐκ ἐξεγένετο
Κρόισῳ ἀπαγγεῖλαι», asemenea Cartea V, Cap. 51 și 185; Cartea VII, Cap. 8 și
Cartea IX, Cap. 23.

³ ἐξηγγέληθ'. Prefer această formă la aceea de *ἐξαγγέληθ'*, care se gă-
sește în unele ediții între cari a lui Blakesley și a lui Sayce; tot așa mai la
vale în capitolul acesta am scris *ἐπηγγέλλετο* în loc de *ἐπαγγέλλετο* care figu-
rează în textul lui Blakesley. Tot așa și la Cap. 153, am scris *ἐξηγγέληθ'* unde
Blakesley și Sayce are *ἐξαγγέληθ'*.

⁴ Διὸς Ἐλευθερίου βωμὸν ἰδρύσατο. Guérin (*Description de Samos*,
pag. 181 și 213), afirmă că acest altar al lui Joe Eleutheriu (Liberatorul), se
află în suburbia orașului despre apus și nu departe de orașul propriu zis și
mai departe puțin în direcția marelui templu al Junonei (Heræum), se află un
templu al Afroditei. (Vezi mai sus harta anexată la nota 4 dela pag. 128).

⁵ οὖρις Unele ediții accentuează *οὖρις*, ceeace ar însemna *delimită*.

⁶ προαστείῳ. Creutzer urmând textul lui Sancroft și manuscrisul flo-

rentin, adoptă forma atică *προαστείῳ*.

»καὶ ὑμεῖς, σκήπτρον καὶ δόναμις
 »πᾶσα ἢ Πολυκράτεος ἐπιτέτρα-
 »πται, καὶ μοι παρέχει¹ νῦν ὑμέων
 »ἄρχειν· ἐγὼ δέ, τὰ τῷ πέλας ἐπι-
 »πλήσω,² αὐτὸς κατὰ δόναμιν³
 »οὐ ποιήσω. Οὐτε γάρ μοι Πολυ-
 »κράτης ἤρσεαι δεσπόζων ἀνδρῶν
 »ὁμοίων ἐωυτῷ, οὔτε ἄλλος ὅστις
 »τοιαῦτα ποιεῖ. Πολυκράτης μὲν
 »νυν ἐξέπλησε μοίρας⁴ τὴν ἐωυτοῦ,
 »ἐγὼ δὲ ἐς μέσον⁵ τὴν ἀρχὴν τι-
 »θεῖς ἰσονομίην⁶ ὁμῖν προαγορεύω.
 Τοσάδε μέντοι δικαίῳ γέρεα⁷ ἐ-
 »μεωυτῷ γενέσθαι· ἐκ μὲν γε τῶν
 »Πολυκράτεος χρημάτων ἐξαιρέτα
 »ἐξ τάλαντά μοι γενέσθαι·⁸ ἱρωσό-
 »νην⁹ δὲ πρὸς τοῦτοισι αἰρεῖσθαι

adunare generală a cetățenilor
 și le vorbi așa: »Mie, după cum
 »știți și voi, mi-au fost transfe-
 »rate (și) sceptrul și întreaga
 »autoritate a lui Policrat, și a-
 »târnă de mine să stăpânesc
 »peste voi astăzi; eu însă, pe
 »cât îmi stă în putință, nu voi
 »face ceeace aș desaproba din
 »partea aproapelui. Mie nu-mi
 »plăcea Policrat exercitând stă-
 »pânire peste niște oameni cari
 »erau egalii lui, cum nu-(mi
 »place) altul care face așa ceva.
 »Policrat acum și-a îndeplinit
 »soarta și eu depun puterea în
 »fața voastră și proclam pen-

¹ παρέχει. Pentru uzul verbului παρέχω în sens impersonal, vezi mai sus nota 5 dela pag. 176.

² τὰ τῷ πέλας ἐπιπλήσω. Erodot exprimă aceeași idee la Cap. 136 din Cartea VII și aproape în aceiași termeni: »αὐτὸς τὰ κείνοισι ἐπιπλήσει, ταῦτα οὐ ποιήσει». ὁ πέλας este aproape, adică oricare altul cum e κείνος în pasajul citat. Bähr traduce aci »quae in alio reprehendo».

³ κατὰ δόναμιν, pe cât depinde de puterile mele. Așa avem κατὰ λόγον la Cap. 109 din Cartea II.

⁴ μοίραν. Unele manuscrise au μοίρην.

⁵ ἐς μέσον. Vezi mai sus nota 3 dela pag. 147.

⁶ ἰσονομίην. Pentru sensul acestui frumos cuvânt vezi mai sus la Cap. 80, nota 8 dela pag. 190.

⁷ γέρεα sunt privilegiile sau onorurile de o natură sacră acordate cuiva în general pentru servicii aduse țerii. Onorurile civile erau τιμαί. (Vezi vol. IV, pag. 232, nota 5).

⁸ ἐκ μὲν γε Πολυκράτεος χρημάτων ἐξαιρέτα ἐξ τάλαντά μοι γενέσθαι. E clar din cele ce ni le spune Erodot că acest Meandriu era un om din clasele de jos și nu făcea parte din clasa avută a Samienilor; era în serviciul lui Policrat și Siloson îl califică de δοῦλος (Cap. 140), prin urmare el nu dispunea de mijloacele necesare, după ce s'a desbrăcat de putere, ca să trăească fără grijă; nu e dar de mirare ca el să fi avut această sumă de 6 talanți (aproape 44,000 lei). — Trebuie notat aci cuvântul ἐξαιρέτα (in deosebii): eu cred că el tocmai marchează distincția între γέρεα o onoare de un caracter sacru cum e acela pe care îl reclamă Meandriu pentru el și descendenții săi, al profeiei templului lui Joe Liberatorul și o onoare civilă cum e aceea de a i se da o sumă de bani. Sensul e: în afară sau deosebii de γέρεα, mai cer întâiu să mi se dea șase talanți. Am tradus pe μὲν prin întâiu și pe δὲ care urmează în fraza următoare prin apoi.

⁹ ἱρωσόνην. Dreptul de a administra instituțiile și templele sacre era un privilegiu (γέρεα) special al regilor și vedem la Cap. 161 din Cartea IV, că regele Batus fu desbrăcat de toate privilegiile lui afară de acesta. (Vezi vol. IV, pag. 31, nota 4). Așa fiind, Meandriu își rezervă un drept pe care îl exercită și ca deținător al puterii, dar și ca întemeietor al acestui sanctuar. Un caz și-

»αὐτῷ τ' ἐμοὶ καὶ τοῖσι ἀπ' ἐμεῦ
 »αἰεὶ γινομένοισι τοῦ Διὸς τοῦ
 »Ἐλευθερίου, τῷ αὐτὸς τε ἱρὸν
 »ἰδρυσάμην, καὶ τὴν ἔλευθερίην
 »ὀμνὶν περιτίθημι.¹ Ὁ μὲν δὴ
 ταῦτα τοῖσι Σαμίοισι ἐπηγγέλλετο.²
 τῶν δὲ τις ἐξαναστάς εἶπε· »Ἄλλ'
 »οὐδ' ἄξιός εἰ σύ γε³ ἡμέων ἄρ-
 »χεν, γαρονῶς τε κακός⁴ καὶ ἐὼν
 »ἄλεθρος· ἀλλὰ μάλλον ὄκως λόγον
 »δώσεις⁵ τῶν μετεχείρισας χρη-
 »μάτων«.

143. Ταῦτα εἶπε ἐὼν ἐν τοῖσι
 ἀστοῖσι δόκιμος,⁶ τῷ ὄνομα τὴν
 Τελέσαρχος. Μαιάνδριος δὲ νόφ
 λαβών⁷ ὡς εἰ μετήσσει τὴν ἀρχὴν
 ἄλλος τις ἀντ' αὐτοῦ τύραννος κα-

»tru voi egalitate de drepturi.
 »Socotesc totuș că mi se cuvin
 »următoarele onoruri: dintâiu
 »în deosebi mi se cuvin din
 »averea lui Policrat șase talanți;
 »apoi, afară de aceasta, îmi re-
 »zerv, pentru mine și pentru
 »descendenții mei în veci, sa-
 »cerdoțiul lui Joe Liberatorul
 »căruia eu însu-mi am ridicat
 »un sanctuar și (în numele că-
 »ruia) vă restituiesc libertatea«.

Acestea le spuse Meandriu Sa-
 mienilor; unul din ei s'a sculat
 atunci și a zis: »Dar tu în
 »orice caz nu ești demn să stă-
 »pânești peste noi, om de rând
 »ce ești! Dar (vezi) mai bine
 »de dă socoteală de banii pe
 »cari i-ai administrat«.

143. Acela care vorbiă astfel
 era un om de seamă printre
 cetățeni și se numiă Telesarch.
 Atunci Meandriu, convins că
 dacă se desistă de putere un

milar cu această cerere e consemnat într'o inscripție găsită la Oethion în La-
 conia care acordă unui oarecare Filimon și urmașilor săi sacerdoțiul, printrucă
 a restaurat cu spesole sale un templu al lui Apolon din acel oraș. (Vezi Le
 Bas, *Revue Archéologique*, II, pag. 207).

¹ περιτίθημι. Acest verb însemnează a da sau a hărăzi, dar implică că
 ceceea se dă a aparținut odată aceluia căruia se dă; în alte cuvinte e un act
 de restituire. Și în adevăr, Meandriu prin actul acesta propune să dea înapoi
 Samienilor libertățile de cari s'au bucurat odată, căci Samienii erau ca toate
 statele ioniene constituiți în republică, și libertățile lor le fuseseră ridicate de
 Policrat când s'a făcut stăpânul și tiranul lor.

² ἐπηγγέλλετο. Vezi mai sus nota 3, pag. 317.

³ γε are sensul de în orice caz. Să ne aducem aminte că cel ce vorbește
 făcea parte din aristocrația samiană, probabil înlăturată de Policrat, și că el
 se adresează unui om de origine inferioară și obscură »γαρονῶς κακός«.

⁴ κακός. E luat în sens adverbial. Un manuscris, cel din Florența, scrie
 chiar κακῶς

ὄκως λόγον δώσεις. Mai sus la Cap. 36 am avut ὄρα ὄκως μῆ. Cred
 că aci se subînțelege ὄρα.

⁵ ἐὼν ἐν τοῖσι ἀστοῖσι δόκιμος. Vezi mai sus nota 3, pag. 319.

⁶ νόφ λαβών. Avem aceeaș expresie mai sus la Cap. 41. (Vezi pag. 101,
 nota 5).

ταστήσεται, οὐ δὴ τι¹ ἐν νόφ' εἶχε μετιέναι αὐτήν· ἀλλ' ὡς ἀνεχώρησε ἐς τὴν ἀκρόπολιν,² μεταπεμπόμενος ἕνα ἕκαστον, ὡς δὴ λόγον τῶν χρημάτων δώσω, συνέλαβε σφραγῆς καὶ κατέδησε. Οἱ μὲν δὴ ἐδεδέατο.³ Μαιάνδριον δὲ μετὰ ταῦτα κατέλαβε⁴ νούσος· ἐλπίζων δὲ μιν ἀποθανέσθαι ὁ ἀδελφεός, τῷ ὄνομα ἔην Λοκάρητος,⁵ ἵνα εὐπειτεστέρωσ κατάσχη⁶ τὰ ἐν τῇ Σάμῳ πρήγματα, κατακτείνει τοὺς δεσμώτας πάντας. Οὐ γὰρ δὴ, ὡς οἴκασι, ἐβουλέατο εἶναι ἐλεύθεροι.⁷

144. Ἐπειδὴ ὧν ἀπίκοντο ἐς τὴν Σάμον οἱ Πέρσαι κατάγοντες Συλοσῶντα, οὕτε τίς σφι χεῖρας ἀνταίρειται, ὁπόσπονδοί⁸ τε ἔρασαν

altul s'ar face tiran în locul său, renunță la idea de a se desista de ea; și după ce s'a retras în cetățuie, a trimis după fiecare (frunțaș) în parte subț cuvânt de a da seamă de (gestiunea) banilor, îi prinse și îi puse în fiare. Astfel dar fură legați aceeaștia; pe Meandriu (puțin) după aceea îl apucă boala; atunci fratele său, al cărui nume era Licaret, presupuind că el avea să moară, pentru a pune mâna cu mai mare înlesnire pe treburile din Samos, execută pe toți prizonierii. Se vede că Samienilor nu plăcea să fie liberi!

144. Când ajunseră la Samos Perșii cari aduceau (înapoi) pe Siloson, nimeni nu a ridicat mâinile în contra lor și parti-

¹ οὐ δὴ τι: Aci manuscrisele au mai multe variante; astfel manuscrisul lui Sancroft are οὐδ' ἔτι, altele pe cari le urmează Blakesley au οὐδ' ἔτι. M'am conformat cu textul majorității manuscriselor cu cari se conformă și textele lui Creutzer, lui Tischendorf și lui Sayce.

² ἀκρόπολιν. Dealul despre partea răsăriteană a orașului care se numia Astipalea, care era fortificată și pe care se află reședința tiranului. Astăzi această acropolă samiană e plină de ruine de ziduri și de clădiri și se chiamă Castro, nume foarte comun dat în toată Grecia unor ruine situate pe o ridicătură. (Vezi planul orașului Samos și a împrejurimilor anexat la nota 4 dela pag. 128).

³ ἐδεδέατο. Avem forma aceasta ionică la Cap. 66 din Cartea I.

⁴ κατέλαβε. Pentru sensul verbului καταλαμβάνω vezi vol. II, pag. 176, nota 3.

⁵ Λοκάρητος. Despre moartea acestui Licaret ca guvernator orânduit la Lemnos de către Perși, ni se vorbește la Cap. 27 din Cartea V.

⁶ κατάσχη. Forma aceasta a conjunctivului o avem la Cap. 89 din Cartea I și la Cap. 22 din Cartea VIII.

⁷ Οὐ γὰρ δὴ, ὡς οἴκασι, ἐβουλέατο εἶναι ἐλεύθεροι. Se subînțelege οἱ Σάμιοι. — Pentru Erodot libertatea politică era cea mai mare fericire de care se putea bucura un popor; deci judecă că Samienii nu puteau să comită o greșală mai mare decât aceea de a nu profita de oferta generoasă pe care le o făcea Meandriu. De aceea în fraza aceasta e un fel de mustruluire ironică pentru ceea ce el consideră ca o mare prostie din partea lor. — În loc de ἐβουλέατο se găsesc ediții cu forma atică ἐβούλοντο. (Vezi și vol. I, pag. 8, nota 4).

⁸ ὁπόσπονδοι. Dela σπένδω a oferi o libațiune. Când se făcea o convenție sau se luă un angajament între două părți, atunci această bună înțele-

είναι έτοιμοι οί τοῦ Μαιανδρίου στρατιῶται¹ καί αὐτός Μαιάνδριος, ἐκχωρήσαι ἐν τῆς νῆσου. Καταλέσαντος δ' ἐπί τούτοις Ὀτάνεω καί σπαισαμένον, τῶν Περσέων οί πλείστου ἄξιου θρόνους θέμενοι² κατεναντίον τῆς ἀκροπόλεως κατέατο.³

145. Μαιανδρίῳ δὲ τῷ τυράννῳ ἦν ἀδελφεὸς ὑπομαργότερος,⁴ τῷ οὐνομα ἦν Χαριλεως· οὗτος δ' οὐτι δὴ ἐξαμαρτῶν ἐν γοργύρῃ⁵ ἐδέδετο καί οὐτι τότε ἐπακούσας τὰ πηροσόμενα καί διακρύβας διὰ τῆς γοργύρης, ὡς εἶδε τοὺς Πέρσας εἰργναίως κατημένους, ἐβόα τε καί ἔφη λέγων Μαιανδρίῳ θέλειν ἐλθεῖν ἐς λόγους. Ἐπακούσας δὲ ὁ Μαιάνδριος λόσαντας αὐτὸν ἐκέ-

zanii lui Meandriu precum și Meandriu însuș, declară că în urma unei învoeli ar fi gata să plece din insulă. Consimțind Otanes la aceste (propuneri) și încheind o învoelă (cu dânșii), cei mai notabili dintre Perși, instalând tronurile lor, se așezară în dreptul cetățuii.

145. Meandriu tiranul avea un frate cam slab de minte al cărui nume era Charileu; aceasta, pentru nu știu ce delict, fu legat în carcere; el prinse de veste despre cele ce se petrecuseră și uitându-se printre (barele) carcerii, îndată ce văzu pe Perși așezați liniștit, (incepù) să strige zicând că voia să vorbească cu Meandriu. Când

gere se ratifică în mod solemn prin oferirea unei libațiuni în onoarea divinității, așa că ὑπόσπονδος însemnează a fi sub obligația unei învoeli.

¹ στρατιῶται. Câteva ediții au στρατιῶται, dar sunt în minoritate și nu sunt din cele mai autorizate. Blakesley, cu toate că are στασιῶται, preferă pe στρατιῶται, pentru motivul că dinastia samiană a lui Policrat nu avea partizani printre cetățenii din Samos, dar se mântinea la putere prin mercenari (ἐπιχωροί).

² τῶν Περσέων οί πλείστου ἄξιου θρόνους θέμενοι. Pe monumentul descoperit de Fellowes în Licia și care se află în Muzeul britanic, generalul persan e reprezentat șezând pe un δίφρος iar nu pe un θρόνος, adică pe un scaun cu spatele înalt. În cazul de față însă, se poate ca în vederea înaltului grad și al pozițiunii excepțional de mari a lui Otanes, ca să fi șezut acesta pe un tron. Așa mai departe, la Cap. 155 din Cartea aceasta, Erodote ne spune că la asediul Babilonei Dariu a asistat șezând pe un tron; la Cap. 211 din Cartea VII, vedem pe Xerxe șezând pe un tron la bătălia dela Termopile și același monarh asistă asemenea pe un tron așezat pe o înălțime, la bătălia dela Salamina (Cartea VIII, Cap. 90). În fine pe sculpturile asiriene vedem pe Senacherib reprezentat ca șezând pe un tron (*Layard-Nineveh and Babylon*, pag. 150).

³ κατέατο. Ediția lui Long și Maclean și altele câteva au ἐκατέατο (Vezi vol. II, pag. 215, nota 3).

⁴ ὑπομαργότερος. Lipsit de minte. Epitetul acesta e aplicat de Erodote lui Cambise mai sus la Cap. 29 (vezi pag. 70, nota 3), și lui Cleomen la Cap. 75 din Cartea VI. (Vezi pentru acest comparativ nota 7 dela pag. 125, asupra cuvântului νοθεστειρος).

⁵ γοργύρη. Această care etimologiceste pare a fi legată cu substantivul latinesc *carcer*, însemnează o temniță băgată sub pământ. Suidas explică δεσμωτήριον ὑπόγειον.

λευε ἄγειν παρ' ἑωυτόν. Ὡς δὲ ἤχθη¹ τάχιστα, λοιδορόρων τε καὶ κκίλων μιν ἀνέπειθε ἐπιθέσθαι τοῖσι Πέρσησι, λέγων τοιάδε: »Ἐμὲ μὲν, »ὦ κάκιστε ἀνδρῶν, ἔοντα σεωυτοῦ »ἀδελφεὸν καὶ ἀδικήσαντα οὐδὲν »ἄξιον θεσμοῦ δήσας γοργύρης »ἠξίωσας, ὄρων δὲ τοὺς Πέρσας »ἐκβάλλοντάς' τέ σε καὶ ἄνοικον »ποιεῦντας, οὐ τολμᾶς τίσασθαι, »οὕτω δὴ τι² ἔοντας εὐπετέας χει- »ρωθῆναι; Ἄλλ', εἴ τι σὺ σφεας »καταρρώδηκας, ἐμοὶ ὄος τοὺς ἐπι- »κούρους, καὶ σφεας ἐγὼ τιμωρή- »σομαι τῆς ἐνθάδε ἀπίξιός.³ αὐ- »τόν δὲ σε ἐκπέμψαι ἐκ τῆς νήσου »έτοιμός εἰμι.

146. Ταῦτα ἔλεξε⁴ ὁ Χαρίλειος. Μαιάνδριος δὲ ὑπέλαβε⁵ τὸν λό- »γον, ὡς μὲν ἐγὼ δοκέω, οὐκ ἐς τοῦτο ἀπροσύνης ἀπικόμενος, ὡς δόξει τὴν ἑωυτοῦ δόναμιν περιέ- »σεται τῆς βασιλέος, ἀλλὰ φθονή- »σας μᾶλλον Σολοσῶντι, εἰ ἀπονητι⁶

afără Meandriu (despre aceasta) el dete ordin ca să fie Charileu liberat și adus în prezența lui. Indată ce sosi, acesta începù să facă (fratelui său) mustărâri și să-l ocărăscă căutând să-l îndemne să atace pe Persi, zicând: »O tu cel mai ticălos din- »tre oameni, cum, pe mine care »sunt fratele tău și care n'am »comis nimic care să merite să »fiu pus în lanțuri, m'ai legat »și ai judecat că merit carcera, »și (astăzi) când vezi pe Persi »că te alungă și fac din tine »un pribeag, nu îndrăznești să-ți »răsbuni, cu toate că ei s'ar »putea învinge cu înlesnire? »Dar dacă ți-e frică ție de ceva, »dă-mi mie pe (soldații tăi) »mercenari și îi voiu pedepsi »eu (pe Persi) pentru venirea »lor aci; și sunt gata să te por- »nesc pe tine (în siguranță) a- »fară din insulă.

146. Acestea le spuse Cha- »rileu. Meandriu aprobă cele »zise, (și aceasta), cred eu, nu »pentru că eră destul de nebun- ca să-și închipuie că forțele lui erau în stare să înfrângă pe ale regelui (Persilor), ci mai

¹ ἤχθη. Unele ediții, între cari a lui Long și Maclean au ἄχθη. Tot așa și la Cap. 13 din Cartea V.

² οὕτω δὴ τι. Mai sus la Cap. 12 avem οὕτω δὴ τι ἐσγοραί, așa de tari. ³ καὶ σφεας ἐγὼ τιμωρήσομαι τῆς ἐνθάδε ἀπίξιός. Am avut o construcție exact similară la Cap. 47 de mai sus τίσασθαι βουλόμενοι τοῦ κρη- τήρος τῆς ἀρχῆς. (Vezi și gramatica elină a lui Kühner, § 536).

⁴ Ταῦτα ἔλεξε. Câtevǎ ediții pun particula δὲ după aceste cuvinte, dar ea e respinsă de Schweighäuser și de toate edițiile cele mai bune.

⁵ ὑπέλαβε. Verbul ὑπολαμβάνω e aci sinonim cu verbul ὑποδέχομαι, a consimți la ceva sau a aprobă un lucru.

⁶ ἀπονητι. Cuvântul acesta se mai găsește în scrierile lui Lucian (Gi-

ἔμελλε ἀπολάμψεσθαι¹ ἀκέραιον² τὴν πόλιν. Ἐραθίστας ὢν τοὺς Πέρσας, ἤθελε³ ὡς ἀσθενέστατα ποιῆσαι τὰ Σάμια πρήγματα⁴ καὶ οὕτω⁵ παραδιδόναι, εὖ ἐπιστάμενος ὡς παθόντες οἱ Πέρσαι κακῶς⁶ προσεμπικρανέσθαι⁷ ἔμελλον τοῖσι Σαμίοισι· εἰδὼς τε ἐσωτῆ ἀσφαλέα ἔκδοσαν εἶδον ἐκ τῆς νήσου τότε ἐπεὶ οὕτως βόληται· ἐπεποιήτο γάρ οἱ κρυπτῆ διώροξ ἐκ τῆς ἀκροπόλιος φέρουσα ἐπὶ θάλασσαν.⁸ Αὐτὸς μὲν δὴ ὁ Μαιάνδριος ἐκπλέει ἐκ τῆς Σάμου· τοὺς δὲ ἐπιχώρους πάντας ὀπίστας ὁ Χαρί-

mult de ciudă în contra lui Siloson, ca nu cumvã acela sã se facã fãrã nici o trudã stãpân peste un oraș nevãtãmat. Planul lui erã ca, intãrãtãnd pe Persi, sã reducã pe cãt erã posibil forțele Samienilor cari numai așã s'ar predã, cãci el știa bine cã Persii, dacã ar încercã un dezastru, ar fi furioși în contra Samienilor; el mai știa cã ieșirea lui din insulã erã asiguratã pentru ori cãnd voia; cãci el construise pentru el un pasaj ascuns ducãnd dela ce-

rom. 10). Raritatea lui nu e motiv ca sã-l înlocuim, cum se propune de Cobet, prin ἀκονίτι. Adverbe astfel terminate în τι se puteau creã cu înlesnire din orice adjectiv și de natura acestora e și acesta și el figureazã în toate manuscrisele, deci trebuie respectat.

¹ ἀπολάμψεσθαι. Nu dela ἀπολάμπω ci dela ἀπολαμψάνω. (Vezi vol. I, pag. 382, nota 5).

² ἀκέραιον. Pentru uzul acestui cuvânt vezi cele spuse cu privire la cuvântul ἀκέραιον la nota 3, pag. 212. vol. IV.

³ ἤθελε. In ediția lui Blakesley ἔθελε.

⁴ ὡς ἀσθενέστατα ποιῆσαι τὰ Σάμια πρήγματα. Literal: »ca sã facã cãt mai slabe afacerile samiene«, în alte cuvinte »ca sã slãbeascã cãt mai mult puterile Samienilor. — Intregul pasaj are nevoie aci de puținã explicație: Persii cari veniserã la Samos cu intenție ca sã nu uzeze de forțã, ci sã instaleze pe Siloson prin bunã înțelegere cu locuitorii nemulțumiți în contra lui Meandriu. La aceastã bunã înțelegere s'a și ajuns, însuș Meandriu consimțind la capitulația aceasta cu condiție sã fie scãpat din insulã și asigurat în contra rãsbunãrii Samienilor. Așã fiind Persii în numãr mic ar fi fost lesne pentru Samieni sã-i goneascã dacã ar fi voit, sau cum a zis Charileu cãtre fratele sãu, »ἰόντας εὐπετέας χειρωθῆναι (vezi capitolul precedent). In caz de conflict, singura șansã pentru Persi ar fi fost slãbirea forțelor Samiene (ἀσθενέστατα ποιῆσαι τὰ Σάμια πρήγματα). Numai în cazul unei asemenea slãbiri s'ar supune Samienii (οὕτω παραδιδόναι).

⁵ οὕτω παραδιδόναι. Sensul lui οὕτω aci este numai așã.

⁶ κακῶς. Acest adverb lipsește în cãteva manuscrise cum e cel din Florența, dar nu e superfluu dupã παθόντες, ci identificã și indicã, nu o simplã nereușitã ci o înfrãngere mai serioasã.

⁷ προσεμπικρανέσθαι. A fi amãrit și iritat. La Cap. 62 din Cartea V avem ἐμπικραίνεσθαι.

⁸ κρυπτῆ διώροξ ἐκ τῆς ἀκροπόλιος φέρουσα ἐπὶ θάλασσαν. In timpul domniei tatãlui meu la Samos, s'au fãcut la 1656 niște excavațiuni de cãtre un Francez lângã satul modern Tigarie, și s'au gãsit porțiuni dintr'un pasaj subteran care e foarte posibil sã fi apartinut tocmai acestui tunel al lui Meandriu. Cã Samienii erau experți în arta de a construi tuneluri, se vede și din faptul construirii conductului subteran despre care e vorbã mai sus la Cap. 60 și din resturi ce s'au gasit. — Blakesley accentueazã διώροξ în loc de διώροξ.

λεως και αναπετάσας τὰς πόδας, ἐξήκει ἐπὶ τοὺς Πέρσας¹ ὅτε προσδεχομένους τοιοῦτο οὐδέν, δοκέοντάς τε δὴ πάντα συμβεβάναι.² Ἐμπεσόντες δὲ οἱ ἐπικούροι τῶν Περσέων τοὺς διπροφορευμένους³ τε καὶ λόγου πλείστον ἔοντας⁴ ἔκτεινον.⁵ Καὶ οὗτοι μὲν ταῦτα ἐποίησαν, ἡ δὲ ἄλλη στρατιῆ ἡ Περσικὴ ἐπεβοήθησε πειζόμενοι.⁶ δὲ οἱ ἐπικούροι ὀπίσω κατελιθήσαν⁷ ἐς τὴν ἀκρόπολιν.

tătuie la mare. Meandriu atunci porni din Samos; tot odată Charileos, înarmând pe toți (soldații) mercenari, și deschizând porțile, îi porni asupra Persilor cari nici că se așteptau la așa ceva, deoarece credeau că toate erau convenite. Atunci (soldații) mercenari căzând peste (Persi) începură să ucidă pe aceea din ei cari erau mai cu dare de mână și mai de seamă. Pe când mercenarii făceau aceasta, armata persană sări într-ajutor; mercenarii atunci fură respinși și constrânși să se închidă în cetățuie.

¹ ἐξήκει ἐπὶ τοὺς Πέρσας. Verbului ἐξήκει aparține acuzativul τοὺς ἐπικούρους. Charileu armând pe mercenari și deschizând porțile cetății porni pe acești mercenari în contra Persilor; să evităm dar de a cădea în eroarea lui Giguet care traduce »sortit pour attaquer les Perses«, căci ἐξήκει nu e un verb activ aci ci un verb neutru.

² δοκέοντάς τε δὴ πάντα συμβεβάναι. Bähr traduce »sed existimantes omnia utique convenisse«, adică socotind că toate erau convenite între ei și Samieni. Pentru forma în—άναι a infinitivului. La Cap. 31 din Cartea I avem τεινάναι; mai găsim și ἐστάναι. (Vezi Bredoviu, pag. 399).

³ διπροφορευμένους. S'au dat două interpretări acestui cuvânt și amândouă dau acelaș rezultat logic, adică dau a înțelege că e vorbă de Persii cari erau mai răsfățați și mai subțiri. Aceste două interpretări rezultă chiar din faptul că cuvântul διπρος poate să însemneze și palachin și scăunel. Primul și cel mai răspândit este palachinul sau litiera, așa că διπροφορευμένους se aplică acelei clase mai cu dare de mână cari în loc de a umbla pe jos erau purtați în litiere. Apoi, după aceea, verbul διπροφρέω, care e întrebuițat și de Aristofan (*Păsărilor*, vers 1552), însemnă a purta scăunele și Ateneu ne spune că în Persia sclavi anume erau întrebuițati pentru serviciul acesta și erau διπροφοροί, așa că sunt mai inclinat spre interpretarea a doua și așa traduce διπροφορευμένους prin »acea cari posedă purtători de scăunele«, în alte cuvinte »acea cari sunt destul de avuți ca să aibă în serviciul lor oameni cari să le poarte scăunele de pus subt picioare«, cecece în scurt nu însemnează aci decât »acea cu mai multă dare de mână«. Larcher explică: »Ceux d'entre les Perses qui étaient les plus considérés et qui se faisaient suivre par des esclaves porteurs de chaises«. O traducere italiană zice »che erano d'alto conto e portali mi seggi«.

⁴ λόγου πλείστον ἔοντας. La Cartea I, Cap. 120 avem expresia ὀλογοῦ οὐδενὸς γινόμεθα, vom fi socotiți ca nimic.

⁵ ἔκτεινον. Imperfectul indică aci o acțiune începută dar neterminată.

⁶ πειζόμενοι. Unele ediții și manuscrise scriu greșit πειζόμενοι. (Vezi vol. I, pag. 254, nota 1).

⁷ κατελιθήσαν. Verb întrebuițat mai sus la Cap. 13 și la Cap. 80 din Cartea I, avem κατελιθέντες δὲ ἐς τὸ τεῖχος, constrânși să se închidă în zidurile cetății.

147. Ὄτανις δὲ ὁ στρατηγός, ἰδὼν πάθος μέγα Πέρσας πεπονητάς, ἐντολάς τε τὰς Δαρειῶς οἱ ἀποστέλλαν ἐνετέλλετο, μήτε κτείνειν μηδένα Σαμίω, μήτε ἀνδραποδίζεσθαι, ἀπαθεία τε κακῶν ἀποδοῦναι τὴν νῆσον Σολοσῶντι, τούτων μὲν τῶν ἐντολέων μεμνημένος¹ ἐπελανθάνετο· ὁ δὲ παρήγγειλε² τῇ στρατιῇ, πάντα τὸν ἄν λάβωσι, καὶ ἄνδρα καὶ παῖδα, ὁμοίως κτείνειν. Ἐνθαῦτα τῆς στρατιῆς οἱ μὲν τὴν ἀκρόπολιν ἐπολιόρκεον, οἱ δὲ ἔκτεινον πάντα τὸν ἐμποδῶν γινόμενον, ὁμοίως ἔν τε ἱρῶ³· καὶ ἔξω ἱροῦ.

147. Otanes, comandantul armatei (persane), văzând marea pățanie pe care o suferiseră Perșii, (cu toate că) ținea minte că Darius, când (l)-a expediat, îi dăduse ordin ca nu cumva să ucidă pe vreun Samian sau să-l facă rob, ci să predea în-sula nevătămată lui Siloson, (totuș) aducându-și aminte de ele, le nesocoti; el trimise vorbă armatei ca pe oricine ar pune mâna, fie bărbat, fie copil, să-l ucidă fără distincție. Atunci o parte din armată asedia cetățuia, pe când o altă parte masacră pe toți cari erau în calea lor, fie ei în templu, fie în afară de templu.

¹ ἐντολάς τε τὰς Δαρειῶς οἱ ἀποστέλλαν ἐνετέλλετο, μήτε κτείνειν μηδένα Σαμίω, μήτε ἀνδραποδίζεσθαι, ἀπαθεία τε κακῶν ἀποδοῦναι τὴν νῆσον Σολοσῶντι, τούτων μὲν τῶν ἐντολέων μεμνημένος. Autorul a fost silit aci, din cauza lungimii clauzei începând cu μήτε κτείνειν până la cuvântul Σολοσῶντι: să repete pe ἐντολάς și să zică τούτων μὲν τῶν ἐντολέων înainte de a exprima verbul μεμνημένος care lipsește în prima clauză întreruptă de clauza incidentală μήτε κτείνειν μηδένα Σαμίω, μήτε ἀνδραποδίζεσθαι, ἀπαθεία τε κακῶν ἀποδοῦναι τὴν νῆσον Σολοσῶντι, trecând tot odată la o altă structură cu μὲν pentru a lega această frază cu cea următoare care începe cu ὁ δὲ. În traducere am pus verbul în clauza întâia.

² παρήγγειλε. Nu cred ca Otanes să fi fost chiar la Samos când s'au întâmplat evenimentele pe cari ni le raportează aci Erodote. El poate foarte bine să fi avut cartierul lui general în apropiere de coasta Asiei mici, ca de pildă la Pariconium care era cu totul în apropiere de orașul Samos. De acolo putea prea bine să comunice prin barcă cu insula sau chiar prin signaluri și să dirijeze operațiile. Dacă ar fi fost chiar în insulă, Erodote l-ar fi menționat printre Perșii de seamă (ἀρρογοροῦμένοι) și ar fi fost de sigur primul atacat. Verbul παρήγγειλε indică un ordin dat mai departe, cum ar fi a mandă sau a da instrucții; dacă Otanes ar fi fost la fața locului, eu cred că autorul nostru s'ar fi servit de verbul ἐκέλευε, iar întrebuintarea lui παρήγγειλε cred că e un indiciu că Otanes era în altă parte.

³ ἱρῶ. Unii, sub cuvânt că nu e articol exprimat, cred că e aci un substantiv abstract și că se înțelege orice templu sau loc consacrat și traduc prin plural. Eu însă cred că e vorbă de templul cel vestit din Samos, templul cel mare al Junonei Samiene, numit Heraeum. Samienii, speriați de masacru au ieșit din oraș și fugind dealungul mării căutau un refugiu în templul zeității lor protectoare, Perșii au ucis și pe cei cari n'au apucat să ajungă și pe cei cari izbutiseră să intre în templu. Ideea aceasta de a intra în templu pentru a scăpa de un pericol, pare a se fi transmis prin tradiție generațiilor actuale de Samieni, căci țiu minte în copilărie cum la anul 1856, în timpul domniei ta

148. Μαιάνδριος δ' ἀποδράς ἐκ τῆς Σάμου ἐκπλεῖ ἐς Λακεδαιμόνα.¹ ἀπικόμενος δ' ἐς αὐτὴν καὶ ἀνευκαίμενος² τὰ ἔχων ἐξεχώρησε,³ ἐποίησε τοιάδε. Ὅπως ποτήρια ἀργυρέα τε καὶ χρύσεια προθεῖτο,⁴ οἱ μὲν θεράποντες αὐτοῦ ἐξέσμων⁵ αὐτά, ὁ δὲ ἂν τὸν χρόνον τοῦτον τῷ Κλεομένει τῷ Ἀνάξανδρίδῳ ἐν λόγοις ἐὼν, βασιλεύοντι Σπάρτης, προήγγε μιν ἐς τὰ οἰκία. Ὅπως δὲ

148. Meandriu, fugind din Samos, plecã de (acolo) la Lacedemona; când ajunsese acolo, debarcãnd efectele ce le avea, le puse (bine) la o parte (și apoi) procedã precum urmeazã. Pe de o parte (el) etalã niște cupe de argint și de aur pe cari puse pe servitorii lui sã le curețe, pe de altã parte el se duse sã convorbeascã cu

tãlui meu la Samos, întâmplându-se un cutremur teribil în timpul nopții, mulți Samieni din orașul Valthi, fugind din casele lor au făcut irupțiune în biserica metropolitanã a Sf. Spiridon, și tatãl meu temându-se ca nu cumvã o s'gadui-turã mai puternicã sã dãrãme biserica omorînd mulțimea care fugise acolo, s'a văzut nevoit sã dea ordin sã se goleascã prin forțã biserica și sã se închidã.

¹ ἐκπλεῖ ἐς Λακεδαιμόνα. Tot la Lacedemonia s'au refugiat și Samienii rãsvãrãtiți în contra lui Policrat, cam la aceeașã epocã la care și-a întreprins Cambise campania în contra Egiptului. (Vezi mai sus Cap. 45 și 46). Aceasta ar indicã cã existau oarecari legãturi de amicitie între Sparta și Samos, legãturi cari furã rupte apoi de rãșboiu. Afarã de aceasta Sparta erã singurul stat capabil de a veni în ajutorul lui Meandriu, Atenienii fiind în momentul acela foarte preocupãți cu luptele lor intestine ca sã se gândeascã la certurile din afarã. Iatã probabil pentru ce Cresu și apoi Aristagora (vezi Cartea I, Cap. 69 și Cartea V, Cap. 68), tot la Sparta au recurs când s'au gãsit în nevoie de sprijin. Cresu obținũ sprijinul acela, dar Aristagoras fu respins de Spartani și numai atunci solicitã el sprijinul Atenienilor.

² ἀνευκαίμενος. Dela ἀναφέρω. Bãhr traduce: postquam res suas contulit (i. e. e navi in terram), și cred cã aceasta este și cea mai bunã interpretare.

³ ἐξεχώρησε. Bãhr traduce: ibique in tuto collocavit.

⁴ προθεῖτο. Aceastã formã a optativului nu e clasicã și προθεῖτο ar fi fost mult mai corect. Bredoviu merge pânã a suspectã cã e o eroare, mai ales cã la Cap. 53 din Cartea I avem optativul προσθεῖτο și la Cap. 237 din Cartea VII ὀποθεῖτο. Avem ὅπως cu optativul destul de des în Erodot; vezi un exemplu la Cap. 11 din Cartea I ὅπως ἢ βασιλεια καλεῖτο; asemenea, pușin mai jos avem ὅπως δὲ ἴδοιτο.

⁵ ἐξέσμων. Dela ἐκτρέω. Forma însã cea mai obicinuitã nu este acesta, ci ἐκτρέχω, a curãți, dela στρέχω care erã o substanțã care arãtã mai ales metalul cum e sãpunul nostru sau preparatul acela așã de întrebuintat astãzi pentru curãșitul argintãriei, și care dupã ce s'a frecat pe metal cu o perie se curãșã de pe metal și acela apare lucind în toatã puritatea și strãlucirea lui. Acest mod de a curãșã metalul e descris de Ateneu (IX, § 409), așã cã ἐκτρέχω sau ἐκτρέω e termenul propriu pentru a indicã faza finalã a curãșitului unui obiect de argint sau de aur, adicã scoaterea de pe acel obiect a substanței care a servit la curãșirea și lustruirea lui. Autorul nostru, la Cap. 37 din Cartea II, se servã de verbul διασμέω pentru a descrie actul în sine al curãșitului cupelor de bronz egiptene cu praful sau preparatul curãșitor. Nuanța între ἐκτρέω (faza finalã a curãșitului, adicã abstracțiã materiei care a servit la curãșire) și διασμέω (actul în sine al curãșirii întrebuintând substanța curãșitoare) e greu de indicat în traducere, așã cã și aci m'am servit de simplul verb a curãșã, cum m'am servit și la Cap. 37 din Cartea II, pentru a traduce pe διασμέωντες.

ἴδοιτο Κλεομένης τὰ ποτήρια, ἀπεθώμαζε¹ τε καὶ ἐξέπλησσετο· ὁ δὲ ἂν ἐκέλευε αὐτὸν² ἀποφέρεισθαι αὐτῶν ὅσα βούλοιο. Τοῦτο καὶ δις καὶ τρίς εἶπαντος Μαιανδρίου, ὁ Κλεομένης δικαιοτάτος ἀνδρῶν γίνεσθαι,³ ὅς λαβεῖν μὲν διδόμενα⁴ οὐκ ἐδικαίειν· μαθὼν δὲ ὡς ἄλλοισι ὀδοῦς τῶν ἀστῶν εὐρήσεται τιμωρίην,⁵ βᾶς ἐπὶ τοὺς ἐφόρους,⁶ ἄμεινον εἶναι ἔφη τῇ Σπάρτῃ τὸν ξεῖνον τὸν Σάμιον ἀπαλλάσσεσθαι ἐκ τῆς Πελοποννήσου, ἵνα μὴ ἀναπέσειη ἢ αὐτὸν⁷ ἢ ἄλλον τινα

Cleomene, fiul lui Anaxandride și rege al Spartei, și îl aduse cu el acasă. Când văzû Cleomene cupele, fu cuprins de admirație și de mirare; Meandriu insistă pe lângă el ca să iea de acolo câte ar pofti. Făcând Meandriu această (propunere) de două și de trei ori, Cleomene se arătă om corect carele nu se consideră îndreptățit să iea ceeace i se oferă; căpătând convingerea că dacă (Meandriu) ar oferi daruri altor cetățeni ar obțineă

¹ ἀπεθώμαζε. Gaisford și Blakesley au forma antică ἀπεθώμαζε.

² ὁ δὲ ἂν ἐκέλευε αὐτὸν. Unele ediții au ἂν în loc de ἂν, dar m'am conformat textelor celor mai bune și majorității manuscriselor, mai ales că insistența pusă de Meandriu în oferta lui și care e încă mai mult confirmată în clauza următoare e destul de bine indicată aci prin imperfectul ἐκέλευε care indică o acțiune continuă. — Pentru uzul acesta repetitiv al lui ἂν vezi gramatica elină a lui Mathias, § 599.

³ ὁ Κλεομένης δικαιοτάτος ἀνδρῶν γίνεσθαι. Aci e un fel de notă de mirare și poate chiar o doză de ironie, căci Lacedemonienii și chiar regii lor erau proverbiați pentru venalitatea lor. La Cap. 51 din Cartea V vom vedea cum însuș Cleomenes acesta a căzut aproape în ispită; la Cap. 72 din Cartea VI, Erodot ne spune cum fu mituit Leotichidas; Pausanias primi mită dela Persi (Tucidid I, 129); Erodot mai jos la Cartea VII, Cap. 5, spune cum Themistocle mitui pe Euribiad; Plistoanax și Cleandride luară mită dela Pericles (Tucidid II, 21 și Plutarch, Pericles Cap. 22); Astiochus fu corupt de Tisafarne (Tucidid VIII, 50) s.e.l. Aristot ne dă să înțelegem că obstacolele create prin legiuirile lui Licurg la strângerea de bani au fost cauza pentru care Lacedemonienii deveniră așa de venali. (Polit. II, 6, pag. 57 și 58, ediția Tauchnitz). — Pentru expresia δικαιοτάτος ἀνδρῶν γίνεσθαι, vezi mai sus la Cap. 142.

⁴ διδόμενα. Vezi mai sus nota 9, pag. 302.

⁵ τιμωρίην. Cuvântul mai propriu aci se crede de unii că ar fi fost βολήθειαν. Deși în adevăr τιμωρίη e uneori luat în sens de βολήθεια, ca de exemplu la Cap. 58 din Cartea I a lui Tucidide și în Apophthegmele lui Plutarch (Lacon.). Aci însă cred că Erodot a întrebuintat cuvântul acesta cu intenție și cu sensul de răsbunare sau mai bine zis de justificare; Meandriu s'a reprezentat Spartanilor ca șampionul vechiului partid strivit și umilit de Policrat, din care făceau parte Samienii exilați menționați la Cap. 45 de mai sus, și acum se cereă reintegrarea drepturilor acestor oameni și o răsbunare în contra tiraniei factiunii opuse. Poate că autorul nostru ar fi fost mai clar dacă ar fi zis βολήθειαν πρὸς τῶν.

⁶ ἐπὶ τοὺς ἐφόρους. Cleomene s'a adresat Eforilor, căci ei reprezentau autoritatea de care depindea siguranța publică, erau autoritatea, ca să zic așa, polițienească a orașului Sparta competente ca să expulzeze un străin periculos pentru ordinea și binele public.

⁷ ἢ αὐτὸν. Acest rege al Spartei nu pare a fi avut mare încredere în propriile lui forțe de rezistență în contra conruperii prin daruri.

Σπαρτιατέων καὶδὸν γενέσθαι. Οἱ δ' ὑπακούσαντες ἐξέκρησαν¹ Μακεδόνων.

149. Τὴν δὲ Σάμον σαγηνέσαντες² οἱ Πέρσαι παρέδσαν Σολοσῶντι, ἔρημον ἐοῦσαν ἀνδρῶν.³

ajutorul (pe care îl cerea). Cleomene se duse la efori și li le spuse că ar fi mai bine pentru interesul Spartei ca Samianul acesta străin să fie alungat din Pelopones, ca nu cumvâ să-l îndemne pe însuș el sau pe un altul dintre Spartani să comită o faptă rea. Eforii (il) ascultară și expulsară pe Meandriu prin proclamare publică.

149. Perșii, prinzând dar Samosul ca într'o plasă, o predețeră lui Siloson cu totul stearpă

¹ ἐξέκρησαν. Acest verb întrebuițat de Plutarch (Lisandru comp. cu Eratostatrat 22. de Diogen Laertiu II, 43), și de alți autori, implică o expulsare decretată în regulă și anunțată prin strigare publică. — Un singur manuscris, cel saucroftian, are ἀπέπεμπον, ceea ce nu ar da un caracter așa formal și așa public expulsării.

² σαγηνέσαντες. Autorul nostru se mai servă de verbul acesta la Cap. 31 din Cartea VI și e de observat că în acel pasaj el ne explică amănunțit sensul cuvântului, pe când aci presupune că cetitorii lui îi cunosc sensul; s'ar părea că ar fi fost mai logică și mai naturală aci explicația ce o găsim la Cartea VI, Cap. 31, deoarece avem prima întrebuițare a acestui verb aci iar nu la Cartea VI. S'ar părea că Erodot s'a servit de acest cuvânt întâiu la Cartea VI și că l-ar fi introdus apoi aci cu ocazia revizuirii lui. Un fapt care confirmă această părere e că manuscrisul lui Saucroft care se află la Colegiul Emmanuel dia Cambridge are οἱ δὲ Πέρσαι παρέδσαν Σολοσῶντι Σάμον; omițând pe σαγηνέσαντες și legând fraza aceasta cu cea precedentă. Aceasta constituie o redacție cu totul alta pe care nu o găsim în nici un alt manuscris, și dă loc la presupunerea că ar fi existat un alt text din care ar fi fost copiat manuscrisul saucroftian, și că acel alt text eră cel original când a fost scris pasajul din Cartea VI, Cap. 31, la care m'am referit mai sus. Nu mă îndoesc asemenea că în loc de ἐξέκρησαν textul primitiv a avut ἀπέπεμπον care, cum am spus mai sus la nota precedentă, figurează în textul manuscris al lui Saucroft. E dar clar că aci a fost o nouă redacție a textului original. Cine a operat acea revizuire e greu de precizat; poate că însuș Erodot la Thurium, poate că altoinevâ, dar e sigur că textul acestui capitol cum îl găsim în manuscrisul saucroftian, e anterior aceluia pe care îl dau toate celelalte manuscrise. — Venind acum la sensul participiului σαγηνέσαντες, el derivă dela substantivul σαγήνη care înseamnă plasă, așa că indică acțiunea învăluirii într'o plasă, cum se face cu prinderea peștilor. De acolo a ajuns prin analogie să se aplice și la oameni. Domnul nostru Isus Hristos s'a servit de ea când a spus mucenicilor săi că-i va face pescari de oameni, și iar când a asemănat împărăția cerului cu o plasă asvârlită în mare, în care se vor strânge din toate neamurile: πάλιν ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν σαγήνη βληθεῖσα εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἐκ παντὸς γένους συναγαρόση. Intre alți autori cari s'au servit de verbul acesta, putem cită pe Strabon (X), pe Platon (Leg. III), Diogen Laertiu (III, 33) s.c.l.

³ Πέρσαι παρέδσαν Σολοσῶντι, ἔρημον ἐοῦσαν ἀνδρῶν. Strabon (XIV), pretinde că nu Perșii dar Siloson a pustiit insula Samos de bărbați prin actele de represiune ce le-a comis în contra lor, din care fapt a luat

Υστερῶ μόντοι χρόνῳ καὶ συγκα-
τοίκισε αὐτὴν ὁ στρατηγὸς Ὀτάνης
ἔκ τε ὄψιος ὄνειρον καὶ νόσου ἧ
μιν κατέλαβε¹ νοσήσαι τὰ αἰδοῖα.

150. Ἐπὶ δὲ Σάμου στρατεύμα-
τος ναυτικῶ οἰχομένου Βαβυλώ-
νιοι ἀπέστησαν,² κάρτα εὖ παρε-
σκευασμένοι. Ἐν ὄσῳ γάρ ὁ τε
μάγος ἦρχε³ καὶ οἱ ἑπτὰ ἐπανε-
στησαν, ἐν τούτῳ παντὶ τῷ χρόνῳ
καὶ τῇ ταραχῇ⁴ ἐς τὴν πολιορκίαν
παρεσκευάδατο⁵ καὶ κως ταῦτα
ποιεῦντες ἐλάθονον.⁶ Ἐπεὶ τε δὲ

de bărbați. Câtva timp însă
după aceea comandantul Ota-
nes o repopulă în urma unei
vedenii (pe care a avut-o) în
vis și a unei boli care a atacat
organele lui genitale.

150. Indată ce expediția na-
vală porni în contra Samosului,
Babilonienii, cari erau bine pre-
gătiți, se răsulară. Căci tot
timpul cât dură domnia magu-
lui și cât conspirară cei șapte
în contra lui, în tot timpul a-
ceasta și în turburarea (aceasta)
ei se pregăteau de asediu; și
cu toate că făceau așa, nimeni

naștere zicătoarea εἴκει: Σιλοσῶντος; εὐρωχωρήει. Proverbul acesta nu e incom-
patibil cu versiunea lui Erodot că Siloson ar fi primit insula dela Perși pu-
stiiți de bărbați.

¹ κατέλαβε. Pentru sensul verbului καταλαμβάνω vezi mai sus pag. 105,
nota 1.

² Βαβυλώνιοι: ἀπέστησαν. Babilona, după inscripția dela Behistun,
s'a răscolat în două rânduri în contra lui Dariu. Prima revoltă a avut loc la
anul 521 înainte de Hristos sub Nidinta-Bilu, fiul lui Enarus, care se zicea a
fi Nabucadrezar, fiul lui Nabonid. Ea dură 10 luni, după cum aflăm din tablete,
și Nidinta-Bilu fu prins de însuș Dariu și ucis în Babilona la anul 520. Cinci
ani după aceea avu loc răscoala cea de a doua, adică la anul 515 înainte de
Hristos, sub un pretendent Armenian anume Araklu, fiul lui Khaldite care și
el se trecea drept Nabucadrezar; acesta fu învins de Intaferne în cursul ace-
luiaș an și tras în țapă. Nici una nici cealaltă din aceste două revolte ale Babi-
loniei în contra lui Dariu, astfel cum sunt consemnate pe inscripția dela Be-
histun, nu se potrivesc cu cele relatate aci de Erodot și Ctesias, cu drept cu-
vânt probabil, spune că Erodot a făcut confuzie și că pune aci în timpul dom-
niei lui Dariu o revoltă a Babilonienilor care în realitate a avut loc în timpul
domniei lui Xerxe, când guvernatorul persan al Babilonei anume Zopir fu ucis
de orășenii răscolăți. E foarte posibil să fie astfel, că Ctesias eră mai în po-
ziție să cunoască aceste fapte decât Erodot și cu toată neîncrederea ce ne-o
inspiră scrierile acelu autor, aci în cazul de față spusele lui concordă mai
bine cu documentele persane ce le posedăm decât o face narațiunea lui Erodot.

³ Ἐν ὄσῳ γάρ ὁ τε μάγος ἦρχε. Regimul falsului Smerdis nu pu-
teă decât să fie favorabil mișcării pe care o pregăteau Babilonienii ca să scu-
ture de sub jugul persan.

⁴ καὶ τῇ ταραχῇ. Vezi mai sus Cap. 126, nota 1, pag. 281, unde au-
torul nostru se servă identic de aceeaș expresiune.

⁵ παρεσκευάδατο. Câteva manuscrise au παρεσκευάζοντο. Am consacrat
însă forma care e necontrovertată la Cap. 34 din Cartea V și la Cap. 218 din
Cartea VII.

⁶ ἐλάθονον. Literal: înșelară, adică făcură pe toți să creadă că nu se
pregăteau la revoltă; am tradus prin formă negativă ca mai în geniul lim-
bii noastre.

ἐκ τοῦ ἐμφανέος¹ ἀπέστησαν, ἐποίησαν τοιόνδε² τὰς μητέρας ἐξελόγηται, γυναῖκα ἕνατος μίαν προσεξαιρέτο, τὴν ἐβούλετο,³ ἐκ τῶν ἑωυτοῦ οἰκίων⁴ τὰς δὲ λοιπὰς ἀπάσας συναγαγόντες ἀπέπνιξαν τὴν δὲ μίαν ἕνατος σιτοποιῶν⁵ ἐξαιρέτο ἀπέπνιξαν δὲ αὐτάς, ἵνα μὴ σφρων τὸν σίτον ἀνασιμῶσσι.⁶

151. Προθέμενος δὲ ταῦτα ὁ Δαρείος καὶ συλλέξας ἅπασαν τὴν ἑωυτοῦ δύναμιν ἐστρατεύετο ἐπ' αὐτούς, ἐπελάσας δὲ ἐπὶ τὴν Βαβυλῶνα ἐπολιόρκει φροντίζοντας οὐδὲν τῆς πολιορκίης.⁶ Ἀναβαί-

nu-i simți. Când însă a (trebuie ca ei să) se răscoale pe față, iată ce făcură: punând la o parte pe mamele lor, fiecare dintre ei își alese, din casa lui, o femeie, pe aceea care îi convenia; pe celelalte toate le adunară împreună la un loc și sugrumară; pe aceea una (și singură) și-o alese fiecare ca să-i gătească pâinea; pe (femeile) acelea (Babilonienii) le sugrumară pentru ca (ele) să nu le consume proviziile.

151. Aflând Darius despre acestea, strânse toate forțele lui și procedă în contra lor, și înaintând asupra Babilonului îl asediă, pe când lor nu le păsa de asediul (lui). Căci Babilo-

¹ ἐκ τοῦ ἐμφανέος. Pausanias (IX, 1. § 3) se servă de aceeaș expresie. Am avut la Cartea I, Cap. 111, πρὸς δὲ καὶ κλαυθρὸν κατεστρωτα ἐμφανεία.

² τὴν ἐβούλετο. In unele ediții vechi găsim τὴν ἂν ἐβούλετο, în care caz se traduce pe oricare s'ar întâmplă s'o preferc, sau mai textual încă pe oricare s'ar întâmplă să judece el bine. Nu văd însă necesitatea introducerii acestei particule care nu văd că figurează în nici unul din manuscrisele autorizate.

³ οἰκίων. In câteva ediții vechi avem forma ionică οἰκίων.

⁴ σιτοποιῶν. Persoana care gătește pâinea. Aceasta eră în realitate aproape exclusivă ocupație a unei servitoare. Trebuie să ținem minte că în antichitate nu existau brutari, și fiecare își făcea pâinea acasă, și aceasta iar nu va să zică că găsea făina gata și n'avea decât s'o amestice și s'o frământa; însemnă a lua grâu, a-l alege de neghină și de necurătenii, a-l măcina, a-l mesteca cu aluat și cu apă, a-l frământa și apoi a-l pune la cuptor. Chiar în zilele mele mi-aduc aminte că aceasta eră singura ocupație a servitoarelor din menajul părinților mei în insula Samos, între anii 1854 și 1859. Celelalte datorii de menaj la o epocă când nu existau nici mobilă nici parchete, erau aproape nule, așa că σιτοποιῶς eră echivalent pot zice cu servitoare. Tucidid (II, 78), vorbind despre Plateeni cari se aflau într'o situație analogă cu aceea în care erau Babilonienii despre cari e vorba aci, spune că ei au păstrat pe lângă ei un număr oarecare de γυναῖκας σιτοποιῶσαι. In tragedia *Hecuba* a lui Euripid, Polixena descrie soarta ei în robie ca aceea de a fi înainte de toate aceea care gătește pâinea: ἀνάγκη σιτοποιῶς ἐν δόμοις (vers 362).

⁵ ἀνασιμῶσσι. Unele ediții au ἀνασιμῶσι.

⁶ φροντίζοντας οὐδὲν τῆς πολιορκίης. Un alt exemplu de nepăsarea Babilonienilor și de simțământul lor de securitate ni-l dă Erodot la Cap. 190 din Cartea I, cu ocazia asediului lui Ciru a acestui oraș: οὐτοὶ μὲν λόγον εἶχον τῆς πολιορκίης οὐδένα.

νοντες γὰρ ἐπὶ τοὺς προμαχεῶνας¹ τοῦ τείχεος οἱ Βαβυλωνιοὶ κατορ-
χέοντο² καὶ κατέσχωπτον Δαρσίον
καὶ τὴν στρατιὴν αὐτοῦ. Καὶ τις
αὐτῶν εἶπε τοῦτο τῷ ἔπος: »Τί κά-
»τησθε³ ἐνθαῦτα, ὦ Πέρσαι, ἀλλ'
»οὐκ ἀπαλλάσσεσθε; τότε γὰρ αἰ-
»ρήσετε ἡμέρας ἐπεὰν ἡμίονοι τέ-
»κωσι«. Τοῦτο εἶπε τῶν τις Βαβυ-
λωνίων, οὐδ' αὖ ἐλπίζων⁴ ἂν ἡ-
μίονον τεκεῖν.

152. Ἐπετὰ δὲ μηνῶν καὶ ἐνιαυ-
τοῦ διεληλυθότος ἤδη,⁵ ὁ Δάρ-
σειός τε ἤσχαλλε⁶ καὶ ἡ στρατιὴ
πάσα, οὐ δυνατὴ εἶδουσα εἰσεῖν τοὺς
Βαβυλωνίους· καὶ τοὶ πάντα σο-
φίσματα⁷ καὶ πάσας μηχανὰς ἐπε-
ποιήκει εἰς αὐτοὺς⁸ Δαρσίος. Ἄλλ'
οὐδ' ὡς⁹ εἶδύνατο εἰσεῖν σφείας, ἄλ-
λοισὶ τε σοφίσμασι πειρησάμενος,

nienii, suindu-se pe bastioanele
zidurilor (lor), luară în bătăie
de joc și insultară pe Dariu și
armata lui. Unul din ei finu
chiar limbajul următor: »Ce
»mai stați aci inactivi, o Per-
»șilor, și nu plecați (acasă)?
»căci pe noi nu ne veți lua de-
»cât atunci când vor făta ca-
»tării«. Acestea le spuse unul
dintre Babilonieni carele nu-și
inchipuia că un catâr putea să
fete.

152. Dejà se împliniseră un
an și șapte luni, iar Dariu și
întreaga armata (lui) aveau mare
necaz fiindcă nu puteau lua pe
Babilonieni; și aceasta cu toate
că Dariu întrebuintase față de
dânșii toate stratagemele și toate
meșteșugurile (posibile). Nici
atunci chiar nu izbuti să-i în-

¹ προμαχεῶνας. Vezi vol. I, pag. 192, nota 3.

² κατορχέοντο. A se jucă de, adică a lua în bătăie de joc.

³ κάτησθε. Stați inactivi. Am avut verbul acesta mai sus la Cap. 134.

⁴ ἐλπίζων. Verbul acesta mai e întrebuintat de Erodot în sensul de a crede la Cap. 27 din Cartea I, unde vezi vol. I, pag. 42, nota 6; asemenea tot la Cartea I, Cap. 75 și 77; la Cap. 130 de mai sus și la Cap. 135 din Cartea IV.

⁵ Ἐπετὰ δὲ μηνῶν καὶ ἐνιαυτοῦ διεληλυθότος ἤδη. Lungimea pe care o dă Erodot acestui asediu al Babilonei provine, se crede de Blakesley, din confuzia care pare a o face autorul între două asedii separate. Primul asediu fu condus de însuș Dariu în persoană și e clasat în inscripția dela Behistun ca cel de al treilea din marile isprăvi săvârșite de acest rege; cel de al doilea asediu fu condus de generalul lui Dariu, Intafres Medul și e numărat pe acea inscripție ca al nouălea succes al lui Dariu. (Vezi mai sus nota 2, pag. 329 și la vol. IV, nota 1, pag. 1).

⁶ ἤσχαλλε. Verbul acesta epic ἀσχαλάω e întrebuintat de autorul nostru iar la Cap. 117 din Cartea IX. El însemnează a resimți necaz. Omer se servă de el destul de des ca, de exemplu, în Iliada Cartea II, vers 293 și la Cartea XXIV, vers 403 și Odisea XIX, vers 159. Asemenea îl găsim în Apollonius Rhodius (Cartea II, § 243), și în pasajul acela un scholiast interpretează prin δασυροεῖν. — Manuscrisul florentin are aci ἤσχαλε în loc de ἤσχαλλε.

⁷ σοφίσματα. Vezi mai sus nota 1, pag. 201, Cap. 85.

⁸ ἐπεποιήκει εἰς αὐτοὺς. Am avut mai sus, la finele Cap. 49 aceeaș construcție a verbului ποιεῖν cu εἰς și acuzativul cu sensul de a fiptui față de: εἰς αὐτῶν πρόγραμμα ἀτάσθαλον ποιήσαντες. Asemenea la Cap. 41 din Cartea I avem εἰς αὐτῶν προποιήσαντος χρηστά εἰς σέ.

⁹ ὡς. Vezi mai sus pag. 30, nota 5.

καὶ δὴ καὶ τῷ Κύρος εἰλέσθαι, καὶ τοῦτω ἐπειρήθη. Ἀλλὰ γὰρ δαινῶς ἦσαν ἐν φυλακῆσι¹ οἱ Βαβυλώνιοι, οὐδὲ σφας οἷός τε ἦν εἶναι.

153. Ἐνθαῦτα, εἰκοστῷ μηνί, Ζωπύρω τῷ Μεγαβύζου,² τοῦτου ὅς τῶν ἑπτὰ ἀνδρῶν ἐγένετο τῶν τὸν μάγον καταλόντων, τοῦτω τῷ Μεγαβύζου παιδί Ζωπύρω³ ἐγένετο τέρας τόδε: τῶν οἱ σιτοφόρων ἡμιόνων μία ἔτεκε.⁴ Ὡς δὲ οἱ ἐξηγ-

vingă când, între alte strătăgime ce le încercă el, încercă și pe aceea multumită căreia Ciru îi învinse. Babilonienii însă se păziau strănic și (Dăriu) nu putea să-i surprindă.

153. În timpul acesta, în a douăzecea lună (a asediului), lui Zopir, fiului lui Megabiz, aceluiaș (Megabiz) carele fu unul din cei șapte cari au depus pe mag, aceluī Zopir, fiu al lui Megabiz, i s'a întâmplat minu-

¹ ἦσαν ἐν φυλακῆσι. Erau de pază, adică se păziau sau veghiau. Avem expresia aceasta la Cap. 160 din Cartea I; la Cap. 77 din Cartea V; la Cap. 207 din Cartea VII și la Cap. 23 și 40 din Cartea VIII. — Câteva manuscrise, în loc de ἦσαν au ἔσαν.

² Ζωπύρω τῷ Μεγαβύζου. Vezi pentru numele Megabiz nota 1 dela pag. 170 de mai sus. Intru cât privește numele Zopir, acela trebuie să fie sau o formă elină semănând foneticeste numelui original Persan, sau poate fi o traducere elinească a aceluī nume care putea foarte bine să însemneze, în limba persană de atunci, înviitorul focului sau acela care întrefine și dă vieață focului. Pe inscripția dela Behistun, Megabiz (Bagabukhsa) este numit fiul lui Daduhyā.

³ τοῦτου ὅς τῶν ἑπτὰ ἀνδρῶν ἐγένετο τῶν τὸν μάγον καταλόντων, τοῦτω τῷ Μεγαβύζου παιδί Ζωπύρω. Manuscrisele aci variază mult în cazurile pronumelor și ale articolelor cari figurează în acest pasaj. Am urmat textul lui Gaisford adoptat și în ediția lui Creutzer. Astfel Blakesley suprimă pe τοῦτου, suprimare care are mult de zis în favoarea lui, deoarece numele lui Megabiz nu e menționat recent ca să justifice pe τοῦτου, și dacă l-am reținut e că marea majoritate a manuscriselor și textele ce le-am consultat afară de al lui Blakesley au pe τοῦτου; asemenea în loc de τοῦτω τῷ, textul lui Blakesley are τοῦτου τοῦ care cred că nu e așa corect ca dativul care s'ar acordă cu Ζωπύρω, căci minunea s'a întâmplat nu lui Megabiz care nu e menționat decât ca tatăl lui Zopir, ci lui Zopir. Unele manuscrise în loc de τοῦτου au τοῦ, altele iar suprimă pe τῷ și au τοῦτω Μεγαβύζου παιδί Ζωπύρω. Textul lui Tischendorf este acelaș pe care l-am adoptat și noi, numai că virgula nu e pusă după Ζωπύρω τῷ Μεγαβύζου ci după τοῦτου, și dacă am pus virgula înainte de τοῦτου și nu după τοῦτου, depărtându-mă în această privință și de punctuația lui Creutzer, e tocmai pentrucă nu cred că τοῦτου are aci un sens adjectival și nu însemnează acestui Megabiz, deoarece Megabiz nu a fost menționat în clauzele precedente și cred că însemnează acela carele a figurat între cei șapte, aparține prin urmare nu lui Μεγαβύζου care precedă, ci clauzei ὅς τῶν ἑπτὰ ἀνδρῶν ἐγένετο τῶν τὸν μάγον καταλόντων.

⁴ τῶν οἱ σιτοφόρων ἡμιόνων μία ἔτεκε. E un fapt confirmat de știință că nu poate să fete o catăroaică; în toate cazurile excepțional de rare despre cari s'a auzit acest produs nu e viabil. Buffon neagă posibilitatea unui așa fenomen și chiar acuplarea unui cal și a unei măgărițe care produce cătărul e greu de obținut, așa că afirmările lui Pliniu (*Hist. Nat.* VIII, 44), al lui Aristot (*Hist. Anim.* VI, 24), al lui Sueton (*Galba* 4) și a altor autori, precum și vechiul proverb roman „nec mula parit”, erau bine fondate pe fapt. E de observat aci că Ctesias, care nu e binevoitor niciodată față de Erodot

γέλυται¹ καὶ ὑπὸ ἀπιστίας αὐτὸς ὁ Ζωπύρος εἶδε τὸ βρέφος,² ἀπειπας³ τοῖσι ἰδοῦσι μηδενὶ φράζειν τὸ γεγονός, ἐβουλεύετο. Καὶ οἱ πρὸς⁴ τὰ τοῦ Βαβυλωνίου ῥήματα, ὃς κατ' ἄρχας ἔφησε, ἐπέσθη περ ἡμίονοι τέλωσι, τότε τὸ τεῖχος ἀλώσεσθαι, πρὸς ταύτην τὴν φήμην⁵ Ζωπύρω ἐδόξαε ἀλώσιμος εἶναι ἤδη ἡ Βαβυλών· οὐ γὰρ θεῶ⁶ ἐκείνων τε εἰπείν καὶ ἑωυτῷ τεκεῖν τὴν ἡμίονον.

154. Ὡς δὲ οἱ ἐδόξαε μόρσιμον εἶναι ἤδη τῇ Βαβυλῶνι ἀλίσσεσθαι, προσελθὼν Δαρσίου ἀπεπυθάνετο,

nea următoare: unul din catării lui de transport a fatat. Indată ce lucrul acesta i se anunță, Zopir, neîncrezător, (merse) să vadă (cu ochii) mânăzatal, (apoi), ordonând servitorilor să nu destăinuiească nimenui faptul petrecut, reflectă (asupra lui). El atunci s'a convins că, conform vorbei aceluia Babilonian care spusese la începutul (asediului) că zidurile se vor lua (numai) după ce vor făta catării, că conform (dar) acelei vorbe, Babilona se putea lua; căci (de sigur) nu fără știrea divină rostise acela (cuvintele acestea) și făta-se catărul lui.

154. Indată ce se convinse Zopir că Babilona trebuia fatal să cadă, el merse la Dariu și-

și care neagă exactitatea faptelor așa cum sunt relatate aci, admite puțința acestei minuni, dar el reprezintă pe Zopir ca servind în timpul lui Xerxe și nu al lui Dariu. Erodot mai vorbește la Cartea VII, Cap. 57, iar de un catăr care ar fi fatat. — Cuvântul *επιτόροον*, întrebuințat pentru transportul de provizii se aplică în genere animalelor de transport; francezul ar zice *bêtes de somme*.

¹ ἐξήγη γέλυται. In textul lui Long și Macleanne ἐξηγγέλυται. Vezi mai sus nota 3, pag. 317.

² βρέφος. Acest cuvânt se aplică în specie puilor de animale sălbatice. De sigur, un mânăz de catăr fiind ceva cu totul în contra naturii, nu i se putea da de Erodot un nume special și de aceea el i-a dat aci o denumire mai generală.

³ ἀπειπας. E echivalent aci cu ἀπαγορεύσας. Avem verbul acesta întrebuințat exact în acest sens la Cap. 155 din Cartea I și la Cap. 125 din Cartea IV, unde vezi vol. IV, pag. 173, nota 1.

⁴ πρὸς cu acuzativul însemnează aci după, sau conform cu. La Cartea I, Cap. 38, avem tot așa πρὸς ὧν τὴν ὕλην ταύτην. (Vezi vol. I, pag. 62, nota 2).

⁵ φήμην. Manuscrisul lui Sancroft are φήμην. Vezi nota 4, pag. 65, vol. I.

⁶ οὐ γὰρ θεῶ. Literal: *in unire cu zeul*, adică cu știrea divină; așa dar un act în care divinitatea sau Providența divină a fost un factor. Cu același sens avem expresia *κατὰ δαίμονα* la Cap. 111 din Cartea I, *θεῖη τόχη* la Cap. 126 din Cartea I; mai sus la Cap. 77 din Cartea aceasta avem *θεῖη πομπή*. — În traducere am intercalat cuvintele *de sigure*, pentru a marca că aci avem a face cu o convingere căpătată de Zopir în urma meditării lui asupra celor ce se petrecuseră, meditare cuprinsă în verbul *ἐβουλεύετο* de mai sus. Asemenea am tradus în formă negativă *οὐ γὰρ θεῶ* prin *nu fără știrea divină*, fiindcă forma aceasta e mai puternică în limba noastră.

εἰ περὶ πολλοῦ χάριτα ποιεῖται τὴν Βαβυλῶνα ἔλθῃν; Πυθόμενος δὲ ὡς πολλοῦ τιμῆτο, ἄλλο ἐβουλεύετο ὅπως αὐτὸς τε ἔσται ὁ ἔλων αὐτῆν καὶ ἑωυτοῦ τὸ ἔργον ἔσται· χάριτα γὰρ ἐν τοῖσι Πέρσησι αἱ ἀγαθοεργίαι ἐς τὸ πρόσω μεγάλῃος τιμῶνται.¹ Ἄλλῃ μὲν νυν οὐκ ἐφράζετο² ἔργῳ δυνατὸς εἶναι μιν ὀποχειρίην³ ποιῆσαι, εἰ δ' ἑωυτὸν λωβησάμενος αὐτομολήσεις ἐς αὐτόν. Ἐνθαῦτα ἐν ἐλαφρῷ ποιησάμενος,⁴ ἑωυτὸν λωβᾶται λώβην ἀνήκεστον⁵ ἀποταμῶν γὰρ ἑωυτοῦ τὴν ῥίνα καὶ τὰ ὄτα, καὶ τὴν κόμην κακῶς

întrebă dacă țineă mult să iea Babilona. Aflând că (regele) țineă mult (la aceasta), el se mai chibzui cum (să facă) pentru ca el să fie acela care să iea cetatea și ca opera să fie a lui; căci la Persani serviciile aduse sunt ținute mult în seamă la înaintări în onoruri. El, judecând bine, (conchise) că nu eră alt mijloc pentru el de a se face stăpân (pe cetate) decât de a se ciunți pe sine și de a dezertă la inamici. Atunci, socotind că lucrul eră ușor de făcut, se ciunți într'un mod ireparabil; căci după ce și-a tăiat

¹ αἱ ἀγαθοεργίαι ἐς τὸ πρόσω μεγάλῃος τιμῶνται. Avem la Cap. 67 din Cartea I ἀγαθοεργοὶ și la capitoul final din Cartea de față ἀγαθοεργίην. Aceste ἀγαθοεργίαι erau la Perși servicii mari aduse Statului sau Regelui și cari conferiau privilegiu asupra acelora cari le aduceau. Tradusă literal fraza însemnează sunt estimate spre iaaintare în mărime, așa că s'ar părea ca și cum cancelaria regală persană ar fi avut un registru în care se treceau aceste servicii la activul persoanei care le adusesse, servicii cari la timp oportun erau răsplătite după importanța lor. Vezi cele arătate mai sus la nota 1 dela pag. 314, relativ la titlul de ἐβραγέτης Δαρείου de care căută să se prevaleze Siloson. Această înregistrare de servicii aduse regelui în vederea unei răsplăți ulterioare se acordă și eu ceace aflăm din Sfintele Scripturi relativ la moravurile Perșilor. Astfel în Cartea Ester, Cap. II, vers 28, vedem că destăinuirea făcută de Mardochiu și care salvă viața lui Ahazveru fu scrisă în cartea cronicelor în fața regelui. Aceasta mai explică și sistemul de a cumpăni faptele unui om care există la Perși și pentru care autorul nostru arată așa de mare admirație la Cap. 137 din Cartea I; tot așa explică și întrebarea lui Ahazveru ce cinste și ce demnități s'au dat lui Mordochiu pentru acestea: când i s'a făcut cetirea cronicelor, neputând el dormi. Eu cred că nu numai la curte dar încă și la particulari se țineă un așa registru unde se treceau la activ fapte bune și servicii aduse stăpânului și o »carte neagră« unde se treceau daunele pricinuite prin neglijență sau răutate. Vezi pentru acest sistem de cumpăneală în materie de justiție exemplul curios dat de Erodote la Cap. 194 din Cartea VII, în care Dariu grațiază pe judecătorul regal Sandoce pentrucă a constatat că serviciile ce le adusesse acesta regelui erau mai mari decât greșeala ce o comisese.

² ἐφράζετο. Aci verbul acesta φράζεσθαι e sinonim cu σκέπτεσθαι, cum e și la Cap. 57 de mai sus; mai avem un alt exemplu al unui astfel de uz al lui φράζεσθαι la Csp. 91 din Cartea V.

³ ὀποχειρίην. Manuscrisul florentin are ἀποχειρίην, precum are și textul aldin. Un manuscris iar la Florența în biblioteca Medici are ἀποχειρίην.

⁴ ἐν ἐλαφρῷ ποιησάμενος. La Cap. 118 din Cartea I avem ἐς ἐλαφρῷ ποιεῖσθαι.

⁵ λώβην ἀνήκεστον. Adjectivul ἀνήκεστον, care nu se poate învinge, sau, aplicat unei boale, suferințe sau leziuni, care nu se poate lecu, e des în-trebuințat de poeți. (Vezi Eschil, Coeforele, vers 509).

περικείρας, ¹ καὶ μαστιγώσας, ² ἦλθε
παρὰ Δαρσίον.

155. Δαρσίος δὲ κάρτα βάρεως
ἤγειρε, ἰδὼν ἄνδρα δοκιμώτατον
λελωβημένον ἔκ τε τοῦ θρόνου ἀ-
ναπηδήσας ³ ἀνέβρωσέ τε καὶ εἶρετό
μιν, ὅστις εἶη ὁ λωβησάμενος καὶ
ὁ τι ποιήσασα; ⁴ Ὁ δὲ εἶπε· »Οὐκ
ἔστι οὗτος ὠνήρ ⁵, ὅτι μὴ ⁶ σὺ, τῷ
ἔσσι δὐναμικ τσαύτη ἐμὲ δῆ ⁷
ἔως διαθεῖναι· οὔτε τις ἄλλοστρίων, ⁸
ἢ βασιλεῦ, τάδε ἔργασται, ἀλλ'
αὐτὸς ἐγὼ ἐμειωντόν, δεινόν τι
ποιεῖμενος ⁹ Ἀσσυρίους ¹⁰ Πέρσῃσι

nasul și urechile, după ce și-a
tuns părul prost, și (s'a) biciuit,
s'a înfățișat înaintea lui Dariu.

155. Dariu fu foarte indignat
când văzù pe un (astfel de)
fruntaș (așà) ciuntit; el sări de
pe tron și strigând în gura
mare întrebă pe Zopir cine erà
acela care îl ciuntise și ce fă-
cuse el (ca să pată așà)? Zopir
răspunse: »Nu există alt om
»afară de tine care să aibă de-
»stulă putere ca să ne trateze
»în așà mod; nu vreun altul
»străin. o rege, a făcut aceasta.

¹ τὴν κόμην κακῶς περικείρας. Și-a tuns părul într'un mod prost, adică într'un mod cum se tundeau aceia cari erau expuși la oprobriul și rásul public. La Perși mutilarea și tunderea părului și flagelația se practicau ca pe-deapsă mai ales asupra robilor și ca răsbunare asupra captivilor.

² μαστιγώσας. Trebuie să suplinim ἐωστών.

³ ἔκ τε τοῦ θρόνου ἀναπηδήσας. Cea mai puternică manifestare de emoție ce puteã s'o facã un monarh oriental. Vezi la Cap. 212 din Cartea VII, purtarea lui Xerxe în timpul bătăliei dela Thermopile. — În loc de ἀναπηδήσας două manuscrise au simplul verb πηδήσας. Compusul cu ἀνὰ e consacrat și de Omer (*Iliada*, XI, vers 379) și de Aristofan (*Păsări*, vers 490).

⁴ ὁ τι ποιήσασα. Literal: *el, ce făcând. ὁ* se referă la Zopir, deci »ce a făcut el«, adică pentru ca să fi meritat a fi tratat așà. Bähr explică fraza astfel: »quisnam ipsum sic mutilaverit et qua de causa scilicet, quid ipse fecerit, cur ita alius ipsum mutilaverit«.

⁵ ὠνήρ. Pentru ὁ ἀνήρ. (Vezi vol. I, pag. 289, nota 3).

⁶ ὅτι μὴ. Afară numai de. La Cap. 18 din Cartea I avem aceeaș expresie »ὅτι μὴ Χίτοι μόνον«. Afară numai de locuitorii insulei Chio.

⁷ ἐμὲ δῆ. Particula δῆ e aci foarte emfatică și accentuează pe ἐμὲ cu sensul de *un om de seama mea*. Zopir zice că ori câte mizerii și oprobrii se pot făptui de alții în detrimentul său spre degradarea altora, când e vorbă de un om în situația și de seama lui, numai regele poate să o facă. — Un manuscris, și încă cel sancroftian din Cambridge omite pe δῆ.

⁸ οὔτε τις ἄλλοστρίων. Un manuscris la Paris are οὐδὲ τις ἄλλοστρίων.

⁹ δεινόν τι ποιεῖμενος. Valkenaer pune în suspiciune autenticitatea particulei τι, dar ea figurează în toate manuscrisele și trebuie deci respectată; trebuie însă să recunoaștem că de obicei Elinii ziceau δεινόν sau δεινὰ ποιήσασθαι, pentru a privi rău pe cinevã sau cevã, sau pentru a arãtã o acțiune disperatã, cum avem mai sus la Cap. 14 δεινὰ ποιούντων, pentru a exprimã facere de gesturi disperate, așà cã δεινόν τι e oarecum insolit aci.

¹⁰ Ἀσσυρίους. Ar fi fost mult mai corect dacã Erodot ar fi zis Βαβυλωνίους. Am avut de mai multe ori ocazie să observãm cã autorul nostru ignorã deosebirea între Asirieni și Babilonieni și nu-și dedeã seamã cã imperiul din Niniva și cel din Babilona erau cu totul distincte și de aceea confundã des pe Asirieni cu Babilonieni. (Vezi vol. I, pag. 360, nota 3, asemenea nota 3, pag. 217 de mai sus).

»καταγελάω.¹ Ὁ δ' ἀμείβετο ὦ
 »σχετλιώτατε ἀνδρῶν, ἔργῳ τῷ
 »αἰσχίστῳ οὐνομα τὸ κάλλιστον
 »ἔθευ, φᾶς διὰ τοὺς πολιορκουμέ-
 »νους σεωυτὸν ἀνηκέστως διαθεῖναι.
 »τί δ',² ὦ μάταίε, λελωβημένον
 »σεῦ, θάσσον σὶ πολέμιοι παραστή-
 »σονται;³ κῶς οὐκ ἐξέπλωσας τῶν
 »φρενῶν,⁴ σεωυτὸν διαφθείρας;«
 Ὁ δὲ εἶπε »Εἰ μὲν τοι ὑπερετί-
 »θεα⁵ τὰ ἔμπελον ποιήσεις, οὐκ ἂν
 »με περιεῖδες· γόν δ' ἐπ' ἔμεινοντοῦ
 »βαλόμενος⁶ ἔπρηξα. Ἦδη ὦν, ἦν
 »μὴ τῶν σῶν δεήσῃ,⁷ αἰρέομεν Βα-
 »βυλώνα. Ἐγὼ μὲν γάρ, ὡς ἔχω,⁸
 »αὐτομολήσω ἐς τὸ τεῖχος, καὶ
 »φῆσω πρὸς αὐτοὺς ὡς ὑπὸ σεῦ
 »τάδε πέπονθα.⁹ Καὶ δοκέω, πεί-

»dar eu singur m'am (mutilat)
 »pe mine, neputând tolera ca
 »Asirienii să-și bată joc de
 »Persi«. Darin răspunse: »O tu,
 »cel mai ticălos dintre oameni,
 »dai cel mai frumos nume unui
 »act din cele mai urite, când
 »spui că te-ai pocit singur în
 »mod ireparabil din cauza ase-
 »dițiilor; ce fel, smintitule, ciun-
 »tindu-te pe tine o să se pre-
 »deai mai repede inamicii no-
 »ștri? nu ți-ai sărit din minți
 »distrugându-te singur (în așa
 »chip)«? Zopir răspunse: »Dacă
 »ți supuneam acelea pe cari
 »aveam intenția să le fac, nu
 »mi-ai fi permis; și așa fiind

¹ Πέρσης: καταγελάω. Vezi mai sus pag. 99, nota 4. Avem iar exem-
 ple de καταγελάω cu dativul persoanei sau obiectului luat în răs la Cap. 38 mai
 sus: αἰροῖσί τε καὶ νομαίοισι ἐπιχειρήσει καταγελάω; asemenea la Cap. 9 din
 Cartea VII καὶ Ἴωνας. . . . οὐκ ἔασις καταγελάσαι ἡμῖνα.

² δ'. Particula aceasta lipsește în majoritatea manuscriselor, dar prezența ei
 e și mai armonioasă și mai logică, căci clauza în care se află e explicativă a
 celei care precedă și care e o simplă enunțare a unei păreri.

³ παραστήσονται. Vezi mai sus pag. 30, nota 2

⁴ ἐξέπλωσας τῶν φρενῶν. La Cap. 12 din Cartea VI avem aceeași ex-
 presie ἐκπλώσαντες ἐκ τοῦ νόου. Ea este o expresie pur ioniană și sugestivă
 a unei rase date navigațiunii pe mare, și sensul literal fiind a naviga afară
 din minți, deci a-și pierde mințile cum rătăcește un vas pe mare când nu mai
 știe exact unde se află, și Suidas în lexiconul său interpreteaza: ἐκπλώσαντες
 ἔξω γενόμενοι.

⁵ ὑπερετίθεα. E o formă ionică a imperfectului pentru ὑπερετίθην. —
 Aci ca și la Cap. 32 din Cartea V, autorul nostru se servă de vocea activă a
 verbului acestuia; la Cap. 107 însă din Cartea I și mai sus, la Cap. 71 din Car-
 tea aceasta avem întrebuintă vocea medie. Deosebirea între vocea activă și
 forma pasivă a lui ὑπερετίθην este că forma activă implică un control din par-
 tea persoanei căreia se face comunicarea și un drept de a opri acțiunea, cum
 e cazul aci. Vocea medie indică o simplă informație care se dă.

⁶ ἐπ' ἔμεινοντοῦ βαλόμενος. Bähr explică această frază latinește:
 »meo proprio consilio scil: re mecum deliberata, neque cum alio quopiam com-
 municata«. — Câteva manuscrise scriu βαλλόμενος în loc de βαλόμενος. Vezi
 mai sus la Cap. 71, nota 6, pag. 173, vezi și Cartea IV, Cap. 160, unde am
 scris βαλλόμενος, așa fi preferat dacă așa fi scris ca aci cu un λ.

⁷ ἦν μὴ τῶν σῶν δεήσῃ. Literal: dacă ale tale nu lipsesc, adică dacă
 concursul tău nu face defect. Dindorf interpretează latinește »nisi tu iis, quæ
 tui muneris sunt, defueris«. Avem la Cap. 18 din Cartea VII o locuțiune si-
 milară.

⁸ ὡς ἔχω. Așa cum sunt. Avem la Cap. 24 din Cartea I aceeași locuțiune.

⁹ πέπονθα. În unele ediții ἐπαθόν.

»σας σφέας ταῦτα ἔχειν ὄτω,
 »τεῦθεσθαι στρατιῆς. Σὺ δέ, ἀπ'
 »ῆς ἂν ἡμέρης ἐγὼ ἐσέλθω ἐς
 »τὸ τείχος, ἀπὸ ταύτης ἐς δεκά-
 »την ἡμέρην,¹ τῆς σεωντοῦ στρα-
 »τιῆς, τῆς οὐδεμία ἔσται ὄρη ἀπολ-
 »λυμένης,² ταύτης χιλίους τάξον
 »κατὰ³ τὰς Σεμιράμιος καλεομέ-
 »νας πόλας.⁴ μετὰ δὲ αὐτίς, ἀπὸ
 »τῆς δεκάτης ἐς ἐβδόμην, ἄλλους
 »μοι τάξον διαχιλίους κατὰ τὰς
 »Νινίων καλεομένας πόλας.⁵ ἀπὸ
 »δὲ τῆς ἐβδόμης διαλιπὼν⁶ εἴκοσι
 »ἡμέρας, καὶ ἔπειτα ἄλλους χίλι-
 »σον ἀγαθὸν κατὰ τὰς Χαλδαίων

»am făcut după capul meu.
 »Acuma însă, afară de (ne)-ar
 »lipsi concursul tău, vom lua
 »Babilona. Eu însă, așa cum
 »sunt, mă voi introduce în ce-
 »tate ca dezertor și le voi spune
 »că dela tine am pățit acestea.
 »Și eu cred că după ce îi voi
 »convinge că așa stau lucrurile,
 »voi căpăta (comandă de) tru-
 »pe. De altă parte tu numără
 »zece zile dela ziua în care mă
 »voi introduce în cetate, a-
 »tunci (iea) din armata ta o mie
 »de oameni a căror pierdere

¹ ἐς δεκάτην ἡμέρην. În a zecea zi. Acuzativul precedat de εἰς specifică anume ziua în care e să se întâmple un eveniment oarecare. Idiomul acesta se explică de sine dacă presupunem că s'a subînțeles un cuvânt ca ἀναριθμοῦντι (socotindu-se) și locuțiunea fiind prea familiară a permis subînțelegera verbului, tocmai precum în locuțiunea ὀλίγου ἔοντος se suprimă de multe ori ὀλίγο. Astfel în tragedia Alcesta a lui Euripid, vers 321, Alcesta, vorbind despre moartea ei, zice:

. καὶ τόδ' οὐκ ἐς αὔριον
 »οὐδ' ἐς τρίτην μοι μῆνος ἔρχεται κικλόν.

² τῆς οὐδεμία ἔσται ὄρη ἀπολλυμένης. La Cartea I, Cap. 4, avem τὸ δὲ μηδεμίαν ὄρην ἔχειν; acolo am tradus prin *de a nu face caz de*.

³ κατὰ ἀci inseamnă *aproape de și in dreptul*, ca la Cap. 76 din Cartea I. — Acelaș înțeles de proximitate îl are prepoziția aceasta cu acuzativul obiectului de propinquitate la Cap. 139 din Cartea IX, unde vezi nota 1, pag. 191. Mai jos iar în acest capitol avem κατὰ τὰς Νινίων καλεομένας πόλας s.c.l.

⁴ κατὰ τὰς Σεμιράμιος καλεομένας πόλας. Situația exactă a porților Babilonei nu se poate determina, mai întâiu pentrucă a dispărut astăzi cel mai mic vestigiu de pe zidurile vechi ale acestei cetăți, și apoi pentrucă monumentele babiloniene despre cari avem astăzi cunoștință nu fac mențiune în specie decât de două porți, una e numită poarta zeiței Zamama, iar cealaltă »poarta Ellu»adică »poarta strălucitoare. Cât pentru existența unei porți care să fi purtat numele de »poarta Semiramidei», aceasta e cu totul imposibil pentrucă Semiramis e un nume care nu aparține istoriei babiloniane, ci tradiției și legendelor eline. (Vezi vol. IV, pag. 339, nota 5).

⁵ κατὰ τὰς Νινίων καλεομένας πόλας. Vezi nota precedentă. — Prin Νινίων nu trebuie să înțelegem Ninienilor ci a lui Ninus. — Aceaș observație pe care am făcut-o cu privire la poarta Semiramidei se aplică și aci, adică e puțin probabil să fi existat în Babilona o poartă cu numele »poarta lui Ninus» și Erodot, sau mai bine zis informatorul lui Erodot, a avut în minte legenda elenică a Semiramidei și a lui Ninus.

⁶ διαλιπὼν. Multe ediții excelente bazate și pe unele texte manuscrise și pe autorități nu mai puțin serioase decât Schweighäuser și Gaisford au διαλείπειν, care pare a fi un infinitiv pus pentru un imperativ, cum am avut στρατεύεσθαι: mai sus la Cap. 134 și cum avem mai jos în acest capitol εἶν, și κσ-

καλεσόμενας πόλας¹ τετρακισχι-
 λίους. Ἐχόντων² δὲ μήτε οἱ πρό-
 τεροι μῆδὲν τῶν ἀμυρόντων,³ μήτε
 οὔτοι, πλὴν ἐγγχειριδίων⁴ τούτο
 δὲ ἔαν ἔχαιν.⁵ Μετὰ δὲ τὴν εἰ-
 κοστὴν ἡμέτην, ἰθὺς τὴν μὲν
 ἄλλην στρατιὴν καλεῖσθαι πέριξ
 προσβάλλειν πρὸς τὸ τεῖχος,⁶
 Πέρσας δὲ μοι τάξον κατὰ τε τὰς
 Βηλίδας καλεσόμενας πόλας καὶ
 Κισσίας.⁷ Ὡς γὰρ ἐγὼ δοξέω,
 ἐμέο μεγὰλα ἔργα ἀποδείξαιμένου,
 τὰ τε ἄλλα ἐπιτρέφονται⁸ ἐμοὶ
 Βαβυλώνιοι καὶ δὴ καὶ τῶν πυ-

n'ar avea nici o importanță
 »(și) așează-i în dreptul porții
 »așa zise a Semiramidei; după
 »aceea, dela acea a zecea zi
 »mai numără încă șapte, și a-
 »tunci mai așează-mi două mii
 »de oameni în dreptul porții
 »așa zise a lui Ninus; dela a-
 »ceastă a șaptea (zi), după ce
 »vor trece încă douăzeci de zile,
 »mai așează alți patru mii în
 »dreptul porții zise a Chaldee-
 »nilor. Să nu aibă, nici aceștia,
 »nici acei (așezați) înainte, nici

λέειν, unde e subînțeles un verb însemnând a ordona sau a sfătui. Aci însă am mănținut pe διακίπων care e conform cu majoritatea manuscriselor, pentru că figurează în textul lui Creutzer și tot odată reappare necontestat mai jos în circumstanțe identice cu acesta.

¹ τὰς Χαλδαίων καλεσόμενας πόλας. Iarăș nu știm nimic despre situația acestei porți.

² ἔχόντων. Ca un imperativ. (Vezi vol. I, pag. 158, nota 1).

³ ἀμυρόντων. Dela ἀμυρόω, mă apăăr, sau îmi răsbun, deci ca substantiv ceceace apăără, așa aci, arme de apăărare. Multe manuscrise au ἀμυρόουτων care are și textul lui Long și Maclean. Dindorf preferă ἀμυρόοντων. Textul lui Tischendorf are ἀμυρόοντων. Dacă am preferat forma ἀμυρόντων, cu toate că nu e sprijinită de textele manuscrise, e pentru că e mai corectă sub punctul de vedere gramatical și pentru că e susținută de Schweighäuser și e preferată de Creutzer.

⁴ ἐγγχειριδίων. Vezi mai sus nota 4, pag. 265.

⁵ τούτο δὲ ἔαν ἔχαιν. Verb luat cu sens imperativ ca și ἔχόντων de mai sus. (Vezi nota 2, pag. 338). Bühr traduce »id vero (i. e. gladios breves) illos habere sinito«.

⁶ πέριξ προσβάλλειν πρὸς τὸ τεῖχος. Aceasta ar fi fost inutil dacă zidurile Babilonului aveau dimensiile colosale pe cari ni le dă Erodot în Cap. 178 din Cartea I, adică 50 de coți grosime, două sute de coți înălțime și 480 stadii circumferință. Aceasta arată cât e de slabă certitudinea că istoria aceasta a lui Zopir e reală și ca fapt și ca localitate, unde s'ar fi întâmplat faptul. Cred că e mai mult o legendă curentă și care a fost localizată în multe locuri, și că Erodot a auzit-o din gura unuia care credeă că lucrurile s'au petrecut în Babilona; fără a-și da seamă că condițiile locale nu corespund cu legenda. E clar că un atac sau un asalt în contra unor ziduri de dimensiile zidurilor Babilonei ar fi fost un ce fără nici o șansă de reușită.

⁷ τὰς Βηλίδας καλεσόμενας πόλας καὶ Κισσίας. Ca și porțile numite mai sus nu e puțină să le localizăm nici pe acestea din cauza disparițiunii zidurilor Babilonului, dar e probabil că porțile Cisiene erau spre Sud-Est făcând față munților Cisiei cari se pot vedeă din Babilona. (Vezi mai sus nota 1, pag. 213). — Porțile lui Belus sunt numite după zeul principal al Asiriilor și al Babilonienilor, Bal sau *stāpān*.

⁸ ἐπιτρέφονται. Manuscrisul lui Sancroft din Cambridge și încă unul scriu astfel, celelalte au ἐπιτρέφονται, considerat de Bredoviu și de alți comentatori ca mai puțin corect.

πολέων τὰς βαλανάγρας.¹ Τὸ δ' ἐν-
 ἠέσθην ἐμοί τε καὶ Πέρσῃσι μέ-
 λησει τὰ δεῖ ποίσειν.²

»o armă de apărare, afară nu-
 »mai de cuțitul (lor); pe acelea
 »lasă-i să le aibă. După (trece-
 »rea) zilei celei a douăzecea dă
 »ordin imediat restului armatei
 »să dea asalt întregului circuit
 »al zidurilor și (în acelaș timp)
 »așează-mi (trupe) persane în
 »dreptul porților zise ale lui Belu
 »și Cisiene. Căci eu am convin-
 »gerea că Babilonienii, văzând
 »că săvârșesc fapte mari, îmi
 »vor încredința tot, până și ză-
 »voarele dela porți. De acolo
 »înainte ceea ce avem de făcut
 »e treaba mea și a Persilor».

156. Ταῦτα ἐντελεόμενος ἦτε ἐπι-

156. După ce dete aceste in-

¹ τῶν πολέων τὰς βαλανάγρας. Βάλανος este bara de lemu sau de fier care se introduceă în gaura corespunzătoare în fierăria unei porți pentru a o încuia, așa că aci se înțeleg zăvoarele acelea cari se înfigeau ca să se închidă poarta și cari se scoteau sau se trăgeau afară când trebuia să se deschidă porțile. Remițând sau încredințând aceste zăvoare cuivă, însemnă a-i lăsa porțile la discreție. Eră, cum am zice noi astăzi, a încredința cuivă cheile porților orașului. Chei în vechime nu se întrebau decăt pentru a închide uși mai mici sau dulapuri și cutii, dar porți mari, mai ales porțile unei cetăți, se încuiu cu zăvoare de acestea.

² Τὸ δ' ἐνθεσθην ἐμοί τε καὶ Πέρσῃσι μελήσει τὰ δεῖ ποίσειν. Rawlinson, într'o notă a lui asupra inscripției dela Behistun, pune în dubiu exactitatea istorică a acestui stratagem așa cum ni se relatează de Erodot și de Ctesias. S'ar părea imposibil, argumentează Sir H. Rawlinson, ca Zopir, care a fost, chiar după propriile mărturisiri ale lui Erodot și ale lui Ctesias, mult timp satrap al Babiloniei sau fiul lui Megabiz, care fu unul din cei șase principali generali ai lui Xerxe (vezi Cartea VII, Cap. 82), și a luat apoi comanda Persilor în Egipt (vezi mai jos Cap. 160), să se fi mutilat în modul descris aci pentrucă Orientalii nu vor să serve sub un om mutilat, considerând mutilarea ca o marcă infamantă, cum ar fi pecetea cu care se însemnează cei condamnați în multe țeri la muncă silnică; vezi pentru acesta mai sus la Cap. 73 fraza ἀρχόμεθα ὑπὸ Μήδου ἀνδρὸς Μάρου, καὶ τούτου ὅτι οὐκ ἔχοντες. Afirmarea lui Polineu (VII, 11, § 8), cum că stratagemul acesta ar fi fost repetiția încercării unui Sac sau Scit de pe malurile fluviului Oxus, ca să distrugă armata lui Dariu, aruncă narația aceasta în regiunea romanțelor, pentrucă povestea lui Polineu este până în cele mai mici detalii ale ei identică cu o istorie tipică orientală, atribuită pe vremuri de poezii și legendarii persani lui Firuz și Hiyetelanilor, de Abu Rihan lui Kanișca și Indienilor și de istoricii din Kașmir faimosului lor rege Lalitaditia. E curios de notat, adaugă Wilkinson, cum câțiva autori latini au luat această legendă și au împodobit cu dânsa propriile lor povești. (Vezi Livin I, 54; Ovid, Fasti II, vers 691, s.c.l.). — În loc de τὰ δεῖ ποίσειν s'a propus de unii și chiar figurează în unele ediții τὰδε ποίσειν, adică să facă cele înțelese cu Dariu. Aaceastă variantă, afară că aproape nu are sens, nu are sancțiunea edițiilor mai bune, nici a manuscriselor vechi.

τὰς πόλεις, ἐπιστροφόμενος ὡς δὴ ἀληθείας αὐτόμολος.¹ Ὀρσόντες δὲ ἀπὸ τῶν πύργων οἱ κατὰ τοῦτο τεταγμένοι, κατέτρεχον κάτω, καὶ ὀλίγον τι παρακλινάντες² τὴν ἐτέρην πόλιν,³ εἰρώτεον τίς τε εἶη καὶ ὅτεν δεόμενος ἦκοι;⁴ Ὁ δὲ σφίγγόρουε, ὡς εἶη τε Ζώπυρος καὶ αὐτομολοῖσι ἐς ἐκείνους. Ἦγον δὲ μιν οἱ πολυουροί,⁵ ταῦτα ὡς ἤκουσαν, ἐπὶ τὰ κοινὰ τῶν Βαβυλωνίων. Καταστάς δὲ ἐπ' αὐτά,⁶ κατοικίεζτο φάς ὑπὸ Δαρσίου πεπονθέναι τὰ ἐπεπόνθηε;⁷ ὅπ' ἔωυ-

strucțiunii (regelui, Zopir, se îndreptă spre porțile (cetății), întorcându-și privirile înapoi (din când în când) ca unul care adică ar dezertă de bună seamă. Când l-au văzut de pe turnuri cei postați acolo pentru aceasta, s'au repezit jos și crăpând puțin una din porți l-au întrebă cine eră și ce venise să ceară. El le răspunse că eră Zopir și că dezertă la ei. Păzitorii dela porți, când auziră acestea, îl conduseră înaintea sfatului Ba-

¹ ἦτε ἐπὶ τὰς πόλεις, ἐπιστροφόμενος ὡς δὴ ἀληθείας αὐτόμολος. Se îndreaptă spre porțile orașului întorcând capul înapoi pentru ca să vadă dacă nu este urmărit ca orice om care face ceva pe furis. Larcher traduce pasajul acesta: «il s'entuit vers les portes de la ville se retournant de temps en temps, comme s'il eut été un véritable transfuge». — In Innul către Mercur al lui Omer, vers 210, avem expresia «ἐπιστροφάδην ὁ ἐβάδιζεν», tradus de Mathias «huc illuc in gradiendo circumferebat oculos». Vezi și Iliada IV, 497. — Particula δὴ în fraza ὡς δὴ ἀληθείας are sensul lui scilicet în limba latină sau adică pe românește. E o frază în Polineu (VII, 11), unde ὡς δὴ e întrebuintat cu acelaș sens identic ca aci, frază în care e curios de observat că e vorba tot de Zopir și care sună astfel: ἦκεν αὐτόμολος, ὡς ταῦτα δὴ ὑπὸ Δαρσίου παθών. Coincidența e așa de mare, încât cred că Polineu când a scris lucrarea lui despre stratagemele și șiretenile în războiu, din care lucrare s'a extras acest pasaj, a avut în minte pasajul acesta din Erodot și în specie locuțiunea ὡς δὴ întrebuintată cu ocazia aceasta. Avem ὡς δὴ întrebuintat iar așa de autorul nostru la Cap. 66 din Cartea I, unde în traducerea mea ar fi merit să se intercaleze cuvântul adică și să se cetească «convinși adică că vor robii pe Tegești», la Cap. 211 din Cartea VII și la Cap. 20 din Cartea V.

² παρακλινάντες. Omer se servă de verbul ἀνακλίνειν pentru a deschide o poartă. (Vezi Iliada V, vers 752).

³ ὀλίγον τι παρακλινάντες τὴν ἐτέρην πόλιν. Bähr traduce «portae valvarum alteram aliquantum aperientes». ἐτέρην arată că poarta avea două părți («deux battants» cum se zice pe franțuzește), din care s'a crăpat una suficient numai pentru a pune chestiunile enunțate.

⁴ τίς τε εἶη καὶ ὅτεν δεόμενος ἦκοι. La Cap. 35 din Cartea I, autorul nostru pune în gura lui Cresu cuvintele aproape identice adresate lui Adrast: «τίς τε ἔων καὶ κόθεν τῆς Φρυγίης ἦκων ἐπίστιος ἔμοι ἐγίνεο».

⁵ πολυουροί. În câteva ediții găsim πολωροί. — Pentru sensul acestui cuvânt vezi mai sus nota 1 dela pag. 265.

⁶ Καταστάς δὲ ἐπ' αὐτά. Pentru sensul verbului καταστάς vezi mai sus nota 4, pag. 110. — Valckenaer propune a se ceti ἐς în loc de ἐπ', adică cu sensul de ἐς μέσον αὐτῶν. Nu văd de loc necesitatea unei asemenea amendări, mai ales că avem alte pasajii din autorul nostru unde καταστάς și στάς cu ἐπὶ înseamnă a sta în fața unei autorități; astfel la Cap. 46 mai sus avem «καταστάνας ἐπὶ τοὺς ἀρχόντας»; la Cap. 79 din Cartea VIII avem «στάς ἐπὶ τὰ συνέδριον».

⁷ ἐπεπόνθηε. Unele ediții vechi au πεπόνθηε.

τοῦ παθεῖν¹ δὲ ταῦτα, διότι συμ-
βουλεύσαι οἱ ἀπανίσταται² τὴν
στρατιήν, ἐπεὶ τε οὐδαὶς πόρος ἐφαί-
νετο τῆς ἀλώσεως.³ »Νὺν τε, ἔφη
λέγων,⁴ »ἐγὼ ὄρην, ὦ Βαβυλώνιοι,
»ἦξω μέγιστον ἀγαθόν,⁵ Δαρσίῳ δὲ
»καὶ τῇ στρατιῇ⁶ καὶ Πέρσῃσι μέ-
»γιστον κακόν. Οὐ γὰρ δὴ, ἐμέ γε
»ὡδὲ λωβησάμενος, καταπροΐξεται:⁷
»ἐπίσταμαι δ' αὐτοῦ πάσας τὰς δις-
»ξόδους τῶν βουλευμάτων.⁸

bilonienilor. Înfațișându-se îna-
ntea acestuia, se vaită zicând
că pățise dela Dariu cele ce își
făcuse el însuș; că le pățise
acestea fiindcă sfătuisse pe Dariu
să retragă armata (lui de a-
colo) deoarece nu părea a fi un
mijloc de a lua cetatea. »Și a-
cum«, urmă el zicând, »am ve-
nit la voi, O Babilonienilor,
»spre marele vostru bine și
»spre pieirea lui Dariu, a arma-
tei (lui) și a Persilor. Căci, de
»bună seamă, aceluia care m'a
»batjocorit în așa fel n'are să-i
»meargă bine; căci eu cunosc
»toate planurile lui cu deamă-
»nuntul«.

¹ παθεῖν. Un manuscris are forma necontractată παθίσεν.

² ἀπανίσταται. Ca *abducere* în latinește înseamnă ridicarea acolo. Ridicând armata de acolo înseamnă ridicarea asediului.

³ ἐπεὶ τε οὐδαὶς πόρος ἐφαίνετο τῆς ἀλώσεως. Asupra pasajului acesta Blakesley face o observație interesantă și zice că nu e fără însemnătatea ei specială întrebuintarea indicativului ἐφαίνετο, după ce am avut infinitivul συμβουλεύσαι mai sus în aceeași frază. Zopir aci minte când spune că a dat sfaturi lui Dariu (συμβουλεύσαι οἱ), dar sfaturile ce pretinde că le-a dat sunt bazate pe motive reale. Infinitivul exprimă dubiul asupra faptului indicat de verb, pe când indicativul indică un fapt real, un argument solid. Sensul frazei cum reiese din această schimbare de construcție, nu s'ar putea exprima în traducere decât servindu-ne de condiționalul *ar fi* în loc de indicativ și apoi să întrebuintăm indicativul pentru ἐφαίνετο. El pretinde că ar fi dat sfaturi lui Dariu să retragă armata deoarece nu era mijloc (cum în realitate nu era) de a lua cetatea. — În unele ediții găsim δὲ după τε. Schweighäuser propune δὴ în loc de τε.

⁴ ἔφη λέγων. Expresia care indică continuarea unei vorbiri; o găsim destul de des în Erodot și între alte locuri la Cap. 113 din Cartea I, unde vezi vol. I, pag. 209, nota 3.

⁵ ἦξω μέγιστον ἀγαθόν. Pentru această construcție a verbului ἦξω urmat de acuzativ cu sens de *spre* sau *ducând la*, vezi gramatica elină a lui Kühner, § 506.

⁶ τῇ στρατιῇ. Unele manuscrise omit articolul care de fapt nu-și are locul, deoarece nu figurează nici la Δαρσίῳ nici la Πέρσῃσι; dacă l-am respectat e numai fiindcă e exprimat în toate edițiile moderne cele mai bune.

⁷ καταπροΐξεται. La Cap. 36 de mai sus autorul nostru întrebuintează verbul acesta și pentru sensul ce îl are și modul cum a căpătat acel sens, vezi pag. 89, nota 3. — Subiectul este Δαρσίος subînțeles.

⁸ αὐτοῦ πάσας τὰς διςξόδους τῶν βουλευμάτων. Literal toate trecătorile de ieșire ale hotărîrilor (adică ale planurilor lui). Găsim expresia aceeași și la Cap. 234 din Cartea VII.

157. Τοιαῦτα ἔλεγε. Οἱ δὲ Βαβυλωνῖοι ὄρέοντες ἄνδρα τῶν ἐν Πέρσῃσι δοκιμωτάτων¹ ῥινός τε καὶ ὤτων ἑστατημένον, μαστίγι τε καὶ αἵματι ἀναπεφυρμένον, πάγχυ ἐλπίσαντες λέγειν μιν ἀληθέα, καὶ σφι ἤκειν σύμμαχον, ἐπιτρέπεσθαι² ἑτοίμοι ἦσαν³ τῶν ἐδέετο σφέων⁴ ἑδέετο δὲ στρατιῆς. Ὁ δὲ, ἐπεὶ τε αὐτῶν τοῦτο παρέλαβε, ἐποίησε τὰ περ τῷ Δαρείῳ συνεθήκατο. Ἐξαγαγὼν γὰρ τῇ δεκάτῃ ἡμέρῃ τὴν στρατιάν τῶν Βαβυλωνίων, καὶ κυκλωσάμενος τοὺς γιλιούς τοὺς πρώτους ἐνετείλατο Δαρείῳ τάξαι, τούτους κατεφόνεσε. Μαθόντες δὲ μιν οἱ Βαβυλωνῖοι τοῖσι ἔπεισι τὰ ἔργα παρεχόμενον ὅμοια, πάγχυ περιχαρές ἔοντες, πᾶν δὴ ἑτοίμοι ἦσαν ὑπηρετέειν.⁵ Ὁ δὲ διαλιπὼν ἡμέρας τὰς συγκειμένας, αὐτοῖς ἐπιλεξάμενος τῶν Βαβυλωνίων⁶ ἐξήγαγε καὶ κατεφόνεσε τῶν Δαρείου στρατιωτῶν τοὺς διαγίλιους. Ἰδόντες δὲ καὶ τοῦτο τὸ ἔργον οἱ Βαβυλωνῖοι πάντες Ζώπυρον εἶχον ἐν στό-

157. Astfel vorbi (Zopir). Babilonienii însă, când văzură pe un bărbat din cei mai de frunte printre Perși știrbit de nas și de urechi și purtând (pe corp) semnele biciului și pătat cu sânge, nu se îndoiră un moment că spunea adevărul și că venia la ei să-i ajute, și erau gata să-i acorde ori și ce ar cere: el ceru armata. (Zopir), după ce primi dela (Babilonieni) ceea(ce ceru), făcu conform înțelegerii luate cu Dariu. A zecea zi, scoțând armata Babilonienilor, înconjură mia (de oameni) pe cari spusese lui Dariu să-i așeze întâiu, și pe aceștia îi nimici. Atunci Babilonienii, încredințați că faptele lui (Zopir) se potriviău cu cuvintele lui, se bucurară foarte și erau gata să se supue întru toate ordinele lui. Lăsând apoi să mai treacă (numărul de) zile convenite, alegându-și (trupele) din-

¹ ἄνδρα τῶν ἐν Πέρσῃσι δοκιμωτάτων. Avem aci mai multe variante pe cari le prezintă diverse ediții. O serie de manuscrise au textul așa cum l-am reprodus aci; manuscrisul din Cambridge precum și cel din Viena au ἄνδρα τῶν ἐν Πέρσῃσι δοκιμωτάτων. Ediții bune au făcut combinații între aceste variante cari, fără a fi incorecte, nu pot fi autentice, și nu cred autentică decât una din cele două variante ce se găsesc în manuscrise și mi-am ales pe aceea în formă plurală care mi se pare mai în spiritul stilului lui Erodot. Ediția lui Creutzer are ἄνδρα τῶν ἐν Πέρσῃσι δοκιμωτάτων, care, cum am spus, e o combinație din ambele variante.

² ἐπιτρέπεσθαι. Textul lui Long și Maclean pune accentul pe penultima silabă ἐπιτραπέσθαι, nu cred însă acest mod de a accentua bun.

³ ἦσαν. Câteva manuscrise au ἔσαν în loc de ἦσαν.

⁴ τῶν ἐδέετο σφέων, Verbul δέομαι guvernează genitivul și al persoanei care cere și al obiectului cerut; astfel la finele Cap. 8 din Cartea I avem καὶ σο δέομαι μὴ δέεσθαι ἀνδρῶν.

⁵ ὑπηρετέειν. Unele ediții, între cari a lui Sayce, au forma atică contractată ὑπηρετεῖν.

⁶ ἐπιλεξάμενος τῶν Βαβυλωνίων. Bähr traduce: «cum e Babylonis optimos quosque elegisset». Mai sus la Cap. 44 am avut verbul acesta întrebuințat tot în sensul acesta: Ὁ δὲ ἐπιλέξας τῶν ἀστῶν.

μασι αἰνέοντες.¹ Ὁ δὲ αὐτίς δια-
λιπὼν τὰς συγκειμένας ἡμέρας, ἐξή-
γαγε ἐς τὸ προειρημένον, καὶ κυ-
κλωσάμενος κατεφόνευσε τοὺς τε-
τρακισχιλίους. Ὡς δὲ καὶ τοῦτο
κατέρχαστο, πάντα δὴ ἦν ἐν τοῖσι
Βαβυλωνίοισι Ζώπυρος,² καὶ στρα-
τάρχης³ τε οὗτός σφι καὶ τεργού-
λαξ ἀπεθέδεκτο.

158. Προσβολὴν δὲ Δαρσίου κατὰ
τὰ συγκείμενα⁴ ποιευμένου περὶ
τὸ τεῖχος,⁵ ἐνθαῦτα δὴ πάντα τὴν
δόλον ὁ Ζώπυρος ἐξέφαινε. Οἱ μὲν
γὰρ Βαβυλώνιοι⁶ ἀναβόντες ἐπὶ τὸ
τεῖχος, ἡμῆγοντο τὴν Δαρσίου στρα-
τιὴν προσβάλλουσαν, ὁ δὲ Ζώπυρος
τὰς τε Κισσίας καὶ Βηλίδας κα-

tre Babilonieni, i-a scos și a
nimicit cei două mii de soldați
ai lui Dariu. Babilonienii, când
văzură și isprava aceasta, avură
toți (numai cuvinte de) laudă
în gură pentru Zopir. Acesta
iarăș (încă odată), lăsând să
treacă numărul de zile conve-
nite, scoase (trupele babiloniene)
la punctul indicat înainte și în-
conjurând pe cei patru mii (Per-
sani trimiși de Dariu), îi ni-
micî. după ce săvârși și această
ispravă, Zopir deveni totul în
ochii Babilonienilor, și coman-
dant al trupelor (lor), și păzi-
tor al zidurilor (cetății lor).

158. Dar când Dariu operă
asaltul convenit pe întregul cir-
cuit al zidurilor, Zopir dete
toată viclenia (lui) pe față. Căci
pe când Babilonienii, suindu-se
pe ziduri, rezistau atacurilor ar-
matei lui Dariu, Zopir, deschi-
zând largi porțile zise Cesiane
și ale lui Belus, introduse pe

¹ εἶχον ἐν στόμασι αἰνέοντες. Literal: îl aveau în gurile lor, lău-
dându-l. In alte cuvinte vorba lor nu eră decât de el și îl laudau. Bähr tra-
duce »ore ferebant eum laudantes«.

² πάντα δὴ ἦν ἐν τοῖσι Βαβυλωνίοισι Ζώπυρος. Valckenaer,
Cobet și alții propun suprimarea prepoziției ἐν și Bähr de fapt o ignorează
când traduce »omnium primo loco apud Babyloneos censebatur et dicebatur
Zopyrus«, căci nu pot considera pe »apud« ca traducând pe ἐν. Avem la Cap
156 din Cartea VII »καὶ ἔσαν ἅπαντα αἱ Σορήκουσαι« și la Cap. 122 din Car-
tea I »ἦν τὲ οἱ ἐν τῷ λόγῳ τὰ πάντα ἢ Κονά«. Am menținut pe ἐν pentru că
nu văd să lipsească în nici un manuscris. Poate că se subînțelege τῷ λόγῳ
după ἐν.

³ στρατάρχης. Câteva manuscrise au στρατιάρχης.

⁴ κατὰ τὰ συγκείμενα. Bähr traduce amplificând »secundum ea quae
cum Zopyro convenerant«.

⁵ περὶ τὸ τεῖχος. Se înțelege aci întregul circuit al zidurilor Babilo-
nului, ceace suggeră un atac general ce trebuia să-l dea Dariu în contra între-
gului cerc de ziduri. — Avem περὶ tot în sensul acesta la Cap. 15 din Car-
tea IV, »περὶ δὲ αὐτόν«.

⁶ Οἱ μὲν γὰρ Βαβυλώνιοι. Câteva ediții intercalează particula ἐν după
γάρ: această intercalare însă nu e în acord cu manuscrisele vechi.

λεομένας πόλεις ¹ ἀναπετάσας, ἐσῆκε
τοὺς Πέρσας ἐς τὸ τεῖχος. Τῶν δὲ
Βαβυλωνίων οἱ μὲν εἶδον τὸ ποιηθὲν,
οὔτοι μὲν ἔφραγον ἐς τοῦ Διὸς τοῦ
Βήλου τὸ ἱρόν.² οἱ δὲ οὐκ εἶδον

Persi în interiorul cetății. O parte din locuitorii Babilonului au văzut cele ce se petreceau, a-ceștia s'au refugiat în templul lui Joe Bel; aceia însă (din-

¹ τὰς τῆς Κισσίας καὶ Βηλίδας καλεομένας πόλεις. La nota 7 dela pag. 338 de mai sus am văzut că nu se poate preciza cu siguranță poziția acestor porți din cauza disparițiunii totale a zidurilor Babilonei antice, și se presupune numai că făceau fața spre Sud-Est. La pag. 332 și 333 din vol. I, am schițat după o hartă a căpitanului englez Selby starea ruinelor Babilonului și după Oport traseul presupus al zidurilor. Partea occidentală a orașului era scaldată de fluviul Eufrat, așa că partea principală a zidurilor se află pe partea opusă a fluviului, afară de aceasta, drumurile mari ducând la orașele mari cum erau Niniva, capitala Asiriei, Egbatana, capitala Mediei și Susa, capitala Persiei, erau în direcția Nordului, Răsăritului și Sudestului, pe malul stâng al Eufratului; tot ce era pe malul drept al acestui fluviu la Babilonia era pustietatea Arabiei.

² τοῦ Διὸς τοῦ Βήλου τὸ ἱρόν. Chiar ținând socoteală de exagerata dimensiune pe care ne-o dă autorul nostru ca întindere a suprafeței orașului Babilona (Cartea I, Cap. 178), unde ne spune că orașul era un patrat a cărnia fiecare latură era de 120 stadii, adică de vreo 22 kilometri, cece ar da o suprafață de 484 kilometri pătrați; trebuie totuș să admitem că acest oraș era de o întindere foarte mare, poate ca de 400 kilometri pătrați, adică de 7 ori mai mare ca Parisul actual; astfel Babilona prezintă mai mult aspectul unui district fortificat decât acela al unui oraș propriu zis. Această întindere conține de sigur clădiri și palate, dar rare și răspândite pe acest spațiu mare în care se aflau parcuri mari, grădini și locuri virane, dar poate și terenuri cultivate și livezi de pomi roditori. Pe acest spațiu mare se văd mai multe ruine și am văzut la nota 2, pag. 331, vol. I, unde se tratează pe larg chestia situațiunii acestui templu al lui Bel, pe care îl numește Erodot templul lui Joe Belu, că opinia cea mai acreditată astăzi este că ruinele dela Babil, pe dealul dela Mujelibéh, sunt acelea ale templului în chestiune, la Sud de care deal se revărsa în fluviu canalul lui Nabucodonosore care aducea apă în centrul orașului dela rezervoriile despre Nord făcute de acest rege. Așa fiind, canalul se vărsa în fluviul Eufrat, la un punct între dealul Kasr-Amram care conținea palatul lui Nabucodonosore la Sud și dealul Babil-Mujelibéh care conținea templul lui Bel, punctul cel mai sacru din Babilona. (Vezi schițele de hartă de pe pag. 332 și 333, vol. I) Aci trebuie să deslușim o chestie care a fost foarte controversată relativ la topografia veche a Babilonei. Autori antici cum sunt Erodot (I, 181), Diodor din Sicilia (II, 8), Strabon (XVI, 5), Pliniu (H. N. VI, 26), fără a vorbi de alții, afirmă că fluviul Eufrat trece prin mijlocul Babilonei și că cele mai importante clădiri se aflau pe maluri opuse ale acestui fluviu, și anume că fluviul Eufrat trecea între templul lui Bel sau Bel-Merodach și palatul cel mare al lui Nabucodonosore. Dacă considerăm că acest templu al lui Bel este reprezentat astăzi prin masa de ruine cunoscut sub numele de Babil sau dealul Mujelibeh și că ridicătura numită Kasr reprezintă punctul pe care se înălță superbul palat al lui Nabucodonosore (vezi schița pe plan de pe pag. 333, vol. I), vom vedea că ambele aceste puncte se află pe malul stâng al fluviului. Canalul însă săpat de Nabucodonosore și care alimentă rezervoarele mari făcute de acest monarh, trecea, cum am zis, tocmai între ridicăturile dela Babil și dela Kasr și urmele acestui canal se pot urmări foarte bine și astăzi. E foarte posibil ca autorii elini pe cari i-am citat mai sus în această notă, să fi luat acest canal drept fluviul însuș, și că din această eroare să fi provenit legenda că fluviul trecea între aceste două edificii. Aceasta e, cred, cea mai bună explicație a nepotrivirii care există între topografia actuală a locului ocupat de vechea Babilona și descrierile lui Erodot, Ctésias, Pliniu,

ἔμενον ἐν τῇ ἑωυτοῦ τάξῃ ἕκαστος,¹
 ἐς ὃ δὴ καὶ οὗτοι ἔμαθον προδεδ-
 δομένοι.

159. Βαβυλῶν μὲν νυν οὕτω τὸ
 δευτέρον αἰρέθη.² Δαρειος δὲ ἐπαί-
 τε ἐκράτης τῶν Βαβυλωνίων, τοῦτο
 μὲν σπειν τὸ τεῖχος περιεῖλε καὶ
 τὰς πύλας πάσας ἀπέσπασε.³ τὸ
 γὰρ πρότερον ἔλῶν Κῆρος τὴν Βα-
 βυλῶνα ἐποίησε τούτων οὐδέτερον.⁴

tr'inșii) cari nu au văzut au ră-
 mas fiecare la postul lui până
 ce au aflat și ei că fuseseră tră-
 dați.

159. Astfel dar fu luată Ba-
 bilona pentru a doua oară. Da-
 riu, după ce se făcù stăpân pe
 (orașul) Babilonienilor, dărâma
 zidurile lor și smulse toate por-
 țile din loc; căci Ciru, când
 mai înainte a luat Babilona,

Strabon și alții. O altă explicație este aceea dată de Layard (Niniveh and Babylon, pag. 493), cum că Eufratul, care are în adevăr o tendință de a se retrage spre apus mîncînd mereu malul drept, curgea pe timpurile splendeorii Babilonei mai la răsărit, așa că intră în oraș; această explicație însă, nu mi se pare satisfăcătoare, pentru că dacă eră așa, fluviul ar fi ros până jos ruinele dela Babil înainte de a ocupa matca în care curge astăzi.

¹ ὅ δὲ οὐκ εἶδον ἔμενον ἐν τῇ ἑωυτοῦ τάξῃ ἕκαστος, Aceasta se putea întîmpla lesne, dată fiind imensa întindere a orașului.

² Βαβυλῶν μὲν νυν οὕτω τὸ δευτέρον αἰρέθη. La finele Cap. 191 din Cartea I, avem fraza «καὶ Βαβυλῶν μὲν οὕτω τότε πρῶτον ἀραιήθη». Vezi nota asupra aceluși pasaj, vol. I, pag. 358, nota 4.

³ τὸ τεῖχος περιεῖλε καὶ τὰς πύλας πάσας ἀπέσπασε. Bähr traduce: «mœnia sustulit (scilicet diruit) portasque avulsit». Aceeasă expresie de τὸ τεῖχος περιαιρέσειν pentru dărâmarea zidurilor e întrebuințată de autorul nostru la Cap. 46 din Cartea VI; asemenea pentru a smulge porțile unei cetăți, avem la Cap. 17 din Cartea I «οὗτε ὕρας ἀπέσπασε». — În toată partea această a narațiunii lui Erodot relativă la acest asediu al Babilonei am arătat, atât la nota 4, pag. 358, vol. I cât și la nota 2, pag. 329 de mai sus, că autorul nostru confundă evenimente și fapte petrecute într'un asediu cu fapte petrecute cu ocazia unui alt asediu. Aci în specie nu se poate ca Darius să fi distrus zidurile acestei cetăți, căci Babilona mai susțină încă un asediu în timpul domniei lui Darius când cu răscoala lui Araku, asediu la care nu a luat parte Darius în persoană, cum a luat aci; apoi Babilona s'a mai răscolat și în contra lui Xerxe și despre zidul acesta vorbește autorul nostru la Cap. 178 din Cartea I ca existînd pe timpul lui. (περιβίβει, vezi Cartea I, Cap. 178). Dacă Darius ar fi distrus aceste ziduri, cum spune Erodot aci, cum ar fi susținut Babilona un asediu în contra lui Xerxe și cum ar fi fost ele în ființă pe timpul lui Erodot? E mai rațional sa credem că Darius a făcut spărturi în zid, căci munca de a rade până la pămînt niște ziduri a căror lungime și grosime erau așa de colosale cum erau acestea, ar fi fost enormă. Ctusias, după spusele lui Diodor din Sicilia, afirmă că a văzut aceste ziduri și s'ar fi mirat de înălțimea lor: «τὸ ὕψος ἀπιστον τοῖς ἀκούουσιν, ὡς φησι Κτησίας ὁ Κνίδιος». E dar, cum am zis, probabil că și Darius și Xerxe, când au luat Babilona, s'au mulțumit numai cu spargerea unor porțiuni din ziduri, suficiente pentru ca să nu poată rezistă. Când se pregătia o revoltă, atunci cetățenii reparau repede zidurile și astfel putea orașul acesta să susțină nu mai puțin ca patru asedii numai în contra Perșilor, unul în contra lui Ciru, două în timpul domniei lui Darius și un al patrulea asediu în contra lui Xerxe.

⁴ ἔλῶν Κῆρος τὴν Βαβυλῶνα ἐποίησε τούτων οὐδέτερον. Berossus (ap. Ioseph. c. Apion I. 20) spune contrariul și anume că Ciru, după ce luă Babilonul, dete ordin să se dărâme cu totul zidurile exterioare ale acestei cetăți. Probabil că și Erodot și Berossus greșesc în sensuri diametral opuse și

τοῦτο δὲ ὁ Δαρείος τῶν ἀνδρῶν τοὺς κορυφαίους μάλιστα ἐς τρισχιλίους ἀνεσκολόπισε,¹ τοῖσι δὲ λοιποῖσι Βαβυλωνίοισι ἀπέδωκε τὴν πόλιν οἰκέειν. Ὡς δ' ἔξουσι γυναῖκας οἱ Βαβυλώνιοι, ἵνα σφι γένησιν ὑπογίγηται,² τὰδε Δαρείος προῖδων ἐποίησε: τὰς γὰρ ἐσωτῶν,³ ὡς καὶ

nu a făcut nici una nici alta din acestea: Darius mai luă ca la trei mii dintre bărbații cei mai de frunte și îi trase în țepi, iar restului Babilonienilor le predete orașul ca să-l locuească. Ca să aibă Babilonienii femei și ca să nu piară neamul lor,

că Ciru fără a lăsa intacte zidurile le-a pus în stare așa ca să poată servi ca apărare cetății, cum am spus în nota precedentă că a făcut mai târziu și Darius. Pe inscripția dela Behistun unde se vorbește de ambele revolte ale Babilonei în contra lui Darius (vezi acea inscripție la începutul acestui volum, col. II, § 1 și col. III, § 14), nu se spune un cuvânt despre dărâmarea zidurilor de către acel monarh, și cred că dacă s'ar fi efectuat de el o lucrare așa de colosală, s'ar fi menționat. Pe de altă parte, nu e imposibil ca Erodot să fie mai aproape de adevăr decât Berossus, pentrucă Ciru nu a luat cu asalt Babilona, ci Babilonienii s'au predat de bună voie și au deschis singuri porțile cetății lui Ciru, care deci a putut să arate mai multă clemență decât dacă ar fi întâmpinat rezistență, și să lase zidurile intacte.

¹ Δαρείος τῶν ἀνδρῶν τοὺς κορυφαίους μάλιστα ἐς τρισχιλίους ἀνεσκολόπισε. Această cruzime seamănă mai mult a unui act al lui Xerxes decât al lui Darius și inscripția dela Behistun nu spune că el a făcut așa ceva. Ea spune numai că cu ocazia primei revolte, Darius s'a mulțumit să execute pe pretendentul care a excitat revolta (col. II, part. I, linia 5), și că cu a doua ocazie a pedepsit cu moarte pe șeful rebel și pe câțiva din partizanii lui (col. III, part. 13). Prin urmare e de presupus că și aci autorul nostru a făcut confuzie. Nu e mai puțin adevărat că asemenea execuții crude se obișnuiau la popoarele vechi asiatice și tragerea în țepi a captivilor și a prizonierilor de războiu se practica de Asirieni în mod curent, precum se dovedește din bazoreliefele găsite la Niniva, unde vedem totdeauna reprezentate asemenea execuții. (Vezi Layard *Niniveh and Babylon*, pag. 355). Nu avem însă nevoie de a merge așa departe ca să găsim exemple de asemenea acte barbare; și istoria Hunilor, a Tătarilor și a Turcilor e plină de asemenea fapte oribile. Nu s'a făcut oare Vlad al V-lea al nostru celebru prin asemenea cruzimi cari i-au dat porecla de Tepeș, prin care e cunoscut în istorie. Sigur că contactul cu Tătarii și cu Turcii i-au sugerat așa barbarii, căci rassa noastră nu e din fire crudă. — Cu privire la execuțiile despre cari e vorbă în textul acesta, istoricul englez Grote (*Hist. of Greece*, vol. IV, pag. 311), le compară cu execuția strelțiilor revoltați sancționată de Petru cel mare al Rusiei, și care avu loc la Moscova în anul 1698, cu care ocazie 2.060 de strelți fură spânzurați împrejurul zidurilor orașului. — Venind acum la victimele acestor represalii în contra Babilonienilor, acești bărbați de frunte despre cari vorbește textul (τοὺς κορυφαίους), aceștia trebuc să fi fost Caldeeni cari formau clasa sau casta superioară a cetățenilor acestui oraș. — Pentru verbul ἀνεσκολόπισε vezi mai sus Cap. 132 și Cartea I, Cap. 128.

² ἵνα σφι γένησιν ὑπογίγηται. Bähr traduce: sicut soboles ipsis fiat. În loc de γένησιν Bekker propune a se citi aci γενεή, subț cuvânt că Omer în Iliada (VI, vers 140; IX, vers 538 și XIX, vers 122), întrebuințează pe γενεή în sensul acesta; în Iliada XIV, la vers 123 avem γένος, așa că nu vād de ce să facem schimbarea propusă de Bekker, care nu e sancționată de nici un text manuscris.

³ τὰς γὰρ ἐσωτῶν. Particula γὰρ luat aci în sens explicativ prin amintirea către cititor a unui fapt pe care trebuc să-l cunoască, fie pentrucă e lucru de notorietate publică, fie pentrucă i s'a spus dejă. Avem la Cap. 8 și 24 din Cartea I pe γὰρ întrebuințat tot în sensul acesta.

κατ' ἀρχάς δεδῆλωται, ¹ ἀπέπνιξαν οἱ Βαβυλώνιοι, τοῦ σίτου προορέοντες; ² ἐπέταξε τοῖσι περιτοικοῖσι ἔθνασι γυναίκας ἐς Βαβυλώνα κατιστάναί, ὅσας δὴ ³ ἐκάστοισι ἐπιτάσσων, ὥστε πέντε μυριάδων ⁴ τὸ κεφαλαίωμα ⁵ τῶν γυναικῶν συνήλθε· ἐκ τούτων δὲ τῶν γυναικῶν οἱ νῦν Βαβυλώνιοι γηγόνασι.

160. Ζωπύρου δὲ οὐδείς ἀγαθοεργίην Περσέων ὑπερεβάλετο παρὰ Δαρείῳ κριτῆ, ⁶ οὔτε τῶν ὕστερον γενομένων οὔτε τῶν πρότερον, ὅτι μὴ Κύρος μόνος· τούτῳ γὰρ οὐδείς Περσέων ἤξιωσε κω ἐωυτὸν συμβαλέειν. ⁷ Πολλὰς δὲ Δαρείῳ λέγεται γνώμην τήνδε ἀποδέξασθαι, ⁸ ὡς βόηλοιο ἂν Ζώπυρον εἶναι ἀπαθέα τῆς ἀεικείης ⁹ μᾶλλον, ἢ Βα-

iată ce făcū Darius prevăzător: căci, precum am arătat mai sus, Babilonienii, ca să economisească proviziile (lor), le sugrumaseră pe acestea; el ordonă tuturor neamurilor vecine să aducă femei în Babilona, dând ordin în așa mod fiecăruia, că numărul total al femeilor s'a urcat la cincizeci de mii; din femeile acestea se coboară Babilonienii de astăzi.

160. După estimăția lui, Darius nici un Persan, nici din acei cari s'au născut în urmă, nici din acei cari au fost înainte, nu a întrecut pe Zopir în fapte mari, cu singura excepție a lui Ciru; Căci cu acesta (din urmă) nici un Persan nu s'a găsit demn de a fi comparat. Se spune că Darius ar fi zis a-

¹ ὡς καὶ κατ' ἀρχάς δεδῆλωται. Se referă la cele arătate mai sus la Cap. 150. — κατ' ἀρχάς nu are aci sensul larg „dela început”, ci mai restrâns de „dela începutul narațiunii acesteia”, adică mai seurt pe românește *mai sus*. Găsim pe κατ' ἀρχάς întrebuintat în acest sens la Cartea V în Cap. 62 și 92 și la Cartea VII, Cap. 88.

² τοῦ σίτου προορέοντες. Pentru structura aceasta vezi gramatica clinică a lui Kühner, § 533. Acest participiu având un sens de scop urmărit.

³ ὅσας δὴ. Particula δὴ indică aproximație. (Vezi vol. I, pag. 281, nota 5); în pasajul din Cartea I, Cap. 157, care face obiectul acestei note, avem δὴ κότε care indică și mai puțină precizie.

⁴ μυριάδων. Textul sacroftian are μυριάδες.

⁵ τὸ κεφαλαίωμα este suma totală adunată pe capete sau unități.

⁶ παρὰ Δαρείῳ κριτῆ. După judecata (sau părerea) lui Darius. Avem la Cap. 32 din Cartea I παρ' ἐμοί. (Vezi vol. I, pag. 54, nota 3).

⁷ τούτῳ γὰρ οὐδείς Περσέων ἤξιωσε κω ἐωυτὸν συμβαλέειν. Marea opinie pe care o au Persii despre Ciru reiese și din cele spuse de autorul nostru mai sus la Cap. 34 și 89.

⁸ γνώμην τήνδε ἀποδέξασθαι. La Cap. 143 din Cartea V, vedem că Darius face asemenea un compliment măgulitor lui Megabiz, tatălui lui Zopir. E curios că Plutarch atribue că a adresat lui Zopir complimentul pe care Erodot la Cap. 143 din Cartea IV, spune că Darius l-ar fi făcut lui Megabiz, așa că există o oarecare confuzie în spiritul acestor istorici cu privire la aceste spuse ale lui Darius.

⁹ ἀεικείης. Gaisford, bazat pe autoritatea câtorvâ manuscrise, serie ἀεικίην. Majoritatea manuscriselor însă ne prezintă forma pe care am adoptat-o în acord

βυλωνάς οί εἴκοσι πρὸς τῆ ἐδόση προσγενέσθαι. Ἐτίμησε δὲ μιν μεγάλως· καὶ γὰρ δῶρά οἱ ἀνὰ πᾶν ἔτος ἐδίδου ταῦτα τὰ Πέρσῃσι ἔστι τιμωτάτα,¹ καὶ τὴν Βαβυλωνά οἱ ἔδωκε ἀτελέα² νέμεσθαι μέχρι τῆς ἐκείνου ζῆς· καὶ ἄλλα πολλὰ ἐπέδωκε. Ζωπύρου δὲ τούτου γίνεται Μεγαβύζος,³ ὃς ἐν Αἰγύπτῳ ἀντία Ἀθηναίων καὶ τῶν συμμάχων ἐστρατήγησε. Μεγαβύζου⁴ δὲ τούτου γί-

desea că ar fi preferat ca Zopir să nu fi fost așa nedemn multilat decât să fie stăpân peste douăzeci de Babiloane pe deasupra celei în ființă. Și l-a cinstit foarte (Darius) pe Zopir; el îi mai hărăzi în fiecare an daruri de acelea de cari la Persi se ține mai multă seamă, și i-a mai dat Babilona ca s'o administreze cât timp ar mai fi în viață scutit de a răspunde tributul; (i-a) mai acordat și alte multe (privilegii). Acest Zopir avu un fiu, pe Megabiz, carele a comandat în Egipt expediția în contra Atenienilor și aliaților lor; acest Megabiz avu (și el)

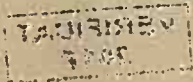
cu Creutzer și aci și la Cap. 115 din Cartea I unde vezi la vol. I, nota 3 pag. 204. Manuscrisul sanroftian are αἰκίης.

¹ δῶρά οἱ ἀνὰ πᾶν ἔτος ἐδίδου ταῦτα τὰ Πέρσῃσι ἔστι τιμωτάτα. Ctesias (*Excerpta Pers.*, § 22), confirmă cele spuse de Erodot și menționează între alte daruri oferite de Darius lui Zopir o răsușiță de aur (χρυσὴν μύλην) cântărind 6 talanți, adică de o valoare ca de 75,750 lei; acest dar, zice acel autor, ar fi cel mai distinctiv pe care l-ar primi un Persan.

² ἀτελέα. Cred că trebuie să înțelegem prin cuvântul acesta nu că Darius a scutit orașul Babilona de contribuții, dar că a autorizat pe Zopir să le reție în profitul lui propriu în loc de a le vărsă în tezaurul regal, cum făceau satrapii ceilalți orânduși peste provincii. — Cât pentru expresia aceasta, o găsim în Cartea aceasta mai sus la Cap. 94 și 97, unde avem ἀτελέα γὰρ Πέρσαι νέμονται χώραν.

³ Μεγαβύζος. Atât Tucidid (I, 109) cât și Ctesias (*Exc. pers.*, 32, 33), ne spune că Megabiz acesta deveni ginerele lui Xerxes luând în căsătorie pe Amitis, fiica acestui monarh. El fu unul din cei 6 generali puși în comanda armatei în contra Elinilor. Tot el a alungat pe Atenieni din Egipt și a strivit revolta lui Inarus. Mai târziu, la anul 447 înainte de Hristos, el însuși s'a certat cu Artaxerxe din cauză că monarhul acesta nu a respectat angajamentul în baza căruia se predase Inarus, dar împăcându-se iar apoi cu Artaxerxe, a murit în Persia la o vârstă foarte înaintată.

⁴ Μεγαβύζου δὲ τούτου γίνεται Ζωπύρος, ὃς ἐς Ἀθήνας αὐτομύλησε ἐκ Περσέων. Această dezertțiune a lui Zopir, nepotul eroului acestui episod cu care Erodot închide Cartea III a scrierilor lui, este menționată de Ctesias la § 43 din scrierea lui *Excerpta Persica*. Acest autor afirmă că acest fapt s'a petrecut foarte puțin timp înainte de moartea regelui Artaxerxes Longiman, adică puțin timp înaintea anului 425. E faptul cel mai posterior din câte sunt consemnate în toate scrierile lui și de sigur a fost adăugat aci de autor cu ocazia ultimei revizuirii a lucrării lui. Cum nu cred că Erodot a mai trăit după anul 429 sau 428 înainte de Hristos, presupun-că Ctesias a pus dezertțiunea lui Zopir prea aproape de moartea lui Artaxerxes, și că în realitate ea a avut loc cu 3 sau 4 ani înaintea aceluși eveniment. Cuvintele acestea din



νεται Ζώπυρος, ὃς ἐς Ἀθήνας ἀ-
τομολῆσε ἐκ Περσέων.

un fiu Zopir care dezertă dela
Perși (și se stabili) în Atena.

ΤΕΛΟΣ ΒΙΒΛΙΟΥ Ι'

FINELE CĂRȚII III.

text au o mare importanță pentru biografia lui Erodot, pentrucă ele probează că el a trăit până la dezertarea aceasta pe care nu o putem pune înaintea anului 428 înainte de era noastră. Despre acest Zopir, Erodot mai vorbește la Cap. 43 din Cartea IV. Ctesias ne mai spune că acest Zopir a pierit într-o luptă între Atenienii comandați de el și Caunienii. — Cred că clauza aceasta a fost adăugată de Erodot la finele vieții lui cu ocazia revizuirii lucrării lui și că nu există când a scris întâiu cartea aceasta; acesta pentru motivele ce le-am expus în introducerea care precedă traducerea acestei cărți. — Unele manuscrise, în loc de ἀτομολῆσε au ἠδτομολῆσε; aci ne-am ținut de textul san-croftian și cel wesselingian.

